
De Verkeerde Wereld
Boek 2
Een beschrijving van het leven
van A.M.M. Storm v.d. Chijs
Nederlands eerste feministe
Afbeelding Mientte Storm v.d. Chijs
Daquerretypie 1850
Auteur; W. J.M. Boonenburg

De Verkeerde Wereld

Boek II

Een roman over de emancipatie van een vrouw

in de negentiende eeuw

Een levensbeschrijving van Anna Margaretha Storm –van der Chijs

W.J.M. Boonenburg

Hoofdstuk 1

Inhoudend;
- **De Thuiskomst**
- **De Brief**
- **De Uitnodiging**
- **De Familie Van Kinschot**

De Thuiskomst

Terwijl de trekschuit, op deze koude namiddag van 28 april langzaam over de Schie voortgleed, zag Mienette vanaf het achterdek, over de loefruimte uitkijkend, het silhouet van Delft langzaam opdoemen.
" Nog even," mompelde ze bij zichzelf, " dan ben ik weer thuis."
De terugreis met de 'Jacoba Maria' onder het gezag van kapitein Dekker, was zonder noemenswaardige problemen verlopen. Kapitein Dekker had voor deze terugreis ruim tien weken nodig gehad voordat hij het schip in Rotterdam had kunnen afmeren.
Mienette was, nu ze het einddoel dat haar zo zeer bekend was, bereikte, toch gespannen. De gedachte aan het weerzien van haar moeder en haar broer Jacobus maakte bij haar onverwachte emoties los.
" Nog even," dacht ze nogmaals toen de trekschuit het laatste stuk naar Delft aflegde om vervolgens voorzichtig aan de Hooikade af te meren. Mienette nam de haar bekende omgeving goed in zich op en zag dat de Rotterdamse Poort al gedeeltelijk was afgebroken.
" O, wat vreemd. De Rotterdamse Poort wordt afgebroken. Daar heb ik in de brieven van Jacobus helemaal niets van vernomen."
Mienette verliet de trekschuit, nadat het schippersknechtje haar koffers die van vulcan fibre waren gemaakt, op de kade had gezet, de trekschuit. Ze bedankte de schipper en wandelde moe van de reis doch goed geluimd richting Oude Delft.

Met een stevige klap liet Mienette de klopper op de zware eikenhouten deur van het woonhuis aan de Korte Breedsteeg vallen. Even later hoorde zij de voetstappen van de dienstmeid op de betegelde gangvloer naderen. Sjaantje zwaaide met een ruim gebaar de deur open.
" Oh, juffrouw Mienette, welkom thuis," stamelde ze verbaasd, " wij hadden u nog niet verwacht, maar komt u toch binnen. Uw moeder en jongeheer Jacobus zijn in de salon. Zal ik uw valiezen binnenbrengen?"
" Dat is goed, Sjaantje."
" Och, juffrouw, wat ben ik blij u in goede gezondheid aan te treffen. Gaat u maar naar binnen. Ik zorg wel voor uw koffers."

Zonder haar hoed en haar mantel af te leggen liep Mienette gedecideerd richting salon om de daar aanwezigen eens flink te verrassen.
" Dag moeder, dag Jacobus," zei Mienette toen ze de deur van de salon had geopend en bewust in de deuropening bleef staan.
" Och, Mienette. Het is niet waar? Ben je er nu al? Wij hadden je veel later in het jaar verwacht. Kom laat me je omhelzen!"
" Trek je mantel toch uit en zet je hoed af. Het staat zo mal."
Ook Jacobus begroette zijn zusje allerhartelijkst en bood gedienstig aan haar mantel en hoed in de gang op te bergen.
Nadat er vele omhelzingen en zoenen over en weer waren uitgedeeld, nodigde Jacobus haar uit plaats te nemen in een van de twee grote fauteuils waar hij zonet uit was opgestaan. Jacobus nam vervolgens genoegen met een eenvoudig Biedermeier stoeltje en vuurde al direct de eerste vragen op Mienette af.
" Mienette, hoe is de reis geweest? Wanneer ben je vertrokken? En waarom heb je niet eerst geschreven dat je zo snel terug zou komen?"
" Ho, ho, Jacobus. Niet zoveel vragen tegelijk. Mienette wil eerst even bijkomen van de reis, nietwaar Mienette? Wil je koffie, of heb je nog niet gegeten?"
" Ik zou graag een paar boterhammen met echte Hollandse kaas willen eten moeder. Vanaf twaalf uur vanmiddag heb ik eigenlijk niet veel meer gegeten. Ik was zo benieuwd om jullie te zien, dus ben ik nadat ik van boord ben gegaan op de Boompjes, direct met mijn zware koffers naar de trekschuit bij de Delftse Poort gegaan om daar de dienst van half vier te kunnen nemen. En nu ben ik weer thuis. Hebben jullie me gemist?" vroeg Mienette laconiek.

“ Ach, Mienette, plaag ons toch niet zo. Natuurlijk hebben wij je gemist. Maar vertel ons eerst eens de laatste gebeurtenissen na je brief van januari jongstleden.”
Op een gewetensvolle toon vertelde Mienette, zonder al te veel ophef, over de ontvangst van Jacobus’ brief over het overlijden van haar vader. Ze vertelde over de weigering van Addie om haar op de terugreis te begeleiden en tenslotte over de terugreis zelf.
“ Moeder, hoe gaat het nu met u? Hebt u nog veel verdriet over het overlijden?”
“ Ach, Mienette. Ik weet dat het niet hoort, maar het heeft mij zo aangegrepen. Ik heb dagen niet kunnen eten van verdriet. De laatste twee maanden gaat het wat beter en krijg ik weer wat grip op de dagelijkse dingen en weet ik mijzelf meer sturing te geven, maar Mienette, ik ben zo blij dat je terug bent. Ik voel me hierdoor enorm gesteund door jou weer te zien. Ik ben je daar heel dankbaar voor.”
“ Ach, moeder, het is zo’n vreemd thuiskomen nu ik niet door vader begroet wordt en …...”
Hier stokte Mienettes antwoord, haar gemoed schoot vol, waarop ze snikkend in de armen van haar moeder viel en zich overgaf aan haar emoties.
“ Ik mis hem zo erg, moeder. Ik zou willen dat ik nog eenmaal zijn armen om me heen voelde.”
Mienette vermande zich, nam een geborduurd zakdoekje, snoot haar neus erin en ademde een paar keer diep in.
“ Ja, Mienette, het is voor ons allemaal verschrikkelijk geweest.”
Jacobus zat er wat schutterig bij nu zijn zusje alleen maar oog had voor haar moeder. Gelukkig werd er op de salondeur geklopt een kwam Sjaantje binnen met de gevraagde boterhammen.
“ Kom binnen, Sjaantje. Zet de schaal boterhammen en de koffie maar op de salontafel. Dank je wel Sjaantje.”
“ Juffrouw Mienette, zal ik uw koffers al vast op uw slaapkamer zetten zodat u ze straks kunt uitpakken?”
“ Graag, Sjaantje. Maar kom eerst even bij mij. Ik wil jou ook even omhelzen. Ik heb je zo lang gemist.”

Mevrouw v.d. Chijs nam een drietal kopjes en schoteltjes van het moderne koffieservies uit de vitrinekast, schonk de koffie in terwijl Mienette met smaak haar eerste boterham nuttigde.
“ Zo, moeder, dat smaakt; een boterham met Hollandse kaas. Dat is wat anders dan de scheepsbeschuit, die ik de laatste weken voorgezet kreeg. Het is heerlijk om weer thuis te zijn. Maar nu wil ik ook alles horen van wat er de afgelopen tijd hier gebeurd is.”

Op gedragen toon vertelde haar moeder haar over het overlijden van Mienettes vader, de daarop volgende begrafenis op de begraafplaats aan de Haagpoort en het condoleren van belangstellenden in het etablissement ‘De Gouden Molen’. Hier hadden veel bekenden hun deelname aan de familie betoond en hadden zij van een eenvoudige koffietafel gebruik kunnen maken.
“ Kijk, Mienette, hier in De Haerlemsche Courant van 26 november heb ik de overlijdensadvertentie geplaatst.”
Mienettes moeder liep naar de oude secretaire, sloeg de klep naar beneden en nam uit een van de laatjes een aantal malen gevouwen pagina van een krant en gaf deze aan Mienette, die de pagina uitvouwde.

Het familiebericht had als aanhef; Geachte Belangstellenden,

Het heeft de Alles Magtigen Heer van Leven en Dood behaagt, myn zeer beminde Egtgenoot Jacob van der Chys, in de leeftijd van 57 jaren op den 22^{e} dezer ’s avonds, door een zagte dood van myn zyde weg te rukken, en zoo ik met reden vertrouw, in zyn Zalige nabyheid overgehaald te hebben, nadat hy bevoorens verscheiden Jaren met zeer veel drukkende en smertelyke zwakheden van Borstziekte met een buitengewone Lydzaamheid en Christelyk gedult, zig het zelve heeft onderworpen.

UWED.
Anna Suzanna v.d. Chijs-Bagelaar

“ Het is een mooie maar droevige mededeling, moeder.”
Nu voor Mienette de realiteit onweerlegbaar was, frommelde ze bijna gedachteloos de krantenpagina weer ineen, gaf deze aan haar moeder en barstte nogmaals in snikken uit.
Vervolgens vertelde Mienettes moeder haar moeilijk te uiten gevoelens omtrent de acceptatie van dit grote verlies dat voor haar zo plotseling kwam.
Regelmatig vulde Jacobus het relaas van zijn moeder aan en probeerde een aantal malen, tevergeefs het gesprek op een wat luchtiger onderwerp te brengen. Doch de verhalen over het overlijden en de begrafenis bleven de boventoon voeren.

Inmiddels was de avond al redelijk ver gevorderd toen Mienette kenbaar maakte naar bed te willen gaan om bij te komen van de vermoeienissen van de doorstane reis en de doorleefde emoties van deze avond.
“ Moeder,” vroeg Mienette, terwijl zij opstond, “ zullen wij samen morgen het graf van vader bezoeken? Ik wil graag daar afscheid van hem nemen. Kunt u dat aan?”
“ Jazeker, Mienette. Ik vind daarin steun om samen met jou ons verdriet over het verlies van je vader te kunnen verwerken.”

De volgende morgen maakten Mienette en haar moeder zich klaar om naar het kerkhof te gaan. Ze trokken hun beste zwarte kleding aan om op een waardige wijze de tocht naar de begraafplaats aan de Haagpoort te kunnen maken. Over de zwarte zijden jurken trokken ze een mooi zwart schort van lustre, ter bescherming van de zijden jurk, aan. Het jakje dat ze droegen had een opstaand kraagje aan de hals dat gesteund werd door kleine baleintjes. Dit mooie zondagse jak had een fijne voering van een goede soort katoen. Op het hoofd zetten Mienette en haar moeder bijna identieke mutsen op die met een zwart lint onder de kin werden vastgeknoopt.
“ Och, moeder, zou u mijn schort op de rug even mooi willen strikken? We dragen straks buiten toch wel een mantel? Het lijkt me nog erg kil buiten.”
“ Ja, Mienette, daar heb je wel gelijk in. Het is nu tien uur, als we zo dadelijk vertrekken kunnen we voor twaalf uur hier weer terug zijn. Het is nog een flinke wandeling.”

Moeder en dochter trokken hun mantels aan en verlieten de woning om vervolgens de oostelijke zijde van de Oude Delft af te lopen. Ze liepen langs de statige patriciërswoningen, waarbij de grote particuliere woonhuis, vlak voor de Peperstraat, van schoolmeester Hartman, bij Mienette tedere herinneringen opriep. Vervolgens staken ze de Peperstraat over, liepen via de boterbrug het Meisjesweeshuis voorbij. Op de hoek van de Nieuwstraat passeerden ze de Sint Hippolytuskapel. Tenslotte sloegen ze, bij het kerkplein van de Oude Kerk, linksaf over de Heilige Geestbrug om hun wandeling aan de westelijke zijde van de Oude Delft te vervolgen. Nu passeerden ze de hoofdingang van de Oude Kerk om vervolgens, na het passeren van de Kerkstraat, hun wandeling richting Lutherse Kerk voort te zetten. Tenslotte liepen ze langs de jeneverstokerij van de firma Meertens en zo de Oude Delft af. Na de bruggen van de Kolk gingen ze het Noordeinde op, waar ze aan het eind het in de begraafplaats Haagpoort veranderde bolwerk, zouden opgaan. Gedurende deze hele wandeling liepen moeder en dochter stevig gearmd doch hadden niets tegen elkaar gezegd. Nu verbrak Mienettes moeder het stilzwijgen.
“ Nu, Mienette, hebben we dezelfde route gelopen als de begrafenisstoet. Nog een klein stukje dan steken we daar de Wateringse Vest over om dan in het parkje, dat op het vroegere bolwerk is aangelegd, naar het graf van je vader te lopen. Het graf is niet moeilijk te vinden. In dit parkje is een slingerpaadje aangelegd en bij de tweede bocht, aan de rechterkant bij een oude boom, ligt je vader begraven.”
Zwijgend liepen ze de begraafplaats op, volgde het slingerpaadje om tenslotte bij de bedoelde grafzerk halt te houden. Op het graf lag een mooie zwart granieten steen waarin, met een Mediaeval lettertype, de naam, de geboorte- en sterfdatum van Jacob van der Chijs, waren gebeiteld. Onder de datums werd, op de overgebleven ruimte, de eindigheid van het leven gesymboliseerd door een opengeslagen bijbel, aangebracht.

Mienette en haar moeder stonden geruime tijd stil in gebed voor het graf. Mienette voelde tranen in haar ogen opwellen. In zichzelf sprak ze een zelf bedacht gebed uit; “ Lieve vader, dit is het enige wat ik voor u kan doen. Om u treuren. Ik heb me zo verschrikkelijk geschaamd om het feit dat ik u in de steek heb gelaten. Vergeef me alstublieft zoals u mij al zo vaak mijn misstappen hebt vergeven. Vergeef me mijn nalatigheid om niet bij uw afscheid van uw leven aanwezig te zijn. Och, vader, ik mis u zo. Ik kan u alleen in gebed gedenken, ik had u nog zou graag voor uw dood in mijn armen genomen.”
Mienettes moeder declameerde zachtjes, alleen hoorbaar voor Mienette, een gedicht van Van Alphen;

“ Dit streelt mijn treurend hart in deze rampwoestijn,
Dat na een korte vlucht van snellende ogenblikken,
Mijn stof in ’t zelfde graf naast u geplaatst zal zijn,
En zich mijn geest met u voor eeuwig zal verkwikken.
Mij dunkt, ik hoor alreeds het wellecom!
Als mijn verloste ziel van verre uw woning nadert;
U zal ik de eerste zien en kennen uit den drom
Van al ’t gezaligd volk, met u tezaam vergaderd.”

Haagpoort omstreeks 1800 Delft

Na het uitspreken van dit gedicht legde Mienette haar arm om de schouder van haar moeder om haar te troosten en deze momenten van verdriet samen te delen. Toen verwijderden ze zich langzaam achteruit lopend van het graf om na enige meters het graf definitief de rug toe te keren.

Voor Mienette was dit moment de enige afscheidsgroet die zij haar vader kon schenken. Een stil gebed, dat was alles wat zij hem kon bieden.

Nadat de sterkste emoties waren weggeëbd, vertelde haar moeder, op de terugweg, nogmaals over het verloop van de begrafenis. Hoe de begrafenisstoet uit louter mannen bestond en zich langzaam maar plechtig over de Oude Delft en het Noordeinde was gegaan, dezelfde route zoals zij nu hadden gelopen. Ze vertelde over de plechtigheden na de begrafenis in het etablissement 'De Gouden Molen' waar zij met haar zoons, Jacobus en Pieter Otto, de condoleances van zeer vele bekenden en hooggeplaatste personen in ontvangst hadden genomen.

" Vader is volgens zijn wens in een koets naar zijn laatste rustplaats vervoerd waar dominee Meteler-kamp een mooie grafrede heeft gehouden. Tenslotte heeft iedereen, die op de begraafplaats aanwezig was, Mienette, een schepje aarde op de neergelaten kist geworpen."

" Ik verwijt mijzelf, moeder, dat ik niet bij u was om u in die moeilijke momenten te steunen. Vergeef mij alstublieft, opdat ik niet eeuwig met een schuldgevoel blijf rondlopen. Moeder, kunt u mij vergeven?"

" Natuurlijk, Mienette. Niemand van ons kon vermoeden dat je vader zo snel slechter zou worden en dat hij nog binnen een half jaar zou overlijden. Je moet jezelf beslist geen verwijten maken. Dat zou je vader beslist niet gewild hebben."

Nu Mienette en haar moeder voor de hoofdingang van de Oude kerk waren gearriveerd besloten ze naar binnen te gaan.

" Mienette, ik wil onder het oog van God een stukje uit de bijbel lezen. Wil je met me meegaan zodat we dit samen kunnen doen zodat we kracht kunnen putten uit het woord Gods?"

" Jazeker, moeder. Dat wil ik graag met u doen."

Hierna traden beiden het kerkgebouw binnen, liepen naar hun vaste plaats op een van de banken voor de leden van de kerkenraad, en nam mevr. v.d. Chijs haar bijbel uit haar mantel.

" Welke tekst wil jij lezen, Mienette?"

" Heeft de evangelist Johannes niet iets moois geschreven waarin ik vertroosting kan zoeken?"

" Dan zou je bijvoorbeeld Johannes 14 kunnen lezen of zou je niet liever een brief van Paulus aan de Tessalonicenzers willen lezen, bijvoorbeeld brief nummer 4 over de doden en de levenden?"

" Ja, moeder, dat lijkt mij wel geschikt." Vervolgens lazen ze samen de brief;

> *'…….doch broeders, ik wil niet, dat gij onwetende zijt van degenen, die ontslapen zijn, opdat gij niet bedroefd zijt, gelijk als de anderen, die geen hoop hebben. Want indien wij geloven, dat Jezus gestorven is en opgestaan, alzo zal ook God degenen, die ontslapen zijn in Jezus, weder brengen met Hem. Want dat zeggen wij u door het Woord des Heeren, dat wij, die levend verblijven zullen tot de toekomst des Heeren, niet zullen voorkomen degenen, die ontslapen zijn. Want de Heere Zelf zal met een geroep, met de stem des archangels, en met de bazuin Gods nederdalen van den hemel; en die in Christus gestorven zijn, zullen eerst opstaan. Daarna wij, die levend overgebleven zijn, zullen tezamen met hen opgenomen worden in de wolken, den Heere tegemoet, in de lucht; en alzo zullen wij altijd met den Heere wezen. Zo dan, vertroost elkander met deze woorden.'*

Na dit moment van vertroosting verlieten Mienette en haar moeder de kerk om hun wandeling over de Oude Delft richting Korte Breedsteeg voort te zetten.

Die middag bracht Mienette thuis door met het verrichten van wat praktische zaken en met haar moeder gezelschap te houden. Zo ontstond er tijdens het thee drinken het volgende gesprek;

"Mienette," zei haar moeder, " mag ik je vragen, uit naam van je vader, of je tijdens je verblijf in Zuid-Afrika over een eventueel acces met jonkheer Van Kinschot hebt nagedacht? Je hebt je vader destijds beloofd om na je reis over een eventuele relatie met de jonkheer uitsluitsel te geven. Op zijn sterfbed heeft je vader de wens geuit dat hij je graag gelukkig wilde zien en dat hij vurig hoopte dat jij in je leven de juiste keuze zou maken voor een echtgenoot. Hij heeft toen nogmaals de wens uitgesproken

dat jij een acces aan zou willen gaan met de jonkheer. Ik heb tot nu toe slechts één formele brief aan de ouders van de jonkheer geschreven, waarin ik jouw situatie heb uitgelegd. Nu je weer thuis bent wil ik je vragen of je al een besluit hebt genomen, ondanks het feit dat je nu nog in de rouw bent. Ik vind dat we die familie op correcte wijze moeten benaderen en ze beslist niet de indruk moeten geven dat wij hen aan het lijntje houden. De familie is per slot van rekening van adel en behoord tot de hoogstgeplaatste hier in Delft en omgeving. Wat kan ik de familie meedelen? Wil je een acces met de jonkheer aangaan?"

> *Een acces aangaan bestond onder meer uit de mogelijkheid tot correspondentie en conversatie met de beoog-de verloofde. De jongeman vroeg eerst toestemming aan zijn mogelijke huwelijkspartner, voordat hij en zijn ouders, zich formeel tot de ouders van het meisje richtten. Hoewel mannen dus het initiatief tot de hofmakerij namen, hadden de vrouwen in kwestie wel de mogelijkheid hierop in te gaan, de huwelijkskandidaat af te wijzen of aan het lijntje te houden. De periode van het 'vrijen', de hofmakerij voor en na de verloving, was een tijd waarin de vrouwen een uitzonderlijke machtspositie in de relatie hadden, die ze na het huwelijk nooit meer zouden verkrijgen. Was het acces eenmaal toegestaan dan konden de conversaties, wandelingen en uitstapjes, gezamenlijke kerkbezoeken en een briefwisseling een invulling krijgen.*

" Moeder, ik heb er over nagedacht en ik heb er veelvuldig met Addie over gesproken. Ook heb ik Jan Theodoor naar zijn mening gevraagd en zijn oordeel aangehoord. Nu heb ik mijn mening opgemaakt temeer, omdat het u en vaders wens is geweest, dat ik mij lieerde aan jonkheer Van Kinschot. Ik ben er dan ook van overtuigd geraakt toe te stemmen in het aangaan van een acces. U kunt de familie melden dat ik voorlopig, zolang ik nog in de rouw ben, uitsluitend een correspondentie met de jonkheer wil voeren. Op een later tijdstip zou dan deze relatie tot een meer persoonlijke kunnen uitgroeien."
" Maar Mienette, je doet net alsof je iets verschrikkelijks zal overkomen. Maar geloof me, vader en ik hebben een prachtig huwelijk gehad. Wij zijn altijd intens gelukkig met elkaar geweest en hebben ons altijd aan de trouwbelofte, die we bij ons huwelijk hebben afgelegd, gehouden. Dat is voor jou toch ook weggelegd. Je zult er zelf alleen van overtuigd moeten zijn of de jongeman die jij kiest, past in je levensverwachting."
" Och moeder, ik voel me erg bezwaard om direct de verantwoordelijkheid voor een compleet gezin op me te nemen. Ik acht mezelf daar nog niet toe in staat. Maar ik sta open voor de situatie en ik wil u en vader zaliger, niet teleurstellen door een halsstarrige houding mijnerzijds. Als de jonkheer mijn hart weet te veroveren en mij de kans geeft mijn toekomstige leven in te vullen zoals ik dat zie, dan zal ik met hart en ziel mijn liefde aan hem en zijn twee kinderen geven."
" Mienette, ik heb het volste vertrouwen in deze jongeman. Hij komt uit één van de voortreffelijkste families en heeft als jongen zijn belijdenis gedaan en daarna brieven ontvangen van zijn naaste familie leden, waarin zij hem waarschuwden voor de wereldse gevaren, die naar hem lonkten. Deze brieven herinneren hem aan de beloftes van belijdenis. Deze beloftes staan nog altijd fier overeind ondanks het feit dat hij zijn eerste vrouw zo jammerlijk heeft verloren na de geboorte van zijn tweede kind. Dat soort brieven ontvangt elke jongen, die zijn belijdenis heeft gedaan, zo ook je eigen broers. In deze brieven wordt de verwerping van de verleiding benadrukt. Deze brieven zijn een erfgoed, die een jongen bewaart en vaak herleest."
" Maar moeder, ik heb het niet over brieven, die ik moet waarderen. Ik spreek over mijn toekomst. Ik moet als vrouw de geborgenheid van uw gezin opgeven. Ik moet het huis verlaten om hem te volgen. Ik zal zijn wensen moeten waarmaken, ik zal onderdanig moeten zijn. Dat zijn de zaken, die mij zo zeer benauwen. Mijn eigen identiteit opgeven om mij volledig op te offeren aan de huwelijksmoraal, die in die kringen gebruikelijk is."
" Natuurlijk zul je je moeten aanpassen, Mienette. Maar geloof me, je zult er veel waardevols voor terug krijgen."
Mienette boog gedwee het hoofd en accepteerde te situatie en beloofde serieus een acces met de jonkheer aan te zullen gaan.

Diep van binnen voelde Mienette zich eenzaam. Ze voelde zich door het lot verlaten. Haar vader was overleden en haar toekomst nu al ingericht. Ze voelde zich hopeloos. Ze wilde zich het liefst terugtrekken op haar kamer, alleen zijn met haar gevoelens. Maar ze wilde haar moeder nu niet alleen laten. Ook zij had emotionele problemen met het overlijden van haar echtgenoot.
“ Zeg, Mienette. Hoe denk je erover om je straks in te willen zetten voor de liefdadigheidsvereniging Dorcas? Zou je dat willen? De vereniging zit erg verlegen om mensen, die huisbezoeken willen afleggen of zich op de hoogte willen stellen van de situatie van de wezen in het weeshuis alhier. Zou jij geïnteresseerd zijn om je daarvoor in te zetten?”
“ Ach moeder, laat mij nu eerst mijn eigen leven op orde brengen. Wat u vraagt verlangt van mij erg veel inzet, terwijl ik nog niet eens weet hoe ik met het acces met de jonkheer moet omgaan. Ik wil nu eerst tot mezelf komen en niet voortdurend geconfronteerd worden met dingen, die ik moet doen.”
“ Ik begrijp het Mienette. Ik zal je er niet meer mee lastig vallen. Maar over het acces gesproken. Ik zal een dezer dagen de familie Van Kinschot op de hoogte brengen van jouw besluit.”
“ Dat is goed, moeder.”
De rest van de middag verliep in een ordelijk theedrinken, waarbij allerlei zaken werden besproken, die in de belangstelling van beide vrouwen stonden.

De Brief

Nadat Mienettes moeder de familie Van Kinschot door middel van een brief had ingelicht over het eventueel aangaan van een acces met hun zoon Charles Philip, werd op zekere dag de klopper op de huisdeur van het huis aan de Korte Breedsteeg met een luide klap neergelaten.
“ Ach, Sjaantje, kijk jij eens wie er voor de deur staat?”
“ Jazeker, mevrouw,” antwoordde Sjaantje en ze spoedde zich, de handen aan haar schort afdrogend, naar de voordeur, die zij vervolgens opendeed.
“ Alstublieft, juffrouw. Een brief voor mevrouw,” meldde de bode, die voor de deur bleek te staan en geenszins van plan was zijn positie op te geven alvorens hij een drinkgeld zou hebben gekregen.
“ Een brief?” zei Sjaantje aarzelend, terwijl ze de man inschatte, “ momentje, ik zal mevrouw even inlichten.”
Sjaantje nam de brief van de bode aan en liep snel naar de salon waar mevrouw v.d. Chijs nog aanwezig was.
“ Mevrouw, een brief. En ik geloof dat de brenger dezes een tegenprestatie verwacht.”
“ O! Laat me eerst eens zien wie de afzender is. De familie Van Kinschot,” prevelde mevrouw v.d. Chijs zachtjes.
“ Hier Sjaantje,” zei haar mevrouw terwijl deze wat in haar met kralen bezette beurs rommelde en er een muntstuk van een stuiver uitnam om hem vervolgens weer te sluiten.
“ Geef dit stuivertje aan de bode en bedank hem voor zijn diensten.”
Mevr. v.d. Chijs zette zich aan de oude secretaire van haar man, nam een briefopener en opende voorzichtig de brief door het lakzegel te verbreken en begon de brief te lezen.

La Haye, le 2 mai de l’année 1834, Le Notre Dieu

Pour Mme. van der Chijs tres honorable,

Après votre lettre du dernier reçu et lu, et son contenu ont été évalués, je peux vous dire que nous, en tant que parents de notre fils, Charles Philip Louis, aucune objection contre l’hypothése d’un engagement entre votre fille et notre fils.

Nous espérons que ce le bon accès, sous forme honorable et digne de confiance aura lieu afin que, en temps utile, la nécessaire discussion sur l’avenir que nous devons relever. Pour l’instant nous sommes totalement impartial envers l’invitation que vous avez donné et nous nous attendons à des jeunes de leurs relations les uns aux autres avec dignité donnera un chiffre.

Votre Honneur, et de haute naissance,

La baronnesse de Kinschot-Bentinck

(zie vertaling bijlage 1)

“ Mienette, Mienette, “ riep mevrouw v.d. Chijs, nadat zij de brief had gelezen en zich gehaast naar de trap spoedde.
“ Mienette, kom eens snel naar beneden! Ik heb een brief gekregen van de familie Van Kinschot.”
Mienette, die juist bezig was haar kaptafel opnieuw in te richten, stond op en liep naar beneden om in de salon het nieuws van haar moeder te horen.

“ Moeder, wat is er zo belangrijk dat ik spoorslags naar beneden moet komen?”
“ Kijk eens, Mienette. Een brief van de barones Van Kinschot met het antwoord op ons verzoek tot het aangaan van een acces.”
Mienette nam de brief voor zich, las hem aandachtig en vertoonde weinig emoties.
“ Wat nu, Mienette? Vind je het niet geweldig dat de familie Van Kinschot ons het acces toestaat met de jonkheer?”
“ Ach, moeder. Ik wacht wel de stappen wel af, die de jonkheer zelf zal zetten om mij te benaderen. Ik hoop dat u niet op voorhand al allerlei toezeggingen hebt gedaan. Ik wil eerst de kat uit de boom kijken voordat ik me hals over kop in een verbintenis aanga.”
“ Mienette, de familie is van hoge komaf. Mij lijkt zo’n verbintenis uitstekend. De jonkheer is een goede partij en heeft een aanzienlijke status.”
“ Moeder, ik weet het nog niet. Laten we nu eerst maar even afwachten. Ik voel me op dit moment in het geheel niet geroepen om voor stiefmoeder te gaan spelen. Ik twijfel nog altijd. Ik vind dat ik het volste recht heb om mijn toekomst zelf in te vullen.”
“ Natuurlijk Mienette, dat respecteer ik ook. Ik wil geenszins vooruit lopen op de dingen die eventueel nog kunnen gebeuren maar je hebt bij je vertrek je vader wel een belofte gedaan.”
“ Moeder, het ligt er helemaal aan hoe de jonkheer zich aan mij presenteert en of hij mij als vrouw wil respecteren in de wensen die ik heb. Maar moeder, ik ben boven nog bezig met mijn kapspulletjes, dat wil ik eerst afmaken, dan kunnen we straks, als we thee drinken, hier verder over praten en ons beraden op de nieuwe ontwikkelingen, die deze brief in mijn leven kan veroorzaken.”
Mienette gaf de brief weer terug aan haar moeder, verliet de salon om haar opruimbezigheden in haar slaapkamer af te gaan ronden.

Terwijl Mienette bezig was met haar spulletjes op orde te brengen, overdacht ze haar situatie en kreeg ze een ingeving.
“ Ja,” dacht ze bij zichzelf, “ laat ik eens raad vragen aan Sjaantje. Zij is de enige die mij onbevangen advies kan geven in mijn probleem.”
Even later merkte Mienette dat Sjaantje juist boven kwam om haar werk op de eerste verdieping aan te vangen.
“ Sjaantje, Sjaantje,” riep Mienette, zodra zij de dienstmeid boven aan de trap zag aankomen.
“ Jazeker, juffrouw,” antwoordde Sjaantje.
“ Kom eens even op mijn kamer, ik wil je iets gewichtigs vragen.”
“ Iets gewichtigs, juffrouw?”
“ Kijk Sjaantje, het zit zo. Mijn moeder heeft voor mij een acces geregeld met de jonkheer Van Kinschot en ik zal dus binnenkort wel kennis maken met dit heerschap. Wat ik je wil vragen, en daar ben ik heel nieuwsgierig naar, hoe doet men dat ‘acces’ vragen in jullie kringen. Heb jij wel eens een acces gehad, Sjaantje?”
“ Ach, juffrouw Mienette, u vraagt nu iets ingewikkelds. Zo iets als een ‘acces’ aangaan hebben mijn ouders nooit voor mij gedaan. Dat is in onze kringen niet gebruikelijk.”
“ Hoe krijgt een eerzaam meisje in jullie kringen dan kennis aan een jongen? Hoe gaat dat en hoe noemen jullie dat?”
“ O, dat gaat bij ons heel eenvoudig hoor, zonder dat de vader of de moeder zich inspannen om contacten met een andere familie te leggen of vooraf huwelijkskandidaten uit te zoeken. Bij ons gaat dat zo. Eerst moeten een jongen en een meisje met elkaar kennismaken en dat gaat heel verschillend. Soms bij de catechisatie les of op de jaarmarkt. Ook gebeurt het wel eens in de winkel van de bakker of de groenteboer dat een jongen een meisje aardig vindt en daarmee wil ‘verkeren’.
Vaak vindt zo’n jongen ook wel een meisje in zijn eigen familiekring. Een nichtje of een achternichtje tijdens een bruiloft van een familielid.

Als dan de jongen zijn genegenheid of liefde aan dit meisje kenbaar heeft gemaakt, dan probeert de jongen het meisje zo vaak mogelijk te ontmoeten. Op straat, op de markt of in de winkel al

naargelang hij denkt de meeste kans op succes te hebben. Als dan de ‘verkering’, zo noemen wij dat, vaste vorm gaat aannemen, dan moet de jongen dat berichten aan de ouders van het meisje om de omgang met hun dochter te mogen continueren. Anders zouden kwaadwillige tongen slechte dingen over het meisje gaan rondvertellen. Dan wordt de jongen door de familie beoordeeld en kan de verkering worden toegestaan. De jongen spreekt dan met het meisje een moment af dat hij zich presenteert bij haar ouders, meestal is dat op een zondagavond. Dan moet hij voor het meisje iets meenemen, meestal is dat een koek of een cake, die dan aan de familie wordt uitgedeeld en opgegeten. Als de jongen dan de koek aan het meisje aanbiedt zal zij de koek aansnijden en onder haar familie verdelen. Nu is het voor het meisje van belang dat zij het juiste plakje koek of cake aan de jongen aanbiedt. Als zij niet met de jongen wil verkeren, dan geeft zij hem het kapje van de koek, wat voor hem een afwijzing betekent. Als zij hem een plakje koek uit het midden van de koek aanbiedt, dan betekent dat dat de jongen terug kan komen voor een zogenaamd ‘los verkeer’. Zo noemt men dat bij ons. Dat betekent nog lang niet dat ze verplichtingen jegens elkaar hebben. Het betekent alleen dat het meisje toestemming heeft om met die jongen om te gaan. Soms komt het voor dat de familie een jongen niet aardig vindt. Hij wordt dan op de proef gesteld bijvoorbeeld doordat iedereen, die in de kamer aanwezig is, hem van alles tegelijkertijd aanreikt, zodat hij bijna altijd wel iets uit zijn handen laat vallen. Dan is het voor de jongen van belang zo lang mogelijk te blijven zitten en alle pesterijen te ondergaan. Want als hij dan te vroeg het huis van het meisje zou verlaten, dan wordt hem door zijn kameraden een ‘mislukte meidslag’ ingepeperd.”
“ O,” zei Mienette verbaasd toen Sjaantje haar verhaal had verteld, ” dat gaat heel anders dan bij ons. Bij ons gaat het allemaal veel formeler en hebben de ouders de regie van het ‘acces’ in handen.”
“ Maar Sjaantje, heb jij, nadat Krijn jou is ontvallen, ook nog wel eens verkering gehad?”
“ Nee, juffrouw Mienette, ik was te zeer aan mijn Krijn gehecht. Hij is mij nooit uit de gedachten gegaan. Bovendien had ik de zorg voor mijn jongere broertjes en zusjes, waardoor ik niet gemist kon worden in het huisgezin. Nee, juffrouw,” zei Sjaantje met een zucht van heimwee, “ op het moment dat mijn broertjes en zusjes mijn zorg niet meer nodig hadden was mijn vrijerstijd voorbij. Ik kon me toen alleen nog het oude vrijsterschap aanrekenen. Nee een aanbidder heb ik nooit meer gehad. Niet dat de jongens niet naar me gelonkt hebben. Dat wel, maar ik gaf ze geen positieve reactie of ik wees hen koeltjes af. Dan dropen ze vanzelf na enige pogingen weer af. Tja, juffrouw Mienette, ik had mijn hart nu eenmaal aan Krijn verpand. Een ander heeft het nooit kunnen veroveren.”
“ Ik begrijpt het, Sjaantje. Ik vind het heel erg fijn dat je zo openhartig tegen mij spreekt. Ik waardeer je daarom des te meer.”
“ Nu juffrouw, als u verder geen vragen meer heeft, dan wil ik graag verder gaan met mijn werk. Ik heb uw moeder beloofd vanmiddag de thee klaar te zetten in de salon.”
“ Ja, natuurlijk, Sjaantje, het is goed zo.”
Mienette keek Sjaantje na toen ze haar kamer verliet en overdacht datgene, wat ze haar verteld had.
“ Mmn, koel en gereserveerd optreden tegen de jonkheer. Dat zal me wel lukken,” dacht Mienette bij zichzelf.

De Uitnodiging

Mienette bewoonde, sinds haar broer Jan Theodoor in 1827 het huis had verlaten, twee kamers op de eerste verdieping. De kleine kamer, die aan de straatkant lag en uitzag over het oostelijke zijde van de Oude Delft op de oude Jan, bezat geen stookgelegenheid. Deze kamer had zij ingericht als haar slaapkamer, terwijl zij de grotere kamer, die eertijds aan Pieter Otto en Jan Theodoor toebehoorde, en aan de grachtkant van de Oude Delft lag, zij als zitkamer had ingericht. Deze kamer zag met de twee grote vensters uit op het pand van de 'Fundatie van de Vrouwe van Renswoude' aan de overkant van de gracht.

Op deze ochtend in mei zat Mienette nog voor haar kapspiegel in haar slaapkamer. Zij zag er fris en helder uit. Ze droeg een eenvoudige matinee; een rok bestaande uit een japon met daar overheen een mantelet en een effen bovenlijfje. Beide kledingstukken waren van een donkergrijze wollige stof gemaakt, die glad over haar korset waren gebonden. Haar smalle middel was omsnoerd en gestrikt met een licht grijze zijden lint als ceintuur. Om haar hals droeg ze een fijn gouden kettinkje, waaraan een klein flikkerend cupidopijltje, de aandacht trok. Zij droeg geen ringen, ten teken dat zijn nog vrij en ongebonden was, ook droeg zij geen braceletten. Zij had iets specifieks, iets zeer gewilds, een eenvoudige en jonkvrouwelijke strijdige houding. Om haar voorhoofd en in haar nek kroezelden wat fijne lokjes haar als uitgerafelde zijde onder haar opgestoken knot, die met een roze zijden corsage was versierd.

Nu Mienette negentien jaar oud was bezat ze een bijna volmaakte schoonheid, die men uitsluitend bij jonge vrouwen van die leeftijd kan aanschouwen. Ze had, nu ze voor de spiegel zat, een lichte blos op de wangen en bekeek haar slanke gelaat. Haar lichaamsvormen waren in verhouding met de geringe lengte van haar kleine persoon. In de hogere kringen zou men haar waarschijnlijk hebben toegewenst dat haar blos bleker ware geweest en haar lichaamsvormen wat robuuster. Een hofjonker had daardoor waarschijnlijk iets van een lagere stand in haar herkend, nl. het ontbreken van opvallendheid. Bij een eerste aanblik zag men direct dat haar handen en voeten welgevormd gevormd waren. "Wie zou zich mogen veroorloven te oordelen over de eigenschappen van een jonge vrouw? U rechter?" dacht Mienette bij zichzelf, terwijl zij zich bekeek in de spiegel.

Mienette bezat bruine ogen, die de wereld onbevangen en met een schalkse blik opnamen. Ogen, die voor sommige mannen, als de mooiste van de wereld golden. Ook al had men al veel gehoord over de gewoonten van burgerlieden toch kon men niet inschatten of Mienette ook opgevoed was naar die tradities. Zij was in haar jeugd gevormd door haar moeders praktische inzicht en haar vaders ondernemende geest. De trots van haar moeder lag voor haar in het feit van de herkenning van zichzelf, haar vroegere vrouwelijkheid en aantrekkelijkheid, in die van haar dochter. Dat beeld; 'zo ben ik vroeger ook geweest' had zich in haar gedachten vastgezet.
Haar moeder had haar die levenskunsten geleerd, die elke moeder aan haar dochter overbracht; nl. vaardigheden om in het huwelijk te treden. Maar Mienette trok haar eigen plan, wars van alle voorbeelden en gebruikelijkheden, die haar aangedragen werden. Zij wenste zichzelf te zijn, onafhankelijk van anderen die, ondanks alle goede bedoelingen, haar niet konden overtuigen van hun gelijk. Zij zou zichzelf een toekomst aanmeten, los van wenselijkheden, die haar door vrienden en bekenden werden voorgespiegeld.

Onbewust glimlachte Mienette in de spiegel van haar kaptafel en wreef in haar slanke kleine handen. Ze keek naar haar rozige gepunte nagels om vervolgens een van haar wijsvingers met haar tong te bevochtigen om haar donkerblonde wenkbrauwen glad te strijken en ze zo dun mogelijk te maken.

Mienette realiseerde zich dat ze een bijna volwassen vrouw was. Ze dacht terug aan haar belevenissen in Zuid Afrika en het afbreken van die reis door het overlijden van haar vader. Er kwamen herinneringen bij haar op aan haar vader. Haar vader, die zij bovenal had verheerlijkt en aanbeden. Ze dacht aan de reizen, die zij met hem had gemaakt naar Amsterdam, Londen, Brussel en

Parijs. In haar gedachten zag ze hem voor zich, een magere altijd in het zwart geklede man. Een fijngevoelig mens, die haar met zoveel geduld en liefde had omgeven.

Mienette verjoeg de droevige gedachten door haar oog van de kamer naar buiten, naar de Oude Delft, te laten dwalen. Daar buiten zag zij de fruitman gaan. Voorovergebogen achter zijn zware handkar beladen met kistjes appels, peren en ander ooft. Een kar, die hij met zeer veel moeite de tonronde brug van de Korte Breedsteeg opduwde. De man leek wel in tweeën geknakt, zo mager als een lat met een hoekig gelaat, waarop een oude vuile grijze pet het hoofd sierde.

Behaaglijk keek Mienette de man na met iets van een egoïstische vreugde, dat de problemen van die man haar niet konden deren. Ze liet haar ogen over de gracht naar de toren van de Oude Kerk dwalen en dacht aan de bals, waar zij zich op witte satijnen schoentjes had voortbewogen en de complimenten van vele manspersonen had ontvangen. Ze had zich glijdend laten meevoeren door de zachte dwang van haar cavaliers van wie ze de meeste namen allang weer vergeten was. Zij herinnerde zich die ene man, die op het bal van de barones van Stoetwegen, zijn naam tot driemaal toe in haar balboekje had geschreven. Waren dat verholen aanzoeken geweest?

Mienette verbrak haar dromerijen en stond op, inspecteerde haar nog onopgeruimde slaapkamer waar Sjaantje nog haar opruimende hand moest laten gelden. Haar Table de toilette á la Duchesse du Berry, geleek op een apotheose van tule en kant, grillig omgeven met satijnen rozetten van vroegere bals. Het tafelblad van haar kaptafel was overladen met flacons, kristallen potjes en coupes van Porcelaine-de-Secres. Dit alles in wit en roze, dat schitterde in de spiegel, waar Mienette zich nog eens in bekeek om haar wenkbrauwen opnieuw glad te strijken. Haar ledikant verschool zich achter de roze gedrapeerde hemelgordijnen, die aan de onderzijde samengebonden waren met een rood koord. Op het opengeslagen onopgemaakte bed lag, onder een bordeaux rode deken, een smetteloos wit laken en een evenzo wit hoofdkussen. Haar roze peignoir lag in een vormeloze hoop tussen het hoofdkussen en het opengeslagen laken. Mienette keek nog even rond en vond alles wel goed zo. Sjaantje kon straks haar best doen om haar kamer te luchten en op orde te brengen. Mienette stond op, draaide zich resoluut om en verliet haar slaapkamer om beneden in de salon met haar moeder koffie te drinken. In haar loop naar beneden liep ze nog even haar zitkamer binnen die, ondanks de kilte van deze ochtend, behaaglijk aangenaam aanvoelde. Alsof er een sfeer van een oriëntaalse weelde hing, terwijl de vensters het aanblik gaven op de grauwe gevels aan de overzijde van de Oude Delft. Zij nam snel het laatste nummer van de Penelope van haar salontafel, sloot de deur van haar zitkamer en liep naar de salon.
“ Zo, Mienette. Heb je eindelijk de weg naar beneden gevonden?” zei haar moeder niet geheel vrij van sarcasme.
“ Dan kan ik nu de koffie in schenken. Je hebt toch wel trek in een kopje, Mienette? Ikzelf heb er al een genomen.”
Mienettes moeder nam de koffiekan van het tete-a-tete koffieservies, dat op de salontafel stond. Dit koffieservies, bestemd voor twee personen van Duits porselein, bestond uit een koffie- of chocoladekan aangevuld met een suikerpotje, een melkkan en twee kop-en-schotels. Het gehele servies stond op een porseleinen dienblad, dat gedecoreerd was met landschapsmotieven, welke motieven bestonden uit liefelijke tuinscènes op de afzonderlijke serviesdelen.

Mienettes moeder schonk de koffie in en bood Mienette een Belgische bonbon aan.
“ Mienette, je ziet er weer beeldig uit. Ben je vandaag iets van plan of mag ik er naar raden?”
“ Als u er naar wilt raden, dan mag dat van mij. Maar ik heb eigenlijk geen doel voor de dag van vandaag. Misschien ga ik wel met u mee als u vanmiddag weer een huisbezoek aflegt.”
“ O, dat zou ik zeer aangenaam vinden. Ik wilde vanmiddag een bezoek brengen aan het Armenweeshuis van de kamer van Charitate om me te oriënteren op de noden, die dat huis de laatste tijd ondervindt. Als je meegaat dan kun je ook eens in contact komen met de meesters en de meesteressen van dat huis. Je kunt er dan wat rondkijken en het een en ander opsteken.”

Op dat moment kwam Sjaantje, met een kort klopje op de deur, de salon binnen.

“ Excuseer me mevrouw, er is een brief gearriveerd.”
“ O, dank je wel, Sjaantje, geef de brenger van de brief een stuiver uit het potje in de hal.”
“ Kijk nu eens Mienette. Deze brief is aan jou gericht. Alsjeblieft.”
Mienette nam de brief aan, las de naam van de afzender en opende de brief door het lakzegel te verbreken. Met een gefronst voorhoofd en met een sneller kloppend hart las Mienette de brief van jonkheer Charles Philip van Kinschot.

La Haye, le 15 mai de l’année 1834, Le Notre Dieu

A ma mademoiselle van der Chijs, gentilée,

De dag waarop ik u ontmoette staat in mijn geheugen gegrift. Op dat prachtige bal bij de barones Van Stoetwegen mocht ik mijn naam driemaal in uw balboekje schrijven. Tweemaal heb ik toen met u mogen dansen. Een dans die, dankzij het goedvinden van uw moeder, een vervolg mag krijgen in een persoonlijke ontmoeting op aanstaande zondagmiddag om u voor te stellen aan mijn familie.

O, mademoiselle, wat zou ik graag een halve, neen, een hele dag aan uw voeten geknield willen liggen, met mijn hoofd in uw schoot, terwijl ik prachtige dromen droom en u deelgenoot maak van mijn gedachten. Van mijn smachtend verlangen waarbij ik, zonder iets te zeggen, mijn lippen op uw japon druk.

O, ma très chère mademoiselle, ma bien-aimée, mon avenir. Zal ik u binnenkort weerzien? Mijn ziel brandt van verlangen om u te zien. Of blijft dat voor mij een illusie? Kan ik alleen maar dromen van een werkelijkheid die mij zo na aan het hart ligt?

Ik verlang ernaar om u aanstaande zondag te mogen ontmoeten en van uw aanwezigheid te kunnen genieten. Wat heb ik uw mond lief, zo voluptueus; sta mij toe dat ik dat van u zeg. Ma muse, ma chèri. Mijn geduld is zo lang op de proef gesteld, ik kan de aanstaande ontmoeting bijna niet afwachten. Beantwoord mijn liefde, ik heb al zo lang in stilte op u gewacht.

Ik zal, om u te kunnen zien, de zeeën willen bevaren en de hoogste bergen beklimmen. Niets zal mij weerhouden om u schoonheid te mogen aanschouwen. Dan zal ik denken aan de roomwitte schouders van mijn muze, ma chère mademoiselle.

Oh, welk genot zal mij overkomen als ik de geur van uw haar tot me mag nemen, uw tere hand mag vasthouden en u tenslotte in mijn armen kan sluiten. Deze verlangens geven mij de moed om alles in deze wereld te overwinnen om één moment aan uw zijde te staan.

Sommige van mijn vrienden zijn verbijsterd over mijn onstuitbare wilskracht, die ik op dit moment aan de dag leg. Maar zij hebben mijn geliefde nooit aanschouwd, zij kennen de vrouw niet, die louter alleen door haar verschijnen de angel uit mijn geleden verdriet zal nemen. Een kus verlang ik, mon ange sur la terre; un baiser, langzaam gegeven voor een rustgevende nacht.

Uw onderdanige dienaar,

Jonkheer Charles Philip Louis Van Kinschot

Nadat Mienette, met een zekere sceptisch instelling en een haastig kloppend hart, de brief had gelezen, gaf zij de brief aan haar moeder.
“ Wat een aanmatigend en bezitterig mens is die jonkheer.”
“ Hoe dat zo, Mienette?” vroeg haar moeder terwijl ze de eerste alinea van de brief las.

“ Het lijkt wel of de jonkheer mij al bezit, met zijn ‘ma chèri, ma bien-aimee, ma muze’ en meer van dat soort zinsneden. Waar haalt die man de brutaliteit om te doen alsof ik al ingestemd heb met een engagement?”
“ Ach, Mienette. Het zijn verliefdheden, die de jonkheer uit om jou te plezieren.”
“ Mij te plezieren?” zei Mienette met een schamper lachje, “ hij noemt mijn mond ‘voluptueus’. Ik heb helemaal geen volle lippen. Ik heb juist hele smalle, dunne lippen. Heeft hij die brief al eerder gebruikt voor een andere gegadigde?”
“ Toe Mienette, doe nu niet zo negatief. De jonkheer geeft in deze brief aan dat jij veel voor hem betekent. Hij wenst met jou te gaan.”
“ Ja, dat zie ik. Aanstaande zondagmiddag al. Hebt u dat toegezegd? Ik zou alleen een schriftelijke correspondentie aangaan met de jonkheer, dat was de afspraak. Wat heeft u beloofd?”
“ God, ja Mienette. In mijn brief aan de barones heb ik vermeld, dat ik geen bezwaar maakte tegen een persoonlijke ontmoeting. Ik kon niet vermoeden dat de jonkheer dat direct ten uitvoer zou brengen.”
“ Nee, daar ben ik dus mooi mee. En ik kan natuurlijk niet weigeren, want het is nu al te kort dag om dat de jonkheer te melden. En moet je eens zien wat hij schrijft; ‘hij wil de zeeën bevaren en de bergen beklimmen om mij te ontmoeten’. Zover ik weet bevinden zich geen zeeën en bergen tussen Den Haag en Delft. Ik vind het allemaal zo overdreven. En dan heeft hij het ook nog over ‘zijn vrienden’. Ik ben blijkbaar al flink over de tong gegaan,” zei Mienette, die een woede-uitbarsting in zich voelde opkomen.
“ Mienette, Mienette. Beheers je toch in dat soort boute uitspraken. Ga nu eerst eens kennismaken voordat je je overgeeft aan allerlei vooroordelen. Dan kun je altijd nog beslissen of je het acces doorzet. Er zijn nu nog geen verplichtingen aangegaan. Bekijk de situatie ook eens nuchter. Er is nog niets bepaald maar je kunt de familie Van Kinschot niet klakkeloos voor het hoofd stoten. Dat zou bovendien ook afbreuk doen aan onze reputatie hier in Delft.”
“ Poeh, reputatie! Wat kan mij dat deren. Over mijn toekomst wordt nu al bedisseld om eventuele reputatieschade te voorkomen.”

Na nog wat gemopperd te hebben kreeg Mienette de brief van haar moeder weer terug, dronk zwijgend haar kopje koffie leeg, stond op en zei haar moeder formeel gedag om zich op haar zitkamer terug te trekken.

Mienette opende de deur van haar zitkamer en zette zich neer in de fauteuil las nogmaals de brief van de jonkheer en gooide hem toen met een geïrriteerd gebaar op de salontafel. Zij vroeg zich nu af of ze er wel goed aan had gedaan zich zo snel gewonnen te geven door in te stemmen met een acces met de jonkheer. Een zeker wrevelig gevoel kwam in haar op maar tenslotte berustte ze in de situatie zich haar moeders woorden herinnerend, dat zij nog altijd vrij was aangaande het acces.
“ Moeder heeft gelijk, ik kan beter de zaken, die gaan komen rustig afwachten en kijken wat er zich a.s. zondag zal gaan voordoen,” dacht Mienette bij zichzelf.

Met verfijnd inzicht en tact had Mienette deze zitkamer een aanzien van weelde en zachtheid weten te geven. De grote, als zitkamer ingerichte kamer, was bont van kleur en vol spulletjes, die zij uit allerlei streken in een gewilde wanorde van natuurlijke stillevens bijeen had gebracht. Een lage divan, overdekt met een mooi geborduurde witte sprei, was overdadig gedecoreerd met bladafbeeldingen van de acaciaboom. Een kleine schrijftafel, in de rechterhoek van de kamer naast het venster, was overladen met talloze kleine voorwerpen, waaruit de weelde die Mienette zich kon permitteren zichtbaar was. Ook stond daar een portret van haar vader. Haar favoriete kleur roze was in alles aanwezig en voorzag de kamer van een warme uitstraling. De gordijnen van deze kamer waren in een bepaalde tint roze, zelfs de schoorsteenmantel was van roze marmer, waaraan een Venetiaans spiegeltje was aangebracht dat rondom met rode koordjes en kwasten was versierd. Een porseleinen pendule, waar Amor en Psyche de wijzerblad omarmden, nam de centrale plaats in op de schoorsteenmantel. In de ruime boekenkast, aan de linkerzijde van de kamer, stonden vele boeken en geïllustreerde banden, die zij zich, na het overlijden van haar vader, had toegeëigend.

Vaak vertoefde Mienette in deze kamer als zij de drukte van de dag wilde ontvluchten en zich voor het vallen van de avond nog even in de ruime fauteuil bij haar kleine salontafeltje wilde terugtrekken, om dan een boek of het laatste nummer van De Penelope ter hand te nemen. De avonden zelf bracht zij meestal door in gezelschap van haar broer Jacobus en haar moeder in de salon op de benedenverdieping. Dan werden er allerlei gebeurtenissen besproken, nieuwtjes uitgewisseld of een spelletje kaart of schaak gespeeld. Ook speelde Mienette regelmatig op haar piano en beoefende zij de tekenkunst, zeker nu zij het idee had opgevat, deel te gaan nemen aan het artistieke gezelschap Tandem Fit Surculus Arbor, waar men de tekenkunst als hoofddoel van kunstuiting had gesteld.
" Ik zal straks met moeder meegaan om het bezoek aan het weeshuis mee te maken, zij kan er eigenlijk ook niets aan doen dat die jonkheer zo voortvarend is om mij te ontmoeten. Wellicht kan ik met moeder het een en ander nog bespreken en mijn bezwaren alsnog kenbaar maken. Onze familienaam ten schande brengen wil ik al helemaal niet. Daarmee zou ik de gedachtenis aan vader bezoedelen."
Mienette stond op en liep naar haar schrijftafel, pakte het miniatuurtje met de afbeelding van haar vader en drukte het tegen haar borst en bleef zo nog enige minuten in gedachten verzonken staan.

De daarop volgende zondag, nadat Mienette met haar moeder en haar broer Jacobus hun zondagse geloofsverplichtingen hadden nageleefd, haastten Mienette en haar moeder zich om zich om te kleden voor het bezoek bij de familie Van Kinschot in Den Haag. Hun stemmige zwarte kleding voor de zondagsdienst wisselden zij om voor een fleurige modieuze kleding naar de huidige mode.
Mienette zat voor haar kaptafel en behandelde haar gezicht met gezichtscrème en tintpoeder. Vroeg in de ochtend hadden haar moeder en Sjaantje haar al geholpen bij het inzetten van de krulrollers voor haar kapsel van die middag. De gezette krulrollers had Mienette tijdens de kerkgang angstvallig verborgen gehouden onder haar zwarte hoofddoek. Nu de ontmoeting met de familie Van Kinschot aanstaande was, begonnen bij Mienette de spanningskriebels haar rustgevoel te ondermijnen. Mienette controleerde, staand voor de spiegel van haar kaptafel, haar toilet. Ze droeg een wijde licht lila kleurige robe, die de voeten vrijliet. De breed uitlopende mouwen werden met een polsgesp gesloten. Over haar schouder droeg ze een evenzo gekleurde brede sjaal, die ruim over haar bovenarmen viel. De japon had een kraag, waarin een inzetje van batist met een opstaand kraagje, was geplaatst. In haar kapsel, dat een aantal gevlochten haarstrengen en krullende lokken aan weerszijden van haar gezicht bezat, droeg Mienette een zilveren 'Fer de Berlin' die bezet was met hele kleine zaadparels. Straks, als ze zouden vertrekken, zou Mienette een ruime licht cognackleurige luifelhoed met twee grote lila strikken opzetten. Een bijpassende parasol zou haar toilet completeren.
Nu Mienette klaar was met haar toilet, wierp ze nog eenmaal een blik in de spiegel alvorens naar beneden te gaan om daar met haar moeder in de salon te wachten op het rijtuig dat gestuurd zou worden.
" Zo, Mienette," begroette haar moeder, die ook op haar best gekleed was, haar, " we zullen ons hier in de salon nog even moeten verpozen totdat het rijtuig arriveert. Ik verwacht dat het rond twee uur wel zal voorrijden."
" Moeder, zie ik er zo goed genoeg uit? Ik wil me zo goed mogelijk presenteren. Wilt u mijn kleding nog eenmaal controleren of alles goed zit en ik de juiste sieraden heb gekozen?"
Behalve dat Mienette een prachtig 'Fer de Berlin' in het haar droeg, had ze een zwart fluwelen halsbandje om dat met een gouden medaillon werd vastgegespt. Aan beide polsen droeg Mienette parelen armbanden waarvan de parels in een zilveren zetting waren gezet. Ze droeg verder nog een klein amberkleurig handtasje van zacht varkensleer, dat aan de voorzijde versierd was met een stervormige zilveren sluiting, die eveneens was bezet met parels.
" Mienette, je ziet er werkelijk prachtig uit. Ik ben trots op je. Je vader had je eigenlijk zo moeten zien, wat zou hij dan groots op je zijn geweest. Ik denk dat we beslist een goede indruk bij de familie Van Kin-schot zullen maken. Kom laten we even wat zaken doornemen. Ik zal telkens het voortouw nemen bij de kennismaking. Jij moet zo onzichtbaar mogelijk zijn en mij in alles volgen. In de gesprekken met de familie moet je volgzaam meegaan. Vergeet niet bij het voorstellen een mooie reverence te

maken en houdt die, bij de jonkheer wat langer aan, zodat hij je goed kan opnemen. Tijdens de gesprekken mag je geen verholen of steelse blikken naar de jonkheer laten gaan. Dat zien de anderen ook. Daardoor kun je als minder chique of als een eenvoudig volksmeisje worden geclassificeerd. Tijdens het theedrinken wacht je altijd totdat de gastvrouw de aanzet daartoe geeft en ……"
" Moeder," onderbrak Mienette haar relaas," ik ben geen klein kind meer. Ik weet best hoe ik me in die kringen moet gedragen en hoe ik de etiquette moet handhaven. Bovendien wil ik wel mijn eigen inbreng hebben in de gesprekken, die zullen ontstaan. Ik ben zeker niet van plan om voor muurbloempje te spelen."
" Dat begrijp ik best, Mienettte, maar doe dat dan wel met mate en laat zien dat je de familie respecteert en hoogacht."
" Ja, ja, moeder. Ik weet het nu wel."

Om te voorkomen dat Mienette geïrriteerd zou raken, sneed haar moeder een ander onderwerp aan waar ze samen gezellig over keuvelden. Terwijl zo de minuten voorbij gingen klonk op een gegeven moment hoefgetrappel op de Oude Delft dat de komst van een rijtuig aankondigde en tenslotte voor de woning aan de Korte Breedsteeg verstomde. Het rijtuig bezat een gesloten reiscoupé, voor de reiscoupé, boven de voorwielen en op de bok, konden twee personen plaatsnemen. De koets zelf was in een prachtig donkerblauwe kleur gelakt, terwijl op het dak van de coupe een lage palissade van verfijnd verguld smeedwerk was aangebracht.

Een van de twee koetsiers steeg met een soepele en zwierige beweging van de hoog geplaatste bok af en liep naar de voordeur van de woning. Deze jongeman, van ongeveer begin twintig jaar, was gestoken in het uniform der grenadiers, bezat een robuust gestalte en een knap gezicht.
De stevige klop op de voordeur deed Sjaantje in sneltreinvaart naar de deur gaan om deze voor de bezoeker te openen.
" Beste dienstmaagd," sprak de jongeman haar quasi formeel aan," zou u aan uw mevrouw willen melden dat het rijtuig van de familie Van Kinschot voorstaat?"
" Oh, jazeker, meneer, " stamelde Sjaantje enigszins van haar stuk gebracht door de robuuste verschijning van de militair in volledig gala tenue, en haastte zich naar de salon.
De jonge luitenant, die zich aangediend had, droeg het gala uniform van officier der grenadiers compleet met hoge sjako, sabel, gardelissen op het uniformjasje en andere fraaie ornamenten, wat bij dit uniform behoorde. Op de schouders van zijn jas droeg hij het embleem van het wapen der grenadiers nl. de jachthoorn.
" Oh, mevrouw, mevrouw," stotterde Sjaantje, toen ze de salon binnenging, " het rijtuig van de familie staat voorgereden. Of u wilt instappen."

Mienette en haar moeder verlieten de salon, sloegen hun mantelets om de schouders, namen hun parasols uit de houder in de gang om zich vervolgens naar de wachtende officier te begeven.
" Goedemiddag, dames," begroette de militair hen vriendelijk, " mag ik me even voorstellen; Gaspard Louis Van Kinschot. De familie heeft mij gestuurd om u te begeleiden. U bent verbaasd mij hier aan te treffen?" zei de vriendelijk glimlachende militair, " mijn neef, Charles van Kinschot, heeft mij verzocht u te willen afhalen, vandaar dat ik nu voor u sta. Ik fungeer vandaag als 'chevalier d'amour' zal ik maar zeggen."
Deze militair had zijn aankondiging met zo'n flair en flikkerende pretoogjes gedaan, dat Mienette een rode blos op haar wangen voelde opkomen. Gedienstig bood hij zijn arm aan aan Mienettes moeder om haar als eerste in het rijtuig plaats te doen nemen. Vervolgens begeleidde hij op elegante wijze Mienette naar het rijtuig om haar in de tweepersoonscoupé te doen plaats nemen. Tijdens deze begeleiding kon Mienette een glimlach van intense verrassing niet onderdrukken en keek de jongeman glimlachend aan. De militair sloot, nadat Mienette haar japon in de coupe had getrokken, het portier waarop het wapen van de familie Van Kinschot, een gekroond goudkleurig wapenveld, waarop horizontaal een beurtelings gekanteelde zwarte dwarsbalk was aangebracht.

De koets werd getrokken door een tweespan, dat gemend werd door een bediende, die ditmaal als koetsier fungeerde. De grenadier nam plaats op de bok en beval de koetsier te vertrekken. Het

rijtuig zette zich in beweging, ratelde de Oude Delft op nagestaard door Sjaantje, die zich in het huis om de huishoudelijke zaken zou gaan bekommeren. Nadat de koets voor de Oude Jan was langsgereden vervolgde die zijn weg over het Noordeinde om na het passeren van de Haagse Poort de stad Delft te verlaten op zijn weg naar het Lange Voorhout in Den Haag waar de familie Van Kinschot zijn domicilie hield.

De Familie Van Kinschot

De koetsier bracht de koets voor de woning van de familie Van Kinschot tot stilstand waarna de grenadier met een gracieuze beweging het portier opende, een diepe buiging maakte voor Mienette om haar vervolgens de hand te reiken om haar behulpzaam te zijn bij het uitstappen.
Mienette keek geïmponeerd naar de grote, hoog opgaande woning van de familie Van Kinschot.

Het huis, waarvoor het rijtuig inhield en tenslotte stilstond, bezat een indrukwekkende gevel met een benedenetage, en een tweetal bovenetages. De gevel was wit gestuukt, terwijl in het midden van de benedenetage, tussen twee gelijke vensters links en rechts, een zware bewerkte eikenhouten deur was ingeklemd. De eerste en de tweede etage bezaten beide een vijftal vensters, waarvan de kozijnen, net als die van de benedenetage, geel waren geschilderd. De vensters zelf bezaten een zestal grote ruiten, waarvan het onderste paar uitzetbaar was. Op de daklijst, boven het middelste raam van de tweede etage, bevond zich een laad luik met hijsbalk. Links en rechts van dit laad luik bevonden zich twee dakkapellen, waar zich de kamertjes voor de dienstmeiden bevonden. Op het trapezium-vormige dak stonden een tweetal schoorstenen, terwijl een ander stel schoorstenen op de zijgevels stonden, verbonden met een ijzeren staaf aan het schuine dak.

De entree van de woning werd ingeleid door een natuurstenen trap van drie treden, die naar de zware eikenhouten toegangsdeur voerde. Nadat deze was geopend door een bediende, nodigde de grenadier Mienette en haar moeder uit binnen te gaan.
“ Komt u maar verder, dames.”
De grenadier ging hen voor door de statige gang, die aan de linkerzijde een groot stucwerk met een heroïsche voorstelling bezat en aan de rechterzijde een groot schilderij, dat een afbeelding van een Hollands tafereel bood. De gangvloer was belegd met grote witte marmeren tegels, terwijl aan het eind van de gang deze met een glas-in-lood deur afgesloten kon worden. Nadat het gezelschap deze deur was gepasseerd, kwam men in een rijk versierde grote gelambriseerde vierkante hal waar, aan de linkerkant, een brede trap naar de vestibule op de eerste etage leidde. De muren van deze hal waren voorzien van een tweetal grote portretten van een voorouderlijk echtpaar van de familie Van Kinschot. Verder bevonden zich het familiewapen, met de wapenspreuk;

‘*VIRTUTE DECET NON SANGUINE NITI*’

en een hertengewei aan de wit gestuukte muren.
“ Geeft u mij maar uw mantelets,” zei de grenadier gedienstig en hing deze in een daarvoor bestemde grote garderobekast waarnaast zich aan de rechterzijde, de toegangsdeur naar de salon bevond.
“ Goedemiddag, oom Hugo en tante Petronella. Mag ik u voorstellen aan uw gasten, mevrouw v.d. Chijs en mejuffrouw v.d. Chijs.”

Nadat de kennismaking, met diverse reverences en handkussen, had plaatsgevonden nam het gezelschap plaats aan de grote vierkante tafel, die in het midden van de ruime salon stond en omringd werd door een zestal stoelen. De stoelen bezaten hoge rechte ruggen en waren gestoffeerd, net als de zittingen, met een groen gebloemd trijp. Op de vierkante tafel lag een zwaar, eveneens in groene tinten geborduurd, tafelkleed met hetzelfde dessin als de stoelzittingen. Op de tafel stond, majestueus in het midden, een grote bronzen lamp, die door een in zwart marmer uitgevoerde olifant, werd gedragen. In het brede voetstuk van dat pronkstuk was een speeldoos verborgen, dat bij de minste aanraking een melodie kon afspelen.

Aan de rechter, korte kant kwam de salon uit op een tuinkamer, die uitzicht bood op de in bloei staande planten en struiken van de aangrenzende tuin. Tegenover deze tuinzijde van de salon, aan de andere wand, stond een brede marmeren schoorsteenmantel, waar boven de vuurplaats een grote spiegel in een vergulde lijst het interieur van de salon weerspiegelde. Op de schoorsteenmantel stond

een vergulde pendule van Engelse makelij. Links en rechts van deze gestolpte pendule stonden twee vazen, waarin de bloemenoogst uit de tuin tentoon was gesteld.

Nadat de eerste voorzichtige opmerkingen over en weer waren gemaakt, betrad een oude 'patrones de maison' de salon. Zij droeg een dienblad, waarop een ouderwets theeservies van Chinese lange lijzen prijkte. Zij plaatste het dienblad op de domme knecht, die naast het moderne salondraai-orgel stond, en verliet, met een vriendelijk knikje naar de gasten, de salon.

" U blieft waarschijnlijk wel een kopje thee, mevrouw en mejuffrouw v.d. Chijs?" vroeg de vrouw des huizes vriendelijk.

Mevrouw Van Kinschot bleek een toonbeeld te zijn van voortvarendheid en doortastendheid. Met haar enigszins forse gestalte, domineerde zij al snel de andere aanwezigen. Ze had een luide, heldere stem en wist op een commanderende toon respect af te dwingen bij een ieder, die in haar nabijheid vertoefde. Zij had haar haar, een pruik wel te verstaan, gepoederd. Een klein vleugje van dat wit was met een mesje gladgestreken op haar voorhoofd. Met haar heldere, welgedane gezicht, met de goelijke kuiltjes die, als zij sprak, zich in haar wangen vertoonde, keek zij haar gasten aan. Om haar hals droeg ze een snoer met kleine opalen, waaraan een zilveren scheepje bungelde. Een mooi zwaar uitgevoerde Kamerijkse sjaal hing over haar schouders en bedekte deels haar laag uitgesneden decolleté.

Haar echtgenoot, de man, die door de grenadier met oom Hugo werd aangesproken, was kort van gestalte doch bleek, ofschoon hij al in de zestig was, een krasse kerel te zijn. Hij bezat een glanzende schedel, die hij zo nu en dan, voor bepaalde gelegenheden, met een bruine pruik, die tot ver over zijn oren reikte, bedekte. Hij bezat een rond blozend gezicht, geen bakkebaarden en aansprekende vriendelijke bruine ogen. Hij was gekleed in een wijde zwarte rok die, van achteren gezien, op een jas leek. Een grijze gestreepte pantalon en moderne zwarte lakschoenen completeerde zijn kleding. Een overhemd met jabot bedekte zijn borst.

De derde persoon van de familie, was de naar een verloving smachtende zoon Charles Philip Louis Van Kinschot. Deze jongeman bleek, hoewel hij een jongere uitgave van zijn vader was, nogal pafferig van postuur te zijn en kleine mollige handen te hebben.

" Mag ik u complimenteren met het prachtige behangsel op die muur," opende Mienettes moeder het gesprek.

" Ja, prachtig, vind u ook niet," antwoordde de heer des huizes, " het is echt geschilderd op gespannen doek. Het is op mijn initiatief en naar mijn idee door een vermaard Haagse schilder gemaakt. Het landschap zoals het u getoond wordt, treft men aan in de kuststreek bij Noordwijk. Kijkt u maar eens naar de zandwegen met de diepe karrensporen, de waterplassen met het riet en de zwanen. De menselijke figuren stellen landvolk voor die een deel van de vlas oogsten. Het tableau bevat tal van landschapsvoorstellingen. Ik kan er uren naar kijken en het verveelt mij nooit."

Inmiddels had mevrouw Van Kinschot iedereen van een kopje thee voorzien en offreerde vervolgens een schaal met suikerwaren. Nu het ijs gebroken was verhaalden de gastheer en zijn vrouw al snel over hun dagelijkse bezigheden en vertelde Mienettes moeder over haar activiteiten voor de liefdadigheidsvereniging Dorcas. Al snel werd Mienette in het gesprek betrokken en vertelde zij over haar reis naar Zuid Afrika, dat bij de familie Van Kinschot nogal wat opzien baarde.

" Bent u geheel zelfstandig en alleen met uw chaperonne op reis geweest?" vroeg de heer Van Kinschot om zich te laten overtuigen.

" Jazeker, meneer Van Kinschot."

" Hoor je dat, Charles. Die juffrouw is niet voor een kleintje vervaard. Dat zie ik jou nog niet doen."

" Ach, vader. Voor mij is er geen noodzaak om zulke verre reizen te ondernemen. Ik beleef al meer dan genoeg avonturen in mijn werk als inspecteur voor het kadaster hier in Den Haag."

" Charles toch," viel zijn moeder haar echtgenote bij, " heb je totaal geen interesse om meer van de wereld te zien dan alleen dit kleine stukje Holland? Kijk eens naar je ooms, die zich een toekomst hebben weten te verwerven in ons Indië. Dat is toch ook een prachtige doelstelling in je leven."

“ Ach, moeder, dat verre Indië met al zijn ziektes en zijn armzalige bevolking. Dat trekt mij in het geheel niet. Ik wil veel liever mijn leven hier in Holland voortzetten. Dan weet ik precies wat ik heb en wat me te wachten staat.”
“ Nu, beste neef,” mengde de grenadier zich in het gesprek, “ als men mij zou vragen op reis te gaan, ongeacht naar welk werelddeel, ik zou me geen moment bedenken en direct vertrekken.”

Nu het gesprek zich concentreerde tussen de familieleden Van Kinschot, ging Mienettes aandacht geheel naar de grote bronzen lamp, die voor haar op tafel stond. Ze bekeek het wonderlijke pronkstuk nauwlettend en ontdekte dat, tussen de poten van de zwarte olifant, zich een piepklein hendeltje bevond dat naar links of naar rechts verschoven kon worden.
“ Waarvoor zou dat hendeltje zijn?” dacht Mienette bij zichzelf.
Mienettes aandacht werd zo opgeslokt door het voetstuk van de olifant dat het gesprek, dat de aanwezigen voerden, geheel aan haar voorbij ging.
“ Gaspard, de tijd voor verre reizen kan voor jou nog heel interessant zijn. Bedenk wel dat je door je militaire opleiding naar diverse overzeese rijksdelen kan worden uitgezonden. Ook de gebieden in de West behoren tot die mogelijkheden. Het ligt er geheel aan wat er zich politiek gezien zal voordoen in die verre gewesten.”
“ Oom Hugo, ik wacht wel af. Als ik de kans krijg zal ik ze zeker benutten.”
“ Wat zou er gebeuren als ik dat hendeltje nu eens naar links druk?”
Voorzichtig maar heel beslist schoof Mienette haar rechterhand naar voren, richting het mysterieuze hendeltje. De grenadier, die Mienette voortdurend in het oog hield, kon een glimlach niet onderdrukken en wachtte de gebeurtenissen geamuseerd af.

Nu had Mienette haar vinger boven het hendeltje gebracht en drukte het voorzichtig naar links;

“ Ach, mein lieber Augustin, Augustin, Augustin. Ach, mein lieber ……”

schalde het getingel door de salon, het gesprek overstemmend.
“ Mienette toch!” zei mevr. v.d. Chijs geschrokken.
De grenadier schaterde het uit van het lachen; “ Wat een mop. Wat een vertoning!” lachte hij luidkeels.
De vrouw des huizes was dusdanig geschrokken van dit onverwachte intermezzo dat, door de heftige lichaamsbeweging die zij maakte, de poeder van haar kapsel alle kanten uitstoof. Meneer Van Kinschot glimlachte geamuseerd, terwijl zijn zoon Charles als versteend naar de musicerende olifant keek. Mienettes moeder had op dat moment uit verlegenheid het liefst de hele olifant de kop willen indrukken, maar zij was onmachtig iets te doen.

“ Ach, mein lieber Augustin, Augustin ……!”

klonk het dwingende getingel nog door. De olifant herhaalde nog driemaal het refrein en besloot toen dat het al zijn kunsten had vertoond en eindigde zijn concert met een ‘á la forte’ forse tingel.
“ Zo, juffrouw v.d. Chijs. U heeft interesse voor techniek?” informeerde de heer des huizes droogjes.
“ O, pardon, meneer, mevrouw. Het spijt me zeer,” stamelde Mienette.
“ Ach, het is maar een speeldoos,” zei de gastheer en haalde resoluut het hendeltje van het mechaniek naar rechts waardoor een verder muzikaal optreden aan de olifant ontnomen werd.

De draad van het gesprek werd weer opgenomen en allerlei zaken passeerden de revue. Mienette, die nu wel het gesprek aandachtig volgde, zag dat de grenadier, die tegenover haar zat, zo af en toe een steels knipoogje naar haar toezond en regelmatig naar haar glimlachte. Iets wat Mienette telkens weer met een rode blos op haar wangen moest beantwoorden. De huwelijkskandidaat, Charles van Kinschot, had in het gesprek weinig nieuws te melden. Vulde af en toe een stelling aan of verkondigde een mening.
“ Wat denkt de jonge juffrouw in het leven te kunnen bereiken?” vroeg de heer des huizes vrij onverwacht aan Mienette.

Mienette, die nog net een knipoog van de grenadier wist te ontlopen, haalde diep adem en zei; “ ik weet in het geheel nog niet wat ik in de toekomst kan verwachten. Ik zal het vrijelijk over mij heen laten komen en ik beslis wel over die zaken, die ik dan voor mijzelf van belang acht. Mijn voorkeur gaat uit om iets in het onderwijs te gaan doen. Les te gaan geven aan een school of een instituut waar jonge meisjes worden voorbereid op hun toekomstige leven.”
“ Zo, dat is niet mis, mevr. v.d. Chijs. Uw dochter heeft een uitgesproken mening en eist nu al het zelfbeslissingsrecht op. Dat vind ik nog eens een moderne opvatting. Maar, jongedame als u in een dergelijke positie verkeerd, is het toch niet mogelijk om een huwelijk aan te gaan? Of acht u het mogelijk om naast uw onderwijstaak de verplichtingen, die een huwelijk met zich mee brengt, te kunnen vervullen?”
“ Ik vind dat ook vrouwen en meisjes het recht hebben hun eigen leven te bepalen. Waarom mogen alleen jongens studeren? Wij meisjes hebben toch ook rechten?”
“ Maar de rechten van meisjes en vrouwen zijn nu eenmaal in onze maatschappij ondergeschikt aan de positie, waarin zij verkeren. Als zij ervoor kiezen om te trouwen dan zullen zij ook een gestalte moeten geven aan de verplichtingen, die het huwelijk aan hen oplegt. Overigens, zou u genegen zijn om desgewenst een huwelijk aan te gaan met bijvoorbeeld onze Charles?”
“ De tijd zal dat leren. Indien ik voldoende vertrouwen kan hebben in de persoon, die u mij aanbeveelt, dan zal ik beslist de overweging maken om mij voor Gods oog aan hem te willen binden.”
Ofschoon Mienettes moeder met gekromde tenen de antwoorden van haar dochter afwachtte, had zij toch alle vertrouwen in de goede afloop van deze kennismakingsmiddag.

Nadat het gezelschap nog wat had gediscussieerd over de rechten van de vrouw en van de thee had genoten, nodigde de heer des huizes het gezelschap uit om de tuin in te gaan en deze te bekijken. Terwijl hij zijn gasten voorging in zijn domein, nestelde de jonge neef, Gaspard zich aan de zijde van Mienette, waardoor Charles gedwongen was om, op de smalle tuinpaadjes van de klassiek aangelegde tuin, voortdurend achter het stel aan te lopen. Met andere woorden, de jongere neef nam op gewiekste wijze Mienette voor zich in.
Na de tuinbezichtiging werd er nog gezellig nagepraat in de met rotan meubels ingerichte tuinkamer en namen Mienette en haar moeder rond half vijf afscheid van de familie van Kinschot om, onder begeleiding van de jonkheer Gaspard van Kinschot, de terugreis naar Delft aan te vangen.

Met een elegante beweging deed de jonkheer het portier van de grote Landauer open en nodigde Mienette en haar moeder uit plaats te nemen in het voor zes personen ingerichte rijtuig. Deze Landauer was het grootste rijtuig waarover de familie Van Kinschot beschikte. Het was, net als het kleinere rijtuig, ook blauw van kleur en bezat op de portieren dezelfde wapenvoorstelling. Dit rijtuig bezat de mogelijkheid om zowel gesloten als open rijtuig gebruikt te worden. Het was namelijk mogelijk om de overkapping van de koets weg te klappen, zodat men een vrij uitzicht rondom verkreeg.
“ Stapt u maar in, dames. Ik heb voor de terugreis deze ruimere koets weten te reserveren, zodat u wat comfortabeler van het uitzicht kunt genieten.”
Nadat Mienette en haar moeder waren ingestapt, stelde de jonkheer hen de volgende vraag; “ Zou u mij willen toestaan bij u in het rijtuig plaats te mogen nemen, zodat ik u enige verpozing kan bieden tijdens de rit naar Delft?”
Mienette bedacht zich geen moment en zei, nog voordat haar moeder kon reageren; “ Maar natuurlijk jonkheer Van Kinschot, wij stellen uw aanwezigheid zeer op prijs.”

De jonkheer gaf de koetsier een vertreksein en stapte met een natuurlijke souplesse in en nestelde zich op een zitplaats tegenover Mienette op de zacht leren zittingen van de Landauer. Nu de jonkheer in zijn opzet was geslaagd, stak hij van wal.
“ Mevrouw en mejuffrouw, staat u mij toe iets over mijzelf te mogen vertellen? Ik zou graag nader met u willen kennismaken door u iets over mijn afkomst en mijn positie te vertellen. Ik ben geboren in Amsterdam, waar mijn vader, Roeland van Kinschot en mijn moeder een groot woonhuis bezitten in

de nabijheid van het Rokin. Mijn vader is, zoals u misschien al hebt begrepen, een broer van mijn oom Hugo. Hij heeft, nadat hij zijn carrière in het leger noodgedwongen moest beëindigen, zich opgewerkt tot handelaar op de Amsterdamse beurs. Door zijn heldhaftig optreden tegen de opstandelingen in de Zuiderlijke Nederlanden, ben ik er trots op in zijn voetspoor te mogen treden en wordt ik hier, in Den Haag, in de Oranjekazerne opgeleid tot officier der Grenadiers. Nu ik sinds kort bevorderd ben tot luitenant is het mijn taak om met mijn corps altijd aanwezig te zijn op die plaatsen waar de koning resideert om aldus zijn veiligheid te garanderen. Zo ben ik meestal in Den Haag gelegerd of volg ik hem naar zijn buitenpaleis 't Loo waar hij 's zomers verblijft."
" Bent u ook in Brussel gedetacheerd geweest?" vroeg Mienettes moeder.
" Nee, mevrouw, die situatie gold van voor de opstand, voordat ik gelegerd werd in de Oranjekazerne. Mijn vader heeft wel onder de koning in de Zuidelijke Nederlanden gediend. Hij heeft toen als majoor van de Zuid-Hollandse schutterij onder majoor De Bosson, een veldslag meegemaakt tegen de opstandelingen. Mijn vader was met zijn legeronderdeel naar Capelle opgetrokken, toen hij door een zeer sterke en talrijke vijandelijke overmacht werd tegengehouden en gedwongen werd zich terug te trekken op Putten. Tijdens deze tactische terugtocht werd mijn vader gewond aan zijn rechterbeen, waarna hij door de opstandelingen werd overmeesterd en gevangen gezet in de citadel van Antwerpen. Na drie maanden gevangenschap werd hij bij de uitwisseling van krijgsgevangenen weer vrijgelaten en keerde hij, ofschoon hij nog steeds herstellende was, terug naar Amsterdam."
" En u, jonkheer, bent u nog betrokken geweest bij deze schermutselingen?" vroeg Mienette, die geïnteresseerd had geluisterd.
" Nee, juffrouw, ik was tijdens de tiendaagse veldtocht een pas beginnend cadet. Onze groep werd voorlopig in reserve gehouden en onder gebracht in een kazerne te Breda. Hierdoor heb ik niet deel kunnen nemen aan de gevechtshandelingen."
" Weet u, jonkheer,' zei Mienettes moeder, " dat mijn broer, de generaal majoor Bagelaar, direct aan de zijde van de kroonprins heeft meegevochten in de strijd tegen de opstandelingen? Hij is voor zijn daden door de koning zelf gedecoreerd. Is uw vader ook gedecoreerd?"
" Jazeker, mevrouw, hij is ook gedecoreerd maar door zijn verwondingen is hij helaas ongeschikt geworden voor de actieve dienst en heeft hij zich teruggetrokken uit het leger. Maar ik hoop in de toekomst net als mijn vader de rang van majoor te kunnen bereiken om dan ergens in Nederland, of in een van de overzeese gebiedsdelen, garnizoenscommandant te worden."
" O, dat klinkt zeer avontuurlijk," zei Mienette," en heeft u nog een voorkeur voor een overzees gebied waar u aangesteld wenst te worden?"
" Nu, juffrouw, een directe voorkeur heb ik niet, maar West-Indië, op een van de eilanden, lijkt mij wel zeer aantrekkelijk."
Al babbelend en ideeën uitwisselend werd de terugreis zeer aangenaam afgelegd en arriveerde de Landauer kort voor zes uur 's avonds in de Korte Breedsteeg waar de jonkheer Van Kinschot afscheid nam.

Zicht op de Oude kerk vanaf de Breestraat

“ Mevrouw en mejuffrouw, het was mij een waar genoegen met u te mogen converseren en ik zou graag het contact met u willen behouden en voortzetten indien dat mogelijk is.”
“ Maar natuurlijk, jonkheer. Ik zou het zeer op prijs stellen als u eens langskomt om nader kennis te maken met mijn broer en mijn verdere familie. Ik wil u zeer graag voor een soiree à tete à tete willen uitnodigen.” zei Mienette.
“ Deze uitnodiging neem ik maar al te graag aan,” antwoordde de grenadier, die vervolgens op hoffelijke wijze afscheid nam en zich op de bok naast de koetsier posteerde voor de terugreis naar Den Haag.
Gedurende de rit over de Oude Delft keek de jonkheer nog verschillende malen om waarbij hij Mienette en haar moeder uitbundig gedag zwaaide.
“ Mienette toch,” zei haar moeder bits toen zij in de gang van de woning stonden, “ wat speel jij nu weer voor een spel? Deze jonkheer uit te nodigen, terwijl je een acces bent aangegaan met de heer Charles van Kinschot!”
“ Hoe dat zo, moeder? Ik heb de jonkheer toch alleen maar uitgenodigd voor een soiree bij ons aan huis. Daar is toch niets op tegen?”
“ Maar Mienette. Wil je beweren dat ik alle moeite om met de familie Van Kinschot tot een acces te komen voor niets heb gedaan? Weet je wel wat je mij en de familie aandoet? Hoe moet ik dat in goede bewoordingen bij de familie Van Kinschot uitleggen? Ze zullen het ons hoogst kwalijk nemen. Een

acces opzetten ter wille van jou met hun zoon Charles om dit vervolgens af te blazen, waarbij blijkt dat jij een andere keuze hebt gemaakt. Mienette, je brengt me in een onmogelijke positie! En onze familie zal ook niet gecharmeerd zijn van dit optreden van jou."
" Wat nu, moeder," zei Mienette, die haar moeder voorging in de lange gang richting salon, " er was toch nog niets definitief afgesproken. Dat hebt u zelf gezegd. Ik had toch alle vrijheid om mee te gaan in dit acces of het af te breken? Moeder, een verbintenis met die Charles zie ik echt niet zitten. Zo'n echt kantoormeneertje van het kadaster. Ik vind die neef Gaspard, veel leuker en avontuurlijker. Met hem zou ik wel een acces willen aangaan."
" Oh, Mienette. Wat doe je me aan. Och, och, leefde je vader nog maar, dan kon hij zijn gewicht in de schaal leggen om jou tot ander gedachten te brengen."
" Moeder," zei Mienette enigszins gepikeerd, " laat mij toch mijn eigen leven leiden. En ik zou het zeer op prijs stellen als u niet te pas en te onpas vaders nagedachtenis oproept om mij op het rechte pad te houden."
Geïrriteerd verliet Mienette de salon, haar moeder in opperste verbazing achterlatend. Ze liep de gang verder uit en besloot een kijkje in de tuin te nemen om daar de gebeurtenissen van deze middag te overdenken.

De tuin van de woning aan de Korte Breedsteeg had een behoorlijke oppervlakte. Zij besloeg de ruimte tussen de achterkanten van de huizen van de Korte Breedsteeg en de Korte Geer en reikte tot aan het grote pakhuis van de VOC. Het gevolg van deze ligging was dat de tuin nogal grillige geometrische vormen had, die door de aan de tuin verbonden hovenier Van Vuren tot een aangenaam mini park was ingericht met glooiende diepe en ondiepe borders met vaste planten en bloeiende heesters. In het optisch midden van de tuin was een ruim gazon aangelegd, waar in het midden een oude perenboom voor de noodzakelijke schaduw zorgde.

Mienette liep het gazon op en zette zich neer op een van de twee beukenhouten klapstoeltjes, die onder de perenboom stonden. Mienette overzag de nu nog amper in bloei staande tuin. De struiken en de vaste planten stonden vol in het blad, die door de ondergaande zon in een zachte schittering werden gezet.
" Wat een belevenis was dat bij de familie Van Kinschot," dacht Mienette bij zichzelf en grinnikte nog na over het voorval met de speeldoos.
" Wat moet ik nu met die Charles aanvangen? Ik vind het maar een kwallerig mannetje. Niets om trots op te zijn of aantrekkelijk te vinden. O, o, had ik me maar niet in dit accesavontuur gestort. Maar moeder heeft haar zin doorgedreven, maar ik ben echt niet van plan met die Charles een verbintenis aan te gaan. Dan kent moeder me nog niet."

Terwijl Mienette de gebeurtenissen van die middag verder overdacht stond ze op en liep de tuin verder in naar de border, die op het zuiden van de tuin lag. Tegen een muur van een van de schuurtjes van de buurwoningen had hovenier Van Vuuren voor Mienette een eenvoudig muurkasje gebouwd, waar Mienette plantjes probeerde op te kweken uit de meegebrachte zaden uit Zuid Afrika. Lopend langs het muurkasje bekeek ze de povere resultaten van haar tuinbouwkundige activiteiten.
" Nu, veel succes heb ik nog niet gehad met die zaadjes. Alleen de zaden van de Agapanthus en wat grassoorten doen het goed. Het meeste zaad is niet opgekomen of heeft bij de eerste de beste late nachtvorst de geest gegeven. Ik zal eens aan meneer Van Vuuren vragen wat ik precies verkeerd doe. Er moet toch een mogelijkheid zijn om zaden van gewassen uit andere streken hier op te kweken!"
Zo in zichzelf pratend en redenerend liep Mienette de tuin verder door, langs de borders en bekeek de nu al fors opgegroeide en in de bloemknop staande planten zoals de pioenrozen en de anjelieren. Nu het al een tijdje in deze maand mei niet meer geregend had, zag de grond er droog en gescheurd uit. Ook vandaag had de zon weer meedogenloos op de gewassen staan gloeien en had de temperatuur voor deze maand flink opgejaagd. Hier en daar zag Mienette plantjes, die bijna doorgegloeid en lamgestoofd waren.

Naar het zuidwesten over het dak van het huis kijkend zag Mienette, dat de kleine wolkjes, die die ochtend waren komen opzetten, zich nu tot grotere wolkenpartijen hadden gevormd en dikker en

grauwer waren geworden. Het leek alsof de atmosfeer zich samenpakte om het licht op te slurpen en de glans van de bladeren van de planten te doven. Het felle licht deed pijn aan haar ogen als ze zo naar de lucht staarde. Mienette liep terug naar het zitje onder de perenboom en ze voelde een ontevreden en een onaangenaam gevoel in zich rondwoelen. Dit was het gevolg van de onrust, die de gebeurtenissen van deze middag in haar teweeg hadden gebracht. De kennismaking met de vrolijke grenadier was voor haar het lichtpuntje van deze middag. De herinnering aan hem deed haar gezicht weer plooien in een glimlach.
" Ik hoop dat de jonkheer snel langskomt. Ik voel een sterke genegenheid voor hem."
Die gedachte speelde door Mienettes hoofd, terwijl zij een blos op haar wangen voelde opkomen. Zij riep zich zijn gezicht voor de geest en ervoer nogmaals de aangename gevoelens, die zij voor hem koesterde. Zij dacht aan zijn zachte, doch besliste rustige bewegingen, zijn steelse knipoogjes. Zij dacht ook aan het aardige moment, dat zij tijdens de wandeling in de tuin van de familie Van Kinschot hem aan haar zijde had. Uit die herinneringen putte zij een nagenieten, dat haar onrust zou kunnen wegnemen.

Op dat ogenblik woei een koude windvlaag in haar gezicht, die haar gekrulde haartjes op haar voorhoofd in beweging bracht. Ze richtte haar hoofd en haar rechterhand op om te voelen of er al regendruppels vielen. Het was nu stil geworden rondom haar, een soort van lege overheersende stilte waar alleen de dood in aanwezig scheen. Een nieuwe windvlaag deed de bladeren van de perenboom zacht ruisen. Ze ritselden alsof zij door een rilling waren overvallen. In de verte kletste een deur dicht. In de hierop volgende windstilte begonnen de eerste grote, dikke, vettige regendruppels te vallen. Eerst nog een enkele maar al sneller en harder ontstond er een lichte roffel, die Mienette gehaast uit haar stoel deed opstaan om de tuindeur te openen. Ze bleef nu in de deuropening en onder het afdakje boven de tuindeur staan om zo de gebeurtenissen in de tuin te kunnen gadeslaan. Ze zag hoe de bloemknoppen van de pioenrozen zich onder geweld van de regen steeds dieper voorover bogen om tenslotte op de grond rust te vinden. Ze zag de bloemaren van de anjelieren zwiepend van links naar rechts buigen onder de kracht van de aanzwellende wind.
" Mevrouw, mevrouw," hoorde Mienette Sjaantje in de salon haar moeder roepen, " zal ik boven de ramen maar sluiten, anders gaat het nog inregenen?"
" Goed Sjaantje, doe dat maar. De ramen aan de westkant en het zuiden moet je sluiten, die aan de oostkant kun je op een klein kiertje open laten staan. Dan kan toch de frisheid van de natuur het huis binnenkomen."
De regen veroorzaakte een plassend gesuis in de tuin, terwijl er diverse bliksemschichten hoog in de lucht door het grauwe regenscherm schoten. Mienette haalde diep adem, zij voelde zich koeler op haar lijf, vrijer op haar borst en ruimer in haar gedachten. Deze aangename frisheid stemde haar vrolijker, zij overdacht nu de prettige dingen, die zij deze dag had meegemaakt. Ze droomde zachtjes voor zich uit en richtte haar ogen op de perenboom, die nu in een waas van regen was gehuld. In haar fantasie zag zij in de boom de contouren ontstaan van jonkheer Gaspard. Zij riep in gedachten zijn gelaatstrekken weer in haar op en begon naar zijn aanwezigheid te verlangen. Zij liet allerlei situaties in zich opkomen, waarin zij hen beiden in plaatste. Haar hele lichaam werkte onbewust mee om haar fantasie te prikkelen. Ze stelde zich voor dat zij hem kon aanraken, hem kon voelen en ruiken. Zij had hem wel in haar armen willen nemen om hem tegen haar lichaam aan te drukken en . . . . . te kussen.
Er ging een lichte rilling door haar heen. Nu zij hieraan dacht voelde ze een ongeduldig verlangen dat zij nog niet kon plaatsen. Haar hart klopte zwaar onder haar korset als bij het naderen van onverwacht gevaar. Het maakte haar onrustig en nieuwsgierig tegelijk.
Mienette vermande zich en zei tegen zichzelf; " Ik wil er niet aan denken. Ik mag er nog niet aan denken."
Maar telkens kwamen dezelfde gedachten weer in haar hoofd weer terug en deden haar onrust verergeren.

Een felle bliksemschicht zette de tuin in een spookachtig lichtschijnsel, terwijl de zware donderslag, die erop volgde, de ruitjes in de tuindeur deed rinkelen. Mienette schrok op uit haar

overpeinzingen, zij sloot de tuindeur en begaf zich naar de eerste etage om in haar kamer haar gevoelens tot rust te laten komen.

Bijlagen hoofdstuk 1 boek 2

Bijlage 1

Den Haag, den 2e mei in het jaar des Heeren 1834

Aan de Zeer Hoog geachte mevrouw van der Chijs,

Na uw brief van jongstleden ontvangen en gelezen te hebben, en op haar inhoud te hebben beoordeeld, kan ik u meedelen dat wij, als ouders van onze zoon Charles Philip Louis, geen bezwaar aantekenen jegens het aangaan van een engagement tussen uw dochter en onze zoon. Wij hopen dat dit acces op een juiste, eervolle en vertrouwenwekkende vorm zal plaats vinden zodat wij, te zijner tijd, de noodzakelijke besprekingen voor de toekomst kunnen aangaan.

Vooralsnog staan wij geheel onbevangen jegens de uitnodiging, die U ons hebt geboden en verwachten wij dat de jongelui hun betrekkingen tot elkander op waardige wijze een gestalte zullen geven.

Uw edelachtbare en hooggeboren,

De barones Van Kinschot-Bentinck

Hoofdstuk 2

Inhoudend – Het Delfts Meisjesweeshuis
Een Picknick
Mienettes verjaardag
Een vergadering aan huis

Het Delfts Meisjesweeshuis

" Mienette," riep Mienettes moeder naar boven," wil je eraan denken dat wij om half elf een afspraak hebben bij de regent Van Koetsveld van het Meisjesweeshuis? Ik wil zo meteen vertrekken."
" Jazeker, moeder," klonk het van de eerste verdieping, " ik kom er al aan."

Na enige ogenblikken stond Mienette in de gang waar zij haar mantel aantrok, haar hoedje opzette en haar pijpenkrullen nog even in de spiegel schikte.
Mienette en haar moeder waren door het bestuur van de liefdadigheidsvereniging 'Dorcas' aangezocht om eens een bezoek te brengen aan het Delfts Weeshuis om zich daar op de hoogte te stellen van de noden en de behoeften van het weeshuis. Enthousiast verlieten zij hun woning aan de korte Breedsteeg en vervolgden hun weg over de oostelijke kant van de Oude Delft naar het op enige honderden meters afstand gelegen Delftse Meisjesweeshuis.
" Nu, Mienette," zei haar moeder, " ik ben benieuwd wat regent Van Koetsveld ons te melden heeft. Volgens mijn laatste informatie kampt het weeshuis met een financieel probleem. Hoe wij daar als vereniging enige verlichting in kunnen brengen is mij niet erg duidelijk. Onze vereniging beschikt niet over veel liquide middelen. De geldelijke inkomsten komen grotendeels, zoals je weet Mienette, uit onze jaarlijkse loterij. Maar laten we meneer Van Koetsveld eens aanhoren dan zal het een en ander ons wel duidelijk worden."

Al wandelend en babbelend liepen Mienette en haar moeder de Oude Delft af richting Oude Kerk, staken de Peperstraat over, liepen de tonronde Boterbrug over om vervolgens bij het monumentale pand van het Delftse Meisjesweeshuis aan te komen. Tijdens de wandeling vertelde Mienettes moeder het een en ander over het meisjesweeshuis.
"Mienette," zei haar moeder, " weet jij al iets over het ontstaan en de geschiedenis van ons gereformeerd meisjesweeshuis?"
" Ik weet alleen van het bestaan af en dat er ouderloze jonge meisje worden opgevoed."
" Nu, ik zal je de geschiedenis van ons gereformeerd meisjeshuis vertellen. Het gereformeerde meisjesweeshuis werd al in de 15e eeuw gebouwd als het Heilige Geestzusterhuis en deed dienst om zieken of verarmde mensen op te vangen. Tot aan de reformatie diende het gebouw als hospitaal of gasthuis, gewijd aan de Heilige Geest. Ofschoon het complex geen klooster was kende het wel een ordonnantie van leefregels voor de zusters, die het huis beheerden. De zusters waren bekend door het dragen van hun zwarte habijt en de witte kousen. Een klederdracht, waarvan het zwart en wit later in de kledingvoorschriften voor de weeshuiskinderen terug te vinden is. Na de opstand tegen Spanje werd het convent op 1 mei 1578 een weeshuis onder het gezag van het stadbestuur, die regenten aanstelde om de lopende zaken voor het weeshuis te regelen. Een rentmeester zorgde voor het beheer van de goederen, terwijl aan de binnenmoeder en -vader de zorg van de weeskinderen werd toevertrouwd."
" Dus het was van oorsprong een katholieke instelling," zei Mienette.
" Jazeker, het is gesticht door de katholieke kerk en later overgedragen aan de gereformeerde kerk."
" In een memorie van het weeshuis," ging Mienettes moeder verder met haar verhaal, " werden de geschiedenis en de doelstellingen uitgebreid beschreven. Met nadruk werd er op gewezen dat het college van het Meisjesweeshuis nooit de intentie heeft gehad 'armenzorg' te verlenen. De doelstelling luidde; 'het door opvoeding en lering de kinderen te beschermen tegen onkunde en daaruit voortvloeiende armoede.'
Het college van regenten had zich ten doel gesteld de meisjes te leren zelfstandig de kost te winnen zodat ze voor zichzelf zouden kunnen zorgen. De zgn. 'schamele' meisjes, voor wie het huis was gesticht, waren geen armen maar kinderen van ouders, die, hoewel grenzende aan armoede, echter geen ondersteuning uit de armenkassen genoten."
" Dus er bestond toen al onderscheid tussen de echte arme mensen en de beter gesitueerde mensen, die hun kinderen niet meer konden verzorgen," merkte Mienette schrander op.
" Ja, dat is tot op zekere hoogte juist."

“ Behalve de aanstelling van de binnenvader en -moeder stelde het stadbestuur drie buitenmoeders of regentessen aan, die verantwoordelijk waren voor het onderwijs en de opvoeding van de weeskinderen. Tot deze buitenmoeders behoorden o.a. de onderwijzeres, die onderricht gaf in naaien en handwerken. In het weeshuis werden maximaal 32 meisjes gehuisvest en moesten tussen de zes en tien jaar oud zijn wilden ze opgenomen kunnen worden. Ten langen leste mochten de meisjes tot hun 25^{e} jaar in het huis verblijven maar werden zij, zodra zij zelf de kost konden verdienen, ontslagen en kregen zij een persoonlijke uitzet mee. De meeste weesmeisjes, die gingen werken kregen een baantje als dienstbode, kindermeisje, naaister of winkeljuffrouw.”
“ Dus die buitenmoeders waren eigenlijk onderwijzeressen!”
“ Dat klopt, Mienette.”

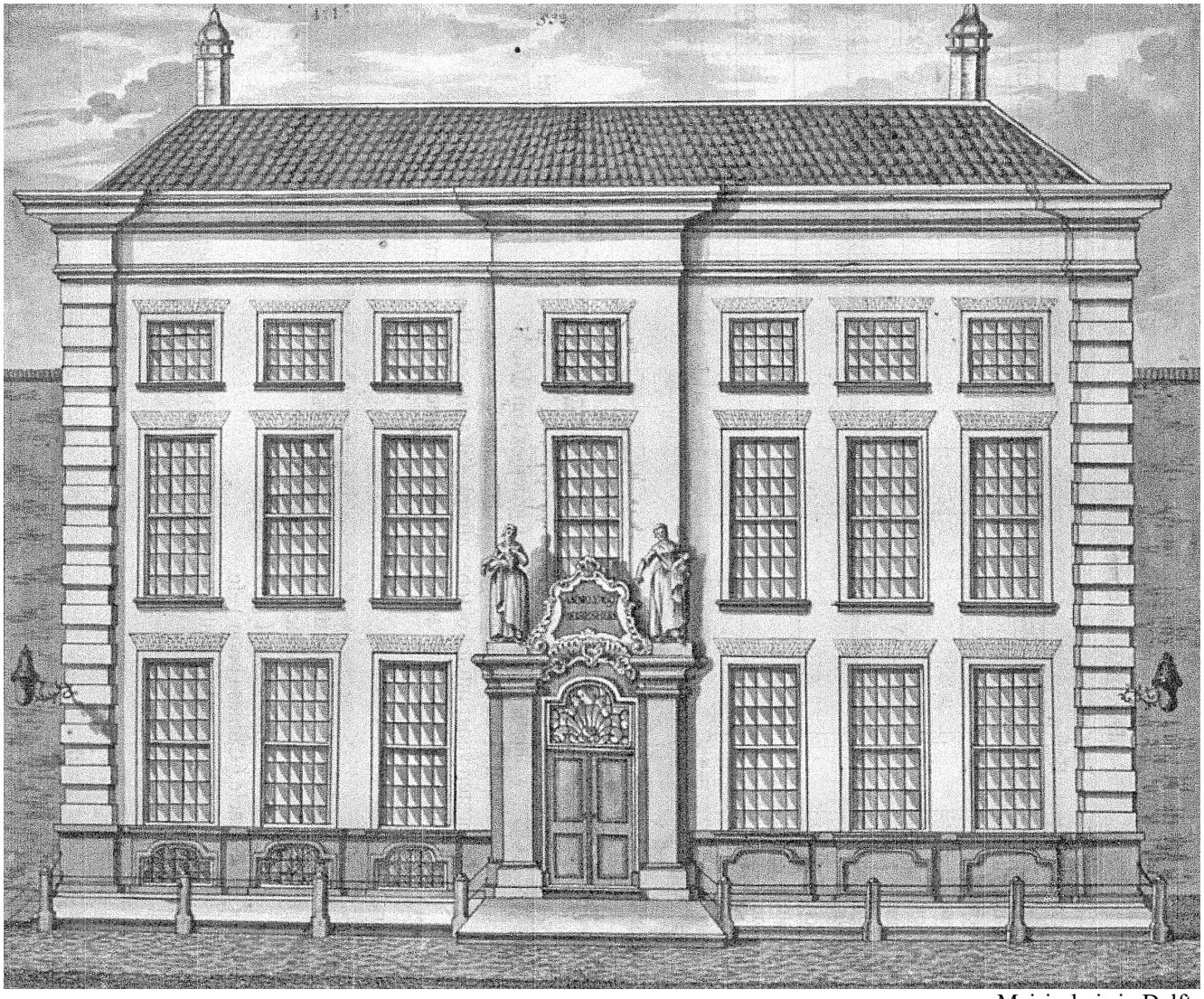

Meisjeshuis in Delft

“ De meisjes werden onderwezen in alle goede zaken, die een meisje moest weten en kunnen. Het onderwijsprogramma omvatte o.a. kennis van de bijbel en religie, lezen, schrijven, rekenen, naaien en goede manieren. Het weeshuisregiem was vrij streng. De meisjes mochten alleen op zon- en feestdagen het huis alleen met toestemming van de binnenmoeder verlaten mits zij dit getweeën deden. Doch zij waren wel verplicht tijdens het uitgaan hun uniform in wit en zwart te dragen en dienden zich voor acht uur ’s avonds weer in het huis te melden. Het meisjesweeshuis is nu een groot complex en bestaat uit een aantal gebouwen en een kleine binnenplaats waar de zon nauwelijks toegang heeft. Het hoofd-

gebouw, met de ingang aan de Oude Delft, kenmerkt zich door een robuust uitziende gevel bestaande uit stenen metselwerk en een aantal fragmenten in natuursteen."
" Je zult het straks allemaal kunnen zien, Mienette."
Even later bereikten moeder en dochter het grote huis aan het Oude Delft. Boven de ingang is een gebeeldhouwde bekroning aangebracht, die ingeklemd staat tussen natuurstenen pilasters, waar aan weerszijden een weesmeisjesbeeld, in rococo stucwerk, is geplaatst. Links en rechts van de brede toegangsdeur bezit het, uit drie verdiepingen en een kelder bestaande gebouw, drie raamparen, die allen een roeden verdeling in de vensters bezitten. Het fraaie bovenlicht boven de toegangsdeur trekt de aandacht van de argeloze voorbijganger. Naast het hoofdgebouw van het meisjeshuis en behorend tot het complex, staat de oude St.-Hippolytuskapel, die door de bewoners van het meisjeshuis als gebedsruimte wordt gebruikt.

Mienette liet de deurklopper met een luide klap op de strak groen geverfde monumentale deur vallen. Na enige ogenblikken werd deze geopend door een wat ouder uitziend weesmeisje in het gebruikelijke zwart/witte uniform van het Delftse Meisjesweeshuis.
" Komt u maar verder," zei het vriendelijke meisje, " ik zal u naar de regentessenkamer brengen."
Mienette en haar moeder liepen de brede en hoge naar groene zeep ruikende gang door over de uit grote marmeren tegels bestaande vloer. Vlak voordat zij een brede houten trap, die naar de eerste verdieping leidde, zouden passeren, werden zij een grote ruime kamer binnengelaten, die rijkelijk gemeubileerd was.
" Komt u maar verder, dames," zei de regent, die in gezelschap was van de binnenmoeder.
De regent bood Mienette en haar moeder een van de zware stoelen aan, die rondom een grote rechthoekige eikenhouten tafel stonden. Langs de wanden stonden een tweetal hangoortafeltjes, twee stenen penanttafels en een theetafel. In een servieskast stond een uitgebreid Delfts blauw tafelservies uitgestald, terwijl op een kleinere soort commodekast, een klein Meissen thee- en koffieservies onder handbereik stond.

De binnenmoeder was, net als de weesmeisjes, gekleed in het weeshuisuniform en was ongeveer veertig jaar oud. De regent was wat ouder in leeftijd, was in het zwart gekleed en had een aantrekkelijk gezicht met zware borstelige zwarte wenkbrauwen. Zijn haar was nog zwart van kleur maar een aantal grijze haren verrieden zijn oudere leeftijd, waardoor de man een voorkomen had dat gezag uitstraalde. Mienette liet haar ogen door de regentessenkamer dwalen, waarbij haar het schilderij, boven de schoorsteenmantel, voorstellende de Oude Jan, gezien vanuit het Agathaplein, opviel. De schoorsteen zelf was in een zachte mintgroene kleur geverfd, terwijl een eenvoudige natuurstenen haardruimte de kamer domineerde.
" Dames," opende de regent het gesprek, terwijl de binnenmoeder voor haar gasten koffie inschonk in het Meisnerservies, " ik ben zeer verheugd over het feit, dat de liefdadigheidsvereniging gehoor heeft gegeven aan onze oproep als regenten van het Delfts Weeshuis om ons aan te horen en eventueel terzijde te willen staan in deze kommervolle tijden van ons weeshuis. Om met de deur in huis te vallen, dames, zal ik u vertellen hoe de situatie op dit moment gesteld is. Ons bestuur van de weeshuizen heeft op dit moment de zorg voor zo'n 98 manlijke en 32 vrouwelijke weeshuiskinderen. In vergelijking met voorgaande jaren zijn dit er twintig meer dan wij eigenlijk kunnen bedienen. Deze stijging van het aantal pupillen is voornamelijk te wijten aan de zware cholera epidemie, die de afgelopen jaren Delft heeft getroffen. Door het overlijden van diverse ouders zijn een groter aantal kinderen aangewezen op de hulp, die ons weeshuis en de diaconie kunnen bieden. Voeg daarbij ook het gegeven, dat een aantal promotoren en beschermheren ons zijn ontvallen, dan blijkt dat onze financiële middelen sterk verminderd zijn. Wij hebben voor verzorging van de kinderen, de voeding, kleding, onderwijs, beddengoed etc. voor elk kind ongeveer een budget van tweehonderd gulden op jaarbasis. Door het inkrimpen van onze financiële middelen kunnen wij enkele van onze pupillen, en ik doel daarbij op kinderen, die een speciale verzorging nodig hebben, niet meer in ons huis herbergen als de middelen niet verruimd worden. Ik zal u een voorbeeld geven.

Een aantal jaren geleden hadden wij een weesjongen, Dirk van Waasdijk, opgenomen die aanleg en de ambitie had om het letterzetten te willen leren doch op school kon hij wegens ernstige hardhorendheid, de onderwijzer nauwelijks verstaan. Als hij dan op latere leeftijd zijn beroep wilde gaan uitoefenen zou hij ook zijn baas of voorman, bij wie hij in opleiding was, niet kunnen begrijpen. Door ons college werd toen besloten hem een hoorn ter versterking van zijn gehoor te verstrekken, zodat deze jongen in de drukkerij van meneer De Groot, hier in de stad, in de leer kon worden gedaan.
U begrijpt het al, dames, de aanschaf van deze hoorn kostte ons college een flinke som geld, die wij niet uit de gebruikelijke middelen konden financieren. Nog sympathieker is, naar mijn mening, de moeite welke het college zich getroostte om een blinde pupil van het weeshuis, nl. Johannes Petersen, te helpen in zijn poging een opleiding te volgen. In 1825 kwam deze Johannes op achtjarige leeftijd in ons tehuis. Na vele besprekingen en contacten gelukte het ons college deze jongen op het instituut tot onderwijs van blinden te Amsterdam te plaatsen. De jaarlijkse meerkosten voor het verblijf van de jongen in het Burgerweeshuis in Amsterdam, kostte ons weeshuis honderd en tien gulden extra. Men ging toen in het algemeen van het principe uit, dat de lasten van de ene wees niet hoger mocht zijn dan voor de andere. De overweging van het college om dergelijke gebrekkige kinderen toch op een speciale plaats onder te brengen tekent mede de hoge plichtsbetrachting van ons college. Om het verhaal van onze Johannes te vervolgen, hij genoot in Amsterdam het bijzondere onderwijs en leerde o.a. het biezenmatten van stoelen en dergelijke. Ook mocht hij aldaar zich bekwamen in de muziekstudie, waarvoor hij een buitengewoon talent bleek te hebben. In de vakanties verbleef Johannes wel in Delft maar niet in het weeshuis. Hij werd dan door het college uitbesteed bij vrouw Hartwich in de Kerkstraat, hetgeen ook weer extra kosten met zich meebracht. Na een verblijf van enige jaren bij het blindeninstituut keerde Johannes definitief weer terug naar Delft en kreeg hij een baantje bij een biezen- en vlechtwerkbedrijf hier aan het Rietveld. Naast zijn werkzaamheden bij dit bedrijf vervolgde Johannes zijn muziekstudie bij onze stadgenoot De Klerk, waarvoor ons college voor hem een harmonium aanschafte opdat hij zich kon bekwamen in het orgelspel. Regelmatig bespeelt Johannes het orgel van de Gasthuiskapel en krijgt hij les op het orgel van de Oude Kerk. Behalve dit voorbeeld kan ik er verscheidene noemen, waarin het college niet schroomde zijn verantwoording te nemen m.b.t. de opvoeding van een weeskind ook al leidde dit dan tot hogere uitgaven die het vastgestelde budget overstegen."

Zonder dat Mienette of haar moeder de regent in de rede waren gevallen, luisterden ze aandachtig naar de beweegredenen van deze bestuurder om de hulp in te roepen van hun liefdadigheidsvereniging.

" Om kort te gaan," hervatte regent Van Koetsveld zijn betoog, " mevrouw v.d. Chijs en mejuffrouw, voor bepaalde kinderen is het ons niet meer mogelijk die zorg te bieden die bij hen past. Dat zou voor onze Johannes betekenen dat hij zijn muziekstudie niet meer kan vervolgen en dat het college moet besluiten hem, bij het bereiken van de leeftijd, waarop hij ons huis moet verlaten, ook inderdaad de jongen op straat te moeten zetten. Daarom wil het college van regenten aan u, als vertegenwoordigsters van uw liefdadigheidsvereniging vragen, ons financieel te willen steunen, zodat wij de extra kosten voor een klein aantal bijzondere kinderen, zoals van Johannes, kunnen blijven dragen en deze kinderen in ons tehuis kunnen blijven verzorgen. Ik verzoek u dan ook onze wensen te willen verwoorden op de komende bestuursvergadering van uw vereniging."

" Meneer Van Koetsveld, wij zullen uw wensen zo goed mogelijk op de vergadering van aanstaande maandag verwoorden, ofschoon ik vrees dat onze liefdadigheidsvereniging in financieel opzicht niet veel voor u kan betekenen. Onze vereniging is op de eerste plaats opgericht om armlastige burgers en gezinnen binnen Delft verlichting te bieden in hun behoeften. Maar toch zal ik uw vragen op de juiste wijze aan ons bestuur voorleggen," zei Mienettes moeder.

" Dank u zeer voor uw welwillendheid. Ik zal dan ook de beslissing van uw bestuur m.b.t. ons verzoek afwachten," zei de regent beleefd.

" Maar moeder, onze vereniging kan toch wat betreft het verwerven van financiële middelen een wat adequatere weg bewandelen door bijvoorbeeld de producten, die door de deelnemers van onze huis-

houdprojecten worden gemaakt, op een bazaar of zoiets te verkopen? Nu worden dergelijke producten alleen maar aan arme lieden weggegeven. Door ze te verkopen op een veiling kan de vereniging misschien meer geld genereren."
" Maar Mienette, je kunt van onze vereniging toch niet verwachten dat zij een handeltje gaat opzetten? Bovendien zijn de goederen, die geproduceerd worden bedoeld als welkome aanvulling van de kleding of het interieur van de allerarmsten van onze samenleving. Zij kunnen in elk geval geen geld spenderen aan dit soort noodzakelijke goederen. Zij zijn daar te arm voor!"
" Maar moeder, ik doel op die producten, die vaak niet door die mensen worden afgenomen, zoals bijvoorbeeld de vogelkooitjes, die meneer Thijssen regelmatig de vereniging aanbiedt en waar eigenlijk niets mee gedaan wordt. U heeft bijvoorbeeld al twaalf van die vogelkooitjes bij ons in het magazijn staan. En dat geldt ook voor andere spulletjes. Op een bazaar zouden dit soort producten wel wat geld kunnen opleveren. Zo'n bazaar zou bijvoorbeeld tegelijkertijd met onze jaarlijkse loterij kunnen worden gehouden."
" Mienette, je hebt de handelsgeest van je vader, ik vind het best een aardig idee maar ook hier moet het bestuur over beslissen."
" Over handelsgeest gesproken," zei de regent, " wij hebben behalve een financieel verlangen ook een groot tekort aan bereidwillige personen of zakenrelaties, die meisjes van ons weeshuis in besteding willen nemen. Het komt steeds vaker voor dat wij meisjes, die de volwassen leeftijd bereiken, niet uitbesteed krijgen bij een patroon of gezin. Het gevolg hiervan is dat deze meisjes langer in ons huis vertoeven dan voor ons wenselijk is. Vroeger was de ontslagleeftijd van de weeshuismeisjes 23 jaar, deze is nu, door o.a. de bestedingsperikelen, opgelopen tot 25 jaar met het gevolg, dat wij nauwelijks in staat zijn nieuw-komende wezen te kunnen plaatsen. De beschikbare plaatsen worden te lang door de oudere meisjes bezet."
" O, maar dit is wel een belangrijk punt, dat ik in de vergadering van onze vereniging kan inbrengen. Vind je ook niet Mienette?"
" Jazeker, maar zou het niet mogelijk zijn om, zoals het bij het jongensweeshuis gebeurt, dat de meisjes via de Van Renswoude stichting ingewijd worden in andere beroepen dan alleen dienstbode, naaister of winkeljuffrouw. Dan hebben die meisjes ook een ruimere mogelijkheid om een baantje te vinden bij een patroon of baas."
" U bedoelt, juffrouw, de meisjes ook mannenberoepen te onderwijzen?"
" Och, nee toch," zei de binnenmoeder, die zich tot dan toe niet in het gesprek had gemengd, " het is toch niet fatsoenlijk om jonge meisjes in een situatie uit te besteden, die gedomineerd wordt door mannen! Och nee, dat acht ik onwenselijk."
" Maar mevrouw," zei Mienette strijdlustig, " u merkt zelf dat de meisjes, die uw huis aflevert nauwelijks te besteden zijn, dan is het toch verstandig om andere mogelijkheden voor de meisjes in het opleidingsprogramma op te nemen? Nu kunnen ze alleen in de traditionele beroepen geplaatst worden. Er zijn toch ook beroepen, die voor meisjes geschikt zijn zoals kapster, lithograaf, lerares, arts enz. "
" Nu juffrouw," zei de regent met een glimlach op de mond, " uw ideeën zijn zeer origineel maar ik ben bang, dat ze op korte termijn niet te verwezenlijken zijn. Maar goed, ik heb u het een en ander vertelt en de wensen van ons college kenbaar gemaakt. Ik hoop dat uw bestuur een welwillend oor zal hebben voor onze specifieke noden."

De regent stond op en gaf hiermee aan dat het onderhoud ten einde liep en nodigde Mienette en haar moeder uit om onder leiding van de binnenmoeder het Meisjesweeshuis te gaan bezichtigen. Nadat ze afscheid van de regent hadden genomen leidde de binnenmoeder hen eerst rond door de vertrekken op de begane grond.

De binnenmoeder was niet zo groot van gestalte maar was bijzonder gedreven in het werk dat zij, volgens haar, van God mocht doen. Haar kleine spitse gezicht met de vinnige uitstraling van iemand, die precies weet wat ze wil, verried haar doorzettingsvermogen en wilskracht om een dergelijk groot weeshuis goed te willen leiden. In haar uniform van het weeshuis zag ze er degelijk uit en straalde ze gezag uit, een gezag waar de meeste weesmeisjes ontzag voor moesten hebben.

Kordaat opende zij de deur van de regentenkamer en toonde Mienette en haar moeder de fraaie inrichting van deze ruimte. In de regentenkamer hingen zware damasten gordijnen en waren de stoelen bekleed met een dure soort donkergroene trijp. Een aantal penanttafels en lage kasten stonden langs de wanden, terwijl een grote marmeren schoorsteenmantel met een grote spiegel, gevat in een vergulde lijst, het vertrek domineerde. Een servieskast en een pijpenrek met een tabakspot ontbraken niet in deze ruimte.

Behalve de regenten- en regentessenkamer bevonden zich op deze verdieping links en rechts van de lange doorlopende gang, de grote keuken, de kleine keuken, de bakkerij, de moederskamer en de ziekenkamer. De grote binnenplaats bezat een voorziening voor het opvangen van regenwater, terwijl de kleine binnenplaats een latrine en een spoelruimte bevatte. De twee ander grote ruimtes op deze begane grond waren de naaikamer en het schoollokaal.

“ Loopt u maar met mij mee,” nodigde de binnenmoeder haar gasten uit, nadat zij de regentenkamer hadden bekeken. Zij ging haar gasten voor naar het leslokaal dat op dat moment een zestiental kinderen herbergde, die les kregen van een schoolmeester. Na een blik in het lokaal te hebben geworpen liep de binnenmoeder naar de andere kant van de gang naar de deur van een grote kamer die als naaikamer en leslokaal was ingericht.

“ In deze grote kamer worden de naailessen en de handwerklessen door de naaimoeder verzorgd aan de oudere meisjes van ons huis. Kijkt u maar,” zei de binnenmoeder.

De binnenmoeder opende de deur van deze overvolle naaikamer waar een twaalftal weesmeisjes in hun zwart/witte uniform zich bezig hielden met allerlei werkzaamheden. De binnenmoeder stelde haar gasten vriendelijk voor aan de naaimoeder en de weesmeisjes, die in koor Mienette en haar moeder een plichtmatig goedendag toewensten. De weesmeisjes verrichtten op een ongedwongen manier allerlei verschillende werkzaamheden. De naaikamer bezat een grote bruine tafel, waaraan stof en patronen geknipt konden worden. Een aantal strijkijzers en strijkplanken stonden gereed om gebruikt te worden. Een groot aantal stoelen, een opbergkast, een grote wandkast en in de vensterbank een zware dikke bijbel, complementeerden het interieur van de naaikamer. De meisjes droegen het Weeshuis uniform bestaande uit een zwart jackje en een zwarte rok. Over de schouders droegen de oudste meisjes een omslagdoek, die met een dasspeld was vastgezet. Zij droegen een wit schort. De jongere meisjes, die nog geen achttien waren, droegen hetzelfde zwarte tenue met een witte overgooier, die tot aan de knieën reikte. Een viertal meisjes was ijverig bezig met handwerken. Een paar oudere meisjes was op een paspop en jurk aan het afspelden, terwijl een viertal andere meisjes aan de bruine tafel met papieren patronen en een lap stof in de weer waren. De resterende kinderen werden door de naaimoeder onderricht in een bepaalde vaardigheid in het zomen van kleding. Het hele gebeuren maakte duidelijk indruk op Mienette, die nog nooit eerder een dergelijk klaslokaal had gezien.

“ Mevrouw,” vroeg Mienettes moeder, ” wordt de kleding, die hier wordt gemaakt ook verkocht?”

“ Nee mevrouw, de kleding die hier gemaakt wordt is bedoeld om in het huis door de meisjes gebruikt te worden. Wij maken dan ook alle bovenkleding, ondergoed en de lakens voor de bedden zelf. De oudste meisjes maken hun eigen uitzet, die ze meekrijgen als ze ons huis verlaten.”

“ Mevrouw,” vroeg Mienette aan de binnenmoeder, “ wat is precies uw taak hier in het weeshuis?”

“ Ik ben belast met alle huishoudelijke taken; het schoonmaken van het huis, de zorg voor vuur en licht, het afhandelen van de leveranties aan het huis, het bewaren van de sleutels en de bereiding van alle maaltijden. Natuurlijk word ik bij dat laatste geassisteerd door de oudere meisjes, die bij toerbeurt meehelpen in de keuken, bij het schoonhouden van het huis en bij het wassen van de kleding. Boven mij staat de directrice, zij is verantwoordelijk voor het geheel, voor alles wat hier in het huis gedaan wordt.”

Mienettes bewondering voor deze vrouw, die zo’n complex van taken in goede banen moest zien te houden, steeg aanmerkelijk.

“ Loopt u maar weer mee. Hier op de begane grond hebben we nog de keukens, de bakkerij een ziekenkamer en de kamer voor de binnenmoeder. Ik woon hier net als de meisjes in huis en heb daarvoor een eigen kamer met slaapgelegenheid tot mijn beschikking.”

Nadat Mienette en haar moeder deze vertrekken hadden bezichtigd, nodigde de binnenmoeder hen uit een kijkje te nemen op de eerste verdieping. De binnenmoeder volgend liepen ze de pas in de vette boenwas gezette houten trap op en arriveerden ze op de eerste etage, waar de eetkamer de slaapkamers en een leslokaal zich bevonden. De binnenmoeder hield even halt voor een kamer, die aan de straatkant van het pand was gelegen en uitzicht bood op de Oude Delft.
“ Deze kamer is voor de directrice, die van hieruit de organisatie van het huis leidt. Zij woont hier ook intern en ziet er op toe dat ‘s avonds de meisjes ordelijk naar bed gaan en ze grijpt in als er bijvoorbeeld iets mis gaat. Aan deze kant van de gang, de binnenmoeder wees naar de linkerkant van de gang naast de deur van de kamer van de directrice, is de slaapkamer voor de schoolkinderen en achteraan is er een klein leslokaaltje waar o.a. de catechisatiemeester zijn lessen verzorgt. De eerste deur is van de kinderslaapkamer, zij gaan na het avondeten van half acht ongeveer om half negen naar bed. Aan de andere kant van de gang ligt de grote slaapkamer van de grotere meisjes en achteraan een eetzaal. De oudere meisjes worden geacht zichzelf te kunnen redden en hebben geen slaapmoeder meer zoals de schoolkinderen,” verklaarde de binnenmoeder de leefsituatie van de meisjes.
De binnenmoeder deed de deur van de slaapkamer open en Mienette zag zestien netjes in het gelid staande houten bedden, die elk een kastje hadden waar privéspullen van de meisjes in opgeborgen konden worden. De eetzaal was uiterst sober ingericht. Het hele meubilair bestond uit niet meer dat twee hele lange tafels met aan weerszijden houten zitbanken. Een lessenaar, waar de binnenmoeder voorging in het gebed, vijf ijzeren knaapjes voor het opdienen en afruimen van het serviesgoed en vier grote blakers aan de wit gestuucte muren. Aan een wand stond een grote servieskast voor al het servies dat in de eetzaal werd gebruikt. Tijdens de rondleiding op de eerste etage vertelde de binnenmoeder veel over de regels, die in het weeshuis werden gehanteerd.
“ Op de tweede verdieping en op de zolderetage hebben we nog een aantal voorraadkamers, provisiekamers, een korenzolder en zo meer, maar die zijn niet interessant om te zien,” zei de binnenmoeder.
“ Hoe is de dagindeling van de meisjes?” vroeg Mienettes moeder.
“ Dat is afhankelijk van het jaargetijde. We kennen een zomer- en een winterindeling. In de zomer staan de meisjes om zes uur op en ’s winters om zeven uur. Als de meisjes zich gewassen en gekleed hebben, de oudere meisjes hebben hierbij de zorg voor de jongere meisjes, dan gaan ze naar de eetzaal, waar ze eerst de binnenmoeder goedemorgen wensen. Een aantal van de oudere meisjes gaan daarna hun keukendienst vervullen. Nadat iedereen zich gemeld heeft wordt omstreeks acht uur het ontbijt geserveerd. Na het eten beginnen direct de lessen om negen uur in bijvoorbeeld de naaikamer of het schoollokaal tot één uur ’s middags. Dan wordt het middageten genuttigd en beginnen de middaglessen om twee uur en die duren tot zes uur ’s avonds. Voor de schoolkinderen wordt het avondeten dan om half acht opgediend en om negen uur voor de oudere meisjes. Een uur na het avondeten wordt het licht gedoofd en dient iedereen op bed te liggen.”
“ Hebben de kinderen dan helemaal geen vrije dagen?” vroeg Mienette, die verbaasd was over de lange werkdagen van de meisjes.
“ Oh, jazeker. De zondagen en de andere christelijke feestdagen zijn zij vrij en soms hebben we een jubileum of een speciale gebeurtenis, zoals het uitreiken van de diploma’s als een aantal meisjes ons weeshuis gaan verlaten.”
“ Gaan de meisjes ’s zondags naar de kerk?” vroeg Mienettes moeder.
“ Ook dat is gebruikelijk. De meisjes zijn verplicht op zondag de ochtend- en de middagdienst bij te wonen. Zij worden dan door de directrice in een colonne van twee aan twee begeleid naar de Oude Kerk, waar ze de diensten bijwonen. Pas na hun christelijke verplichting zijn zij de rest van de zondag vrij om het huis te verlaten. In principe mogen de meisjes alleen op zondag het huis verlaten mits zij toestemming hebben van de binnenmoeder. Deze kan een verlof intrekken als een meisje zich bijvoorbeeld niet naar behoren heeft gedragen.”
“ Komt het dan wel eens voor dat een meisje straf krijgt?” vroeg Mienette.
“ Nu, echte wandaden komen hier in het huis niet voor. Maar soms komt een meisje op zondag te laat binnen of is brutaal geweest tegen de naaimoeder of de meester. Dan wordt zo’n meisje bestraft met

het intrekken van het uitgaansverlof voor een of meerdere zondagen. Dit bestraffen wordt ook gedaan als een meisje slechte schoolprestaties levert of slordig is dan kan ze, behalve haar verlof, ook haar jaarlijks uit te keren geldpremie verspelen. Als dat vaker voorkomt dan wordt zo'n meisje ter verantwoording geroepen bij de regent en krijgt ze een laatste waarschuwing, wat inhoud dat bij een volgende overtreding het meisje het weeshuis moet verlaten zonder dat zij aanspraak kan maken op een besteding of een uitzet."
" Dat is toch wel heel streng," zei Mienette.
" Nu dames, als u nog vragen heeft kunt u ze stellen maar ik heb u, geloof ik, alles laten zien hier in ons weeshuis."
" Nog een vraagje, mevrouw," zei Mienette, " als de meisjes na schooltijd hier in huis verblijven, wat doen ze dan in die vrije uren?"
" O, de grote meisjes helpen dan in de keuken of in de bakkerij. Sommige hebben een schoonmaaktaak. Daar hebben we een rooster voor opgesteld."
" Maar kunnen ze zich hier dan niet ontspannen, door bijvoorbeeld een boek te lezen?"
" Boeken? Romans bedoelt u? Nee, daar zijn we in principe op tegen. Dat soort boeken hebben een slechte invloed op de meisjes. Als ze willen lezen kunnen ze dat doen uit hun bijbel, die ieder kind hier in huis bij zijn intrede heeft gekregen."
Na een hartelijk afscheid in de grote hal, met de naamborden van regenten en binnenmoeders aan de wand, verlieten Mienette en haar moeder het statige pand aan de Oude Delft.

Nu Mienette en haar moeder weer buiten stonden en de terugweg naar de Korte Breedsteeg aanvingen, voelde Mienette een ontevredenheid opkomen over datgene wat ze in het Meisjesweeshuis had gezien en gehoord.
" Vind u het allemaal niet erg onvriendelijk, zoals men met die meisjes omgaat?"
" Onvriendelijk? Hoe bedoel je dat, Mienette?"
" Die meisjes zitten als het ware opgesloten in dat weeshuis. Alleen op zondag, nadat ze naar de kerk zijn geweest en geen verdere verplichtingen hebben, zijn zij vrij om hun eigen weg te gaan, en dan nog worden ze verplicht in het weeshuisuniform en in gezelschap van een ander meisje uit te gaan. Zo'n meisje kan op die manier nooit eens alleen naar de kermis gaan zonder nagekeken te worden."
" De kermis? Mienette, wat moet zo'n meisje daar nu doen? Om te beginnen heeft ze daar geen geld voor en alleen op een kermis lopen is ook niet leuk."
" Ziet u wel. Als zo'n meisje nu vaker buiten het weeshuis komt en dan kennissen of vrienden krijgt dan kan ze met hen naar de kermis gaan. Hebt u ook gezien dat er helemaal geen leesboeken in het weeshuis zijn? Nergens heb ik er een gezien. Niet in de eetzaal maar ook niet op de slaapkamer van de grote meisjes. Die meisjes kunnen toch ook lid worden van de Maatschappij Tot Nut Van Het Algemeen? Waarom leert men dan die meisjes lezen en schrijven als zij niet in staat worden gesteld deze vaardigheden te gebruiken in bijvoorbeeld de bibliotheek? Zij kunnen dan boeken lenen, waarin zij geïnteresseerd zijn en die door de binnenmoeder kunnen worden goedgekeurd. Nu moeten ze zich tevreden stellen met die oude verhalen uit de bijbel, die ze misschien al honderd keer hebben gelezen. Er zijn toch boeken genoeg waar meisjes van mijn leeftijd van kunnen genieten. Mijn kamer staat toch vol boeken, die ik van u mag lezen !"
" Ja maar, het weeshuis hanteert andere regels dan je moeder."
" Ik krijg ineens een geweldig idee, moeder. Als we nu eens voor die meisjes een leesmiddag bij ons in de tuin organiseren dan zijn zij eens een middagje uit het weeshuis en kunnen uit mijn boeken lezen."
Mienettes moeder fronste haar wenkbrauwen en bereidde zich voor op een van die onmogelijk uitvoerbare ideeën van haar dochter.
" Dus moeder, " ging Mienette onverdroten verder, " wij nodigen een aantal van die meisjes op een zondagmiddag uit, Sjaantje en ik zorgen voor wat drank en versnaperingen, terwijl de meisjes in de tuin mijn boeken mogen lezen. In mijn boekenkast staan vast wel boeken bij die die meisjes ook leuk vinden om te lezen. Ja, moeder dat is het. Ik nummer eerst al mijn boeken en dan maak ik een lijst met

de namen van de meisjes, dan kan ik de boeken uitlenen en heb ik meteen een lijst van de boeken, die gelezen worden voor de volgende keer als ze de boeken weer komen lenen."
" Ho, Mienette, ho. Je loopt wel erg hard van stapel. Een leesmiddagje voor een aantal meisjes op zondagmiddag, daar kan ik wel achter staan. Maar regelmatig leesmiddagen op zondagmiddag gaat mij toch echt te ver."
" Toe, moeder. Wij kunnen dat toch best regelen? U vindt het toch ook erg dat deze meisjes zo weinig mogelijkheden hebben om zich te ontspannen en te ontwikkelen? Ik weet het al, ik geef een feestje als ik 21 jaar wordt, dan kan ik beide combineren. Mijn verjaardagsfeest en een leesmiddag. Ja, dat doe ik."
" Misschien kunnen we, net als vroeger met vader, met een Jan Plezier naar Scheveningen gaan of naar het Staalduinse bos om daar iets te gaan gebruiken bij de uitspanning, die pas is geopend. Ik heb me laten vertellen dat het daar erg leuk is. Die uitspanning heeft wat attracties, zoals schommels, wippen en een glijbaan. Die attracties worden zeer op prijs gesteld."
" Toe, Mienette. Houd even op, het duizelt mij! Jij met je wilde fantasieën. Hoe wil je dat op zondagmiddag realiseren? Op de dag des Heren gaan feesten met de meisjes uit het Gereformeerde Meisjesweeshuis? Hoe zal de binnenmoeder daar over denken en sterker nog, wie zal de kosten van zo'n middag gaan betalen? Toe Mienette kom bij je zinnen!"
" Maar," ging Mienette enthousiast verder, " het kan wel. Maar alleen niet op zondag."

Voortbordurend op haar ideeën babbelde Mienette de hele weg terug en trachtte haar moeder te overtuigen door alle moeilijkheden, die zij voorzag, van een oplossing te voorzien. Eenmaal thuisgekomen liep Mienette direct naar haar kamer om haar ideeën uit te werken op papier om ze te zijner tijd voor te leggen aan de binnenmoeder van het Delftse Meisjesweeshuis.

Een Picknick

Nu Mienette een paar maanden verloofd was met Gaspard Van Kinschot, vond ze het belangrijk zo vaak mogelijk met hem samen te zijn. In de Haerlemsche Courant hadden ze in de afgelopen meimaand een advertentie geplaatst om de buitenwereld te informeren dat zij officieel verloofd waren. Mienettes moeder had, na wat disputen met Mienette, uiteindelijk haar bezwaren ingetrokken en de familie Van Kinschot in Den Haag verwittigd over de keuze van Mienette voor Gaspard. Het had de moeder van Mienette nogal wat hoofdbrekens gekost om het aangegane acces met Charles van Kinschot ongedaan te maken. Na diverse malen te hebben geschreven en scherpe bewoordingen van de familie Van Kinschot, schikte men zich toch tenslotte in de door Mienette gekozen weg en werd het acces op een bevredigende wijze voor beide families opgeheven. De verloving met Caspard zelf was, naar Mienettes gevoel, eigenlijk zeer gladjes verlopen. Samen met Gaspard en haar moeder waren ze naar Amsterdam gereisd om daar kennis te maken met zijn ouders, die zeer ingenomen bleken te zijn met het voornemen, dat zij zich gingen verloven. Zonder al te veel bezwaren werd er een acces afgesproken, waarin beide partijen zich goed konden vinden. Ofschoon Gaspard aanvankelijk niet veel ruchtbaarheid aan de verloving wilde schenken, stond Mienette erop dat er een officiële verloving zou worden gehouden. Na een periode van acces werd in mei de definitieve verloving afgekondigd en werd er een bescheiden verlovingsfeest in de uitspanning Reineveld gegeven.

Spelend met de brief die ze onlangs van Gaspard had ontvangen, zat Mienette in de grote leunstoel op haar kamer. Een glimlach speelde om haar mond nu ze deze brief voor de zoveelste keer weer eens herlas.

Den Haag, den 7^{e} Juli In het jaar des Heere 1835.

Lieve Mienette,

Al jouw brieven zijn zo wonderbaarlijk en schenken mij voortdurend vreugde in mijn monotone bestaan hier in Den Haag. Zo zeer zelfs dat zij het mooiste en het dierbaarste bezit vormen van wat ik me hier op de kazerne kan wensen.
Alleen mijn verlangen om met jou te zijn overtreft de intimiteit van jouw brieven. Voor mij ben jij de enige persoon, die ik hoogacht. Ik kan en wil mezelf, omtrent mijn gevoelens voor jou, niet veranderen. Mijn liefde voor jou ontstijgt de werkelijkheid van deze aarde. Niets zal die liefde mij aan het twijfelen kunnen brengen behalve jijzelf. Maar aan die mogelijkheid wil ik geen seconde denken.
Ik voel tot in het diepst van mijn hart dat jij mijn ware zielsverwant bent en dat jij me dierbaarder bent dan het leven zelf, om met de woorden van, naar ik meen, de Engelse dichter Byron te spreken;

My dear the heart which you behold
Will break when you the same unfold
Even so my heart with lovesick pain
Sure wounded is and breaks in twain.

Mijn lieve Mienette, ik bewaar al mijn kussen om deze, als wij genieten van de picknick van aanstaande zondag, aan jou te kunnen geven.

Liefs, je innig verliefde,
Gaspard

Dromerig keek Mienette haar kamer rond terwijl zij de brief luchtig heen en weer bewoog en een kleine passage nog eens herlas. Zij had zich naar de mode van de tijd modern gekleed, ze droeg een wijde rok met ingesnoerde taille, de mouwen waren wijd terwijl een brede kraag haar schouders verborgen. In haar decolleté droeg ze een chemisette waar een zilveren medaillon haar hals sierde.
“ Ik hoop dat Gaspard me niet te lang laat wachten. Ik verlang erg naar de picknick van vanmiddag,” dacht ze bij zichzelf.
Ze stond op, liep naar de deur van haar kamer toen ze plotseling door het openstaande raam het gezang van een mannenstem hoorde. Even twijfelde ze; “ Dat is toch Gaspard?”
Mienette liep nu snel naar het raam en speurde de Oude Delft af om te zien waar Gaspard zich bevond. Vanuit de gracht klonk het volgende couplet van een gondellied;

. . . . . *Du kannst in Mondesstrahlen*
Nun, meine Backe, wallen
Und aller Schranken los
Wiegt dich des Meeres Schloss

Daar beneden in een roeiboot stond Gaspard in zijn nette burgerkostuum en een bruine redingote mantel, zijn aubade te zingen.
“ Gaspard!” riep Mienette verbaasd en verrast naar de zanger, die daar in de gracht van de Oude Delft een roeiboot voorzichtig naar het laadraam van haar huis manoeuvreerde.

Vom Markusturme tönte
Der spruch die Mitternacht:
Sie schlummen friedlich alle,
Und nur der Schiffer wacht
Und nur der Schiffer wacht.

“ Gaspard, wat doe je?”
“ Ik wacht op mijn lieve Mienette, opdat zij de poort van deze veste opent, zodat ik haar kan omhelzen.”
“ Idioot!” dacht Mienette grinnikend bij zichzelf.
“ Je zet hier de hele buurt op stelten met je gezang op zondagochtend.”
“ Ich bin der Gondelfahrer für das picknick heute mittag,” verklaarde Gaspard zijn ongebruikelijke entree.
“ Wacht,” riep Mienette, ” ik kom naar beneden en ik zal het pakhuisraam openen. Wat haal jij je nu weer in je hoofd,” verzuchtte ze.
Mienette haastte zich naar beneden, naar het magazijn onder het huis en passeerde in de gang haar moeder, die haar verbaasd aankeek en vroeg wat er gaande was.
Mienette gebaarde met haar hand, dat ze zo dadelijk uitleg zou geven en spoedde zich via de keuken, waar de picknickmand al klaar stond, naar het magazijn.
Met een forse ruk ontgrendelde Mienette het houten laadraam, opende het om Gaspard binnen te laten.
“ Gaspard, wat begin je nu weer?”
“ Ik dacht zo, laat ik mijn lieve Mienette eens een aubade brengen vanaf deze stille waterstroom, dan kan ik haar uitnodigen voor een vaartochtje in mijn luxe gondel over de Delftse wateren.”
“ Maar Gaspard, hoe kom je aan die roeiboot?”
“ Gewoon, die heb ik op de Buitenwatersloot bij dat verhuurbedrijf van Van Zeggelen, waar ze handkarren, roeiboten enzovoorts verhuren, gehuurd.”
“ Bij die katholiek?”

“ Ja, waarom niet. Ik huur een roeiboot, niet zijn geloof. Bovendien is verder alles hier in Hervormd Delft gesloten wegens de zondagsrust. Maar mag ik nog binnen komen of moet ik hier op deze woeste baren mijn vertier zoeken?”
“ Ja, natuurlijk, Gaspard. Kom binnen.”
Voorzichtig legde Gaspard de roeiboot met de voorsteven tegen het raamkozijn, stapte naar binnen en bond de roeiboot met een touw vast aan de klink van het pakhuisluik.
“ Zo, mijn liefste Mienette,” zei Gaspard zodra hij binnen was, “ laat mij je eerst en kus geven en deze roos overhandigen als besluit van mijn aubade.”
“ Gaspard, wat stel je je weer aan,” zei Mienette lachend.
“ Ben je al klaar voor de picknick of drinken we eerst nog koffie met je moeder in de salon?”
“ Laten we naar boven gaan om moeder gedag te zeggen en haar uitleggen wat er allemaal gaande is.”
Hand in hand gaande trok Mienette Gaspard mee het steile magazijntrapje op om via de binnenplaats in de keuken te komen waar Mienettes moeder het verliefde stel stond op te wachten.
“ Gaspard?” zei Mienettes moeder verbaasd, “ was jij die zanger hier op de gracht?”
“ Jazeker, mevrouw. Ik kom Mienette ophalen voor de picknick, van vanmiddag.”
“ Maar jullie zouden toch in het Kalverbos gaan wandelen?”
“ Dat was het oorspronkelijke plan, maar een gondeltocht door de Delftse wateren lijkt mij leuker, nietwaar Mienette?”
“ Je bent een schalk en een deugniet, Gaspard. Maar ik ga graag met je mee op deze wereldreis.”
“ Moeder, is het goed dat we nu al vertrekken? Dan kunnen we lang genieten van onze picknickmiddag.”
“ Natuurlijk Mienette, je had toch alles al klaargezet in de picknickmand?”
Met een forse zwaai nam Gaspard de picknickmand van de tafel, wenste Mienettes moeder een prettige middag toe en vertrok met Mienette weer via de binnenplaats en het magazijn naar de aangemeerde roeiboot in de gracht.
“ Wacht Mienette, ik zal de roeiboot vasthouden, zodat jij kan instappen, dan zal ik daarna de picknickmand aan jou doorgeven.”
Na wat gestuntel met de roeiboot en de picknickmand werden de ‘trossen’ losgegooid en zette Gaspard zich aan de riemen om het vaartuig de Delftse wateren te bevaren. Mienette had zich op de voorplecht genesteld en fungeerde als loodsvrouw en gaf Gaspard aanwijzingen voor het rechtdoor gaan, het rechtshouden of linksaf slaan. Nog eenmaal zong Gaspard uit volle borst het Gondelfahrerlied en roeide de boot de gracht uit richting Delftse Schie. Na het passeren van de Kapelsebrug stuurde Gaspard de roeiboot naar links richting etablissement ´De Prins´ tegenover de Oostpoort aan het begin de weg naar Klein Delfgauw.
“ Gaspard, hoe kwam je op het idee om een roeiboot te gaan huren? We zouden toch gaan picknicken in het Kalverbos?”
“ Mienette, ik kwam vanochtend met de trekschuit aan op het Noordeinde en toen bedacht ik me dat het best leuk zou zijn met jou uit varen te gaan. Bovendien wil ik met jou alleen zijn en niet bekeken worden door al die wandelaars, die hun vertier in het Kalverbos zoeken. Maar waar moet ik naar toe roeien? Als ik de Schie blijf volgen kom ik straks in Den Haag terecht. Kunnen we niet ergens een klein slootje invaren en langs de weilanden gaan? Jij bent hier toch wel bekend?”
“ Och, ja. Dat kan wel. Even voorbij ‘De Prins’ heb je de Delfgauwsebrug, kijk, die lage ophaalbrug daar achteraan, daar kun je onderdoor en kom je zo buiten Delft op de Kromme Watering. Dan vaar je tussen de weilanden richting Delfgauw.”
Zwoegend bewoog Gaspard de riemen gelijkmatig door het water, terwijl de met lisdodden begroeide waterkant langzaam aan hun oog voorbij trok. Aangekomen bij de Delfgauwse ophaalbrug maakten Mienette en Gaspard zich zo klein mogelijk om onder de brug door te kunnen varen en geraakte zo op het smalle water van de Kromme Watering. Het water van de Kromme Watering was gedeeltelijk bedekt met een deken van kroost waar eenden hun sporen in trokken.
“ Nu moeten we een leuk plekje vinden om onze picknick te kunnen houden. Zie jij al wat, Mienette?”

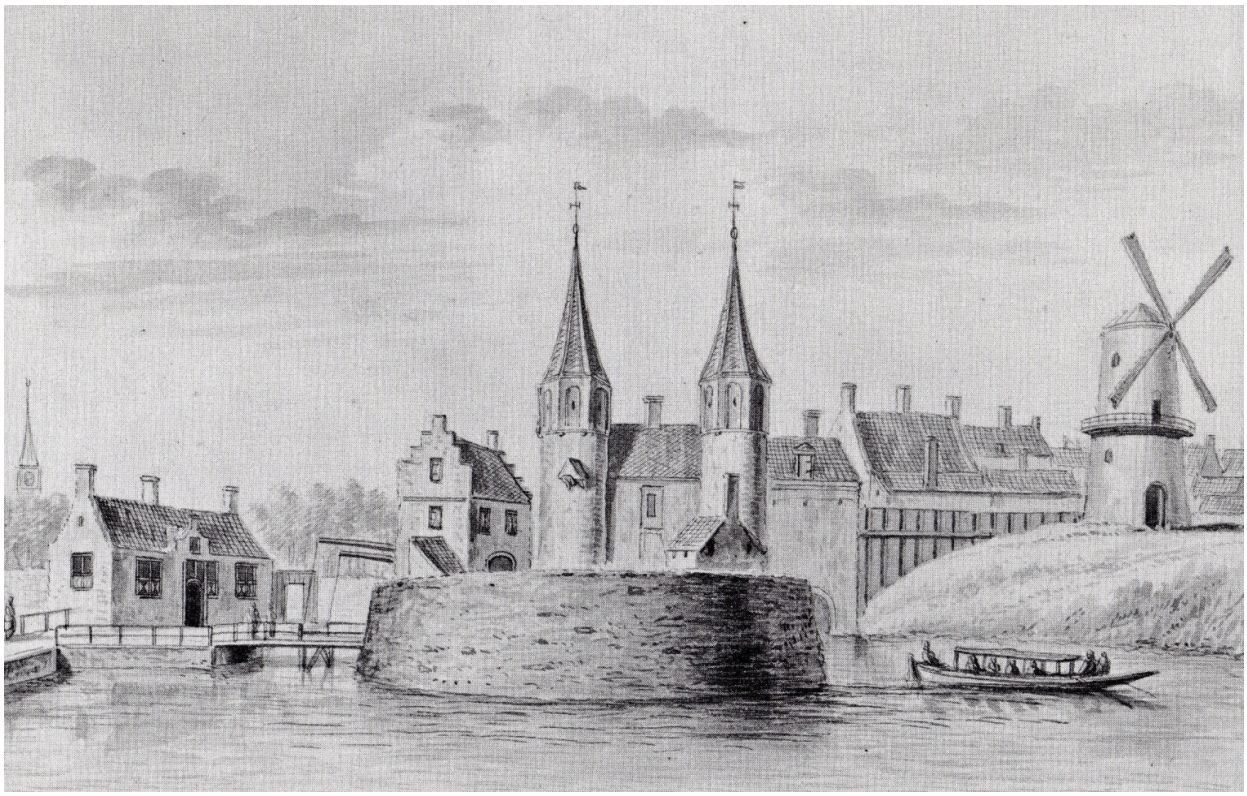

De Oostpoort Delft

“ Nee, nog niet. Roei nog maar even door.”
In zijn nette pak zag Gaspard er in het geheel niet uit als een gondelier. Zweetdruppels parelden op zijn voorhoofd en de roeiriemen gloeiden in de palmen van zijn handen.
“ Daar zie ik wat, Gaspard. Daar bij die treurwilg zie ik een klein aanlegsteigertje.”
Een sterk overhellende treurwilg, waarvan de lange takken het wateroppervlakte aanraakten, sloot de doorvaart van de Kromme Watering gedeeltelijk af. Met een aantal ferme slagen stuurde Gaspard naar de kleine, drie treden opgaande steiger, legde de roeiboot voorzichtig aan, stak een roeispaan diep in de modderige bodem om de roeiboot op zijn plaats te houden en bond de roeiboot aan een poot van de steiger vast. Galant als hij was stak hij Mienette de hand toe om haar op de steiger te laten uitstappen, nam de picknickmand uit de roeiboot en liep het weiland op.
“ Dat ziet er aardig uit,” zei Gaspard de omgeving in ogenschouw nemend.
In het verlengde van de stam van de treurwilg liep een afrastering, die begroeid was met braamstruiken en doorliep tot aan een rij lindebomen die aan het eind van het weiland gegroepeerd stonden rondom een eenvoudige boerderij met een schuur en een los van de boerderij staande stal. Voor de groep lindebomen, op zo’n afstand van driehonderd meter, stond een eenzaam koebeest te grazen, dat nauwelijks merkte dat er bezoekers op zijn groene domein waren gearriveerd.
“ Kom Mienette, het is hier heerlijk idyllisch. Kijk maar, geen overdaad aan koeien, schapen of ander vee. Slechts een koebeest daar achteraan in de wei.”
Inderdaad zag de omgeving er idyllisch uit. De treurwilg, die gedeeltelijk over de Kromme Watering hing bood nog genoeg schaduw om daar een picknickplek uit te zetten. De met braamstruiken begroeide afrastering zorgde voor voldoende afscherming om de plek uit de wind te houden, zodat deze plek zeer aangenaam werd en voldoende schaduw gaf tegen de almaar sterker wordende zonnewarmte van deze mooie dag in juli. De zon was nu net over zijn hoogste middagstand getrokken en scheen uitbundig over het land en de twee geliefden, die bezig waren hun picknickplek in te richten. Mienette was ijverig bezig met het uitspreiden van het picknicklaken, terwijl Gaspard zich op zijn zij aan de rand van het picknicklaken uitstrekte. Vervolgens zette Mienette de meegebrachte etenswaren, drank en eetgerei en kroezen op het laken, zodat de buitenlunch een aanvang kon nemen.

“ Ach, Mienette, moet je nu toch eens zien hoe vredig wij, weg van alle stadsdrukte, ons hier kunnen vermaken met wat eten en drinken. Hoor toch hoe de vogels fluiten en de wind zachtjes fluistert door het gebladerte van de treurwilg. Heerlijk, vind je niet?”
“ Dat ben ik met je eens, Gaspard. Maar zullen we niet eerst gaan eten, voordat de bijen en de wespen er lucht van krijgen, dat we ham, kaas en marmelade hebben meegebracht?”
Mienette smeerde de grof gesneden botterhammen en belegde ze met beleg naar keuze. Ze genoten zichtbaar van deze ‘lunch sur l’herbe’.

Nadat de lunch was gebruikt ruimde Mienette de overgebleven etenswaren en eetgerei op in de picknickmand, klopte het met groene en gele banen bedrukte picknicklaken uit en pakte vervolgens haar boek om daar een stukje in te gaan lezen.
“ Gaspard, heb jij eigenlijk iets meegebracht ter verpozing of blijf je liever op je rug naar de voorbij drijvende wolken staren?”
“ Iets meegebracht ter verpozing? Ik heb jou toch meegenomen. Dan hoef ik geen surrogaatverpozing in de vorm van een boek of zo mee te nemen.”
“ Wat zeg je nu? Zie je mij als een voorwerp ter verpozing? Niet meer dan dat? Ach zo, jongeman,” diende Mienette haar geliefde van repliek, “ je denkt toch niet je met mij te kunnen vermaken? Dat zullen we nog wel eens zien,” zei Mienette plagerig, waarop Gaspard zich oprichtte en zijn hoofd ondersteunend Mienette aankeek.
“ Een klein kusje? Kan dat er niet vanaf?” zei hij op een zeurderige toon met een ondeugende grijns om zijn mond en een twinkeling in zijn blauwe ogen.
Mienette zuchtte.
“ Nu eentje dan, als je de rest van de middag je maar gedraagt!”
Hij herkende een verlangen in haar ogen.
“ Een enkel heel lief kusje, mijn liefste Mienette,” fluisterde hij in haar oor.
Mienette draaide haar hoofd naar hem toe. Hij kuste haar innig, hun lippen versmolten ineen tot een gretige kus. Mienette voelde haar hart van opwinding sterk kloppen, ze voelde de uitdagende warmte van hun lichamen, terwijl haar mond verslapte onder de zijne. Ze zuchtte nog eens, ontspande zich en voelde zich veilig in de aanwezigheid van haar Gaspard.
“ O, wat heerlijk om alleen met jou te zijn, Gaspard,” zei ze zacht toen hun kus vervlogen was.
“ Nog eentje?” drong hij zacht met een verleidelijke stem aan.
“ Ja,” stemde ze toe en ze slaakte een zucht van genot toen zijn mond de hare weer bedekte. Zijn vingers streelden haar nek, gleden af over haar schouders om vervolgens via haar bovenarm naar haar lijfje te gaan om daar haar borst te betasten.
“ O, nee, Gaspard. Zo ver gaan we niet,” zei Mienette resoluut.
“ Het is al goed, lieveling,” verzekerde hij haar met een ondeugende glimlach, “ geliefden verlangen er naar elkaar aan te raken.”
“ Ja, dat weet ik,” zei Mienette nu heel bewust en enigszins gepikeerd, “ jullie mannen hebben maar geluk.”
“ Hoe bedoel je dat?”
“ Jullie kunnen je liefdesvaardigheden beoefenen, voordat jullie getrouwd zijn. Geen enkel respectabel meisje mag dat. En als ze eenmaal getrouwd is moet ze deugdzaam blijven, terwijl haar echtgenoot er voor zijn plezier andere vrouwen op na kan houden. Ik vind dat nogal onredelijk. Jij niet?”
Verbaasd keek Gaspard haar aan.
“ Mienette, je denkt toch niet dat ik je ooit ontrouw zal zijn? Mijn liefde voor jou is oprecht en eerlijk. Ik zal nooit een ander begeren. Een goede vrouw, vooral een getrouwde vrouw zal altijd deugdzaam moeten zijn dat levert de echtgenoot de verplichting op dat hij zijn vrouw op respectvolle wijze dient te behandelen en haar niet mag bedriegen. Alleen hoeren en courtisanes mogen zich met minnaars amuseren. Zij behoren tot het mindere volk.”
“ Heb jij je wel eens ingelaten met dat volk? Ik kan me niet voorstellen dat een eerzame man zich inlaat met dat soort volk.”

“ Dat soort volk is er alleen ter genoegdoening van die mannen, die zichzelf niet zijn. Die dronken, karakterloos zijn of het geheel aan zelfrespect ontbreekt. Mij zal dat nooit overkomen. Dat verzeker ik je.”
“ Hoe kan ik je daarin geloven. Wil je dat ook onder ede voor God verklaren? Alle goedheid van de mens komt toch immers van Hem? En als je je in zijn goedheid spiegelt zullen je daden door Hem gestuurd worden.”
“ Ach Mienette, laten we niet kibbelen over dat soort goddelijke zaken. Je bent mij te lief en te waardevol om je ooit verdriet te doen. Ik zal nooit aan jou twijfelen.”
“ Dus je bent bereid mij te trouwen en voor God, de dominee en iedereen, die dan in de kerk aanwezig is je jawoord te bevestigen?”
“ Ach Mienette. De kerk! Ik wil alleen jou aan mijn zijde verdragen en daar heeft God, de dominee of wie dan ook niets mee te maken.”
Gaspard richtte zich op en ging in een wat makkelijkere zithouding zitten en keek Mienette aan.
“ Wat God en de dominee betreft, daar heb ik wel moeite mee vooral als ik de gebeurtenissen, die zich de laatste tijd in de kerk afspelen, beschouw.
“ Hoe bedoel je dat, Gaspard?”
“ Kijk nu eens wat er in de kerk is gebeurd? Bijvoorbeeld in Groningen waar een dominee uit zijn ambt is gezet omdat hij een kind uit een andere gemeente, overigens op verzoek van de ouders, heeft gedoopt. Dat heeft daar in dat dorp tot enorm veel commotie geleid. De doop is vervolgens door het provinciaal kerkbestuur ongeldig verklaard en die dominee is op non-actief gezet. Hoe moet ik die godsdienaren waarderen en respecteren als zij zo liefdeloos en respectloos met elkaar omgaan. Ik kan die controverse tussen die dominees niet waarderen.”
“ Mienette, geef mij eens jouw mening over die netelige kwestie die zich nu in de Nederlands Hervormde Kerk openbaart. Waar beide groepen beweren het woord van de heilige schrift te volgen en ze ondertussen elkaar verketteren, beboeten en buitensluiten. Is dat het geloof, dat de kerk Gods uitdraagt? Waarbij een aantal andersdenkenden in Gods naam verketterd worden, omdat zij een andere uitleg van de bijbel geven.”
“ Ik vind dat mensen, die een afwijkende mening hebben met betrekking tot Gods woord ook recht van spreken hebben mits zij maar niet het geloof belasten met uitspraken, die godslasterlijk zijn. In Delft is er onlangs ook zo’n geschil aan de oppervlakte gekomen, Gaspard. Een onderwijzer van de school van de Van Renswoude stichting, Herman Van Heumen, ging in zijn huis aan de Binnenwatersloot een groep volgelingen in het gebed voor. Maar een aantal tegenstanders hadden zich buiten verzameld en gooiden de ruiten van zijn huis in, waarop de politie niet de relschoppers maar de bezoekers van de gebedsdienst en hun voorganger arresteerde. Meneer Van Heumen werd vervolgens ervan beschuldigd illegale godsdienstoefeningen te houden, wat volgens de wet verboden is. Godsdienstoefeningen mogen alleen gehouden worden door voorgangers van de Nederlands Hervormde Kerk.”

De afscheiding, waarop deze tekst doelt, is de aanduiding van een kerkelijke beweging in Nederland van de 19e eeuw, die uiteindelijk heeft geleid tot de stichting van de zelfstandig gereformeerde kerken in Nederland. In de Nederduits Gereformeerde Kerk, zoals de Ned. Herv. Kerk voor 1816 werd genoemd, ontstonden er stromingen, die een verlichte interpretatie van de bijbel voorstonden. Ook wilde de overheid meer greep op de kerk krijgen waarop zij in 1816 een reglement aan de kerk oplegde, die de oude Dordtse Kerkorde verving. In dit reglement werd de bestuurlijke vorm van de Hervormde Kerk vastgelegd. In 1834 bleek dat veel gelovigen ernstige bezwaren hadden tegen de gang van zaken en scheidden zich een aantal gemeenten zich van de Hervormde Kerk af. Deze beweging ontstond in Groningen waar ds. De Cock werd geschorst omdat hij openlijk en fel kritiek had op de praktijk van de geloofsbeleving door middel van de geloofsformulieren in het kerkelijk leven, en de verwatering van de verkondiging van de bijbelse leerstellingen. Nadat ds. De Cock in de gevangenis terecht kwam was de afscheiding een feit. Het vastzetten van ds. De Cock werd mogelijk gemaakt door een oude wet van Napoleon toe te passen, die bepaalde nl. dat voor samenkomsten van meer dan 20 personen wettelijk toestemming moest worden gegeven. Verschillende voorgangers van de afgescheidenen kwamen op basis van deze wet in de gevangenis terecht. Na 1845 emigreerden veel afgescheidenen naar de Verenigde Staten onder leiding van bekende predikanten zoals Van Raalte en Scholte om daar in de nieuwe wereld hun religieuze kolonies te stichten.

“ Zie je nu, Mienette, hoe het rommelt in de kerk. De dominees willen hun eigen wetten opstellen en verkondigen hun persoonlijke geloofsovertuiging als de leer van God. Ik heb heel weinig vertrouwen in een Kerk, die laveert tussen macht en gewetenloosheid. Voor mij wordt het woord Gods geweld aangedaan, voorop gesteld dat zoiets als ‘het woord Gods’ bestaat!”
“ Wat zeg je nu, Gaspard? Twijfel je werkelijk aan Gods leer en Gods bestaan?”
“ Ik denk soms dat de theorie van het bestaan van een alwetende God en een leven na de dood een verzinsel is van de Kerk en van die lieden, die er belang bij hebben de Kerk voor hun eigen zaken te gebruiken.”
“ Gaspard! Zo mag je niet praten over God en zijn dienaren op aarde! Denk je werkelijk dat de mensen zo verdwaald zijn dat zij de werkelijke God en zijn leer niet meer herkennen? Er bestaat nu een strijd tussen diegenen die zich ‘de afgescheidenen’ noemen en zij die de Kerkleer volgen. Maar deze afgescheidenen hebben toch ook hun recht op godsdienstvrijheid. Daarom hoef je toch niet te gaan twijfelen aan de algemene leerstellingen van God en Kerk?”
“ En daarom vertrouw ik de Kerk niet die met de overheid het op een akkoord heeft gegooid om één stroming te verkiezen en alle rechten te geven om vervolgens de andere stromingen hardvochtig tegemoet te treden met het wetboek in de hand. Dat is nu terreur van de overheid in Gods opdracht die, andersdenkenden, willens en wetens en in de naam des Konings benadeelt, bestraft en hen een toekomst in vrede en godvruchtigheid ontneemt. Neen, Mienette, ik acht het ontoelaatbaar dat dominees de wet gebruiken om andersdenkenden hun vrijheid van godsdienst te ontnemen.”
Enigszins ontdaan door deze felle woorden van Gaspard staarde Mienette een moment voor zich uit.
“ Maar geloof jij dan niet meer in de Kerk?”
“ Nu, ik zeg het nogmaals, ik twijfel zeer. Kijk nu eens naar ons mensen; miljoenen, zo niet miljarden worden er geboren bijna aan elkaar gelijk. Met ogen, een neus, een mond, een schedel met daarin een brein. Elk van die mensen zal eens sterven zonder dat er ooit een mens na de dood opstaat. Luttele jaren heeft hij geleefd, gegeten, gelachen, gevrijd en hoop gekoesterd als ieder ander. Dan is het opeens voor hem en voor altijd afgelopen. Een leven; een handvol jaren in de eeuwigheid, en daarna niets meer. Je wordt geboren, je groeit op, je bent gelukkig, je verwacht wat van je leven en dan ga je dood. Dag man, dag vrouw, jij komt niet meer terug op aarde. En toch lopen we allen rond met dat onvervulde eeuwigheidsverlangen, dat door de clerus wordt geëxploiteerd. Allemaal zijn we een stukje heelal en eenmaal zullen we allen sterven om plaats te maken voor nieuw leven. Planten, dieren, mensen, sterren, werelden alles ontstaat en gaat ten gronde om in iets anders over te gaan. En nooit komt er iets terug, geen insect, geen mens, geen planeet.”

Mienette was zeer onder de indruk van Gaspards pessimistische stellingen en keek wat meewarig om zich heen. Plotsklaps bemerkte ze dat het koebeest, dat eerst achteraan in de wei stond, tijdens hun dispuut hen nu al grazend op zo’n twintig meter was genaderd.
“ O, Gaspard. Kijk eens, die stier komt nu wel erg dicht bij.”
“ Stier? Is dat een stier?”
“ Ja, natuurlijk. Dat zie je toch direct. Er hangt niets onder!”
Mienette pakte voortvarend hun spulletjes in de picknickmand en maakte aanstalten om te vertrekken.
“ Kom Gaspard, laten we maar vertrekken.”
Maar daar dacht Gaspard heel anders over, met een stoere beweging pakte hij het picknicklaken van de grond en presenteerde zich als; “ Il Toreadore, mademoiselle! Ik zal u verdedigen tegen dat monster.”
“ Ach, Gaspard, doe niet zo gek!”
Onverschrokken liep Gaspard, het picknicklaken uitdagend voor zich op en neer bewegend, richting stier.
“ Doe dat niet, Gaspard. Straks maak je hem nog kwaad!”
“ Er gebeurt niets, Mienette. Stieren reageren alleen op een rode lap.”
Moedig liep Gaspard onder het luid roepen van; ‘Olé, Olé’ op de stier af. De stier, die een dergelijke vertoning op zijn groene domein nog niet eerder had meegemaakt, deinsde in eerste instantie terug bij het zien van zo’n moedige toreador. Doch hij bleek, na een korte terugtrekkende beweging, zich te

realiseren, dat hij minstens tien keer zo zwaar woog als dat miezerige mannetje achter het picknicklaken en dat hij bovendien veel harder kon lopen. De stier bracht zijn kop naar beneden, keek zijn belager geringschattend aan, snoof een paar maal indrukwekkend door de neusgaten, terwijl Gaspard hem nog steeds met het laken zwaaiend en 'Olé, Olé' roepend, uitdagend tegemoet trad. Als een echte toreador zwiepte Gaspard het groengele gestreepte picknicklaken van links naar rechts om indruk op de stier te maken. Maar toen viel de stier aan.
" O, God, help! Mienette hij valt aan. Weg wezen Mienette!"
Zo snel als zijn benen hem konden dragen rende Gaspard weg van de onheilsplek. Het picknicklaken, dat hem hinderde, sloeg hij over zijn hoofd en voerde dat nu als een wapperend vaandel achter zich aan hetgeen de stier alleen nog meer aanwakkerde om zijn belager te lijf te gaan. Toen, op het juiste of toevallige moment, toen de stier hem op nog slechts anderhalve meter was genaderd, liet Gaspard het laken los. Het laken viel pardoes over de kop van de stier, die nu het uitzicht op zijn belager en de richting was kwijtgeraakt. Nu volgde er een afschuwelijk gevecht tussen de stier en het picknicklaken, waarbij het laatstgenoemde op smadelijke wijze het onderspit delfde en zwaar gehavend, gescheurd en aan flarden getrokken, deels aan de hoorn van de stier bleef hangen.
Gaspard had inmiddels het steigertje bereikt en haastte zich aan boord te gaan waar Mienette al op hem zat te wachten. Helaas was de actie te haastig. Hij stapte met een vaart op de voorplecht van de roeiboot waardoor deze diep in het water dumpte en vervolgens uit balans raakte. Gaspard werd als het ware gelanceerd en kwam met een elegante duik en een enorme plons in het water van de Kromme Watering terecht.
" Gaspard! Gaspard!" gilde Mienette verschrikt.
Na enige momenten onder het woest kabbelende water te zijn gebleven, kwam Gaspards hoofd weer boven water en rees hij langzaam als een ware Neptunus, maar dan zonder drietand, statig op uit het stinkende slootwater. Gelauwerd met waterpest, een aantal plompbladeren, kroost en heel veel modder, waarbij kleine waterdiertjes een veilig heenkomen zochten door van de ongenode gast af te springen, waadde Gaspard tot ver over zijn middel met trage passen en diep in de modder wegzinkend naar de aanlegsteiger. Nadat Gaspard zich op de steiger had gehesen, keek hij nog eenmaal over het weiland waar de stier triomfantelijk zijn domein had verdedigd en met een stuk picknicklaken aan zijn hoorn, het slagveld overzag.
" Gaspard! Gaspard! Wat zie je eruit!!" riep Mienette ontzet uit. Doch haar ontzetting sloeg al snel om in een enorme lachbui, waarbij zij het niet naliet Gaspard belachelijk te maken.
" Kijk nu eens, mijn held, mijn dappere toreador! Bekroond met waterpest en smurrie. Ha, ha ha."
Lachte ze luidkeels en kreeg zowaar de slappe lach toen Gaspard zich onwennig, beteuterd en druipend van het water de roeiboot instapte om zich aan de roeiriemen te zetten. Hij keerde zwijgend de roeiboot en begon aan een weinig heroïsche terugtocht.
" Ach, mijn lieve Gaspard. Wat een ervaring in jouw idyllische landschap, in jouw Arcadië. O, God, Gaspard, wat zie je er verschrikkelijk uit."
" Ja, ja. Wrijf het er nog maar eens goed in," zei Gaspard nukkig.
Na enige minuten roeien kon ook Gaspard de hilariteit van het voorval wel inzien en lachte hij breeduit met Mienette mee, die inmiddels weer de slappe lach had gekregen.
" Op naar huis, Gaspard," zei Mienette tussen twee lachsalvo's door, " ik krijg pijn in mijn buik van al dat lachen."
De terugtocht was voor Gaspard verre van triomfantelijk. Voortdurend voelde hij zich bekeken door toevallige passanten, die grinnikend de roeiboot met zijn doornatte lading nawezen. Door de voortdurende slappe lachaanvallen van Mienette raakte de roeiboot regelmatig uit de koers en zigzagde deze over de Delftse Schie richting Kapelsebrug. Nadat het stel weer in de gracht van de Oude Delft was beland werd de roeiboot aangelegd bij het laadraam van de woning van de familie v.d. Chijs en hielp Mienette haar Gaspard met het uitstappen en ging zij hem voor om haar moeder en Sjaantje over het voorval in te lichten.

“ Moeder, Sjaantje. Kunnen jullie even helpen. Gaspard heeft een ongelukje gehad!” riep Mienette zodra ze in de keuken kwam. Vol verbazing en medelijden werd Gaspard bekeken en werden er in allerijl beslissingen genomen nu Gaspard klappertandend in de keuken stond na te druipen.
“ Vlug, Sjaantje. Hebben wij nog heet water?” vroeg Mienettes moeder aan haar dienstmeid.
“ Alleen voor de thee heb ik wat heet water klaarstaan, mevrouw.”
“ Al goed. Loop snel naar de waterstokerij van meneer Eekhout en haal daar zo snel mogelijk een klein vaatje van 25 liter heet water. Zeg maar tegen meneer Eekhout dat het een noodgeval betreft.”
Sjaantje haastte zich de deur uit om het gevraagde te gaan halen.
“ Gaspard, trek onmiddellijk die natte kleren uit. Je zult nog kouvatten als je nog langer in die natte kleding blijft staan. Mienette, haal jij uit mijn slaapkamer die duffelse kamerjas van vader zodat Gaspard die kan omslaan als hij zijn kleren heeft uitgedaan.”

Zo gezegd, zo gedaan. In minder dan tien minuten tijd zat Gaspard, rillend in de duffelse jas met een wollen sjaal om zijn nek aan de keukentafel wachtend op het hete water om een warm bad te kunnen nemen en zich te kunnen ontdoen van het vuile, stinkende slootwater.
“ Mienette, pak jij eens die grote zinkte teil uit de bergplaats buiten en zet die hier voor het fornuis, dan zal ik het vuur nog even flink opstoken, zodat het hier wat warmer wordt.”
Op dat moment klonk er een luid gerommel in de gang en trad meneer Eekhout de keuken binnen met het vaatje heet water.
“ Ik heb van Sjaantje gehoord dat er een drenkeling in de familie is. Waar zal ik het hete water ingieten, mevrouw?”
De teil werd gevuld met heet water en zodanig aangevuld, zodat er een aangenaam bad voor Gaspard ontstond. Meneer Eekhout nam al snel afscheid en wenste Gaspard alle sterkte toe, vervolgens verliet het vrouwvolk de keuken waarna Gaspard in alle rust zich kon baden en verschonen zonder dat hij gestoord werd. In de salon vertelde Mienette haar moeder het zonderlinge avontuur met de stier en het onverwachte waterballet waarmee Gaspard was geconfronteerd.
“ Laten we straks, als Gaspard klaar is, thee gaan drinken dan kan die jongen een beetje bijkomen van de schrik. Sjaantje, zou jij uit de kledingkast van Jacobus wat passende kledingstukken willen uitzoeken voor Gaspard? Die twee zijn ongeveer even groot, dus veel problemen zal dat niet opleveren.”
” Ik loop even met je mee, Sjaantje. Dan help ik je met het uitzoeken.” zei Mienette.
Samen liepen ze naar de kamer van Jacobus, maakten een uitgekiende selectie van ondergoed, bovenkleding en accessoires om deze vervolgens naar de badende Gaspard te brengen.
“ Zeg, Sjaantje, laat mij maar die kleren bij Gaspard brengen. Dan kan ik meteen zien of alles er goed aan toe gaat.”
“ Maar, juffrouw Mienette. Is het niet ongepast dat u uw vrijer in deze situatie ziet?”
“ Hoezo, ongepast, Sjaantje? Hij is de man waar ik binnenkort mee gaat trouwen. Bovendien ben ik wel nieuwsgierig hoe hij er bloot uitziet,” giechelde Mienette fluisterend in het oor van Sjaantje.
“ Ach, juffrouw Mienette!!”
Sjaantje overhandigde het bundeltje kleren aan Mienette, die vervolgens met kloppend hart, een rood hoofd en inwendig zeer gespannen richting keuken liep.
“ Zal ik aankloppen, of zal ik plompverloren binnenlopen. Welk effect zou dat op Gaspard hebben?” grinnikte Mienette bij zichzelf.
Resoluut deed Mienette de keukendeur open en zag Gaspard, rechtop staand in zijn volle mannelijkheid, in de zinken teil zich afdrogen.
“ O, jee, Gaspard. Ben je nog bezig?” zei Mienette quasi verontschuldigend, terwijl zij stiekem naar de magere gestalte van het mannelijk naakt keek.
Gaspard kronkelde zich in allerlei bochten om zijn naaktheid en zijn edele delen met de handdoek te bedekken, maar hij kon niet voorkomen dat de handdoek deels in het badwater belandde.
“ Ik zie, dat je je wel red!” zei Mienette opgewekt en verliet haar blik zedig afgewend houdend de keuken, nadat zij de vervangende kleding op de keukentafel had neergelegd.
“ Drommelse meid,” gromde Gaspard onverstaanbaar, “ het is me een dagje wel geworden.”

Nadat er gezamenlijk thee was gedronken en de gebeurtenissen van die dag verschillende malen uitgebreid en onder veel hilariteit besproken waren, at Gaspard die avond met de familie mee, hij genoot van de gesprekken met Jacobus, die hem beloofde de roeiboot weer bij de eigenaar terug te bezorgen, en nam tenslotte laat op de avond afscheid van zijn geliefde Mienette en zijn aanstaande schoonfamilie. Hij haastte zich naar het Noordeinde om daar de laatste trekschuit naar Den Haag te kunnen nemen om zodoende de volgende ochtend op tijd op het appèl aan de Oranjekazerne in Den Haag aanwezig te kunnen zijn.

Mienettes verjaardag

Achter haar toilettafel zittend, bekeek Mienette zich in de spiegel. Ze was vandaag eenentwintig jaar geworden en had zich gekleed naar de laatste mode van Den Haag. Haar moeder had haar deze ochtend gekapt, zodat ze er op deze heuglijke dag fris en mooi uit zou zien. Voor deze gelegenheid had zij samen met haar moeder bij het modehuis van Grondijs in den Haag een lichtgroen toiletje laten maken van een heel lichte bijna doorzichtige stof. De jurk bezat een wijd opbollende rok terwijl het lijfje in de taille strak was ingenomen waardoor Mienettes ranke en kleine gestalte sterk geaccentueerd werd. Een grote schoudersjaal, in dezelfde lichte kleur, kon los over de jurk gedragen worden, terwijl de bijpassende luifelhoed, voorzien van een donkergroen lint dat in een grote strik op de hoed was bevestigd, haar toilet voltooide. Bij deze kleding droeg Mienette enkelhoge veterlaarsjes van zacht kalfsleer en een stel witte handschoenen die het geheel completeerden.

Nu ze zich zo bekeek voor de spiegel verheugde ze zich op deze dag waarop zij, na de kerkdienst, feestelijk getrakteerd zou worden tijdens het koffiedrinken op een grote 'Geburtstagtorte', een gebruik, dat in Duitsland algemeen bekend was maar in Nederland nog nauwelijks ingeburgerd.
In gedachte dwaalde Mienette af naar haar ontmoeting met de directrice van het Delfts Meisjeshuis waar zij haar voorstel; een tuinfeest te mogen organiseren voor de oudere meisjes van het weeshuis, zou toelichten. Tegen haar verwachting in had de directrice, ondanks het feit, dat het feest op zondagmiddag gegeven zou worden, zeer positief gereageerd en Mienette in de naaikamer aan de weeshuismeisjes voorgesteld. Daar had Mienette tenslotte de meisjes zelf toegesproken en persoonlijk uitgenodigd voor haar verjaardagsfeest. Tot haar grote verrassing zeiden al snel tien meisjes dat zij graag wilden komen waarna de directrice toezegde dat ze geen verplichte werkzaamheden in het weeshuis hoefden uit te voeren.

Mienette stond op, streek met haar hand over haar jurk, draaide zich nogmaals voor de spiegel en liep toen haar slaapkamer uit richting salon waar haar moeder met haar broer Jacobus haar opwachtte om samen koffie te gaan drinken en de verjaardagstaart aan te snijden.
" Ik vind deze dag zo spannend, moeder. Straks komen de meisjes van het weeshuis hier op visite. Hoe zouden ze het hier vinden? Zou ik alles goed hebben geregeld, denkt u?"
" Ach Mienette, dat weet jij toch zelf het best. Je bent gisteren met Sjaantje de hele dag bezig geweest met de voorbereidingen. Alles valt en staat met een vrolijk gezicht en een vriendelijk ontvangst. Geloof mij nu maar, het gaat best goed."
" Ja, het is gelukkig mooi weer. Ik heb samen met Sjaantje gisteren een aantal zitplekken in de tuin gemaakt waar de meisjes kunnen zitten, lezen en hun drankjes kunnen gebruiken. Ik vind het zo fijn dat ik dit mag doen, moeder."
" Het is je gegund, Mienette. Je wordt tenslotte maar een keer in je leven eenentwintig jaar."
" Komt tante Margaretha uit Den Haag ook met mijn nichtjes Marine en Anna Jacoba? Dat had oom Daniël laatst nog gezegd."
" Jazeker, Mienette, hun broers Willem en Otto komen waarschijnlijk ook mee. En weet je wie er vanmiddag ook komt, en waarschijnlijk hier blijft slapen? Je broer Pieter Otto met de twee oudste kinderen Jacobus en Catherine. Je schoonzus Helena komt helaas niet mee want zij schijnt erg verkouden te zijn en ze durft de reis niet aan."
" Hoe laat zou tante Margaretha komen?"
" Meestal komt zij op dit soort gelegenheden rond twee uur, ongeveer gelijktijdig met de meisjes van het weeshuis. Maar kom laten we eerst eens koffie drinken. Vind je ook niet Jacobus? Het is zonde om de koffie koud te laten worden."
Mienettes moeder schonk de koffie in en Mienette sneed met een groot keukenmes de verrukkelijk uitziende verjaardagstaart zelf aan.
" Waarom wil je eigenlijk weten hoe laat je tante hier arriveert?"

“ Ik dacht zo dat Marine mij wel zou willen helpen bij het uitdelen van de boeken en het bijhouden van de uitleenlijst, die ik gemaakt heb. Ik heb het zo geregeld dat van elk meisje de naam wordt opgeschreven en het nummer van het boek dat zij kiest. Dan heb ik een kolom gemaakt voor het terugbezorgen van het boek als zij het misschien willen lenen om het uit te lezen.”
“ O, o, Mienette, wat ben je toch weer gedreven. Mogen die meisjes zich ook nog ontspannen of zit jij straks de hele tijd achter hen aan om ze jouw boeken te laten lezen.”
“ Ach moeder, natuurlijk niet. Zo’n vaart zal het niet lopen, maar ik wil graag registreren wat de meisjes lezen en of ze het leuk vinden.”
“ Ja, ja,” antwoordde haar moeder, die een knipoog van verstandhouding met haar zoon Jacobus wisselde.

Na de lunch wachtte Mienette in spanning op haar visite. Ze had een mooi plekje in de tuin uitgekozen van, waaruit ze de Oude Delft door het gietijzeren tuinhek kon overzien. Als eersten arriveerden haar tante met haar twee nichtjes en neefjes. Mienette ontving hen uiterst vriendelijk en werd zelf overstelpt met gelukwensen en geschenken. Omstreeks twee uur zag Mienette, vanuit haar strategische plek in de tuin, de meisjes van het weeshuis aankomen. Twee aan twee in het gelid in colonne werden zij door de binnenmoeder afgemarcheerd naar de Korte Breedsteeg en stonden korte tijd later giechelend en ingenomen met hun vrije middag voor de deur in afwachting van wat er komen zou.
“ Dag meisjes,” zei Mienette toen zij het koppeltje meisjes van twaalf personen van klein naar groot opendeed, “ kom maar binnen, de jassen kunnen jullie hier aan de kapstok ophangen en dan kunnen jullie mij volgen naar de tuin, waar ik mijn verjaardagsfeest ga houden.”
Als een volleerd gastvrouw ging Mienette haar gasten voor, bracht ze naar de tuin waar de meisjes plaatsnamen en een glaasje suikerwater door Sjaantje en Anna Jacoba ingeschonken kregen. Toen stond het oudste meisje op, stelde zich voor als Marietje Zeelenberg, en gaf uit naam van alle meisjes een aardig aandenken, dat Mienette direct uitpakte. Het bleek een zeer fraai gehaakte schouderdoek te zijn die zij direct omsloeg en waarin draden van brokaat waren verwerkt ter versiering van het haakpatroon.
Nadat Mienette haar gasten had bedankt voor dit kleinood, vertelde zij hen wat zij zoal die middag in petto had en ging zij haar visite eerst voor naar de keuken, waar zij Sjaantje en Anna Jacoba voorstelde om vervolgens haar gasten uit te nodigen haar zitkamer te gaan bekijken op de eerste verdieping. Zij liet de meisjes haar boekenkast met boekenverzameling zien en legde hen uit hoe zij het uitlenen had bedacht en stelde daarbij Marine als haar secretaresse voor. Al snel was een aantal meisjes al in de boekenkast aan het zoeken naar geschikte boeken, die zij wilden lezen. De populaire titels van Don Quichot, Gullivers reizen en Robinson Crusoe waren als eerste door de meisjes uitgekozen en door Marine op naam genoteerd. Vervolgens verlieten de meisjes een voor een Mienettes kamer om buiten in de tuin hun gekozen boek te gaan lezen en zich te goed te doen aan een glaasje suikerwater en het heerlijke snoepgoed dat door Sjaantje en Anna Jacoba werd uitgedeeld.

Tenslotte bleef een wat ouder meisje wat besluiteloos kijken in Mienettes kamer. Blijkbaar kon zij geen keuze uit Mienettes boekenverzameling maken.
“ Kun je niets vinden wat je interesse heeft?” vroeg Mienette belangstellend.
“ Ach, juffrouw, u hebt zoveel mooie boeken, maar ik ben niet zo’n lezer. Ik hou meer van tekenen.”
“ O, noemt u me maar Mienette hoor, ik denk dat we ongeveer even oud zijn. Maar tekenen vind ik ook erg leuk. Wil je misschien gebruik maken van mijn tekenspullen? Ik heb ze hier op mijn bureau liggen.”
Met een snelle beweging nam Mienette haar tekenetui van het bureau, gaf deze aan Marietje en pakte daarna, van achter haar bureau, haar tekenmap waar nog een aantal blanco foliovellen tekenpapier in zaten.
“ Ben je gewend om aan tafel te tekenen of gebruik je een tekenezel?”
“ Een tekenezel? Die heb ik nog nooit gebruikt. Bij ons in het weeshuis bestaat er helemaal geen gelegenheid om te tekenen, behalve tijdens de naailessen als we patronen moeten tekenen. Als ik wil teke-

nen dan vraag ik aan de naai-juf een vel papier en dan ga ik op de slaapkamer uit de vrije hand schetsen. De naai-juf is zo goedig, ze geeft me altijd wel een vel papier ofschoon dat van de binnenmoeder niet mag. Maar ik teken altijd met het blad papier op mijn schoot. Dat gaat mij het beste af. Mag ik van u een portret tekenen?"
" Ja, dat vind ik wel leuk. Zullen we in de tuin gaan zitten, dan neem ik mijn nieuwe hoed mee en zal ik voor je poseren."

In de tuin ging Mienette in een gemaakte pose vlak voor de dominerende perenboom zitten. Met haar rechterelleboog op de leuning van de stoel ondersteunde ze haar kin, terwijl haar lichaam onbevangen op de stoel zat en enigszins achterover leunde.
" Is deze pose goed, Marietje?"
" Ja, dat is prima zo. Dan ga ik hier zitten en kan ik je goed zien en tekenen."
Met een aantal vaardige streken zette Marietje de contouren van het portret neer. Ze tekende een ruwe schets, waarbij de stam van de perenboom als achtergrond fungeerde, terwijl zij veel werk maakte van het tekenen van Mienettes jurk. Regelmatig liep Mienette tijdens de tekensessie weg van haar plek om zich als een volleerde gastvrouw met de andere meisjes, die lezend her en der aan de tafeltjes of op de grond op hun buik liggend lagen te lezen, te onderhouden. Sjaantje en Anna Jacobaatje hadden de catering voortreffelijk in de hand en boden regelmatig het feestelijke snoepgoed aan de meisjes aan.
Af en toe kwamen Mienettes moeder en tante Margaretha kijken hoe het tuinfeest verliep en genoten zichtbaar van de lezende, drinkende en snoepende kinderen, die plezier hadden in dit tuinfeest op deze zonovergoten dag.
" Mienette," zei Marietje op een gegeven moment nadat Mienette voor de zoveelste keer weer was weggelopen, " wil je nu even blijven zitten, dan kan ik de schets uitwerken."
Mienette zette zich weer in de posehouding, terwijl Marietje minutieus de haarlokken, het gezichtsprofiel, de wenkbrauwen etc. wat strakker en scherper optekende.
" Zeg, Marietje, hoe oud ben je eigenlijk?"
" Ik ben al drieëntwintig jaar."
Marietje zag er in haar weeshuiskostuum een beetje ouwelijk uit. Zij was al een knappe vrouw met een hoog opgaand figuur en sterke gezichtslijnen. Haar gezicht, breed, rond straalde rust en gezondheid uit. Zij had grote bruine ogen met lange wimpers en een open eerlijke blik. De huid van het gezicht was strak gespannen zonder plooien waardoor de ogen helder en fris uitkwamen. Maar de glorie van haar hoofd was een massa prachtig bruin haar met een kastanjekleurige glans dat ternauwernood onder het weeshuiskapje verborgen kon worden gehouden.
" Marietje, vertel eens iets over jezelf," vroeg Mienette.
" Och, Mienette, ik ben geboren hier in de binnenstad aan de Voorstraat waar mijn vader een spekslagerij hield. Helaas is dat al heel lang geleden. Toen ik vijf jaar oud was werd ik opgenomen in het weeshuis. Mijn moeder heeft een ongeluk gehad met een rijtuig, waarvan de paarden op hol waren geslagen. Kort daarna overleed mijn vader aan de borstziekte. Ik werd toen eerst toevertrouwd aan een oudtante van mijn vader, die mij later een plekje bezorgde in het meisjesweeshuis.
Nadat ik opgevoed was in het weeshuis en achttien jaar was geworden, werd ik uitbesteed bij mevrouw Stoffels, een weduwvrouw van zeker tachtig jaar, die hier op het Noordeinde woonde. Het was een groot huis, dat twee hoge ramen op de begane grond telde die geheel door neteldoek gordijntjes werden bedekt. Het huis bezat de kraakheldere zindelijkheid van een oud vrouwtjeshuis. Naast de hoge deur met bovenlicht van gegoten ijzerwerk, bevond zich een koperen plaquette met de naam en het beroep van haar overleden echtgenoot, nl. notaris. Ofschoon de man al ruim tien jaar eerder overleden was had zij nooit de lust gehad het koperen bord weg te laten halen.

Ik werd daar als juffrouw van gezelschap in huis genomen, nadat het oude vrouwtje een lichte aanval van beroerte had gehad en de rijke bloedverwanten het raadzamer vonden haar een juffrouw te bezorgen opdat zij niet onverwacht alleen zou sterven. Natuurlijk had zij dat plan krachtig bestreden in een nieuw ontluikende vrees, dat ik een deel van haar vrijheid zou wegnemen en over haar gewoonten zou kibbelen. Lang had zij tegengestribbeld maar toen die bloedverwanten dreigden hun toelage aan

haar in te trekken, was haar weerstand gebroken en was ze akkoord gegaan met de aanstelling van de juffrouw van gezelschap.

Toen ik daar voor het eerst binnenkwam stelde zij zichzelf voor. Zij had een klein gebocheld lichaampje met een hoge schouder en zacht slappe vormen, die neerhingen, want ze droeg geen korset. Ze had een klein gezicht met hoekige scherpe trekken, een spitse kin en een rechte pinnige neus. De mond bezat dunne lippen, die als streepjes boven haar kin lagen. De kleine ronde harde oogjes lagen verstopt in een overvloed van rimpels en huidplooien. De ogen straalden een koude blik, scherp als staal, uit. Haar haren waren dun, grijs, waarop een zwart kalotje met een ronde knot stond. Haar handen waren breed van het vroegere werken, knokig en grijperig. Deze knibbelige, benige, oude vrouw maakte zo'n onaangename indruk op mij dat mij de moed in de schoenen zonk. Zij nodigde mij uit het huis te zien, maar veel verder dan de keuken, de gang en het benedenhuis ben ik niet gekomen.
Het benedenhuis bestond uit twee kamers en suite, de keuken bezat een uitbouw, dat als slaaphok voor de keukenmeid diende. De twee kamers waren slaapkamers. Een slaapkamer was voor mij waarin een smal ijzeren ledikant met witte gordijnen stond. Verborgen in deze holle, kille ruimte, waarin een vochtige koude lucht hing, omdat er nooit gestookt werd, stonden allerlei meubels onder versleten lakens en dekens. Het interieur van deze kamer zag er erg ouderwets, guur en ongezellig uit. Het leek meer op een meubelmagazijn van haar grootouders, waar de afgestofte en afgeleefde attributen uit een ver verleden stonden.

In de keuken bevond zich, tussen het ouderwets blinkend geschuurde koperwerk, een grote, dikke en kwaadaardige keukenmeid, die ik vanaf het begin van mijn verblijf bij mevrouw Stoffels, nooit heb gemogen. Gedurende het eten en tijdens de verschrikkelijk vervelende avond van die eerste dag, had het oude, vinnige vrouwtje mij onophoudelijk uitgehoord over mijn familie. Wie zij waren, wat zij deden en waar ze vandaan kwamen. Toen het donker werd zei ik tegen haar; 'Zal ik de lamp opsteken? 't begint al donker te worden.'
' Ja, goed,' antwoordde ze, 'maar blijft u maar zitten, ik kan dat best nog zelf doen…….waar staan de lucifers nu weer ……die zijn ook altijd zoek. U weet toch dat ze op het buffet horen. Waar zijn ze nu weer!'
En zo ging het eigenlijk elke dag. Ze was steeds iets kwijt of dacht dat iemand het had meegenomen. Vaak zat ik 's avonds met het oude mensje aan tafel. Ik nam dan mijn haakwerkje uit mijn leren werkdoosje en zat ik de hele tijd in stilzwijgen met het oude vrouwtje aan tafel. Dan was het doodstil in de kamer. Alleen het zangerige geneurie van de theeketel boven een zwak brandend kooltjesvuur, verbrak de stilte. We zaten dan tegenover elkaar aan tafel onder het schijnsel van het neerstralende licht van de olielamp, dat een kring van licht wierp op de tafel. Het oude dametje nam haar bril, zette die halverwege op haar neus en keek dan in de courant en las met moeite de onderschriften bij de illustraties. Dan moest ik mijn haakwerkje wegleggen en haar de courant, die nog vochtig van de inkt was en stonk naar de drukkerij, voorlezen. Ik las dan in een rap tempo de nieuwtjes van de dag voor, wat op den duur een saaie eentonigheid opriep, die alleen verbroken werd door het omslaan van de bladzijden. Soms leek het dat het vrouwtje in slaap was gevallen en stopte ik met het voorlezen. Maar dan ontwaakte ze onmiddellijk, was een beetje onthutst en viel snibbig tegen me uit.
' Juffrouw, gaat u maar door met lezen hoor….gaat u maar gerust door. Ik sliep niet hoor, al had ik mijn ogen dicht dan sliep ik nog niet…..ik luister dan nog wel.'
Ze keek dan naar de pendule op de schoorsteenmantel en zei; ' Zo laat is het nog niet. 't Is pas half tien.'
Dan las ik maar weer voor, de ene kolom na de andere. Pas als de doods- en geboorteberichten aan de beurt waren, werd het oude wijfje weer levendig. Dan gingen de kleine grauwe oogjes wijd open en begon zij de praten en te ratelen over de families, die zij kende en wist ze alles, al ratelend en speurend door haar geheugen, de familieverhoudingen in huwelijk, geboorte, kinderen en erfenissen te vertellen. Als dat dan allemaal doorgewerkt was, was het bedtijd en deed zij de deur van de chambre en suite open en verdween ze in de daarin gelegen slaapgelegenheid, waar ze nooit vuur wilde aanhebben, en ging ze naar bed.

‘ Nee, juffrouw, u hoeft mij niet te helpen,’ zei ze dan en dan hoorde ik haar een half uur lang stommelen, scharrelen en zuchten. Ik ontving dan nog vaak uit de duistere diepte van de kamer vanonder de lakens vandaan, nog een aanwijzing of een opdracht voor de volgende ochtend.

Je begrijpt nu dus, Mienette, dat ik in dat huis twee vijanden had. Die dikke kwaadaardige keukenmeid en het oude, kinds wordende, wantrouwende oude mensje. De keukenmeid bedroog het oude mensje voortdurend door spulletjes te kopen voor zichzelf en dingen het huis binnen te smokkelen, waarvan het oudje het bestaan niet mocht weten. Het oude mensje zelf verbeeldde zich dat, de zachte liefheid, die ik in het begin voor haar koesterde, mij alleen werd ingegeven door op de erfenis bij haar dood, uit te zijn. Zij was zeer achterdochtig ten opzichte van mij en zij was voortdurend bezig om mij te bespieden en mijn handelen na te gaan.

‘ Nee,’ zei ze soms in een vlaag van welbespraaktheid, ‘ nee, je zult het niet hebben, je krijgt geen dubbeltje, geen cent van mij.’

Regelmatig kwamen er achternichten, neven, getrouwde vrouwen met kinderen mevrouw Stoffels opzoeken. Maar zij was dan bijna altijd vergeten wie die kinderen waren, hoe ze heetten en soms wist ze zelfs de naam van de bezoeker niet eens. Tijdens die bezoekjes zat ik dan stil in een hoekje en knikte ik vriendelijk naar de gasten en de kinderen. Zij vertelden mij op fluisterende toon, omdat het vrouwtje dovig begon te worden, dat het vrouwtje overdreef, dat zij wel een bril had om te lezen en soms met een rijtuig naar de stad ging om in een winkel een boodschap te doen. Goedig en vergevingsgezind lieten zij zich over het dametje uit als over een kind, dat overdrijft, toegevend zonder afgunst. En als het bezoek dan vertrok en zich voornam voorlopig niet meer bij het kwaadsprekende oude wijfje te zullen komen, dan zeiden zij achter mijn rug om; ‘Jammer, dat zo’n goed meisje altijd bij die kwaadsprekende heks moet blijven. Het is zo’n goed, lief kind. Hoe houdt ze het uit!’

Zo bracht ik een aantal jaren door in dat ouderwetse huis, waarin dag in dag uit een muffe kelderlucht als van zure appels werd hing. Op een zekere dag kwam een achterneef van mevrouw Stoffels, een student uit Leiden die op het punt stond te promoveren, op bezoek. En jawel hoor, Mienette, je zult het niet geloven, maar ik werd op slag verliefd op deze knappe jongeman.

’s Nachts dacht ik aan hem en joeg mijn bloed me door de aderen. Telkens hoopte ik dat ik hem nogmaals zou ontmoeten, maar hij kwam nooit meer op bezoek. Het oude vrouwtje stierf, de neven en de nichten waren over het hele land uitgewaaierd en de knappe jongeman had zich op Java gevestigd. Toen werd mij mijn ontslag aangezegd en kon men in het testament, dat het oude mensje zelf had opgesteld, lezen dat ik onbetrouwbaar was, voortdurend stal en niet voor een erfenis in aanmerking kwam.”

“ En nu zit je weer in het weeshuis,” concludeerde Mienette.

“ Ja, en een dergelijk geschrift drukt een stempel op je. Ik zal wel niet makkelijk meer aan een serieuze betrekking komen. Het enige dat er voor mij opzit een aardige jongen te trouwen en mijn verleden zo snel mogelijk te vergeten.”

Nu Marietje haar verhaal verteld had bleek zij ook klaar te zijn met het portret van Mienette en liet ze het aan haar zien.

“ O, Marietje, wat prachtig. Wat heb je mijn profiel goed getroffen. Wat is die jurk mooi uitgevallen met al die plooien en rimpels. Zelfs mijn hoed is beeldig getekend. O, wat ben ik hier blij mee, Marietje. Dank je wel dat je zoiets voor mij hebt willen doen.”

Inmiddels was het bijna vijf uur geworden en had de binnenmoeder gemeld, dat zij de weesmeisjes weer kwam ophalen. Snel werden de boeken ingezameld, slechts een enkel meisje wilde het boek dat zij las meenemen om het uit te lezen. In Mienettes kamer registreerde Marine de teruggebrachte boeken.

“ Dank u wel voor de prettige middag, juffrouw v.d. Chijs,” zeiden de meisjes bij het verlaten van Mienettes woning, waarna zij opgesteld werden in een colonne van twee aan twee om vervolgens afgemarcheerd te worden naar het Delfts Meisjeshuis aan de Oude Delft.

Nadat de rust in huize v.d. Chijs weer was teruggekeerd arriveerde Mienettes oudste broer Pieter Otto met zijn twee oudste kinderen. De kleine Jacobus, een levendig en uitgelaten kind van ruim

vier jaar oud en de kleine Catharina van drie jaar, een timide meisje, dat voortdurend heel dicht in de buurt van haar vader bleef.
“ Pieter Otto, wij gaan zo direct aan tafel. We eten vandaag in de mooie eetkamer, daar hebben we voldoende ruimte om met z’n allen te kunnen eten,” zei mevr. v.d. Chijs.
De mooie kamer of de eetkamer, zoals deze in de wandeling werd genoemd, lag tussen de keuken en de salon in en was zodanig ingericht, dat men deze uitsluitend bij feestelijkheden of op kerkelijke hoogtijdagen gebruikte als er veel personen over de vloer kwamen. De kamer met zijn twee grote ramen net als de salon, bood een uitzicht op de Oude Delft en lag tegenover het gebouw van de Stichting van de Vrouwe van Renswoude. De kamer was rijkelijk gestoffeerd en bezat een grote eettafel, die midden in de kamer stond en plaats bood aan tien personen. De kamer was behangen met een modern lichtgroen behang en bezat een servieskast, een dressoir en een aantal taboeretten. Een grote kristallen lamp met twaalf kaarshouders hing boven de tafel voor het noodzakelijke licht tijdens de maaltijd.

Nadat de maaltijd was gebruikt en mevr. v.d. Chijs het gebed afsloot met de woorden ‘Here, wij danken u voor de spijzen’ verplaatste iedereen zich naar de salon om daar de avond door te brengen. Alleen Mienettes moeder en de nichtjes Marine en Anna Jacoba hielpen Sjaantje met het afruimen van de tafel.
“ Mienette,” vroeg haar broer Jacobus toen iedereen zich in de salon had neergezet, “ hoe laat denk je dat Gaspard langs komt?”
“ Hij heeft mij verteld dat hij vandaag de dienst van ‘officier van piket’ had en daarom niet eerder dan zeven uur de kazerne kon verlaten. Ik verwacht hem dan ook pas na half negen. Als hij tenminste op tijd de trekschuit kan halen.”
“ Onze papa, komt toch ook nog, mama?” vroeg de veertienjarige Anna Jacoba, die zich erg verheugde straks haar vader weer eens te zien.
“ Jazeker, Anna Jacoba, je vader zou zich voor acht uur kunnen aandienen, als er zich niets onverwachts zou voordoen op paleis Kneuterdijk, kunnen aandienen. Verwacht je nog meer mensen op je verjaardag, Mienette?” vroeg haar tante Margaretha.
“ Nee, vanavond wil ik alleen met mijn directe familieleden mijn verjaardag vieren. Vrienden en kennissen heb ik voor vanavond niet uitgenodigd. Ik wil vanavond mijn aandacht aan jullie en mijn Gaspard besteden.”
“ Mogen wij vanavond hier blijven slapen, papa?” vroeg de kleine Jacobus.
“ Alleen als je tante Mienette dat goed vindt. Maar dan moet je je wel netjes gedragen.”
“ Ach, Pieter Otto, jaag die kleine jongen niet zo’n angst aan. Natuurlijk mag jij bij oma blijven slapen hoor. En Catharine blijft ook hier slapen boven in de logeerkamer samen met je papa.”
Aldus ontstond er een gezellig gesprek, waarbij de jongste kinderen de meeste aandacht kregen en volop in de belangstelling stonden.
“ Goedenavond iedereen,” bromde plotseling een zware mannenstem uit de gang, waar oom Daniël net was gearriveerd.
“ O, oom Daniël,” zei Mienette verbaasd, “ hoe komt u zo snel binnen?”
“ Nu, heel gewoon hoor, de voordeur stond nog half geopend en omdat ik hier feestelijke geluiden hoorde, ben ik maar naar binnen gegaan.”
“ O, papa, papa,” zei Anna Jacoba, die haar vader om de hals vloog, “ ik ben zo blij u weer te zien.”
Nadat de meest hartelijke begroetingen hadden plaatsgevonden, wendde Mienettes oom zich tot haar.
“ Zo, jarige dame. Laat mij je eens bekijken. Eenentwintig jaar, wat een prachtige leeftijd. Je ziet er beeldschoon uit Mienette, mijn complimenten.”
Mienette draaide zich een paar maal in de rondte om haar jurk, die bij die beweging mooi opbolde, te laten zien.
“ Je ziet er geweldig uit, Mienette, “ zei haar oom nogmaals, “ alsjeblieft ik heb nog een aardigheidje voor je meegebracht. Ik hoop dat je er veel plezier van zult hebben.”
Mienette maakte het kleine, in bruin pakpapier gewikkelde cadeau, open en zag tot haar genoegen dat het pakje een parelen armband bevatte.

“ O, wat mooi, oom Daniël. Dank u wel.”

Nu de avond daadwerkelijk zijn aanvang had genomen, werd er rijkelijk koffie geschonken en veel aandacht aan familiaire gebeurtenissen besteed. Hierbij had met name oom Daniël het hoogste woord, die in zijn officiële generaalsuniform bij zijn familie aanwezig was.

“ Zeg, Anna, hoe voelt het nu je zo’n grote volwassen dochter hebt. Beangstigd dat je niet een beetje?”

“ Ach, Daniël, praat daar toch niet over. Je weet toch als iedere ouder dat je je kinderen slechts te leen hebt.”

De nieuwe deurbel, die de oude klopper had verdrongen, liet een hard en kil geluid door de gang klinken.

“ Dat zal Gaspard zijn,” zei Mienette verheugd en haastte zich om open te doen.

In de gang verwelkomden de twee geliefden elkaar, waarna ook Gaspard deel uitmaakte van de visite die in de salon aanwezig was. Mienettes moeder en tante Margaretha schonken nog eens koffie in en Mienette verdeelde de grote verjaardagstaart zo eerlijk mogelijk onder degenen, die nog niet genoten hadden van deze lekkernij.

“ Zeg, Pieter Otto. Ik heb jou al een lange tijd niet meer gezien. Hoe gaat het met jou en je gezin. Ik zie dat je twee kinderen hebt meegenomen. Zijn dat Jacobus en Catharina? Heb ik dat goed onthouden?”

“ Jazeker oom Daniël. En om uw vraag te beantwoorden; het gaat goed met ons. Jacobus is onlangs vier jaar geworden en Catharina is een dametje van drie jaar oud.”

“ En Helena, is ze niet meegekomen?”

“ Nee, dat is nu wat lastig. Helena is nogal verkouden en vond het te bezwaarlijk om die hele reis met de trekschuit naar Delft te ondernemen.”

“ Maar hoe gaat het met jou daar in Leiden, Pieter Otto.”

“ Ik mag wel zeggen dat alles me voor de wind gaat. Ik ben onlangs aangesteld tot directeur van het Universitaire Penning- en Muntenkabinet. Ik heb bij het aanvaarden van die functie de opdracht gekregen de aanwezige verzameling munten te catalogiseren en in kaart te brengen. Mijn resultaten kan ik dan in het Tijdschrift voor Algemene Munt- en Penningkunde publiceren. Dat blad redigeer ik al sinds twee jaar en het krijgt lovende kritieken.”

“ Zo, dat is niet mis. Maar je was toch al redacteur van de Vriend des Vaderlands?”

“ Ja, dat ben ik nog steeds. Maar het blad is de laatste paar jaar inhoudelijk nogal veranderd. Het heeft nu veel meer een literaire basis dan vroeger. Ik heb een aantal auteurs aangetrokken, die kritische stukjes schrijven over onze maatschappij. Daarbij heb ik dan ook gemeend dat er in ons blad meer aandacht moet komen voor de geestelijke verrijking van onze lezers en lezeressen. Zodoende tref je nu ook poëziebijdragen aan en niet alleen verslagen, die direct verband houden met de activiteiten van de Maatschappij van Weldadigheid en de kolonies in Frederiksoord en Ommerschans.”

“ Welke auteurs heb je kunnen contracteren, Pieter Otto?”

“ Nu, contracteren is een groot woord, oom Daniël. Maar de afgelopen drie jaar hebben vooral Ewout Drost, Bakhuizen ten Brink en Potgieter op vrijwillige basis bijdragen aan het tijdschrift geleverd. Maar helaas heb ik te horen gekregen dat deze drie auteurs hun krachten gaan bundelen in het nieuwe tijdschrift ‘De Muzen’, waardoor ik genoodzaakt ben een aantal nieuwe literatoren te vinden.”

“ Dat zal je nog heel wat moeite gaan kosten, Pieter Otto.”

De kleine Catherina, die al de hele avond hangerig tegen haar vaders knie aanhing werd het nu een beetje te veel. Ze viel om en zette het op een huilen, ook haar broertje Jacobus had zich gedurende de avondgesprekken groot gehouden maar liep nu met rode oortjes van de slaap een beetje verdwaasd door de salon.

“ Ach, God,” zei Mienettes moeder bezorgd, “ de kleine meid is doodmoe. Kom maar bij oma, hoor, dan zal ik je naar bed brengen.”

“ Mag ik Catherina naar bed doen?” vroeg Marine heel spontaan.

“ Natuurlijk Marine, loop maar mee naar boven. En gaat de grote jongen ook mee naar bed?”

Daar was geen twijfel mogelijk, de beide kinderen van Pieter Otto verbleven graag bij hun oma en lieten zich zonder dwang naar boven brengen om daar in bed te worden gestopt.

“ Jacobus,” vervolgde de generaal majoor zijn vragenronde, “ hoe vergaat het jou in de boterhandel?”
“ Alleen maar goed nieuws, oom Daniël. Mijn orderportefeuille blijft maar groeien en de opdrachten worden steeds omvangrijker. Gelukkig heeft het boterhuis nog voldoende capaciteit om de groei op te vangen. In ieder geval hoef ik me niet ongerust te maken.”
“ En, is er in jou leefsituatie al iets veranderd?”
“ Hoe bedoelt u?”
“ Dat is toch niet zo moeilijk. Mienette heeft zich onlangs verloofd met Gaspard. Staat er iets dergelijks ook voor jou op stapel?”
“ Daar wil ik me nog niet over uitlaten. Wat in het vat zit verzuurd niet!”
“ Oóó, Jacobus,” reageerde Mienette lacherig, “ beken nu maar. Laatst vertelde je moeder dat je Christine Kesman wel aardig vindt.”
“ Zo, er is dus een volgende verloving ophanden!” concludeerde de generaal majoor bulderend van het lachen.
Mienette, die stijf naast haar geliefde Gaspard zat, grinnikte inwendig over de poets, die ze nu Jacobus gebakken had. Ze zat daar naast haar verloofde, die het uniform van luitenant van de grenadiers droeg en regelmatig door Mienette werd aangestoten als er iets opmerkelijks werd gezegd. Verliefd als ze was hield ze voortdurend contact met haar Gaspard door haar hand op zijn rechterbovenbeen te laten rusten. Ze voelde zich prettig in deze amicale pose, waarbij ze zonder ophef te maken, toch haar geliefde kon strelen en aanraken.
“ Mienette, hoe bevalt het om verloofd en eenentwintig jaar te zijn. Ik hoorde dat je de meisjes van het weeshuis vanmiddag op visite had. Is dat naar wens verlopen?”
“ Het is erg leuk geweest, oom Daniël. De meisjes hebben zich enorm vermaakt. Ze hebben mijn bibliotheek bekeken en boeken geleend. Toen hebben ze de hele middag in de tuin zitten lezen.”
“ Was dat niet saai voor die meisjes?”
“ O, nee hoor. Die meisjes hebben in het weeshuis nauwelijks de beschikking over boeken, ze waren dolgelukkig, dat zij bij mij boeken konden lenen en lezen. Bovendien heb ik ze getrakteerd op suikerwater en heerlijk snoepgoed. Ook hebben Marine en Anna Jacoba mij geholpen om het feest tot een succes te maken.”
“ Jazeker, Mienette. De meisjes waren erg druk bezig, ze hadden plezier en volgens mij hebben ze genoten van jouw verjaardagsfeest,” zei de tante Margaretha.
“ Ik vond het erg leuk om de administratie te doen,” zei Marine, die inmiddels weer beneden was gekomen nu ze de kleine Catherina in bed had gedaan.
“ En weet u wat ik zo leuk vind, oom Daniël. Ik heb er ook nog een nieuwe vriendin aan overgehouden; Marietje Zeelenberg. Zij heeft voor mij een prachtige portrettekening gemaakt en ze heeft tijdens het tekenen mij haar levensloop verteld. Wacht even. Ik loop even naar boven om die tekening te pakken.”
Mienette stond op, verliet de salon om boven uit haar kamer de tekening te halen. Gedurende de afwezigheid van Mienette vertelde Jacobus in geuren en kleuren de gebeurtenis, die Mienette en Gaspard onlangs was overkomen en waarbij Gaspard een nat pak haalde. Het hele gezelschap barstte in lachen uit, terwijl Gaspard er een beetje beteuterd bijzat.

Toen Mienette de salon weer binnenkwam, bemerkte ze de vrolijke stemming, die er heerste en zag ze dat alle ogen op Gaspard gericht waren.
“ Zo, wat heb je over ons verteld, Jacobus?”
“ Ach,” zei Jacobus laconiek, “ ik heb Gaspards avontuur met de stier verteld. Ik geloof dat het wel een erg komisch verhaal is.”
“ Jacobus, dat had je toch niet hoeven te doen! Gaspard belachelijk te maken.”
“ Wat zou dat, Mienette. Iedereen schiet toch wel eens een bok.”
Mienette nam de portrettekening uit de portefeuille en liet hem aan haar oom zien.
“ Moet u eens zien, om Daniël, hoe prachtig dat meisje kan tekenen en dat zonder dat ze daar ooit een opleiding voor heeft gehad.”

“ Het is werkelijk een prachtige tekening, Mienette,” zei haar oom, die de tekening aandachtig bekeek. De generaal majoor haalde zijn lorgnet uit zijn borstzakje en zette hem op. Prees de enorme gelijkenis, die de kunstenares had getroffen bij het schetsen van Mienettes gelaat.
“ Heeft ze werkelijk nooit tekenles gehad?”
“ Nee, zij heeft zich dit zelf aangeleerd. Ze is gewoon een natuurtalent. Maar zij kan haar talent niet ontwikkelen, want cursussen volgen mag ze niet van het weeshuis. Daar is geen geld voor. Bovendien is ze zo slecht behandeld in haar eerste betrekking bij een oud vrouwtje, dat een kans op een nieuwe betrekking of een zelfstandig leven voor haar nauwelijks in het verschiet ligt. Haar enige toekomst is te trouwen met een aardige jongen, die van haar houdt.”
“ Hoe kom je daar nu bij, Mienette?” reageerde haar broer Jacobus.
“ Iedereen krijgt toch kansen in het leven om deze te benutten!”
“ Hoe kun je dat nu zeggen, Jacobus. Marietje zit in een weeshuis. Ze is drieëntwintig jaar en volgend jaar wordt ze het weeshuis uitgezet. Zonder toekomst, zonder inkomen en zonder onderdak. Noem je dat kansen hebben in het leven?”
“ Ze kan toch haar tekentalenten gebruiken om haar boterham te verdienen! Ach Mienette, zo zwaar moet je er niet aan tillen. Dat meisje komt er heus wel.”
“ Dat vind ik nu onverschillig van je, Jacobus!” viel Mienette gepikeerd tegen haar broer uit.
“ Je weet zelf maar al te goed dat meisjes met dit soort talenten zich niet kunnen ontwikkelen. Ze zouden onder geen beding worden toegelaten op de tekenschool van die club van jou, waar je penningmeester van bent. Hoe heet die club ook weer?”
“ Je bedoelt het tekengenootschap ‘Tandem Fit Surculus Arbor’, zei Jacobus, “ maar daar ben ik geen penningmeester van.”
“ Ja juist, die club bedoel ik. En waarom mogen meisjes of vrouwen geen lid worden van dat elitaire genootschap? Omdat men meent dat ze geen kunstzinnige talenten hebben,” zei Mienette fel.
“ Mienette, dat tekengenootschap schenkt aandacht aan tekenonderwijs naar allerlei modellen en situaties. Zowel naar situaties in de natuur als naar fantasie. Je kunt toch moeilijk meisjes confronteren met gipsmodellen van delen van het lichaam of met een menselijk naakt.”
“ Maar dat is toch belachelijk. Als ik in het park loop en er staat een beeld van een Cupido of een Apollo, moet ik dan mijn ogen sluiten of sluiks de andere kant opkijken? Het is toch onzinnig om getalenteerde meisjes, al is het maar één op de duizend, om die reden te weigeren voor een tekenopleiding. Kijk nu eens naar de reglementen van die mannenclub, het is voor meisjes of vrouwen onmogelijk om lid te worden van dat genootschap. Alleen al de contributie werpt een geweldige barrière op voor toetreding, zeker als je geen of weinig inkomen hebt.”
“ Dat is jouw mening, Mienette. Maar meisjes moeten zich toch voorbereiden op hun toekomst, en die ligt meestal niet in de kunstwereld. Je zegt zelf dat Marietje hoopt op een aardige jongen om mee te trouwen. Dan heeft ze toch helemaal geen tekentalent nodig?”
“ Jacobus, je bent onmogelijk. Op deze manier wordt elke weg naar een beter en geestrijkere toekomst voor elke vrouw geblokkeerd door domme reglementen van onmaatschappelijke verenigingen zoals Tandem!”
“ Toe, Mienette,” mengde haar broer Pieter Otto zich in het twistgesprek, “ je kent toch wel het spreekwoord ‘wie voor een dubbeltje geboren is wordt nooit een kwartje’?”
“ Vind jij dat, Pieter. Dus een vrouw wordt maar direct op het tweede plan gezet; niet meer dan een dubbeltje. Denk je daar ook zo over als straks Catherina haar toekomst wil bepalen? Beschouw je dan je eigen dochter als minderwaardig en dat zij genoegen moet nemen met een ondergeschikte positie? Dit is toch te ergerlijk voor woorden. Wij vrouwen leven gewoon in een verkeerde wereld. Deze wereld is alleen voor mannen ingericht!”
“ Mienette, Mienette toch. Maak je nu niet zo kwaad op je verjaardag. Dat zou toch jammer zijn voor je verjaardag!” viel haar moeder haar in de rede.
“ Vind u ook niet tante Margaretha, dat Marine en Anna Jacoba dezelfde kansen moeten hebben als jongens als zij zich willen ontplooien en daarvoor de talenten hebben? Kijk nu eens naar Marine, ze is

al negentien jaar. Moet ze nu nog jaren thuis zitten borduren, voordat haar prins op het witte paard haar komt afhalen? Ze kan in die tussentijd zich toch ontwikkelen door studie. Ze is heel goed in administratief werk. Ze zou zo secretaresse kunnen worden. Nu is zo'n beroep alleen voor mannen weggelegd. Dat is toch niet eerlijk tegenover iemand, die voldoende talent heeft maar toevallig vrouw is!"
" Maar Mienette," zei oom Daniël, " je ideeën zijn heel modern, maar onze maatschappij is er totaal nog niet op ingericht, dat vrouwen zelfstandig hun eigen inkomen gaan verdienen. De meeste vrouwen zeggen, als ze een baan hebben, die op als ze gaan trouwen. Dus waarom zou je al die vrouwen opleiden tot secretaresse, onderwijzeres enzovoorts. Als ze eenmaal gaan trouwen moeten ze hun betrekking opgeven, dan maken ze weer plaats voor een jongere vrouw en kunnen zij zich wijden aan de zorgen voor het gezin."
" Maar dat is nu juist enorm onrechtvaardig. Als jongens gaan trouwen zeggen die toch ook hun baan niet op! Het is toch oneerlijk dat dat van een vrouw wel verlangd wordt! In de hemel zijn man en vrouw toch gelijk. Waarom maken de mensen hier op aarde dan zo'n onderscheid?"
" Mienette, je draaft door!" greep haar moeder in, " je weet uit ervaring met de gezinnen, die we vaak bezoeken, dat een baan voor een moeder naast haar huishoudelijke taken niet mogelijk is. Het is een veel te grote belasting voor het welzijn van het gezin. Als een man dan geen baan heeft, dan ben ik bang dat zo'n vrouw zelfs uitgebuit zou kunnen worden. Enfin het is een groot maatschappelijk probleem."
" Het is jammer," zei Mienette, " dat de regering geen stappen onderneemt om bijvoorbeeld het onderwijs aan meisjes uit te breiden. Als meisjes meer geschoold worden zullen zij ook hun gezin en hun kinderen op een hoger ontwikkelingsniveau kunnen brengen. Nu staat de ontwikkeling van het volk stil."
" Dat is een heel sterke hypothese, Mienette," viel haar oom haar bij.
Gaspard had al die tijd zwijgend naast zijn opstandige verloofde gezeten en geluisterd en was verbaasd over haar overtuigingsdrift in woord en gebaar. Zo had hij Mienette nog niet eerder meegemaakt. Zijn gedachten schetsten hem een toekomstbeeld met Mienette; " Zou hij zo, met zo'n opstandige vrouw met een uitgesproken eigen mening kunnen leven? Zou zij ooit zijn lieftallige vrouw en minnares kunnen zijn waar hij zo sterk naar verlangde?" Deze vragen bleven voor Gaspard vooralsnog onbeantwoord, hij stelde zich nu tevreden met zijn Mienette aan zijn zijde de vrouw, die hem verraste en hem deed twijfelen.
" Maar oom Daniël," zei Mienette, " u hebt ons nu wel allemaal onze verhalen laten vertellen, maar wat heeft u zoal aan het hof beleefd? Vertel u ons eens uw belevenissen?"
" Tja, Mienette. Wat is er de afgelopen tijd allemaal aan het hof gebeurd? Om te beginnen is de dief van de bruidsjuwelen van kroonprinses Anna Pawlowna in februari voor de rechter gebracht en tenslotte tot een gevangenisstraf van 12 jaar veroordeeld. In een brief aan de kroonprins betuigt de man spijt te hebben van zijn daad. Nu is het ook mogelijk dat de kroonprins van alle blaam en verdachtmakingen kan worden gezuiverd."
" De dief, Constant Polari, heeft met een paar handlangers op een nacht in het appartement van de kroonprins ingebroken en heeft toen alle aanwezige juwelen gestolen. Na zijn daad heeft hij zich een tijdje in Parijs schuilgehouden. Maar hij begreep al snel dat hij de geroofde juwelen heel moeilijk in Europa zou kunnen verkopen. Daarop is hij naar Amerika gereisd in de veronderstelling dat hij daar wel veilig zou zijn. Hij zou dan de buit tegen een goede prijs kunnen verkopen om dan met zijn metgezellin, Suzanne Blanche, voor de rest van zijn leven in rijkdom te kunnen leven. Maar dat mooie plan viel helaas in duigen. Suzanne Blanche was niet de trouwe minnares die hij zich gedacht had. Nauwelijks in New York aangekomen maakte zij gemene zaak met een zekere Jean Roumage, een in Frankrijk veroordeelde oplichter. Zij vertelde hem over de juwelen, waarna Jean Roumage dacht slim te zijn door een dubbele aangifte te doen. Eerst bracht hij de douane op de hoogte, dat er invoerrechten waren ontdoken en vervolgens lichtte hij de Nederlandse gezant Huygens in en vroeg hij om de uitbetaling van de uitgeloofde beloning. Het vervolg laat zich raden, de douaniers vielen het huis van de nietsvermoedende Constant Polari binnen en namen het deel van de juwelen, dat hij bij zich had, in

beslag. De rest van de buit was echter verstopt in een holle paraplu en een eveneens holle wandelstok, die de douaniers niet ontdekten. Tot ieders verbazing werd Polari niet gearresteerd, waardoor hij met Suzanne Blanche de achtergebleven juwelen kon begraven in het bos bij Brooklyn. Maar de Nederlandse gezant schakelde wel de Amerikaanse politie in, die tenslotte Polari arresteerde. Vervolgens bekende Polari dat de juwelen van Anna Pavlowna afkomstig waren maar hij bleef ontkennen deze gestolen te hebben.

Toen speelde Suzanne Blanche haar eigen spelletje. Met de hulp van Roumage groef zij de juwelen op uit het bos en stelde zij een klein gedeelte van deze buit aan de gezant Huygens ter beschikking in de verwachting de uitgeloofde beloning in de wacht te kunnen slepen. Toen vertelde zij dat het grootste deel van de buit nog in Brussel verborgen lag en stelde de gezant voor deze op te gaan halen. De goedgelovige Huygens gaf het tweetal toestemming naar Europa te vertrekken om voor hem de juwelen op te halen. Maar de Amerikanen hadden dit plan doorzien en lieten het tweetal schaduwen. Toen het duo de nacht doorbracht in Liverpool werden zij van hun bed gelicht. Op de hemel van hun ledikant vonden de Amerikanen de achtergehouden juwelen. Nu werden ze stevig aan de tand gevoeld en gaf Suzanne Blanche de plek prijs, waar de nog niet teruggevonden juwelen in Brussel waren verstopt. Uit haar verhaal bleek ook dat Polari niet alleen had gehandeld en wel degelijk helpers had gehad. De inbraak was door drie man gedaan. Polari zelf had de diamantair van de kroonprinses kapot geslagen en de juwelen geroofd. Het bewijs van de diefstal was nu onweerlegbaar geleverd en de juwelen werden door de Amerikaanse justitie aan de Nederlandse gezant overgedragen. En zo kreeg de kroonprinses haar juwelen weer terug."

" Tjonge, wat een verhaal, Daniël," zei Mienettes moeder, " en is nu werkelijk alles teruggevonden?"

" De juwelen zijn allemaal weer terecht, maar een aantal belangrijke documenten en waardepapieren waren zozeer beschadigd en verrot, dat zij als voorgoed verloren beschouwd moeten worden. Maar het recht heeft gezegevierd. Polari zal twaalf jaar in de gevangenis door moeten brengen."

Nu oom Daniël zijn verhaal beëindigd had, werd de visite getrakteerd op enige vormen van alcoholica en versnaperingen, waarbij de Belgische bonbons zeer in trek waren.

" Oom Daniël. Hoe vergaat het eigenlijk de prinsen? Zijn er al toekomstplannen gemaakt nu prins Willem binnenkort achttien jaar zal worden?"

" Zoals je waarschijnlijk weet zijn de prinsen, Willem en Alexander, vorig jaar februari op bezoek geweest bij hun oom Nicolaas, tsaar van Rusland, in Sint Petersburg en hebben zij zich gepresenteerd. De reis en de ontvangst aan het hof waren werkelijk een enorme belevenis, die ik ook heb mogen meemaken. Ik voerde als commandant het bevel over een escorte grenadiers, die de veiligheid van de koninklijke hoogheden moest waarborgen. In die functie kwam ik in contact met belangrijke vertegenwoordigers van de tsaar. Zo ook met een vertrouweling van de tsaar, adjudant-generaal Graaf van Benckendorff. Die vertelde mij dat hij bekend was met de geheime handelingen van hooggeplaatste personen, die de Belgische regering goedgezind waren en zich in Nederland hadden verscholen. Hij vertelde mij dat er een publicatie zou verschijnen met de bedoeling de burgerij op te stoken en zodoende haat en wantrouwen te zaaien tegen koning Willem en het Oranjehuis in discredit te brengen. Hij kon mij zelfs vertellen wanneer de publicatie zou plaatsvinden en onder wiens naam de redactie werd gevoerd. Deze vorm van opruiing werd mede gefinancierd en ondersteund met bijdragen uit België en Frankrijk. Dat wetende heb ik direct de kroonprins ingelicht, die op zijn beurt een ijlbode erop uitstuurde om koning Willem te berichten. Op de dag van publicatie van het gewraakte artikel, dat door Benckendorff was genoemd, verscheen er in Rotterdam het nieuwe dagblad 'L'Etendard', waarin een aantal schimpartikelen en haat zaaiende stellingen waren opgenomen. De bedoeling was duidelijk de koning van Nederland en het vorstenhuis in een kwaad daglicht te plaatsen en het volk op te ruien. Maar op dertig april, de dag van verschijning, werd op rechterlijk bevel de uitgever en de redacteur in de kraag gevat en al het gebruikte materiaal van dagbladpapier, drukkerij-interieur en drukpersen geconfisqueerd. Na onderzoek bleek dat de Belgische minister van justitie, Jean Louis Lebeau, een zeer kwalijke rol in deze affaire had gespeeld. Hieruit kun je concluderen dat de ogen van het kabinet van

de tsaar in St. Petersburg veel verder reiken en zuiverder registreren dan die van het kabinet van de koning in Den Haag."
" Heeft deze kwalijke actie van de Belgen ook nog nare consequenties gehad voor de eerbaarheid van de koning?" vroeg Gaspard, die zeer aandachtig naar het verhaal had geluisterd.
" Nee, het is nauwelijks het publiek ter ore gekomen. Men heeft vrijwel de gehele oplage van de krant in beslag genomen en daarmee onrust in Nederland weten te voorkomen. Maar het had ook heel anders kunnen aflopen. Enfin, om mijn verhaal over de jonge prinsen af te maken; Willem en Alexander zijn daar in het prachtige Winterpaleis in St. Petersburg voorgesteld aan hun oom Nicolaas. De kroonprins had namelijk gemeend dat zij het land van hun moeder beter moesten leren kennen. Bovendien bereikt prins Willem binnenkort de huwbare leeftijd van achttien jaar dus hij heeft zich degelijk moeten presenteren aan het hof van St. Petersburg.

Deze reis is voor mij persoonlijk ook niet onbelangrijk gebleken. Sinds februari dit jaar ben ik samen met de baron Förstner van Dambenoy benoemd tot toezichthouder op de opvoeding van de prinsen Willem en Alexander. Deze benoeming is voor mij een eer en in de ogen van de kroonprins een noodzaak om de jonge prins Willem op het juiste pad te houden. De jonge prins is een zorgenkind voor zijn ouders. Ze hadden zo graag juist hem zien uitblinken. Maar hoe je het ook wendt of keert; een uitblinker is Willem beslist niet. Hij is geen briljante leerling, hij heeft ook geen charmant karakter. Hij is stuurs en ongemakkelijk in zijn optreden en voldoet in geen enkel opzicht aan de grote verwachtingen van zijn ouders. Hij heeft bovendien een driftige aard. Zijn woede-explosies om futiliteiten, die regelmatig plaatsvinden op paleis Kneuterdijk, doen aan die van zijn grootvader tsaar Paul denken. De kroonprins zegt regelmatig zelf; "Il y a du Paul dedans."

(Voor meer informatie over tsaar Paul; zie bijlage 1)

" De jonge Willem," vervolgde de generaal zijn verhaal, " heeft veel weg van zijn grootvader. Maar een zenuwpatiënt is hij gelukkig niet. De kroonprins verwacht van mij dat ik met mijn persoonlijke invloed een ommekeer kan bewerkstelligen in het gedrag en de houding van de erfprins, zodat hij later een waardige opvolger van de kroon kan worden. Voorwaar geen onbelangrijke taak, die ik toebedeeld heb gekregen. Hierdoor heb ik bijna dagelijks met de erfprins te maken. Ik moet wel zeggen dat het contact met de erfprins in het begin mij moeilijk is gevallen, maar nu na ruim een half jaar met hem bezig te zijn geweest, zie ik langzaam positieve vorderingen in zijn gedrag en zelfbeheersing."
" Dan zullen zijn ouders het nog moeilijk krijgen bij het vinden van een juiste echtgenote voor de erfprins," zei Mienettes moeder.
" De kroonprins heeft voor dit doel al een reis naar Engeland geregeld om daar koning William IV te bezoeken met de bedoeling de twee prinsen, Willem en Alexander, als mogelijke huwelijkskandidaten voor prinses Victoria te presenteren. Dat bezoek zal volgend jaar mei plaatsvinden. Het koninklijk gezelschap zal dan twee maanden in Engeland vertoeven om daar bij de achttiende verjaardag van prinses Victoria op 24 mei aanwezig te zijn."
" Dus er staat veel op het spel tijdens dat bezoek," zei Mienettes moeder.
" Nu, ja, als je mij, Suzanna, om mijn mening vraagt, zullen de prinsen weinig kans maken. Politiek gezien zitten de Engelsen niet bepaald te wachten op een huwelijkskandidaat, die in naam gelieerd is aan koning Willem en twee Russische tsaren en grootvorsten. Ik denk dat de Engelsen zich dan in hun onafhankelijkheidsgevoel geschaad zullen voelen. Enfin, we zullen maar afwachten. In ieder geval verheug ik me wel op de reis naar Engeland."
" Ach nee, papa. Gaat u nu al weer voor een lange tijd op reis?" reageerde oom Daniëls jongste dochter Anna Jacoba bezorgd en teleurgesteld.
" Ja, meisje, dat brengt mijn functie nu eenmaal met zich mee."
Inmiddels was de avond al flink gevorderd en hadden de heren in het gezelschap flink toegetast in de drankvoorraad van huize v.d. Chijs. Op een gegeven moment vroeg oom Daniël aan Mienette; "Zeg, Mienette, speel je nog piano?" Ik heb je al tijden niet meer horen spelen. Weet je dat de erfprins ook zeer muzikaal is en niet onverdienstelijk piano speelt? Hij heeft zelfs getracht een compositie voor de piano te schrijven. Maar het is bij een probeersel gebleven."

“ Zal ik dan iets voor u voorspelen?”
“ Graag Mienette. Heb je eigenlijk nog pianoles of is dat voorbij?”
“ Pianoles heb ik niet meer, oom Daniël. Mijn pianolerares is met mij naar Zuid Afrika gegaan maar zij heeft toen besloten in dat land te willen blijven. Sindsdien onderhoud ik mijn pianistische vaardigheden zelf. Om echt weer les te gaan nemen? Nee, daar heb ik niet zo veel zin meer in.”
Mienette stond op, liep naar de piano, zette de klep open en ging achter het klavier zitten.
“ Ik heb onlangs een nieuw muziekstuk gekocht, een werk van een zekere Robert Schumann. Hij schrijft hele mooie stukjes muziek heb ik me laten vertellen. Ik heb zijn ‘Le Papillon’ opus Nr. 2 ingestudeerd, maar het is nog niet helemaal perfect, luistert u maar.”
Mienette sloeg de eerste akkoorden van het muziekstuk aan en liet met soepele bewegingen de melodie de salonruimte vullen. Ondanks een aantal haperingen in haar pianospel wist Mienette haar voordracht toch tot een goed einde te brengen en oogstte een warm applaus van haar toehoorders.
“ Jammer, Mienette, dat je geen les meer hebt. Je hebt beslist talent,” zei haar oom Daniël.
“ Nee, maar. Is het al zo laat! Ik moet weer eens richting Den Haag gaan. Morgen staat mij weer een lange dag te wachten. Als ik nu vertrek kan ik nog net de laatste trekschuit naar den Haag nemen. Luitenant, reist u met mij mee?”
“ Nee, helaas generaal. Ik wens nog een tijdje te blijven. Ik hoef mij morgen niet op het appél te melden, omdat ik vandaag officier van piket ben geweest. Ik overnacht hier in Delft in de herberg ‘De Gouden Molen’ aan het Noordeinde.”
“ O, ja. Dat is waar ook. Je hebt dan een halve dag geen kazerneverplichtingen. Nu, geniet er nog maar van, luitenant.”
Oom Daniël stond op, nam afscheid van de familie waarna zijn beide zoons en zijn vrouw zich ook klaarmaakten om te vertrekken en vervolgens door Mienette uitgelaten te worden.
“ Mienette, het allerbeste en ik hoop spoedig weer eens langs te komen.”
Met deze woorden draaide de generaal majoor zich om en stapte de duisternis van de Oude Delft in.

Na het vertrek van de generaal-majoor namen de gesprekken een huiselijker karakter aan. Mienettes moeder en haar schoonzus Margaretha onderhielden zich over huishoudelijke zaken en hun gemeenschappelijke interesse voor de nieuwe mode. Jacobus gaf Gaspard tekst en uitleg over de handel in boter en de manier van economisch geld verdienen. Mienette vulde zo nu en dan de gesprekken van beide kanten aan maar onderhield zich voornamelijk met Marine en Anna Jacoba, die deze nacht bij haar zouden logeren. Tegen middernacht begaven de nichtjes zich naar de logeerkamer, terwijl Gaspard aanstalten maakte om te vertrekken. Mienette liep met hem mee om in de gang ruimschoots afscheid te nemen van haar verloofde.

In het zwakke schijnsel van de twee blakers, die in de gang aan de muur hingen, nam Gaspard zijn Mienette in zijn armen.
“ Mienette,” zei de lichtelijk aangeschoten luitenant, “ mag ik niet bij jou blijven slapen? Dan hoef ik de nacht niet in die naargeestige herberg door te brengen.”
“ Nee, gekkie, dat kan toch niet. De halve familie zou dan te weten komen dat jij op mijn slaapkamer bent geweest. En hoe moet ik dat dan morgen uitleggen?”
“ Toe, Mienette. Ik zal héééél stil zijn, je zult me niet horen of zien. Ik zal je alleen met mijn lichaam verwarmen. Ik wil je zo graag in mijn armen houden en de hele nacht naast je doorbrengen in een innige omhelzing!”
“ Toe Gaspard. Je maakt me verlegen. Ik ben nu toch in je armen? Ik hou toch van je, anders zou ik me door jou toch niet laten kussen!”
“ Kussen, alleen maar kussen. Ik verlang naar je Mienette. Ik begeer je en ik wens je voor altijd tot mijn vrouw te nemen. Ik heb zo mijn gevoelens om jou goddelijk te verwennen.”
“ Gaspard!” zei Mienette lichtgeraakt.” Je weet dat wij dat nog niet mogen doen. Die vrijheid hebben we nog niet. Wij moeten beiden aan de eer van onze ouders en familie denken. Pas na ons huwelijk zijn we werkelijk vrij om onze lichamen aan elkaar te geven.”

Teleurgesteld verbrak Gaspard de omhelzing, kuste Mienette nogmaals flauwtjes op haar wangen, nam zijn officierscape van de kapstok en sloeg deze om. Hij liep nog eenmaal naar de salon om iedereen een goedenacht toe te wensen en liet zich, na een laatste kus, door Mienette uitlaten. Gaspard voelde zich alleen in dit doodstille nachtelijke Delft.
“ Wat zal ik gaan doen?” vroeg Gaspard zich af, “ veel zin om naar die saaie herberg te gaan heb ik niet. Ach, laat ik wat gaan dwalen door dit middernachtelijke Delft, misschien tref ik wel een logement aan waar ik wat gezelligheid kan beleven.”
Voorzichtig wandelend en balancerend zijn evenwicht houdend, liep Gaspard richting Nickersteeg waar op de hoek van het hoekhuis een hoeklantaarn brandde om de omgeving te verlichten. Een verplichting, die ieder hoekhuisbewoner in Delft opgelegd had gekregen van het gemeentebestuur.
Een licht gevoel in zijn hoofd maakte zich meester over Gaspard, bij de hoek van de steeg sloeg hij rechtsaf de duisternis in. Het licht van de hoeklantaarn was verre van toereikend en in het duister zocht Gaspard min of meer op de tast zijn weg tussen de her en der verspreid staande kruiwagens, handkarren en lege watervaten, die voor de gevel van de heetwaterstokerij opgetast stonden. Slechts eenmaal stootte Gaspard, bij een aantal onhandig opgestapelde watertonnen, er een om die met een doffe en holle klap in aanraking kwam met het plaveisel.
“ Gut, wat een lawaai,” mompelde Gaspard in zichzelf.
Aan het eind van de steeg, waar een andere hoeklantaarn zijn schaarse licht verdeelde over de Koornmarkt en de Nickersteeg, sloeg Gaspard weer rechtsaf om vervolgens via de Leeuwenbrug en de Huyterstraat op de Brabantse Turfmarkt te belanden. Op de Turftonstersbrug bleef hij even staan. Gaspard zocht naar een buurt waar hij onder ruisende bomen wat frisse lucht zou kunnen inademen maar in de oude binnenstad van Delft bestaat een dergelijke omgeving niet. Bovendien werd Gaspard gekweld door een ander verlangen; dat van een amoureuze ontmoeting. Met zijn knappe verschijning en zijn zwierige manieren had hij in de volkse etablissementen in de rivierenbuurt in Den Haag al menigmaal succes gehad. Maar in deze buurt zonder grandeur hoopte hij op meer. De hitte in zijn bloed deed hem opgeilen op de twee hoertjes, die even verderop onder het licht van een hoeklantaarn op klanten stonden te wachten.
“ Ga je met me mee, mooie jongen?” vroeg een voluptueuze brunette, toen hij het tweetal vrouwen van lichte zeden en van vroeg middelbare leeftijd naderde.
Meegaan durfde hij niet; “ je wist nooit met dit soort types waar je terecht zou komen,” dacht hij bij zichzelf. Eigenlijk wilde hij iets anders iets jonger, iets gewaagder. Hij voelde zich graag thuis in die gelegenheden waar hoeren en ruig volk bijeen kwamen in rokerige en zweterige gelegenheden waar hij dan met die ongedwongen vrouwen omging, hen bij de voornaam noemde en hun goedkope maar zware parfums opsnoof. Hij voelde zich dan opgenomen in hun milieu. Hij minachtte ze niet zoals die hypocriete leden van de gegoede burgerij. Hij waardeerde hun vrijheid van leven en adoreerde hun aanraking in het gedrang voor de bar.
“ Nee, dame, liever niet” antwoordde hij en wimpelde hij de hoerige vrouw, die een stukje met hem meegelopen was, af.
“ Wie denk je wel dat je bent, gluiperd!” schimpte de brunette hem na.
Hij liep de donkere Pieterstraat in waar, aan weerszijden kleine huisjes stonden, waarvan zowat boven de deur het dak begon. Hier en daar straalde nog een venster wat licht uit dat een glimmende vlek op het plaveisel veroorzaakte.
“ Hier moet het ongeveer zijn, nummer 17 had ze gezegd.”
Gaspard dacht terug aan die middag, dat hij op de trekschuit stond te wachten en hij voor de Lutherse kerk een jonge vrouw ontmoette, die een kinderwagen voortduwde, waarin een peuter van ongeveer twee jaar oud zat. Hij was toen in gesprek geraakt. Zij vertelde hem dat zij graag zo’n knappe vent als hij zou willen hebben, die haar financiële problemen zou oplossen tegen een geringe tegenprestatie. Lacherig had hij toen het gesprek beëindigd maar zij had hem wel haar adres gegeven en hem in het oor gefluisterd dat hij maar eens bij haar langs moest komen.

Nu was het dan zover. Hij zocht naar een deurklopper, maar deze was niet te vinden. Door een kier van de bijna dichtgeschoven gordijnen viel een lichtstreep op de grond en kon hij, voorzichtig naar binnen-glurend, een glimp van de kamer zien. In het midden stond een tafel met een donker kleed waarboven een kleine olielamp een cirkelvormige lichtvlek op het kleed verspreidde. Aan tafel, half verscholen in het duister en alleen aan de voorzijde belicht, zag hij de blonde vrouw zitten, waar hij mee had gesproken. Voor haar op tafel stond een handspiegel met een doos krulspelden gereed voor de opmaak voor de nacht. Even twijfelde Gaspard nog, maar zijn vingers waren hem te snel af. Zachtjes trommelde hij met zijn nagels driemaal op de ruit. De vrouw keek in zijn richting en stond op. Schoof haar nachtjapon dicht en liep naar het raam toe. Duidelijk zag hij haar ronde vormen en haar fors ontwikkelde borsten, die door haar half geopende nachtjapon werden bedekt. Dan draaide de vrouw zich van hem af, opende een deur en hoorde hij iemand stommelen in de gang, waarna even later de voordeur langzaam openging.

Een vergadering aan huis

Op deze frisse regenachtige ochtend van 26 juni had Mienette enige persoonlijke inkopen gedaan in de Choorstraat, de winkelstraat van Delft. Zij hing net haar mantel aan de kapstok in de gang toen haar moeder haar vanuit de salon aansprak.
" Mienette, er is voor jou een brief binnengekomen uit Zuid Afrika. Jacobus heeft hem vanochtend hier af laten geven. Volgens mij is de brief van juffrouw Addie."
" Oh, dat is lang geleden. Ik ben benieuwd wat Addie te melden heeft?"
Mienette zette zich in een van de ruime leunstoelen, die de salon rijk was, verbrak de lakzegel, waarmee de brief was gesloten, vouwde hem open en begon te lezen.

Kaapstad, den 12de Maart In het jaar des Heere 1836

Lieve Mienette,

Allereerst wil ik je mijn excuses aanbieden voor de te lange periode, waarin ik geen contact met jou heb gezocht. Door de vele ontwikkelingen hier op de plantage ben ik er niet toe gekomen om je eerder te schrijven. Ik hoop dat jij, je moeder en je broer Jacobus in goede gezondheid verkeren en dat je voorspoed in je leven mag meemaken.

Over voorspoed in het leven mag ik je melden dat ik sinds kort met Nkwame samenwoon in het koloniehuisje op de plantage. Het heeft wel heel wat voeten in aarde gehad, voordat ik door je zwager Pieter Johannes, in de mogelijkheid werd gesteld mijn leven met Nkwame in te richten, zoals ik dat zelf voor ogen had. Met name de oude mevrouw Louw heeft veel bezwaar gemaakt tegen de situatie, die ik mijzelf had toegedacht. Samenwonen zonder getrouwd te zijn is ook hier 'not done', maar ik heb toch doorgezet en ik ben met Pieter Johannes een overeenkomst aangegaan met betrekking tot het verrichten van arbeid voor hem. Je begrijpt natuurlijk dat ik niet zonder enige tegenprestatie te leveren op de plantage had kunnen blijven, nadat jij naar Holland was afgereisd. Pieter Johannes heeft mij daarom aangesteld als oppermeesteres over de sorteersters in de droogschuur. Mijn taak omvat o.a. het organiseren van de in te pakken tabaksbladeren in bundels van 25 kilogram en deze partijen te controleren op kwaliteit. Voor dit werk heb ik nu de leiding over tien zwarte vrouwen, die hier dagelijks hun werk doen.

Ik ben Pieter Johannes heel dankbaar voor deze mij ruiterlijk gegeven kans op zelfontplooiing. Met de zwartjes kan ik het best wel vinden, zij waren wel erg verbaasd dat ik bij hun voorman Nkwame ben ingetrokken, doch na een aantal maanden had iedereen mijn situatie geaccepteerd. Met uitzondering dan van opzichter Berendse, die zich tegenover Nkwame steeds jaloerser en onhebbelijker ging gedragen en voortdurend Nkwame een hak probeerde te zetten.

Mijn verhouding met Nkwame is het afgelopen jaar ook sterker geworden. Ik heb hem ervan kunnen overtuigen zijn activistische bezigheden op te geven, omdat deze niet de juiste zijn om de vrijheid van de slaven te propageren. Om deze activiteiten toch gestalte te geven heb ik mij aangemeld bij de Anti-Slavery Society van mister Pringle, waar ik nu regelmatig op kantoor besprekingen voer met mister Greig. Na een van die bezoekjes ging ik eens langs bij je broer Jan Theodoor om wat boekwerken te lenen uit zijn bibliotheek. Wie schetst mijn verbazing toen ik bij de boekwinkel in de Kerkstraat moest constateren dat Jan Theodoors boekwinkel opgeheven was. Op een acclamatie van de deurwaarder, dat op de winkeldeur was geplakt, stond dat het pand op 7 maart voor een openbare veilingbezichtiging, opengesteld werd. Ook werd vermeld dat de inboedel van het huis en de bibliotheek eveneens op de openbare veiling van 28 maart zouden worden verkocht.

Was jij hiervan op de hoogte, Mienette? Wist jij dat je broer failliet was verklaard?

In ieder geval heb ik nog getracht contact op te nemen met je broer om naar het wel en wee van hem, Cornelia en de kleine Anna Susanna te vragen, maar het is mij niet gelukt zijn nieuwe adres te achterhalen. Ook je zwager kon mij niet inlichten omtrent de situatie, waarin Jan Theodoor nu verkeerd anders had ik je nu kunnen inlichten. Misschien zou het dan voor jou mogelijk zijn geweest Jan Theodoor financieel te steunen. Nu lijkt het wel of hij van de aardbodem is verdwenen. Ik vermoed dat Jan Theodoor te ontgoocheld of te trots is geweest om jullie in te lichten. Ook de familie Louw was ten zeerste verrast en voelde zich in het ongewisse gelaten.
Persoonlijk ben ik erg bezorgd over Jan Theodoor en zijn gezin, doch ik beschik niet over de middelen om voor hem enig soelaas te kunnen bieden. Ik hoop dat hij zich niet in het ongeluk stort.

Het spijt mij oprecht dit onprettige nieuws over je broer te moeten melden, doch de eerlijkheid jegens jou gebiedt mij dit te doen. Ik hoop dat jij een lichtpunt kunt zijn voor je broer en zijn gezin nu hij zo'n moeilijke periode in zijn leven doormaakt.

Tot slot wil ik jou, je moeder en je broer Jacobus alle goeds toewensen en beloof ik, met de hand op mij hart, wat veelvuldiger aan jou te schrijven.

Met vriendelijke vriendinnengroet, je dierbare,

Adenjana Harry

"Moeder," zei Mienette, nadat zij de brief met stijgende verbazing had gelezen, " Addie schrijft dat Jan Theodoor failliet verklaard is en dat zijn boekhandel plus de gehele inboedel op een openbare veiling verkocht wordt!"
" O, nee toch, Mienette. Waarom heeft Jan Theodoor ons niet ingelicht en om geld gevraagd? Wij hadden dat faillissement toch makkelijk kunnen voorkomen!"
" Alstublieft moeder, leest u de brief zelf maar."
" Dat kun je van Tan Theodoor verwachten. Hij is daar net als je vader dat was, te koppig en te trots voor. Och, arme, wat zal er van Cornelia en de kleine Anna Susanna worden en misschien is er ook nog wel een nieuw kindje onderweg. O, o, wat een ellende."
Zij nam de brief voor zich, zette haar lorgnet op en las dat gedeelte van de brief, dat over Jan Theodoors faillissement ging, vol ongeloof door.
" Ik kan dit niet begrijpen, Mienette. Jij wel?"
" Nu, begrijpen doe ik het wel, maar dat Jan Theodoor ons niet om hulp heeft gevraagd, zelfs niet ingelicht heeft, is voor mij niet te bevatten. Wij zijn toch familie, wij willen en kunnen voor hem garant staan. Waarom doet hij dit zichzelf, Cornelia en de kleine Anna Susanna aan?"
De rest van deze middag konden Mienette en haar moeder zich alleen het hoofd breken over de situatie, waarin het gezin van Jan Theodoor zich bevond, alleen maar vragen stellen, speculaties uitspreken en mogelijkheden opperen welke dan weer, de een na de ander, verworpen werden in het besef dat zij op dit moment niet in staat waren ook maar iets te ondernemen om de situatie van Jan Theodoor te beïnvloeden.
" Ik zal zo dadelijk een brief schrijven naar Pieter Johannes. Misschien kan hij ons meer informatie geven," zei Mienette nadat zij en haar moeder thee hadden gedronken.

De middag vorderende, Mienette schreef haar brief aan Pieter Johannes voor meer informatie over haar broer en ze schreef een brief aan juffrouw Addie om haar te bedanken voor het droevige nieuws van Jan Theodoors faillissement en om haar veel geluk toe te wensen op haar levenspad.
Nadat Mienette haar moeder de brieven had laten lezen zei ze; " Mienette, ik vind de brieven werkelijk mooi geschreven, maar denk je er wel aan dat het dagelijks bestuur van onze vereniging vanavond hier vergadert? Ik heb Sjaantje opdracht gegeven het diner voor ons met een uur te vervroegen. Ik hoop dat Jacobus bij onze gezamenlijke maaltijd aanwezig zal zijn maar het is heel goed mogelijk, dat hij later

in de avond pas thuis komt. Enfin, Mienette, ik heb gevraagd, als het bestuur dat goed vindt, dat jij vanavond bij de vergadering mag aanzitten als aspirant werkend lid. Maar bedenk wel, dat je geen stemrecht hebt in zaken, waarin een beslissing van het bestuur wordt verlangd."
" Ik begrijp het moeder."

Nadat het diner die namiddag was gebruikt werd de salon in orde gebracht om de bestuursleden van de liefdadigheidsvereniging Dorcas op gepaste wijze te ontvangen.

> *Het was in die tijd een vast gebruik bij de liefdadigheidsvereniging Dorcas om elke week op maandagavond van half zes tot half tien bij een van de leden van het dagelijks bestuur te vergaderen. Een enkele keer werd er van deze gewoonte afgeweken als er dringende zaken de aandacht vroegen. Ook maakte men gebruik van de mogelijkheid om de wekelijkse vergaderingen bij een van de werkende leden te houden als dat werd aangeboden. De vereniging Dorcas bestond uit een twaalftal werkende leden, waarvan een drietal het dagelijks bestuur vormden. Deze bestuursleden stonden garant voor de uitvoering van datgene, wat op de vergaderingen besloten werd. Ook hielden zij contacten met de predikanten en het gemeentebestuur. Zij vormden op die manier de spil in de activiteiten, die de vereniging jaarlijks ontplooide zoals; de jaarlijkse loterij, lezingen en voordrachten, huisbezoeken aan verarmde gezinnen, uitdeling van kledingstukken en turf.*

" Mienette," zei haar moeder, " ik geloof dat de salon goed op orde is zodat wij de dames van het bestuur zo dadelijk kunnen ontvangen. Ik zal zo direct Sjaantje instructies geven over datgene wat ik verwacht van haar deze avond. Sjaantje heeft namelijk toegezegd de hele avond paraat te zullen zijn om het een en ander in goede banen te leiden, opdat de vergadering in een prettige sfeer en in een goede uitvoering zal kunnen verlopen."

Precies op tijd, om half zes, arriveerden bijna tegelijkertijd de dames van de liefdadigheidsvereniging bestaande uit mevrouw Striptiaan-Lucius, een wat oudere vrouw in de leeftijd van vijftig jaar, juffrouw Nijgh, een jonge vrouw van halverwege de twintig jaar en mevrouw Van Mook van ruim twintig jaar oud.
" Goedenavond allemaal," verwelkomde Mienettes moeder de dames. Zij nam de mantels aan terwijl de dames, voor de spiegel staand, hun hoedjes nog eens juist rangschikten om deze tijdens de vergadering op te houden.
" Volgt u mij maar naar de salon."
In de salon stond Mienette op bescheiden wijze naast de secretaire van haar vader.
" Mienette," zei haar moeder, " zeg even tegen Sjaantje, dat de thee gebracht kan worden."
Nadat de dames zich in de brede leunstoelen hadden neergezet en Mienette en haar moeder het theeservies en het komfoor op de salontafel hadden gezet, werd de thee ingeschonken en opende de voorzitster, mevrouw Striptiaan, de vergadering.

" Dames, op deze laatste vergadering in de maand juni, wil ik op de eerste plaats ons werkende lid mevrouw v.d. Chijs bedanken voor de openstelling van haar woning voor deze vergadering. Voordat ik de vergadering open vraag ik u aandacht voor het reglement van orde met de mededeling dat op verzoek van mevrouw v.d. Chijs haar dochter, tevens aspirant lid voor onze vereniging, deze vergadering zou mogen bijwonen? Heeft iemand van u bezwaar tegen de aanwezigheid van juffrouw v.d. Chijs? Zo neen, dan is met algemene stemmen de aanwezigheid van mejuffrouw A.M.M. v.d. Chijs toegestaan, hetgeen in de notulen van de vergadering zal worden vermeld."

Na het voorlezen van de notulen van de vorige vergadering door de secretarisse mevrouw Van Mook, werden de vergaderpunten een voor een afgewerkt, waarbij de verslagen van de bezoeken aan huisgezinnen door de werkende leden een groot deel van de tijd vergden. Waarna een nieuwe lijst van namen van behoeftige gezinnen, die door de predikanten was aangeleverd, werd doorgenomen en de bezoekdata werden vastgesteld.
Na dit zeer uitgebreide punt van de agenda kwam Sjaantje binnen voor de verzorging van deze avond. Zij bracht op een dienblad de vers gezette koffie en een schaaltje Belgische bonbons naar binnen en zette deze op de domme knecht, die in de hoek bij de secretaire stond. Vervolgens liep ze naar Mienettes moeder om haar een mededeling in het oor te fluisteren. Hierop keek zij even naar Mienette, waarna zij Sjaantje een opdracht gaf en goedkeurend knikte.

“ Dames, bij het volgende punt van de agenda, dat is ingebracht door dominee Metelerkamp, wil ik even stil staan bij de lange staat van dienst van deze dominee, die binnenkort met emeritaat zal gaan. Ik heb vernomen dat de dominee Delft na zijn emeritaat zal gaan verlaten en terug zal keren naar zijn geboortestreek Utrecht. Het lijkt mij wenselijk en eervol, in deze, de dominee een passend afscheids-cadeau aan te bieden temeer, omdat hij jarenlang onze Hervormde Gemeente Delft uiterst bekwaam heeft gediend en zich ten volle heeft ingezet om de noden van de armlastigen te verlichten en ons als vereniging veelvuldig tot steun en inspiratie te zijn. Ik zou graag van u ideeën willen vernemen welk cadeau het meest passend is bij het afscheid van deze dominee.

Het punt dat de doctorandus onder onze aandacht wenst te brengen is een huisvestingsprobleem van een aantal gezinnen, dat door de binnenkort af te breken Rotterdams Poort, dakloos dreigt te worden. De dominee verzoekt ons actie te willen ondernemen om deze gezinnen, die daar in aanbouwwoningen deels illegaal daar in de stadswal verblijven, voor vervangende woonruimte te willen zorgen. Het gaat hierbij om vier gezinnen met kinderen, die in erbarmelijke omstandigheden verkeren. Ik zou graag deze problematiek bij de gemeente willen aankaarten. Wie van de dames mag ik uitnodigen mij de vergezellen bij dit gesprek. U, mevrouw Nijgh? Dank u voor uw welwillendheid. Dit wordt genotuleerd.”

“ Het volgende punt op de agenda betreft onze jaarlijkse loterij in de maand augustus. Ik heb weer van veel prominente Delftenaren toezeggingen gekregen prijzen beschikbaar te stellen. Ook wilden wij, zoals in een vorige vergadering werd besproken, een aantal handwerkstukken van de hand van door ons bedienende dames, op de prijzenlijst opvoeren. Nu vind ik persoonlijk, dat de kwaliteit van deze werkstukken te wensen overlaat. Zij zouden, indien zij als prijs gegeven zouden worden, de naam van onze vereniging negatief kunnen beïnvloeden. Ik zou graag uw mening hieromtrent willen vernemen.”

Na wat heen en weer gepraat kwamen de vergaderende dames tot de slotsom, dat het beter zou zijn om de voorgestelde handwerkstukken van de prijzenlijst af te voeren, waarop Mienette haar eerste vraag als aspirant lid in de vergadering stelde.

“ Mevrouw de voorzitter,” zei Mienette wat onwennig in haar optreden,” waarom bieden wij deze handwerkstukken, die door de genoemde dames zijn gemaakt, niet op een andere manier aan tijdens de jaarlijkse loterij?”

“ O,?” zei de voorzitster verbaasd. “ Dat is mij nog nooit overkomen dat een aspirant lid al op de eerste vergadering een vraag durfde te stellen. Maar goed, wat stelt u voor mejuffrouw v.d. Chijs?”

“ U hebt, als ik het goed begrijp, als vergadering een aantal handwerkstukken als prijs voor de loterij afgekeurd. Wat gebeurt er nu met deze producten? Worden ze weggegeven of vernietigd? Bestaat er misschien een alternatief om dergelijke werkstukken te gelde te maken? Er is toch door de maaksters ervan toch vele uren arbeid in gestoken. Bovendien wordt het gebruikte materiaal toch door de vereniging bekostigd.”

“ Ik ben benieuwd juffrouw v.d. Chijs, gaat u verder, wat zijn uw ideeën hieromtrent?”

“ Kunt u als vereniging op de jaarlijkse loterij ook niet een soort van bazaar organiseren naar Amerikaans model om de producten, die door de dames zijn gemaakt, bij opbod te verkopen? Een soort veiling bedoel ik. Het voordeel hiervan is dat ten eerste; de handwerkstukken een financiële waardering krijgen hetgeen door de maaksters ervan ten zeerste op prijs zal worden gesteld. Ten tweede; de anders nutteloos geworden producten zouden opgeslagen of weggegeven worden, waardoor kapitaal wordt vernietigd en er geen waardering ontstaat voor de maaksters ervan. Ten derde; zal de verkoop van deze producten voldoende geld opleveren, waardoor de materiaalkosten afgedekt kunnen worden.”

Nu Mienette uitgesproken was, viel er een korte stilte in de salon, waarna de voorzitster het woord weer nam om Mienette antwoord te geven.

“ Mejuffrouw v.d. Chijs, ik ben zeer verbaasd over uw zakelijk inzicht om naar een mogelijkheid te zoeken voor de verkoop van deze handwerkstukken. Ik moet wel zeggen dat het mij ongebruikelijk lijkt om hier in Nederland een dergelijk Amerikaans fenomeen als een ‘bazaar’ te introduceren. Maar ik sta er niet onwelwillend tegenover. Hoe denken de andere dames over het idee van mejuffrouw v.d. Chijs om samen met onze loterij een bazaar te houden?”

Terwijl er heel veel heen en weer gepraat en verschillende rondes koffie werden gebruikt en de vergaderende dames tot een compromis op het voorstel van Mienette kwamen, kwam Sjaantje nogmaals de salon binnen. Dit keer had ze geen verfrissende of andere genotsartikelen aan te bieden maar vroeg ze aan Mienettes moeder of zij Mienette persoonlijk kon spreken. Mienettes moeder keek Mienette eens aan, knikte bevestigend naar Sjaantje, waarop zij de salon weer verliet.
“ Dames,” hervatte de voorzitster de vergadering, “ ik stel voor om in navolging van hetgeen mejuffrouw v.d. Chijs heeft geopperd een kleine bazaar te houden, waarbij een vijftal van de beste handwerkstukken in een veilingachtig gebeuren te koop aangeboden zullen worden. Deels als proef en deels als een poging om de materiaalkosten van deze handwerkstukken gedekt te krijgen.”
De vergadering ging unaniem akkoord met het voorstel, waarbij Mienette glunderend en trots haar moeder aankeek om deze voor haar lijkende overwinning, waarbij vooral mevrouw Nijgh een warm voorstandster bleek te zijn van een dergelijke bazaar en zichzelf aanbood om als veilingmeester op te treden.

Met een klap van de voorzittershamer op het notulenboek besloot de voorzitster precies op tijd de vergadering, waarna er door de dames nog wat nagepraat werd alvorens te vertrekken.

Nadat de dames van de liefdadigheidsvereniging waren vertrokken, riep Mienettes moeder haar dochter bij zich.
“ Mienette, in de loop van de avond is Gaspard onverwacht gearriveerd. Sjaantje heeft hem binnengelaten en hem in de eetkamer opgevangen, waar hij nu op je wacht. Maar voordat je naar hem toegaat wilde Sjaantje even persoonlijk met jou spreken. Ik weet niet, waar ze het met jou over wil spreken, maar dat zal je zo meteen wel horen. Als jij nu naar de keuken gaat zal ik Gaspard in de salon ontvangen.”
“ Wat vreemd dat Gaspard zomaar langs komt,” zei Mienette, die zich daarop naar de keuken haastte om van Sjaantje te horen wat zij te zeggen had.
“ Sjaantje, je hebt me wat te vertellen. Wat is er?”
“ O, juffrouw Mienette. Neemt u het me niet kwalijk. Ik moet u onder vier ogen spreken in verband met een delicate kwestie.”
“ Wat is er precies aan de hand, Sjaantje?”
“ Nu juffrouw Mienette. Ik wil niet belasterend of kwaadsprekend zijn, want ik acht u te zeer om datgene, wat ik gezien heb, voor u te verzwijgen. Ik hoop dat de jonkheer een plausibele verklaring heeft voor wat ik in de Pieterstraat heb gezien.”
“ De Pieterstraat? Vertel eens Sjaantje, wat heb je gezien?”
“ Juffrouw Mienette, niet voor het een of ander. Ik heb de jonkheer een huis van minder goede zeden zien betreden. Vergeeft u mij mijn vrijpostigheid, maar ik moet het u vertellen.”
“ Ga door, Sjaantje. Vertel het me!”
“ Ongeveer drie weken geleden, toen de jonkheer hier op visite was, had ik een verjaardagsfeestje bij mijn nicht Klaasje, die in de Doornikstraat woont. Het was die avond nogal laat geworden en ik ging pas tegen elf uur naar huis. Toen ik de Doornikstraat uitliep en in de Pieterstraat aankwam, zag ik de jonkheer voor het bewuste huis staan. Hij stond voor het raam en klopte aan. Omdat ik dat vreemd vond en mijzelf wilde overtuigen of het werkelijk de jonkheer was, bleef ik in de duisternis van de slecht verlichte Pieterstraat staan en wachtte ik af wat er zou gebeuren. Vergeef het me juffrouw als ik het mis heb of de situatie niet juist beoordeeld heb. Op een gegeven moment ging de deur open en in het lichtschijnsel, dat uit de gang kwam, kon ik duidelijk de jonkheer herkennen, die daar in zijn militaire uniform voor de deur stond. Hij begroette de dame, die opendeed allervriendelijkst en ging naar binnen. Daarna ben ik langs het huis gelopen, ik heb nog even naar binnen gekeken om mij te overtuigen, maar de gordijnen waren grotendeels gesloten. Juffrouw, ik zweer het u, dat ik heb gezien dat de jonkheer daar binnentrad. Ik voel me nu een verraadster maar ik wil u niet ontrieven. Ik heb u te zeer lief om u in het ongewisse te laten.”

Mienette had met stijgende verbazing het relaas van Sjaantje aangehoord. Ze had het bloed uit haar gezicht voelen wegtrekken. Het was alsof de grond onder haar voeten wegzonk. Ze voelde zich nu aller ellendigst.
“ Hoe durft hij mij dat aan te doen. Wat een lage streek om mij zo te behandelen,” flitste het door haar hoofd.
Mienette werd door haar gevoelens heen en weer geslingerd tussen woede en ongeloof. Ze bedankte, zonder haar emoties te laten zien, Sjaantje voor haar eerlijkheid en oprechtheid en zocht zich een houding te geven om Gaspard in de salon te ontmoeten.
“ Wat moet ik hem zeggen? Het ronduit vragen? Dan ontkent hij het natuurlijk. Het is zijn woord tegen dat van Sjaantje. De zaak laten rusten en er eerst met moeder over spreken? Als het niet waar lijkt te zijn dan schaadt ik Gaspards en Sjaantjes positie. O, god, wat moet ik doen?”
De ene na de andere gedachte drong zich aan Mienette op. Toen ineens, in een helder moment, wist ze wat haar te doen stond.

Mienette liep de gang door en ging de salon binnen. Toen zij binnenkwam stond de luitenant direct op en begroette zijn verloofde op hoffelijke wijze door haar een kus op de wang te geven. Mienette beantwoordde deze kus niet maar ging naast haar moeder zitten. Gaspard was nogal verbaasd over deze koele ontvangst, doch drong niet verder aan.
“ Mienette, Gaspard vertelde mij zojuist, dat hij van zijn kolonel een brief moest bezorgen op de Militaire Academie hier in Delft, waardoor hij nu onverwachts ons een bezoek kon brengen.”
“ Ja, Mienette,” nam Gaspard het gesprek over, “ mijn kolonel, die de leiding heeft over de Oranje kazerne, riep mij rond vier uur vanmiddag bij zich. Hij gaf mij per direct opdracht een brief te bezorgen bij de directeur van de Militaire Academie hier in Delft. Daarop heb ik de trekschuit van half zes uit Den Haag genomen en arriveerde ik hier zo rond zeven uur. Op de Militaire Academie werd ik door de directeur zelf ontvangen en hij verzocht mij te willen wachten, opdat hij een antwoord op die brief kon formuleren. Dat heeft bij elkaar zo´n klein uurtje geduurd en toen kreeg ik de retourbrief mee, die ik nu onder mijn uniformjasje in mijn vest, met me mee draag. Ik mag hem morgen bij de kolonel afgeven, zodat ik nu deze avond hier bij jou en je moeder kan vertoeven. Maar ik heb nu al bijna anderhalf uur in de eetkamer zitten wachten. Sjaantje heeft nog wel met mij gekeuveld over van alles en nog wat maar het grootste gedeelte van de tijd zat ik te wachten. U, mevrouw en Mienette hadden, als ik het goed begrepen heb, een vergadering met de liefdadigheidsvereniging.“
“ Tja, dat is het risico als je je onverwachts aandient. Nietwaar moeder?”
“ Ach Mienette, het is toch heel aardig van Gaspard om even langs te komen. Hij had ook direct weer naar Den Haag kunnen afreizen.”
“ Ja, dat is wel waar. Maar Gaspard, neem je straks nog de laatste trekschuit naar Den Haag? Dan moet je over een half uur al weer weg.”
“ Nee Mienette, dat was ik niet van plan. Ik wil hier nog even vertoeven en van jullie gezelschap genieten. Ik zal de nacht doorbrengen in ‘De Gouden Molen’ en morgen vroeg met de trekschuit van zes uur vertrekken dan ben ik ruimschoots voor het appèl van acht uur in de kazerne.”
“ Dat is mooi, Gaspard. Is er nog nieuws uit Den Haag te melden?”
“ In de kazerne merk je niet veel van datgene, wat daar buiten in de stad te beleven valt. Ik denk, Mienette, dat jij meer te vertellen hebt over de vergadering van de liefdadigheidsvereniging waar je voor het eerst aanwezig mocht zijn.”
“ Dat heeft ze zeker, Gaspard,” zei Mienettes moeder, “ ze heeft zelfs een dusdanige vraag gesteld dat het voltallige bestuur erover gediscussieerd heeft. Ik vond je vraag en de explicatie ervan echt geweldig, Mienette.”

In het kort vertelde Mienettes moeder welke actie Mienette in de vergadering in gang had gezet en ze prees haar vindingrijkheid. Mienette zelf volgde dit gesprek enigszins afstandelijk en liet alle mooie bewoordingen over haar heen komen.
“ Die liefdadigheidsvereniging,” begon Gaspard op zijn vragende toontje, “ is dat nu een initiatief van dames of wordt zij geïnitieerd door de dominees hier in Delft?”

“ Ach, welnee, Gaspard. Onze vereniging is helemaal ontstaan en opgezet vanuit ons midden. De dominees leveren alleen de namen van gezinnen, die het moeilijk hebben en door ons geholpen worden.”
“ Dus die liefdadigheidsvereniging is iets wat u en de andere dames persoonlijk raakt?”
“ Maar natuurlijk, Gaspard. Wij verlenen steun vanuit ons geloof, vanuit ons gevoel voor barmhartigheid met de minder bedeelden.”
“ Komt dat niet voort uit een vorm van zelfgenoegzaamheid, dat u uit hoofde van uw maatschappelijke positie, in staat bent die mensen te helpen. Gaat het daarbij niet om de waardering en de achting die de mensen voor uw vereniging tonen?”
“ Wat denk je wel, Gaspard! Dat wij uit eigen belang en zelfverheerlijking zoiets doen? Nee, Gaspard. Als je de bijbel eens goed gelezen hebt, zul je de zinsnede kennen, die Jezus zelf heeft uitgesproken; ‘wat gij aan de minste der mijnen heeft gegeven, hebt gij mij gedaan.”
“ Dus in de ene hand de bijbel en in de andere de goede gaven. Anders kan ik het niet zien.”
“ Wat kortzichtig van jou, Gaspard. Het is Gods opdracht aan een ieder van ons, die het beter heeft dan de armen om zijn steentje bij te dragen aan de welvaart van die ander. Zeker in deze tijd nu het zo slecht gaat en vele gezinnen in armoede belanden.”
“ Het is een nobel streven, mevrouw v.d. Chijs, maar ik zie hier toch de hand van de dominees in die zoveel mogelijk volk achter zich wensen te krijgen om hun kerkgenootschap zo sterk mogelijk te maken. Ik geloof niet zo zeer in de goedheid van de mens en de almacht van God, die door de dominees gepredikt wordt. Ik geloof meer in de resultaten van de natuurwetenschappen, die voldoende hebben aangetoond dat er geen krachten buiten de levende en niet-levende natuur bestaan. Bovennatuurlijke wezens, zoals God met diens leerstellingen, excelleren alleen door het gebrek aan empirisch bewijs, waardoor de eenvoudige mens Hem eerbied betoont. Desondanks prijs ik uw inzet voor het opkomen voor de verarmde mens, ook die van jou Mienette, maar ik denk dat jullie gemanipuleerd worden door de clerus. Zij die de kerk vertegenwoordigen hebben er belang bij om tussen de verschillende geloofsstromingen de grootste kerk te blijven.”
“ Gaspard, je valt me tegen,” zei Mienette, die tot dan toe alleen had zitten luisteren.
“ Je wilt niet luisteren naar Gods woord en een barmhartigheid is jou blijkbaar onbekend.”
“ Ach wat, barmhartigheid. Kijk nu eens wat er geschreven staat over de barmhartige Samaritaan, hij was werkelijk barmhartig. Hij deelde zijn bezit met degenen, die behoeftig waren. Maar doen de dominees dat ook? Doet u dat, mevrouw v.d. Chijs? Het zijn kruimels, die u de armen toewerpt!”
“ Gaspard, lees eens Korinthiërs 13 vers 3 en verder. Daarin staat geschreven; ‘Dat hij, die al zijn goederen tot onderhoud der armen uitdeelde, dat uit liefde deed. De liefde is lankmoedig, zij is goedertierend, de liefde handelt niet lichtvaardig.”
“ Ach wat, bijbelteksten zijn voor velerlei uitleg vatbaar.”
“ Maar Gaspard, staat er niet geschreven dat ‘Jezus de weg is. Wie hem volgt zal het hemelrijk binnen gaan?’ Maar hij, die zijn leer verwerpt, leeft in zonden en zal voor eeuwig in de poel, die brandt van vuur en zwavel, ten onder gaan. Lees ook eens de psalmen 14 en 53 erop na. Die de dwaasheid veroordelen.”
“ Gaspard, “ zei Mienette tamelijk opgewonden, “ ik vind dat je ons belaagd en belachelijk maakt. Wij doen ons best voor de minder bedeelden en wat doe jij? Jij verkoopt mooie praatjes, je verwijst te pas en te onpas naar de bijbel om je gelijk te bevestigen, terwijl je het geloof en degenen, die het woord Gods verkondigen verketterd en in een kwaad daglicht stelt. Gaspard, ik vind dit gesprek niet aantrekkelijk meer. Ik heb liever dat je nu vertrekt.”
Verbluft keek Gaspard zijn verloofde aan.
“ Maar Mienette, ik geef je alleen maar mijn mening!”
“ Op een dergelijke egoïstische mening zit ik niet te wachten, Gaspard. Adieu!”
Gaspard stond op, strekte zich in zijn volle lengte uit, keek Mienette vernietigend aan en beende zwaar teleurgesteld de salon uit, bromde nog een ‘goedenavond samen’ en verliet zonder verdere plichtplegingen de woning van de familie v.d. Chijs.

“ Wat heeft Gaspard vanavond? Zo ken ik hem helemaal niet,” vroeg Mienettes moeder zich verbaasd af.
“ Dat weet ik niet moeder. Maar wat ik wel weet is dat ik hem nu ga volgen naar, waar hij naartoe gaat.”
“ Mienette, ben je mal? Zo laat op de avond alleen over straat te gaan?”
Mienette was haastig naar de gang gelopen, had haar mantel omgeslagen en haar laarsjes aangetrokken. Tijdens het openen van de voordeur zette ze haar hoedje op om zich in de duisternis van Delft te begeven.

De straat glom nog, in het spaarzame licht van de hoeklantaarn, door de regen, die de laatste uren was gevallen. De maan hield zich schuil achter een dik wolkendek, terwijl de afnemende regenbui de atmosfeer verfriste. Mienette zag in het schijnsel van de hoeklantaarn van de Nickersteeg Gaspard net de hoek omslaan.
“ Sjaantje heeft gelijk. Om naar De Gouden Molen te gaan hoef je niet de Nickersteeg in te lopen!” dacht Mienette bij zichzelf.
Zo snel als ze kon haastte Mienette zich naar de Nickersteeg om Gaspard niet uit het oog te verliezen. In de Nickersteeg vervolgde zij voorzichtig haar weg tussen de obstakels van slordig opgestapelde tonnen, kruiwagens en handkarren naar het eind van de steeg, waar ze Gaspard het laatst had gezien. Aan het eind van de steeg aangekomen, zag ze dat Gaspard over de Leeuwenbrug lopend de gracht was overgestoken en de Huyterstraat inliep. Zij voelde haar hart in haar keel kloppen, niet dat de achtervolging zo spannend was maar eerder om het onverwachte, het ongewenste, waarvan zij getuige zou kunnen zijn, deden haar angst en haar onrustgevoelens aanwakkeren. Mienette volgde Gaspard zo onopvallend mogelijk, ze liep de Huyterstraat in om op de hoek aan het eind van deze straat te wachten. Op de hoek van de Huyterstraat, waar geen hoeklantaarn brandde, kon Mienette de Pieterstraat, die aan de overkant van de gracht lag, goed inkijken. Ze zag dat Gaspard aan de overkant van de gracht richting Pieterstraat liep en deze straat inging.
“ Ik blijf nog even hier staan,” dacht Mienette bij zichzelf, “ zo kan ik zien bij welk venster hij halt houdt.”
Zich de kraag van haar mantel nog eens goed omhoog trekkend, bleef Mienette op de hoek van de Huyterstraat wachten, terwijl Gaspard de Pieterstraat verder inliep.
“ Een, twee, drie…” telde Mienette zachtjes de nog licht uitstralende vensters, die Gaspard passeerde. Bij het vierde verlichte venster bleef hij staan, bewoog zich naar het raam en posteerde zich daar voor de deur.
“ Daar moet het zijn!” flitste het door Mienettes hoofd.

De deur ging open.
“ Hallo Gaspard?” klonk het vragend uit de mond van de vrouw, die hem in peignoir gehuld, opendeed.
“ Wat kom je onverwacht!”
“ Mag ik binnenkomen? Ik heb een enorme behoefte aan genegenheid.”
“ O, heb je die op je andere adres weer niet gekregen? Kom maar binnen, dan zal ik je genegenheid bieden en alles wat daarmee verband houdt.”
Gaspard volgde de jonge vrouw de gang door, de huiskamer binnen waar zij zich naar hem toewendde. Hij nam haar in zijn armen en voelde het zachte vlees van deze vrouw onder haar peignoir door zijn handen glijden. Al vaker had hij zijn seksuele behoeften bij deze gewillige vrouw tegen een geringe betaling kunnen bevredigen.
“ Ik voel dat je veel behoefte hebt,” zei zij, terwijl zij aan de bovenste knoopjes van zijn militaire uniformjas frunnikte.
“ Ik verlang naar je, Marie. Naar je lijf, naar je borsten,” fluisterde hij haar in het oor.
“ Niet zo haastig, jongeman. Geduld is een schone zaak.”

Gaspard boog zijn hoofd naar de blanke hals van deze vrouw en kuste haar vervolgens hartstochtelijk op de hals en op de half ontblote schouder. Zijn handen zochten langzaam naar de zware borsten van deze hem opwindende vrouw, terwijl zij zich bezig hield met de verdere ontknoping van zijn uniformjas, totdat het opensprong. Gaspard liet gewillig het jasje van zijn schouders glijden. Vervolgens was het vestje aan de beurt, dat door de hem beminnende vrouw losgepeuterd werd. Gaspard kon zich nog nauwelijks bedwingen, zijn handen gleden over de zachte stof van de peignoir om haar borsten stevig vast te pakken.

" Nu moet ik goed inschatten, hoever Gaspard de straat is ingelopen. Hij ging de deur naast het vierde verlichte venster aan de linkerkant van de straat binnen," prakkiseerde Mienette.
Even bleef zij aan het begin van de Pieterstraat staan. Ze twijfelde; " zal ik daarheen gaan en aankloppen of zal ik nu naar huis teruggaan en de zaak laten rusten?"
Zenuwachtig draaide Mienette de verlovingsring rond haar vinger; " Had hij mij geen eeuwige trouw beloofd? Is dit de manier waarop hij denkt mij te kunnen bejegenen?"
Na enige tijd onder de neerdruppelende regen van de hoeklantaarn te staan twijfelen, nam zij ineens een besluit. Ze liep de Pieterstraat verder in, naar het huis waar vermoedelijk haar verloofde zich bevond. Bij het venster aangekomen klopte Mienette onbarmhartig hard op het raam, waarna zij wachtte op de dingen die zouden gaan gebeuren. Ze hoorde twee stemmen met elkaar overleggen;
" Wie kan dit zo laat nog zijn?" verstond Mienette duidelijk. Even later hoorde zij een kamerdeur schuivend opengaan en werd de voordeur op een kier opengedaan…
" Wat wenst u?" vroeg de vrouw zich half achter de deur verschuilend.
" Is de jonkheer Van Kinschot hier aanwezig? Ik zou hem graag even willen spreken," gebood Mienette op dwingende toon.
" Eh, ja. Is er iets ernstigs, mevrouw?"
" Ja, nogal. Dunkt mij!"
Gaspard, die de stem van Mienette herkende, schoot haastig zijn pantalon aan en trok zijn uniformjas over zijn ontblote bovenlijf aan.
" Wie is daar?" riep Gaspard van binnen uit de kamer om tijd te rekken.
" Er staat een mij onbekende dame voor de deur die jou wil spreken!"
" Ik kom!"
De vrouw trad terug terwijl Mienette wijselijk op de drempel van de deur bleef staan. Nadat de vrouw de huiskamer weer was binnengegaan kwam Gaspard de gang inlopen.
" Mienette?" zei hij met gespeelde verbazing.
" Wat doe jij hier?"
" Dat kan ik beter aan jou vragen! Ik vind je laaghartig en gemeen om mij zo te bedriegen. Je hebt het recht niet om mij zo te vernederen," begon Mienette haar tirade.
" Maar Mienette, ik kan het je uitleggen," probeerde hij zich een houding te geven.
" Uitleggen? Een bezoek aan een losbandige dame, die in heel Delft bekend staat als hoer uitleggen! Jij wil dat uitleggen? Nu ik hoef die uitleg niet! Ik walg van je. Zoiets vernederend heb ik nog nooit in mijn leven meegemaakt. Ik veracht je. Je bent een schobbejak. Een hoerenloper!"
De harde woorden, die Mienette uitte klonken weerkaatsend door de stille Pieterstraat, waar hier en daar de gordijnen werden opengeschoven en nieuwsgierige gezichten zich voor de ruiten vertoonden om te zien wat er gaande was.
" Nee, Gaspard. Een dergelijke lafhartige houding accepteer ik niet. Ik laat me door jou met die vrouw niet beledigen of minderwaardig behandelen. Alsjeblieft."
Met een driftig gebaar schoof Mienette de verlovingsring van haar vinger en wierp die met kracht in Gaspards gezicht.
" Maar Mienette?" probeerde hij nogmaals tevergeefs.
" Nee Gaspard. Wij zijn uitgesproken. Het is uit. Met een dergelijk immoreel persoon wens ik geen relatie te hebben. De verloving tussen ons beiden is definitief verbroken!"

Emotioneel had Mienette half snikkend deze woorden uitgesproken. Haar emoties werden haar te veel, ze draaide zich abrupt om en rende zo snel mogelijk de straat uit.
“ Weg van hier. Weg,” gonsde het door haar hoofd.
De tranen golfden in stromen over haar wangen.
“ Terug naar huis,” klonk het in haar hoofd.
Door de ongemakkelijke Nickersteeg rennend stootte ze, verblind door haar tranen, diverse opgestapelde tonnen om, die met veel geraas op de grond kletterden.
“ Naar huis, naar huis!” gierde het door haar hoofd, terwijl haar verdriet in kracht toenam en ze bijna bezweek op het moment dat ze deur van haar huis opende. Wild rende ze haar slaapkamer binnen en stortte zich op haar bed. Daar liet ze haar tranen de vrije loop met haar gezicht in haar kussen gedrukt.

Bijlage 1 Tsaar Paul

Tsaar Paul I (1754-1801) was de zoon van Peter III en Catharina de Grote. Na de moord, in 1762 op haar echtgenoot, regeerde zij als alleenheerseres over het machtige tsaristische rijk Rusland.
Paul ontwikkelde zich tot een vreemde, teruggetrokken jongen die uitsluitend interesse had in zijn favoriete bezigheden zoals het spelen met tinnen soldaatjes. In zijn fantasie zag hij zijn soldatenlegertje als representant van het echte leger. Kenmerkend voor zijn geestestoestand is het voorval dat hij als kind van zijn vader Peter eiste dat deze een rat, die een aantal tinnen soldaatjes tijdens de nachtelijke uren had omgegooid, door de krijgsraad zou laten berechten en veroordelen. Voor de executie van de rat fabriceerde Paul zelf een galg.
Nadat Pauls vrouw, Natalie Aleksejevra, in het kraambed was gestorven, arrangeerde zijn moeder Catharina een nieuw huwelijk met de beeldschone Sophia Louise van Würtemberg, die de nieuwe naam Maria Fjodorovna, kreeg. In deze periode raakte Paul, gevoelig voor achtervolgingswaanzin als hij was, verwikkeld in intriges waarvan hij geloofde dat hij het doelwit was voor een aanslag. Omdat Catharina hem ongeschikt achtte als tsaar, verbande zij hem min of meer naar zijn geliefde buiten-verblijf Gatsjiena. Daar kon Paul zich uitleven op zijn bizarre liefhebberijen en waanzinnige ideeën. Zo hield hij er bijvoorbeeld een privéleger op na dat uit zo'n paar honderd gedroste militairen en landlopers bestond. In zijn beleving zou dat leger gehuld in verouderde Pruisische uniformen, de redder van Rusland worden. Hij werkte dag in dag aan dat leger om het te perfectioneren door het te onderwerpen aan een ijzeren discipline en het laten uitvoeren van dagorders. De tien kinderen, die uit het huwelijk van Paul en Maria werden geboren, waaronder Anna en Katharina, werden direct na de geboorte door Catharina de Grote aan het ouderlijk gezag onttrokken. Zij achtte het onverantwoord dat de kinderen van Paul en Maria door hen werden opgevoed. De oudste twee jongens, Alexander en Constantijn, vertoefden, op oudere leeftijd, af en toe bij hun ouders op Gatsjiena waar zij regelmatig te maken kregen met de woedeaanvallen van hun vader en de bizarre discipline die hij hen oplegde tijdens hun zgn. militaire opvoeding. De jongens waren 's avonds na een dagje militaire training zo uitgeput en stonden zo stijf van de zenuwen dat zij zich alleen maar gelukkig konden voelen in hun bed.
Door het onverwachte overlijden van Catharina de Grote, kreeg Paul alsnog zijn kans om zich als tsaar aller Russen te manifesteren. Uit wraak op zijn moeder liet hij in het bijzijn van haar trouwe schare hovelingen in het Alexander-Newsky klooster het graf van zijn geliefde en vermoorde vader Peter III openen. Vervolgens liet hij het in verre staat van ontbinding verkerende lijk op de troon zetten. Vervolgens zette Paul zelf de kroon op de naakte schedel en drukte hij de scepter in de uit slechts botten bestaande rechterhand van het geraamte. Eén voor één verplichtte hij, de door hem gehate kliek hovelingen, de overleden tsaar blijken van hulde te tonen waarna hij de lichamen van zijn vader en zijn moeder in het Winterpaleis liet opbaren. Over de doodskisten slingert dan het rouwlint met de tekst 'in het leven gescheiden\ in de dood verenigd'.
De politieke zaken, zoals zijn moeder die had bewerkstelligd, deed hij in korte tijd teniet. Hij vaardig-de dagelijks tientallen dienstorders, reglementen en decreten uit die de drukpersen roodgloeiend deden aanlopen terwijl zijn populariteit zeer snel afnam en het volk ervan overtuigd raakte met een gek van doen te hebben. Na een mislukte expansionistische expeditie tegen Perzië werd Paul in 1801 met medeweten van zijn zoon Alexander door een groepje Bohaarse officieren in zijn slaapkamer in het grote Winterpaleis vermoord.

Hoofdstuk 3

Inhoudend - Een koninklijke begrafenis in 1837
Een jeugd in Stuttgart
Een ontbijt in Den Haag
De reis naar Berlijn
Het paleis Charlottenburg

Een Koninklijke begrafenis in 1837

Alle kranten in Nederland, dus ook de Haarlemsche Courant waar de familie v.d. Chijs op geabonneerd was, hadden de laatste weken erg veel aandacht besteed aan het overlijden van de koningin-moeder Wilhelmina, de vrouw van koning Willem. Zij was een vrouw, die op handen gedragen werd door de Nederlandse burgerij en aan wie vele Nederlanders hun hart hadden verpand. Ze werd dan ook liefkozend koningin 'Mimi' genoemd. Na het overlijden van dit lid van de koninklijke familie zou zij, zoals dit al eeuwen gebruikelijk was, bijgezet worden in de grafkelder van de Nieuwe Kerk in Delft. Een dergelijke gebeurtenis vond niet vaak plaats en werd door de inwoners van Delft dan ook als een unicum beschouwd. Zo was ook de stemming in huize v.d. Chijs, waar men zich opmaakte om een laatste eerbetoon aan deze overleden vrouw van koninklijke bloede te gaan geven.

" Mienette," riep haar moeder naar haar dochter op de eerste etage, " ben jij al klaar om naar de begrafenisstoet te gaan kijken?"

" Bijna, moeder. Ik wil eerst nog iets opruimen in mijn kamer alvorens weg te gaan," klonk het vanuit haar kamer in de woning aan de Voorstraat.

Sinds een paar maanden waren Mienette en haar moeder van woonadres veranderd. Zodra dominee Metelerkamp definitief de woning aan de Voorstraat had verlaten, hij was met emeritaat gegaan, had Mienette stappen ondernomen om de ruime woning aan de Voorstraat te kopen. Na een aantal besprekingen op het kantoor van notaris Verneé en de dominee, was men tot overeenstemming gekomen en had Mienette de woning aan de Voorstraat gekocht. Deze woning was veel gunstiger gelegen in de binnenstad van Delft en bovendien verwachtten de beide dames, dat ze aan de kwalijke gevolgen van de hoge vocht overlast van hun oude woning aan de Breedsteeg, een afdoende antwoord zouden hebben. De oude woning aan de Korte Breedsteeg kenmerkte zich door de voortdurende aanwezigheid van vocht en schimmel hetgeen Mienettes moeder veel overlast bezorgde in de vorm van zware jichtaanvallen.

" Sjaantje," zei Mienettes moeder in het voorbijgaan van de keuken, " jij gaat toch ook mee de begrafenisstoet bekijken? Ik zou het zeer op prijs stellen als jij met ons meeging. Jij bent nu al zo lang bij ons, dat wij je zijn gaan beschouwen als deel van ons gezin. En bij dergelijke gebeurtenissen zou ik het zeer op prijs stellen als je ons zou vergezellen."

" Goed, mevrouw. Juffrouw Mienette had mij hier al over ingelicht dus heb ik vandaag mijn beste rouwkleding aangetrokken om de overledene en de koninklijke familie eer te bewijzen."

" Goed zo, Sjaantje. Ik denk dat we binnen tien minuten wel zullen vertrekken."

Het was guur en bitter koud op deze dag in oktober. Buiten spoedde vele Delftenaren zich naar een plekje langs de route, die de begrafenisstoet zou volgen. Zo ook de familie v.d. Chijs. Mienette en haar moeder werden hierbij niet alleen vergezeld door Sjaantje, maar ook door Jacobus en diens vrouw Christine. Nadat zij de Oude Delft waren afgelopen, liepen zij het Noordeinde op, waar men even voorbij de Lutherse Kerk een mooi plekje vonden om de stoet gade te slaan.

" Jacobus," vroeg Mienette aan haar broer, " heb je vandaag geen werk te doen in het Boterhuis?"

" Wat denk je wel, Mienette? Bij zo'n belangrijke gebeurtenis voor de stad Delft blijf ik niet gewoon op mijn kantoor zitten. Bovendien heb ik al het personeel deze dag vrijaf gegeven, zodat zij ook de begrafenisstoet kunnen bezichtigen en de plechtigheid hieromtrent kunnen meemaken."

De familie had zich langs de kade van het Noordeinde opgesteld en wachtte nu gelaten af op de dingen, die zouden gaan gebeuren.

" Het kan zeker nog wel even duren, niet waar, Jacobus?" vroeg zijn moeder.

" Het kan best nog een koud uurtje worden, moeder. De stoet komt helemaal uit Den Haag gelopen. Dat is een fikse wandeling. De stoet wordt begeleid door diverse onderdelen van ons leger. Dus veel paarden, soldaten en officieren in uniform en ander volk, dat opgeroepen is de stoet te begeleiden. En natuurlijk ook de leden van het koninklijk huis, die nauw verwant zijn aan de koningin-moeder."

“ Jazeker,” zei Mienette, “ ik heb in de krant gelezen dat niet alleen de prinsen en de prinses meerijden, maar dat er ook een aantal verwanten leden van de familie uit Duitsland aanwezig zullen zijn. O.a. koning Wilhelm en zijn gezin uit Württemberg.”
“ Dat is niet verwonderlijk, Mienette,” zei haar moeder, “ er gaan geruchten rond, dat de erfprins zijn zinnen heeft gezet op de tweede dochter van koning Wilhelm van Württemberg, nl. prinses Sophie.”
“ O, hoor eens,” zei Christine, “ ik hoor tromgeroffel. Ik denk dat de stoet er aan komt.”
Alle hoofden richtten zich nu naar de toegangspoort van Delft, De Haagpoort, aan het eind van het Noordeinde. En zowaar, ver weg in het mistige landschap werden de klanken van een dodenmars gespeeld. Na enige tijd werd de stoet, die vooraf gegaan werd door een aantal officieren te paard, de huzaren van Bordeel, in de opening van de Haagpoort zichtbaar. Even later arriveerden zij op de oostzijde van het Noordeinde om in treurmarstempo de route door Delft af te lopen. De klanken van de dodenmars werden in de Haagpoort door het passeren van het muziekkorps, versterkt en duidelijk hoorbaar. Vervolgens bewoog de begrafenisstoet zich als een slang over het Noordeinde.

De stoet, die vooraf werd gegaan door de ruiters, werd nu gevolgd door de zwart omhulde lijkwagen. Daar achter volgde het muziekkorps van trompetters en trommelaars, waarna de leden van het koninklijk huis en hun genodigden in een tiental rouwkoetsen volgden. De stoet werd afgesloten door een groot aantal dragonders en andere militairen, waarna een grote groep rouwende volgers van allerlei signatuur volgden.

De grote en zware luidklok van de Oude Kerk, de Bourdon, strooide zijn zware klanken over de in rouw gedompelde stad. De straten, waarlangs de rouwstoet zou gaan, stonden vol met belangstellenden. Rillend van de kou toonden zij de laatste eer aan hun geliefde koningin ‘Mimi’. Traag schreed op deze koude dag van 26 oktober, de begrafenisstoet over het Noordeinde. De vochtige lucht vormde een doorschijnende mist, waarbij men de contouren der dingen in de verte vaag waarnam. De hemel weende, somber, droevig, kil en tragisch onder de bovenmenselijke smart, die deze mensen was aangedaan. Men stond daar in een tastbare waas van nevel, die hen zwaar op de oogleden zonk. De rouwstoet trok verder voorafgegaan door militairen die, hoog gezeten waren in hun blinkende gala-uniformen, op hun damp uitwasemende paarden. De rouwkoets, omfloerst door een zwart linnen hemel en zilveren bekroningen op de hoeken, volgde de militaire escorte om bij de Jeronymusbrug haar route te vervolgen door de Nieuwstraat om dan, nadat men om het stadhuis was gereden, de noordzijde van de Delftse markt te bereiken.

Voor de Nieuwe Kerk hield men halt. De naaste familieleden van de koningin-moeder stapten voor de kerkingang uit hun koetsen, brachten de eregroet aan het Oranjevaandel, om vervolgens de koude en kille kerk te betreden, waar genodigden al geruime tijd geleden hadden plaatsgenomen. Deze genodigden zouden deelnemen aan de dienst, die de overledene zou begeleiden op haar tocht naar haar laatste rustplaats. De enorme afdeksteen van de koninklijke grafkelder was omhoog getakeld. De toegang tot deze imponerende ruimte geleek op de reusachtige muil van de ‘Hades’.

Schuin achter de stoelen, waarop de leden van de koninklijke familie hadden plaatsgenomen, zat zij met haar vader en haar zuster. Haar vader, koning Wilhelm van Württemberg, was een aantal dagen geleden met zijn dochters Sophie en Marie afgereisd naar dit begrafenisoord van de koninklijke familie. Ook zij waren uitgenodigd aanwezig te zijn op de begrafenis van de schoonmoeder van hun tante Anna Pavlovna, de vrouw van kroonprins Willem. Prinses Sophie, die gehuld was in zwarte rouwkleding, keek om zich heen en herkende een aantal leden van de koninklijke familie. Zij dacht aan hun bezoekjes aan de koning in het paleis ‘Huis Ten Bosch.’ En aan prins Frederik, die bij haar zo’n goede en prettige indruk had achtergelaten. Deze bezoeken had zij met haar vader en haar zuster afgelopen zomer afgelegd, toen zij in Den Haag logeerden met de vooropgezette bedoeling van hun vader om de band met het Hollandse koningshuis te versterken. Vooral haar vader had zijn zinnen gezet op deze bezoeken. Zij, Sophie, nu negentien jaar oud, was in zijn ogen de ideale gemalin voor de erfprins Willem, die op zijn beurt zijn genegenheid voor haar in een eerder stadium al kenbaar had gemaakt.

Terwijl de lijkkist, bedekt met de Hollandse driekleur en het rouwkussen met de onderscheidingen van de overledene, statig door acht dragers werd binnengedragen, overzag Sophie haar situatie. Het aanzoek van de Prins van Oranje zou voor haar kunnen betekenen dat haar situatie op korte termijn aanmerkelijk zou kunnen veranderen. Prins van Oranje, die daar een aantal rijen voor haar recht tegenover de kansel zat, had haar vader het aanzoek gedaan, waar zij voor had gehuiverd en aan had getwijfeld. Een onbevangen verlangen naar dit huwelijksaanzoek had zij nooit gehad. Haar vader had haar al een reeks verschillende huwelijkskandidaten voorgesteld maar steeds had hij haar mening en keuze gerespecteerd. Maar nu de kans zich aandiende, dat zij met de toekomstige koning der Nederlanden zou kunnen trouwen, was hij vastberadener geweest en had haar er keer op keer op gewezen welk een verdienste dat voor hem en voor haar zou zijn.

De lijkkist werd op de draagbaar voor het spreekgestoelte neergezet door de acht dragers, die de kist statig de kerk hadden binnengedragen. Korte bevelen, zacht gegeven, klonken in deze kille ruimte waar de stilte slechts een enkele keer verbroken werd door een kuch of een hoest. De dominee betrad het spreekgestoelte en vroeg de aandacht van de aanwezigen met de woorden; *" Majesteit, leden van de koninklijke familie en allen hier gekomen om de laatste eer te bewijzen aan haar, die wij allen zo innig liefhadden en beminden. Wij hebben geweend vanaf het moment dat….."*

Sophie's gedachten keerden terug naar het bezoek van de afgelopen zomer aan Den Haag en Scheveningen, waar zij toen met haar vader en haar zus verbleef in hotel Bellevue aan de rand van het Haagse Bos. In dit hotel logeerden zij in de kleine salon, die aan de voorzijde van het hotel lag en een aardig uit-zicht bood op het bos. In die kamer ontmoette zij voor het eerst haar oom prins Frederik, de broer van de kroonprins Willem, voor wie zij een bijzondere genegenheid kreeg. In het hotel logeerde ook de familie Wellesley met hun tienjarig dochtertje, waarmee zij meerdere malen in het Haagse Bos ging ravotten en regelmatig met bosvuil besmeurd, terugkwam in het hotel wat haar weer diverse reprimandes van haar oudere zuster en haar vader opleverde.

Prinses Sophie van Württemberg

“ Met de familie Wellesley vormden wij toch maar een aardig leuk kringetje gedurende, die zes weken in Den Haag,” speelde het door haar gedachten, terwijl de dominee zijn welkomstwoord voortzette.

Sophie dacht aan haar overleden moeder en het mausoleum waar haar moeder haar laatste rust-plaats had gevonden. Een monumentaal gebouw had haar vader voor zijn jonggestorven echtgenote laten oprichten, dat door de Italiaanse bouwmeester Salucci was gerealiseerd.

“ Een sombere grafkelder,” dacht Sophie aan haar bezoek aan dat mausoleum, “ een dubbele trap naar het domein van de dood, afgesloten door een groen geoxideerde koperen deur, waarboven de inscriptie; ‘Die Liebe höret nimmer auf’ was aangebracht.”

Ze herinnerde zich de kilte van de grafkapel. Een herinnering, die haar kippenvel bezorgde. Een kapel, die door twee toortsen werd verlicht. In de witgepleisterde muren stonden manshoge beelden van de vier evangelisten, waarnaast de sarcofaagnissen waren aangebracht. In een van deze nissen was haar moeder neergelegd. In gedachten liep ze naar de sarcofaag van haar moeder. Sophie droomde verder weg, haar onderbewustzijn nam het waarnemen over. Ze legde haar hand op de in wit Carrara marmer uitgehouwen sarcofaag en keek naar het borstbeeld van haar moeder, dat op een sokkel tegen de achterwand van de nis was aangebracht. Prachtige byzantijnse iconen verluchtigden de achterwand van deze nis. Sophie voelde haar verdriet van het gemis van haar moeder in haar hart opwellen en tranen zochten zich een uitweg in haar ogen.

Sophie schrok op uit haar overpeinzingen en zag daar, naast de koning, haar oom zitten bij wie zij een aantal keren op zijn buitenverblijf ‘De Pauw’ in Wassenaar op bezoek was geweest.

“ Oom Frederik heeft iets ridderlijks en minzaams,” dacht zij.

Van het bezoek aan de prins van Oranje, haar mogelijk toekomstige schoonvader, en zijn vrouw Anna Pavlovna, had zij geen prettige herinnering, behalve dan de opluchting, die zij ervoer

nadat het formele bezoek voorbij was. Haar tante, bleek in alles het tegenovergestelde te zijn van haar jong gestorven en door Sophie geïdealiseerde moeder. Niets dan vrees had dat bezoek haar nagelaten.
“ Onze tante heeft ons koel en onbeleefd ontvangen. Zij is altijd al jaloers geweest op mijn moeder. Op haar schoonheid, haar overwicht en haar intelligentie,” verwoordde Sophie haar gedachten voor zichzelf.
“ Haar huwelijk met de kroonprins van Oranje viel toevallig samen met het tweede huwelijk van haar vader met de zuster de grootvorstin Catharina van Rusland, de vierde dochter van de vermoorde tsaar Paul,” overdacht Sophie de geschiedenis van haar familie.
“ Mijn moeder was veel voornamer in Rusland en werd geëerd door iedereen. Tante Anna draagt de haat in haar hart met zich mee. Zij neemt nu met vreugde wraak op ons, op mij en Marie, om haar tekortkomingen te verdoezelen. Haar zoons, Willem en Alexander, zijn door haar slecht opgevoed en bezitten geen manieren. En zou ik dan met die erfprins moeten trouwen? Die jongen, die daar naast zijn vader en moeder zit?”

Sophie en haar zuster Marie ontmoetten de twee jongens die zomer slechts één keer. De prinsen hadden zich bij hun legeronderdeel in Brabant gevoegd wegens spanningen aan de grens met België. De ontmoeting was nietszeggend geweest. Erfprins Willem had zich wel van zijn beste kant laten zien en was zelfs hoffelijk tegen haar geweest, maar de gesprekken waren hopeloos inhoudsloos, zonder franje, zonder kennis van zaken.
“ Nee,” dacht Sophie bij zichzelf, “ al met al waren het geen prettige bezoeken geweest.”
……ziet, de ure komt, en is nu gekomen, dat gij zult verstrooid worden, een iegelijk naar het zijne, en gij Mij alleen zult laten; en nochtans ben Ik niet alleen; want de Vader is met Mij. Deze dingen heb Ik tot u gesproken, opdat gij in Mij vrede hebt. In de wereld zult gij verdrukking hebben, maar hebt goeden moed, Ik heb de wereld overwonnen.
Besloot de dominee zijn Bijbellezing.

De acht baardragers hadden zich aan weerszijden van de lijkkist opgesteld. Langzaam werd de kist opgeheven en op de schouders genomen. De dragers liepen statig met kleine afgemeten passen naar de geopende crypte, en daalde daar de trap af. De ruimte rondom de crypte was met een zee van witte aronskelken afgezet. De koninklijke familie, met koning Willem en prins Frederik aan het hoofd van de stoet, volgden de baar. Zij werden gevolgd door de kroonprins van Oranje met zijn vrouw en hun twee zoons Willem en Alexander met tussen hen in het jonge prinsesje Sophia.

Het koor zong een hymne op het ‘Lam Gods’, terwijl de achtergebleven aanwezigen in doodse stilte de gebeurtenissen gade sloegen. Eenmaal onder in de crypte aangekomen werd het gordijn dichtgeschoven door de burgemeester van de stad Delft, waarna de koninklijke familie hun privé-moment, van afscheid nemen van de overledene, kon volbrengen.

Een jeugd in Stuttgart

De vorsten van Württemberg resideerden in het Neues Schloss in Stuttgart, dat door verschillende bouwmeesters vanaf 1746 werd gebouwd en tenslotte in 1807 werd betrokken door Friedrich von Württemberg. Bij zijn overlijden liet hij in 1816 het barokke paleis na aan zijn zoon Wilhelm von Württemberg. Het paleis is een groot complex met vele in rococo en barok stijl uitgevoerde kamers. De entreehal is belegd met een lichtgrijs marmer, waarbij de muren en het plafond zwaar gedecoreerd zijn. Er is zeer kwistig omgegaan met goudverguldsel. Zeer monumentaal zijn de zware kroonluchters, die in deze imposante hal voor de verlichting moeten zorgen.

Voor de entree van het paleis bevindt zich het Hof van Eer, dat afgezet is met een smeedijzeren hekwerk, waarin een luxueus toegangshek is opgenomen. Achter het paleis bevindt zich een groot paleispark, dat gedomineerd wordt door een hoge obelisk. In dit paleis brachten de prinsessen Sophie en haar zus Marie het grootste deel van hun kindertijd door.

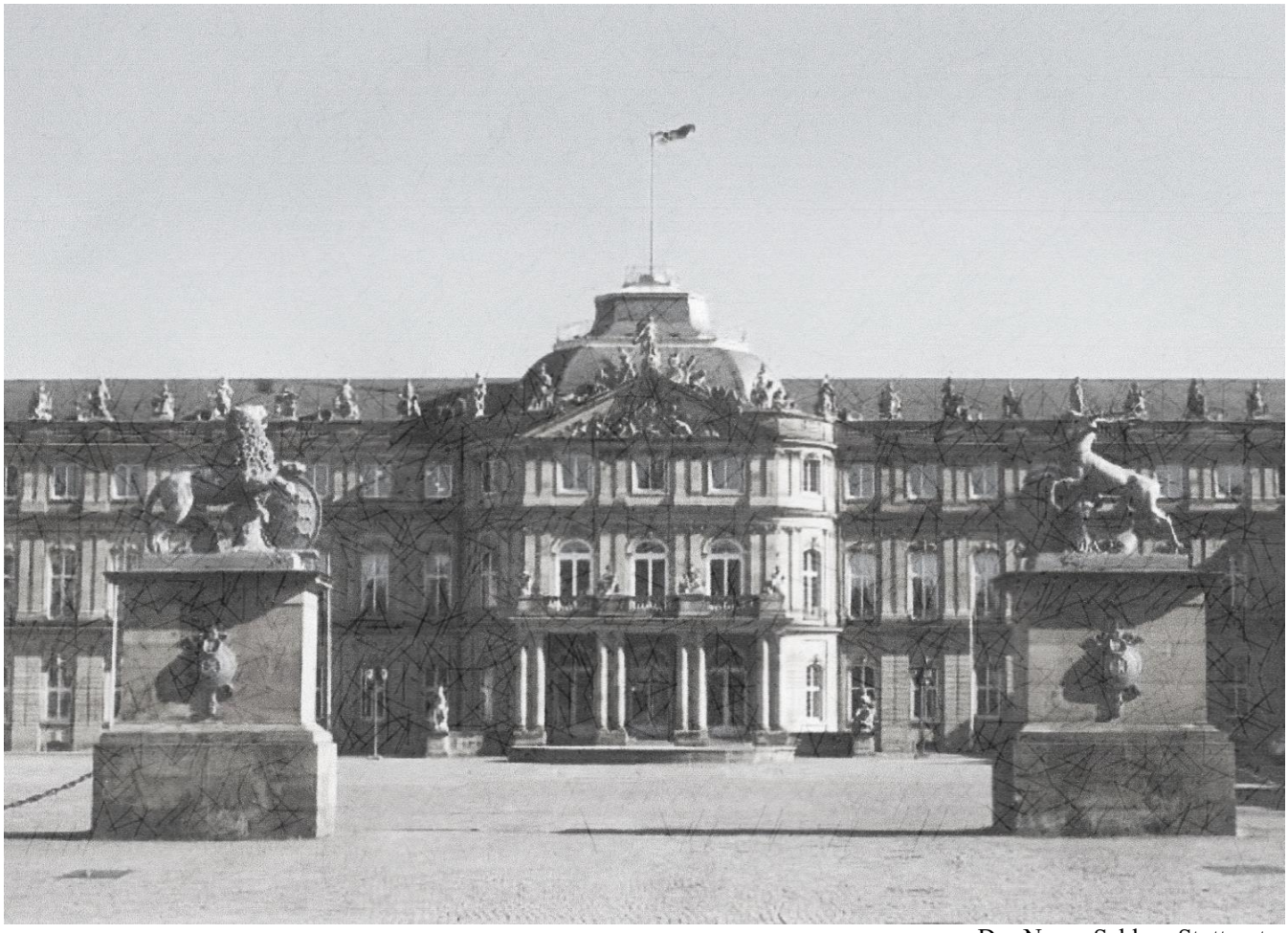

Das Neues Schloss Stuttgart

Op 24 januari 1816 trouwde Wilhelm von Württemberg met grootvorstin Catharina Pavlovna, die weduwe was geworden na de dood van Georg von Oldenburg. Zij bracht haar twee zoons, Alexander en Peter, mee in haar nieuwe huwelijk met Wilhelm von Württemberg. Sophie's zuster Marie werd op 20 oktober 1816 geboren en Sophie op 17 juni 1818. Tijdens de zwangerschap van haar vijfde kind werd Catharina getroffen door een acute aanval van erysipelas (belroos) aan het hoofd, die werd verergerd door een longontsteking, waaraan zij kort na de geboorte van Sophie overleed. Sophie was toen pas zeven maanden oud. Een jaar later trouwde Wilhelm met zijn nichtje, Pauline von

Württemberg, die toen pas 19 jaar oud was. Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren nl. Catharina (1821), Karl (1823) en Augusta (1826). Stiefmoeder Pauline kende weinig moederlijke gevoelens voor haar twee stiefdochters, die dan ook grotendeels door kinderjuffrouwen, gouvernantes en leraren werden opgevoed. Pauline had een fan-tasieloze, dorre natuur en was niet bij machte het dagelijkse leven van zichzelf en haar gezin enige kleur of warmte te geven. Hoewel Wilhelm zijn best deed zijn dochters van alle gemakken te voorzien was hij altijd bevreesd hen te veel te verwennen, waardoor er weer spanningen optraden in het gezin. Het is dan ook niet verwonderlijk dat dit ouderpaar al snel uit elkaar groeide en de liefde voor elkaar uit het huwelijk verdween. Toch zou dit huwelijk tot aan hun dood stand houden.

" Mijn zuster en ik waren onafscheidelijk van elkaar, " zo vertelt Sophie in haar Jeugdherinneringen, " omdat onze vader ons een gemeenschappelijke kamer had gegeven. Behalve onze kleren was verder alles van ons samen. Mijn zuster Marie was een alleraardigst kind; lief, rustig altijd netjes en gesoigneerd, met een houding vol gratie, die haar eigen was.

Ikzelf zag er niet onaardig uit zolang mijn haar in natuurlijke krullen mijn gezicht omgaf. Toen ze moesten worden weggebonden, omdat ik hard begon te groeien en mijn gezicht langer werd, verzekerde men mij dat ik erg lelijk was en op een hondje leek. Ik had een enorme behoefte aan lichaamsbeweging; springen, rennen en ravotten. Ik zag er dan ook altijd slordig uit; mijn jurken waren gescheurd, mijn handschoenen was ik altijd kwijt en mijn weerbarstige haren waren meestal ontsnapt aan de kam, die ik haatte. Hoewel ik niet behendig of sterk was, was ik wel zo lenig dat ik overal in kon kruipen om me te verstoppen.

Dat wij weinig tijd hadden om buiten te spelen klinkt u waarschijnlijk vreemd in de oren. Wij moesten niet alleen er altijd gesoigneerd uit zien maar wij moesten ook vaak als muurbloempjes de gesprekken, die onze ouders met anderen voerden, bijwonen zodat de visite kon zien hoe goed wij waren opgevoed. Op zekere dag kwam de grootmeesteres, mevrouw Von Seckendorf, op visite, terwijl ik net van plan was om met het schaap van de tuinman te gaan spelen. Slecht gehumeurd ging ik bij het gesprek zitten en hoorde ik zwijgend de bijzonderheden aan over het huwelijk van een zekere Betty von Massenbach, een nichtje van de grootmeesteres. Maar ik wilde naar buiten met het schaap gaan spelen. Ik verloor op een gegeven moment mijn geduld en uit de grond van mijn hart riep ik onverhoeds tijdens het gesprek; 'Ik zou die Betty wel willen kelen!' Ontzetting en verbijstering bij het gezelschap waren het gevolg. Ik kreeg een pak slaag en mocht die dag het paleis niet meer verlaten. Toch denk ik dat ook nu nog mijn ongeduld de overhand zou krijgen als ik dat soort gebabbel moest aanhoren.

Emotioneel geraakte ik als er zaken aanhangig werden gemaakt, die mijn moeder betrof. Alhoewel ik haar niet gekend heb, scheen zij in mijn gedachten de mooiste en de lieflijkste vrouw ter wereld te zijn. Temeer nog omdat wij als kind hunkerden naar aandacht en genegenheid, die wij van onze stiefmoeder niet kregen. Ik zal ongeveer zeven jaar oud zijn geweest toen wij voor het eerst werden meegenomen naar het graf van onze moeder. Zij was, na haar dood, tijdelijk bijgezet in een protestantse kerk in Stuttgart. Mijn vader liet voor haar een grafmonument in Griekse stijl op de top van een heuvel bouwen. Zijzelf had, toen zij nog in leven was, de plek aangewezen. Het mausoleum werd opgericht in een verrukkelijk landschap vol bekoring en lieflijkheid. Boven op de kapel stond een verguld kruis, dat in het zonlicht straalde als een aureool. Teksten uit de evangeliën waren in gouden letters in het blauwe marmer gegraveerd; alles sprak er van wederopstanding en hoop. Maar mijn eerste bezoek boezemde mij alleen maar een verschrikkelijke angst in. Wij moesten onder de grond afdalen; in het duister brandde er slechts een blaker. Ik huilde niet maar ik voelde een ontzetting, die veel erger was dan het aanzicht van het sterfbed van onze Engelse nurse Miss Drust. Toen wij weer boven waren beefde ik over heel mijn lichaam en snikte ik het uit van verdriet en angst. Mijn stiefmoeder gaf mij daarop een geducht standje. Zij verfoeide het om aan onze moeder herinnerd te worden en liet ons dat ook onophoudelijk merken. Ofschoon wij verschillende gouvernantes hebben gehad is er één mij heel goed bijgebleven, ondanks het feit dat zij slechts een jaar bij mijn vader in dienst is geweest. Gouvernante Marquerite Sauvan was van Zwitserse afkomst uit Neufchâtel. Zij was een knappe, goed ontwikkelde jonge vrouw, die heel goed in staat was de verbeeldingskracht van jonge kinderen te boeien, maar zij was nauwelijks in staat aan het onderwijs aan ons leiding te geven. Wij adoreerden haar en gehoorzaamden haar blindelings. Zij wekte bij ons het verlangen naar kennis op, zij stimuleerde onze eerzucht maar zette onze fantasie te veel en te dikwijls op een onverstandige manier in beweging. Voor mijn moeders nagedachtenis koesterde zij grote verering, op de onvolkomenheden van onze stiefmoeder maakte zij ons attent. Op zekere dag, tijdens een wandeling, in het park, sprak zij met ons over onze toekomst. Zij zei dat mijn zuster er goed aan zou doen de kroonprins van Beieren te huwen. Ik zou dan de oudste zoon van de prins van Oranje maar moeten trouwen. Die gedachte sprak mijn kinderlijke voorstellingsvermogen zeer aan en die herinnering is mij altijd bij gebleven.

Behalve dat we gouvernantes tot onze beschikking hadden werden er ook een aantal leraren aangesteld. Tot de meest invloedrijke leraar in die tijd vond ik monsieur Toussaint. Uiterlijk had hij niets van een Fransman. Hij was lang en benig van gestalte, bewoog zich voort alsof zijn benen niet bij zijn lichaam hoorde; hij droeg een

pruik, die tot op zijn wenkbrauwen was afgezakt, en droeg een enorme bril, die tot aan zijn pruik reikte. Daar stond tegenover dat hij een puur klassieke smaak bezat betreffende de literatuur. Deze smaak nam ik al snel over. Hij las Boileau als een gebedenboek, Racine was zijn halfgod. Als hij Zaïre las, huilde hij altijd en wist hij mij geheel in zijn geestdrift mee te slepen. Zijn onderwijs in de Franse taal was buitengewoon helder en logisch; het was voor mij een plezier om les van hem te krijgen. Ik was zeer gehecht aan hem en kreeg een voorkeur voor de Franse literatuur boven de Duitse. Ik dweepte met schrijvers als Corneille, Racine en Voltaire. Op zekere dag was ik zo vermetel om dit aan mijn andere leraar Rost te vertellen. Deze was daar zo verontwaardigd over dat hij mij overlaadde met strafwerk wat ik zonder morren en met plezier maakte. Deze twee leraren omringden ons met liefhebbende aandacht en vriendelijke waakzaamheid. Zij streefden ernaar ons verstand en ons oordeelvermogen te ontwikkelen. Aan hen dank ik de heilzaamste les, die men als kind kan ontvangen voor heel zijn leven nl.; waardering voor serieuze studie en respect voor persoonlijke verdienste.

In ons leven speelden deze mensen een grote rol. De grootste rol zou een moeder moeten spelen, maar in ons leven ontbrak de moederfiguur het meest. Ik werd me, naarmate ik ouder werd, er steeds meer van bewust dat Marie en ik niet veel echte familie dan alleen onze vader hadden. Mijn vader vormde niet alleen de spil van ons bestaan, maar hij bezielde het ook. Wij zagen hem vier of vijf keer per dag, hij wenste steeds op de hoogte te blijven van ons doen en laten. Hij was streng, deelde zelf straffen uit maar was altijd rechtvaardig als hij tenminste niet werd misleid door onze stiefmoeder. Zijn wil was wet. Zijn aimabele voorkeur ging uit naar mijn oudere zuster Marie, die zoveel bezadigder was dan ik. Zij wist zich in gezelschap beter te gedragen en uit te drukken dan ik. Ik was geheel overtuigd van haar superioriteit.

Toen ik zestien jaar was mocht ik voor het eerst een buitenlandse reis maken. Eind juni vertrokken wij vliegensvlug via de Splügerpas richting Milaan. In Milaan zag ik de eerste mooie schilderijen die mij in het hart troffen; de Hagar van Guercino en het Martelaarschap van de heilige Catharina geschilderd door Ferrari. Het zien van mooie schilderrijen is één van mijn grootste genoegens; het tilt mij boven mijzelf uit. De reis ging vervolgens naar Genua en Napels. Alles in die streken is werkelijk schitterend. Die stralende ochtend waarop zich voor mijn ogen een schitterend panorama ontvouwde blijft voor altijd in mijn geheugen gegrift. Na nog een aantal bezoeken aan Castel-lamare en Sorrento te hebben gebracht, moesten we helaas weer terug voor vaders staatszaken, waardoor ik Rome en Florence niet heb kunnen bezoeken. Toen wij op de terugweg bij het Comomeer kwamen bleek dat de wegen door de Alpen vernield waren door een noodweer. Wij moesten toen via de Brennerpas en Tirol terugreizen. Het werd voor mij een droevige terugreis want het speet mij enorm de voornaamste kunstschatten van Italië niet gezien te hebben.

In die tijd betrok mijn vader mij steeds meer bij de politieke zaken, die het vorstendom en het toenmalige Europa aangingen. Hij liet mij officiële documenten inzien en besprak met mij de politieke consequenties van bepaalde beslissingen. Hij liet mij uittreksels en verslagen van verschillende belangrijke documenten maken, omdat ik correcter Frans schreef dan zijn secretaris. Na enige tijd kreeg ik een zekere vaardigheid in dit werk. Dit soort bezigheden verveelden mijn zuster en zij vroeg ervan te worden vrijgesteld. Ik vond het daarentegen leuk, waardoor al dat vertaalwerk op mijn schouders terecht kwam. Dikwijls bleef ik zo geconcentreerd diplomatieke stukken vertalen, dat ik mij vergat te kleden voor een bal of zo met het gevolg dat ik heel vluchtig aandacht besteedde aan mijn toilet en kapsel. Mijn vader zal waarschijnlijk met al dat werk wat ik gedaan heb niet gebruikt hebben. Maar ik heb daardoor veel inzicht gekregen in het verleden, de tradities en de politieke wereld.

(Uit; Jeugdherinneringen van een Nederlands vorstin uit Württemberg)

In het najaar van 1837 bracht de Prins van Oranje met zijn zoon, de erfprins, een bezoek aan het paleis Neues Schloss te Stuttgard. De prins en de erfprins werden door koning Wilhelm von Württemberg met de nodige egards ontvangen. Tijdens dit driedaagse bezoek bracht de erfprins zijn genegenheid voor zijn nichtjes, en met name die voor prinses Sophie, over aan de vorst. Na dit bezoek werd een toekomstige verbintenis met het huis van Oranje voor koning Wilhelm wel heel erg realistisch en probeerde hij zijn dochter voor te bereiden op die zaken, die zich zouden gaan aandienen. Op zekere avond besprak hij het aanzoek van de Prins van Oranje met zijn dochter.

“ Sophie, je moet mij nu eens zonder omhaal vertellen hoe jij tegenover een verbintenis met de erfprins van Oranje staat. Hij lijkt mij een geschikte partij, waarmee je je toekomst kunt verzekeren.”

“ Vader, ik moet mij er nog over beraden. Op dit moment voel ik helemaal geen enkele affectie voor de erfprins, die mij zo eenvoudig van geest voorkomt.”

“ Maar Sophie, ik heb van de prins van Oranje een officieel aanzoek gekregen, zowel schriftelijk als mondeling. Tijdens hun laatste bezoek hier in Stuttgart heeft hij het nogmaals herhaald en bij mij erop aangedrongen het aanzoek serieus te nemen. Ik kan toch moeilijk het huis van Oranje voor het hoofd stoten, omdat jij nog niet weet wat je wilt?”

“ Vader, het is geen kwestie van niet willen, maar ik heb op dit moment geen enkele amoureuze gevoelens voor welke man dan ook. Ik denk dat ik er als vrouw nog niet aan toe ben.”
“ Och, och. Jullie meisjes brengen mij tot wanhoop. Mijn huis lijkt wel een jongedamespensionaat. Ik moet voor al die meisjes hier in huis een geschikte huwelijkspartner vinden, maar de keuzes zijn zo beperkt, Sophie. Ikzelf had gehoopt dat de erfprins naar de hand van je zuster Marie zou dingen, dan had ik voor jou een ander kunnen zoeken. Maar nu blijkt dat de erfprins zijn zinnen op jou heeft gezet.”
“ Maar vader, u kunt zich nu wel verschuilen achter uw bezwaren maar als de erfprins om de hand van Marie had gevraagd had zij hem direct afgewezen. Pas bij dat laatste bezoek werd het mij al snel duidelijk dat de erfprins mij had uitverkoren en niet Marie. Ik hoop werkelijk, vader, dat de erfprins een ander zal gaan verkiezen boven mij. Ikzelf kan nu geen gevoelens koesteren voor die erfprins. Niet dat ik hem verafschuw maar hij emotioneert mij nu eenmaal niet. En bovendien, hoe stelt u zich mijn positie voor aan het hof van Oranje als ik inderdaad een liaison met de erfprins aanga? Hoe staat mijn tante Anna, die dan mijn schoonmoeder wordt, tegenover mij? Een tante, die ons, Marie en mij, tot in het diepst van haar hart haat! Een slechtere start voor een verbintenis kan ik me haast niet voorstellen.”
“ Ach meisje toch. Je maakt het allemaal veel bezwaarlijker dan het werkelijk is. Bedenk toch eens welke toekomst je toelacht. Je zult als echtgenote van de erfprins eens de troon van Holland bestijgen en je koningin van de Nederlanden kunnen noemen. Zie je nu niet in hoe belangrijk dat voor ons en onze familie is? Jij kunt ons vorstendom en onze familie liëren aan zo’n belangrijk Europees vorstenhuis als dat van de Oranjes!”
“ Vader, ik begrijp uw beweegredenen volkomen, maar ik ben er zelf nog niet uit. Mijn verstand geeft de erfprins het voordeel van de twijfel, maar mijn gevoel kan geen enkele compassie voor hem opbrengen. Wat de familie daar verder van vindt daar zal ik me niet door laten leiden. Ik wil alleen u niet teleurstellen daarom worstel ik met mijn gevoelens.”
Wilhelm von Württemberg zuchtte eens, keek zijn dochter liefdevol aan en zei tenslotte; “ Sophie, ik geef je met genoegen nog enige bedenktijd maar, let wel, ik wens op een gegeven moment wel duidelijkheid te hebben om de prins van Oranje een oprecht antwoord te kunnen geven.”
“ Jazeker, vader, ik begrijp het en ik zal er serieus over nadenken.”

Na dit indringende gesprek gingen er een aantal weken , zonder dat er op het onderwerp werd teruggekomen, voorbij. De winter verliep zoals elke winter verloopt; koud, guur en ongemakkelijk. In het vroege voorjaar, dat zich daarop aandiende meldde een koerier uit Holland zich met een koninklijke brief van koning Willem van Oranje. De vorst van Württemberg bevond zich op dat moment in zijn jachtkamer waar hij zijn trofeeën voor de zoveelste keer eens bekeek. Drie wanden van deze ruime kamer, met een uitzicht op de paleistuin, hingen vol met hertengeweien, opgezette marters, dassen en allerlei gevogelte. De grootste trots van de vorst hing boven de schouw, nl. een reusachtige kop van een wild zwijn, dat hij een aantal jaren geleden had geschoten. Ondanks het feit, dat hij nu reeds naar de zestig liep was hij nog altijd een verwoed jager en stond hij in hoog aanzien bij de andere vorstenhuizen in Duitsland. Als vorst stond hij nu op het hoogtepunt van zijn carrière en werd er alom gefluisterd dat hij een goede kans zou maken om keizer van het Duitse rijk te worden. In gedachten verzonken nam de vorst zijn lievelingsjacht-geweer uit het geweerrek, dat naast de schoorsteenmantel stond. Hij streelde het en ging in een van de twee fauteuils zitten om het geweer te inspecteren voor de komende eendenjacht in het voorseizoen.
“Excuser, monsieur. Er is een koerier gearriveerd uit Holland, die u wenst te spreken,” zei een lakei, die na het kloppen op de deur de kamer was binnengekomen en de koerier binnenleidde.
“ De koning van Holland heeft mij gelast u een brief te overhandigen en mij gevraagd op een antwoord te willen wachten,” zei de vermoeid uitziende militair, die strak in de houding voor de vorst bleef staan.
Wilhelm fronste zijn wenkbrauwen, nam de brief aan, verbrak het zegel om de brief vervolgens op de salontafel te leggen, zodat hij zijn jachtgeweer weer in het rek terug kon zetten.
“ Lakei,” zei de vorst, “ breng deze koerier naar de keuken, waar hij zich wat kan verpozen en biedt hem datgene aan waar een bereisd man behoefte aan heeft.”

De koerier en de lakei maakten een statige buiging om vervolgens de jachtkamer te verlaten.
“ Zo, laten we eens zien wat de koning van Holland mij te melden heeft,” mompelde de vorst in zichzelf.

La Haye, le 15 Janvier de l'année de notre Seigneur 1838

Honneur et honorables seigneur et roi de Württemberg,

L'opportunité de la préservation d'envoyer une lettre en réponse à votre visite très appréciée pour moi et ma famille l'été dernier, mon cœur rempli d'un vif désir de l'amitié de ma famille avec celle de Votre Majesté encore plus de voir à.
Le séjour de mon petit-fils, le prince héritier Guillaume, dans votre ville, il a en ment donné les qualités attachantes de comprendre que votre fille, la princesse Sophie, si éminemment distingué. Le prince héritier est aussi profondément imprégnée de la conviction que la main de votre fille et princesse pour sa vie sera la garantie de son bonheur conjugal.
Je ne connais que trop bien, sire, par expérience personnelle ce que la séparation d'une fille bien-aimée au cœur paternel sert, afin de ne pas ressentir ce un sacrifice de cet engagement portera Votre Majesté. Je puis vous assurer que moi et ma famille avec des soins continus tentent de remplir le devoir sacré de fournir des secours par nous connecter avec la princesse, que je considère comme ma propre fille volonté et affection paternelle à toute expérience, qui Celle Son Altesse Royale et est utilisé dans de nombreuses capacités raison.
Je vous demande de garder la tête de la famille royale de Hollande, je tiens à apporter des précisions au sujet d'un éventuel engagement de mon petit-fils, le prince héritier d'Orange, avec ta fille, la princesse de Württemberg, que la dignité et l'interdépendance de nos familles pour confirmer.

Avec respect et de révérence royale, je reste,

Guillaume d'Orange,
Prince des Pays-Bas et le Grand-duc de Luxembourg

(Bron; Koninklijk Huisarchief Den Haag)
(Vertaling ; zie bijlage)

“ Zo, dat is een brief, die in duidelijkheid niets te wensen overlaat,” dacht de vorst bij zichzelf toen hij de brief weer dichtvouwde en op de salontafel neerlegde.
Hij stond op, liep naar het schellenkoord en bewoog deze tweemaal op en neer, binnen een minuut stond zijn lakei in de jachtkamer om de orders van zijn vorst uit te ontvangen.
“ Georg, ik wil de prinses Sophie onmiddellijk spreken. Zoek haar op en breng haar bij mij in mijn secretarie.”
“ Jazeker, hoogheid,” antwoordde de in het groene lakense uniform geklede lakei.
Wilhelm liep naar zijn secretarie, trad er binnen en ging achter het zware mahoniehouten bureau zitten, nam de brief voor zich en las hem nogmaals aandachtig door. Na enige minuten trad Sophie de werk-kamer van haar vader binnen.
“ U had mij geroepen, vader?”
“ Jazeker, meisje. Ga zitten, er dringt zich een belangrijke zaak op, die wij nu moeten bespreken alvorens ik een antwoord formuleer op de brief, die ik zojuist van de koning van Holland heb ontvangen.”
Terwijl hij dit zei, overhandigde hij de brief aan zijn dochter om haar de gelegenheid te geven kennis te nemen van de inhoud. Sophie las de brief aandachtig, kreeg beurtelings eerst een rood hoofd en trok daar-na spierwit weg.

“ Vader, wat gaat u antwoorden op deze brief? Ik heb u nochtans geen duidelijkheid verschaft in deze mij zo bezwarende kwestie.”
“ Dat is correct, Sophie en daarom heb ik je bij me laten roepen. Heb je al een besluit genomen? De tijd gaat nu echt dringen. Vorige week heb ik ook nog een brief van de prins van Oranje ontvangen met dezelfde strekking. Wat is jouw antwoord op het aanzoek, dat het koningshuis van Holland ons doet om de erfprins te huwen?”
“ Ach vader, ik weet het nog echt niet. Kunt u geen manier bedenken om mij wat bedenktijd te geven?”
“ Ik dacht dat je al genoeg bedenktijd hebt gehad. De hele winter is al voorbij gegaan en ik heb nog steeds geen antwoord van je gehad.”
“ Vader, ik heb toch zo gehoopt dat de kroonprins zich zou gaan bedenken en zijn aanzoek zou intrekken. Ik wil u echt niet schofferen, daarvoor bent u mij te dierbaar. Ik weet niet wat deze toekomst mij zal brengen. Alstublieft, geeft u mij nog wat bedenktijd ?”
“ Nu, goed Sophie. Ik geef je nog wat bedenktijd, maar dan zal ik toch echt een officieel antwoord van jou moeten hebben. Je kent mijn standpunt. Ik acht de erfprins een uitstekende partij voor jou. Bovendien is de familieband na het bezoek van de Prins van Oranje en zijn zoon wel zo verstevigd, dat ik er alle vertrouwen in heb dat je een goede toekomst tegemoet gaat.”

De vorst gaf met een handgebaar aan dat het gesprek teneinde was zodat hij zich kon beraden op het antwoord dat hij de koning van Nederland zou kunnen gaan geven.
“ Tja, mijn dochter zit in een lastig parket,” dacht de vorst bij zichzelf, “ als ze nu maar eens haar gevoelens liet spreken, dan zou de zaak wel zo geklaard zijn. Maar zij blijft zich maar emotioneel verzetten tegen iets dat in mijn ogen heel nobel lijkt. Hoe kan ik dit oplossen zonder dat ik iemand voor het hoofd stoot?”

Na enige minuten te hebben nagedacht kwam de vorst tot een oplossing.
“ Mmm, dat is het. In mei komen de Romanovs voor een grote familiebijeenkomst naar Berlijn, daar zullen vele hoogwaardigheidsbeklederes onder andere; vorsten, prinsen hertogen en anderen aanwezig zijn. Ik zal Sophie bedenktijd geven tot die familiebijeenkomst en ik kan haar dan overtuigen het aanzoek te accepteren en het dan wereldkundig maken. Ik geloof nooit dat Sophie mij voor het oog van de keizerlijke en andere vorstelijke personen te kijk zal zetten.”

Tevreden met zijn oplossing, die niemand tekort zou doen, pakte de vorst zijn schrijfgerei, nam een blad papier met het koninklijk wapen in het briefhoofd, doopte de ganzenveer in de inkt en zette zich aan de tekst voor de retourbrief.

Bijlage; **Een jeugd in Stuttgart.**

Vertaling brief;

Den Haag, den 15de januari in het jaar des Heere 1838

Weledelgeboren en edelachtbare heer en koning van Württemberg,

In de gelegenheid verkerend U een brief te sturen naar aanleiding van Uw hoog gewaardeerd bezoek aan mij en mijn familie van jongstleden zomer, heeft mijn hart vervuld met een levendig verlangen de vriendschapsbanden van mijn familie met die van Uwe Majesteit nog hechter te zien worden.

Het verblijf van mijn kleinzoon, de erfprins Willem, in Uw stede, heeft hem in de gelegenheid gesteld de aandoenlijke kwaliteiten te waarderen die uw dochter, de prinses Sophie, zo eminent onderscheiden. De erfprins is dan ook diep doordrongen van de overtuiging dat de hand van uw dochter en prinses voor zijn hele leven de waarborg zal worden van zijn huwelijksgeluk.

Ik weet maar al te goed, Sire, uit eigen ervaring wat de scheiding van een geliefde dochter het vaderlijk hart aandoet, om niet aan te voelen welk een offer deze verbintenis voor Uwe Majesteit zal meebrengen. Maar ik moge U verzekeren dat ik en de mijnen met voortdurende zorg zullen trachtten de heilige plicht te vervullen het leed te verzachten door ons te verbinden met de prinses, die ik als mijn eigen dochter zal beschouwen en iedere vaderlijke genegenheid te doen ervaren, waaraan Hare Koninklijke Hoogheid gewend is en die Haar in tal van hoedanigheden toekomt.

Ik vraag U dan ook als hoofd van de koninklijke familie in Holland, mij duidelijkheid te willen verschaffen omtrent een eventuele verbintenis van mijn kleinzoon, de erfprins van Oranje, met Uwen dochter, de prinses van Württemberg, dit om de waardigheid en de verbondenheid van onze families te bevestigen.

Met achting en koninklijke eerbied, verblijf ik,

Willem van Oranje,
Vorst der Nederlanden en groothertog van Luxemburg

Een ontbijt in Den Haag

Het huidige paleis Kneuterdijk werd in 1816 door Koning Willem I aangekocht voor zijn zoon de prins van Oranje voor diens huwelijk met Anna Pavlovna. Het paleis werd als een rijk geornamenteerde patriciërswoning voor de familie Van Wassenaer-Obdam in 1716 door Daniël Marot gebouwd. Dit huis staat op de hoek van de Kneuterdijk en bezit een sterk gestileerde gevel in de rococo stijl welke gevel in latere jaren geheel wit is gepleisterd. De brede toegangsdeur wordt aan weerszijden geflankeerd door een viertal vensters waarvan de vensters, die zich het dichtst bij de toegangsdeur bevinden, de brede hal van invallend daglicht voorzien.

Nadat de prins van Oranje met zijn gemalin het paleis had betrokken, ging de prins voortvarend aan de slag om het paleis uit te breiden naar eigen inzicht. Zo werd er al snel een nieuwe eetzaal, en een balzaal aangebouwd. Doordat de prins en later als koning, zich vaak op ondeskundige basis zich met de bouw van extra kamers en andere ruimten bemoeide, werden aan de architecten De Greef en Brouwer vaak de meest onmogelijke opdrachten verstrekt. Helaas verviel het paleis al in de 19^{e} eeuw door de slechte bouwconstructie in een deplorabele staat, waarna het gedeeltelijk onder de slopershamer viel. Wat overgebleven is van het statige complex zijn de entree en gevel aan de Kneuterdijk en de Gotische zaal waar koning Willem II zijn schilderijengalerij hield.

In februari 1816 trouwde de prins van Oranje met grootvorstin Anna Pavlovna, een van de vier dochters van Tsaar Paul en zijn vrouw Fjodorovna in St. Petersburg. Al snel betrok het jonge paar het paleis aan de Kneuterdijk waar Anna zich thuis voelde, omdat zij haar eigen grootmeesteres, haar geestelijke en nog een aantal andere Russische hovelingen mocht meenemen.
Achtereenvolgens werd het ouderlijk paar verblijd met de geboorten van de prinsen; Willem (1817), Alexander (1818), Hendrik (1820) en de prinses Sophia (1824).

Ofschoon Anna Pavlovna een stuurs karakter had en weinig inschikkelijk bleek te zijn, kregen de kinderen een voor die tijd moderne opvoeding waarbij de ouders een grote invloed hadden. Pas als de kinderen hun tienjarige leeftijd waren gepasseerd werden er docenten en gouvernantes van buiten de hofhouding aangetrokken.

> *De prinsjes werden al snel vertrouwd gemaakt met hun afkomst en hun toekomstige positie in de Nederlandse samenleving. Zij maakten al op jonge leeftijd kennis met het militarisme en droegen vaak militaire uniformpjes, waarbij zij ook beschikten over hoge militaire rangen. Deze omstandigheden in de prilste jeugd van het oudste kind Willem zijn mede de grondslag geweest voor de barse rechtlijnigheid, die de latere koning Willem III zou kenmerken.*
>
> *Toen de erfprins was opgevoed tot een jongeling van rond de twintig jaar was hij nauwelijks tot enige relativering in staat. Niets wijst erop dat zijn opvoeders in staat zijn geweest de uitvloeisels van een mogelijk erfelijke belasting om te buigen, zodat hij een plooibaarder karakter zou kunnen krijgen. Over deze erfelijke belasting toonde zijn moeder zich al vroeg ongerust. Hij was als kind ongemakkelijk in de omgang, ongeremd, vaak doldriftig en wispelturig. Waarschijnlijk kreeg zijn jongere broer Alexander, die een veel voorkomender en knappere verschijning was, meer liefde en aandacht van de ouders en werd deze bij herhaling ten voorbeeld gesteld aan Willem.*
>
> *De in de grond van zijn karakter goedhartige Willem zal hierdoor zijn gekwetst, hetgeen bij hem telkens weer irritatie opriep als een of ander lid van de Oranje-Nassau familie werd geëerd of geprezen. Vooralsnog beschikte de jonge Willem over een ontwapende kinderlijkheid, die hij zelfs als volwassene bleef behouden. Kenmerkend Russisch aan hem was zijn rijzige, indrukwekkende gestalte, zijn opmerkelijke lichaamskracht en zijn zware, zeer luide bulderend stemgeluid.*
>
> *Een aantal moderne gedachten, die ten grondslag lagen aan Willems opvoeding werd in de kiem gesmoord, hetzij met opzet door minder progressieve hoffiguren, die invloed hadden op Willem of onder druk van de omstandigheden. Een van die ongunstige omstandigheden voor de opvoeding van Willem was het feit dat het koninklijke gezinsleven zich beurtelings, met een tijdsbestek van een half jaar, aan het hof in Den Haag of in het paleis te Tervueren in België afspeelde.*

Zijn vader, en de direct verantwoordelijke mentor voor de opvoeding van de kinderen, de baron Constant Rebeque de Villars, waren het bijvoorbeeld over eens dat aan inzicht in de materie meer aandacht moest worden besteed dan aan feitenkennis. De vorming van de jonge prinsen zou, volgens hen, bij voorkeur in een soort klassenverband moeten plaatsvinden. Helaas is van deze mooie voornemens weinig terecht gekomen.

Nadat Willem als 17-jarige jongeman werd ingeschreven op de universiteit van Leiden, kreeg hij te maken met een andere vorm van begeleiding door mentoren, die de oude baron De Villars opvolgden. De generaal majoor Daniël Otto Bagelaar werd mentor van Willem en belast met de militaire opvoeding van de erfprins. De baron Forstner de Dambenoy oefende grote invloed uit op de persoonlijke vorming van de jonge prins. Gedurende een drietal winters, vanaf 1834 t/m 1837, volgde de erfprins colleges van o.a. professor Tydeman (staatshuishoudkunde), dhr. Hofman Peerlkamp (algemene en vaderlandse geschiedenis) en professor De Cock (staats- en volkenrecht).

Willem werd door deze colleges niet echt geboeid. Hij was weinig geneigd tot het theoretische en intellectuele niveau en raakte snel geïrriteerd bij ingewikkelde spitsvondigheden en nuanceringen in de rechtsproblematiek. Liever bracht hij talloze uren door bij een schrijnwerker aan de Haagse Hofsingel.

De stad Leiden verveelde Willem, hij zocht zijn vertier dan ook bij voorkeur op die plaatsen, waar hij minder op de vingers werd gekeken door zijn mentors. Tekenend voor het onbezonnen gedrag van Willem is bijvoorbeeld zijn buitensporig optreden, tijdens een lustrumfeest van de Leidse studentenvereniging 'Minerva', waar hij in het bijzijn van een groot aantal studenten zijn onaangepaste gedrag tentoon spreidde door op ongegeneerde wijze van diverse gedekte tafels uit de uitgestalde schalen en kommen voedsel te nemen zonder zich de minste vorm van fatsoen aan te meten.

Willem vertoonde vele malen geen enkel besef te kennen van zelfbeheersing, was snel uit zijn humeur gebracht, verongelijkt en had uitzonderlijk lange tenen. Bovendien dronk hij niet zelden te veel. Willems vrienden waren vooral in die periode boemelvrienden met wie hij tijdens wilde festijnen zich te buiten ging aan uitspattingen. Tot deze boemelvrienden behoorde bijvoorbeeld Jules Henri van Capellen die later, toen Willem koning was, tot adjudant-admiraal werd benoemd.

Vaak maakte zijn ongeremde gedrag elk publiek optreden van de erfprins tot een zenuwslopende onderneming voor de plaatselijke autoriteiten. Zij leefden dan in de voortdurende angst het slachtoffer te worden van een opkomende driftbui van de erfprins, waardoor zij aan de publieke schandpaal genageld dreigden te worden. In 1836, toen de erfprins een bezoek bracht aan Londen voor een ontmoeting met de toen nog huwbare prinses Victoria, bracht de jonge Willem tijdens een feestelijk banket een zeer welsprekende toost uit op de dapperheid van zijn vader, die hij later zo om zijn 'slapheid' zou misprijzen.

(Uit; Koning Willem III, Kikkert)

Op Paaszaterdag 1838 gebruikte het koninklijk gezin het ontbijt in de onlangs nieuw ingerichte eetzaal van het paleis Kneuterdijk. De eetzaal, die direct naast de centrale salon en de lange corridor naar de feestzaal lag, kende een zeer rijke versiering en fraai stucwerk aan het plafond. Centraal in dit fraaie stucwerk stond een strijdwagen, die gemend werd door een mythologische strijder die, omringd door allerlei wapenen, de strijd aanging met een niet zichtbare tegenstander. Boven de dubbele openslaande deuren naar de salon bevond zich een ander groot stucwerk, waarop een strijdende figuur, de Prins van Oranje zelf, een pose aanneemt, waarbij een hem bedreigend dier wordt gedood. De eetzaal zelf, rechthoekig van formaat, was in een oudroze kleur geschilderd, waarbij de kleurtinten in de deurpanelen overgingen naar een warm rood. Op de muren was een gespannen velours behang aangebracht in een rustig dessin, dat in kleurstelling overeenkwam met de kleuren van het houtwerk en de panelen van de deuren. Op de vloer lag een reusachtig groot geweven tapijt in warm rode tinten en een donkergroene kleur, waarbij repeterende motieven zich aan de toeschouwer opdrongen. Boven, de in donker graniet uitgevoerde schoorsteenmantel, hing een classicistisch schilderij, waarop een tweetal vrouwenfiguren en een manlijke zich in een arcadisch landschap bevonden. De ruimte in de eetzaal werd gedomineerd door een grote bijna ovale mahoniehouten eettafel waar een tiental witgelakte stoelen met een rood/groene gobelin overtrokken zittingen de tafel omringden.

Aan weerszijden van de openslaande deuren stonden twee kleinere wandmeubels waarvan de deurtjes waren ingelegd met gepolitoerde houtsoorten. Op deze twee identieke meubels lag een wit marmeren blad waarop twee kleinere kastjes stonden, waar zich het rijk geornamenteerde zilveren bestek in bevond. Naast de schoorsteenmantel stonden aan weerszijden twee smalle servieskasten, waar een mooi Meisner servies was uitgestald. Aan een lange zijde van de eetzaal had men door twee grote vensters een uitzicht over de fraai aangelegde paleistuin, die in opdracht van de kroonprinses

Anna was aangelegd. In elk van de andere drie wanden bevond zich een toegangsdeur, die respectievelijk tot de salon, het trappenhuis en de lange corridor toegang gaven.

Op deze ochtend had het bedienend personeel de eettafel gedekt voor zes personen en stond een lakei in een donkerblauw uniform klaar om de leden van het prinselijk gezin van dienst te zijn.

“ Goede morgen, vader, moeder,” begroette de jonge erfprins zijn ouders, terwijl zijn jongere zusje Sop-hia in zijn navolging hetzelfde deed.

“ Goede morgen, Willem en Sophia,” groette de beide ouders terug, die iets eerder de eetzaal waren binnengelopen.

De tafelschikking was zodanig, dat de kroonprins aan het hoofd van de tafel zat en hij aan zijn rechter-zijde geflankeerd werd door zijn vrouw, de kroonprinses Anna, met haar grootmeesteres. Tegenover hen zaten de erfprins Willem en zijn zusje Sophia. De plek tegenover de kroonprins zou deze keer vanwege de absentie van prins Alexander onbezet blijven.

De kroonprins bezat een gemiddelde lichaamslengte, slank, levendig en actief. Zijn lichaam was, zoals men dat toen noemde, volmaakt geproportioneerd. Hij had, zoals alle leden van de familie Van Oranje-Nassau de gewoonte om met tamelijk korte passen te lopen, waardoor de voeten een ongewone snelheid kregen. In zijn hele manier van optreden was een houding van bescheiden gratie en een aantrekkelijke harmonie waar te nemen. De kroonprins had een hoog en nobel voorhoofd, dat groter leek dan het in werkelijkheid was. Zijn gelaatsuitdrukking wees op een vriendelijk karakter, waarbij een glimlach om zijn mond een neerbuigende minzaamheid verried. Zijn uiterlijk kenmerkte een avontuurlijke geest, waarbij zijn karakteristieke trekken het stempel droegen van hevige hartstocht en innerlijke droefheid.

“ Is Alexander nog niet op, Willem?” vroeg zijn vader.

“ Nee, Alexander heeft weer erg veel last van zijn hoofd en heeft te kennen gegeven liever in bed te blijven.”

“ Ach, ach. Ik niet weten hoe dat met mijn jongen zal gaan, hij gaat zo kwetsbaar zijn de laatste tijd,” zei de kroonprinses in haar nog immer gebroken Nederlands, dat zij zich nooit helemaal eigen zou maken.

Erfprins Willem zag er voor zijn leeftijd van eenentwintig jaar minder volwassen uit dan men zou mogen verwachten. Hij droeg het uniform van kolonel van de artillerie, waar hij zich graag in vertoonde. Hij beschikte over een rijzige gestalte en statige houding waar vele hovelingen zelfs, toen hij nauwelijks volwassen was, al ontzag voor hadden. Hij had een niet onknap gezicht met bruine ogen een brede bakkebaarden, maar zijn stuurse gelaatsuitdrukking was er de oorzaak van dat slechts weinig mensen hem genegen waren.

“ Ach moeder, maak u zich toch niet ongerust. Het zal wel weer overgaan,” probeerde hij zijn moeder gerust te stellen.

“ Ik doe het toch vreemd vinden. Alle doktoren, die zijn geconsulteerd, hebben hem niet gaan genezen van de gevolgen van dat vreselijke ongeluk.”

“ Ja, Anna,” zei de kroonprins tegen zijn vrouw, “ dat ongeluk speelt hem nog steeds parten. Wie had zoiets dan ook verwacht?”

“ Je had die generaal-majoor Bagelaar ook direct moeten ontslaan. Hij heeft er de oorzaak van dat mijn lieve Alexander zo erg is.”

“ Wat is dat nu voor onzin, moeder. Generaal Bagelaar kon toch niet weten dat die boomtak precies op het moment, dat wij daar liepen, zou afbreken en op Alexanders hoofd zou vallen. Hem daarom, verwijten maken, is onzinnig.”

“ Hij had jullie nooit gaan laten lopen door het bos in deze vreselijke storm. Ik ga hem dat zeer kwalijk nemen.”

“ Wat had u dan gewild? Dat wij de hele avond en nacht in het rijtuig waren blijven zitten, totdat de storm geluwd was? Wij hadden gewoon pech, dat het pad door het Haagse Bos versperd werd door een omgevallen boom. Daardoor konden we niet verder rijden. Bovendien waren wij slechts op vijf minuten gaans van hier. Dan blijf je toch niet in het rijtuig zitten.”

“ Toch ik vinden dat de generaal slecht heeft gedaan. Je moet hem alsnog doen ontslaan, Willem,” zei de kroonprinses tegen haar echtgenoot.

De kroonprinses had zich voor deze gezamenlijke ontbijt mooi gekleed en haar toilet laten doen. Zij droeg een licht crèmekleurige robe die de hals en schouderpartij grotendeels onbedekt liet. Om haar slanke taille droeg ze een brede mokkakleurige tailleband, die haar slanke gestalte benadrukte en haar boezem overmatig veel naar voren deed stuwen. Haar gitzwarte haar was in een groot aantal brede krullen gezet, die grotendeels haar voorhoofd sierden. Haar ovaalvormige gelaat, met de donkerbruine ogen en spitse neus, straalde een opmerkelijke rust uit. Om haar hals droeg ze een van de teruggevonden juwelen van de roof uit 1829 en op het haar droeg ze een zilveren diadeem met talloze kleine diamantjes.

Naast de kroonprinses zat haar grootmeesteres, mevrouw de barones van Limburg-Stirum. Deze trouwe tafeldame volgde haar overal waar de kroonprinses ging en voldeed gedwee aan alle wensen die de kroonprinses haar stelde. Deze grootmeesteres, ongeveer even groot als de kroonprinses, had het hoogblonde haar in een knot opgestoken. Haar kleding was formeel netjes, hetgeen wil zeggen dat haar kledij niet mocht wedijveren met datgene wat de kroonprinses droeg. Onder de hofhouding werd regelmatig over haar geroddeld, er werd gefluisterd dat de grootmeesteres zich gedroeg als een schoothondje en alleen nog het bed niet deelde met de kroonprinses.
“ Ik denk er niet aan, Anna. Die man heeft ons, en mij in het bijzonder, al zoveel goede diensten bewezen dat ik hem nu, anderhalf jaar na dit ongeluk, moeilijk alsnog kan ontslaan. Nee Anna, dat doe ik niet!”

Enigszins in haar wiek geschoten deed de kroonprinses er het zwijgen toe, terwijl de kroonprins vervolgens met het uitspreken van een gebed de maaltijd opende. De ontbijttafel was rijkelijk voorzien van brood, beleg, schalen met fruit en suikerwaren. Terwijl het koninklijk gezin zich aan het ontbijt zette, zorgden een lakei en een kamermeisje voor de bediening en droegen datgene aan wat de leden van het gezin wensten. Sophia bediende zichzelf door voortvarend te werk te gaan met sneden brood en de suikerwaren. Sophia was, nu ze veertien jaar was geworden, een aantrekkelijke jonge dame, die nog niet volledig uitgegroeid was en daarom nogal gezet en propperig overkwam, niet in het minst door het nogal opbollende en dikmakend jurkje van satijnen stof, dat ze droeg. Haar blonde haar hing in losse pijpenkrullen om haar ronde gezicht, waarin haar blauwe ogen een matte uitdrukking hadden. Sophia had zich aangeleerd zich heel gematigd te gedragen, vooral als het disputen betrof, die haar vader met haar broer aangingen.
“ Hoe zou het Hendrik vergaan?” vroeg de erfprins op een gegeven moment, tussen twee happen door, aan zijn vader.
“ Ik heb zojuist nog een brief ontvangen uit Soerabaja. Zijn tournee door Indië verloopt voorspoedig en hij schrijft op het punt te staan naar Kaap de Goede Hoop af te zeilen. Hendrik is enorm gegroeid als persoon en als mens door alle ervaringen, die hij op deze reis heeft opgedaan. Zijn brieven ademen een heel eigen sfeer en volwassenheid uit. Ik ben zeer tevreden over datgene wat hij tot nu toe heeft gedaan.”
“ Och, ja. Daar gaan we weer. U en moeder zijn altijd zeer tevreden over datgene wat Alexander en Hendrik doen. Ik krijg alleen maar kritiek. Ik doe blijkbaar nooit iets goeds.”
“ Dat moet je niet zeggen, Willem. Wij waarderen je best wel, ook al heb je het moeilijk gehad tijdens je studententijd in Leiden.”
“ Praat me niet van Leiden. Wat een ellendige stad met al die kwezels en studenten. Ik heb me de afgelopen tijd groen en geel geërgerd aan dat ‘bontonne’ volkje. Zo vreselijk met zichzelf ingenomen.”
“ Maar de colleges, die je gevolgd hebt waren toch leerzaam, Willem?”
“ Vader, praat me er niet van. Al die prietpraat van die oude zeurderige Tydeman. Af en toe werd ik gewoon onpasselijk van hem en zijn colleges. De enigen waar ik waardering voor kan opbrengen zijn meneer Hofman Peerlkamp en generaal Bagelaar. Zij hebben mij tenminste wegwijs gemaakt in de geschiedenis en de militaire zaken. Van die andere twee zogenaamde docenten heb ik niets geleerd.

Domme zinloze vakken zoals staatsrecht en staatshuishoudkunde. Ik hoop me daar nooit mee te hoeven vermoeien."
" Dat mag je niet zeggen, Willem. Straks als jij later koning bent zal je die kennis hard nodig hebben wil je je kunnen doen gelden als vorst en als voorzitter van de Raad van Staten."
" De Raad van Staten!! Praat me niet van dat stel uitgestreken figuren. Toen ik achttien werd mocht ik geen zitting nemen in die raad, terwijl oom Frederik net achttien was toen hij zitting in dat college nam. Maar ik moest van die Van Maanen wachten totdat ik eenentwintig was. Eerst zou ik achttien geweest moeten zijn en daarna werd het bijgesteld dat ik eenentwintig moest zijn. Van zo'n weifelend college heb ik de buik van vol."

Al mopperend uitte de erfprins met zijn luide stemgeluid zijn ongenoegen over hoe men hem behandelde en stak hij zijn weerzin over bepaalde personen niet onder stoelen of banken hetgeen de sfeer tijdens het ontbijt al snel bedierf.
" Maar Willem," probeerde zijn vader een beroep te doen op zijn zoons redelijkheid, " je bent nu toch opgenomen in dat college. Het is jouw taak om als toekomstig vorst je rekenschap te geven van die zaken die je, politiek gezien, aangaan."
" Ja, dat probeert iedereen me wijs te maken. Ik zal dat lidmaatschap aanvaarden, maar ik zal nooit en te nimmer voorzitter van die club worden. Jamais!! Ik kan die lui met die uitgestreken gezichten niet uitstaan!"
" Maar hoe wil je dan later, als regerend vorst, het land besturen en het volk dienen? Daarvoor heb je juist zo'n college nodig."
" Mijn onderdanen dienen??? U bedoelt toch dat zij mij moeten dienen. Ik wens me niet onderdanig op te stellen aan dat volk van Jan Hagel."

> *Jan Hagel is een typering van de mens, die de overgang markeert van de bewust en rationeel denkende mens naar de gewetenloze onfortuinlijke maatschappelijke mislukking. Jan Hagel komt voor als; metselaarsknecht, kaailoper, sjouwer, zakkendrager of iets dergelijks maar in overeenstemming met het onderricht, dat hij heeft ontvangen en in de mate dat hij meer of minder dom en lui is. Hij begint zijn leven vanuit de armen-, diaconie- of tussenschool. Soms vanaf de haven of van onder de blote hemel. In het eerste geval leert hij lezen, schrijven, rekenen etc. In het laatste geval leert hij koffie, bier en tabak gebruiken en bedient hij zich van zaken zoals; stelen, vloeken, oplichten, verkrachten en vechten.*

" Moet ik me onderdanig opstellen voor dat soort rapaille? Dat voor hun achttiende levensjaar trouwt, aardappelen vreet, teringachtige kinderen maakt en dan de hand ophoudt bij de armenkas of bedeling? Dat op allerlei manieren bedelt en de mensen bedriegt? Moet dat mijn volk zijn waar ik me voor ga uitsloven? Nee vader, geen moment denk ik daaraan. Dan word ik liever geen koning en ontvlucht ik dit armzalige land."

Erfprins Willem III van Oranje

Na deze tirade, gevoerd op hoge toon en met zijn sterke stemgeluid, was de sfeer aan tafel tot aan het dieptepunt gedaald. Ondanks de pogingen van de kroonprins zijn zoon andere liberalere opvattingen voor te houden bleef de erfprins mokken en wilde hij met alle geweld zijn gram halen.
“ Maman,” zei prinses Sophia,” je peux déposer? Je pense que ne c‘est pas amusant.”
De kroonprinses, die het dispuut met stijgende verbazing aanhoorde, gaf haar dochter toestemming van tafel te gaan.
“ Wat praat je nu over het gewone volk,” zei de kroonprins van Oranje, “ je hebt in de hogere kringen vertoefd. Met hoog opgeleide studenten verkeerd. Die jonge mensen komen allemaal uit goede families. Wat weet je nu van het gewone volk? Je veroordeelt het maar je kent het niet!”
“ Wat heeft u nu als ouders voor mij betekend? U moeder, u geeft helemaal niet om mij. Alexander, dat is uw oogappel, uw lievelingskind. Ik ben de losbol, degene die altijd voor problemen zorgt. En u vader, wat heeft u voor mij betekend? Niets. Nooit was u er voor mij op die momenten, dat ik er behoefte aan had. Ja zelfs bij mijn doop wist u niet hoe snel u moest afreizen naar België zonder zich om mij te bekommeren. Nooit heeft u zich ingespannen om mij onder de mensen te laten komen en met hen om te kunnen gaan. Generaal Bagelaar heeft mij in die wereld ingeleid. Mij de weg gewezen hoe ik als mens tegenover die eenvoudige volkse lieden moet opstellen. Waar was u, toen ik voor het eerst naar Leiden ging? U was te druk met uw hobby’s, u was op pad voor uw kunstverzameling. De generaal heeft mij begeleid op die momenten, dat ik alleen zou staan. Ik vertoef nu met mensen in mijn omgeving, die mij lief zijn; mensen zoals Jules van Capellen en anderen waar ik frequent mee omga.”

“ Je bedoelt je boemelvrienden. Dat is volk voor het moment, later zal je ervaren dat er verschillende soorten mensen zijn, die je als vorst allemaal evenveel waard moeten zijn.”
“ Ook diegenen, die zich met de misdaad inlaten? Zoals die vadermoordenaar in Amsterdam? Daar kan ik toch in het geheel geen compassie mee hebben. Het is maar goed dat ze hem met een bijl hebben onthoofd. Dat gewone volk moet zijn plaats weten en zich niet tegen het gezag oprichten. Ik ben blij dat uw vader, de koning, de rechtswetten heeft aangescherpt in zijn ‘Gesel- en Wurgbesluit’.”
“ Willem, die wet is onredelijk en in vele gevallen ook onrechtvaardig. Je moet ook naar de omstandigheden kijken waar die mensen in verkeren. Zij leven meestal in armoede en het is jouw plicht als vorst jegens deze mensen hun levensomstandigheden te verbeteren.”
“ Dat kan ik niet alleen als vorst doen.”
“ Nee, natuurlijk niet. Daarom moet je als vorst leiding geven aan een kabinet van achtenswaardige personen, die dit wel kunnen bewerkstelligen.”
“ De macht aan het volk, bedoelt u. Dat liberalisme wordt nog eens ons noodlot. Als ik vorst ben wil ik regeren, zoals het mij goeddunkt en ik wens niet ter verantwoording te worden geroepen door een stel slappelingen, die niet durven op te treden tegen personen, die misbruik maken van de goedaardigheid van anderen. Ik ben nog altijd gelukkig, dat uw vader, de koning, hier de scepter zwaait. Een volk moet je onderdanig maken met wetten, die respect afdwingen.”

Hoofdschuddend deed de kroonprins er het zwijgen toe. Zijn zoon leek hem onverbeterlijk. Intussen had het prinselijk gezin, zover dat mogelijk was in de voortdurende discussie tussen vader en zoon, het ontbijt genuttigd en leek de maaltijd op zijn eind te lopen. De lakei schonk een ieder nog eens bij en trad daarbij zeer behoedzaam op de gezinsleden niet te hinderen bij het vullen van de waterglazen. Zo vulde hij achtereenvolgens de glazen van de kroonprins, de kroonprinses enz. tot hij bij de erfprins was aanbeland om diens glas te vullen. Maar deze was wederom in een fel dispuut geraakt met zijn vader, waarbij hij met veel stemgeluid en grote armgebaren zijn gelijk trachtte te krijgen.
“ Vader, ik zeg u die hele liberale beweging in het land zal ons alleen maar ellende opleveren.”
Juist op dat moment boog de lakei zich met de waterkan in de hand voorover om het glas van de erfprins bij te vullen toen de erfprins in de heftigheid van de discussie met een onbedoelde armbeweging de waterkan bijna uit de hand van de lakei sloeg. De lakei trachtte zich snel te herstellen doch kon niet voorkomen dat een flinke guts water over de schouder en in de nek van de erfprins terecht kwam.
“ Lompe boer!!” bulderde de erfprins tegen de lakei. ” Kun je niet uit je doppen kijken. Heb je dan helemaal geen benul van etiquette!”
De lakei stamelde iets van een verontschuldiging en deed geschrokken een paar passen achteruit.
“ Alles, maar dan ook alles is altijd tegen mij. Moet je nu eens zien. Mijn hele uniform is nat. Verdwijn uit mijn ogen lomperik,” snauwde de erfprins de man af.
“ Ik zou je als ik koning was je direct ontslaan, nee onthoofden!! Het is je reinste majesteitschennis!”
“ Toe Willem, bedaar nu eens. Dat beetje water is toch niet zo onoverkomelijk?”
“ Dat vind u. U bent een slappeling. Men zal nog eens de vloer met u aanvegen.”
“ Willem, ik vind dat je nu genoeg je gal hebt gespuwd. Ik wil deze maaltijd onder Gods oog op een fatsoenlijke manier beëindigen zonder met beledigingen geconfronteerd te worden. Heb je dat begrepen!”

Mokkend keek de erfprins zijn vader aan, terwijl op dat moment een andere lakei toestemming vroeg de eetzaal te mogen betreden. Op een zilveren schaaltje bracht deze lakei een brief, die hij aan de kroonprins overhandigde.

De lakei maakte, naar etiquette voorschrift, een kleine buiging naar de kroonprins, zodat deze de brief en de briefopener van het zilveren schaaltje kon nemen en verbrak het zegel en opende de brief. De kroonprins las aandachtig de brief door terwijl zijn tafelgenoten nieuwsgierig de inhoud van de brief afwachtten.
“ Zie hier, Willem, een brief van de koning van Württemberg.”

“ Wat meldt de vader van Sophie, vader?” vroeg de erfprins nieuwsgierig na deze uitspraak van zijn vader.
“ Om de brief kort samen te vatten schrijft de vorst van Württemberg dat zijn dochter nog niet tot een besluit is gekomen en dat zij meer tijd nodig heeft om ons aanzoek te overwegen.”
“ Wat? Schrijft hij dat? Ben ik niet goed genoeg voor dat kleine vorstenhuis, zodat men mij aan het lijntje wil houden?”
“ Rustig Willem. Je moet niet zo snel je gevolgtrekkingen maken. De koning van Württemberg schrijft verder dat hij voornemens is op de grote reünie van de Romanov familie, waar dan ook de tsaar van Rusland aanwezig zal zijn, het eventuele voornemen van een huwelijk tussen zijn dochter en de erfprins van Oranje bekend zal maken.”
“ Ja, vader. Echt waar, schrijft hij dat? Dat hij toestemt in een verbintenis tussen Sophie en mij?”
“ Jazeker, Willem, dat staat hier letterlijk. Dus nu komt je grote wens toch nog uit.”
Met veel moeite wist de erfprins zich te bedwingen om niet een vreugdedans te starten in de eetzaal en bezwoer zijn vader het volgende; “ vader, ik zal zo dadelijk een brief aan Sophie schrijven en haar alle goeds en weelde van de wereld toewensen. O vader, moeder, ik ben nu zo gelukkig dat ik het wel van de daken af wil schreeuwen.”
“ Willem,” zei zijn moeder, die zich minder opgewekt voelde, “ ik ga niet geloven dat deze Sophie jou gelukkig gaat maken. Zij heeft niet karakter om een man gelukkig te maken. Zij kijkt met blauwe, koude en ongevoelige ogen. Willem, jij mij geloven, je doet beter niet met haar te trouwen.”
“ Moeder, wat u ook over haar zegt. Ik zal zeker gelukkig met haar worden en ik heb er het volste vertrouwen in dat Sophie en ik een gelukkig huwelijk zullen hebben.”
“ Ik doe het hopen voor jou, Willem. Maar ik heb twijfel over haar. Bovendien gaat er op dat huwelijk, waarin de partners tweede graads verwanten zijn, een ongeluk rusten.”
“ Kunt u uw oude vete met uw overleden zuster niet voorgoed naast u neerleggen nu uw oudste zoon uw nichtje uitverkoren heeft zijn bruid te worden? Moet ik dan het slachtoffer worden van uw aversie tegen wat vroeger gebeurd is?”
“ In de bijbel staat geschreven dat dergelijke huwelijken niet goed zijn en met kracht verboden doen worden; het is inteelt. Het gaat door God veroordeeld en verwenst worden. Het is Sodom en Gomorra. Nee, slachtoffer word je niet, maar ik ga voorzien moeilijke tijden hier aan het hof.”
De erfprins schudde een paar maal zwijgend het hoofd, niet begrijpend dat zijn moeder bezwaar zou kunnen maken tegen zijn keuze van huwelijkspartner.

Nadat de kroonprins met een afsluitend gebed God in naam van hen allen had bedankt voor de maaltijd, verliet het koninklijk gezin de eetkamer.

De reis naar Berlijn

De familie genoot van het diner in de grote eetzaal. Behalve dat Sophie en Marie aanzaten aan het diner waren ook de drie kinderen, Catharine, Karl en Augusta, hun vader en hun stiefmoeder Pauline aanwezig. Bovendien werd het gezelschap opgeluisterd door de aanwezigheid van de twee grootmeesteressen de gravin Von Beroldingen en mevrouw Von Seckendorff.

De eetzaal van het Neues Schloss in Stuttgart, is een imposante ruimte met diverse deuren, die toegang geven op de ernaast gelegen corridor en de bijkamers, waar de gerechten worden voorbereid voordat ze op tafel worden gezet door de lakeien en bedienden. Zij zitten dan, als zij zich in de bijkamers bevinden, direct oproepbaar om hun diensten aan te bieden. De eetzaal bezit een prachtige plafondschildering, waar een episode uit de mythologische wereld wordt uitgebeeld. De wanden van de eetkamer zijn voor-zien van grote gobelins, terwijl de grote servieskasten een prominente plaats innemen tussen de gobelins. De lengte van de eetzaal is acht vensters lang, waar men een mooi uitzicht heeft op het park met de grote obelisk. Op de vloer ligt een immens groot tapijt, dat de vloer van de eetzaal grotendeels bedekt. Rond de grote rechthoekige zware mahoniehouten eettafel, staan een twaalftal blank geverniste stoelen met scharlakenrode zittingen. Aan de korte zijde van de eetzaal staan grote schouwen van Duits zwart/-bruin graniet, waarboven een schilderij hangt, dat ingeklemd tussen twee putti's, een arcadisch landschap uitbeeldt. De twee putti's dragen een gebogen ornament rond het schilderij, waarop een aantal sierstellen van chinees porselein zijn uitgestald. Boven de eettafel hangen twee grote vergulden luchters met elk twaalf kaarsenhouders. In de servieskasten treft men twee uitgebreide Meissner serviezen aan, die beschilderd zijn met Duitse landschapstaferelen.

De tafel was dan ook gedekt met een deel van het Meissner servies en voor iedere aanzittende waren twee roemers met fraai bewerkt glas en zilveren voeten klaargezet. In de zilveren karaffen stond de wijn en het water klaar om uitgeschonken te worden. Op deze lange eettafel waren ook nog vier tweearmige zilveren kandelaars opgesteld voor de noodzakelijke bijverlichting. Twee grote bloemstukken, in fraai bewerkte zilveren schalen met eenzelfde voet, vormden de pronkstukken van deze rijk gedekte eettafel.

" Sophie en Marie," sprak de koning zijn twee oudste dochters aan, " zoals jullie weten zal ik morgen naar Berlijn vertrekken. Jullie zullen over twee dagen, samen met jullie stiefmoeder en de kinderen, ook afreizen naar Berlijn, waar we elkaar dan weer ontmoeten op het grote paleis Charlotteburg van de koning van Pruisen. Ik heb mijn koetsiers opdracht gegeven om de rijtuigen, als jullie afreizen, om zeven uur voor te rijden, zodat jullie ruimschoots te tijd hebben om de bagage en koffers door het personeel in te laten laden. Ikzelf wil morgen uiterlijk om acht uur vertrekken richting Lützen, waar ik de nacht zal doorbrengen. Ik heb de koetsen als volgt ingedeeld; Sophie en Marie, jullie reizen in de tweede koets, de 'diligence de voyagé'. Jullie zullen vergezeld worden door de grootmeesteres Von Beroldingen en jullie kamermeisje Iris. Behalve de eerste koetsier reizen op jullie koets ook twee palfreniers en een tweede koetsier mee. Mama, de grootmeesteres Von Seckendorff, het kindermeisje Bertha en de drie kinderen in gebruiken de grote Landauer, daar is genoeg plaats voor zes personen. Is dat voor zover duidelijk ?"

De twee zussen knikten instemmend en waren al verheugd met grootmeesteres Von Beroldingen te reizen. Ook al was de gravin al op leeftijd, zij wist tijdens een reis iedereen te boeien met haar talloze verhalen en anekdotes, waar zij haar reisgenoten op vergastte.

" Ik wil jullie, Sophie en Marie, een waarschuwing meegeven. Wees op je hoede voor bepaalde charlatans, die in het gevolg van de verschillende vorsten kunnen meereizen. Laat je vooral niet beïnvloeden door deze, vaak iedereen naar de mond pratende, lieden die er alleen op uit zijn hun eigenbelang te dienen. Met name moet ik jullie waarschuwen voor een dubieuze figuur in het gevolg van de Oranjes, welke familie we veelvuldig zullen ontmoeten. Ik doel hierbij op de graaf Henri De Villers. Deze graaf neemt het niet zo erg nauw met de conventies en normen van fatsoen en beschikt over een slechte beheersing van zijn gevoelens. Bovendien gedraagt hij zich, in het bijzijn van jongedames zoals jullie,

als een Don Juan en zal hij alles in het werk stellen jullie gevoelens te bewerken. Hij is de afgezant van de Oranjes voor het groothertogdom Luxembourg en hij zwaait de scepter over het kasteel Colmar-Bergh. De man is ontzettend opdringerig en is, naar mijn mening, aller onaangenaamst.

Het verhaal gaat dat de graaf tijdens een wandeling in het park met een hofdame van onbesproken gedrag, deze verleidde en voorstelde om met hem mee te gaan naar zijn kasteel in Luxembourg. De goede vrouw ging nietsvermoedend in op het aanbod en bemerkte bij aankomst dat het kasteel Colmar-Bergh, oud, vies en vochtig was, waarin eigenlijk geen enkel fatsoenlijk mens in vertoeven wil. Het kasteel was slecht onderhouden en kende een slecht rioolstelsel. Uit de ervaringen, die de hofdame later vertelde, bleek dat zij al snel met de graaf gebroken had. Zij vertelde bijvoorbeeld dat de poetsvrouwen, die er rondliepen, er weinig helder uitzagen en de begrippen schoonmaken en stof afnemen niet kenden. Mensen, die bij toeval een kijkje achter de coulissen van het protserige kasteel konden nemen, werden zo onpasselijk van de viezigheid, die zij zagen in keukens en voorraadkamers, dat zij bijna niet meer durfden te eten. Toen deze hofdame dan ook in dit vochtige en koude kasteel ziek werd en zij als in een legerhospitaal verzorgd werd door een onzindelijke ziekenverzorger, raakte de verhouding tussen deze dame en de graaf tot een dieptepunt, waarna zij het kasteel op een nacht moest ontvluchten," besloot de vorst zijn verhaal.

" Waarom vertelt u ons dit verhaal?" vroeg Marie bescheiden.

" Met dit verhaal wil ik jullie erop wijzen dat niet alles wat blinkt ook goud is, dat geldt ook voor bepaalde personen, die jullie op dit feest zullen ontmoeten. Ik wil jullie, Sophie en Marie, beslist niet kort houden, begrijp mij niet verkeerd. Jullie zijn zelfstandig genoeg om je eigen weg te gaan doch pas op voor onbetrouwbare lieden, zij liggen in iedere situatie op de loer. Of dat nu volkse lieden zijn of van hoge afkomst, op elk niveau heb je dergelijke lieden, die niet te vertrouwen zijn en voldoende moeite willen doen om je te verleiden."

" Vader, uw waarschuwing is mij een wet," zei Marie.

" Wij zullen op het feest veel mensen ontmoeten, die niet direct gelieerd zijn aan de familie Romanov, zoals bijvoorbeeld de hertog van Brunswijk en andere zeer aimabele personen, die hun sporen op het gebied van wellevendheid hebben verdiend. Met deze personen kun je natuurlijk omgaan en plezier maken, want daar is immers dit feest voor bedoeld. Als vader wil ik jullie behoeden voor 'misstappen'."

Nu de maaltijd ten einde liep werden de glazen nog eenmaal gevuld en mochten de jongste kinderen, na het afsluitende gebed, van tafel gaan om zich aan hun spel over te geven. De oudere kinderen en volwassenen, waaronder Sophie en Marie werden gerekend, bedienden zich van een gezellig natafelen waarbij diverse onderwerpen werden besproken. Zo ook de aanstaande verloving van Sophie.

" Sophie," zei haar vader, " ik hoop dat deze reünie met de familie jou en ons duidelijkheid zal verschaffen in het aanvaarden van het aanzoek dat de prins van Oranje ons gedaan heeft. Ik ben van mening dat dit aanzoek het beste is wat jou kan overkomen; introuwen in de koninklijke familie van Nederland waardoor niet alleen jij maar ook wij als familie, in onze status gekend zullen worden. Ik hoop dan ook op het feest jouw verloving met de erfprins van Oranje bekend te kunnen maken."

Even viel er een stilte aan tafel. Zo duidelijk had de vorst zich nog niet eerder over dit onderwerp uitgelaten. Sophie moest een paar maal slikken voordat zij antwoord kon geven.

" Vader, ik begrijp uw goede bedoelingen maar ik ben nog niet geheel in vrede met mezelf. Gun mij alstublieft nog een paar dagen uitstel, zodat ik mijn gevoelens geheel op orde kan krijgen om dan volledig achter mijn besluit te staan."

" Goed, mijn kind, dat laatste uitstel is je gegund maar zodra we in Berlijn zijn wil ik je antwoord weten."

Sophie knikte met het hoofd in de wetenschap dat het lot onafwendbaar leek. Ze sloeg de ogen neer, dacht een moment na en zei toen; " vader, zou ik vanavond een bezoek mogen brengen aan het mausoleum? Ik zou graag heel dicht bij moeder willen zijn op het moment, dat ik zo'n grote beslissing moet nemen. Mag ik over de sleutel van het mausoleum beschikken?"

Het hele gezelschap keek nogal vreemd op van deze vraag, die niemand verwacht had.

“ Natuurlijk mag je dat, Sophie. Maar vind je het geen ongunstig tijdstip om nu nog, nu de avond gaat vallen, naar het mausoleum te gaan?”
“ Nee, vader. Ik wil op het moment van de grootste beslissing in mijn leven bij mijn moeder zijn om haar raad te vragen en haar zegen af te roepen.”
De vorst fronste zijn wenkbrauwen doch wilde zijn dochter niet teleurstellen en stemde toe.
“ Goed, Sophie, zoals je wilt. Ik zal Johan opdracht geven een rijtuig in te spannen, zodat hij je naar het mausoleum kan rijden en je ten dienste kan staan.”

Even later sloeg Sophie haar wijde bruine cape met de armsplitten over haar donkerroze mantel en maakte deze met de zilveren gesp onder haar kin vast. Ze zette haar grote roodfluwelen toque op en liep met kordate passen de marmeren hal door om het paleis te verlaten. Voor de trappen van de entree stond de calèche klaar, die Johan voor haar had ingespannen.
“ Goedenavond, hoogheid. Ik heb van uw vader begrepen dat u naar het mausoleum gebracht wenst te worden?” zei de koetsier, die haar op hoffelijke wijze hielp bij het instappen.
“ Dat is juist, Johan. Breng mij er zo snel mogelijk naartoe.”
Sophie stapte gedecideerd in het kleine open koetsje, dat plaats bood aan twee personen met daarvoor de koetsiersbok. Met een klakkend geluid met de tong zette Johan het paard aan tot een rustige draf en men-de het koetsje het Cours d’Honneur uit om vervolgens de weg naar de Württemmer berg in te slaan. Daar boven, op de top van deze heuvel, die door de bevolking vanwege de rode kleur aarde de Roterberg werd genoemd, lag het imposante mausoleum. In dit lieflijke landschap van kleine dorpjes en wijngaarden op de glooiende heuvels zag het mausoleum uit over het Neckardal. Op deze plaats had Wilhelm van Württemberg, nadat het oude kasteel was afgebroken, het pronkerige mausoleum gebouwd als eerbewijs aan de laatste rustplaats voor zijn jong overleden vrouw Catherina Pavlovna.

Na een korte rit, het mausoleum lag vlakbij de stad Stuttgart, arriveerde het koetsje met zijn enige passagier voor het in de avondzon blinkende hoog optorende gebouw. Het mausoleum was een creatie van de Italiaanse bouwmeester Salucci, die deze grafkapel ontwierp naar het voorbeeld van het Pantheon in Rome.

Mausoleum Württemberg

“ Hoogheid, wij zijn gearriveerd. Zal ik nog even met u meelopen?”
“ Dat is goed, Johan.”
De koetsier was een zeer getrouwe en dienstbare man, die al meer dan dertig jaar in dienst was bij de vorst van Württemberg en al diverse posities had bekleed. Langs deze weg was hij door de jaren heen een graag geziene figuur en een zeer betrouwbare persoon voor de beide prinsessen geworden.

Langzaam liep Sophie de dubbele trap van twintig brede zandstenen treden op. De trap werd links en rechts geflankeerd door zuilen, waarop een door oxidatie groen geworden koperen vuurschaal stond. Boven aan de trap doemde het majestueuze gebouw, opgetrokken uit zandsteen, op, waar vier Ionische pilaren als wachters voor de ijzeren deur de entree afschermden. Nu de zon onderging baadde het mausoleum in het rode avondlicht, waardoor het een feeërieke uitstraling kreeg en het zilveren kruis, bovenop het mausoleum, als een monstrans straalde.
Zwijgend liep Sophie tussen de pilaren door naar de zware deur, gevolgd door Johan, die twee fakkels had meegenomen. Sophie las de inscriptie boven de deur, die de gevoelens van haar vader voor zijn vrouw verwoordden;

'Die Liebe höret nimmer auf'

Sophie drukte de sleutel in het sleutelgat en opende de zware deur, die licht knarsend openging. Een koude luchtstroom kwam haar tegemoet. De kilte van de grafkapel overviel haar doch zij zette door en liep de wit gestuukte ronde grafkapel binnen. Deze ronde ruimte bezat op drie plaatsen een uitbouw, waarin sarcofagen geplaatst konden worden. De ruimte was ongeveer vier meter hoog. Elke sarcofaag-uitbouw werd van de ronde ruimte afgescheiden met twee Ionische pilaren, die het directe zicht op de sarcofaag belemmerden. Samen met de witte muren droegen zij de reusachtige ronde koepel, die in de top een licht-venster bezat waar het roze-achtige licht van de avondschemering naar binnen viel. De binnenzijde van de koepel was bezet met tientallen in wit marmer uitgevoerde rozetten, die het ronde gewelf versierden. In de witgepleisterde muur vormden manshoge beelden van de vier evangelisten, in een ruime nis geplaatst aan weerszijden van de sarcofaagnissen, de enige Lutherse entourage in deze ronde ruimte.
Twee van de grafnissen waren nog leeg. Eén van deze nissen was bedoeld, zoals Sophie wist, voor haar en haar zuster Marie. De andere ongebruikte grafnis had nog geen bestemming gekregen. Haar vader zou zich na zijn dood bij zijn vrouw Catherina laten bijzetten.

Langzaam liep Sophie naar de tombe waar de sarcofaag van haar moeder Catherina stond, terwijl Johan de twee fakkels aanstak en deze in de fakkelhouders in de grafnis plaatste.
" Hoogheid, kan ik u nog van dienst zijn?" vroeg Johan op bescheiden toon.
" Nee, Johan. Ik wens hier een moment alleen te vertoeven. Ik zal u straks buiten bij de koets weer ontmoeten."
" Zoals u wilt, hoogheid."
De koetsier verliet vervolgens onder het echoënde geluid van zijn voetstappen het mausoleum en sloot de deur. Nu was Sophie alleen in het schaarse opflakkerende licht, dat de fakkels in de nis verspreidden.

Sophie legde een hand op de in wit Carrara marmer uitgehouwen sarcofaag en keek op naar het borstbeeld van haar moeder, dat daar op een sokkel gedragen, tegen de achterwand van de nis was aangebracht. Rondom dit borstbeeld was deze wand vol gehangen met tientallen prachtige Byzantijnse iconen.
" Moeder," fluisterde Sophie zachtjes voor zich uit en bijna onhoorbaar," moeder, waarom heeft u ons zo snel verlaten? Ik heb aldoor naar u verlangd. Ik heb u zo gemist. Nooit heb ik een arm van u om mij heen mogen voelen. Nooit heeft u blijken van genegenheid voor mij kunnen tonen. Waarom is het lot zo hard voor ons geweest? Zo onbarmhartig voor u, die zo jong moest sterven. Moeder ik zie de gelijkenis voor me in de icoon van 'De Moeder Gods der tederheid', waar in uw geloof zoveel liefde bestaat voor de heilige moeder Maria. Die moederliefde heb ik nooit mogen ervaren, heb ik nooit gekend. U heeft die liefde nooit aan mij kunnen openbaren. En daar, dat andere icoon van 'De Moeder Gods, die de weg wijst' dat de weg toont in de toekomst voor haar kind.

Moeder ik kom u raad vragen, ik zou zo graag een keer met u willen spreken. Met u overleggen over een zaak, die mij zwaar op het hart ligt. Met u willen spreken, zoals een moeder doet met haar

dochter. Ik heb van uw Russische gouvernante nog een gebedje geleerd voor de iconen luister het klinkt zo;

U, die ons liefheeft, sta genadig verlossing toe aan allen,
die voor deze icoon waardig uw hoogheilige Zoon,
onze Heer Jezus Christus, eren en die hem aanroepen
om hulp bij ongelukken en nood.

Juist nu verlang ik naar u nu ik voor mijn leven en toekomst zo'n belangrijke beslissing moet nemen. Een beslissing waarvoor ik huiver, waarvoor ik angst en twijfel ken. Angst, omdat mij nooit door een liefhebbende moeder is verteld wat er van mij als vrouw en echtgenote in een huwelijk verlangd wordt. Twijfel, omdat degene, die mij als echtgenoot opgedrongen wordt, mijn hart niet kan bekoren. Ik wil zo graag het goede doen, ik wil zo graag u raad horen, zodat ik gewetensvol een beslissing kan nemen. Ik wil vader niet voor het hoofd stoten. Hij is altijd een goede vader voor mij geweest maar nu op het moment, dat ik van uw huis moet scheiden wordt het afscheid mij te zwaar en te veel bemoeilijkt."

Tranen welden op in Sophie's ogen, zij liet zich langzaam op haar knieën zakken en legde haar hoofd op het koude kille marmer van de sarcofaag.

" Moeder spreek toch tot mij. Geef mij uw raad opdat ik mij met mijn lot kan verzoenen."

Sophie liet nu haar tranen de vrije loop en in deze radeloze emotie kromde zij krampachtig haar vingers op het koude marmer en voelde zij de vochtige aanslag, die haar hand op de sarcofaag veroorzaakte.

" Mama, mama, " snikte Sophie, die nu al haar emoties de vrije loop liet. " Mama, kom terug! Zeg mij wat ik moet doen! Kom terug als geest; ik zal niet bang zijn dat beloof ik u. Ik voel me zo alleen, ik lijd zo, ik lijd zo….. Spook om me heen, mama, toe spook om me heen! Geef mij een teken, waaruit ik kan afleiden dat u bij me ben en me helpt!"

Stil bleef het in de grafkapel, alleen Sophie's gesnik weerklonk tegen de kille witte muren van dit doden oord.

" Moeder, ik verlang naar u, naar uw troostende handen, uw warme borst, waaraan ik mij als kind nooit aan heb mogen koesteren. Moeder geef mij kracht en sterkte voor de toekomst, die mij zo onzeker schijnt.

Sophie stond langzaam op, zij voelde zich doodmoe, uitgeput door het verdriet en haar emoties. En het niet aflatende verlangen naar haar moeder, dat zij al jaren met zich meedroeg. Op dat moment brak een van de fakkels middendoor waarbij het brandende gedeelte opvlammend en vonken spattend op de granieten vloer terecht kwam, terwijl het restant in de fakkelhouder langzaam doofde.

" Moeder," sprak Sophie hardop zichzelf hervindend tegenover het borstbeeld, dat vanuit de hoogte op haar neerkeek, " moeder, dit zal waarschijnlijk het laatste bezoek zijn, dat ik hier aan u breng. Dit is voor mij mijn afscheid aan u. Ik voel dat het noodlot mij opeist. Vaarwel moeder, ik hoop in de dood met u verenigd te worden."

Sophie droogde haar tranen, deed een paar passen achteruit, keek nogmaals naar het icoon van de moeder Gods met het kindje Jezus, om zich dan langzaam om te draaien en de nis met de sarcofaag de rug toe te keren. Ze liep nu naar de gesloten deur, ze opende hem en voelde de zachte zwoele avondlucht om haar heen kringelen.

In het grote Neues Schloss paleis in Stuttgart hadden de zussen Sophie en Marie al van jongstaf aan een gemeenschappelijke slaapkamer. Nu de zussen bijna volwassen vrouwen waren, bleven ze de gewoonte, om een gemeenschappelijke slaapkamer te hebben, trouw, ondanks het feit dat het grote paleis over meer dan honderd kamers beschikte.

Sophie was nu een rijzige jongedame van negentien lentes jong. Zij had donkerblond haar, dat in krullen gedraaid langs haar gezicht viel. Haar ogen waren hard blauw van kleur en keken uitdagend de wereld in. Haar spitse neus deed in het geheel niet Russisch aan, haar gezicht was ovaal rond,

waarin zich een krachtige wil weerspiegelde. Haar zus Marie, die kort geleden de twintig lentes al was gepasseerd, was een hoofd kleiner dan Sophie. Zij had veel meer Russische kenmerken dan Sophie, vooral haar gitzwarte haar, dat zij in een knot had opgestoken, deed zeer Russisch aan. Haar donker bruine ogen lagen bijna verscholen onder haar te zware wenkbrauwen, terwijl in het ronde gezicht een brede mond met volle lippen een uitdrukking gaf van iemand, die altijd op zijn hoede was.

De slaapkamer van Sophie en Marie was op de eerste verdieping van het paleis gelegen in de rechterzijvleugel, die uitzicht gaf op het Cours d'Honneur. Behalve dat zij deze grote slaapkamer als privé vertrek bezaten, hadden ze allebei naast de slaapkamer de beschikking over een boudoir, dat ze geheel naar hun eigen smaak hadden ingericht. Sophie had haar boudoir aan de rechterkant van de slaapkamer en Marie dat aan de linkerkant. In hun persoonlijke boudoir konden ze zich terugtrekken en ontspannen als ze daar behoefte aan hadden. De slaapkamer had een breedte, die zich uitstrekte over vier vensters, waarbij de prinsessen de ruimte zo hadden ingedeeld, dat Sophie het rechterdeel en Marie het linkerdeel tot haar beschikking had. De muren van de slaapkamer waren voorzien van een rozekleurig gespannen behang met een warm rood motief terwijl de vensters met zware donkerrode damasten gordijnen waren uitgerust. Elk van deze, vanuit het midden van het venster, gedrapeerde gordijnen bezat iets boven het midden van de kamerhoogte, het wapen van Württenberg in goudstiksel uitgevoerd. De ledikanten waren identiek aan elkaar en bezaten een doorzichtige voile van zeer fijn katoen die, bevestigd aan een aan het plafond hangende vergulde ring, zich over het bed drapeerde. Langs de zijwanden stond een aantal ruim bemeten kledingkasten, waar tussen twee van de kasten een lampetkantafel stond. Aan het voeteneinde van de ledikanten stonden de reiskoffers klaar om gevuld te worden met de benodigde kleding en andere accessoires voor de reis naar Berlijn. Voor de middelste vensters stond een aantrekkelijk modern ogend ameublement bestaande uit twee met leer overtrokken fauteuils, een rond mahoniehouten salontafeltje en, tegen de gevelwand, een thee en koffiekastje met bijbehorend servies. Tussen de binnenste twee vensters stond een voor die tijd modern gietijzeren kachel met de benodigde stookgarnituur zoals kolenkist, pookijzers etc. Boven de brede deur, die zich in het midden van de kamerwand bevond, was een treffend portret opgehangen van de door de zussen zo zeer beminde en gemiste moeder Catharine Pavlovna.

Nu de reis naar Berlijn aanstaande was, men zou de volgende dag, 22 mei, met twee rijtuigen vertrekken, waren de zussen bezig hun kleding voor de feestdagen uit te zoeken. De reis naar Berlijn zou twee dagen in beslag nemen, terwijl het feest zich over een periode van een week zou uitstrekken. Hun vader had hen op het hart gedrukt zich toch zo gracieus en voorkomend tijdens deze familiereünie te presenteren. Hij had hen allebei een jurk van fijne Chinese zijde geschonken om die, tijdens het afsluitende banket en avondbal, te dragen.

" Zeg Sophie, weet jij al wat je de eerste dag in Berlijn gaat dragen? Ik neem mijn feestrobe mee die ik onlangs op mijn verjaardag heb gedragen."

" O, ik weet het nog niet. Ik ben nog aan het nadenken en aan het uitzoeken in mijn kast wat ik en wanneer ik en bepaalde jurk zal dragen."

" Voor de reisdagen neem ik mijn eenvoudige toilet mee. Dat zit me erg gemakkelijk en ik kan me er toch gracieus in bewegen. Ik hoop dat die twee dagen reizen ons geen problemen zal opleveren. Ik wil eigenlijk zo snel mogelijk in Berlijn arriveren om daar weer kennis te maken met al onze neven en nichten, ooms en tantes. Vooral die familieleden, waar wij vroeger heel veel mee optrokken en veel contact mee hadden zoals de Bonapartes, verlang ik weer te zien. Ik ben benieuwd hoe Jérôme er nu uitziet, het is nu al weer een paar jaar geleden, dat de Bonapartes zo'n lange tijd bij ons gelogeerd hadden. Ik vond het toen heel prettig om met zoveel jonge mensen in huis te zijn. Was jij toen niet een beetje verliefd op Jérôme, Sophie?"

" Ach, Marie, praat toch niet zo. Dat was een misplaatste kalverliefde. Gelukkig vielen mij toen de schellen op tijd van de ogen. Wat bleek die Jérôme een fantast te zijn en soms zelfs een leugenaar. Maar je hebt gelijk, ik was enige tijd stiekem verliefd op hem."

" Ach, mijn arme Sophie. En nu ga je met een man trouwen, waar je niet van kunt houden. Is het niet? Ik zou het nooit doen hoor, me zo te laten pressen tot een huwelijk."

“ Er is nog geen besluit genomen, Marie. Alleen het aanzoek ligt er en ik heb voorlopig tegen vader gezegd dat ik er nog over moet nadenken.”
“ Hoe wil je dat volhouden als je straks in Berlijn bent en geconfronteerd wordt met de Oranjes? Sophie je zult dan toch echt een beslissing moeten nemen.”
“ Ja, ja, dat weet ik wel Marie. Maar ik ga nu eerst mijn kleding uitzoeken en daar moet ik mijn aandacht bij houden.”

Marie legde een voor een haar jurken, die ze mee wilde nemen, op haar bed, zocht de juiste bijpassende accessoires, juwelen etc. erbij die ze dacht te gaan dragen, en als ze dan tevreden was over het arrangement deed ze de kleding in de grote reiskoffer aan het voeteneinde van het bed. Gestructureerd zocht Marie voor elke dag of gelegenheid de meest passende toilet uit met de daarbij horende accessoires. Zij bereidde op deze rustige, zoekende, beslissende en soms een jurk passende manier haar reis voor.
Zo structureel als Marie te werk ging zo chaotisch voltrok zich het uitzoeken van de kleding bij Sophie. In een mum van tijd had ze het merendeel van haar robes tot een onoverzichtelijke hoop kleding op haar bed verzameld en nam ze voortdurend passend, afkeurend, weer opnieuw aantrekkend en dan toch maar weer wegleggend, haar garderobe door. De berg kleding werd daardoor steeds groter en onoverzichtelijker en dreef haar er tenslotte toe haar kamermeisje Iris te hulp te roepen.
“ Ik verheug me zo enorm op deze familiereünie, Sophie, oom Nicolaas heeft een programma laten drukken, waarin vermeld wordt wat er zoal op elke dag gedaan of beleefd wordt. Heb je dat programma al gezien, Sophie?”
Sophie bromde wat terug, terwijl ze de zoveelste jurk voor de zoveelste keer aantrok om in haar toilet-spiegel te zien of deze wel toepasselijk was.
“ We gaan twee keer naar het theater, Sophie, en een keer naar een concert en ook nog een keer naar het ballet. Dat is toch fantastisch! Vind je niet, Sophie?”

Opgetogen over hetgeen hen allemaal te wachten stond babbelde Marie aan een stuk door over het feest, de toneelwerken, over de familie en andere bekenden, die ze wellicht zouden zien. Ook was ze erg benieuwd naar hun Russische neven en nichten, die ze, na de tijdelijke breuk van hun vader met oom Nicolaas, zo’n lange tijd niet meer hadden gezien.
“ Ik vind gewoon geen rust in mijn lijf vanwege dat feest, Sophie. Maar er komt toch nog iets naars aan.”
“ Iets naars, Marie? Wat bedoel je?”
“ Je weet het wel, die maandelijkse moeiigheid. Ik zal in ieder geval mijn voorzorgen nemen en een paar extra T-bandages meenemen. Je weet maar nooit hoe ernstig het kan zijn. Heb jij daar geen angst voor, Sophie?”
“ Nee. Ik heb het twee weken geleden al gehad. Ik hoef me in ieder geval daar niet ongerust over te maken. Ach, kijk nu eens Marie. Van mijn mooie crèmekleurige jurk is het kant bij de kraag gedeeltelijk losgeraakt. Kun jij daar wat aan doen, Iris?” vroeg Sophie aan haar kamermeisje.
“ Nee, hoogheid. Die vaardigheid beheers ik niet, maar zal ik de hofnaaister vragen te komen?”
“ Ja, doe dat, Iris. Dat is een goed idee. Bij een jurk van mij is ook een knoopje losgeraakt. Dat moet allemaal vandaag nog hersteld worden. Ga de hofnaaister maar snel halen, Iris, voordat anderen beslag op haar leggen,” zei Marie.

Al zoekend, keurend en de kleding controlerend verliep de middag al snel en hadden Marie en Sophie aan het eind van de middag hun garderobe zo goed als ingepakt. De juwelen werden in het juwelenkistje gedaan en ze hadden uit voorzorg al een selectie uit hun persoonlijke toiletartikelen gemaakt. Dankzij Iris en de hofnaaister was het tenslotte een hele geruststelling voor de beide zussen om zo goed als reisvaardig te zijn voor de volgende dag.

Op deze eerste reisdag ontstond er een drukte van belang in het Neues Schloss te Stuttgart. Sophie en Marie waren deze dag extra vroeg opgestaan om hun bediendes te instrueren hoe men hun bagage en reiskoffers op de juiste wijze moest behandelen om deze naar hun ‘diligence de voyagé’ te

brengen. In de slaapkamer van hun stiefmoeder trof men hetzelfde tafereel aan, terwijl in de slaapkamer van de jongere kinderen een buitensporige activiteit werd ontwikkeld door de kinderen, die dol enthousiast waren voor deze grote reis van hun leven. De beide meisjes, Catherine en Augusta, gedroegen zich nog redelijk rustig maar Karl, hun enige broertje, was bijna uitzinnig van enthousiasme en liep wel twintig keer van de kinderslaapkamer naar de grote hal en weer terug om te zien of al zijn spulletjes wel ingepakt werden. Na een uur lang in spanning gelopen, gerend en druk doend te zijn geweest, mochten de drie kinderen samen met hun kindermeisje, in de grote Landauer instappen. Zij werden direct gevolgd door hun moeder Pauline en de grootmeesteres Von Seckendorff, die hen op deze reis zouden begeleiden.
Ook voor Sophie en Marie klonk het vertreksein. Na nog even afscheid te hebben genomen van hun dierbaarste bedienden en kamermeisjes, stapten zij in en klonken de zweepslagen om de paarden in beweging te zetten.

Deze reis zou, zo had Sophie gehoord van Johan, die koetsier was op de Landauer, via de post-koetsroute verlopen. Tijdens de reis zou er tweemaal een paarden wisselstation worden aangedaan zodat de reizigers zich even konden ontspannen en de koetsen van verse paarden konden worden voorzien. De eindbestemming van de eerste reisdag zou Lützen zijn, vlakbij Leipzig. Sophie en Marie zaten comfortabel in hun ‘diligence de voyagé’, die normaal plaats bood aan zes personen. Nu zij slechts met hun vieren in het rijtuig zaten, hadden de dames meer dan genoeg ruimte. Nadat de eerste indrukken van het vertrek en het achter zich laten van de stad Stuttgart waren verwerkt, genoot men van het uitzicht, dat zich vanuit het portiervenster voor hun oog ontrolde. De wegen in het vorstendom Württemberg en omgeving ver-keerden in een uitstekende staat, waardoor de reis vlot verliep en het heen- en weer schommelen van de koets nauwelijks merkbaar was. Heel anders was het gesteld met de wegen in Noord Duitsland, die vaak slecht onderhouden werden, merkte de gravin Von Beroldingen op.

De gravin van Beroldingen was, zoals al verteld, een dame op leeftijd, die er over pochte dat zij nog altijd goed kon lezen zonder een lens of een bril te hoeven gebruiken. De gravin was middelmatig groot van postuur en enigszins gezet. Haar grijsblauwe ogen straalden nog altijd levenslust uit dat vertolkt werd in een enthousiaste levenshouding. De gravin kleedde zich tamelijk ouderwets. Ze droeg, de reeds grijs geworden pijpenkrullen, langs de oren en droeg een chinon achter op het hoofd. Ze droeg een vrij ouderwetse blouse met een kanten kraag met lange slippen. De ouderdom van haar kleding maskeerde ze met allerlei accessoires, zoals een tasje van leer, een bonte boa om haar hals en een mof om haar handen. Om haar hals droeg ze een ketting van bloedkoralen, terwijl op haar borst een medaillon van filigrein pronkte. Haar gezicht was getekend door de jaren, vaal van kleur, de wenkbrauwen nagenoeg wit terwijl een fijn gesneden neus de wereld spichtig begluurde.

Sophie bekeek het landschap, de postkoetsroute liep hier langs een keten van niet al te hoge bergen en heuvels. Deze heuvels waren prachtig bebost en werden afgewisseld met vruchtbare landerijen en wonderschone wijngaarden, die altijd in de buurt van kleine dorpjes werden aangetroffen. Ook zag ze, aan deze kant van de postkoetsroute, langs en op de heuvels her en der nog oude kastelen. Aan de andere kant zag ze dan de goed gecultiveerde vlakten, zodat de reiziger afwisselend, dan weer links of rechts, prachtige en opmerkelijke panorama’s kon aanschouwen.

Bij het eerste paardenwisselstation, Ansbach, moest er op een doorwaadbare plaats een oversteek door de rivier worden gemaakt alvorens men een vers koppel paarden kon betrekken. De reizigers genoten nog even van deze korte pauze op deze reisdag, voordat men aan het tweede deel van de reis kon beginnen. Vervolgens werd de reis voortgezet naar Coburg, waar voor de tweede maal een paardenwissel zou worden uitgevoerd.

Nadat de reizigers een beetje uitgekeken raakten op het voorbij rollende landschap, kwam er al snel een levendige conversatie op gang waarbij de oude gravin het middelpunt vormde. Zij vertelde een aantal anekdotes over families, die een bepaald kasteel bewoonden, waar zij zojuist aan voorbij reden, of zij gaf regelmatig toelichting op datgene wat buiten te zien was.
“ Gravin Von Beroldingen,” vroeg Marie op een gegeven moment, “ heeft u in uw leven veel gereisd?”

“ Ach, jazeker, hoogheid. Ik ben al diverse malen ons Duitsland van A tot Z doorgetrokken. Ik ben destijds, toen uw vader en moeder in het huwelijk traden, ook meegereisd naar St. Petersburg. Ja, ik heb al veel mogen reizen en ik heb, overigens, geen hekel aan het reizen. Ik vind het erg aantrekkelijk telkens weer kennis te kunnen maken met andere landstreken, steden en mensen met hun verscheidenheid aan culturen. Op die manier leer je veel van wat andere mensen in de andere streken bezig houdt en steek je er ook nog wat van de geschiedenis en de politieke achtergronden op. Weet u, bijvoorbeeld prinses Marie, het belang van het stadje Lützen in onze geschiedenis? Ja, dat stadje dat voor vandaag onze eindbestemming is.”
“ Nee, de naam komt me vaag bekend voor, maar het belang van deze stad in onze geschiedenis is mij onbekend.”
“ En u, prinses Sophie. Kent u het belang van Lützen?”
Ook Sophie moest het antwoord op deze vraag schuldig blijven en schudde met het hoofd ten teken dat zij niet wist wat zich in het verleden in Lützen zou kunnen hebben afgespeeld.
“ Tjonge, tjonge,” zei de gravin nogal verbaasd over de geschiedkundige onkunde van haar medepassagiers, “ dit valt mij toch wel wat tegen, hoogheden. Maar goed. Ik zal u de geschiedenis van Lützen vertellen.”
De gravin zette zich goed recht in de zachte stoel van het rijtuig en begon haar verhaal.
“ Tijdens de dertigjarige oorlog, om precies te zijn in 1631, was de Zweedse koning Gustaf Adolf de onderdrukte protestantse bevolking van Noord Duitsland te hulp gekomen. Deze protestantse bevolking werd door de legers van de Habsburgse keizer uit hun huizen en steden verdreven vanwege de godsdiensttwisten in die tijd. Koning Gustaf Adolf vormde met de vorsten uit Saksen een groot leger, waarmee ze vanuit Leipzig optrokken tegen de keizerlijke legers onder leiding van de graaf van Tilly. Koning Gustaf beval, toen ze de tegenstanders in het vizier kregen, een aanval uit te voeren op de troepen van generaal Tilly, die hij, na een aantal slimme manoeuvres, wist in te sluiten. Doordat koning Gustaf tijdens dit gevecht de troepen onder het bevel van generaal Pappenheim wist te verslaan, ontstond er een grote bres in de verdedigingslinie van generaal Tilly, en was het snel gedaan met de keizerlijke troepen. Koning Gustaf stootte ineens door naar het centrum van het keizerlijke leger, dat gedemoraliseerd raakte en vluchtte of overliep naar het leger van koning Gustaf Adolf.”
“ Waarom moest die Zweedse koning nu juist in Duitsland gaan vechten? Hij had zelf toch al een land en een volk,” vroeg Marie.
“ Dat laat zich nu juist verklaren uit de politieke ontwikkelingen, die zich in de 17^{e} eeuw door de gods-diensttwisten hier in Duitsland afspeelden. Het noordelijke deel van Duitsland was na de hervormingen van Luther min of meer protestants geworden en hadden het katholieke juk van de keizer afgeworpen. Maar toen kwamen de keizerlijke troepen, belust op wraak en gesteund door de paus, terug en stonden de protestantse vorsten en de bevolking machteloos. Dankzij de Zweedse koning, die een alliantie aanging met de Saksische vorstenhuizen, konden de keizerlijke legers uit het noorden worden verdreven. Het is juist Gustaf Adolf geweest, die het Duitse volk zijn eigen waarde en vrijheid heeft teruggeven.”
“ Was er nadat de veldslag was gewonnen, weer direct vrede?” vroeg Sophie, die aandachtig naar dit politieke verhaal had geluisterd.
“ Nee, prinses Sophie, vrede was er nog lang niet en erg gelukkig was de bevolking ook niet. Keer op keer misdroegen de legers zich. Er werd heel veel geroofd, gemoord en gebrandschat. Maar tenslotte kwam er een eind aan deze oorlogshandelingen. Dat gebeurde in 1632 toen de legers van koning Gustaf en zijn medestanders het leger van de Habsburgse keizer, onder leiding van Wallenstein, tegenover elkaar stonden in Lützen. Toen werd de meest verschrikkelijke veldslag in onze geschiedenis uitgevochten.

De hele dag werd er zwaar gevochten onder hevig artillerievuur van beide kanten. Er werd gestreden met een razernij zoals nog nooit eerder was gedaan. Tot diep in de nacht gingen de gevechten door en tegen de tijd dat het nieuwe ochtendlicht aanbrak bleken de gevolgen verschrikkelijk te zijn. In deze veld-slag sneuvelde onze ‘Leeuw van de Middernacht’ zoals koning

Gustaf werd genoemd. Zijn lijk werd gevonden temidden van een groot aantal gedode tegenstanders. Hij moet zich als een leeuw verdedigd hebben tegenover de overmacht, waar hij zich tegen te weer moest stellen. Hij heeft zijn leven gegeven voor de vrijheid van ons Duitsland. Voor een volk waar hij niet eens de koning van was. Deze koning moeten wij in ere houden, hij heeft het hoogste gegeven voor de vrijheid van geloof en mensheid."

Nu de gravin de gebeurtenissen bij Lützen had verteld, viel er even een stilte in de koets waarbij Sophie nadacht over het offer, dat zij binnenkort zou moeten brengen.
" Ik zou wel weer eens uit willen stappen. Jij ook, Sophie? Ik wil de benen eens gaan strekken en een tijdje in een andere houding gaan zitten. Wij zijn nu al meer dan een halve dag onderweg. Dit reizen is toch wel vermoeiend."
Gelukkig voor Marie was de stad Coburg al in zicht gekomen en na een korte periode kon aan haar wens, de benen te strekken, worden voldaan. Doch ook nu gold het slechts een korte stop om de paarden te wisselen en een versnapering in de herberg te gebruiken. Dus, na deze korte onderbreking werd iedereen weer verzocht in te stappen, waarna het laatste deel van de reis naar Lützen aanving.

Zodra de dames weer in de koets hun zitplaats hadden ingenomen sprak de gravin prinses Marie aan; " Ach, prinses Marie, om terug te komen op datgene wat u zojuist zei over het vermoeiende van het reizen kan ik u zeggen dat men naarmate men meer reist men zich meer gaat verheugen over het doel van de reis. Als het doel de reis waard is dan zijn de ontberingen snel vergeten en neemt men de ongemakken voor lief als er uiteindelijk een aangenaam verpozen in het verschiet ligt. À propos hebben uwe hoogheden misschien interesse om, als we in Lützen zijn gearriveerd, het oorlogsmonument van Gustaf Adolf te gaan bekijken? Dit monument heeft men een paar jaar geleden opgericht op de begraafplaats Breitenfeld. Waarschijnlijk overnachten we, even buiten Lützen, in een herberg in de buurt van Breitenfeld. Lijkt dat uwe hoogheden wat?"
Om de gravin niet teleur te stellen of te beledigen, stemden Sophie en Marie toe om, indien daar gelegenheid toe was, het monument te gaan bezichtigen.

Het laatste deel van deze reis naar Lützen was veel minder indrukwekkend dan de voorgaande delen. Het landschap was over het algemeen saai en weinig uitnodigend om te aanschouwen. Dit had ook zijn uitwerking op de stemming van de reizigers in de rijtuigen. Men was moe, verlangde naar het einde van de rit, terwijl de gesprekken niet meer op gang kwamen of vroegtijdig stokten. Na een aantal uren zo gereisd te hebben arriveerde men rond negen uur in de avond bij Lützen. Even buiten de stad lag een groot complex waar een herberg en een paarden wisselpost waren ondergebracht. Daar stopten men om in dit complex de nacht door te brengen.

Deze grote boerenhoeve, die verbouwd was tot pleisterplaats voor het postkoetsverkeer, bestond uit een ruim opgezet hoofdgebouw, de herberg met een verdieping bestaande uit logement kamers, en op de begane grond een grote keuken met eetgelegenheid. Het hele complex was ommuurd en bezat een grote binnenplaats, waaraan een aantal stallen, schuren en werkplaatsen waren gesitueerd. Johan mende de 'diligence de voyagé' van Sophie en haar medereizigers door de hoge openstaande poort het binnenterrein op, stopte de koets en was behulpzaam bij het uitstappen van de dames.
" Gut, Johan," zei de gravin, die zich nog bijzonder monter voelde, " het was me een flinke rit, maar we zijn nu toch op de plaats van onze bestemming aangekomen."
" Jazeker, mevrouw de gravin. U kunt daar via de achterdeur de herberg binnengaan. Wij zullen uw bagage zo direct binnen brengen, waarna u uw slaapkamer kunt gaan inrichten. Ook zal u door de herbergier een uitgebreide maaltijd worden aangeboden. Dit geld natuurlijk ook voor uw hoogheden," zei Johan zich tot Sophie en Marie wendend.

Sohie en de anderen volgden gedwee de gravin, die gedecideerd de herberg binnenstapte en hen uitnodigde haar te volgen.

Een herbergwisselpost groeide in de loop van de 19e eeuw uit tot een kleine gemeenschap, die door het gemeenschappelijk belang bijeen werd gehouden. Zo trof men naast de herberg, voor het overnachten, ook het huis aan van de smid en de hoefsmid of de werkplaats van de wagenmaker of

timmerman. Samen vormden deze met een aantal andere werkplaatsen de kern van zulke nieuw opkomende woonplaatsen. Sommige van deze gemeenschappen vormden de basis voor het ontstaan van grotere dorpen. De herbergwisselpost was tevens een ontmoetingsplaats, waar de laatste nieuwtjes werden uitgewisseld of waar men onder het genot van een kan wijn of cider zaken deed. Eveneens werd de binnenplaats van zo'n herberg gebruikt als handelsplek waar zeer uiteenlopende diensten werden verleend of producten werden verkocht.

De herbergiers deden van hun kant hun uiterste best om de klanten, die steeds veeleisender werden, tevreden te stellen door rekening te houden met hun wensen. Men zag dan ook dat gedurende de 19e eeuw de eenvoudige herberg, waar voedsel, drank en een slaapplaats werden aangeboden, langzaam veranderen naar herbergen, die een bepaalde luxe aan hun klanten boden waaruit tenslotte het hotelwezen zou groeien.

De ontvangstruimte van de herberg, waar het gezelschap zich aandiende, was gesitueerd rondom een grote keuken, die zich in het centrum van de herberg bevond. Het was zo'n grove boerenkeuken, die men veelal op het platteland aantreft. De keuken was een groot vertrek, waar de ene muur door koperen pannen werd bezet en de andere muur plaats bood aan inwendige kasten met servies en aardewerk. In het midden van deze ruimte, tegenover de vensters, bevond zich een grote schouw, waar onder de schoorsteenkap het vuur gloeide en de gloed ervan een purperachtig licht over het blauwe aardewerk uitstraalde. Boven het vuur glinsterden en fonkelden, behalve de draaispit, met een groot stuk druipend vlees, een hangijzer met een kookketel en een grote pan waarin een soep pruttelde. Het plafond, gedragen door een groot aantal zwart geblakerde balken, bevatte van alles dat opgehangen kon worden; manden lampen, een vogelkooi en in het midden een enorme hoeveelheid grote stukken gerookt spek, die hun specifieke gerookte geur door de ruimte verspreidde.

In deze keukenruimte waren diverse personen druk in de weer met het bereiden van gerechten en het bedienen van klanten, die aan tafeltjes rondom de keukenruimte op hun maaltijd zaten te wachten.

Sophie en haar medereizigers namen plaats aan een tafeltje naast dat, waar de jonge kinderen van koningin Pauline met haar gevolg zaten.

" Zo dames," zei de koningin, zich tot haar gevolg richtend, " eindelijk zijn we gearriveerd en ik beken u, dat ik blij ben dat mijn echtgenoot deze herberg voor ons gereserveerd heeft, zodat wij ons een hoop gezoek kunnen besparen. Maar laten we eerst gaan genieten van de maaltijd, die ons zo dadelijk door de herbergier wordt aangeboden."

Even later kwam de herbergier binnen, die het gezelschap verwelkomde en een ieder een aangenaam vertoeven in zijn herberg toewenste. Vervolgens zette hij een tweetal dienstmeiden aan het werk, dat het gezelschap zou bedienen en zich over verdere wensen van het gezelschap zou ontfermen. De maaltijd bestond uit eenvoudige boerenkost, die niet alleen smakelijk was maar ook nog voedzaam en die, nadat men hem had genuttigd, de vermoeide reiziger deed verlangen naar een bed om daar van een verdiende nachtrust te gaan genieten.

Nadat iedereen van de maaltijd had genoten, wees de herbergier het gezelschap de kamers waar zij konden overnachten. De dames maakten zelf een indeling, wie bij wie zou slapen, met in acht neming van de positie en de status, die de meereizende dames bij het hof innamen. Zo kwamen Sophie en Marie natuurlijk bij elkaar in de zelfde kamer te liggen en de grootmeesteressen samen ook. De koetsiers en de palfreniers konden niet van de luxe van de herberg genieten, zij waren genoodzaakt gebruik te maken van de slaapplaatsen op de zolder van de paardenstallen, waar een ruime hoeveelheid stro en hooi aanwezig was.

Toen Sophie en Marie hun slaapkamer betraden bleek deze kamer op een grove, boerse wijze was ingericht. De kamer bezat enige luxe, doch bleef, in de ogen van de prinsessen, een boerenslaapkamer met twee uit grof hout getimmerde ledikanten. Een grote kast, een klein tafeltje met lampetkan en handdoeken en een tegen de muur aan bevestigde verweerde spiegel, vormden het ameublement. Aan het plafond bungelde een koperen lamp, die de kamer in een zuinig licht zette.

Na enige inspectie bleek dat het ledikant wel een bodem bezat maar geen matras. De bedruimte werd, op Duitse wijze, gevuld met twee grote katoenen hoeslakens, die op hun beurt gevuld waren met

kapok. De ene hoes diende als onderdek en de andere als bovendek. Ofschoon het een en ander er niet al te appetijtelijk uitzag, bedachten Sophie en Marie zich geen moment; maakten zich klaar voor de nacht en stapten ze in hun boerenledikant met de slaaphoezen om van een welverdiende nachtrust te gaan genieten.

De nieuwe dag in de herberg brak voor Sophie en Marie aan met hanengekraai en gekrijs van een varken. Na dit ontwaken maakten Sophie en Marie hun toilet, kleedden zich aan om na het ontbijt reisvaardig te zijn. Het ontbijt werd, zoals gewoonlijk bij dergelijke pleisterplaatsen, al vroeg geserveerd. Niet lang daarna verliet het koninklijke gezelschap de gastvrije herberg om het reisdoel van die dag te bereiken.

De koetsiers hadden de rijtuigen al voorgereden, waarna iedereen instapte, terwijl Catherine het oudste kind van hun stiefmoeder, te kennen gaf dat ze in het rijtuig van Sophie en Marie wilde reizen, hetgeen ook toegestaan werd. De rijtuigen verlieten vervolgens de binnenplaats van de herberg om de postkoetsroute naar Berlijn te volgen. Gedurende deze tocht zou men slechts één paardenwisselpost, in Wittenberg, aandoen. Johan had Sophie al eerder verteld, dat hij verwachtte zo rond drie uur in de middag op de plaats van bestemming, paleis Charlottenburg in Berlijn, aan te komen.

Zodra het gezelschap richting Leipzig vertrok, maakte gravin Von Beroldingen Sophie en Marie erop attent dat zij weldra de begraafplaats Breitenfeld zouden passeren. Sophie keek, op aanwijzing, van de gravin, door het portiervenster naar buiten en zag de begraafplaats, half verscholen onder statige lindenbomen, liggen. Een grote stenen sarcofaag, waaromheen een kundig gesmeed hekwerk, domineerde het aanzicht van deze begraafplaats.

“ Kijk, hoogheden,” zei de gravin verrukt hen iets te kunnen laten zien, “ kijk daar is het, het monument van koning Gustaf Adolf, waar ik u gisteren over vertelde.”

Sophie liet haar ogen over de verscheidene grafzerken gaan om tenslotte heel bewust enige momenten naar het bedoelde monument te kijken. Het monument zag er niet naar uit om er een bezoek aan te wijden, doch het zien van dit gedenkteken van zo’n belangrijk persoon zette haar aan het denken, terwijl haar reisgenoten alleen oog en oor hadden voor de vrolijk babbelende Catherine.

Sophie overdacht haar situatie en voelde de druk, om straks haar vader uitsluitsel over het aanzoek van de Prins van Oranje te geven, als een zware loden last op haar gemoed liggen.

“ Die koning Gustaf Adolf, heeft zijn leven gegeven voor de vrijheid van ons allen,” dacht Sophie bij zichzelf wegzinkend in gedachten, “ wat heb ik eigenlijk op te offeren? Mijn toekomst, die tot nu toe nog ongewis is? Is dat ook een offer en is het nodig dat ik een offer moet brengen? Ik ben vader zoveel verschuldigd, hij heeft immers altijd het goede voor gehad met mij en Marie. Hij heeft altijd voor ons datgene gedaan wat in zijn ogen goed leek. Zo ook nu bij het aanzoek, terwijl ik twijfel aan de oprechtheid van dat aanzoek van de Prins van Oranje. Wie ben ik om hem, die zich altijd heeft bekommerd om mij, teleur te stellen? Mag ik hem wel teleurstellen? Wat kan ik nu eigenlijk doen? Als ik niet met deze erfprins Willem trouw, dan zal ik de sympathie van vader verliezen. Als ik wel met hem trouw, behoud ik de liefde van vader. Marie zal mij waarschijnlijk wel verketteren, maar daar hoef ik mij niets van aan te trekken. Bovendien zullen er wel meer mensen zijn, die op zo’n huwelijk met mijn neef aanmerkingen maken. Heb ik wel recht op geluk, zoals ieder gewoon meisje? Ik ben tenslotte niet gewoon maar heb de plicht me te houden aan de regels, die mijn koninklijke geboorte mij oplegt. Wist ik nu maar dat ik het goede doe. Mag ik mijn gevoelens verloochenen?”

In gedachten verzonken trachtte Sophie een uitweg te vinden voor het dilemma, waarvoor zij zich geplaatst voelde.

“ Sophie,” zei Marie plotsklaps tegen haar, “ wat zit jij te dromen. Je hoort niet eens wat Catherine tegen je zegt.”

“ O, wat zei je dan, Catherine?”

“ Ik zei, dat ik het wel leuk vind om straks onze familie Van Brunswijk weer te zien. Ik heb zulke goede herinneringen aan neef Wilhelm. Een paar jaar geleden, toen wij in ons buitenverblijf kasteel Friedrichshafen met moeder vakantie hielden, kwam hij eens bij ons op bezoek en heeft hij heel lang en heel leuk met ons gespeeld.”

“ Ja, de hertog Van Brunswijk is een heel beminnelijk mens,” zei de gravin, die vervolgens voortborduurde op de familierelaties met de Brunswijkers.
“ Jullie oma, die helaas zo jong gestorven is, was een Van Brunswijk. Zij vormde de schakel tussen die familie en de familie van Württemberg.”
Sophie droomde weer weg in haar gedachten, terwijl zij door het portiervenster het saaie en soms kale landschap aan zich voorbij zag trekken.
“ Tja, Wilhelm Van Brunswijk,” dacht Sophie bij zichzelf, ” mijn meest toegenegen neef, die zo’n beetje geadoreerd wordt door de helft van alle vrouwelijke familieleden. Hij is bekend met de meest hoogstaande families hier in Duitsland. Hij is jong en knap, en zeer onderhoudend. Ik zou hem graag wat beter leren kennen. Vreemd, dat je als familie zo weinig van elkaar weet en zo spaarzaam contact met elkaar hebt. Wat weet ik nu eigenlijk van die familie Van Brunswijk? Ja, mijn oma heette zo, maar verder?”
Veel tijd om deze aan zichzelf gestelde vraag te beantwoorden kreeg Sophie niet.
“ Kijk eens Sophie,” zei Catherine, “ ik heb een heel mooi medaillon van de gravin gekregen. Zij heeft allerlei leuke en mooie dingen in haar leren tasje. Heb je het al gezien, Sophie?”
“ Nee, Catherine. Sophie zit met haar gedachten heel ergens anders,” zei haar zuster Marie.
Nadat er een aantal uren reizen was verstreken, naderde het gezelschap de grote stad Wittenberg, die aan de oever van de Elbe was gebouwd. Een grote, massieve stenen brug met diverse waterbogen, stond majestueus in het kolkende water van de rivier. In Wittenberg werd een korte stop gehouden bij een herberg-wisselpost, die nagenoeg in het centrum van deze stad lag. Aan dit plein, dat gedomineerd werd door de St. Mariënkirche waar Maarten Luther zijn eerste reformatorische preken had gehouden, lag de laatste herbergwisselpost, die op deze reis zou worden aangedaan. Vaak bleven reizigers, die op doorreis waren, hier in deze aantrekkelijke stad een paar dagen logeren in de vele logementen, die de stad rijk was.

Tijdens deze pauze kon men even de benen strekken of een lichte maaltijd in de herberg gebruiken, waarna de reis voor het laatste gedeelte, werd vervolgd om het einddoel van die dag te kunnen bereiken. De gravin nam, zodra de koets zich weer in beweging zette, zoals gewoonlijk het gesprek weer over en vertelde een aantal anekdotes over de koningen van Pruisen, hun belevenissen aan het hof of hun militaire carrière. Vooral aan de Kurtfürst Friedrich Wilhem de Eerste, vorst van Brandenburg, besteedde de gravin veel aandacht.

Nadat het stadje Potsdam, met zijn vele paleizen, was gepasseerd naderde de reis zijn eindbestemming; paleis Charlottenburg. De koetsiers menden de rijtuigen het ‘Cour d’Honneur’ op, waarbij zij, in een grote boog, rondom het enorme ruiterbeeld van Friedrich Wilhelm moesten rijden alvorens zij voor de hoofdingang van het paleis hun passagiers konden afleveren.
“ Zo, Catherine,” zei de gravin liefdevol tegen het prinsesje, “ we zijn er. Kijk eens, daar op de trap staat je vader al te wachten.”
Bij het horen van het woord ‘vader’ trok een koude rilling over Sophie’s rug.
“ Nu is het definitief. Ik zal vandaag nog een besluit moeten nemen voor mijn toekomst. Een weg terug naar mijn gelukkige jeugd is afgesloten,” dacht Sophie bij zichzelf.

Het paleis Charlottenburg

De vorst van Württenberg stond bovenaan de brede uit granieten treden bestaande trap voor de statige entree van het grote paleis. Dit barokke paleis, dat in een U-vorm is gebouwd, bezit een hoofd-gebouw, waarin zich de entree bevindt, en een tweetal vleugels aan de oost- en westzijde van het hoofdgebouw. Het hoofdgebouw bezit een hoogte van twee en een halve verdieping, waarbij recht boven de bekroond door een centrale koepel. Deze koepel, belegd met groen geoxideerde koperen platen, wordt op zijn beurt bekroond door een windvaan in de vorm van een verguld standbeeld van vrouwe Fortuna. De voorgevel is opgetrokken met Korintische pilaren, die onder de kroonlijst beelden bezitten van mythologische figuren. De oost- en westvleugel zijn eveneens in dezelfde bouwstijl uitgevoerd en bestaan geheel uit wit marmer. Deze gebouwen zijn iets lager opgetrokken, nl. twee verdiepingen hoog, dan het hoofdgebouw doch bezitten ook de Korintische pilaren, waartussen zich de vensters bevinden. Achter het paleis is een tuin in Engelse landschapsstijl aangelegd, waarin o.a. een Belvedère, een Mausoleum voor prinses Louise van Pruisen en een paviljoen zijn gebouwd. De waterpartijen tussen de verschillende tuin- en parkdelen geven het geheel een exotisch uiterlijk. In de westelijke vleugel, op de plaats, waar zich vroeger een oranjerie bevond en nu omgebouwd was tot een grote schouwburg, liet Pruisische koninklijke familie regelmatig toneelvoorstellingen voor zich opvoeren.

Paleis Charlotteburg Berlijn

Zodra Sophie en haar medereizigsters waren uitgestapt, werden ze verwelkomd door hun vader, die hen vervolgens het enorme paleis binnenleidde. In de zwaar gedecoreerde hal, bestaande uit wit marmer en veel verguld kroonwerk, leidde een dubbele trap naar de eerste verdieping, waar zich verschillende zalen bevonden. Zo bezat deze verdieping de zgn. Witte zaal, de Banket zaal, de Troonzaal en de Goldene Galerei.

Voor de familie van de vorst van Württemberg waren een aantal kamers gereserveerd op de begane grond. Hij leidde zijn familieleden en zijn grootmeesteressen door de brede gang en introduceerden hen in de kamers waar zij de komende week zouden vertoeven. Vervolgens werd de meegebrachte bagage door de koetsiers, lakeien en bedienden in de juiste kamers gebracht, waarna de dames zich even konden opfrissen om daarna gereed te zijn voor hun introductie bij de patriarch van de familie Romanov, tsaar Nicolaas van Rusland.
“ Lieve kinderen, Pauline en grootmeesteressen,” zei de vorst, “ wij worden verwacht in de foyer van de schouwburg waar we kennis zullen maken met verschillende soevereinen, prinsen en prinsessen. Daar zullen we ons ook gaan voorstellen aan de tsaar en de tsarina van Rusland, die zo welwillend zijn geweest ons uit te nodigen. Vervolgens zal ons, als ik het goed begrepen heb, een toneelvoorstelling worden aangeboden om ons te plezieren en ons zo veel mogelijk op ons gemak te stellen. Dus mag ik u verzoeken mij te volgen naar de schouwburg van dit paleis.”

De schouwburg van het paleis was van binnenuit bereikbaar via de gang in de westvleugel. Nadat men de tientallen meters lange gangen was doorgelopen bereikte men de grote foyer van de schouwburg, waar al vele personen bijeen waren gekomen. De foyer was een grote salon, die toegankelijk was via twee grote openslaande deuren. Aan het eind van deze rechthoekige salon, had men links en rechts deuren, die toegang gaven tot de schouwburgzaal. De grote deur in het midden gaf toegang tot de statieloge, waar de tsaar en de tsarina plaats zouden nemen voor de toneelvoorstelling. Deze foyer, die geen vensters bezat, werd volledig verlicht met een groot aantal kroonluchters, die elk bezet waren met tientallen kaarsen. De foyer zelf was opgetrokken uit wit marmer, waarvan de muren waren gelardeerd met rode satijnen gordijnen, die de indruk gaven dat zij voor vensters hingen. Alleen langs de wanden stonden een aantal banken, stoelen en tafeltjes, die allemaal rood gestoffeerd waren.

Het gezelschap, dat zich al in de foyer bevond, converseerde luidruchtig met elkaar onder het nuttigen van een goed glas wijn of een versnapering, die door bedienden regelmatig aangeboden werden. Nu konden Sophie en haar familieleden uitgebreid kennis maken met de aanwezigen van wie zij een aantal al geruime tijd niet meer hadden gezien.
“ Marie,” vroeg Sophie aan haar zuster,” ken jij deze mensen?”
“ Nee, de meeste ken ik niet van gezicht. Met uitzondering van onze ooms en tantes, die wij regelmatig zien. Zoals de Oranjes en onze neven en nichten uit Hannover. Meestal herken ik hen pas als ik aan hen voorgesteld wordt.”
Al knikkend, groetend en af en toe een revérence makend, liepen Sophie en Marie met hun grootmeesteres tussen de aanwezigen, die duidelijk in afwachting waren van de binnenkomst van de groten der aarde.
“ Kijk hoogheid,” zei de gravin Von Beroldingen tegen Sophie, “ kijk daar staat grootvorstin Alexandra, uw nicht en derde dochter van de tsaar. En daar, even verder op, staat prinses Caroline van Mecklenburg-Strelitz.”
De gravin bleek buitengewoon goed op de hoogte te zijn over de personen, die hier aanwezig waren en leidde de prinsessen Sophie en Marie al voorstellend aan de gasten rond. Sophie voelde, ondanks de opgewekte sfeer, die in de foyer hing, de stekende blikken van diverse haar onbekende personen van voornamelijk het vrouwelijke geslacht, die haar en haar familieleden kritisch en met argusogen volgenden. Maar men had allen hetzelfde doel; hun opwachting te willen maken en eer en waardering te bewijzen aan de patriarch van de familie Romanov, die deze grootse reünie had belegd en georganiseerd. Voor Sophie en de aanwezigen werd het nu een periode van wachten en zich formeel gedragen tegenover een ieder, die zij conform de etiquette moesten begroeten.
“ Ach zo, kijk nu eens,” zei een dame van klein gestalte, die de hertogin van Dessau bleek te zijn, “ is de familie uit Württemberg ook uitgenodigd?”
“ Jazeker,” antwoordde Marie zich in een elegante revérence werpend.
“ Wat komen jullie hier doen?” zei deze dame, die vergezeld werd door haar dove echtgenoot, op laagdunkende toon.

Sophie maakte eveneens beleefd een diepe revérence en antwoordde; “ Wij zijn hier om voorgesteld te worden aan de tsaar en de tsarina van Rusland en aan de vorst van Pruisen.”
“ Dat verbaasd mij ten zeerste. Uw vader was toch gebrouilleerd met de familie?”
Sophie bleef als versteend van schrik staan en dacht; “ Wat bedoelt die vrouw? Waarom benadert ze ons op zo’n neerbuigende manier?”
“ Trek u het zich maar niet aan hoor, hoogheid,” zei de gravin Von Beroldingen, die haar wegtrok bij deze dame en fluisterend in haar oor zei; “ men noemt haar ‘de tiran van Dessau.”
Vol ongeloof keek Sophie haar grootmeesteres aan, terwijl zij hun voorstellingsronde langs de aanwezigen voortzetten en waarbij zij ook de Prins van Oranje en de erfprins ontmoetten.
“ Goedendag, prinses Sophie en Marie,” zei de prins van Oranje hoffelijk, ” heeft u een prettige reis naar Berlijn gehad?”
“ Jazeker,” antwoordde Sophie.
Er ontspon zich al snel een aangenaam gesprek waarbij de Prins van Oranje zich van zijn meest charmante kant liet zien en indruk wist te maken op de prinsessen van Württemberg. Zijn zoon, de erfprins Willem echter, hield zich na een overigens hoffelijke begroeting van zijn mogelijk aanstaande verloofde, nogal afzijdig van dit gezelschap. Hij wist zich in deze situatie met zoveel personen moeilijk een houding te geven en gedroeg zich meer als een onwennig kind, dat het liefst direct weer was weggegaan, dan als de beoogde toekomstige verloofde van prinses Sophie. Ondanks de aanmoedigingen van zijn vader om het gesprek aan te gaan, bleef de inbreng van de erfprins in het gesprek minimaal waardoor de nadruk op de charme van de Prins van Oranje kwam te liggen.
“ Zult u straks ook aanwezig zijn bij de toneelvoorstelling?” vroeg de Prins van Oranje.
“ Natuurlijk,” antwoordde Marie spontaan, die deze oom goed gezind was, “ ik ben benieuwd welk toneelstuk men zal opvoeren. Ik ben zeer gecharmeerd van het toneelspelen en ik hoop een goede uitvoering te mogen meemaken.”
“ Dat zal het zeker worden. Ik denk dat de koning van Pruisen in dit geval niets aan het toeval zal overlaten.”

Nu men zo in gesprek was gekomen voegde ook Sophie’s vader zich bij hen om zijn kijk op de komende dagen in het paleis te verwoorden. Al met al werd het toch nog een redelijk gezellig samenzijn, waarbij Sophie meer oog had voor de charmes van haar oom dan voor de erfprins, die zich af en toe als een nukkig kind van twaalf jaar gedroeg.
Op een gegeven moment nam het geroezemoes plotseling af en werden de zware met rode stof beklede deuren van de foyer gelijktijdig opengezwaaid. De ceremoniemeester stampte met zijn staf op de grond en kondigde met luide stem; ‘de Tsaar en Tsarina van Rusland’ aan.
Hierop maakte iedereen ruimte voor de aangekondigde hoogheden door zich naar de buitenkant van de foyer te begeven, zodat het keizerlijke echtpaar zich statig en gracieus naar hun tronen aan het eind van zaal kon begeven.

De tsaar zag er met zijn veertig jaar nog altijd knap uit, hij was nu in de kracht van zijn leven. In het ovaalvormige gelaat lagen twee donkerbruine ogen, die heersend de omgeving verkenden. Zijn dunne wenkbrauwen en lichte snor tekenden zijn gezicht scherp af, terwijl de dunne lippen de mond gesloten hielden. Hij was gekleed in het smetteloos witte uniform, vol gehangen met versierselen, medailles en gouden epauletten, van de rang van maarschalk van het Russische leger. Hij liep met opgeheven hoofd en langzame schreden, terwijl hij zijn linkerhand op het gevest van zijn sabel liet rusten, tussen de twee rijen aanwezigen, naar het eind van de foyer waar hij plaats nam op de op een verhoging staande troon.

De tsarina leek, zo ervoer Sophie het, erg oud voor haar leeftijd. Ondanks de schittering van haar diamanten en sieraden en hoe elegant ze ook liep, uit alles bleek dat ze ziekelijk was. Haar hoofd beefde, en haar ogen lagen diep weggezonken in de oogkassen. Zij toonde zich nors en onvriendelijk.

Nu de hoofdpersonen gearriveerd waren kon het ritueel van het voorstellen aan het keizerlijk echtpaar beginnen. De ceremoniemeester stampte met zijn staf op de grond en riep vervolgens de namen af van degenen, die zich bij de tsaar en tsarina mochten vervoegen. Waarop deze zich

vervolgens devoot naar het keizerlijke echtpaar begaven, zich voorstelden volgens etiquettevoorschrift en soms een woordje met de tsaar en zijn gemalin spraken. Toen de naam van de vorst van Württemberg door de ceremoniemeester werd afgeroepen traden de vorst en zijn vrouw als eerste naar voren gevolgd door Sophie en Marie en daarachter de jongere kinderen met de grootmeesteressen. Sophie was niet erg op deze oom van Russische komaf gesteld, zij ervoer hem als een dictatoriaal persoon, die alles en iedereen naar zijn hand wenste te zetten. Tijdens haar revérence keek zij hem nadrukkelijk aan maar bemerkte dat er totaal geen emotie of spontaniteit in de ogen van deze tsaar was te bespeuren.
" Kent hij me niet meer? Weet hij niet dat ik een dochter ben van zijn lievelingszuster Catherina. Waarom zijn de Russen toch allemaal zo onbehouwen en respectloos tegenover anderen," dacht Sophie bij zichzelf nadat zij zich had voorgesteld en langzaam terugtrad.
" Waarom wil deze man ons niet als zijn familie erkennen. Vanwege mijn tante Anna, die hier ook niet aanwezig is?"
" Had de tsaar niet enkele jaren geleden, na het overlijden van mijn moeder, ons meegedeeld dat hij ons niet als familieleden zou erkennen? En was vader toen niet naar St. Petersburg gereisd om het conflict met hem toen te beëindigen en had hij niet naar oplossingen gezocht? Die Russen zijn onhebbelijke mensen, ik verfoei ze!"

Nadat het hele gezelschap zijn opwachting had gemaakt bij de tsaar en tsarina, stond de machtigste vorst van Europa op en vroeg om stilte, waarop de ceremoniemeester driemaal met zijn staf op de grond stampte ten teken dat de tsaar iets ging zeggen.

> *" Mesdames et Messieurs,"* begon de tsaar zijn toespraak*, " maintenant vous êtes tous réunis ici à cette grande réunion avec ma famille à faire, je voudrais vous inviter dans l'auditorium pour assister à une présentation de la compagnie de théâtre royale du roi de Prusse. Ils seront de la comédie 'Tartuffe' par le célèbre auteur français Jean-Baptiste Molière à vous. Je remercie le roi de Prusse beaucoup pour cette si agréable pour nous ouvrir la réunion."*
>
> (Zie voor de vertaling ; bijlage 1)

Tijdens deze aankondiging slaakte een aantal dames kleine gilletjes van verrukking toen zij de naam van het toneelstuk hoorden. Nadat deze aankondiging was gedaan, draaide de tsaar zich om, nodigde zijn eega uit hem te volgen naar de statieloge, die op de balkonring via de deur achter hem te bereiken was. De genodigden maakten gebruik van de zaaldeuren links en rechts van de foyer en verdrongen zich elkaar om zo snel mogelijk de schouwburgzaal te bereiken.

De schouwburgzaal, die plaats bood aan zo'n honderd en twintig personen, was gebouwd in de vorm van een brede ovaalvormige zaal, waarbij de bühne aan een lange zijde was opgesteld.
Het grote rode toneeldoek was nog gesloten, terwijl de bezoekers hun plaatsen in de zaal innamen. Sophie en haar familie wisten een rij stoelen te bemachtigen in het midden van de zaal en zetten zich op de rood beklede fauteuils, die met een aantal van 15 stuks tot een gebogen rij waren aaneengeklonken. Sophie kwam nu tussen haar vader en de prinses van Pruisen, Wilhelmina in te zitten. Deze laatste attendeerde Sophie op de binnenkomst van de Hertog van Brunswijk, die zij zo graag zag. Sophie zag hoe haar achterneef, een jongeman van ongeveer 30 jaar oud, een paar rijen voor haar plaats nam. De prinses van Pruisen praatte honderd uit over deze charmante hertog, die naar Sophie's mening nogal een hooghartige houding aannam.

Tijdens haar conversatie met deze prinses stootte haar vader haar even aan en zei; " Sophie, ik zou graag vanavond na het diner met jou willen spreken over de delicate kwestie."
Sophie, enigszins verrast, begreep direct, waarop haar vader doelde en antwoordde dat zij gehoor zou geven aan zijn verzoek.

Inmiddels volgden de gebeurtenissen in de schouwburgzaal elkaar op, de ceremoniemeester verwelkomde iedereen bij deze voorstelling, stelde de leider van het koninklijk toneelgezelschap aan het publiek voor en gaf het sein om de voorstelling te laten beginnen.

Het toneelstuk begon, in de traditie zoals de meeste komedies van Molière openen, met een nogal warrige openingsscène, waar een burgerlijk gezin in een chaos geraakt door het optreden van de hoofdfiguur van het toneelstuk, Tartuffe.

> *In het eerste bedrijf vertrekt madame Pernelle met veel poeha omdat zij teleurgesteld is over de levenswijze van haar kinderen, schoondochter en schoonzoon. Vervolgens vertelt Orgon, de zoon van madame Pernelle, Cleante emotioneel over zijn eerste ontmoeting met Tartuffe. Cleante maakt zich echter meer zorgen over het aanstaande huwelijk van Mariane en Valere en veroordeelt de hypocrisie van Tartuffe.*

Sophie was weinig geïnteresseerd in het geboden toneelspel en glimlachte af en toe om de voorvallen op het toneel, terwijl de anderen schaterlachten over de verwikkelingen. Sophie was te zeer in haar gedachten verzonken over de komende beslissing, die zij deze avond moest nemen, om echt van het toneelstuk te kunnen genieten.

> *In het tweede bedrijf wil Orgon zijn belofte aan Valere breken en zijn dochter Mariane met Tartuffe laten trouwen, hoewel Mariane zelf daar niet veel inziet. Dit nieuws veroorzaakt ruzie tussen de beide geliefden, een ruzie, die door de dienstmeid Dorine snel wordt opgelost om de rust in huize Pernelle terug te doen keren.*

Sophie herkende de gelijkenis met haar situatie. Zij zou de rust in haar familie moeten herstellen door met de erfprins te trouwen anders zou haar van alle kanten egoïsme worden verweten.

> *Dan probeert Tartuffe Elmine te verleiden doch wordt afgeluisterd door Danis, de zoon van Orgon. Tartuffe weet Danis, als deze zijn beschuldigingen jegens Tartuffe uit, in een kwaad daglicht te stellen door zelf de vermoorde onschuld te spelen. Danis, onterfd door zijn vader, wordt het huis uitgezet. Dan keert Tartuffe in een monoloog, die bol staat van huichelarij en hypocrisie, zich tot de zaal.*

Sophie's gedachten dwaalden, na deze monoloog, af naar haar toekomst. Haar toekomst als echtgenote van een prins, die zij niet zou liefhebben.
" Zal mijn toekomst er ook een worden van hypocrisie en huichelarij? Zal ik liefdeloos worden bejegend door de familie Van Oranje onder aanvoering van mijn tante Anna? Zal ik ooit de liefde en het geluk vinden waar ik zo vurig naar verlang?"
Sophie boog zich naar voren, het hoofd naar beneden gericht en onderdrukte een snik.
" Mag ik mijn vader teleurstellen door af te zien van het huwelijksaanzoek en mijn eigen geluk en verlangens na te jagen? Heeft tante Maria Van Hannover onlangs niet gezegd dat prinsessen geen rechten hebben, en zeker niet op geluk? Geluk is een woord, dat niet voorkomt in het woordenboek van de familie Romanov; dat heeft ze toen gezegd."
" Nee, mijn vader heeft mij altijd het goede, het eerlijke voorgehouden. Hem mag ik niet teleurstellen door zelf af te glijden naar hypocrisie en verlakkerij, zoals dat hier op het toneel geschetst wordt. Ik zal mij die houding geven, die noodzakelijk is. Ook in dat geval dat van mij een offer wordt gevraagd. Mijn vader zal trots op mij kunnen zijn!"

Nu het toneelstuk ten einde liep en het toneelgezelschap werd getrakteerd op een staande ovatie, kwam Sophie weer enigszins bij zinnen en deed mee met het publiek, dat de spelers uitzinnig toejuichte. Vervolgens verliet het publiek, nog nagenietend van het geboden toneelspel, de schouwburgzaal om zich massaal naar de Banketzaal te geven, waar het diner zou worden opgediend.

De Banketzaal was een brede, lange zaal waar links en rechts aan de lange zijde vensters uitzicht boden op het Cours d'Honneur aan de ene kant en aan de andere kant uitzicht op het park en de tuin van het paleis. De zaal was opgetrokken uit wit marmer, waarbij de gedeeltelijk zichtbare Korintische pilasters, die het plafond droegen, aan de bovenkant vergulde ornamenten bezaten. Het plafond bezat een prachtig stucwerk, waarin verschillende mythologische episoden waren uitgebeeld.

In de zaal zelf stond een lange tafel, waar aan weerszijden zo'n dertig personen konden plaatsnemen. Langs de wanden met de vensters stonden losse tafeltjes, die omringd werden door een viertal met witte trijp beklede beukenhouten stoelen. Tussen deze rijen tafels was een ruim pad overgelaten om de aanzittenden te kunnen bedienen. De tafels waren gedekt met een prachtig servies, dat het koninklijk wapen van het Pruisische vorstenhuis bezat.

De genodigden stroomden de zaal binnen, kozen hun zitplaatsen en converseerden op luidruchtige toon met elkaar. Zo ook de familie Von Württemberg, die met z'n allen aan een kant van de lange tafel ging zitten. Tegenover hen kwam de familie van het vorstenhuis Van Hannover te zitten met wie zich al snel een geamuseerd gesprek ontspon. Toen iedereen zat en zich voorbereidde op het diner, sprak de tsaar zijn tafelrede uit. Een tafelrede, waarin hij terugblikte over de afgelopen uren en gaf daarbij een impressie van die dag, zoals hij die beleefd had. Na deze tafelrede en een toost op een gelukkige toekomst van een ieder, ving het diner aan en deed een ieder zich tegoed aan de drank en de spijzen, die hen werden voorgezet.

Nadat het diner was beëindigd, volgde Sophie haar vader naar diens kamer in het paleis op de begane grond.

" Sophie, " zei haar vader, " ik zou graag je beslissing willen vernemen over het aanzoek van de Prins van Oranje. Je begrijpt toch wel dat ik moeilijk nog langer kan wachten en je nog langer uitstel kan verlenen? Ik zal een antwoord moeten geven op dit aanzoek. Ik hoop dat jij voor jezelf en voor onze familie het juiste besluit hebt genomen en mij op dit punt niet teleur zal stellen."

" Vader, teleurstellen wil ik u geenszins. Ik heb na rijp beraad besloten het aanzoek te aanvaarden om mij met de erfprins van Oranje te verloven."

" Ach, mijn lieve Sophie. Wat doe je mij daar een plezier mee. Mijn hart is vervuld van geluk. Ook je moeder zaliger, zou zich met trots vervuld voelen over deze voor ons zo belangrijke beslissing. Ze zal je vanuit de hemel zegenen."

De vorst van Württemberg pakte, terwijl hij geluk uitstraalde, zijn dochter bij de bovenarmen en gaf haar liefdevol een vaderlijke kus op het voorhoofd.

" Vader, ik heb echter nog een verzoek."

" Zeg het mij, Lieve Sophie, niets kan mij nog mijn geluk weerhouden."

" Zou u mijn toestemming tot het huwelijk geheim willen houden? Ik wil niet geconfronteerd worden met talloze gelukwensen van de aanwezigen hier. Ik zou graag bescheiden willen blijven. Zou u dit voor mij willen doen?"

" Maar mijn lieve Sophie. Ik zal toch echt de Prins van Oranje moeten antwoorden. Ik kan dit moeilijk nog langer uitstellen. Bovendien wil ik hem niet schofferen door hem pas op de laatste dag van deze familiereünie jouw besluit kenbaar te maken."

" Vader, zou u dan nog één dag willen wachten met de bekendmaking aan de Prins van Oranje, zodat ik mij in mijn hart kan verenigen met hetgeen mij te wachten staat?"

" Goed, Sophie, een dag wil ik nog wel wachten, maar dan zal ik de Prins toch echt moeten inlichten."

De volgende dag besteedde het gezelschap aandacht aan het programma, dat de tsaar deze dag had toebedeeld. Na het ontbijt was men vrij om te gaan in paleis en tuin. Vooral het vertoeven in de als park aangelegde tuin had de voorkeur bij vele aanwezigen. Zo ook bij de familie Von Württemberg, die zich naar de tuin begaf om verdere ontmoetingen te hebben met die families of kennissen, die men de vorige dag nog niet had gesproken. Men trof elkaar in de Belvedère of het paviljoen, die beide door de vorst van Pruisen voorzien werden van gastronomische hoogstandjes van de Pruisische keuken.

In de Belvedère, waar men een mooi uitzicht had over het park en de tuin, ontmoette de familie Von Württemberg de familie van de vorst van Pruisen waar men al snel mee in gesprek raakte. Sophie, die zich wat afzijdig hield, werd op een gegeven moment opgemerkt door de hertog van Brunswijk, die haar aansprak.

" Prinses Sophie, als ik het wel heb," zei de hertog, " vermaakt u zich hier in deze omgeving of mag ik u gezelschap houden?"

Sophie, die zich niet erg betrokken voelde bij de gesprekken, die men voerde in de Belvedère, verliet de uitzichtkoepel om gevolg te geven aan het verzoek van de hertog.
De hertog zag er, in zijn militaire uniform van majoor van de Brunswijker Artillerie, voortreffelijk uit. Met zijn indringende bruine ogen, waarmee hij al diverse dames het hoofd op hol had gebracht, keek hij Sophie aan en wist haar met zijn charmante houding haar te verleiden om wat met hem te gaan wandelen. Zij liepen over de slingerende met grind bestrooide tuinpaden door het park, dat bij elke bocht of kronkel van het pad een afwisselend beeld liet zien van deze zorgvuldig aangelegde tuin. Tijdens het gesprek, dat zij voerden, merkte Sophie dat de ijzige afstandelijkheid, waarmee deze hertog meestal mee behept was, voor haar als sneeuw voor de zon wegsmolt en hij met haar amicaal babbelend de tuinpaden afliep. Op een gegeven moment, nadat zij een stukje langs de buitenkant van het park hadden gewandeld, stonden zij voor een prachtige fontein. Deze fontein bestond uit een viertal olijfgroen geschilderde keramische kikkers, die op plompbladeren gezeten, een welhaast volmaakte boog water in de vier windrichtingen spoten. In het midden van deze fontein, waar deze goudomrande kikkers met zwarte stippen waren opgesteld, stond een hoog opgaande vergulde fonteinzuil, die met een uitwaaierende sproeier het opgespoten water tot een fijne nevel vervormde. In deze nevel weerspiegelde zich de kleuren van de regenboog, die door de breking van het licht ontstonden en daar als een veelkleurig waterscherm boven de fontein met de kikkers hing.
“ Kijk eens, Wilhelm, hoe prachtig deze fontein is, het licht wordt weerkaatst in de nevel. Prachtig, vind je niet?”
“ Jazeker, Sophie,” beaamde de hertog het gezegde, “ ik vind deze fontein ook zeer kunstzinnig. Vooral de kikkers zijn geweldig mooi. Deze hele fontein is het aanzien beslist waard. Kom, Sophie, laten we nog een stukje richting paviljoen lopen. Wie weet wat we nog meer te zien krijgen.”

Via de smalle slingerende paadjes, die kriskras door het park liepen, belandde het tweetal tenslotte aan de rand van de tuin, waar zij een prachtig uitzicht hadden op de grote centrale fontein in het midden van het park. De rondom deze fontein aangelegde vijver was groot en zat vol grote vissen, waaronder een aantal Japanse koy karpers.
“ Wilhelm, moet je nu toch eens zien hoeveel grote vissen in deze vijver zitten. Ze hebben een prachtige oranje kleur. Deze vissen heb ik nog nooit eerder gezien,” zei Sophie, die verrukt was over wat ze zag.
“ Tja, de vorst van Pruisen weet wel hoe hij zijn gasten kan imponeren. Maar laten we daar eens op dat bankje gaan zitten, zodat we kunnen genieten van het aanzicht op deze tuin met zijn verschillende fonteinen en prachtige bosschages.”
Sophie zette zich op het bankje naast de hertog van Brunswijk en overzag dit tuingedeelte, alles in zich opnemend en genietend van deze prachtige dag, die haar zoveel genoegens verstrekte. Tersluiks bekeek zij de man, die haar begeleidde op deze wandeling; haar achterneef Wilhelm die, ofschoon hij ruim tien jaar ouder was dan zij, een diepe indruk op haar maakte, zowel innerlijk als uiterlijk.
“ Vreemd,” dacht Sophie, “ dat ik neef Wilhelm altijd voor een stugge, hooghartig persoon heb gehouden. Hij toont zich nu aan mij heel open en eerlijk en hij uit zelfs zijn persoonlijke beroeringen aan mij.”
Sophie keek nog eens naar deze naast haar zittende man, die over de tuin uitkeek en die zij nu van op zij in het gelaat zag. Zijn knappe regelmatige profiel met de fijne neus en fraaie wenkbrauwen trok haar aandacht. Zij ervoer in haar een sterke aandrang om deze man aan te willen raken, te strelen over het donkere haar, langs zijn lange bakkebaarden. Ze verlangde zijn wangen aan te raken, ze te kussen en zijn kin te strelen. Deze verlangens welden in haar op en lieten haar hart wild bonzen, verlangens, die haar buik ineen deden krimpen van hooggespannen verwachtingen.
“ Nee, wat doe ik nu?” vermande Sophie zichzelf, “ ik mag deze man niet begeren nu ik mijn jawoord al aan vader heb gegeven. Maar als hij me zou vragen zou ik terstond ‘ja’ zeggen en alles achter me laten. O, god wat kan ik naar deze man verlangen! Maar ik mag dat niet. Ik ben al gegeven!”

De hertog draaide zich weer en face naar Sophie en vroeg haar of zij zich hier in het Berlijn van de Pruisische koning kon vermaken. Vervolgens verhaalde hij over zijn belevenissen in zijn hertogdom en lichtte Sophie in over welke belangrijke wetgeving hij voor zijn boerenbevolking wilde invoeren.
“ Sophie, heb je interesse in de politieke ontwikkelingen, die zich op dit moment in Duitsland voordoen? Heb je enig vermoeden wat zich zoal af zal gaan spelen als het ‘Zolverein’ gestalte krijgt?”
Al uitleggend en verklarend vertelde de hertog zijn persoonlijke opvattingen, omtrent het politieke welzijn van zijn land en toonde zijn sociale bewogenheid met de arme boerenbevolking. Sophie luisterde ademloos naar de met idealisme overgoten ideeën van de hertog en raakte steeds meer in de ban van deze zachtmoedige gevoelvolle persoonlijkheid, die zijn diepste gevoelens aan haar toevertrouwde.
“ Kom Sophie, laten we wat gaan gebruiken in het paviljoen daar aan het eind van de tuin. Men heeft mij verteld dat de vorst van Pruisen daar overheerlijke ‘torten’ en ‘quiche’ laat serveren.”

Al wandelend vervolgden zij hun weg richting paviljoen. Geïnspireerd door het uitzonderlijke mooie weer en de overweldigende indruk, die deze paleistuin bij hen had achtergelaten, maakten zij gebruik van de heerlijkheden, die in het Paviljoen te verkrijgen waren. Sophie, die haar neef Wilhelm steeds meer ging bewonderen, zocht een tafeltje uit aan de rand van het paviljoen, waar zij een prachtig uitzicht hadden over de lengteas van de paleistuin met al zijn fonteinen, bloeiende rododendronstruiken en exotische bomen en waarbij het uitzicht tenslotte uitmondde op de verweerde groene koperen koepel van het paleis.
“ Sophie,” zei de hertog, “ zou jij mij willen toestaan vanavond bij het souper jouw tafelheer te mogen zijn? Jouw nabijheid doet mij bijzonder goed en dan kan ik je tijdens het souper vermaken met mijn lichte conversatie.”
Sophie’s hart sloeg een aantal slagen over, het bloed steeg haar naar de wangen, terwijl haar mond, los van datgene wat haar verstand haar ingaf, zei; “ Graag, Wilhelm, ik zie er naar uit met jou het souper te gebruiken.”
Nu Sophie hiermee had ingestemd, voelde ze zich toch niet op haar gemak.
“ Hoe zou de familie, en vooral vader hierop reageren? Zal ik hem vooraf inlichten, of het zomaar laten gebeuren?” dacht Sophie bij zichzelf en ze besloot het laatste te doen.

De middag was inmiddels al ruimschoots over zijn hoogtepunt heen toen Sophie en de hertog be-sloten terug te wandelen naar het beginpunt van hun wandeling de Belvedère. Nog langzamer dan voor-heen, wandelden zij het park via de andere zijde weer terug, waarbij ze zoveel mogelijk paadjes insloegen om maar niets van het prachtige park te hoeven missen. Maar vooral om zo lang mogelijk te kunnen ge-nieten van deze gelukkige momenten van samenzijn met haar beminnelijke neef Wilhelm, waarop zij in zo’n korte tijd zozeer gesteld was geraakt.

Bij het terras van de Belvedère aangekomen bleek dat het merendeel van Sophie’s familie nog al-tijd geamuseerd met diverse belangrijke personen uit het gezelschap stond te praten. Men had elkaar ook zeer veel te vertellen. Sophie en de hertog mengden zich geruisloos weer tussen het gezelschap, waardoor het praktisch ongemerkt bleef dat zij een periode weg waren geweest. Behalve Marie, zij zag direct dat er iets speelde. Zij kende haar zuster en keek haar indringend aan, schudde lichtjes met haar hoofd om ver-volgens weer deel te nemen aan de gesprekken, die werden gevoerd. Na enige tijd zich zo aangenaam te hebben verpoosd, werd hen kenbaar gemaakt dat de balletvoorstelling zo direct zou gaan beginnen en ver-liet iedereen de paleistuin om zich in de schouwburgzaal van een goede zitplaats te gaan verzekeren.

Het souper van die avond werd, zoals gebruikelijk, weer ingeleid met een tafelrede van de tsaar die, na zijn toespraak, iedereen een goede maaltijd toewenste. Bij dit souper werd Sophie dit keer vergezeld van haar nieuwe tafelheer Wilhelm van Brunswijk. Haar vader had vreemd opgekeken toen deze achterneef zich spontaan bij hem aan tafel voegde en direct naast Sophie plaatsnam. Niets had hij laten blijken van zijn verbazing over deze gebeurtenis, want hij wist dat hij kon vertrouwen op het woord, dat zijn dochter hem gegeven had. Tijdens het souper werd er op ongedwongen wijze en in een

prettige sfeer met elkaar geconverseerd, waarbij de hertog een goed causeur bleek te zijn, die enige anekdotes te vertellen had. Sophie had voor deze avond haar mooiste jurk aangetrokken en die accessoires erbij gedragen, die de meeste indruk zouden maken. Zij voelde zich die avond uitermate gelukkig en ongebonden ofschoon ze weinig het woord voerde maar regelmatig haar tafelheer met bewonderende blikken aankeek als deze weer een van zijn spitsvondige verhalen vertelde. Het souper verliep naar ieders wens, waarna aan het eind van de avond op joviale wijze afscheid werd genomen en de hertog Sophie een kleine, maar voor haar, een zeer nadrukkelijk dienst bewees.
“ Sophie, wat ben je van plan?” vroeg Marie op scherpe toon toen zij samen in hun slaapkamer waren om zich klaar te maken voor de nacht.
“ Wat is dit voor een vertoning tegenover vader?”
“ Je doelt op de aanwezigheid van de hertog van Brunswijk,” vermoed ik.
“ Ja natuurlijk. Je hebt vandaag je jawoord aan vader gegeven voor het aanzoek dat de Prins van Oranje heeft gedaan. En nu blijkt dat je je laat inpalmen door die charmante charlatan van een achterneef van ons
Die niet bepaald geboekt staat als eerlijk en betrouwbaar.”
“ Wat is je probleem, Marie. Ik bepaal zelf met wie ik omga, daar hoef ik jou geen verantwoording voor af te leggen!”
“ Maar Sophie. Zie nu toch in dat dit toch zeer choquerend is voor ons als familie en vooral voor vader. Gelukkig waren bij het souper niet de Oranjes onze tafelgenoten anders was er een complete rel uitgebroken.”
“ Marie toch, ik heb niets verkeerds gedaan. Ik heb alleen de man, waar ik vandaag gesteld op ben geraakt, vanavond naast me geduld tijdens het souper. Mag ik zelfs dat niet eens beslissen? Heb ik in jouw ogen misschien ontrouw gepleegd? Nee, toch!”
“ Sophie, je weet heel goed, wat al die kwaadsprekende tongen hier zullen gaan zeggen als ze er lucht van krijgen. Dan zijn de roddels niet van de lucht en zou de eer van onze familie zeer ernstig geschaad kunnen worden. Bovendien, waarom is het noodzakelijk om ons zo te tarten?”
“ Ach, Marie. Ik ben er in het geheel niet op uit om jullie te tarten. Ik heb vandaag alleen met een achterneef gewandeld in de paleistuin. Zoek er toch niets anders achter. Ik heb deze dag ervaren als de meest gelukkige, die ik ooit heb meegemaakt. Toe Marie, verpest nu niet mijn geluksgevoelens. Straks zal ik, als vader mijn jawoord aan de Prins van Oranje overbrengt, mijn vrijheid moeten inleveren. Gun mij toch deze gelukkige momenten!”
Marie, enigszins van haar stuk gebracht, zag in dat het weinig zinvol was zich halsstarrig tegenover haar zuster op te stellen.
“ Nu goed dan, Sophie. Ik zal je er niet meer op aanspreken. Maar behoed in godsnaam onze familie voor een schandaal.”

Sophie knikte tevreden maar dacht genoegzaam terug aan deze wonderlijke dag.
“ Tja, een wonder was het,” dacht Sophie bij zichzelf, “ ik hoop dat dit wonder zich morgen zal herhalen. Stel nu eens dat hij mij zou vragen. Ik zou me geen moment hoeven te bedenken.”
De zussen maakten zich klaar voor de nacht, over het voorval werd niet meer gesproken en zij wensten elkaar een goedenacht toe.

Die nacht ging, naar Sophie’s gevoel, langzaam voorbij. Ze kon de slaap niet vatten. Ze lag woelend tussen de lakens en voelde zich opgewonden om tot rust te komen. In haar gedachten herhaalde zich voortdurend de gebeurtenissen van die dag telkens weer. De wandeling in de paleistuin met de prachtige fonteinen, de persoonlijke gesprekken en de indrukken van die dag. Telkens opnieuw beleefde ze deze aangename dag en verlangde ze naar haar neef, die deze gelukzalige wandeling mogelijk had gemaakt. Ze wist zich zelfs de teksten, die Wilhelm haar had gezegd, letterlijk te herinneren en zij voelde haar verlangen in haar hart voortwoekeren. Eindelijk, tegen het begin van de ochtend, viel Sophie in een diepe slaap en droomde over de gevolgen, die deze dag voor haar zouden kunnen hebben. In haar droom verscheen heel duidelijk een beeld van de man, waarvoor zij nu affectie voelde. Hij kwam de deur van haar slaapkamer binnen en vond haar liggend in bed. “ Wilhelm, wat

kom je in mijn kamer doen? Ik mag je niet toelaten! Het is verkeerd. Ik mag het niet!" Woelend tussen de lakens volgde Sophie haar droom.
" Nee, Wilhelm, ik kan en mag mijn belofte niet verbreken. Ik hou van je maar ik mag het niet doen." De figuur zette zich zonder een woord te zeggen op de rand van haar bed. Sophie voelde zich in deze positie onmachtig. Niet in staat zich te bewegen. De zwarte figuur boog zich voorover en trachtte haar te kussen. " Nee, Wilhelm. Nee doe dat niet. Ik kan je vrouw niet worden. Ik wil het ook niet. Vader zou teleurgesteld zijn!" De donkere figuur boog zich in Sophie's droom nogmaals voorover. Sophie voelde de warmte van zijn adem langs haar wangen strelen maar toen keerde hij zich van haar af en loste op in de duisternis van haar droom. " Nee, Wilhelm, niet weggaan!" snikte Sophie in haar droom de wanhoop nabij. Maar toen ontstond er in de duisternis van haar droom een klein fel lichtpunt, dat eerst langzaam en allengs groter wordend en steeds sneller op haar afkwam om tenslotte de hele duisternis te verdrijven. Oog in oog stond ze nu met het marmeren borstbeeld van haar moeder. Seconden lang bleef dit beeld voor haar gezicht hangen. De zachte lieflijke gelaatsuitdrukking en de minzame glimlach van haar moeder waren verdwenen. Haar gelaat was verhard, de mondhoeken naar beneden getrokken, het gelaat vertoonde een verwijtende uitdrukking. " Moeder, moeder. Wat heb ik verkeerd gedaan?" snikte Sophie in haar droom. Toen werd het borstbeeld langzaam kleiner en verdween steeds sneller in de duisternis van haar droom. " Moeder, moeder," gilde Sophie nu hardop, " moeder blijf bij me!"
" Sophie, Sophie, rustig maar. Wat is er aan de hand? Je gilt het hele paleis bij elkaar," zei haar zuster. Nog verward door haar droom deed Sophie haar ogen open, badend in het zweet wierp ze het beddengoed van zich af.
" O, Marie! Het was zo verschrikkelijk. Zo'n enge droom heb ik nog nooit gehad."
" Stil maar, zusje. Ik zal je wat water aanreiken."
Snikkend en water drinkend kwam Sophie weer tot zich zelf.
" Hoe laat is het nu, Marie?"
" Volgens mij is het nog vroeg in de ochtend, een uur of vier, denk ik. Maar voel je je al wat beter?"
" Och jawel, Marie. Het gaat wel weer. Het was zo eng, Marie. Moeder is mij verschenen, maar het was zo eng. Ik wil er niet meer aan denken."
Na nog een tijdje te hebben opgezeten, zochten de beide zussen hun bed weer op om nog wat te slapen. Sophie viel in een diepe droomloze slaap, waar zij pas laat in de ochtend uit zou ontwaken.

Die ochtend was Marie al veel eerder opgestaan dan Sophie. Zij had rustig en kalm gehandeld om haar slapende zus niet te wekken. Pas nadat Marie haar toilet had gemaakt en klaar was om deel te nemen aan het ontbijt, ontwaakte Sophie. Zij vroeg direct hoe laat het was, schrok van het tijdstip, dat werd gemeld en kleedde zich vervolgens zo snel mogelijk aan.
" Zal ik hem, nog bij het ontbijt ontmoeten?" schoot het haar door het hoofd. " Ik hoop zo op een tweede wonder waarin mijn geluk bezegeld wordt. Ach, vrouwe Fortuna, wees mij nu eens een keer goed gezind," dacht Sophie bij zichzelf.

In deze stemming begaf Sophie zich naar de Banketzaal, waar zoals gebruikelijk het ontbijt werd geserveerd. Bij binnenkomst in deze zaal verbaasde zij zich over de magere opkomst voor dit ontbijt op deze ochtend.
" Waar is iedereen?' vroeg Sophie aan prinses Wilhelmina van Pruisen, die zojuist haar ontbijt had beëindigd.
" Weet je het dan niet, Sophie? Het overgrote deel van het manlijke gezelschap is op jacht gegaan met de koning van Pruisen. Hij heeft in de bossen hier achter de paleistuin een eendenjacht, een vossenjacht en een drijfjacht georganiseerd. De heren deelnemers zijn, volgens mij, vanochtend al vroeg vertrokken. Ik heb een aantal van hen, zoals de hertog van Brunswijk, nog uit kunnen zwaaien. Hij zag er in zijn jagers-tenue bijzonder charmant uit. Het is zo'n geweldige man. Maar ken je het programma voor vandaag niet, Sophie? Nee? Nu de heren zijn vandaag op jacht en de dames vermaken zich hier in het paleis. In de Witte zaal geeft de Engelse spiritist Daniël Home, een aantal seances, waarbij iedereen welkom is en in de troonzaal kun je genieten van een optreden van het

Koninklijk Kamermuziekgezelschap. Je kunt zelf kiezen wat je het best lijkt. Misschien zie ik je wel bij een van deze activiteiten," zei de prinses van Pruisen en verliet de Banketzaal waar Sophie met tegenzin aan haar ontbijt begon.
" Op jacht!! Hoe heb ik dat kunnen vergeten. De kans dat ik de hertog vandaag nog te spreken krijg is nu wel erg klein geworden," dacht Sophie bij zichzelf, " wat een misrekening. Vader is natuurlijk ook meegegaan en zal dan de Prins van Oranje wel inlichten over mijn beslissing. Een weg terug is er voor mij niet meer. Ik ben verloren!!"

In een sombere stemming verzonken maakte Sophie gebruik van de maaltijd om zich daarna terug te trekken op haar kamer om haar situatie te overdenken. Na enige tijd zocht haar zus Marie haar op in hun slaapkamer.
" Zeg, Sophie," zei Marie, " wat zit je nu toch in zak en as. Ga toch met me mee naar de seance van die meneer Home. Je zult zien dat het leuk en opwindend is. Je moet je zinnen, na die nare ervaring van vannacht, verzetten en niet als een zielig vogeltje hier alleen in de kamer blijven zitten. Kom vooruit, ga mee."
Sophie zuchtte eens. Ze moest erkennen dat Marie op dit punt gelijk had, niets zou haar nog kunnen helpen, ook haar gepieker niet. Ze gaf gevolg aan de uitnodiging van Marie om de seance mee te maken, waar de spiritist, meneer Home, in een zo goed als verduisterde Witte zaal de spanning en der verwachtingen van de aanwezigen op de proef stelde. Tenslotte gebeurde er niets spiritueels, maar werd er vooral veel gelachen. In de Troonzaal, waar het kamerorkest zijn kunsten demonstreerde, had Sophie het beter naar haar zin. Ze ontspande zich bij het luisteren naar de bekende muziekwerken van Haydn, Mozart en Schubert. Vooral de liederen van Schubert, waarbij een sopraan optrad, hadden een grote verzoenende invloed op haar.

Later op die dag, nadat het jachtfestijn ten einde was en het manlijke deel zich weer in het paleis vertoonde, kwam de Prins van Oranje en zijn zoon op bezoek bij de vorst van Württemberg die, voor deze gelegenheid, zijn beide oudste dochters en zijn vrouw Pauline bij zich had geroepen. De Prins van Oranje gedroeg zich bijzonder charmant en verwelkomde op hoffelijke wijze zijn toekomstige schoondochter. Zelfs de erfprins gedroeg zich verliefd. Hij toonde zich van zijn vriendelijkste kant en was zelfs charmant tegen Sophie.
" Sophie, " zei de erfprins op een gegeven moment, " ik mag u zeer graag en ik wens u zo snel mogelijk als mijn bruid te kunnen begroeten. Ik ben bereid onze toekomstige verbintenis tot een eervolle te maken en die een zodanige inhoud te geven, die noodzakelijk is om ons samen gelukkig te maken."
Sophie echter dacht er het hare van; " Willem bedoelt het best wel goed, maar hij wil alleen met mij trouwen om onder het juk van zijn vader uit te komen. Helaas voor mij is zijn keuze op mij gevallen en de anderen, ook vader, hebben hem hierin gesteund. Hij spreekt over liefde en toewijding. Ik denk dat hij het oprecht meent, maar zal hij het ook ten uitvoer kunnen brengen?"
Tijdens dit gesprek viel het Sophie op dat de Prins van Oranje nog altijd de zwarte rouwband droeg, die hij sinds het overlijden van zijn moeder had gedragen.
" Ach, Sophie," zei de prins tegen haar toen hij bemerkte dat zij naar zijn rouwband keek, " zou jij hem af willen doen? Ik denk dat die handeling door jou uitgevoerd, mij geluk zal brengen."
Sophie pakte een schaar uit de toilettafel en knipte de rouwband van de arm van haar toekomstige schoonvader. Na deze gebeurtenis stelde de prins voor wat te gaan wandelen in de paleistuin en wat te gaan gebruiken in de Belvedère. Sophie's vader gaf echter te kennen dat hij nog een brief aan de koning van Nederland wilde schrijven.

Toen het gezelschap was vertrokken zette de vorst van Württemberg zich achter zijn meegebrachte schrijftafel, nam een vel papier, legde dat voor zich neer en doopte de ganzenveer in de inkt en begon zijn brief.

Berlin, le 27 mai 1838 à l'année de notre seigneur.

Chers évalué très fortement et prince des Pays-Bas,

Après des moments heureux dans n'importe ses expériences de vie. Je voudrais vous informer à la mienne.

Votre Majesté est lui-même un tel bon Père, que vous avez correctement évalués, Sire, je suis conscient de ce sentiment doit être à un tel moment solennel. Mais l'assurance a Votre Majesté mon nom, vous et votre famille sur les soins de ma fille les liens familiaux même de constater qu'ils sont de quitter et de lui faire confiance comme une fille bien-aimée traités allons le voir, me convaincre d'assurer le bonheur de ma future domestiques fille d'un authentique épanouissement dans l'octroi de mon consentement à l' union proposée avec le petit-fils de Votre Majesté. Que nos prières au ciel par nos enfants pour donner sa bénédiction divine.

Avec le plus grand respect et d'estime,
Wilhelm Von Württemberg
Prince des Pays de Württemberg (Zie voor de vertaling ; bijlage 2)

Die avond, tijdens het diner, waren de Oranjes de tafelgenoten van de familie Von Württemberg. De twee koninklijke families zaten tegenover elkaar aan de lange tafel waarbij de erfprins direct tegen-over Sophie en naast zijn vader zat. Nu had ook de kroonprinses, Anna Pavlovna, plaats genomen met haar dochtertje Sophia aan dit diner. De kroonprinses was, naar haar zeggen, een aantal dagen opgehouden geweest maar was niet bereid hierover veel te vertellen.

De werkelijke reden van Anna's absentie van de laatste dagen was de volgende;

Anna, die een uitgesproken hekel had aan gelegenheden, die zich kenmerkten door een opeenhoping van vorstelijke personen, had zich, zoals de geschiedenis ons leert, een aantal dagen teruggetrokken in het dorpje Töplitz, niet ver van Berlijn. Daar had ze een onderhoud afgedwongen met haar broer, tsaar Nicolaas, om hem advies te vragen omtrent de naderende verwikkelingen in haar familie nl; het aanzoek dat haar man, de Prins van Oranje om de hand van prinses Sophie Von Württemberg, had gedaan. Nicolaas echter, hoewel hij oog had voor de situatie van zijn zuster, verlangde echter geen tweespalt in zijn familie en gaf Anna in niet mis te verstane bewoordingen, dat zij haar echtgenoot diende te volgen in alle zaken, die hij juist achtte voor zijn familie. Zij moest, volgens hem, haar bezwaren en wensen opzij zetten, zodat de waardigheid van de Prins van Oranje en de erfprins niet beschadigd zouden worden. Hij verlangde zelfs van haar dat zij zich terstond aansloot bij het gezelschap in Berlijn, waarbij hij duidelijk liet blijken geen tegenspraak te dulden. Anna schikte zich tenslotte naar de wensen van haar broer en meldde zich in het paleis Charlottenburg in Berlijn.

De gezichten van de Prins van Oranje en de erfprins straalden van geluk. Dit gold ook voor de andere kant van de tafel voor de Württembergse familie en in mindere mate voor Sophie, die zich nog altijd niet verzoend had met de situatie, waarin ze terecht was gekomen. Anna Pavlovna, gekleed in haar prachtige Russische hofdracht met de prachtige juwelen en versierselen in goud, zilver en amethist, droeg de japon, die ze destijds van haar broer, de tsaar, had gekregen en wilde op deze manier weer in een goed blaadje bij hem komen te staan. Ze zat tegenover de vrouw van de vorst van Württemberg, met een ontevreden gezicht, als van een oorworm. Zij converseerde met niemand en bemoeide zich uitsluitend met haar dochtertje Sophia.

Ook op deze avond sprak de tsaar weer een van zijn tafelredes uit. Hij vertelde over gebeurtenissen, die zich tijdens de jacht hadden afgespeeld en die hem ter ore waren gekomen. Doch ditmaal bleef hij niet, zoals hij gebruikelijk deed, aan het hoofd van de lange tafel staan, doch wandelde hij vertellend en vriendelijk groetend door de zaal. Aangekomen bij de zitplaatsen, waar de familie van Württemberg zat, stopte hij zijn wandeling en ging hij achter de stoel van Sophie staan. Sophie voelde nu dat alle blikken op haar gericht waren. De tsaar legde, goed bedoelend, zijn handen

op de blote schouders van Sophie. Een heftige rilling trok haar over de rug, terwijl haar hart in de keel bonsde. Iedereen keek nu naar haar, het werd haar zelfs duizelig in het hoofd.
Toen zei de tsaar;

> *« Cher cher Mesdames et Messieurs, je tiens à informer le bonheur que deux personnes nous ont offert ensemble. Ma nièce Sophie von Württemberg et mon neveu, le prince héritier d'Orange, a déclaré le mariage avec l'autre pour agir. Je demande vos applaudissements et félicitations sincères pour ce couple de premier plan à donner. »*
>
> (Zie voor de vertaling ; bijlage 3)

Een daverend gejuich brak nu los. Wild van enthousiasme lieten een aantal personen zich volledig gaan en timmerden zelfs met het heft van vork en mes op de tafels, terwijl zij hun gelukwensen aanstaand bruidspaar toewensten. De tsaar bleef glimlachend achter Sophie staan en bekeek zijn uitbundige gezelschap. Toen boog hij zich voorover en drukte een kus, "un nec plus ultra" op de schouder van Sophie. Een tweede golf van enthousiasme barstte bij de aanwezigen los.
Sophie keek om haar heen, naar al die glunderende gezichten en zag toen, zo'n tien stoelen rechts en tegenover haar, hem zitten; de hertog van Brunswijk. Hun blikken kruisten elkaar. Een aantal seconden keken zij elkaar aan, toen wendde de hertog, die geen emoties toonde, zijn blik van haar af.
" O, mijn God. Wat heb ik gedaan! Mijn geluk glijdt me door de vingers!!"
Ondanks het hartelijke gejuich van de aanwezigen voelde Sophie een kilte in haar boezem, alsof een koude hand haar hart omklemde. Tranen sprongen Sophie in de ogen. Tranen, die later door de aanwezigen uitgelegd werden als tranen van geluk.

Bijlage 1; Vertaling toespraak tsaar Nicolaas

“ Geachte aanwezigen, nu u hier allen verzameld bent om deze grote reünie met mijn familie mee te maken, wil ik u van harte uitnodigen om in de schouwburgzaal een voorstelling bij te wonen van het koninklijk toneelgezelschap van de koning van Pruisen. Zij zullen de komedie ‘ Tartuffe ’ van de beroemde Franse auteur Jean Baptiste Molière aan u voordragen. Ik dank de koning van Pruisen ten zeerste voor deze voor ons zo aangename opening van de reünie.”

Bijlage 2; Vertaling Brief aan Koning Willem

Berlijn, den 27ste mei 1838 in het jaar des Heere

Hooggeachte en zeer gewaarde vorst der Nederlanden,

In navolging van een ieder die gelukkige momenten in zijn leven meemaakt wil ik U van de mijne in kennis stellen.

Uwe Majesteit is zelf zo’n goede Vader, dat U goed ingeschat heeft, Sire, van welke gevoelens ik doordrongen moet zijn op zo’n plechtig moment. Maar de verzekeringen, die Uwe Majesteit me namens Uzelf en Uw familie geeft om mijn dochter dezelfde familiebanden te laten terugvinden, die ze hier verlaat en het vertrouwen haar altijd als een geliefde dochter behandeld te zullen zien, overtuigen mij ter verzekering van het toekomstig huiselijk geluk van mijn dochter een oprechte voldoening te vinden in de verlening van mijn toestemming tot de voorgestelde verbintenis met de kleinzoon van Uwe Majesteit. Moge de hemel onze gebeden verhoren door onze kinderen zijn goddelijke zegeningen te verlenen.

Met de hoogste eerbied en hoogachting,

Wilhelm Von Württemberg, vorst van Württemberg

Bijlage 3; Vertaling gelukwens tsaar Nicolaas

“ Beste lieve mensen, ik wil u graag inlichten over het geluk dat twee mensen in ons midden elkaar hebben geboden. Mijn nichtje Sophie Von Württemberg en mijn neef de erfprins van Oranje hebben verklaard met elkaar in het huwelijk te willen treden. Ik vraag u uw welgemeend applaus en gelukwensen voor dit aanstaande echtpaar te willen geven.”

Hoofdstuk 4

Inhoudend - **Een brief uit Kaapstad**
- **Een avond in de salon**
- **Willem Storm**
- **De Kamer van Charitate**

Een brief uit Kaapstad

Op deze maandagochtend begin maart 1838, opende Mienette de deur van de salon, waar zij haar moeder aantrof.
“ Goedemorgen Mienette, kan ik voor jou ook koffie inschenken of ben je nog niet klaar?”
“ O, jawel moeder. Ik kom zo direct met u koffie drinken maar ik wil Sjaantje nog even spreken over een opdracht, die ik haar gegeven heb.”
Mienette liep naar de keuken, waar Sjaantje druk in de weer was, om haar mee te delen dat zij het wenselijk achtte dat haar slaapkamer eens goed gelucht zou worden. Vervolgens ging Mienette terug naar de salon om daar koffie te gaan drinken.
“ Mienette,” zei haar moeder, “ zo dadelijk wil ik samen met jou een bezoek gaan afleggen bij de familie Visser in de Gasthuislaan. Van onze nieuwe dominee Molenkamp heb ik gehoord dat er een ongewenste situatie in dat gezin is ontstaan doordat de oude mevrouw Visser, die nog altijd bij het jongere echtpaar inwoont, eigenlijk niet meer te handhaven is in die woonsituatie. Ik wil daar het fijne van weten, voordat we die mevrouw voordragen aan de ouderenzorg van onze gemeente of de diaconie. Zover ik weet is het een beschaafd gezin. De man heeft een goede baan als sigarenmaker bij de firma Hillen en zijn vrouw bestiert het huishouden op een uitstekende manier.”
“ Niet veel aan de hand, zou ik zo denken,” zei Mienette.
“ Moeder, heeft u al kennis gemaakt met de nieuw aangestelde dominee Storm? Samen met dominee Molenkamp hebben zij toch het diaconale werk overgenomen van dominee Metelerkamp, die met emeritaat is gegaan? Ik heb de nieuwe dominee in het voorbijgaan een keer gezien. Het lijkt mij een zeer aimabel persoon.”
“ Dat is de jonge dominee zeker, Mienette. Tijdens het laatste bezoek, van het bestuur van onze liefdadigheidsvereniging, met dominee Molenkamp is hij bij de zitting aanwezig geweest en wordt de jonge dominee volledig op de hoogte gehouden van de verrichtingen van onze vereniging met betrekking tot de bevordering van de levensomstandigheden van de leden van de hervormde gemeente. Het is de bedoeling dat dominee Storm een deel van de taken van doctorandus Molenkamp gaat overnemen.”

Nu de moeder en de dochter gezellig met elkaar in gesprek waren werd ook Mienettes toekomst nog eens onder de loep genomen.
“ Mienette, acht je het niet verstandig om je leven eens een invulling te gaan geven? Ik vind dat je zo weinig lijn in je toekomst brengt. Wil je echt niet trouwen met een aardige man? Er lopen hier in Delft beslist wel genoeg kandidaten rond die jouw ervaring met die nietsnut van een Gaspard van Kinschot kunnen doen vergeten.”
“ Ach, moeder, praat me toch niet over die nare geschiedenis met de jonkheer. Voorlopig heb ik geen behoefte aan een acces. Ik vind het wel prettig zo bij u te kunnen wonen en leven en mij te wijden aan het werk voor de liefdadigheidsvereniging.”
“ Maar Mienette, dat kan voor jou toch geen levensvervulling zijn. Je moet verder kijken dan de horizon, die ik je als moeder biedt. Kijk nu eens naar je broer Jacobus. Hij heeft gemeend zijn toekomst samen met Christine te willen delen. Als zij op acht augustus aanstaande in het huwelijk treden dan breekt voor hen beiden een prachtige periode aan. Hun leven wordt dan zinvol voor het oog van de Heer, die ons niet als eenlingen heeft geschapen. De bedoeling van de schepping van de mens wordt duidelijk in Gods woord, zoals dat in de bijbel beschreven staat, daar valt niets aan af te dingen. Dat jij met je modernistische ideeën andere verwachtingen van het leven hebt, is geheel voor je eigen rekening doch past niet in de visie die God ons gegeven heeft en door de Hervormde Kerk wordt uitgedragen. Mienette ik verzoek je met klem goed over je toekomst na te denken voordat de maatschappij je geheel buiten sluit. Je zult je eigen weg in het leven moeten vinden en niet als een oude vrijster bij je moeder achterblijven totdat die doodgaat.”

" Moeder, praat niet zo! Ik wil nog niet dat u doodgaat. U bent nog zo levenslustig en vol ideeën. Ik wil me niet voorstellen dat u op een dag deze wereld verlaat. Ik zal altijd bij u blijven, ook als het u wat minder gaat."
" Dat is allemaal mooi gepraat Mienette, maar je moet ook in jezelf geloven en je eigen wereld creëren. Je bent al drieëntwintig jaar en de vrijheid die je wordt geboden moet je als verstandige jonge vrouw gebruiken. Maar kom, we moeten eens gaan. De familie Visser verwacht ons rond elf uur."
Op dat moment sloeg de grote staande klok in de gang het kwartier voor elven, wat voor de dames het sein was om te vertrekken.

In de hal deden zij hun mantels aan om zich te beschermen tegen de koude maartse buien, die nu al dagenlang aanhielden en de stad Delft in een grauw regenscherm hulden. Eenmaal buiten gekomen in de Korte Breedsteeg staken moeder en dochter hun paraplu's op en gingen gearmd richting Gasthuislaan, waar zij hun bezoek zouden afleggen. Via de Gasthuissteeg en de Gasthuisbrug, liepen zij naar het hen opgegeven adres; Gasthuislaan nummer 140. Voor het eenvoudige arbeidershuisje aangekomen trok mevrouw v.d. Chijs aan de koperen belknop, waaronder de naam van M.E. Visser stond. Even later werd op het rinkelende geluid van de bel de voordeur, middels een koordconstructie, opengedaan en stond de vrouw des huizes boven aan de steile trap. De woning van de familie Visser lag op de eerste verdieping en kende een gezamenlijke voordeur met de familie Martens, de buren, die direct naast hen op de dezelfde verdieping woonde. De trap eindigde dan ook op een klein boven portaal, waarop aan weerszijden de huisdeuren van de te onderscheiden bovenwoningen uitkwamen. Onder aan de trap was een klein halletje, waar een paraplubak het enige voorwerp was dat het halletje versierde. De trap was bekleed met een donkerrode traploper, waarin bloemmotieven waren uitgeschoren. Deze traploper was met koperen traproeden bevestigd aan de traptreden, zodat deze niet weg kon glijden.
" Komt u maar verder, dames. Ik verwachtte u al. Zet uw paraplu's maar in de paraplubak dan kunnen die daar wat uitdruipen."
Mienette en haar moeder liepen de steile trap op, stelden zich voor aan mevrouw Visser die, met een klein kind op de armen, haar visite verwelkomde. Nadat mevrouw Visser hen via de huisdeur in het kleine gangetje had binnengelaten, opende ze deur van de huiskamer, die zich direct naast de deur van een houten 'gemack' bevond. Aan het eind van dit smalle gangetje bevond zich een kleine keuken, terwijl de opgaande trap, naast het 'gemack', toegang gaf naar de zolderverdieping. Vanuit het keukenraam had men een uitzicht op de rommelige achterkant van de huizen van de Pieterstraat en de talloze daken en dakjes van andere woningen. Daarboven zag men het machtige dak van het middenschip van de Nieuwe Kerk uitsteken met de majestueuze toren, die gesierd was met een korte torenspits, en het uitzicht bepaalde.
" Gaat u toch zitten," nodigde de gastvrouw hen uit zodra ze de huiskamer betraden, " blieft u beiden koffie?"
" Jazeker," zei Mienettes moeder terwijl Mienette eveneens bevestigend antwoordde.
Mevrouw Visser zette vervolgens de kleine peuter van ongeveer achttien maanden oud in het kinderbedje, dat voor één van de twee ramen van de huiskamer stond, en spoedde zich naar de keuken om water voor de koffie op te gaan zetten.

Mienette bekeek eens deze kleine huiskamer, waar het aanwezige meubilair nauwelijks voldoende ruimte had om geplaatst te worden. Een smal dressoir van een donkere houtsoort stond langs een lange wand van de kamer. Op het dressoir was, in een golvende beweging in het houtsnijwerk bewerkte front, een ovale spiegel aangebracht. Op het dressoir stond een fruitschaal met welgeteld, drie goudrenetappels, een sinaasappel en een peer. Een aantal siervoorwerpen, waaronder een klein porseleinen beeldje van een dansend Spaans duo en een drietal tinnen maatbekertjes, verluchtigden het dressoiroppervlak. Het dressoir bezat een drietal deurtjes, twee zonder glas en een met glas waar het zondagse servies achter prijkte. Een rechthoekige tafel, waar Mienette met haar moeder aanzaten, stond aan de andere lange wand. Aan de muur achter deze tafel hing, op het bruine behang, een aquareltekening van de Delftse Oostpoort, terwijl boven de tafel een koperen olielamp 's

avonds voor de nodige verlichting zorgde. Een eenvoudige schuifdeur gaf blijkbaar toegang tot een ander kamertje, terwijl naast deze schuifdeur een servieskast de resterende ruimte tot de huiskamerdeur in beslag nam. Door de twee smalle ramen had men een aardig uitzicht over de Gasthuislaan met de gracht, die aan weerszijden begrensd werd door een rij bomen.

Na een paar minuten was mevrouw Visser weer teruggekomen om het gesprek met Mienette en haar moeder aan te gaan.

" Mevrouw Visser," zei Mienettes moeder, " wij hebben van dominee Molenkamp vernomen dat u hem heeft gevraagd aandacht te willen besteden aan uw situatie. Onze vraag hierop aan u is; legt u ons eens uit aan welke problemen u het hoofd moet bieden.

" Mevrouw v.d. Chijs," antwoordde hun gastvrouw, die haar nog vochtige handen afdroogde aan haar schort, " het probleem heeft niet zozeer betrekking op mijzelf of mijn man, maar handelt om mijn schoonmoeder, die bij ons inwoont. Voordat u een verkeerde indruk zou kunnen krijgen moet ik u zeggen dat mijn schoonmoeder een lieve vrouw is die ons jarenlang behulpzaam is geweest in het huishouden. Maar zij is nu op een leeftijd gekomen, ze is al 82 jaar, dat het samenwonen zowel voor haar als voor ons te bezwaarlijk wordt. Zij wordt de laatste jaren steeds strammer van lichaam. Ze durft al jaren de trappen hier in huis niet meer op of af te gaan. Hierdoor werd het voor ons noodzakelijk, dat wij onze ouderlijke slaapkamer, die hier achter de tussenkamer is gelegen, aan haar hebben moeten afstaan en wijzelf met onze kinderen boven op de onbeschutte zolder zijn gaan slapen. Mijn schoonmoeder is dan ook de laatste jaren niet meer uit huis geweest. Zij slijt haar dagen letterlijk op deze verdieping, die onze woongelegenheid is. Zij durft echt de trap niet meer af om de stad in te gaan, zij voelt zich dan zo verschrikkelijk onzeker. Daarnaast tobt zij de laatste tijd met een ander probleem. Zij doet af en toe erg raar. Vorige week nog… O, excuses dames, het water kookt."

Het indringende gefluit van een kokende waterketel vulde de ruimte van de bovenwoning, waarop de gastvrouw het vertrek snel verliet om de beloofde koffie te gaan zetten.

" Ik ben benieuwd wat mevrouw Visser nog meer te vertellen heeft," zei Mienette nu ze met haar moeder alleen in de huiskamer zat.

" Tja, de situatie wordt me nu wel wat duidelijker. De oude vrouw is degene, waar men zich zorgen om maakt. Dat zal niet makkelijk op te lossen zijn gezien de hoge bezettingsgraad van het Hervormde Oude Mannen- en Vrouwenhuis in de Schoolstraat hier in Delft.

Na enige minuten kwam mevrouw Visser met een dienblad met daarop een vertinde koffiepot en een porseleinen suikerpotje en melkkannetje weer binnen. De gastvrouw nam de benodigde kopjes en schoteltjes, van het zondagse servies, uit de dressoirkast, en zette deze voor haar visite op het zware wollen tafelkleed van de huiskamertafel. Vervolgens schonk ze de dampende koffie in het nette doch eenvoudige servies in.

" Maar om mijn verhaal te vervolgen," zei mevrouw Visser," mijn schoonmoeder doet de laatste tijd nogal vreemde dingen, die wij niet goed kunnen verklaren. Zo zou zij bijvoorbeeld vorige week donderdag thee voor ons gaan zetten en in plaats dat zij het theebuiltje in het theewater dompelde, deed zij mijn huissleutels in de theepot. Eerst vond ik dat wel hilarisch, maar toen bleek dat moeder wel vaker van dit soort dingen deed, die ons hadden doen verbazen, vond ik het raadzaam om de dominee in te lichten."

" Wat zijn uw verdere beweegredenen?" vroeg Mienettes moeder.

" Nu ons vierde kindje op komst is, maak ik me zorgen over de toekomst. Ik kan niet vier kinderen verzorgen en ook nog op schoonmoeder letten, die soms dingen doet die zelfs gevaarlijk kunnen zijn. Zo heeft zij een aantal weken geleden, bij het klaarmaken van het ontbijt voor de kinderen, in plaats van marmelade op de boterhammen, kachelpoets op die boterhammen gesmeerd. Het is dat Marietje, mijn dochtertje van zes jaar, mij waarschuwde maar ik moet er niet aan denken als mijn kinderen dat hadden opgegeten."

" Ik onderken het probleem, die de inwoning van uw schoonmoeder u oplevert. Het mooiste zou zijn….."

Een heftig geklingel van de deurbel onderbrak het relaas van Mienettes moeder.

“ Een moment, mevrouw,” zei mevrouw Visser, die de huiskamer verliet om de voordeur te gaan openen.
Zij trok aan het deurkoord en vroeg aan de beneden staande man wie er gebeld had.
“ De tonnenman, mevrouw. Ik kom uw ‘heymelicheit’ legen.”
“ O, u komt wel erg ongelegen.”
“ Dat geeft niets mevrouwtje, ik ben zo klaar,” zei een stevig gebouwd manspersoon van in de vijftig jaar, die al halverwege de trap was opgeklommen en zich aldus toegang tot de woning had verschaft. De man droeg het grauwe uniform van de gemeentedienst Delft met de platte pet, waarop het embleem van de stad Delft prijkte. Op zijn bovenbenen, op een leren sloof, droeg de man een lege fecaliënton, die hij wilde omwisselen bij de familie Visser. De man was goed gemutst en neuriede een bekend volksliedje langs zijn in de mond geklemde sigarenpeuk.
“ U vind het wel, hè,” zei mevrouw Visser, die het bovenportaal verliet om zich weer bij haar visite te voegen.
De tonnenman haakte de lege ton los van de draagketting, die hij om zijn middel droeg en zette hij deze voorlopig in het gangetje, zodat hij de volle ton uit de houten plee kon nemen. Vervolgens zette hij het deksel van de lege ton op de volle ton, om daarna de lege ton achter het voorschot en onder de zitplank, met het ronde gat, te zetten. Nu haakte hij de volle ton aan de draagketting, tilde hem op, zodat deze voor zijn bovenbenen hangend de trap af kon dragen. Met de rechterhand zich aan de trapleuning vasthoudend en met de linker ellenboog zich tegen de andere muur in evenwicht houdend, daalde de dienaar van het ‘gemack’ de trap af.

Ofschoon de familie Visser er alles aangelegen liet hun huis piekfijn in orde te hebben, had men helaas een klein ongemak over het hoofd gezien. De koperen roede op de derde traptrede, van onderen af gerekend, was uit zijn linker houder gegleden waardoor de traploper op deze derde trede losjes gedrapeerd over de traptrede hing. De forse gemeentedienaar die, het gewicht van de overvolle ton torsend en zich in evenwicht hield, kon niet vermoeden wat hem te wachten stond toen hij de derde trede naderde. Hij zette zijn linkervoet op de bewuste traptrede, waardoor de traploper schichtig in neerwaartse richting van de trap gleed en de man plotsklaps een trede lager belandde dan hij verwachtte.
“ Godver….” Bromde de man voluit, waarbij zijn sigarenpeuk in een vrije val geraakte en hij, angstvallig zijn evenwicht herstellende, zich tegenhield aan de muur van de trap en daarbij een fraaie bruine handafdruk op het maagdelijk witte stucwerk achterliet. Tijdens deze actie kon de man niet voorkomen dat het deksel van de bomvolle ton kletterend in het halletje terechtkwam en een flinke guts derrie uit de ton klotste en zich over het halvloertje en de lerensloof uitspreidde.
“ Gadver, de gadver, de gadver…” vloekte de man binnensmonds, raapte de tonnendeksel op en overzag de schade in het eens zo propere halletje. Vervolgens opende hij de voordeur om de ton te gaan legen in de gemeentelijke ‘crebbe’ (een beerput) aan de achterkant van de huizen van de Gasthuislaan.
Door het kletterende lawaai op de trap opgeschrikt, stoof mevrouw Visser naar de gang om te zien wat daar gebeurde en zag nog juist hoe de voordeur dichtgetrokken werd.
“ O, god, nee toch!” jammerde de vrouw bij terugkomst in de huiskamer en rende naar het rechterraam van de huiskamer, schoof het, ondanks de regen, die er tegenaan sloeg, omhoog en brieste in onvervalst Delfts dialect; “ Tonnenman, wâ doe je me ân!! De hele hal hei je verpês met jô fiesigeit!!”
Hierop draaide de dienaar van het ‘gemack’ zich om en riep geïrriteerd terug; “ Mijn viezigheid?? De uwe zult u bedoelen. Door die loszittende roede heb ik mijn evenwicht verloren. U mag wel van geluk spreken dat het niet erger is afgelopen!!”
Nadat de man dit gezegd had vervolgde hij zijn weg naar de ‘crebbe’ om daar zijn stinkende last af te leveren.
“ Een losse traproede?” zei mevrouw Visser peinzend en sloot het schuifraam.

Op dat moment werd de deur van de tussenkamer opengeschoven en zag Mienette, die recht tegenover die deur aan de tafel zat, een klein, bijna verschrompeld oud vrouwtje binnenkomen. Ze was

hoogstens 1 meter vijftig hoog, schatte Mienette. Het oude vrouwtje had zich in de Delflandse klederdracht gestoken. Ze droeg een witte mopsmuts, waar overheen een lange kap was bevestigd, waarvan de stroken kantwerk tot op haar schouders reikten. Het zilveren oorijzer was hoog op het hoofd en met zilveren mutsspelden en zijnaalden, voorzien van filigreinwerk, opgezet. Aan de zilveren boeken van het oorijzer hingen een aantal aan elkaar geregen boekenbellen eveneens van filigrein. Om haar hals en op de kanten kraag van het zwarte jakje, droeg zij een zilveren meer-rijensnoer met een zilveren slotje. Over de fragiele schouders droeg het vrouwtje een zeer fijn geweven Kamerijks linnendoek. De rok onder het jakje, bezat een bont ruitpatroon motief, waarover ze een wit schort droeg.
“ Wat is dat voor een lawaai, Marie?” vroeg het oudje op een trage spreektoon.
“ Dat was de tonnenman, moe. Die heeft er weer een rommeltje van gemaakt. Maar blieft u een kopje koffie? Wij hebben ook nog bezoek, moe, van mevrouw en de jongejuffrouw van der Chijs.”
“ O,” zei het oudje, de wandelstok in de linkerhand nemend, stak zij haar magere rechterhand richting Mienettes moeder om haar de hand te geven. Steunend op haar stok scharrelde het vrouwtje om de aanwezigen heen en zette zich op de nog enige onbezette stoel, die naast Mienette stond.
“ Alstublieft, moe,” zei mevrouw Visser nadat ze de koffie had ingeschonken, “ wilt u nog een speculaasje erbij?”
Mevrouw Visser pakte een fraai bedrukte koekjestrommel en hield die geopend voor haar oude schoonmoeder, deze stak haar klauwende handje in de trommel, vond een speculaaskoekje en doopte het in haar kopje koffie. Vervolgens stopte zij het geweekte deel in haar tandeloze mond om het zacht geworden speculaas op te sabbelen.

Mienette kon het vrouwtje, nu ze vlak naast haar zat, eens goed bekijken. Zo’n oud persoon had ze nog nooit gezien. Het vrouwtje had een klein hoofdje, waarvan de huid bijzonder dun en rimpelig was en vol bruine vlekjes zat. De kleine oogjes, waaruit het vuur van weleer gedoofd was, keken berustend de kamer rond. Haar handen waren smal en mager, zo mager dat de huid zich spande over de zichtbaar geworden spieren en knokkels.
“ Wie bent u?” vroeg het vrouwtje aan Mienettes moeder.
“ Ik ben mevrouw v.d. Chijs. Ik kom hier met uw schoondochter praten.”
“ Komt u van de overkant?”
“ Overkant?” zei Mienettes moeder verbaasd, de blik opheffend naar mevrouw Visser, die nog altijd naast de tafel stond met het koekblik in haar handen.
“ Moeder kent weinig mensen hier. Als hier een voor haar onbekend persoon komt vraagt ze altijd of die persoon van de ‘overkant’ komt. Zij heeft totaal geen sociale contacten meer.”
“ Nee, mevrouw. Ik woonde vroeger in de Korte Breedsteeg, een stukje verderop. Mijn man was directeur van het Boterhuis. Misschien herinnert u zich dat wel?”
“ Hebben wij hier een Boterhuis in de laan, Marie?”
“ Nee, moe. Het is goed zo,” stelde mevrouw Visser haar schoonmoeder op haar gemak.

Nu het informatieve gesprek voor Mienette en haar moeder eigenlijk ten einde was gekomen, stelde Mienettes moeder aan mevrouw Visser voor, dat zij de situatie op schrift zou stellen en de liefdadigheidsvereniging daarvan in kennis zou stellen. Vervolgens maakte mevrouw v.d. Chijs aanstalten om te vertrekken en gebaarde Mienette dit ook te doen.
“ Gaat u al weg? Jammer. U bent toch de vrouw van de bakker, hier op de hoek?” prevelde het oude vrouwtje nog eens om de aandacht op zich te vestigen.
“ Nee, mevrouw. We moeten helaas gaan, maar ik beloof u dat ik nog eens terug zal komen,” zei Mienettes moeder.

Mevrouw Visser ging haar visite voor, nam de mantels van de kapstok en reikte deze aan Mienette en haar moeder aan.
“ Ik zal u even voorgaan, dan kan ik meteen zien welke ravage die tonnenman heeft aangericht. Houdt u uw japonnen maar hoog op, je weet maar nooit. Wees u voorzichtig er zit blijkbaar een roede los.”
Voorzichtig de trap afdalend en hun japonnen ophoudend, werden Mienette en haar moeder, na een afscheidswoordje, door mevrouw Visser uitgelaten.

Op straat aangekomen werden de paraplu's weer opgestoken en wandelden moeder en dochter richting Gasthuissteeg en zagen dat de tonnenman nu aan de overkant van de gracht zijn diensten aanbood aan de bewoners van de huizen met de oneven nummers.
" Moeder, " zei Mienette, " hoe kunnen wij als vereniging behulpzaam zijn bij het probleem van de familie Visser? Het vrouwtje is wel heel erg oud, vindt u niet? Ik heb nog nooit zo'n oud iemand gezien."
" Tja, Mienette. Het is een probleem, maar wij kunnen als liefdadigheidsvereniging enige invloed uitoefenen op het plaatsen van oude mensen in de oudereninrichtingen. Maar de hoge ouderdom van mevrouw Visser is nu ook het directe probleem, waar wij mee geconfronteerd worden. Het Oude Mannen- en Vrouwenhuis in de Schoolstraat stelt als regel, dat zij alleen personen opnemen, die ouder zijn dan zestig jaar. Maar in de praktijk blijkt dat de regenten liever jongere ouderen opnemen. Die kunnen vaak ingezet worden bij het huishoudelijk werk of bij het onderhouden van het gebouw. Zo'n heel oud vrouwtje daar plaatsen levert veel te veel problemen op met de verzorging van haar."
" Maar dat is toch onlogisch. Zo'n huis is toch juist opgezet voor behoeftige oude mensen?"
" Dat ben ik helemaal met je eens, Mienette. Maar de regenten moeten ook rekening houden met de kosten, die de verzorging van zulke oude mensen met zich meebrengt. Daarom nemen ze liever jongere ouderen in hun tehuis op. Ik zie voor mevrouw Visser alleen een mogelijkheid voor een plaatsing in het Sint Joris Gasthuis, hier aan de Annastraat."
" In het gekkenhuis, bedoelt u?"
" Ja, daar zal het wel op uitdraaien. Dat oude mensje heeft erg veel persoonlijke verzorging nodig. Dat kan het Oude Mannen- en Vrouwenhuis niet leveren. Maar geloof me, Mienette, de verzorging in het St. Joris onder de leiding van dokter Stipriaan-Luïcius is beslist uitstekend te noemen."
" Dan zou ze waarschijnlijk toch beter af zijn met een plaatsje in het St. Joris," beaamde Mienette.
" Maar laten we niet op de zaken vooruit lopen, Mienette. Ik zal vanmiddag mijn huisbezoekverslag schrijven en mijn bevindingen verwoorden dan kan ik ze vanavond in de wekelijkse vergadering van onze vereniging aanbieden."

Rustig onder hun paraplu's wandelend en keuvelend bereikten ze hun woonhuis aan de Voorstraat toen Mienette's moeder het volgende in haar gedachten schoot; " O, ja, dat is waar ook, Mienette. Ik had je het al eerder willen vragen. Mevrouw Van Mook, onze secretaresse, heeft op de vorige vergadering ons meegedeeld, dat zij zich om gezondheidsredenen, zich niet meer in staat voelt het secretariaatswerk te kunnen uitvoeren en wenst deze functie neer te leggen. Nu dacht ik zo, Mienette, nu je al een geruime tijd als werkend lid van de vereniging meehelpt, dat het misschien wel een leuke functie voor jou is om je verder te verdiepen in ons liefdadigheidswerk. Heb je misschien ambitie om het secretariaat van onze vereniging op je te nemen?"
" O, moeder. Heeft men mij gevraagd? Ik voel me zeer vereerd! Ik zou mij graag op die manier nog meer nuttig kunnen maken voor de vereniging en de welvaart van de mensen hier in Delft. Ja moeder, ik wil dat erg graag doen."
" Dat antwoord zal ik vanavond ook aan het bestuur doorgeven."

Inmiddels hadden Mienette en haar moeder hun huis bereikt en stak Mienettes moeder de sleutel in het sleutelgat om de deur te openen.
" Ik vind het nu toch wel een veilig gevoel, Mienette, dat we sinds kort onze voordeur kunnen afsluiten. Vooral nu er de laatste tijd zoveel vreemd volk van buiten door de stad zwerft."

Eenmaal binnengekomen werden de paraplu's in de paraplubak gezet, de mantels aan de kapstok gehangen en de hoedjes op de hoedenplank te drogen gelegd.
" Kijk eens moeder, er ligt een brief op het tafeltje."
Op dat moment kwam Sjaantje, die het gestommel in de gang had gehoord, uit de keuken aangelopen.
" Ja mevrouw, de jongste bediende van jongeheer Jacobus heeft zojuist die brief afgeleverd. Mag ik u vragen; wenst u het middageten in de salon te gebruiken?"
" Jazeker, Sjaantje. In de salon graag. Wij willen even in afzondering een aantal zaken doornemen en de brief lezen. Van wie is de brief, Mienette?" zei Mienettes moeder zich tot haar dochter wendend.

“ Ik geloof van Addie. Zo te zien aan het handschrift dunkt het mij dat hij van haar is.”
“ Nu, daar hebben we al een lange tijd niets meer van gehoord! Hoe lang is dat wel niet geleden? Een jaar, twee jaar? Maar kom, laten we de salon in gaan.”

Omdat de brief aan Mienette gericht was, verbrak zij het lakzegel achter op de enveloppe en vouwde de brief, die uit meerdere kantjes bestond, open en begon te lezen.

Kaapstad, den 10de November In het jaar des Heere 1837.

Lieve Mienette,

Allereerst moet ik je mijn verontschuldigingen aanbieden voor de lange tijd dat ik je niet geschreven heb. Beschaamd en bedroefd moet ik je bekennen dat mijn ideeën over mijn toekomstig leven hier in Zuid-Afrika volledig in het water zijn gevallen. Om je een goed inzicht te geven in al die dingen, die mij overkomen zijn, wil ik je nu vertellen waarom ik in wanhoop mij tot jou moet richten om hier in Zuid-Afrika te kunnen overleven.

Na ons laatste gesprek, vlak voordat jij weer naar Holland vertrok, heb ik je verteld over mijn ontluikende liefde voor Nkwame en dat ik de voorkeur er aan gaf niet met jou naar Holland te reizen maar liever op de plantage bij Nkwame te willen blijven. Ondanks de praktische bezwaren, die Pieter Johannes mij voorspiegelde, stemde hij er uiteindelijk in toe dat ik op de plantage mocht blijven mits ik deel nam aan de werkzaamheden, die noodzakelijk zijn om de plantage draaiende te houden. Aldus werd ik naast Nkwame medewerkster, waarbij ik de taak toebedeeld kreeg toezicht te houden op de verwerking en het verpakken van de geoogste tabaksbladeren.

Het eerste halfjaar was ik in deze situatie zeer gelukkig met mijn Nkwame bij wie ik in het tweede halfjaar, ondanks het protest van de oude mevrouw Louw, introk. Pieter Johannes heeft zich toen werkelijk een gentleman getoond en heeft mij alle ruimte gegeven, die hij verantwoord achtte. Na deze gelukkige periode op de plantage gebeurde er iets vreselijks.

Op een mooie zomerdag, toen ik weer eens mijn ronde langs de sluisjes reed, ja, dat werkje heb ik altijd gehouden, rustte ik, zoals ik vaker deed, uit onder de grote bananenboom bij de oude suikermolen. Na enige tijd ontdekte Nkwame mij bij toeval, hij zette zich naast mij neer in de schaduw van deze boom. Wij spraken gezellig met elkaar over van alles en nog wat toen daar plotseling, als uit het niets, Berendse voor ons stond. Hij maakte zich geweldig kwaad en gedroeg zich ontzettend onhebbelijk tegen Nkwame. Hij schold hem uit voor alles en nog wat. Op een gegeven moment pakte hij zijn zweep en sloeg hij Nkwame in zijn gezicht onder de verwensing;

“ Luie hond, ik zal je leren te zitten niksen!”

Zonder te schreeuwen of te roepen kromde Nkwame zich onder het snerpende geluid van de zweepslagen, die daarna volgden. Hij viel op handen en knieën om vergeving te vragen. Maar Berendse bleef maar slaan.

“ Lui varken, vrouwenverkrachter, nietsnut,” schreeuwde Berendse, terwijl hij zijn zweep langs de oren en over de hals van Nkwame zwiepte. Hoe ik ook Berendse smeekte om te stoppen met zijn tirade, hij verwaardigde zich niet eens mij aan te kijken. Als een bezetene bleef hij maar op Nkwa-me in slaan.

“ Ik zal je leren lui te zijn. Ik zal je leren!” riep hij en weer regende het zweepslagen op de rug van Nkwame en toen gebeurde het ongelooflijke. Nkwame richtte zich op, pakte de zweep van Berendse en wist deze met een ruk uit zijn hand te trekken.

O, Mienette, wat er toen gebeurde was het verschrikkelijkste, dat ik in mijn leven heb meegemaakt. De mannen vochten nu met de vuisten. Berendse wist met vuistslagen en trappen Nkwame richting het beekje op te drijven.

“ Ik vermoord je, ik vermoord je!” riep hij steeds.

Nu had het de laatste dagen regelmatig geregend en was het beekje behoorlijk breed geworden. De vechtende mannen raakten op de glibberige oever hun evenwicht kwijt en stonden tot aan hun heupen in het water, terwijl het vuistgevecht zich voortzette. Beide poogden elkaar al worstelend onder water te duwen. Maar toen gebeurde het verschrikkelijkste.

Echt, Mienette, ik kon niets doen, ik stond alleen maar te roepen dat ze moesten ophouden maar in hun woede gingen ze maar door elkaar af te tuigen. De haat, die uit hun ogen straalden was onmenselijk. En toen, Mienette, verloor Berendse zijn evenwicht. Hij sloeg achterover in het ondiepe water, waarop Nkwame zich geen moment bedacht en bovenop Berendse, die toen onder water lag, ging zitten en hem onder hield.

Het was afschuwelijk Mienette, de doodsstrijd, die Berendse leverde. Met zijn armen en benen sloeg hij wild in het water, hij probeerde Nkwame van zich af te duwen maar alles was nat en te glad. Toen werd het stil, het gespatter hield op en na een minuut of zo stond Nkwame op, terwijl Berendse onder water bleef. Het was verschrikkelijk Mienette.
Ik riep tegen Nkwame; " Je hebt hem vermoord, Nkwame. Wat moeten we nu doen?"
Maar Nkwame nam me zonder iets te zeggen mee. Zette me op Fleury en gebood me naar het kolonistenhuisje te rijden om daar mijn belangrijkste bezittingen mee te nemen. Even later ontmoette ik Nkwame daar. Hij kwam me ophalen om te vluchten en vroeg mij op beslissende toon; " Wat doe je? Blijf je bij mij of kies je de kant van de blanken?"
Wat moest ik doen, Mienette? In mijn angst en van de zenuwen heb ik voor Nkwame gekozen en zijn we te paard weggevlucht, weg van de plantage, ver weg het oerwoud in.

Na een trektocht van zeven dagen, zonder voldoende voedsel of drinken, staken we tenslotte de rivier 'De Breede' over en trokken we richting Montagu. Daar vonden we onderdak bij een stam waar Nkwame goed bekend stond. Hij werd door die mensen met eerbetoon ontvangen, wij werden van alles voorzien wat een mens nodig heeft om in de rimboe te kunnen overleven.
" Hier zijn we veilig, Addie," zei hij.
Toen heb ik me geschikt in de leefwijze van die oermensen. Nkwame en ik kregen een hutje aan de rand van het dorp, dat ongeveer uit twintig hutten bestond. Zo leefden wij gedurende vier maanden bij deze Xhosa negers, ver weg van de bewoonde wereld.

Op zekere dag, hoe het kwam zullen we wel nooit weten, kwam er een patrouille soldaten in het dorp. Nkwame trachtte te vluchten maar werd al snel door een viertal soldaten gepakt. De commandant van deze soldaten herkende Nkwame, scheurde zijn blouse open en wees toen op het brandmerk op Nkwame's linkerschouder.
" Eindelijk, we hebben hem, mannen. Boeit hem en voer hem af!" commandeerde hij zijn soldaten.

Als aan de grond genageld zag ik dat ze Nkwame meenamen. Toen deed ik iets doms, ik stormde naar Nkwame toe om hem uit de handen van die soldaten te trekken. Maar toen werd ik ook gevangen genomen. Zo werden we als gevangenen naar Kaapstad teruggevoerd. We werden in het kasteel van Kaapstad opgesloten. Ik heb daarna Nkwame niet meer gesproken.

Ik werd in een kleine vochtige gevangeniscel, met een brits een deken en een po, opgesloten. Op ooghoogte bezat mijn cel een klein getralied raampje dat net boven het plaveisel van het kasteelplein uitzag. Links van mij stond, op enige afstand, een galg opgesteld. Ik werd verhoord en beschuldigd van medeplichtigheid. Na een paar dagen klonk er een opgewonden rumoer in de gangen van de gevangenis. Op het plein werden voorbereidingen getroffen en verzamelden zich er steeds meer mensen. Er stond iets te gebeuren. Ik zag op het plein de hoge politiecommissaris en nog een aantal voorname personen. Toen werd onder veel geschreeuw en geroep iemand het schavot op geduwd. Ik drukte mijn gezicht tegen de spijlen van het raampje aan om te zien wie daar geëxecuteerd zou worden. Op een gegeven moment kon ik tussen de verzamelde menigte een glimp opvangen van de gevangene, die daar met een

zwarte kap over zijn hoofd op zijn terechtstelling stond te wachten. Ik herkende direct deze gestalte; het was mijn Nkwame.

Mienette, op dat moment stortte mijn wereld ineen. Mijn hoop, mijn toekomst, mijn idealen werden daar met de klap van het schavot vernietigd. Er steeg onder de menigte een gejuich op toen het vonnis werd voltrokken en mijn Nkwame daar aan het galgenkoord hing. Op de rechtspraak hoorde ik waarvan ik beschuldigd werd, namelijk medeplichtigheid aan de moord op Berendse. Ik werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van achttien maanden. Ja, Mienette, ik werd veroordeeld voor een misdaad, waar ik part nog deel aan had gehad. Ik had de moord op Berendse niet kunnen voorkomen en Nkwame werd niet opgehangen, omdat hij Berendse had vermoord, maar omdat hij bij verstek in het verleden al ter dood was veroordeeld voor de misdaden, die op de plantage 'Hou Den Bek' waren gepleegd. Mijn lieve Nkwame bleek toen de slaaf Galant te zijn, die de opstand op die plantage had geleid.

Mienette, die periode in de gevangenis was verschrikkelijk. Nadat ik vrij kwam kon ik nergens naar toe. Ik werd beschimpt en uitgescholden voor 'nikkerlover' of 'kaffir boetie'. Niemand bood mij hulp aan. Ik heb geprobeerd je broer Jan Theodoor te vinden. Ik heb alleen gehoord dat hij failliet was gegaan en met de noorderzon was vertrokken. Bij de familie Louw durfde ik niet aan te kloppen. Die mensen zijn zo goed voor mij geweest, zij moeten enorm in mij teleurgesteld zijn. Ik ben toen naar ik de drukkerij van meneer Greig gegaan. Je weet wel de drukkerij, waar het Zuid Afrikaans Journal van de Anti-Slavery Society wordt gedrukt. Deze man heeft me opgevangen, naar mij geluisterd en me tenslotte een onderkomen in de drukkerij geboden. Ik mocht daar helpen in de letterzetterij en overnachten in de warmte van de drukkerij. Maar onlangs is er een volkswoede geweest en hebben wraakzuchtige tegenstanders van de anti slavernij beweging de drukkerij bestormd, gesloopt en geprobeerd in brand te steken, waardoor ik weer dakloos op straat kwam te staan.

Met dit laatste, Mienette, kom ik op het punt, waarop mijn verzoek aan jou gericht is. Ik verdiende in de drukkerij nauwelijks voldoende om in mijn levensonderhoud te voorzien. Geld om een kamer te huren heb ik niet. Ik schaam me diep, Mienette, maar ik vertrouw op jouw genegenheid, die jij altijd voor mij hebt getoond. Help me, Mienette, ik zie geen uitweg meer. Naar Nederland gaan kan ik niet, ik krijg van de magistraat geen toestemming om te vertrekken, bovendien wil ik me blijvend inzetten voor de Anti Slavery Society. Alsjeblieft Mienette, stuur mij wat geld, zodat ik mij een kamer kan veroorloven.

Vertrouwend op God en jouw grootmoedigheid,
verblijf ik,

P.S. Mijn tijdelijke adres is; 'Drukkerij Greig',
Keizerstraat 14
Kaapstad Zuid- Afrika
je reisgenote Addie Harry

Mienette had de brief met stijgende verbazing en met het uitroepen van 'och, wat verschrikkelijk' gelezen toen ze zich in volle verbijstering tot haar moeder wendde.
" Moeder, moet u nu toch eens lezen wat juffrouw Addie allemaal is overkomen!"
Terwijl Mienette dit zei, overhandigde zij de brief aan haar moeder, die deze aandachtig las en Mienettes verbijstering deelde.
" Wij moeten iets doen voor Addie, moeder. Dit kan ik niet aan me voorbij laten gaan!"
Nadat Mienette en haar moeder allerlei mogelijkheden de revue hadden laten passeren om Addie te helpen werden zij het eens over de aanpak, die zij zouden volgen.
" Ik zal Addie direct een brief terug schrijven en onze oplossing daarin vermelden. Mag ik haar een gift van fl. 100,- toezeggen, moeder?"

“ Dat is goed, Mienette. Een mens in ondragelijke nood moet je de helpende hand bieden ook al is het slechts een geldwaardige wissel.”
Mienette nam de brief weer van haar moeder over en verliet de salon om in haar kamer de retourbrief aan haar vroegere reisgenote te gaan schrijven.

Delft, den 3e Maart In het jaar des Heere 1838

Lieve Addie,

Wat ben ik geschrokken van jouw ervaringen in dat verre Zuid-Afrika. Je moet daar in de gevangenis een afschuwelijke tijd hebben doorgemaakt. Je suis consterné complet.

Waarom Addie, heb je me niet eerder geschreven, dan had ik je direct na je vrijlating geld kunnen toezenden.

Ik durf, nu ik kennis heb genomen van jouw wederwaardigheden, bijna niet te schrijven dat het mij hier in Delft erg goed gaat. Ik besteed veel tijd in het liefdadigheidswerk van de vereniging Dorcas en ik ga ook regelmatig op stap met Jacobus of mijn oom Daniël. Vooral nu het nieuwe theater ‘De Doelen’ regelmatig voorstellingen geeft, ben ik daar vaak te gast. À propos, ik ben ook nog een korte periode verloofd geweest met jonkheer Gaspardd Louis Van Kinschot. Doch onze opvattingen en interesses liepen zodanig ver uiteen, dat er voor mij geen basis bleek te bestaan voor verder levensgeluk. Ce que c’est qu’un homme.

Maar nu ter zake. Ik heb met moeder overlegd en samen zijn wij van mening dat jouw grootste probleem is een dak boven je hoofd te hebben. Mijn voorstel is nu het volgende; ik schrijf mijn zwager Pieter Johannes dat hij op mijn naam een appartement of een kleine woning in Kaapstad moet huren. Als dat geregeld is heb ik hem gevraagd of hij de sleutel van die huurwoning wil laten bezorgen op de drukkerij van meneer Greig aan de keizerstraat 14. Daar werk je toch nog, hoop ik?

Vervolgens heb ik met moeder afgesproken een wissel van fl. 100,- bij deze brief in te sluiten, zodat je de eerste noodzakelijke inkopen voor je woning kan doen. Overigens, heb ik je naam niet genoemd in de brief, die ik aan Pieter Johannes heb geschreven. Ik heb het doen voorkomen alsof ik binnenkort de huurwoning denk nodig te hebben. Hij zal voorlopig de maandelijkse huur, uit mijn naam, voorschieten. Te zijner tijd zal ik dan met Pieter Johannes de eindafrekening opmaken en kun jij mij berichten of je in de toekomst in staat bent de huurlasten zelf te dragen. Ik denk dat je op deze manier voorlopig geholpen bent.

Ik hoop in de naaste toekomst je weer te zullen ontmoeten, zodat wij onze vriendschap weer kunnen herbevestigen. Op dit moment heb ik geen directe aanleiding om naar Zuid-Afrika te gaan. Deels omdat ik mij niet tot last van Jan Theodoor en Cornelia wenst te maken en deels omdat ik geen reden heb voor een bezoek aan Zuid-Afrika.

Wat Jan Theodoor betreft. Hij leeft en woont nog wel ergens in de omgeving van Kaapstad. Hij is moeilijk te traceren en schrijft erg weinig. Zijn boekhandel en bibliotheek zijn bij het faillissement verkocht. Hij heeft werkelijk alles moeten verkopen ook het huis aan de Kerkstraat. Op de rechtszitting van 26 januari 1836 heeft het Hooggerechtshof zijn faillissement uitgesproken en werd bepaald dat al zijn bezittingen, ook het woonhuis, in een openbare veiling bij opbod verkocht moest worden. Sindsdien heeft Jan Theodoor eigenlijk geen vaste woon- of verblijfplaats meer. Hij heeft nog wel een aantal weken onderdak gekregen bij Pieter Johannes, doch hij vond zelf op den duur het toch te bezwaarlijk. Dus hij is daarna met Cornelia en kleine Anna weer terug gegaan naar Kaapstad om daar zijn geluk nogmaals te gaan beproeven.

Tot zover mijn briefje. Ik hoop Addie dat je van nu af aan meer geluk in je leven mag hebben en ik verwacht dat Pieter Johannes van zich laat horen en voor jou een passende woongelegenheid weet te vinden.

Veel liefs van mij en moeder en heel veel sterkte toegewenst.
Je immer liefhebbende en bereidwillige vriendin,

Mienette

Nu Mienette haar brief aan Addie had geschreven liet zij deze door haar moeder ter goedkeuring nalezen en besloot ze de brief die dag nog naar het stadhuis te brengen ter verzending per post.

Een avond in de salon.

Op deze namiddag in oktober zat Mienette achterover geleund in haar ruime fauteuil en las zij in het oktobernummer van De Gids een boekbespreking over ‘De geschiedenis der Maccabeërs’. Omdat dit artikel haar niet echt boeide dwaalden haar gedachten af naar die belangrijke gebeurtenis in augustus. De dag waarop haar broer Jacobus in het huwelijk trad met Christine Kesman. Dominee Molenkamp had de huwelijksplechtigheid geleid en een gloedvolle preek gehouden over de zinvolheid van het huwelijk en de verantwoording van de gehuwden voor het nieuw te stichten gezin.

Jacobus en Christine hadden zich voor die dag in moderne bruiloftskledij gestoken, een trend, die vanuit Amerika was komen aanwaaien. Jacobus had zich in een modern jacquet van dure zijde gestoken, terwijl Christine een smetteloze witte zijden bruidsjapon droeg met een lange sluier. De sluier werd opgehouden door een bruidsjonkertje van 7 jaar en een bruidsmeisje van 6 jaar. Beiden kinderen van Pieter Otto. Bij de witte bruidsjapon, die gold als teken van de maagdelijkheid van de bruid, toonde Christine, in haar met witte handschoenen bedekte handen, een bruidsboeket bestaande uit merendeels witte bloemen. Een annonce in de krant had het huwelijk aangekondigd en belangstellenden opgeroepen om op de receptie het bruidspaar te feliciteren.

Vervolgens dacht Mienette aan de bonte stoet koetsjes, sjezen en karren, die na de huwelijksvoltrekking in de Oude Jan, naar de uitspanning Reineveld, bij de Haagpoort, was vertrokken. Om daar in het statige landhuis, dat tot logement was omgebouwd, werd het huwelijksfeest te vieren. Een glimlach speelde om Mienettes mond toen zij aan de hilarische verrichtingen dacht, die het aansnijden van de bruidstaart met zich mee bracht. De banketbakker, van de banketbakkerij in de Choorstraat ‘De Diamanten Ring’, bracht persoonlijk de monumentale taart. Een taart, die kreten van bewondering aan de aanwezige bruiloftsgasten ontlokte.

Het fundament van de taart werd gevormd door een groot vierkant blauw karton, waarop de bruidstaart was opgebouwd en een tempel der liefde voorstelde. Op de 1e etage werd dit gesymboliseerd met galerijen en zuilengangen. Op de 2e etage verrees en vestingtoren van Moskovisch gebak omringd door kleine bolwerken van kandij, amandelen, rozijnen en schijfjes sinaasappel. Op het bovenste plateau tenslotte, een culinair hoogstandje van groene weiden met rotspartijen, meertjes van gelei en bootjes van chocolade notendoppen. In één van die bootjes balanceerde een cupidofiguurtje op een chocolade schommeltje.

Onder veel gelach en gegiechel hadden Jacobus en Christine samen het kunstwerk, dat voortdurend de neiging vertoonde in te storten, aangesneden en iedereen getrakteerd op een klein stukje van het eens zo majestueuze bouwwerk. In de uren daarop volgend hadden allerlei, aan Mienette bekende en onbekende personen, hun gelukwensen aan het bruidspaar en de wederzijdse familieleden aangeboden.

Tijdens dit ceremoniële deel van het bruiloftsfeest had Mienette kennis gemaakt met verschillende aanzienlijke personen uit de Delftse en Haagse burgerij met wie zij soms vluchtige en met andere langere inhoudelijke gesprekken voerde. Het diner dat, later op de avond in de ruime tot feestzaal ingerichte loods, werd opgediend was zeer uitgebreid te noemen. Aan deze feestdis zaten dan ook meer dan zestig personen aan. Niet alleen familieleden maar ook vele kennissen en zakelijk contacten van Jacobus en de schoonfamilie Kesman. De dinertafel was voorzien van vier schalen met lendenstukken, zes schalen met kippenragout, gestoofd lamsvlees, drie lamsboutschotels en in het midden van deze uitgestalde heerlijkheden prijkte een geroosterd speenvarken, dat geflankeerd werd door vier grote worsten gelegd op zuring.

Aan het uiteinden van deze lange feestelijk ingerichte dinertafel stonden karaffen brandewijn, cider en andere dorstlessers. De glazen met gebottelde zoete cider waren tot aan de rand gevuld. In een aantal mooie schaaltjes stond gele room, die al over de rand van het servies vloeide bij de minste aanraking van de tafel. Op het gladde oppervlak van de gele room had men de initialen van het jonge paar in suiker-witte arabesken geschreven.

Het water liep Mienette ook nu nog in de mond bij het denken aan al die heerlijkheden. De feestavond zelf werd opgeluisterd door een speelman, die onder het spelen van allerlei bekende deuntjes de gasten uitnodigde om te dansen, een polonaise te lopen of andere vermakelijkheden uit te voeren. Als hij merkte dat de aandacht van de mensen verslapte, wreef hij zijn strijkstok nog eens extra goed in met hars, zodat de snaren nog luider konden knarsen en zette hij weer een nieuwe melodie in, waarbij hij de hals van de viool telkens deed rijzen en dalen om zichzelf en de anderen de maat aan te geven.

Iedereen bleef lang in de feestzaal hangen, zitten, staan of drinken. Wie vond dat hij te lang had gezeten ging zich 'de benen wat strekken' op de ruime binnenplaats van de uitspanning of deed in een belendende schuur een spelletje ringwerpen om daarna weer terug te keren in de feestzaal om zich vervolgens nogmaals te vergasten aan al het etenswaar, dat aangeboden werd. Tegen het eind van de avond werd het bruidspaar uitgezwaaid en vervolgden de gasten het feestvieren, waarbij sommigen, overmand door de drank, in slaap vielen en luid snurkten. Maar toen de koffie werd geserveerd leefde iedereen weer op, werden er liederen gezongen, krachttoeren vertoond en andere stunts ten beste gegeven. Men tapte schuine moppen en probeerde de nog ongebonden dames te omhelzen. Later, in de kleine uurtjes van de nacht, werden de paarden weer voor de karren, de sjezen en de koetsjes gespannen, waarmee de bruiloftsgasten zich in razende vaart over de door de maan verlichte Haagweg richting woonstede begaven.

Een indringend geklop verstoorde Mienettes mijmeringen.
" Kom maar binnen," zei ze en even later stond Sjaantje in haar kamer.
" Mejuffrouw Mienette, de familie vraagt of u beneden de avondmaaltijd wil komen gebruiken."
" O, God, Sjaantje! Is het al zo laat. Ja natuurlijk kom ik, een momentje en ik ben zo beneden."
Mienette stond gehaast op, legde haar tijdschrift opengeslagen op haar salontafel en begaf zich, nadat ze een blik in de spiegel had geworpen, zo snel mogelijk naar de eetkamer, waar haar moeder met Jacobus en Christine al klaar zaten om aan het avondeten te beginnen. Mienette excuseerde zich voor haar late komst en zette zich aan het avondmaal, dat met een gebed door Jacobus uitgesproken, werd geopend.

Sinds hun trouwdag op 10 augustus was Jacobus met zijn kersverse echtgenote Christine, in het grote pand aan de Breedsteeg gaan wonen. Zij hadden daarvoor de gehele 1e en 2e etage tot hun beschikking gekregen. Deze verdiepingen bezaten diverse ruime kamers, waarvan er enkele, waarin gestookt kon worden, als leefruimten waren ingericht. De resterende kamers gebruikten zij respectievelijk als slaapkamer en kinderkamer. Een kleiner kamertje, dat direct aan de woonkamer op de 1e verdieping grensde, diende als eenvoudige keuken en voorraadkamer. Jacobus had al snel laten merken dat deze woning voor hen slechts een tijdelijk onderkomen zou bieden en hij al voortvarend op zoek zou gaan naar een passende woning die, conform zijn status van directeur van het Delfts Boterhuis, zijn aanzien zou onderstrepen.

Nu haar broer en zijn echtgenote definitief inwonend waren in hun oude woning aan de Korte Breedsteeg zag Mienette al snel in dat het noodzakelijk was een goede band met haar schoonzuster op te bouwen, ofschoon deze hemelsbreed verschilde in opvattingen en interesses met haarzelf. Christine voelde zich bij uitstek voorbestemd tot een volgzame echtgenote en huisvrouw, die in alles haar echtgenote blindelings zou volgen en zichzelf wegcijferde of zich geenszins op de voorgrond zou dringen. Hoewel Christine slechts acht maanden jonger was dan Mienette, en beide als leeftijdgenoten konden gelden, was Mienette veel meer een vrouw van de wereld en bezat zij een uitgesproken eigen mening over allerlei onderwerpen, die haar interesse hadden.

Christine was, in lichaamsbouw, een stuk groter dan Mienette en veel forser van gestalte, zij had blond krullend haar en heldere blauwe ogen. Zij kleedde zich graag naar de laatste mode en zag er niet tegenop om daarvoor bij de meest elitaire winkels in Den Haag haar inkopen te doen. In haar optreden gaf zij altijd blijk van een terughoudendheid tegenover anderen, die gekenschetst kan worden als een 'op haar hoede zijn' voor dreigend gevaar. Zij voelde zich veilig onder de wakende aandacht,

die Jacobus als man van de wereld haar bood en die door haar geadoreerd werd. Mienette had haar schoonzus geaccepteerd als iemand, waarmee zij zo goed en zo kwaad als het ging, mee moest leren leven en verwachtte dat zij niet te veel inbreuk zou maken op de dagelijkse gang van zaken, hetgeen Christine ook beslist niet van plan was te doen.
“ Mienette, heb jij die brief al gelezen die vandaag uit Zuid Afrika gearriveerd is?” vroeg haar moeder.
“ Johannes heeft hem aan ons beiden gericht dus ik ben maar zo vrij geweest om hem te openen en te lezen. Behalve dat Johannes allerlei wetenswaardigheden in de brief vermeld, heeft hij ook jouw verzoek ingewilligd en uitgevoerd. Hij heeft op jouw naam een huis in Kaapstad gehuurd, als ik me niet vergis heeft hij ook het adres van dat huis, Rozenstraat geloof ik, in de brief vermeld. Nu ja, Mienette, lees de brief straks zelf maar dan hoef ik je niet alles te vertellen.”
“ Had Johannes nog iets te melden over Jan Theodoor?” vroeg Jacobus.
“ Een enkele regel slechts. De familie Louw heeft blijkbaar ook het contact met Jan Theodoor verloren. Ik begrijp niet dat Jan Theodoor zelf niet eens schrijft. Ik maak me af en toe erg ongerust.”
“ Ach moeder,” suste Jacobus, “ Jan Theodoor zal beslist niet in zeven sloten tegelijk lopen. Zodra het beter met hem gaat zal hij ongetwijfeld weer contact met ons opnemen. Zo is Jan Theodoor altijd al geweest nogal een gesloten persoonlijkheid, niet waar.”
“ Het staat me beslist niet aan,” reageerde Mienettes moeder tamelijk ongerust.
“ Moeder,” zei Christine, die op dat moment op visite was aan de Voorstraat, “ heeft u al gezien dat de nieuwe mode uit Parijs zich sterk heeft veranderd? Vooral de hoeden en de mouwen van de japonnen hebben een nieuwe vorm gekregen. Men draagt nu hoeden met een brede rand, die strak langs het gezicht vallen. Vooral de versieringen aan die hoeden met lintjes, bloemen of veren zijn zeer flatteus te noemen. Aan de hoeden wordt vaak ook nog een sluier bevestigd, waarmee je als vrouw je kunt afsluiten van je omgeving. De Haagse couturier ‘Maison Kühne’ heeft in zijn winkel aan het Spui diverse modellen uitgestald. Ze zijn beslist het bekijken waard.”
Mienette kon Christine’s dweperijen met de modegrillen maar matig waarderen. Zij vroeg zich dan ook dikwijls af waarom Christine zich niet met andere zaken inliet; zaken die voor de vrouw echt van belang waren. Maar Christine was modieus, zij had de kamers op hun woonetage, bijvoorbeeld, dan ook naar de laatste woonideeën ingericht; knusheid alom. Ze had tal van voorwerpen in hun woonkamer, die een huiselijke sfeer moesten uitstralen. Ze had bijvoorbeeld, een snuisterijenkastje met allerlei kleinoden, die zij als ware het edelstenen, koesterde. Kleinoden uit de vorige eeuw, o.a. 18e eeuws porselein, zilveren mini speelgoedvoorwerpen etc. Ook had zij haar woonkamer verluchtigd met diverse etagères, waarop vaasjes, zwavelstokjes en reissouvenirs waren uitgestald. Kortom een huisinrichting waar Mienette een kleinsteedse burgerlijkheid uit proefde.
“ In het Leids Dagblad heb ik gelezen dat het onderwijs noodzakelijk vernieuwd moet worden. De noodzaak echter ontgaat me,” zei Christine om nu eens een actueel onderwerp aan te snijden.
“ Natuurlijk is dat noodzakelijk,” reageerde Mienette, “ het is toch belachelijk, dat de ouderwetse manier van lesgeven zo lang stand houdt. Kijk nu eens naar die eenvoudige scholen, die onder het beheer van de gemeente staan. Soms staat zo’n leraar voor een klas met wel meer dan vijftig kinderen van allerlei leeftijd. Wat voor onderwijs kan die man dan geven? Hij is alleen bezig de kinderen zoet te houden met bij-belteksten of voorlezen uit ‘De brave Hendrik’ en ‘De brave Maria’. Van enig onderwijsdoel is totaal geen sprake. Laat staan dat men met dit soort onderwijs de lagere stand op een hoger intellectueel niveau kan brengen. Het zou een zegen voor het onderwijs zijn als er jonge vrouwen in het onderwijs zouden kunnen gaan werken om dan eens die dingen te gaan onderwijzen, die echt belangrijk zijn. Een strak onderwijsprogramma, dat de vaardigheden in de Nederlandse taal, het rekenen, de aardrijkskunde en andere vakken zou bevorderen. Als men dat bereikt zal ook het gewone volk deel kunnen gaan nemen en een inbreng kunnen hebben in onze maatschappij, die voor hen nu alleen maar verarmend werkt. Men mag toch niet liefdeloos staan tegenover de noden van de armen en gebrekkigen! Wij dienen ons als broeders en zusters ons teweer te stellen tegen de algemene vijand, die ons gezamenlijke gezin -*onze maatschappij pilaar*- bedreigt. Wij moeten daarvoor de

scheidsmuren tussen de partijen, tussen mannen en vrouwen, afbreken, zodat wij de lijdende mensheid een betere toekomst kunnen bieden. Laat er toch tenminste één gebied in onze maatschappij zijn, waar de liefde voor het kind de wetgeefster is. Zodat zij kan regeren over de zwakheden en de dwaasheden van mensen, die nu de mensen scheiden. Laat dat dan het gebied zijn waar de liefde sterker is dan de zelfzucht. Alleen vrouwen met deze instelling kunnen gestalte geven aan een nieuwe wereld, die ingeleid wordt door het verbeteren van het onderwijs aan alle kinderen, ook die van arme ouders. Die kinderen worden nu afgevoerd en via de achteruitgang van de school naar hun leefwereld van armoede en teleurstelling."
" Ach, Mienette," zei Jacobus, " wat berijd jij toch weer je stokpaardjes. Je gelooft toch echt niet dat vrouwen meer geschikt zijn om onderwijs te geven dan mannen? Vrouwen voelen zich het gelukkigst in het bestieren van een huishouden. Zij hebben niets op met de boekenwijsheid, die jij propageert."
" Waarom zou een vrouw niet geschikt zijn om onderwijs te geven? Zij is bij uitstek geschikt dat te doen met de liefde voor kinderen, die haar van nature is aangeboren. En waarom zouden meisjes uit de lagere klasse zichzelf niet mogen ontplooien, niet mogen studeren of reizen? Wat is daar mis mee, Jacobus?
" Waartoe zou het dienen? Ik vraag het je Mienette, waartoe dient bijvoorbeeld het lezen van romans of naslagwerken voor die vrouwen? Het is voldoende als vrouwen van dat slag de bijbel en de kerkbode lezen, meer hebben zij niet nodig. Zij zouden er maar verwaande zottinnen van worden, die zich schamen zich in te zetten voor het huishouden."
" Jacobus, nu draaf jij door. Maar geef nu eens gegronde redenen, waarom vrouwen niet zouden mogen leren lezen!"
" Omdat dat hunne zaak niet is. Vrouwen behoren zich in de kinderkamer, de keuken, de kelder of de provisiekamer te bevinden. Daar kunnen zij ongehinderd de scepter zwaaien. Maar bij boeken, nee, daar hebben zij niets te zoeken."
" Dat is een machtsspreuk, Jacobus, geen bewijs. Zou onze bestemming zich uitsluitend tot het huishouden beperken? Zijn wij uitgesloten van verrijking van onze geest en de veredeling van ons hart? Meen je dat werkelijk, Jacobus?"
" Lees de bijbel er maar op na, Mienette. Daar staat geschreven dat de vrouw de man dient te volgen en ondergeschikt is aan zijn wil."
" En daarom mogen wij niet lezen. Wat een onzin, Jacobus! Kijk nu eens om je heen. Kijk eens naar die eenvoudige vrouw uit de lagere klasse of naar de dienstbode, die lezen noch schrijven kan. Hoe vaak loopt zij gevaar om bedrogen te worden of om, zelfs met de beste wil tot goede bedoelingen, anderen te bedriegen bij koop en verkoop. Bij het ontvangen of betalen van rekeningen blijkt dadelijk het nut van de oefeningen in de rekenkunst. Vaak wil een vrouw ook haar gedachten en gevoelens op schrift stellen. Hoe veel kan er vanaf hangen, dat zij dit bevattelijk en met eenvoudige natuurlijke welsprekendheid doet? Kijk nu eens naar het tekenen, dat bewijst zijn nut bij het handwerken en het vervaardigen van haar kleding. De natuurkunde bewijst zijn nut bij de bereiding en bewaring van voedsel en drank. Bovendien verhoogt het beoefenen van de wetenschap de aardse genoegens en bereidt het de weg naar de hemelse bestemming!"
" Och, Mienette, je bazelt idealen, waar een gewoon mens niets mee kan. Ook de gewone vrouw uit het volk niet."

Op dat moment klonk de nieuwe deurbel, die haar schrille geluid door het huis liet klinken.
" O, God," verzuchtte Mienettes moeder, " is het al zo laat. We zitten zo lang aan tafel. Ik was bijna vergeten dat Daniël Otto vanavond op bezoek komt. Laten we snel onze maaltijd beëindigen."
Nu de discussie abrupt werd gesloten sprak Jacobus een gebed uit, waarin hij de Heer dankte voor de aan hen toebedeelde spijzen.

Inmiddels had Sjaantje de gast de salon binnengeleid en verwittigde zij de familie dat het bezoek was gearriveerd.

“ Dank je wel, Sjaantje. Zou je voor ons, voordat je de eetkamer opruimt, koffie willen zetten, zodat wij de avond in de salon kunnen doorbrengen,” zei mevrouw v.d. Chijs tegen haar.
“ Jazeker, mevrouw,” antwoordde Sjaantje, die zich daarop naar de keuken begaf om aan de wens van haar mevrouw te voldoen.

In de salon aangekomen verontschuldigde Mienettes moeder zich voor het wachten, dat haar broer had moeten ondergaan.
“ Geeft niets, Anna. Ik ben nogal aan de vroege kant, maar het is ook ten dele mijn fout, dat ik jullie avondmaal heb verstoord. De merrie voor mijn Tilbury had nogal veel haast.”

Daniël Otto, die zich zoals gewoonlijk in zijn militaire uniform aan de familie presenteerde, had nu de leeftijd van 56 jaren bereikt. Hij wist dat zijn arrangement met de koninklijke familie ten einde liep maar had goede hoop, dat hij in een nieuwe functie benoemd zou worden. Zijn houding was nog altijd fier te noemen. Zijn bruin getaande gelaat vertoonde vele rimpels en plooien, zijn eens zo stoer uitziende donkerblonde haardos was ineengeschrompeld tot een dunne hoeveelheid grijs haar, waarvan alleen de bakkebaarden nog de volle omvang en kleur en bezaten.

De familie schaarde zich rondom de gietijzeren kachel, die zachtjes brommend op deze frisse oktoberavond, de salon verwarmde. De salon bezat daardoor een aangename temperatuur, die de familie de garantie bood op een warm samenzijn.

Mienette had, nadat ze haar oom had verwelkomd, zich achter de oude secretaire gezet om de brief, waarover haar moeder had gesproken, te lezen.
“ Ach, Mienette,” zei haar oom, die bemerkte dat Mienette zich afzonderde, “ kom je niet bij ons zitten?”
“ Jawel oom Daniël. Maar ik wilde even deze brief uit Zuid-Afrika lezen. Zij is vandaag bezorgd.”
“ Uit Zuid-Afrika? Hebben jullie nieuws ontvangen van Jan Theodoor?”
“ Was dat maar waar, Daniël,” zei Mienettes moeder, “ we vernemen helemaal niets van hem. In deze brief van onze zwager Johannes Louw wordt dat helaas ook weer bevestigd. Ik begrijp niet waar Jan Theodoor mee bezig is.”
“ Schrijft Johannes nog iets over de gebeurtenissen met de Voortrekkers, Mienette?”
“ De Voortrekkers? Wie zijn dat oom Daniël?”
“ Heeft Johannes niets geschreven over datgene wat Piet Retief en zijn mannen is overkomen?”
“ Nee, oom Daniël. Wat is er dan voorgevallen?”
“ De Hollandse boeren, die daar in de Kaapprovincie woonden, hebben niet kunnen instemmen met de nieuwe wetten van het Engelse Gouvernement. Volgens deze laatste regels mag men in Engels gebied geen nieuwe slaven invoeren en moeten de aanwezige zwarten emanciperen tot Engelse ingezetenen. Hierdoor ontstaat er een tekort aan arbeidskrachten op de landerijen en plantages, die merendeels in het bezit zijn van mensen van Hollandse komaf. Door deze onverkwikkelijke situatie heeft een grote groep boeren besloten uit de Kaapprovincie weg te trekken naar het noordelijker gelegen gebied van de Zoeloe stammen. Zij willen ten noorden van de Vaalrivier een onafhankelijke republiek stichten, los van het Engelse Gouvernement. Om dat te bereiken ging Piet Retief onderhandelingen aan met de Zoeloekoning Dingaan. Deze onderhandelingen verliepen voorspoedig en de Zoeloekoning was bereid een groot stuk grondgebied ten zuiden van de Tugelarivier aan de boeren toe te wijzen. Echter na het ondertekenen van de overeenkomst bleek de Zoeloekoning zeer onbetrouwbaar te zijn en liet hij Piet Retief en zijn mannen vermoorden. In de daarop volgende weken maakte Dingaan gebruik van de dood van Piet Retief om ook de andere Voortrekkers, die al in dat Zoeloegebied bevonden, aan te vallen, te beroven en te vermoorden. Op dit moment is het lot van die Voortrekkers zeer onzeker, ondanks het akkoord dat Piet Retief met Dingaan had gesloten.”
“ O, mijn God,” jammerde Mienettes moeder ongerust, “ het zal toch niet waar zijn dat Jan Theodoor zich bij die Voortrekkers heeft aangesloten?”
“ Ach welnee, moeder,” zei Jacobus, “ Jan Theodoor heeft helemaal niets met het boerenvolk of het boerenleven. Hij zal zich beslist niet in zo’n avontuur storten.”

Inmiddels had Sjaantje de koffie binnengebracht en maakte Christine zich verdienstelijk om iedereen van een kopje koffie met melk en suiker te voorzien.
“ Ik zit jullie te vervelen met deze geschiedenis, die zo ver weg is. Maar heeft Johannes niets over de Voortrekkers geschreven?” informeerde oom Daniël nogmaals.
“ Nee, oom Daniël,” zei Mienette, die zich nu weer bij het gezelschap had gevoegd, “ maar u verveelt ons in het geheel niet met uw kijk op de wereldse zaken ook al zijn ze nog zo ver weg. Ik beschouw het als mijn medemenselijke plicht om op de hoogte te blijven van datgene wat zich elders in de wereld afspeelt, zowel in politieke als maatschappelijke zin.”
“ Maar dat zijn toch helemaal geen zaken voor een vrouw, Mienette!” zei Jacobus, die zich het dispuut van tijdens het avondmaal nog goed herinnerde.
“ Vind je dat, Jacobus? “ zei Mienette, “ vroeger hadden de vrouwen geen belangstelling voor dergelijke zaken, tenminste zolang als het hen niet persoonlijk raakte. Als er maar geen vijanden in ons eigen land kwamen en verwoestingen aanrichtten. Wat de overheden uitvoerden konden die vrouwen nauwelijks vermoeden of er werd geen aandacht aan geschonken. Maar nu ligt dat anders. Iedereen, die kan lezen kan de wereldse zaken in de kranten volgen. Neem nu bijvoorbeeld de verwikkelingen in Mexico, waar de Fransen schade hebben geleden tijdens de Mexicaanse onlusten. Die ontwikkelingen kunnen wij moderne vrouwen dankzij de berichtgevingen in de krant volgen.”
“ Maar dat soort zaken is toch niets voor een vrouw, Mienette. Dat zijn politieke gevolgen van een beleid van een land zoals Frankrijk. Daar hebben jullie vrouwen toch niets mee op. Vrouwen moeten met hun positie tevreden zijn en behoren niet op hogescholen, tot volksdocentes, geneesheren, rechtsgeleerden of filosofen te worden gevormd.”
“ Een vrouw voelt zich het best thuis in het huiselijke leven,” reageerde Mienettes moeder op Jacobus’ stelling, “ een vrouw voert een onbepaald en onafhankelijk beleid in alles wat op haar pad in het huishouden komt. Maar zij kan in de grote, algemene belangen in haar gevoel een andere opvatting bezitten dan haar echtgenoot. Zij zal dan in woord en gedachten haar overtuiging trachten over te brengen op haar echtgenoot en hem proberen over te halen mee te gaan in haar zienswijze. Lukt dat haar echter niet, dan weet zij haar plaats en zal zij haar man in diens opvattingen volgen.”
“ Daar ben ik het volledig mee eens,” beaamde oom Daniël, die zich nu ook in de discussie mengde,” hoe veel roem en eer een vrouw als, bijvoorbeeld, onze vorstin ook moge oogsten, hoeveel lauweren als schrijfster zij ook moge behalen. Niemand zal toch kunnen ontkennen dat de natuur de vrouw niet tot regeren noch tot schrijven heeft geschapen. Dat er zo nu en dan een uitzondering ontstaat, zoals mejuffrouw Bosboom-Toussaint, betekent dat het voor het algemeen belang wenselijk zou zijn, dat niet iedere vrouw zich op een dergelijke manier zou manifesteren.”
“ Waarom zou dat niet voor elke vrouw weggelegd zijn?” vroeg Mienette zich verbaasd af.
“ De ondervinding leert ons nu eenmaal, Mienette, dat nergens twee personen aan het hoofd van iets kunnen staan zonder te botsen. Daarom is zoiets ook vastgelegd in het Nederlands Burgerlijk Wetboek. In huwelijkszaken wordt aan de vrouw geen enkele bevoegdheid toegekend; de man wordt als de overheersende partij beschouwd.”
“ Dat is toch inhumaan! In werkelijkheid is de vrouw dan net zo slecht af als de onmondige slaaf bij zijn meester.”
“ Zo ernstig is dat nu ook weer niet, Mienette,” zei haar moeder, “ kijk maar eens naar de vrouwen van onze dominees, welk stichtelijk werk zij verrichten. Zij zetten zich in voor hulp aan behoeftige kraamvrouwen of richten, zoals in Scheveningen, naaischolen op voor meisjes. Dit wordt hogelijk gewaardeerd getuige het bezoek, dat de kroonprinses Anna Pavlovna aan deze school heeft gebracht. Kijk toch eens naar mevrouw Groen van Pinksteren of mevrouw Van Hogendorp, die als vrouwen van hooggeplaatste politici armbezoeken afleggen in de Haagse achterbuurten. Zo heeft bijvoorbeeld mevrouw De Clerq-Bossevain behalve de naaischool in Scheveningen ook nog een damesleesgezelschap opgericht. Een vrouw hoeft niet persé alleen thuis het huishouden te doen, er zijn tal van mogelijkheden waarmee zij zich nuttig kan maken voor onze maatschappij.”

“ Maar alles valt of staat,” zo vervolgde Mienette de discussie, “ met het onderwijs aan meisjes en vrouwen. Dat moet veel beter dat nu het geval is. Kijk maar eens naar de kostschool van mevrouw Van Meerten-Schilperoord, dat zou nu een voorbeeld moeten zijn voor alle scholen. Zij hanteert in haar school een strak programma in de opvoeding van de kinderen. De meisjes, die in de kost zijn, moeten om zes uur in de zomer en om zeven uur in de winter, opstaan om rond zeven uur of acht uur te gaan ontbijten. Vervolgens krijgt men bijbelles uit Van der Palm. Daarna een uur muziek, tekenles of voorbereidende oefeningen voor het schoolprogramma. Van tien tot een uur hebben de meisjes les in het leslokaal, dan tot half drie oefeningen op de piano, catechisatie of ontspanning. ’s Winters gaat men in die tijd wandelen. Om half drie wordt het diner opgediend, waarna men van half vier tot half zeven les heeft in de klas. In de zomer gaat men daarna in de tuin wandelen en vanaf acht uur leest men ter ontspanning. ’s Zaterdags is er geen les, wel huishoudelijke bezigheden zoals naaien, borduren e.d. op vrijdagavond wordt het laatste lesuur besteed aan een lezing over een godsdienstig of zedenkundig onderwerp. Na het souper van negen uur wordt de dag afgesloten met gebed of gezang en om half elf begeeft iedereen zich te rusten.

In zo’n programma kan men pas goed onderwijs geven waardoor kinderen zich bewust worden van hun leven en de verwachtingen, die er aan hen worden gesteld.”

“ Zo zie jij dat, Mienette,” reageerde haar broer,” maar het lijkt mij een toonbeeld van eentonigheid en saaiheid, waarbij die kinderen zich tenslotte als gevangenen behandeld zullen voelen.”

“ Maar het gaat om de ontwikkeling van die meisjes, daar moet je al op jonge leeftijd mee beginnen.”

“ Mienette heeft wel gelijk, Jacobus. Zonder een richting gevende regels loopt elk onderwijs hopeloos spaak. Kijk maar eens naar mevrouw Van Hogendorp. Zij heeft zeven kinderen ter opvoeding en voert daarnaast ook nog haar maatschappelijke werk uit. Haar kinderen helpen haar bij de uitvoering van haar taak. Zij is er van overtuigd dat dat helpen de ontwikkeling van haar kinderen ten goede komt. Zij is zelfs door de kroonprins uitgenodigd om aan het hof uitleg van haar werkwijze te komen geven. Het gaat er in de praktijk om dat er gebroken moet worden met de bedélende armenzorg. Het moet de bedoeling zijn dat mensen in nood, vaak weduwen, op eigen benen kunnen staan en niet afhankelijk worden van aalmoezen en hulpgoederen van de diaconie. De liefdadigheidsverenigingen, zoals de onze, richten zich op gezinnen zodanig te helpen door hen werk te verschaffen en raad te geven aan diegenen, die op enig moment in een moeilijke positie zijn geraakt. Het is toch verschrikkelijk, dat er in verkrotte herenhuizen, de zgn. Arken van Noach, soms wel tien tot zestien gezinnen wonen. Ieder gezin in een, vaak opgesplitst, kamertje. Die kinderen groeien op zonder leiding of toezicht. En als de moeders noodgedwongen uit werken gaan worden de kleintjes bij de buurvrouwen opgeborgen, waar zij soms met zestien tegelijk in hun mandje aan de zolderbalken hangen, zodat zij de buurvrouw niet tot last zijn.”

“ Ik ben het geheel met u eens, moeder,” zei Mienette, “ vrouwen moeten zich niet buitenspel laten zetten door de situatie, waarin ze door het huwelijk gemanoeuvreerd worden. Zij moeten initiatief tonen zoals Madame Necker de Saussure dat beschrijft. Zij bepleit in haar boek ‘L’education progressive’ een opvoeding om meisjes tot zelfstandigheid te leiden, zoals dat men gewoon is voor jongens te doen. Daarnaast bepleit zij ook het moment, dat meisjes gaan trouwen, uitgesteld wordt, zodat zij hun geest kunnen vormen en intelligente wezens kunnen worden. De veronderstelde minderwaardigheid van de vrouw komt niet voort uit een ‘vrouwelijke aanleg’ maar uit het feit, dat het onderwijs aan meisjes zo ver achtergebleven is. Daardoor is het onmogelijk hen dezelfde intellectuele ontwikkeling door te laten maken als de jongens.”

“ Daarmee wil je dus opperwezens creëren, Mienette. Een vrouw, die meer kennis en kunde beheerst dan de man. Dit is tegennatuurlijk en druist ook in tegen hetgeen je in de bijbel kunt lezen. Staat er niet geschreven dat God de vrouw schiep door een rib van de man te nemen?”

“ Juist, Jacobus. En daar zit hem net de crux. God schiep de vrouw tot gezelschap van de man. Dus in de volgorde van het scheppingsverhaal schiep God Eva als laatste, als zijnde de vervolmaking van zijn schepping. Hij schiep in rangorde eerst het heelal, dan de materiële zaken, daarna de zeemonsters, de dieren en de mens. Hij gebruikte klei om de eerste mens te scheppen, daarna de vrouw. Maar dat

wezen schiep Hij uit een veel edeler materie dan klei, namelijk de rib van Adam. Hieruit kun je dus concluderen dat God met de schepping van de vrouw de volmaaktheid van zijn schepping had bereikt en Hij op de zevende dag kon rusten. Daarmee wordt in de bijbel bewezen dat de vrouw van een hogere orde is dan de man."

Na deze dwingende analyse viel er een stilte in de salon, die na enige momenten werd verbroken door het gegiechel van Christine.

" Zo, Jacobus. Daar heb je niet van terug, hè?"

Jacobus wierp zijn vrouw een onheilspellende blik toe en deed er verder het zwijgen toe.

Oom Daniël, die de discussie glimlachend had gevolgd zei, als reactie op Mienettes these; " Het is maar goed, Mienette, dat de dominees zo verstandig zijn om jouw analyse niet te openbaren anders zou het leed, ondanks de voortreffelijkheid van vele domineesvrouwen, niet te overzien zijn."

" Maar het zijn juist de domineesvrouwen, die gemobiliseerd moeten worden om de belangen van de vrouw te verkondigen," zei Mienette.

" Een domineesvrouw doet al zoveel belangrijk werk, Mienette. Ik ken de werkzaamheden van domineesvrouw Keetje Hooijer-Bruins, die zelf als domineesdochter opgroeide in de pastorie van 's Gravenland. Zij is altijd betrokken bij het werk van haar man. In sommige situaties vervangt zij hem zelfs. Ze doet dan geheel zelfstandig datgene, wat zij gewend was te doen onder het toezicht van haar echtgenoot. Ze zorgt ervoor dat de catechisatie doorgang vindt en leidt, door de weeks, verschillende godsdienstige bijeenkomsten. Ook stimuleert zij de jeugdbeweging en bezoekt ze de armen en de zieken. In sommige gevallen kan een domineesvrouw bijna alle werkzaamheden van haar man overnemen. Bijvoorbeeld de prediking, zij verdiept zich dan in oude preken van haar man en gebruikt deze opnieuw om de gelovigen direct in hun ziel aan te spreken. Zij leidt de diensten voor huwelijken of maakt zich nuttig bij begrafenissen."

" Maar nog altijd is die domineesvrouw ondergeschikt aan haar man. Kan zo'n domineesvrouw wel tevreden zijn met haar situatie, terwijl ze de persoonlijkheid bezit om het ambt van dominee waar te nemen? Toch moet zij, voor het oog van de gemeenschap, een gewoon vrouwelijk bestaan leiden. Zo'n domineesvrouw is pas echt onafhankelijk als zij het recht krijgt om als dominee de kansel te betreden, zoals dat gebeurt bij de Quakers in Amerika. Dan is zo'n vrouw de gelijke van haar man in het ambt van dominee."

" Nu Mienette," zei Jacobus, " dat zal nog heel lang duren voordat zoiets gerealiseerd is. Dat zal de regionale synode tot het uiterste bestrijden. Maar Mienette, nu even onder ons, heb jij plannen in die richting? Ik hoor dat dominee Storm in jou geïnteresseerd is."

" Jacobus! Wat zeg je me nu? Denk je werkelijk dat ik me met dominee Storm zou willen verbinden? Ach, laat me niet lachen! Ik ben helemaal niet geïnteresseerd in die man, die bovendien meer dan tien jaar ouder is dan ik. Nee, Jacobus, een verbintenis, ofschoon ik de dominee zeer aimabel acht, zie ik in het geheel niet zitten."

" Het zou wel een logische stap zijn, Mienette. Voor je secretariaatswerk voor de liefdadigheidsvereniging, kom je regelmatig in contact met de Delftse dominees. Je kent het liefdadigheidswerk uit eigen ervaring. Het werk, dat je als domineesvrouw zou kunnen gaan doen, ligt dan wel in het verlengde van het liefdadigheidswerk wat je nu al doet."

" Moeder, ik wil er voorlopig nog niet over denken, ik haat die praatjes, die achter mijn rug om worden geuit."

" Zo, dus onze Mienette wenst een oude vrijster te worden," zei haar oom Daniël, die ook even een duit in het zakje wenste te doen.

" Ach, jullie zitten mij te plagen. Maar nogmaals, ik heb beslist geen oogje op de dominee en een huwelijk met hem zie ik helemaal niet zitten."

" Over huwelijk gesproken," zei Daniël Otto, " vorige week heeft koning Willem een besluit genomen aangaande het aanstaande huwelijk van de erfprins met prinses Sophie van Württemberg. Hij heeft een artikel opgesteld, waarin hij de graaf Van der Duijn van Maasdam aangesteld heeft om in naam van de koning het huwelijksaanzoek officieel over te brengen aan de koning van Württemberg."

Op 6 oktober 1838 nam koning Willem een besluit waarvan het eerste artikel als volgt luidde;

> *De Graaf A.F.J.A. van der Duijn van Maasdam, Grootmeester van het hof van wijlen Hare Majesteit de Koningin, Onze teder geliefde gemalin, wordt belast met een buitengewone zending naar Stuttgart ten einde uit Onzen naam bij Zijne Majesteit den Koning van Württemberg voor Onzen beminden oudsten Kleinzoon Prins Willem aan te houden om de hand van Prinses Sophia Frederika Mathilda, Hoogstdeszelfs tweede dochter, en bij die gelegenheid aan Hoogstdenzelven te overhandigen eenen tot dit onderwerp betrekkelijken brief, waarmede hij door Ons zal worden voorzien. Hij zal dit aanzoek uit 's Konings toestemming bij voornoemde Prinses herhalen.*
>
> (Bron; Kon. Huisarchief Den Haag)

" Het gevolg van het een en ander is, dat ik met de erfprins en zijn gevolg volgende maand weer een reis onderneem naar Stuttgart om de aanstaande huwelijksvoorbereidingen in goede banen te leiden, voordat de koning bij wet toestemming voor het huwelijk kan geven. De erfprins is vol lof en waardering over zijn aanstaande bruid. Hij praat bijna over niets anders en hij verheugt zich over de hernieuwde ontmoeting met prinses Sophie. Dan zullen er ook definitieve besluiten moeten worden genomen of het huwelijk doorgang zal vinden. Ik ben benieuwd of dit een succes gaat worden."
" Waarom zou dat geen succes worden, Daniël?" vroeg Mienettes moeder.
" Omdat de aanstaande bruid nogal wat nukken vertoont en zich niet zonder slag of stoot gewonnen wil geven. Ondanks het feit dat beide toekomstige echtelieden vele raakvlakken bezitten op het gebied van kunst, muziek, cultuur en andere interesses. Bij de laatste ontmoeting in Wiesbaden, afgelopen zomer, heeft de erfprins zich nogal grillig gedragen, waarna de prinses duidelijk is gaan twijfelen. De ene dag ging alles goed en op een andere dag ergerde de erfprins zich aan alles en nog wat; de kleur van haar jurk, de vorm van een hoed en noem maar op. Hij was toen zeer moeilijk in de omgang en voortdurend wispelturig. Dat heeft de prinses kopschuw gemaakt."
" Dat kan dus nog een moeilijke zaak worden, Daniël, denk je ook niet?"
" Vandaar die missie van volgende maand. Alle plooien moeten dan glad gestreken worden en het huwelijksvoornemen officieel wordt uitgesproken."
" Dus alles hangt nu af van de prinses?"
" Jazeker, Anna."
" Het lijkt mij zo prachtig om een dergelijk huwelijk van nabij mee te maken. Oom Daniël, mag ik niet mee naar de huwelijksvoltrekking?"
" Dat lijkt mij onmogelijk, Mienette. Alleen vertegenwoordigers van diverse vorstenhuizen en afgevaardigden van bevriende naties worden naast de familie uitgenodigd voor zo'n gebeurtenis."
" Waar vindt het huwelijk plaats, oom Daniël?"
" Het is gebruikelijk, dat een huwelijksvoltrekking in het land van de bruid wordt gehouden. Dat gebeurde ook bij het huwelijk van onze kroonprins met prinses Anna Pavlovna. Zij zijn toen in St. Petersburg getrouwd. Maar Mienette, misschien is het mogelijk dat je aanwezig bent op de receptie als de kroonprins zijn schoondochter aan het Nederlandse volk voorstelt, ik zal je verzoek in beraad houden."

De generaal wierp vluchtig een blik op de pendule, die op de schoorsteenmantel stond en reageerde vervolgens nogal gehaast; " Ik zie dat de avond al flink gevorderd is. Ik zal jullie helaas moeten verlaten om met mijn rijtuig richting Den Haag te gaan. Jacobus, ik beschik sinds kort over een moderne Tilbury rijtuig. Het is een ideaal voertuig dat plaats biedt aan twee personen. Het bezit een uniek raamverenstelsel. Het rijdt als een zonnetje, zelfs over zeer slecht wegen."
De generaal majoor stond op, knoopte zijn militaire jack dicht en liep richting gang.
" U allen bedankt voor de genoeglijke avond en ik hoop u spoedig weer te zien."
In de hal nam oom Daniël op broederlijke wijze afscheid van zijn zus Anna en verliet de woning aan de Voorstraat.

Willem Storm

Op deze kille novemberochtend, als een mistige nevel zich over de stad Delft had uitgespreid, spoedde dominee Willem Storm zich naar de Oude Kerk om daar met zijn ambtgenoot, dominee Molenkamp, bij een werkbespreking present te zijn.

Ds. Willem Storm was, na zijn tijdelijke benoemingen als hulppredikant in Heinenoord en Leiderdorp, nu definitief in 1837 als dominee van de Delftse Hervormde Gemeente bevestigd om in die functie het zuidelijke deel van de stad te bedienen. Met deze benoeming was het voor de dominee noodzakelijk zich een onderkomen te verwerven, hetgeen hij vond bij zijn ambtgenoot Hendrik Woerman, die al vanaf 1827 tot een van de vier dominees behoorde, die de gemeente Delft rijk was. De dominees woonden, sinds dominee Storms' benoeming, met de chagrijnige dienstmeid Rosa in het pand "'t Laersje" aan de Koornmarkt 84. In dit smalle pand, bestaande uit een benedenverdieping, waar zich de salon en de keuken bevonden, een eerste verdieping, met twee slaapkamertjes, en een zolderverdieping. Dominee Storm werd een slaapkamer toegewezen en een kleine studeerruimte op dezelfde etage. De zolderverdieping werd bewoond door de dienstmeid, die deze ruimte ook benutte voor de noodzakelijke opslag van huisraad en goederen. Beide dominees, alle twee nog vrijgezel, wisten zich in hun leefomgeving gesteund door de niet aflatende hulp en bemoeizucht van dienstmeid Rosa. Zij zwaaide niet alleen de scepter in de keuken, maar stelde ook de huisregels op voor de inwonende dominees, zoals zij meende dat deze geëffectueerd moesten worden.

Silhouet Willem Storm

Willem Storm liep de Koornmarkt richting Oude Kerk af, stak de Touwbrug over om vervolgens via de Wijnhaven op de Hippolytusbuurt te geraken die hij tot aan de Heilige Geest Kerkhof afliep. Hij liep langs de lage, met hier en daar met mos begroeide kerkhofmuur, opende het hekje in de kerkhofmuur om over het smalle pad, dat links en rechts omzoomd werd door een aantal grafzerken, de zijingang van de kerk binnen te gaan.
“ Goedemorgen, confrère,” begroette Willem Storm bij het binnengaan van de consistoriekamer, zijn ambtgenoot, die al bezig was de werkzaamheden voor die komende week op schrift te stellen.
Willem Storm hing zijn zwarte overjas, grijze sjaal en hoed, aan de staande kapstok, die in een hoek van de consistoriekamer stond.

De consistoriekamer was, zoals gebruikelijk, sober ingericht. De kamer lag direct naast het koor van de kerk en bezat een bijna vierkante vorm. Aan het plafond droegen gemetselde ribben van rode steentjes het dak gewelf, terwijl de er tussen gelegen ruimte strak was afgewerkt met wit pleisterwerk.
Een drietal lage eikenhouten kastjes van ongeveer hetzelfde formaat, stonden tegenover de toegangsdeur. Twee opbergkastjes en een ladekast. Tussen de twee identieke eikenhouten kastjes bevond zich de toegangsdeur naar een erachter gelegen ruimte, die gebruikt werd als opslagruimte c.q.opbergkamer voor boeken en archiefstukken.
Aan de rechterzijde van de consistoriekamer zagen twee, met diverse kleuren glas uitgevoerde glas-in-lood ramen, uit op het Heilige Geest Kerkhof. Aan de linkerzijde waren twee hoge muurkasten ingebouwd in de zware muren van het kerkgebouw. In deze muurkasten werden diverse benodigdheden bewaard om de godsdienstoefeningen ten uitvoer te kunnen brengen. In het midden van deze consistoriekamer stond, op een ruim bemeten in de kleuren rood en groen uitgevoerd Perzisch tapijt, een grote eikenhouten tafel, waar een zwaar geweven kleed overheen was gedrapeerd. Aan elke lange kant van de tafel stonden drie monumentale stoelen uit notenhout gesneden. De stoelen waren gemaakt in de elegante Louis XV stijl, waarbij de zittingen en rugleuningen uit gevlochten matwerk bestonden.

Direct links, van de toegangsdeur, stond een notenhouten kapstok met in de nok een zestal haken en onderaan een cirkelvormige rand, waarin men paraplu’s en wandelstokken kon plaatsen.
Direct rechts van de toegangsdeur stond een klein servieskastje, waarop een dienblad met een kan thee klaarstond.

Nadat de jonge dominee tegenover zijn confrère, aan de zware eikenhouten tafel, had plaatsgenomen, ving hun bespreking aan en passeerden een aantal zaken de revue.
“ Komende zondag, dominee Storm, hebben wij een gezamenlijk doopplechtigheid. Bij deze plechtigheid zullen negen kinderen van onze gemeente gedoopt worden.”
“ Ja, dat is mij reeds ter ore gekomen,” reageerde Willem Storm, “ de bedoeling is dat ik deze keer de dienst leid onder uw toezicht. Ik heb ook begrepen dat alle dopelingen uit het zuidelijke stadsdeel komen. Gisteren heb ik al wat voorbereidingen getroffen met betrekking tot de te houden preek, zodat ik de dienst een zinvolle inhoud kan geven.”
“ Deze week hebben we, op donderdag, samen ook een contactgesprek met het bestuur van de kamer van Charitate. Het bestuur heeft ons verzocht bij hun vergadering aanwezig te zijn i.v.m. de nijpende financiële positie, waarin de kamer helaas verkeerd. Deze situatie is ontstaan doordat de inkomsten, uit hun middelen, gelijk zijn gebleven of verminderd, terwijl het aantal armen, dat een beroep doet op de kamer, jaarlijks stijgende is. Het bestuur zou van ons graag een advies willen horen en ons eventueel willen vragen of wij in staat zijn een extra collecte te houden om zodoende meer geld te kunnen inzamelen. Wij zullen ons hierover moeten beraden.”
“ Een dergelijke collecte wordt al enige malen in het jaar gehouden. Het lijkt mij ondoenlijk om straks, vlak voor de kerstdagen, nogmaals een extra collecte uit te schrijven aan onze goedwillende gemeenteleden,” zei Willem Storm.
“ Daar heeft u volkomen gelijk in, misschien dat het bestuur van de kamer zelf met een alternatief voorstel komt. Deze week hebben wij ook nog, op woensdagavond, een vergadering met de Kerkenraad over een geschil over dominee Scholten van de Gasthuiskerk, dat ik al eerder opgelost had willen

zien. Maar dat zal ik nu ter vergadering wel moeten doen. Een geheel andere zaak is het aantal schrijnende gevallen van gezinnen in onze gemeente, dat in directe nood verkeerd en waarvoor een adequate aanpak een vereiste is. Een van deze gevallen zou ik voor willen leggen aan de dames van de liefdadigheidsvereniging, die ons vanmiddag met een bezoekje komen vereren."
" Hoe laat kunnen wij de dames verwachten?" vroeg dominee Storm zeer geïnteresseerd.
" Volgens mijn agenda hebben we vanmiddag om twee uur een gesprek met het dagelijks bestuur van deze vereniging. Zij hebben toegezegd gedrieën te zullen komen, zodat wij direct spijkers met koppen kunnen slaan."

Stilletjes verheugde Willem Storm zich op deze ontmoeting met het dagelijks bestuur, zijn interesse gold met name de aantrekkelijke en krachtdadige secretaresse van dit trio mejuffrouw Mienette v.d. Chijs.
" Welk schrijnend geval wenst u aan de dames voor te leggen?"
" Het meest schrijnende geval is dat uit de Pieterstraat, waar een vrouw tot een zondig leven wordt aangezet ten gerieve van de inkomsten van de man, waarmee ze onder een dak leeft."
" Zijn zij niet getrouwd?"
" Nee, dominee Storm. Zij zijn niet getrouwd, zij leven in zonde doch de man is een dronkaard en zet zijn levensgezellin aan tot het zondigen tegen het kuisheidsgebod van God. Het schrijnendste is echter dat de twee jonge kinderen, die van haar zijn, van deze situatie de dupe dreigen te worden."
" Tja, dat lijkt mij een moeilijk geval," zei dominee Storm, die zich gedachteloos eens achter het rechteroor krabde.

Dominee Storm was nu in de kracht van zijn leven. Hij was dertig jaar oud, bezat een slank postuur, smalle handen en een aantrekkelijk voorkomen. De scherpe neus trok de aandacht van een ieder die met hem in gesprek raakte. Zijn bijna zwarte ogen lagen onder smalle zwarte wenkbrauwen. Hij had een weelderige haardos van diep zwart haar waaruit men zou kunnen afleiden dat er Indisch bloed binnen de familie moet zijn geweest.

In zijn preken vanaf de kansel had hij in korte tijd de Delftse gemeenteleden voor zich weten te winnen door zijn preken te larderen met dagelijkse feitelijkheden, waarin ieder lid van de gemeente zich kon herkennen. Niet in het minst gold dit ook de manier van spreken en zijn idealistische gedrevenheid. Dominee Storm wist met zijn zachte, warme stemgeluid, zonder dat hij zijn stem hoefde te verheffen, zijn toehoorders te boeien en te enthousiasmeren.

Willem Storm was in Rotterdam geboren en getogen. Na zijn schoolse periode had hij te Leiden gestudeerd en was tenslotte geslaagd. Jaren later werd hij eerst voor een korte periode in Heinenoord en later als aankomend dominee in Leiderdorp beroepen. Toen ds. Metelerkamp in 1836 met emeritaat was gegaan had Willem Storm zich beroepbaar gesteld als kandidaat voor de vacant gekomen domineesfunctie in de grote gemeente Delft. In 1837 werd hij tenslotte door de Delftse Kerkenraad bevestigd tot tweede dominee, in het zuidelijke deel van de stad, naast zijn oudere ambtgenoot dominee Molenkamp.
" Dominee Storm, ik denk dat ik zo direct naar de Nieuwe Kerk vertrek om nog een aantal zaken voor de aanstaande kerkdienst te regelen, maar ik beloof u dat ik vanmiddag bij de bespreking met de dames van de liefdadigheidsvereniging aanwezig zal zijn."

Beide dominees namen nog een aantal zaken door, verdeelden hun werkzaamheden en gingen daarna elk hun eigen weg. Dominee Molenkamp vertrok naar de Nieuwe Kerk om daar zijn werkzaamheden voor het noordelijke deel van de Delftse Gemeente te verrichten, terwijl dominee Storm de koster van de Oude Kerk aansprak op een aantal kleine gebreken aan het kerkgebouw, die hij graag op korte termijn, voor de aanstaande zondagsdienst, gerepareerd had willen zien. Aldus waren beiden bezig met hun dagelijks werk, terwijl de tijd verstreek en het moment dat de dames van de liefdadigheidsvereniging zich zouden melden, naderbij kwam.

Stipt op tijd arriveerden de dames van de liefdadigheidsvereniging Dorcas bij de Oude Kerk. In de consistoriekamer hingen zij, mevrouw Stipriaan-Luïsçius, mej. Nijgh en Mienette hun warme

mantels aan een van de haken van de staande kapstok op. De hoedjes echter hielden zij op. Zij werden vervolgens door de dominees hartelijk ontvangen.
“ God, wat is het hier koud,” beklaagde mej. Nijgh zich.
“ Goedemiddag dames, alles goed met u? Wenst u een kopje thee te gebruiken om de kou enigszins te verdrijven? Onze koster heeft zich verdienstelijk gemaakt en nu al een kan hete thee klaargezet zodat wij er direct gebruik van kunnen maken.”
“ Dat zal ons goed doen. Het is hier niet bepaald warm te noemen,” zei de voorzitster mevrouw Stipriaan-Luïsçius.

Dominee Molenkamp schonk de thee in het eenvoudige servies in, terwijl dominee Storm de dames behulpzaam was bij het plaatsnemen aan de grote tafel. Zodra iedereen zat en genoot van een kopje thee, opende dominee Molenkamp de vergadering.
“ Om te beginnen,” zei de dominee, “ heb ik een kleine agenda opgesteld van bespreekpunten, die ik graag met u zou willen doornemen. Als eerste punt heb ik genoteerd de plaatsing van de oude mevrouw Visser in het ‘Oude mannen en vrouwenhuis’. Deze plaatsing is helaas niet doorgegaan, doordat de oude mevrouw onlangs is overleden, waardoor de plaatsing geannuleerd kon worden en een andere bejaarde dame als gegadigde is voorgedragen.”
“ Tja,” zei mej. Nijgh, “ dat is nu wel erg jammer. Vooral omdat zij ons, ondanks haar hoge leeftijd, toch voldoende goed ter been leek te zijn voor deze plaatsing. Maar helaas, Onze Heer heeft anders beschikt en haar tot Hem geroepen.”
De aanwezigen knikten instemmend, terwijl Mienette in het notulenschrift de aantekeningen voor deze vergadering maakte.
“ Het volgende punt, dat ik te berde wil brengen, is de aanstaande doopplechtigheid van negen kinderen uit onze gemeenschap. Deze plechtigheid zal tijdens een extra dienst op aanstaande zondag om twaalf uur plaatsvinden. De ouders zijn hiervan op de hoogte gesteld en wij verwachten een grote opkomst van belangstellenden. Dominee Storm zal deze plechtigheid leiden en is al druk doende voorbereidingen te treffen.”
“ Ik verheug me erop dat zoveel kinderen de doop zullen ontvangen, doch ik moet ook hierbij een ernstig woord spreken,” zei de voorzitster, “ niet zo zeer over de doopplechtigheid maar over het feit, dat er het afgelopen jaar zoveel kleintjes, vaak pasgeboren kinderen, zijn overleden. Naar mijn informatie zijn dit jaar een van de drie geborenen binnen het halve jaar overleden.”
“ Dat doet ons als herders van de kerk ook zeer veel verdriet, maar zoals u weet. God geeft en neemt.”
“ Dat vind ik wel een erg makkelijk standpunt, dominee Molenkamp. Vooral als men bedenkt dat het merendeel van deze sterfgevallen te wijten is aan onhygiënische omstandigheden in woon- en leefsituatie van de lagere bevolkingsgroep. Men heeft op medische gronden bijvoorbeeld geconstateerd dat bij vrouwen, die ruimschoots en langdurig borstvoeding geven, de kleintjes een veel hogere levensvatbaarheid hebben. De sterfte onder de pasgeborenen is duidelijk aanwijsbaar in die gezinnen, waar de moeder geen borstvoeding kan geven of waar dat ongebruikelijk is doordat men overdreven zedelijkheidsprincipes nastreeft. Echter bij gezinnen, waar vrouwen gedwongen veelvuldig buitenshuis moeten werken en de borstvoeding onmogelijk of moeilijk uitvoerbaar is, worden de pasgeborenen er de dupe van en overlijden vaak op zeer jonge leeftijd. Uit Zeeland is het bijvoorbeeld bekend dat een arbeider op straffe van ontslag verplicht is zijn vrouw op het land te laten werken. Ik ben benieuwd of dergelijke wantoestanden ook hier in Delft te signaleren zijn althans daar, waar de moeders als goedkope arbeidskrachten door de neringdoende middenstand worden ingezet. Terwijl juist haar taak ligt bij haar kinderen te zijn in haar gezin.”
“ Ik begrijp uw bezorgdheid, mevrouw Stipriaan, vaak worden zuigelingen onder de hoede van een ouder kind geplaatst of tegen een vergoeding ter verzorging uitbesteed. Daar hoeft toch geen gevaar in te schuilen?”
“ Dat valt nog te bezien, dominee. Het geven van borstvoeding is een middel om de kwalijke gevolgen van de onhygiënische situatie in de stad, zoals ondeugdelijk drinkwater, het hoofd te bieden. Wat denkt u van het gegeven, dat de meeste huishoudens hier in de stad aangewezen zijn op het gebruik van

water uit de gracht, terwijl een ieder weet, ook het stadbestuur, dat dit water sterk verontreinigd is. De mensen zijn genoodzaakt bij hun schoonmaakwerk, zoals het doen van de vaat, het wassen van kleding enzovoort, gebruik te maken van het vervuilde grachtwater. Voor zuiver en goed water zijn deze gezinnen aangewezen op regenwater. Regenwater dat via daken en regentonnen wordt opgevangen, doch de hoeveelheid opgevangen water is ontoereikend omdat de kleine huisjes een te beperkt dakoppervlak bezitten om voldoende regenwater op te kunnen vangen. Als deze mensen dan een beroep moeten doen op het grachtwater dan halen zij letterlijk de dood in huis. Voor de bereiding van voeding en dus ook de hulpvoeding voor kleine kinderen, moet gedaan kunnen worden met vers en zuiver drinkwater. Ik vind dan ook dat het stadbestuur stappen moet ondernemen om een regeling te treffen, waarbij iedereen over goed drinkwater kan beschikken. Dus goed drinkwater mag niet alleen een voorrecht zijn voor de gegoede stand, die het dure drinkwater in grote fusten per boot uit de duinen laat aanvoeren. Mijn echtgenoot, u wel bekend als huisarts en directeur geneesheer van het Sint Joris Gasthuis, heeft al meerdere malen bij het stadbestuur aangedrongen om een geregelde watervoorziening aan te leggen. Helaas tot op heden zonder succes. Zou u als dominees van de Hervormde Gemeente uw gewicht in de schaal willen leggen om eveneens bij het stadbestuur aan te willen dringen op een betere watervoorziening voor de gehele bevolking, zodat wij de zuigelingensterfte kunnen terugdringen. Vaatwerk, dat niet goed gereinigd kan worden bij gebrek aan zuiver en schoon water, is een directe besmettingsbron voor alles wat met voedselbereiding te maken heeft. Servies e.d. dat gebruikt wordt bij het bereiden van voedsel of kindervoeding wordt, als dit niet zuiver is gereinigd, een besmettingsbron voor jonge levens, zodra de moeders met kunstmatige voedingsproducten de borstvoeding moeten gaan vervangen om hun kinderen in leven te kunnen houden."

Na deze woorden van de voorzitster viel er een stilte in de consistoriekamer. Tijdens haar betoog had iedereen aandachtig geluisterd en ingestemd met datgene wat er gezegd werd. Maar nu mevrouw Stipriaan duidelijk om een actie van de kant van de dominees vroeg, voelden de dominees zich wat ongemakkelijk bij deze vergadering. Geduldig noteerde Mienette de essentie van het gesprokene en wachtte nu het antwoord van de dominees af.

" Dames," zei dominee Storm, " ik vind dit net als u één van de schrijnendste misstanden hier binnen onze stad. Ik besef dat wij als Hervormde Gemeente tot nu toe weinig actief zijn geweest om de gezondheidsbelangen van deze bevolkingsgroep bij het stadbestuur te behartigen. Ik wil het in deze op mij nemen om met de verantwoordelijke bestuurder contact op te nemen en dit probleem voor te leggen, opdat het stadbestuur zich genegen zal tonen stappen te gaan ondernemen. Deze problematiek is te groot en te omvangrijk om door ons als predikanten van de Hervormde gemeenschap op te lossen."

Mienette keek de dominee verbaasd aan, deze opstelling van de jonge dominee had haar verrast en geïmponeerd. Een dominee, die bereid bleek te zijn actie te ondernemen naar het stadbestuur, dat was iets dat zij nog niet eerder had meegemaakt. Driftig noteerde zij de toezegging van de dominee in het notulenschriftje.

" Dan kom ik vervolgens aan het volgende punt van mijn agenda. De kamer van Charitate heeft ons gemeld dat zij over te weinig financiële middelen beschikt om hun diensten aan de armen van de stad uit te breiden. Sterker nog zij verkeren financieel gezien in dusdanig zwaar weer dat men overweegt een stop in te voeren voor nieuwe aanmeldingen voor de armenzorg. De opbrengsten uit verschillende bronnen zijn de afgelopen tijd sterk verminderd, terwijl een aantal financiële acties, zoals de opbrengsten uit voordrachten in de Rederijkerskamer, volledig verdwenen zijn. De opbrengsten van het beste kleed van de overledenen, waarop de rechten van de kamer rusten, brengen in deze mindere economische tijden ook veel minder op. Men heeft ons gevraagd een extra collecte te houden voor de aanstaande kerstdagen. Onze vraag aan u is, is het mogelijk dat uw liefdadigheidsvereniging enige financiële verlichting kan geven aan de kas van onze Kamer van Charitate?"

" De financiële middelen van onze vereniging zijn helaas erg beperkt," zei mej. Nijgh, " doch wij zouden wel goederen, kleding e.d., kunnen laten maken en die aanbieden aan de kamer. Ik stel me voor dat voor de komende winter extra kleding, beddengoed en andere wollen producten door onze

vereniging aangevoerd kunnen worden. Wij kunnen deze goederen laten maken door een klein aantal thuiswerksters, die wij de helpende hand bieden, doch die voor dit werk door ons betaald worden. Wij zouden aan deze thuiswerksters kunnen vragen of zij een deel van de aan ons te leveren goederen zouden willen schenken."
" Dat klinkt in elk geval hoopvol. Het gaat, zoals u juist aangeeft niet alleen om de voedselverstrekking maar ook om levensonderhoud en kleding."
" Wij zullen nagaan of er bij onze thuiswerksters bereidheid bestaat voor dit plan. Het is een goed idee mejuffrouw Nijgh. Wij zullen daar werk van maken. U hoort nog van ons," zei de voorzitster mevrouw Stipriaan.

Op dat moment klonken de broze klanken van het oude kerkorgel waar de organist zijn gebruikelijke studie-uur aanving. Het oude orgel dat al bijna honderd jaar dienst deed was, ondanks de vele reparaties, nodig aan vervanging toe. De organist vertrouwde de klanken van gezang nr. 32 'Kan een vrouw haar kind vergeten' aan de kille lege kerkruimte toe. Dominee Molenkamp vervolgde onverstoorbaar de vergadering.
" Het volgende en laatste punt van mijn agenda behelst een schrijnend en moeilijk geval van een gezin in de Pieterstraat. Het handelt hier om meneer Bruins, wonende in de Pieterstraat nr. 17."

Bij het horen van het adres in de Pieterstraat voelde Mienette het bloed naar haar hoofd stijgen. Een onbehaaglijk gevoel maakte zich van haar meester.
" Meneer Bruins leeft samen met Geertjen Aalbers. Zij zijn niet gehuwd, noch voor de kerk, noch voor de wet. Zij leven, ons inziens, in zondige staat onder één dak. Het zedelijke probleem geldt ons inziens vooral voor de vrouw, die door meneer Bruins wordt geëxploiteerd. Zij moet onder zijn dwang op zondige wijze het inkomen verdienen, dat hij in het eerste de beste café in de buurt weer verbrast. Wij hebben de man er al een aantal malen op aan gesproken, doch zonder resultaat. De politie wil in dit geval ook niets ondernemen, omdat het geval zich onder zijn dak en schijnbaar met goedvinden van de vrouw, plaatsvindt. Alleen een betrappen op heterdaad zou mogelijk de politie tot optreden kunnen aanzetten maar dit zal weer direct tot een zedenschandaal leiden, waarbij niemand gediend is. En niet in het minst de twee kinderen van deze Geertjen. Doordat de financiële positie van dat 'gezin' abominabel is, worden de kinderen, ook al zijn zij leerplichtig, thuisgehouden. De argumentatie luidt dan; dat men niet in staat is de drie cent per week voor het onderwijs te kunnen dragen. De kinderen zouden direct in de armenschool aan de Verwersdijk geplaatst kunnen worden. Mijn vraag aan u is; 'acht u zich in staat, als liefdadigheids-vereniging, iets aan deze onverkwikkelijke zaak te doen'?"

Mienette had de uitweiding van de dominee met stijgende irritatie aangehoord.
" Zal ik nu verplicht worden om liefdadigheid te tonen voor diegene, die mijn liefde en geluk voor Caspard van Kinschot teniet heeft gedaan? Moet ik mij nu barmhartig tonen voor het losbandige gedrag van die vrouw, waaraan ik mijn Caspar heb verloren?" schoot het Mienette door het hoofd. Mienette´s gevoelens werden heen en weer geslingerd tussen wraaklust, jegens dat mens van Aalbers en haar gevoelens van mededogen en medemenselijkheid jegens die weerloze kinderen.
" Kan ik dat?" vroeg Mienette zich trillend af, " wil ik dat, die vrouw de helpende hand bieden ?" Bewogen en geëmotioneerd vergat Mienette even haar notulenwerk en viel de dominee in de rede.
" Die vrouw is de aanstichtster. Zij verleidt, als de slang in het aards paradijs de mannen, die vervolgens op haar zedeloze voorstellen ingaan. Zij moet aangepakt worden, zodat deze vrouw het eerbare blazoen van de stad Delft niet langer kan bezoedelen."
" Ik ben van mening," zei mej. Nijgh, " dat op de eerste plaats meneer Bruins moet worden aangepakt. Hij veroorzaakt een immorele situatie voor die vrouw, die waarschijnlijk op de een of andere manier, afhankelijk is van hem waardoor zij hem de rug niet kan toekeren. Ik ben er voorstander van om toch een beroep te doen op de politie en de man te laten vervolgen. Desnoods met het dreigement hem uit zijn woning te zetten als daar juridische gronden voor zijn. Dat de vrouw zich laat hoereren is haar zeer aan te rekenen maar in deze situatie zal zij waarschijnlijk geen uitweg weten. Wat de kinderen betreft is het misschien denkbaar hen uit het huis te nemen en in het armenweeshuis hier in Delft te plaatsen."

De organist had intussen de bruiloftsmars uit Mendelssohns ‘Midsommernachtstraum’ ingezet en wist het maximale volume van het orgel uit te buiten, waardoor de vergadering als in een muzikale omlijsting werd gehuld.
“ Mejuffrouw Nijgh,” zei de voorzitster, “ uw ideeën hebben wel mijn sympathie, doch het inschakelen van de politie voor zo’n private zaak tussen een man en vrouw lijkt mij niet mogelijk. Er zal minstens een aanklacht geformuleerd moeten worden. En die aanklacht kan alleen door de vrouw gedaan worden. Maar dat zal voor haar zeer kwalijke consequenties hebben, hetgeen niet verwonderlijk is gezien het feit dat dit probleem al jaren speelt. Met betrekking tot de kinderen kan ik wel met uw ideeën meegaan, vooral als blijkt dat de kinderen onvoldoende verzorgd of gevoed worden. Op dat punt zullen wij ons moeten richten.”
“ Ik hecht grote waarde aan datgene wat mejuffrouw Nijgh heeft gezegd,” zei dominee Storm, “ doch ik moet ook constateren, dat wij als dienaren van God voor deze personen, die zich zo uitdrukkelijk buiten de leer van onze kerk stellen, weinig kunnen en willen doen.”
“ Ik begrijp de situatie volkomen,” zei mevrouw Stipriaan, “ wij zullen ons als dagelijks bestuur op dit schrijnende geval moeten beraden. U zult binnenkort van ons horen.”

Nu de agenda van dominee Molenkamp uitgeput bleek te zijn, noteerde Mienette met een rood aangelopen hoofd en met trillende hand van de doorstane emotie, de laatste regels van de notulen van deze vergadering. Toen vervolgde de organist een lieflijke melodie uit de reeks ‘Lieder ohne Worte’. De organist begon de lieflijke melodie in pianissimo, die hij allengs deed aanzwellen, totdat de akkoorden door het kerkgebouw galmden en de trotse zuilengang met heerlijke harmonische klanken vulde. Vervolgens werd er, onder deze klanken van Mendelssohn, nogmaals thee geserveerd en bespraken de aanwezigen wat luchtiger onderwerpen waarna de vergadering werd gesloten en de dames aanstalten maakten te vertrekken.
“ Mejuffrouw van der Chijs,” zei dominee Storm tegen Mienette op het moment dat zij de consistoriekamer wilde verlaten,” ik ben voornemens binnenkort bij u thuis een huisbezoek af te leggen, zodat ik een informatief gesprekje met u en uw familieleden kan hebben. Op welke dag of avond schikt het u?”
“ Wij hebben niet zo’n overvolle agenda als u, dominee, maar op maandagavond schikt het nooit. Mijn moeder en ikzelf zijn dan druk met de liefdadigheidsvereniging. Op woensdagavond zult u mijn broer Jacobus ook niet treffen. Hij heeft dan zijn verplichtingen als penningmeester van het Muziekcollege van ‘Tandem’. De andere avonden zijn wij over het algemeen wel beschikbaar.”
“ Ik zal u laten weten, wanneer ik bij u langs kom. Dan kunnen wij een aantal zaken m.b.t. de kerk en kerkgang doornemen.”
“ Prima, dominee. Ik hoor nog van u.”
Resoluut draaide Mienette zich om, versnelde haar pas om, terwijl de organist zijn inspiratie op Mendelssohns melodie botvierde, zich weer bij de andere dames van het dagelijks bestuur te voegen om vervolgens gedrieën op huis aan te gaan.

Een paar weken later begaf dominee Storm zich naar het de woning van de familie v.d. Chijs. Het was die dag wat later geworden dan hij gewoon was op huisbezoek te gaan. Bij de woning aan de Voorstraat aangekomen, belde hij aan en wachtte op het moment dat er open gedaan zou worden.
“ O, goedenavond, dominee. Komt u toch binnen,” verwelkomde Sjaantje de verwachte gast. Zij nam zijn mantel, zijn hoed, das en rotting aan om hem vervolgens voor te gaan naar de salon waar de familie zich reeds verzameld had.
“ Mijn excuses dat ik wat later ben, maar ik wens u allen een goedenavond,” zei de dominee tegen de aanwezigen, die hem één voor één de hand drukten alvorens weer plaats te nemen.
De dominee kreeg een van de ruime fauteuils, die de salon rijk was aangeboden.
“ Wenst u een kopje koffie te gebruiken, dominee?” vroeg Mienettes moeder beleefd en bediende vervolgens de dominee naar zijn wens hoe hij de koffie wilde gebruiken.
In de salon waren behalve Mienette en haar moeder ook Jacobus met zijn vrouw Christine aanwezig.

“ Hoe gaat het met u allen?” informeerde de dominee.
Nadat de eerste informatie over het wel en wee van een ieder uitgewisseld was, ontstond er een geanimeerd gesprek over van alles en nog wat dat in het Delftse had plaatsgevonden.
“ Mejuffrouw v. d. Chijs,” zei de dominee tegen Mienette, “ mag ik u vragen hoe lang u al als secretaresse van de liefdadigheidsvereniging bent?”
“ Ach, dominee, nog niet zo erg lang. Onlangs heeft mevrouw Van Mook wegens omstandigheden haar functie als secretaresse op moeten geven waarna de vereniging mij heeft gevraagd deze functie op me te willen nemen. Ik doe het nu een paar maanden en ik vind het leuk werk vooral omdat ik met allerlei mensen in contact kom. Zo ook met u tijdens het onderhoud in de consistoriekamer.”
“ Ik vraag dit omdat ik benieuwd ben naar de uitwerking van de notulen van die vergadering, die wij als dominees met de dames van de liefdadigheidsvereniging hebben gehad. Mijn vraag is; zijn die notulen eigenlijk openbaar en zou ik daar inzage in mogen hebben?”
“ Of de notulen openbaar zijn, dat weet ik niet precies, maar voor de leden van de liefdadigheidsvereniging is zij in elk geval in te zien. Wilt u een bepaalde passage nalezen?”
“ Nee, dat niet direct, mejuffrouw v.d. Chijs. Maar ik zou het prettig vinden als wij als deelnemenden aan de vergadering over een afschrift van de notulen of een besluitenlijstje zouden kunnen beschikken. Zou dat mogelijk zijn?”
“ Ik zal het in de volgende bestuursvergadering aan de orde stellen, dominee.”
“ Om terug te komen op het doel van mijn huisbezoek, ben ik van mening dat uw gezin, mevrouw v.d. Chijs, zich keurig houdt aan de kerkelijke verplichtingen, die onze gemeente aan u oplegt. U overtreft uzelf zelfs in datgene wat wij als herders van de kerk van u verwachten als bijdrage aan de invulling en de uitvoering van ons geloof. Uw inzet voor de liefdadigheidsvereniging is bijzonder te waarderen alsook uw inzet voor het welzijn van die mensen, die het helaas wat minder getroffen hebben in dit leven of achterop zijn geraakt door omstandigheden, waar zij zelf geen invloed op hebben.”
“ Dat is maar ten dele waar, dominee. Er zijn bepaalde personen hier in de stad die door eigen onkunde of door misbruik van anderen, in een kwaad daglicht zijn komen te staan. Zoals bijvoorbeeld die vrouw, die samenwoont met meneer Bruins uit de Pieterstraat,” zei Mienettes moeder.
“ Ach moeder, laat die zaak nu toch rusten. U doet er mij geen plezier mee dit op te rakelen.”
“ Mienette, wat die vrouw jou heeft aangedaan mag niet onbesproken blijven. Deze hoer, excuser le mot, die zich zelf voor huisvrouw en moeder uitgeeft, die de vloek van hun soort mensen weg huichelen met eigenzinnige ideeën en die zich in zo’n waan boven iedereen denken te kunnen verheffen, zullen op de dag des oordeels ongunstig beoordeeld worden. Het was haar, zal zij huichelen, niet haar bedoeling geweest kwaad te doen. Maar zij heeft haar verdorvenheid aan de ander opgedrongen en zich daarmee als hoer bekendgemaakt. Die vrouw zal niet lichtvaardig door God beoordeeld worden en Hij zal haar leefwijze afkeuren,” zei Mienettes moeder zeer geagiteerd.
“ Ach moeder, windt u zich nu toch niet zo op. Voor mij is die zaak allang verleden tijd.”
Dominee Storm, die niet bekend was met de onderliggende oorzaak van deze uitbarsting van zijn gastvrouw, probeerde de geuite scherpe veroordeling af te zwakken door zich gematigd op te stellen.
“ In het uur van haar verlossing zal, als zij de bereidheid heeft getoond tot een volledige ommekeer van haar levenshouding te komen door haar gebed en smeekbeden, dan zal zij door God verhoord worden. Hij zal haar doen inzien dat de tijd is aangebroken, waarin haar ongerechtigheid door God zelf zal worden onderzocht en uiteindelijk zal zij vergiffenis ontvangen. Dan zal zij haar geest openstellen om kennis te nemen van Gods wijsheid. Vervolgens zal zij haar levenswijze ten goede veranderen. Zij zal zich dan aan de geboden Gods onderwerpen en neemt deze met vreugde in zich op, zodat zij haar vroegere leven kan verwerpen. Zij zal God, die in de Hemelen leeft, vrezen. Niet de toorn van een koning zal zij vrezen, want zij zal hem niet met vrouwenlist bedriegen. Liever dat zij liegt dan dat zij eerbare mannen Gods in het verderf stortte. Slechts aan Hem zal zij denken; zij, die dan niet huichelt en geen valse moraal aanhangt, maar datgene doet wat God van haar verlangt.”

“ U hebt mooi gesproken, dominee. Maar wij blijven dergelijke vrouwen met argusogen bezien. Wij geloven niet zozeer in een ommekeer tijdens dit leven. Misschien dat die ommekeer ontstaat in het aanzien van God onze heer. Maar daar zullen wij geen vruchten meer van plukken.”
“ Maar laten we toch eens over iets anders praten, “ zei Mienette, “ bijvoorbeeld over u, dominee. Over uw leven, uw bevestigingen als predikant. Wilt u ons eens hierover vertellen?”
“ Ach, mejuffrouw v.d. Chijs, u wilt mijn levensloop weten. Ik vrees dat dat weinig spannend zal zijn. Maar goed, ik wil in alle openheid over mijzelf en mijn afkomst vertellen.”
Mienettes moeder schonk de dominee nogmaals een kop koffie in waarna, de dominee zijn verhaal begon.
“ Zoals u waarschijnlijk weet ben ik geboren in Rotterdam, in de Westerstraat, vlakbij de Zalmhaven. Mijn vader is een hard werkende man, die alles voor zijn vrouw en zijn kinderen heeft over gehad. Mijn vader was al eerder getrouwd voor hij mijn moeder huwde. Zijn eerste vrouw is vrij plotseling overleden, waardoor hij weduwnaar werd met de zorg voor een tweetal kinderen. Uit dat eerste huwelijk werden een zestal kinderen geboren, waarvan ik een viertal nooit heb gekend, omdat deze reeds voor mijn geboorte waren overleden. De enige overgebleven kinderen uit dat huwelijk, zijn mijn twee oudere zusters Wilhelmina en Johanna. Maar ook zij zijn onlangs overleden, zodat mijn vader alleen mij en mijn jongere broer Martinus uit zijn tweede huwelijk als kinderen nog heeft.

Mijn jeugd verliep vrij probleemloos. Mijn vader verdiende als kantoorbediende voldoende om ons een goede huisvesting en opvoeding te geven. Wij groeiden op in de Westerstraat. Ons huis was een redelijk groot huis in een straat, waar veel middenstanders en handwerkslieden hun inkomen verdienden. Ons huis had een moderne gevel en een moderne deur met aan weerszijden van die deur een raam. Het huis bezat op de bovenverdieping een drietal slaapkamers en een ruime zolder. Aan de achterkant, de tuinkant van de woning, hadden wij een mooie opkamer, de trots van mijn moeder. Een badkamer hadden wij niet. Mijn broer en ik moesten ons ’s zomers en ’s winters buiten op de binnenplaats wassen, waar we het regenwater uit de ton gebruikten om het over ons hoofd en onze nek te laten lopen. Behalve de mooie opkamer had het huis op de begane grond een huiskamer, die gestookt kon worden en een keuken waar mijn moeder met de dienstmeid Ka voor ons eten en levensonderhoud zorgden.

In onze straat woonden allerlei marktkooplui en ambachtslieden, zoals onze buurman, die een waterstokerij had. Hij handelde alleen in heet water en gloeiende kolen om een kachel aan te maken. Naast onze buurman stond een groot pand, dat was een distilleerderij, een branderij om jenever stoken. Aan het eind van de straat, aan onze kant, was een grote wasserij gevestigd, waar voor de deur altijd een paard en wagen stond om het wasgoed van de gegoede burgerij op te halen of te bezorgen. Achter dat grote huis was een stal gebouwd voor het paard en een woning voor de koetsier.
Aan de andere kant van de straat had je een petroleumwinkel, een tabakswinkel, waar je ook snoepgoed kon kopen, een smederij, een hoeden en pettenzaak en op de hoek het café ‘Het Zeemanscafé’ waar veelal dronken zeelieden zich ophielden.

Wij, mijn broer en ik, mijn broer is anderhalf jaar jonger dan ik, speelden vooral met de kinderen van de waterstoker en haalden soms kattenkwaad uit. Onze meest geliefde stek was de Zalmhaven waar we konden vissen, spelen, rommelen en waar we soms op een schuit mochten helpen. Na mijn schoolperiode aan de Diaconieschool aan de Baan werd mijn vader geadviseerd mij naar het Gymnasium aan de Coolvest te sturen. Ik kon makkelijk leren. Ik was ook een goede leerling, ik begreep de lesstof snel en wist in 4 jaar tijd de studie aan het Gymnasium af te ronden. Voor mijn vader was dat een reden om mij in te schrijven aan de universiteit van Leiden voor een rechtenstudie. In Leiden vond ik een aangenaam kostadres aan het Rapenburg bij een oudtante van mijn moeder. Zij behandelde mij alsof ik haar zoon was, kortom ik kwam daar niets te kort. De eerste drie studiejaren verliepen dan ook vlekkeloos. Ik was goed gemotiveerd, deed mijn best en kreeg van mijn ‘kosttante’, want zo noemde ik haar, alles wat een jongeman op die leeftijd nodig had. Tot het laatste studiejaar ging alles voorspoedig. In dat jaar kwam ik in contact met een aantal jongere studiegenoten, die zeer goed bij kas zaten. Ik werd toen meegezogen in het luchtige studentenleven van feestvieren, onledig

gedrag en dronkenschap. Jazeker, ik beken dat die periode de meest slechte voor mijn ontwikkeling en gezondheid is geweest. Ofschoon ik niet over veel geld beschikte, werd ik door die jongere studiegenoten van rijke ouders, op handen gedragen. Niets was voor hen onmogelijk, te duur of te gek om voor mij te betalen. Rondjes in het café waren altijd voor hun rekening. Ik leidde eigenlijk een leven als God in Frankrijk. Hoewel ik steeds minder aandacht aan mijn studie besteedde en sporadisch de colleges bezocht, wist ik me toch als student te handhaven en behaalde ik in 1829 mijn bul in de rechtenstudie. Een vervolg van mijn studie in Leiden in een andere studierichting werd door mijn vader niet zinvol geacht en hij sommeerde mij te gaan werken. Hij wilde mij perse niet inschrijven aan een andere faculteit. Het gevolg hiervan was dat mijn aanwezigheid in Leiden steeds doellozer werd en zegde bovendien mijn kosttante mij het gebruik van de kamer opzei. Dus aan het eind van dat jaar was ik genoodzaakt weer terug te keren naar de Westerstraat om daar als vanouds mijn intrek te nemen bij mijn ouders. Ondanks een paar halfslachtige pogingen om aan het werk te gaan, bleef ik werkeloos en zonder inkomen tot last van mijn ouders. Dagelijks zocht ik mijn vertier en heil in het Zeemanscafé op de hoek van de straat. Daar leerde ik het leven kennen uit de verhalen van die zeelui, die hun verloftijd aan de wal, in Rotterdam besteedden. Deze mensen worden werkelijk verschrikkelijk uitgebuit. Niet alleen door hun reders maar ook door de ‘kadraaiers’en de ‘zielverkopers’ een soort koppelbazen. Ook de logementhouders dragen hun steentje bij in de uitbuiting van die gewone zeelui, vaak jongens van eenvoudige komaf. De logementhouders, waar die jongens onderdak hadden tijdens hun verlofperiode, weten met woekerwinsten zich meester te maken over de voorschotgage van die jongens. Die zeelieden, die Hollandse Glorie op de wereldzeeën drijvend houden en het geïnvesteerde kapitaal van kooplieden veilig stellen, worden hier aan land als uitschot van de natie beschouwd of worden, zoals een journalist dat eens beschreef, ‘het bezinksel van de grote stad Rotterdam’ genoemd. In ieder geval was ik met het lot van die jongens zeer begaan en dronk dus, naar hun verhalen luisterend, stevig mee hetgeen mij telkens weer problemen thuis bezorgde.

Op zekere dag, toen ik laat in de ochtend weer in het Zeemanscafé zat, kwamen drie mannen uit Schiedam het café binnen. Het was op die koude novemberdag opgehouden met regenen en in de vochtige lucht dwarrelden af en toe enkele grote natte sneeuwvlokken naar beneden. Later werd de sneeuw steeds dikker en bleef hier en daar liggen. Laat ik die drie mannen voor het gemak Jan, Kees en Piet noemen. Deze drie hadden kwade zaken gedaan bij hun werkgever. Ze hadden onder één hoedje gespeeld en werden verdacht van diverse diefstallen. Door dat akkefietje hadden ze alle drie de bons gekregen. Ze zaten nu zonder werk en wilden in de haven zien of er een baan te vinden zou zijn vertelde het drietal. De bedrijfsleider had hen, na het betalen van het dagloon van vijf stuivers, de fabriek uitgezet. Jan, die getrouwd was en vier kinderen had, had niet veel commentaar gehad op hetgeen de bedrijfsleider tegen hen had gezegd. Jan was een magere, tamelijk ziekelijk uitziende man. Kees echter, die een bekwaam werkmeester bleek te zijn, had het verhaal van de bedrijfsleider onverschillig aangehoord en had gezegd dat ie het verdomde om met die vijf stuivers genoegen te nemen en dat de bedrijfsleider er nog wel van zou horen. Kees was een grote stevige kerel van achter in de veertig.

“ Zoals je wilt,” had de bedrijfsleider tegen hem gezegd met een gemaakt lachje, “ zoals je wilt, ik kan net zoveel anderen voor jou krijgen als ik wil. De deur staat hier wagenwijd open, maar niet voor jou!”

“ Nou, dan zal ik maar gelijk gaan, nietwaar,” had Kees geantwoord en had nadat hij bedaard zijn jas had aangetrokken, fluitend de fabriek verlaten. Bij het hek van de fabriek aangekomen, ging het drietal op pad naar de haven. Kees voorop, zachtjes fluitend en de pet scheef op het hoofd. Jan volgde hem, vloekend op de bedrijfsleider, die hen een streek had geleverd. Piet, de kleinste van het stel, die een beetje kinderlijk en onvolwassen in zijn gedrag was, liep kwaadaardig lachend daar achteraan.

De mannen sloegen de cafédeur wijd open, kwamen binnen en zetten zich bij de gietijzeren kachel aan een van de vier tafeltjes, die de gelagkamer rijk was. Vanaf mijn stoel, bij het raam, kon ik de mannen goed gadeslaan zonder dat zij gehinderd werden door mijn aanwezigheid. In de gelagkamer, een donker en laag vertrek, waarbinnen een benauwende tabakslucht hing, stond in de hoek een buffet. Een smerig meubel dat in betere jaren een bruine kleur had gehad. De kastelein, een

stevige baas van in de vijftig, stond daar zijn drankjes, de tabak en andere handelswaar te verkopen. In de gelagkamer stonden vier geel geverfde wankele tafeltjes, waar zich op het tafelblad tientallen kleverige kringen bevonden van even zovele glazen, die daarop hadden gestaan. Om de vier tafeltjes stonden een stuk of zes stoelen met matten zittingen. Aan de wand, die met een vuil, groenig behangsel was bekleed, hing achter het buffet, als enig wandversiering in de gelagkamer, een gravure van de Slag bij Waterloo, die bevlekt was met talloze koffievlekken.
" Hé," zei Piet, die een kennis van hem langs het raam voorbij zag lopen, " daar hebben we Janus."
Deze Janus was matroos bij de marine en deed de cafédeur luid rinkelend opengaan om zijn dagelijkse neut te gaan gebruiken. Janus was een reusachtig grote kerel met handen als kolenschoppen en een ingevallen gebruind gelaat. Een dichte ronde zwarte baard reikte hem tot aan de borst. De matroos liep, zonder te groeten, naar de brandende kachel, pakte een stoel en ging zo dicht mogelijk bij de kachel, naast Piet, zitten.
" Daar bij die deur is het zo berekoud om te zitten," zei Janus tegen Piet.
Om de kou uit zijn lijf te verjagen dronk Janus een groot glas brandewijn en stak een sigaar op in zijn meerschuimen pijp.
" In Atsjee geweest?" vroeg Kees aan de matroos.
De matroos antwoordde niet, dat deed Piet voor hem.
" Jawel hoor, bij Salernangan."
" Niks beters, hoor," zei Janus, " niks beters in de wereld dan daar. Daar is het tenminste niet zo godgeklaagd koud als hier. Ik ben daar meer dan twee jaar geweest om de blauwen* onder de duim te houden. Ik heb er nog een mes van één van mijn gesneuvelde kameraden aan over gehouden."
" Kijk," zei hij, " hier is het."
En zeker voor de honderdste maal toonde hij het wapen, dat gevat was in een vettige ivoren schede.
" Het is een mooi wapen, " zei hij, terwijl hij een grote slok nam van zijn tweede glas brandewijn, " maar er rust een vloek op. Telkens als ik het kwijt raak gebeurt er iets mee en door een één of ander stom toeval krijg ik het telkens weer in mijn bezit."
De grote matroos gaf het Indische mes aan Piet ter bezichtiging, deze haalde het uit de schede en zei, nadat hij met zijn duim even over de scherpe kant van het lemmet had gestreken; " Tjonge, tjonge, dat is scherp. Daar kun je je mee scheren."
" Hoeveel blauwen heb je daarmee gemold?" vroeg Kees.
" Nou, misschien wel honderd," antwoordde Janus branieachtig, terwijl hij het laatste restje brandewijn uit het glas dronk en aan de kastelein om een derde vroeg.

" Zeg Janus," zei Piet, " zing eens wat voor ons? Ja, jullie kennen Janus niet, maar hij heeft een geweldige stem en kan prachtig zingen."
Janus, die alle een cents liedjes kende, lette niet op het aan hem zijdelings gedane verzoek en dronk met lange teugen zijn derde glas brandewijn. De anderen lieten zich niet onbetuigd en dronken eveneens stevig mee en lieten zich door de kastelein ook nog maar eens een keer inschenken.
Het verzoek om eens te zingen werd nog eens herhaald en door de anderen bijgevallen, tenslotte stond Janus op, spuugde een klodder speeksel op de kachelplaat, die vervolgens al sissend en sidderend in stoom opging, haalde diep adem, waarbij zijn machtige torso opzwol, alsof het de zak van een doedelzak was, en met een vervaarlijke lage basstem, die zwerfhonden in de buurt aan het janken bracht, begon hij te zingen;

Voor de tralies van een venster
Aan een zware kloostermuur
Zat een jongeling te wenen
Op een stil nachtelijk uur
En een stem, die sprak in tranen
Nooit, nooit verlaat ik u weder

*Blauwen = inlanders op Java

Maar een onweer ging aan het woeden
Op 't middernachtelijk uur
En de reus der noordenwinden
Trok met kracht aan de bome……..

Plotseling hield hij op, de ogen gericht op de cafédeur, die werd opengezwaaid en een tenger vrouwspersoon, in een paarse schoudermantel, trad binnen.
" Zo, smeerkanus, ik dacht wel dat ik je hier zou vinden. Ja, ja, mannetje," zei ze met een schelle stem, " ze motte de gewonne cente er weer doorheen jage, hè. En vrouw en kinders kenne thuis in de kou en zonder ete allenig achterblijve!"
Piet, die iets wilde zeggen, kreeg van die vrouw daar niet de kans toe.
" Hou jij je maar koest mannetje, of ik zal ereis op een andere wijze er een stokkie voor steke."
Ze richtte zich nu tot Janus en krijste met haar schelle stem; " Je ga nu subiet met me mee, en gauw wat, of je komt anders vannacht de deur niet meer in!"
De reus van een matroos, haalde zijn schouders op, nam nog een slok uit zijn glas, lachte wat onnozel naar zijn toehoorders en ging met de gebiedende vrouw mee. Nauwelijks was de deur achter hen dichtgevallen of de mannen barstten in een luid gelach uit.
" Jongens, jongens, dat schijt me ook een kanjert," zei Kees snikkend van het lachen.
" Als een lam heeft ze hem onder de duim. Ze heeft eens tegen een kennis van mij gezegd," zei Piet," dat ze op een stoof ging staan as ze 'm goed op hem in wilde praten, want d'r hand reikte anders niet tot an z'n hoofd. 'k zou er zo een niet motte hebben, Kees."
In alle drukte was de matroos zijn dierbare mes vergeten mee te nemen en Piet stond er nog een beetje onnozel mee in zijn hand.
" Wat heb je daar, Piet," zei Kees tegen hem.
" O, dat is dat mes van Janus. Ik zal het hem morgen wel terug geven."
" Laat mij het eens zien?"
Nietsvermoedend gaf Piet het grote mes aan Kees. Deze bekeek de uitzonderlijk grote Indische Kris en speelde er wat mee in zijn handen.
" Toe, Kees, geef het mij weer terug."
" Is het van jou? Wil je er wat mee?"
" Nee, maar het is ook niet van jou. Ik wil het terug, " zei Piet op een wat kinderlijk zeurderige toon.
" Nee," zei Kees resoluut," als je het terug wil hebben, kom je het maar halen!"
Piet wierp zijn maat een vuile blik toe en siste tussen zijn tanden; " Nu, Kees, terug dat mes!"
" Wat denk je te kunnen beginnen?" sarde Kees de al onvast op zijn benen staande Piet.
Piet maakte daarop een grijpende beweging naar het mes, maar Kees was hem te snel af en hield het mes achter zijn rug.
" Toe Kees, geef op dat mes!"
Met een onbesuisde beweging trachtte Piet het mes uit de handen van zijn kompaan te ontfutselen. Piet probeerde nu het mes, dat Kees boven zijn hoofd van zijn linkerhand naar zijn rechterhand liet verhuizen, te pakken. Omdat Piet in gestalte een stuk kleiner was dan Kees mislukte al zijn pogingen. Door de drift gedreven geraakte de twee steeds verder in een ruziënde situatie.
" Geef me dat mes, klerelijer!" brieste Piet, die vervolgens een frontale aanval op Kees inzette die daardoor zijn evenwicht verloor. Piet zag zijn kans schoon en verkocht Kees een directe rechtse bovenop diens oog.
" Verdomme, Piet, dat flik je me niet weer."
Ondanks de oproepen van de kastelein om zich te matigen, ging het geruzie over in vechten, waarbij het mes de te veroveren trofee werd.
In het vuur van hun gevecht, waarbij over en weer klappen vielen, riep Kees plotsklaps; " Hier, heb je je mes!!" en plantte het mes in de borstkas van Piet, die rochelend en bloedspuwend op de vloer zakte.
" Godverdomme, Kees. Wat doe je!!" brulde Jan, die zich tot dan toe afzijdig had gehouden.

De kastelein vloog van achter zijn buffet naar de gewonde Piet en probeerde het bloed, dat uit de wond stroomde, te stelpen.
“ Godverdomme, idioot! Haal de politie. Die man bloed straks dood!”
“ De politie? An me nooit niet!” zei Kees en samen met Jan nam hij de benen en verlieten ze het café.

Ik bleef verstijfd van schrik en angst bij dat ontluisterende tafereel staan. Ik was niet bij machte ook maar iets te doen. Zowel fysiek als verbaal niet. De stervende man keek mij hulpeloos aan, zijn lippen bewogen en prevelden, zonder een geluid te maken, terwijl het bloed langs zijn wang liep; “ Help me, help me.“
Ik voelde me verschrikkelijk nutteloos, ik wilde wel wat doen maar wist niet wat. Ik was ook niet in staat om iets te doen. Zo verstard was ik. Toen braken mans ogen en zakte zijn geest langzaam weg. De kastelein deed zijn uiterste best om het bloed te stelpen, doch het mocht niet baten…

Er viel even een stilte in de salon nu de dominee stopte met zijn vertelling.
“ O, God, wat verschrikkelijk, dominee!” zei Mienette, die zich het verhaal sterk had aangetrokken, “ Hebt u dat echt meegemaakt? Och wat erg!”
“ Tja,” ging de dominee verder, ” deze gebeurtenis werd eigenlijk het keerpunt in mijn leven. Ik voelde me op dat moment zo nutteloos, zo onmachtig om iets voor die man te doen. Toen even later de politie kwam belandde ik op het politiebureau. Omdat ik ooggetuige was en bovendien behoorlijk veel had gedronken, werd ik ter ontnuchtering in een cel opgesloten. De volgende dag werd ik verhoord en legde ik mijn ooggetuigenverklaring af en werd er een proces verbaal opgesteld. Daarna mocht ik naar huis gaan maar ik moest me wel beschikbaar voor het onderzoek houden.”
“ Maar u had toch part noch deel aan die ruzie,” zei Christine.
“ Ja, dat wel. Maar cafélopers worden door de politie nu eenmaal vaak gewantrouwd. In ieder geval moest ik nog een paar keer op het politiebureau komen, maar ik kon hen echt niet meer vertellen. Wie precies die Jan, Kees en Piet waren, heb ik nooit geweten. Daarna werd ik van verdere vervolging uitgesloten en kon ik, dacht ik, weer gaan en staan, waar ik wilde en zou ik mijn oude leventje weer oppakken.
“ Is de politie er nog in geslaagd die twee te vinden?” vroeg Jacobus.
“ Nee, bij mijn weten zijn die daders nooit opgepakt.”

Maar voor mij brak er ook een heel andere tijd aan. Door dit voorval wenste mijn vader niet meer dat ik onder zijn dak vertoefde. Ondanks de smeekbeden van mijn moeder, zette hij mij het huis uit. Mijn ouders heb ik veel verdriet gedaan door mijn handelwijze in die slechte periode. Ik sloeg de goede raad en de waarschuwingen, die mijn vader mij gaf, in de wind. Dat heeft hem heel veel verdriet gedaan, terwijl ik er niets bij voelde. Ik leefde er in die tijd maar op los.
Zonder een dak boven mijn hoofd, zonder geld, zonder voedsel en gebrek aan alles wat een mens nodig heeft begaf ik me op weg naar een onbekende toekomst. Ik besloot Rotterdam te verlaten. Ik stak de Maas over en probeerde op het platteland als dagloner werk te vinden. Tenslotte had ik geluk en kon ik bij een boer Schottinck, aan de rand van Heinenoord aan de Zomerlandseweg richting Blaaksedijk, aan de slag. Heinenoord is een dijkdorp, dat voor een deel bestaat uit een reeks huizen langs de dorpsstraat en waar onder de dijk een landbouw gebied ligt.

Ik was toen 21 jaar oud en werkte ik bij deze boer in de zomer van ’s morgens 5 uur tot ’s avonds 7 uur op de boerderij. Ik verdiende toen zes gulden per week en in de winter, als de werkdagen korter zijn, vijf gulden. Verder had ik kost en inwoning bij dit boerengezin. Dagelijks kreeg ik mijn loon uitbetaald, dat ik dezelfde avond nog in het dorpscafé ‘De Koperen Pot’ verbraste om dan ’s avonds laat, vaak beschonken, op de hooizolder boven de koeienstal mijn roes uit te slapen. Soms kwam het wel voor dat ik mijn verplichtingen bij de boer niet nakwam en met mijn drinkebroers op pad ging om bepaalde dingen te doen. Dingen, die echter het daglicht niet kunnen verdragen.

Zo verliep een heel jaar, zonder dat ik ook maar een cent overhield van datgene wat ik had verdiend. Deze situatie had nog lang kunnen duren ware het niet, dat een ouderling van de Hervormde Gemeente Heinenoord regelmatig op bezoek kwam bij dit boerengezin. Deze ouderling, Van Trier, was een broer van de boerin en onderhield nauwgezet het contact met zijn familie. De man was zeer

gelovig en godvrezend en had een indringende invloed op de mensen in zijn omgeving. Tijdens zijn bezoekjes hield hij geloofsbijeenkomsten,, waarin hij voorging de bijbel en Gods woord te verklaren. Op een gegeven moment moest ik voor de boer een boodschap doen in het dorp en toen ik met het gevraagde weer thuiskwam en me aan de voordeur meldde, kwam de boerin aan de deur en vroeg heel vriendelijk;
" Kom toch even binnen, Willem."
Ik wees het voorstel af en zei; " Nee, vrouw, dank u wel. Ik heb geen tijd."
Doch zij hield aan en zei; " Mijn man is ook binnen en met hem nog een zestal anderen."
Tenslotte won haar vasthoudendheid het van mijn weigering en ging ik naar binnen. Er waren inderdaad een stuk of zes, zeven, mensen aanwezig, waaronder twee vrouwen. Toen ik eenmaal binnen was had ik de moed niet om weer weg te gaan, hoezeer ik dat ook had willen doen. Zij begonnen met elkaar te spreken, waarbij de ouderling het gesprek leidde. Ik luisterde geïnteresseerd doch ik kreeg het wel benauwd van deze gesprekken over God, de apostelen en de bijbel. De Bijbelverklaringen van de ouderling maakten grote indruk op mij. Ik begon te zweten. Een oudere vrouw zat steeds maar naar mij te kijken en vroeg tenslotte aan de ouderling; " Van Trier, wie is die man, die daar in dat hoekje zit?"
" O," zei Van Trier," die man heeft zojuist een boodschap voor ons gedaan."
Daar bleef het gelukkig bij. Ik dacht bij mijzelf; " Daar kom ik goed vanaf."
Nadat die mensen een poosje met elkaar gesproken en gediscussieerd hadden, zongen zij een psalm. De vrouw des huizes gaf mij ook een boekje om mee te kunnen zingen. Het zweet brak mij aan alle kanten uit. Ik verborg mij zoveel mogelijk achter het boekje en dacht bij mijzelf; " Waar ben ik nu toch in terecht gekomen?"
Dit was wel meer zelf beschouwend bedoeld dan uit minachting voor die mensen, want zij waren in mijn ogen veel geloviger dan ik.
Om negen uur zei een van hen; " Het wordt tijd om te sluiten."
Er werd weer een versje gezongen en daarna sloot de ouderling de bijeenkomst.
Toen ik weer buiten stond zei ik tegen mijzelf; " Dit is eens maar nooit weer!"

De volgende dag ging ik met vijf andere knechten van de boer naar de koeienstal om daar ons werk te doen. Toen ik daar mee bezig was dwaalden mijn gedachten naar de gebeurtenissen van de vorige dag af. Op dat moment werd ik mij bewust hoe verkeerd ik tot dan toe had geleefd. Ik had niets anders gedaan dan tegen de wensen van de goedwillende God gezondigd. De goedheid van het boerengezin werd ik me dan ook terdege bewust. De liefde waarmee zij mij omringden was, ondanks mijn vaak norse en onbehouwen gedrag, onvoorwaardelijk. Spontaan vloeide mij toen een aantal tranen uit mijn ogen. Ik probeerde dat te verbergen voor mijn kompanen, die ook in de koeienstal aanwezig waren. Ik besefte dat ik de Heer verloochend had. O, wat een bittere smart had ik op dat moment. Mijn hart bleef keer op keer uitroepen dat het mij zozeer speet dat ik al dat slechts had gedaan en Hem, die ons geluk voorstond, was vergeten. O, wat een berouw heb ik toen voor Hem uitgesproken. Tranen vloeiden mij over de wangen. Ik trok me terug op mijn slaapzolder boven de koeienstal om weer tot mij zelf te komen. Ik wist dat ik dit niet te lang kon laten duren, want ik had toch mijn werk voor de boer te doen. Ik verliet mijn eenzame stek, veegde mijn gezicht, dat nat was van de tranen die ik had vergoten af, zodat men niet kon zien dat ik gehuild had. Ik had werkelijk de behoefte om Gods grootheid te belijden, maar iedereen kende mijn goddeloze levenswandel. Dus ik deed er het zwijgen toe.
Na het avondeten, bij het boerengezin in de keuken, dacht ik; " Als ik me straks op de zolder maar voor de nacht goed kan houden anders slaap ik geen moment van verdriet."
Maar het vlees is zwak en de wil onmachtig. Na verloop van tijd viel ik weer terug in mijn oude gedrag van godslastering en klaploperij. De strijd in mij ging op en neer, dan weer had het goede in mij de overhand om later weer plaats te maken voor het slechte, dat ik maar al te lief had. Op zekere dag was ik weer in de stal bezig met mijn werkzaamheden en, terwijl ik bezig was, voelde ik mij de ongelukkigste en meest ontevreden mens hier op aarde. Er stegen vloeken en scheldwoorden op uit mijn hart. Deze vloeken, gericht aan God, wisselde ik uit kwaadaardigheid af met allerlei schunnige

straatdeuntjes. Daarna verfoeide ik mij weer en vroeg ik God om een troostrijk woord. Het werd mij toen duidelijk dat ik geen enkel beginsel van genade hoefde te verwachten van God. Ik nam mij voor opnieuw naar ouderling Van Trier te gaan om hem te vertellen dat ik nooit meer naar hem wenste te luisteren.

Korte tijd later ging ik naar zo'n bijeenkomst. Er waren slechts vier mensen bijeen. Van Trier nodigde mij uit erbij te komen zitten.

" Nee," zei ik krachtig, " nee Van Trier, ik ga daar niet zitten! Ik kom je alleen vertellen dat ik nooit meer bij je kom."

De vloeken en de taal, die ik daarna over mijn lippen liet rollen kwamen als een reeks van woeste golven aanzetten en vulden de hele woonkamer met mijn emotie van verdriet en haat. Zo vertrok ik en liet ik de mensen in verbazing achter. Toen ik richting de deur uitliep zei Van Trier tegen mij; " Ik geloof dat het slecht met je zal aflopen."

Na deze gebeurtenis heb ik geruime tijd getobd. Ik werd steeds ongelukkiger en voelde me verlaten. Ik zag voor mij geen mogelijkheid om ooit nog van mijn ongeluk verlost te worden.

Op een dag, toen wij om elf uur in het huis koffie mochten gaan drinken, veegde ik mijn gezicht af om mijn verdrietige innerlijk te maskeren. Nadat ik binnen was gekomen en plaats had genomen aan de grote keukentafel, zei de vrouw tegen mij; " Willem, scheelt er iets aan? Zeg het mij dan!"

Ik kreeg het gevoel dat deze vrouw dwars door mijn ziel kon kijken. Ik gaf als antwoord dat mij niets deerde. Na de koffie verliet ik zo snel mogelijk de keuken en toen ik weer in de koeienstal was riep ik uit; " O, God, ik heb haar nu al tweemaal gezegd dat mij niets scheelt. Maar U weet, mij scheelt van alles!"

Tijdens de middagpauze, na het werk, diende de vrouw ons het eten op. Maar toen kon ik het niet langer voor me houden. Ik voelde me wegzinken. Ik stamelde; " O, God is dat alles voor mij? Voor mij die U zo miskend heeft?"

Ik vocht tegen mijn tranen en zei niets meer.

De vrouw zei daarop; " Willem, ik heb het vanmorgen al aan je gezien toen je binnenkwam. Het was alsof er een andere Willem binnenkwam."

Ik heb die middag niets gegeten, mijn tranen beletten mij dat.

's Avonds kreeg ik een sterke behoefte aan Gods woord. Ik ging naar het huis en vroeg aan de vrouw mij een bijbel te willen lenen. In mijn jeugd had ik regelmatig uit de bijbel gelezen, op de Diaconieschool aan de Baan, toen vond ik de verhalen uit het Oude Testament prachtig en ook het verhaal, dat de Heer eens op de wolken des hemels zou wederkeren, vond ik geweldig. Maar in mijn latere leven had ik nauwelijks nog naar de bijbel omgekeken. De vrouw zei mij dat ik die bijbel, die zij mij gaf, wel mocht houden als ik zo'n sterk verlangen had om er in te willen lezen. Die avond las ik psalm 86, waarover ik zeer lang deed. Want mijn ziel riep voortdurend: " God, wees mijn zondaar toch genadig."

Nadien las ik regelmatig stukken uit de bijbel. Dat voelde gewelddadig aan. Ik kreeg weer geloof in mijzelf en hoop in een gelukkige toekomst. God wees mij de weg.

In januari, van dat volgende jaar, werd ik ziek. Ik voelde me al enkele dagen zeer onprettig en deed met uiterste inspanning mijn werk, dat ik normaal gesproken op een bijna achteloze manier deed. Die avond ging ik met een bezwaard gemoed en hoge koorts onder de leden naar mijn hooizolder om in mijn strobed de nacht door te brengen. Ik werd steeds zieker, mijn lichaamskracht nam af en ik werd geteisterd door ijldromen. Ik besefte dat mij de rekening van het leven zou worden gepresenteerd. Ik kreeg nu met God te doen. Betalen zou ik voor mijn bandeloze leven door mijzelf of door een ander. God kwam zijn rechten op eisen. Hij, die geen afstand zou doen van zijn recht op de ziel van de mens. Alles, tot op de laatste penning, zou ik moeten betalen. Mijn ziel stond op het spel, duizenden ponden ereschuld had ik, een register van de aarde tot aan de hemel en geen vierkante penning om te betalen. Mijn ziel zou voor God moeten verschijnen. Het angstzweet brak mij van alle kanten uit. Het moeten en het niet kunnen. Ik zag mijzelf melaats van de zonden, van het hoofd tot aan de voetzolen. Ik zou alles voor God moeten bekennen. Een vertoornd Richter stond voor mij. Nog nooit was ik zo dichtbij

God geweest. Ik zag hem in zijn aangezicht. Met mijn zonden en mijn ellende had ik nog nooit in zo'n onmogelijkheid verkeerd. Alles getuigde tegen mij. Doch zolang mijn ziel haar verzuchtingen ten hemel mocht zenden, bleef ik in leven. Maar toen brak het moment aan dat **ik** werd uitbetaald. Alles werd mij afgesneden, alles ontviel mij. Ik werd een bidder op weg naar de hel. Ik kende geen gedachten meer, ik stond alleen voor Gods opdracht.

Maar, o wonder boven wonder, zo afgesneden te zijn van Gods genade, en denkend aan die laatste snik, die laatste ademtocht om dan voor eeuwig onder de macht van God ten onder te gaan. Toen kwam voor mij de verlossing, zij die de hel afsloot en de zonden wegnam. Zij stelde alsof ik nooit zonde had gedaan. Zij, de vrouw des huizes, zij had het verzoek aan de dokter gedaan mij op mijn ziekbed te willen onderzoeken. De dokter had geconstateerd dat ik aan een aanval van pleuritis leed. Hij gaf de boer opdracht mij in een frisse omgeving, ver van de hooizolder in het huis te laten verplegen, zodat ik op krachten kon komen. Ik werd vervolgens door deze mensen liefdevol verzorgd. Zij richtten voor mij de mooie opkamer in tot een ziekenkamer. De opluchting, de gramschap was weg, mijn toorn verdreven.

Dankzij de goede zorgen van de boerin herstelde ik volledig. De kosten van de verpleging, de medicijnen en de dokter werden geheel door dit boerengezin voor mij betaald. Ik was nu een Godsvermogen rijker en liet mijn wanhoop achter mij. Ik heb daarna God duizendmaal bedankt en mijn lof voor Hem uitgesproken. Mijn ziel was nu vol geluk en vrede. Ik realiseerde me terdege dat ik op het nippertje ontsnapt was aan de dood en dat ik mijn weldoeners eeuwig dankbaar diende te zijn. Maar er gebeurde meer goeds. Nadat ik volledig hersteld was, stond de vrouw des huizes erop, dat ik mijn intrek zou nemen in een leegstaand dienstmeidenkamertje op de zolder van deze grote boerenhoeve. Zij verbood het mij weer terug te keren naar de ongezonde leefsituatie van de hooizolder boven de koeienstal. Ik besefte dat ik Gods mededogen ook te danken had aan ouderling Van Trier, die mij tot inzicht had trachten te brengen. Bij de eerst volgende bijeenkomst was ik aanwezig en vroeg ik de ouderling om vergeving van alle kwade woorden, die ik had gesproken. Hij stond mij toe zijn bijbeluitleggingen weer te mogen volgen. Nadien werd ik zo gedreven door Godvruchtigheid, dat Van Trier mij persoonlijk onder zijn hoede nam en mij wegwijs maakte in de bijbel en de leer van God. Ik studeerde veel in de bijbel en ik was op elke bijeenkomst aanwezig. Na verloop van tijd was ik behoorlijk vertrouwd geraakt met datgene, wat de bijbel ons leert. Een aantal brieven van Paulus en teksten uit Korintiërs kende ik zelfs uit het hoofd. Veel belangstelling had ik voor de Handelingen van de Apostelen. Na enige tijd stelde Van Trier voor om eens een dienst mee te maken in het kleine kerkje van Heinenoord. Een afspraak werd gemaakt en ik werd ontvangen door dominee Hesselink, die op die dag de dienst leidde. Tijdens deze dienst raakte ik geheel in vervoering door datgene wat de dominee preekte. Gedreven wist hij zijn toehoorders te boeien en toe te spreken. Hij wist voorbeelden zo duidelijk te stellen en dat alles in een eenvoudige begrijpelijke taal. Ik werd gegrepen door zijn woorden en zijn intentie Gods woord te verkondigen. Toen, als bij een donderslag, wist ik het; ik zou dominee willen worden. Ik wilde net als dominee Hesselink een voorbeeldfunctie vervullen voor de gemeente. Net als hij wilde ik zijn; gedreven en enthousiasmerend voor het goede in de mens, God te eren en lief te hebben. Zo zag ik mijn toekomst.

Na de dienst vertelde ik Van Trier over mijn ervaringen en gevoelens, die ik tijdens deze dienst had opgedaan. Hij feliciteerde mij met mijn herwonnen inzicht en beloofde mij dat hij mij zou voordragen als lerend ouderling bij de kerkenraad.

Op zekere dag kreeg ik van Van Trier te horen dat de kerkenraad had ingestemd met mijn voordracht en dat er, toen bekend werd dat een ouderling, nl. de heer Lieburg, naar Nieuw Beijerland zou verhuizen, een nieuwe ouderling moest worden gekozen. Op een zondag daarna hoorde ik dat dominee Hesselink op maandagavond de vergadering tot verkiezing van een nieuwe ouderling zou leiden. Ik nam mij voor die avond in de kerk aanwezig te zullen zijn. Van Van Trier vernam ik dat de leden van de vergadering hun voorkeur voor mij hadden uitgesproken. Op die bewuste avond zat ik op de achterste bank in de kerk. De dominee verrichtte, als naar gewoonte zijn werk, las een hoofdstuk uit de bijbel, ging voor in het gebed en stelde de leden der vergadering officieel in kennis van het doel van de

vergadering. Ik wachtte in spanning de gebeurtenissen af. Toen de uitslag bekend werd gemaakt en bleek dat men mij had verkozen tot nieuwe ouderling kreeg ik de gelegenheid om de aanwezigen toe te spreken. Ik heb een half uur gesproken. Ik nam afstand van mijn vroegere losbandige leven en loofde God dat ik dankzij het inzicht, dat mij door Hem werd geschonken, ik mij nu geheel voor de kerk en de gemeente wilde inzetten. Tenslotte gaf ik te kennen het ambt van ouderling te willen aanvaarden, waarna ik in die functie werd bevestigd.

Als ouderling maakte ik met dominee Hesseling verschillende gebeurtenissen mee. Het was voor mij een eer, dat deze dominee mij regelmatig vroeg hem te willen vergezellen bij kerkelijke aangelegenheden. Zo leerde ik te functioneren bij huwelijksplechtigheden, geboorten, overlijden, vertroostingen en geloofsbevestigingen. Het voorjaar, waarin ik actief werkzaam was als ouderling, ging over in de zomer van 1831. Alles ging mij in die periode voor de wind. Ik werd gewaardeerd zowel op de boerderij als in mijn functie van ouderling. Toen gebeurde er iets dat mijn toekomst definitief bepaalde. Op tien augustus die zomer, ik zal dat nooit vergeten, overleed geheel onverwacht dominee Hesselink. De kerkenraad was in rep en roer, er moest onmiddellijk een nieuwe dominee worden aangetrokken. Ik zag mijn kans schoon, ik trok de stoute schoenen aan en verwittigde de kerkenraad dat ik zeer graag deze taak op mij zou willen nemen. Hierop werd ik door de kerkenraad uitgenodigd mijn verzoek toe te lichten. Met veel vrijmoedigheid wist ik mijn voornemens en mijn inzicht over de bijbel en het evangelie te verwoorden. Het lukte mij de leden van de kerkenraad voor mij te winnen. Na afloop van deze bespreking vroeg de oudste ouderling, de heer Van Dommelen, hoe ik tegenover mijn beroeping stond. Ik verklaarde dat het mij uitsluitend oprechte belangstelling betrof zowel mij persoonlijk als de gemeente. Toen zei hij tegen mij; " Zo, dan kon u met uw zaken zeker niet verder komen dan zo!"
Hoewel mijn ziel er van overtuigd was dit ambt te ambiëren, durfde ik toch niet direct te besluiten. Toen ik hoorde hoe positief de andere ouderlingen over mij gesproken hadden, wist ik het zeker; " ik zou de plaats van dominee Hesselink willen innemen."
Toen men mij officieel berichtte, voelde ik me er verlegen en beschaamd mee. Mijn hart getuigde vele malen; 'Heer, wat brengen deze mensen mij met dit verantwoordelijke werk dicht bij de troon van Uw genadedoor mij, eens een verschoppeling en onbekwaam mens, uit te kiezen voor dit hoge ambt.'
Later op die dag kwam ik weer op de boerderij en trof daar niemand aan. In de woonkamer lag op tafel een bijbel. Het lag opengeslagen op Korintiërs 1 vers 9. Ik las het vanaf het 16e vers.

Want indien ik het Evangelie verkondig
Is het mij geen roem. Want de nood is mij opgelegd.
En wee mij, indien ik het Evangelie niet verkondig.

Dat was voor mij een teken Gods; ik was uitverkoren om zijn woord te verkondigen. De dag hierna accepteerde ik mijn benoeming tot dominee van de gemeente Heinenoord op 5 februari 1832. Ik heb de gemeente tot oktober 1835 met heel veel genoegen en plezier als dominee gediend. Op een gegeven moment kreeg ik de ambitie om hogerop te willen komen. Een grotere gemeente te willen bedienen. Ik stelde mij beroepbaar en werd door de Hervormde Gemeente te Leiderdorp uitgenodigd voor een gesprek en het houden van een proefdienst, waarna ik als dominee in deze gemeente werd bevestigd.

Ik ben tot 1837 in deze gemeente gebleven. Toen mij ter ore kwam dat dominee Metelerkamp in Delft met emeritaat zou gaan, heb ik me vervolgens weer beroepbaar gesteld. Hier in Delft werd ik op een lijst van twaalf kandidaten geplaatst. Na vele gesprekken, onderhouden en proefdiensten, werd ik tenslotte met twee andere kandidaten op een eindlijst geplaatst, waaruit ik tenslotte als opvolger van dominee Metelerkamp werd aangewezen."
" En nu ben ik hier op huisbezoek bij de familie v.d. Chijs," besloot de dominee zijn verhaal.
" Dominee, " vroeg Mienette, " is het uiteindelijk weer goed gekomen tussen u en uw ouders?"
" Ach ja, natuurlijk, mejuffrouw v.d. Chijs. Ik heb mijn ouders uitgenodigd om aanwezig te zijn bij de eerste dienst, die ik in Heinenoord zelf heb geleid. Mijn vader zei mij, na de dienst, dat hij zich trots

voelde en mijn moeder vond het geweldig, dat ik op deze manier de juiste weg in het leven had ingeslagen."
" Bent u van plan als dominee nog lang in Delft te blijven of heeft u uw oog al gericht op een nog grotere gemeente?" vroeg Jacobus.
" Ach, Delft vind ik toch wel een vrij grote gemeente doch als de gelegenheid zich aandient, zal ik niet twijfelen om mijn vleugels nog wijder uit te slaan vooral als het een grote stad als Utrecht of Amsterdam betreft. Steden men een rijke historie en een ruime culturele beschaving."
" Vindt u Delft dan provinciaals?" vroeg Mienette op haar beurt.
" Geenszins, ofschoon ik nog weinig kennis heb genomen van het culturele klimaat in deze stad."
" Dan moet u beslist eens de toneel-, de muziek- of de opera-uitvoeringen gaan zien die onze vereniging
'Tandem Fit Surculus Arbor' (eens wordt de loot een boom) voor het voetlicht brengt. Ik ben reeds enige jaren penningmeester van het Stads Muziekcollege van dit illustere gezelschap. Ik kan u de uitvoeringen van ons gezelschap zeer aan bevelen. Binnenkort, om precies te zijn op 14 december, hebben wij weer een muziekuitvoering, die door ons orkest ten gehore zal worden gebracht. Ik nodig u graag uit deze avond aanwezig te zijn," zei Jacobus met een onvoorspelbare glimlach rond zijn mond.
" Deze uitnodiging neem ik maar al te graag aan als mejuffrouw, indien mevrouw v.d. Chijs het goed vindt, mij zou willen vergezellen," zei de dominee zich tot Mienette wendend.
" Maar natuurlijk vind ik dat goed," zei Mienettes moeder.
Aangezien een weigering nu voor Mienette wel heel erg moeilijk werd, besloot ze in te stemmen met het verzoek.
" Ik zal u graag op die avond willen vergezellen, dominee," zei Mienette zich enigszins geërgerd Jacobus aankijkend.
" Nu zet Jacobus me toch weer voor het blok!" dacht Mienette bij zichzelf.
" Dat lijkt mij dan afgesproken. Ik zie dat de avond al flink gevorderd is. Ik zal uw gezelschap helaas moeten gaan missen en mij naar mijn huis begeven, waar mijn trouwe confrère Woerman de honneurs voor deze avond heeft waargenomen.
De dominee stond op, wenste iedereen een goedenacht en verliet, gevolgd door Mienettes moeder, de salon om even later de woning aan de Voorstraat te verlaten.
" Jacobus," siste Mienette tegen haar broer zodra ze de voordeur had horen dichtslaan," wat voor spelletje speel je nu weer?"
" Ik speel helemaal geen spelletje," zei Jacobus quasi onschuldig.
" Ik bied de dominee alleen maar een gezellige muziekavond aan. Maar ik vind het wel heel erg leuk dat hij direct jou vroeg om hem te vergezellen. Maar wees maar niet ongerust, Mienette, ik zal de dominee netjes twee toegangskaarten bezorgen," voegde Jacobus er lachend aan toe.
" Dat is je maar geraden ook. En probeer me niet weer te koppelen."
" Wat bedoel je met koppelen, Mienette?" vroeg haar moeder, die juist op dat moment de salon weer binnenkwam.
" Mienette vindt dat ik haar aan de dominee heb gekoppeld. Zij gaf toch zelf een positief antwoord op dominees vraag?" zei Jacobus.
Christine, die die avond weinig had gezegd, zat een beetje gniffelend in zichzelf te lachen. Zij vond het wel een mooie streek, die haar Jacobus haar schoonzusje had geleverd.

De dominee sloeg de kraag van zijn dikke duffelse jas hoog op en liep het nachtelijk duister van de stad Delft in. De straten in de stad waren omgeven door een zware mist waardoor het zicht abnormaal slecht was en zijn gezicht voortdurend bevochtigd werd door de nevel, die zich afzette op zijn lichaam en kleding. De gracht werd spaarzaam verlicht door een enkele lantaarn, die op de hoeken van zijstraten of stegen waren aangebracht. Uit een aantal vensters straalde een bleekgeel schijnsel op de vochtige keien van de straat.
" Wat een guur weer, en wat een ondoorzichtige mist. Ik mag wel oppassen dat ik niet in de gracht terecht kom," dacht de dominee bij zichzelf en liep, terwijl hij zijn ogen pijnigden om iets te zien, de

Voorstraat af over de Hippolytusbuurt om, nadat hij het stadhuis aan de achterzijde had gepasseert, de Koornmarkt op te gaan, om vervolgens over de in duisternis gehulde gracht naar zijn woning te lopen. Het was niet ver naar zijn huis, doch door de duisternis werd het moeilijk zich goed te oriënteren op de gracht en leek de afstand naar 't Laersje' hem wel tweemaal zo lang. Inmiddels was de dominee de gracht afgelopen, en vond hij, bij zijn woning aan het eind van de Koornmarkt, na enig tasten in het duister, de opening van het sleutelgat van de deur.

Eenmaal in zijn kamer aangekomen dacht de dominee terug aan de gesprekken van deze avond. Hij had niets laten blijken van zijn gevoelens jegens de aantrekkelijke secretaresse van de liefdadigheidsvereniging. Maar in zijn hart was een sterke, allesoverheersende begeerte ontstaan om deze jonge vrouw tot zijn echtgenote te willen hebben. Hij voelde de perioden, waarin hij haar niet zag, als de ongelukkigste van zijn leven. Hij voelde zich een lijdende minnaar, tenminste gezien zijn toenemende genegenheid en liefdevolle gevoelens voor die kleine doortastende vrouw. Tot een liefdesverklaring kon hij maar niet besluiten. Het leek wel of hij een gevulde beker in de hand hield maar geen slok durfde te nemen. Een onrustig gevoel zei hem dat Mienette niet van hem hield op de manier zoals hij dat wenste.
" Voor een jonge vrouw, van haar niveau, betekent mijn rijkdom niets. Zij begeert geen rijkdom, zij begeert onafhankelijkheid en is verstandig genoeg om te weten dat, een huwelijk met mij, haar die onafhankelijkheid niet zal brengen. Een kooi, hoe mooi ook gestoffeerd, blijft altijd een kooi," mompelde hij binnensmonds.
Hij kreeg langzaam de indruk, dat hij haar die avond had verveeld en dat zij hem verachtte om zijn gebrek aan schranderheid en ondernemingslust. Hij manifesteerde zich niet als een man, die zich met zijn kwaliteiten en sociale mogelijkheden wist te onderscheiden, maar hij koos voor een burgerlijk leven. Dat vond zij natuurlijk ondraaglijk. Een vrouw aan zijn zijde, die hem onvoorwaardelijk volgde, die een geestverwante voor hem zou zijn in zijn streven tot de lotsverbetering van het gewone volk. Dat zou de vrouw zijn die hij zich wenste.
" Ja, Mienette moet mijn vrouw worden, zij voldoet volledig aan dat beeld. Zij is de vrouw waarnaar ik verlang en die ik koester in mijn gedachten. Ze zal zeker toestemmen in een huwelijk, ik heb haar veel te bieden. Samen kunnen wij dan optrekken voor de lotsverbetering van het volk. Ik verwacht dat zij zal toestemmen als ik haar ten huwelijk vraag. Haar band met de kerk is zo sterk, dat zij dat niet kan ontkennen en in alle liefde met mij daarin zal meegaan. Mij rust alleen de opdracht haar op het juiste moment te vragen," overdacht de dominee zijn positie, " indien zij maar half zoveel mogelijkheden had als ik, dan zou zij de aspiratie hebben haar naam bekend te willen maken van hier tot het einde van Europa. Zij zou haar naam willen doen galmen tot in de verste uithoeken van de wereld."

Kortom, de dominee realiseerde zich, dat hij, hoewel hij in hoge achting stond, nooit die echtgenoot zou kunnen zijn die, volgens hemzelf, de ideale zou zijn zoals Mienette, die zich zou wensen. Daarvoor bezat zij te veel gevoel van eigenwaarde.

De Kamer van Charitate

Dominee Willem Storm trok op deze vroege ochtend de deur van zijn woning aan de Koornmarkt achter zich dicht om naar het gebouw van de Kamer van Charitate in de Schoolstraat te wandelen. Het was fris op deze ochtend in maart, de dominee stopte zijn handen diep in de zakken van zijn dikke mantel liep de Hippolytusbuurt af en stak de Poelbrug richting Oude Kerkstraat over. Het beloofde een mooie dag te worden. Een waterig zonnetje drong de dunne nevel, die nog boven de gracht zweefde, weg en wierp een flauwe schaduw van de jonge boompjes langs de grachtkant, op de gevels van de grachtenpanden.

Tijdens deze wandeling dacht de dominee aan de muziekuitvoering in de Doelen, die hij in gezelschap van Mienette had meegemaakt. Het was een aangename avond geweest, zowel vanwege de uitgevoerde muziekwerken als door de aanwezigheid van Mienette. Na afloop van het concert was hij met haar naar haar woning gewandeld en hoewel de woorden om haar te vragen, op zijn lippen speelden, had hij toch besloten het niet te doen. Met een verplichting loos 'goedenavond' en een welterusten hadden zij afscheid van elkaar genomen.

" Ik had haar toen moeten vragen!" verweet de dominee zichzelf.

" Waarom weifel ik altijd als ik iets begeer?"

In gedachten verzonken liep de dominee de Schoolstraat in. Voor de deur van de Kamer van Charitate hadden zich al veel mensen voor de wekelijkse brooduitdeling verzameld. Ongeduldig wachtend stonden zij daar bijeen, de armen van de stad Delft. Oude vrouwen en mannen, vaak ook weduwen. Getekend door het leven en gestoken in grauwe kleding. Vaak verstoken van een fatsoenlijk gebit. Ook stonden er slordig uitziende vrouwen met een kind op de arm of een enkel kind, dat aan hun rokken hing. Een vrouwelijke schoonheid bezaten deze nauwelijks, de haren hingen in slierten om het hoofd of in het gelaat. De kleding van smoezelig, vuil of kapot. Eenvoudige katoenen kleding was hun algemene dracht. Op deze woensdag zou de bedeling zo direct beginnen. De kerkenraad had hem gevraagd hierbij aanwezig te willen zijn om de oudste diaken behulpzaam te zijn bij de controle van de uitreiking van het brood en het zakje geld per gezin. Men had het vermoeden, dat een aantal gezinnen fraudeerde met het aantal opgegeven kinderen, pleegkinderen of stiefkinderen. Een dergelijke fraude werd door de kerkenraad als ontoelaatbaar beschouwd en zij hadden hem, Willem Storm, opdracht gegeven om de bedeelden te controleren.

De dominee drong zich nu door de verzamelde menigte heen en wist de deur, waarboven het beeldhouwwerk van Hendrik de Keijzer voorstellende de 'Caritas', te bereiken. Hij trad het gebouw binnen zonder dat er wachtenden stiekem mee naar binnen glipten. In de grote wit gestuukte vestibule zag hij dat achter een lange tafel, in de lengte van de vestibule opgesteld, de bedelingcommissie plus de oudste diaken plaats hadden genomen. Hij begroette hen evenals de jongste diaken, Jacobus van der Chijs, die sinds kort als waarnemend diaken was toegevoegd aan dit college. Achter de zittende personen bevond zich de deur die toegang gaf tot de regentenkamer. Aan het eind van de vestibule, tegenover de toegangsdeur, bevonden zich openslaande tuindeuren, die toegang gaven tot de zeer ruime tuin van het Prinsenhof-complex. Een brede trap, links van deze tuindeur, leidde naar de enige etage die dit gebouw rijk was.

" Goedemorgen dominee, " begroette de oudste diaken, die tevens administrateur van de Kamer was, hem vriendelijk.

" Ook een goedemorgen, u allen samen. Men heeft mij gevraagd de gegevens uit uw bedelingboeken en de uitdeling aan de mensen te vergelijken in getal en persoon. Naast wie mag ik gaan zitten?"

De dominee liep om de tafel, wierp een blik in de regentenkamer, waar zich nog twee knechten bevonden, die de zorg hadden om de bedelingbroden aan te reiken aan de commissie. Het bedelingbrood werd speciaal voor de Kamer gebakken. Het was een vierkant brood van tarwe of rogge en woog ongeveer een kilogram. Op de onderkant van het brood stond het stempel van de gemeente

geperst, zodat het niet verhandelbaar was. De dominee trok zijn jas uit, hing deze op aan de kapstok in de regentenkamer, en zette zich naast de oudste diaken, die zo dadelijk de administratie van de uitgiften zou noteren in het bedelingboek. Het bedelingboek bevatte de namen van de bedeelden. Op elke pagina van het boek stonden een tiental namen en de gegevens van de personen, die middels het zgn. bedelinglood recht hadden op een bedeling.
“ Kijk dominee, “ zei de administrateur, “ wij vermoeden dat aan een aantal personen te veel wordt uitgereikt. Vermoedelijk betreft dit gezinnen, waarvan een of meerdere kinderen uit huis zijn geplaatst en elders besteed worden. Doch de gegevens daarvan zijn ons niet doorgegeven of moedwillig achtergehouden, met als gevolg dat die gezinnen te veel wordt uitgekeerd. Aangezien u met uw kennis van de gemeente weet wie kinderen in huis heeft of ze heeft uitbesteed, willen wij controleren waar er hiaten of fouten in onze bedelingboeken zitten.
“ Het probleem is mij bekend,” antwoordde de dominee.

Op dat moment sloeg de torenklok van de Oude Kerk negen uur en opende diaken, van der Chijs, de deur om het wachtende volk één voor één binnen te laten. Na controle van naam, bedelinglood en gezinssituatie kreeg de persoon een, twee of meerdere broden uitgereikt met een zakje steungeld inhoudende 80 cent om de noodzakelijke benodigdheden voor de komende week te kunnen bekostigen. Daarna volgde de volgende persoon, terwijl de dominee en de administrateur de controle uitvoerden en het uitgereikte noteerden in het bedelingboek.
Zo’n uitgiftedag kon voor de commissie, afhankelijk van het aantal bedeelden, flink uitlopen, soms wel tot in de vroege avond. Het gebeurde ook wel dat bij het uitdelen van de producten onenigheid ontstond tussen de commissie en de bedeelde. Soms werd zo’n persoon boos, uitte krachttermen om zijn gelijk te halen of liet het aankomen op een handgemeen. In die situatie trad dan de jongste diaken bestraffend op en verwijderde de amokmaker uit de bedelingruimte met de mededeling, dat hij of zij zich bij een volgende bedeling niet meer behoefde te melden en uit het bedelingboek zou worden geschrapt.

Vandaag verliep de uitreiking voorbeeldig, ofschoon de dominee wel twee gevallen van onjuistheid in de administratie ontdekte. Dit werd genoteerd en de frauderende personen kregen van hem een reprimande, waarna de zaak als afgedaan werd beschouwd. Tegen het eind van de middag arriveerde, voor de dominee geheel onverwacht, Mienette in de Kamer van Charitate. Zij kwam haar broer opzoeken, zij was nieuwsgierig, hoe hij zich bij zijn eerste optreden als toeziend jongste diaken had gemanifesteerd. Zij was gekleed in een mosgroene mantel en droeg, naar de mode van dat moment, een frivool hoedje van dezelfde kleur versierd met een paar zwarte veren. Toen Mienette bij het gebouw arriveerde was de rij bedeelden al geslonken tot een viertal personen.
“ Dag Jacobus,” zei Mienette bij het binnentreden tegen haar broer, “ zijn jullie al bijna klaar met de uitgifte?”
“ Jazeker, Mienette,” en wijzend op de vier personen die nog in de Schoolstraat stonden, “ dit zijn de laatsten, die nog geholpen moeten worden. Daarna sluiten we de uitdeling en ronden we de administratie af. Dat doe ik straks met de oudste diaken in de regentenkamer en kunnen wij de boeken en het geld weer opbergen in de kluis. Heb je die kluis wel eens gezien? Hij staat rechts in de regentenkamer en kan alleen geopend worden als alle zeven regenten hun sleutel in de kluissloten hebben gestoken.”
Mienette keek langs de lange tafel richting deur regentenkamer en zag daar dominee Storm zitten. Plotsklaps schoot een gedachte door haar hoofd; “ Zie je wel, Jacobus heeft weer iets geregeld. Het is wel heel toevallig, dat hij op deze wekelijkse bedeling dominee Storm op visite heeft en dan nog mij uitnodigt om te komen kijken.”
Mienette liep naar de tafel toe, gaf de heren van de bedelingcommissie een hand en maakte met elk van hen een vriendelijk praatje, terwijl een bedeelde persoon werd geholpen.
“ Ach dominee, wat leuk u hier te treffen! Bent u ook lid van de bedelingcommissie?”
“ Nee, dat bepaald niet, juffrouw van der Chijs. Men heeft mij gevraagd enige controle uit te oefenen over de samenstelling van de genoteerde gezinnen in het bedelingboek. Maar, à propos, mejuffrouw,

zou u mij een gunst willen verstrekken. Ik zou straks graag met u in de tuin van gedachten willen wisselen. Ik zou u een voorstel willen voorleggen. “
De dominee had nu duidelijk een beslissing genomen en wilde deze kans niet aan zich voorbij laten gaan.

Mienette, die geen bezwaar had tegen een dergelijk gesprek stemde daarin toe en liep de regentenkamer binnen om daar nieuwsgierig even rond te kijken.

Kamer van Charitate te Delft

De regentenkamer bezat een rijk interieur met, zoals Jacobus haar al had gezegd, in de rechterhoek een groot houten meubel, dat afsluitbaar was met twee deuren, die nu open stonden. Achter deze deuren bevond zich links in de kast de kluis, die met zeven sloten was uitgerust. Aan de rechterkant in de kast bevonden zich ruimten waar de bedelingboeken en andere administratie kon worden opgeborgen. Tegenover de toegangsdeur bevond zich in zwart marmer uitgevoerd, een grote schouw, waarboven op de schouw een groot schilderij was opgehangen, waarop een allegorische voorstelling van de ‘Caritas’ stond afgebeeld. Gesymboliseerd door een engel, die het vierkante armenbrood uitdeelt aan de armen. Verder stond in de kamer een zware eikenhouten tafel met rondom een achttal stoelen. Aan deze tafel vergaderden de regenten van de Kamer van Charitate.

Nadat Mienettes nieuwsgierigheid was bevredigd, liep zij via de vestibule en door de openstaande tuindeuren de grote als park aangelegde tuin van het Prinsenhofcomplex in. De tuin had in de laatste jaren weinig onderhoud gekend, waardoor het onderhout was overwoekerd door onkruid, dat nu verdord en als een rommelig geheel onder de struiken, boompjes en andere cultuurplanten, lag. Langs de gevel van het gebouw had men een aantal Ribesstruiken geplaatst die, hoewel te hoog opgeschoten, zich nu het voorjaar was, hadden getooid met hun roze/rode bloemtrosjes.

Mienette liep de tuin een stukje in en ging op het bankje zitten dat voor een majestueuze lindenboom was geplaatst. Deze plek gold als het centrum van de tuin. Men kon vanuit hier de hele tuin rondkijken en omdat de tuin niet met een hekwerk was begrensd, kon men zo de activiteiten op het St. Agathaplein waarnemen. Er liepen daar een aantal mensen gehaast over het plein om zich naar de Oude Delft te begeven. Een aantal vrouwen liepen achter hun kinderwagens al keuvelend de andere kant op. Een paar oudere mannen zaten op een bankje tegen de gevel van het voormalige militaire magazijn. Bij de ingang van het St. Agathaplein, dat begrensd werd door een kunstig smeedijzeren hekwerk, stond een oud mannetje, leunend op zijn stok, naar haar te kijken. Even later arriveerde dominee Storm en nadat hij naast haar op het bankje had plaatsgenomen, vroeg Mienette aan hem; " Dominee, kent u dat oude mannetje dat daar bij de ingang van het plein staat?"
" Jazeker, dat is Jantje van Oostrom. Hij woont in het oude mannenhuis tegenover de Kamer van Charitate in de Schoolstraat. Het is een heel beminnelijk persoon. Hij schijnt, naar met zegt, wel negentig jaar oud te zijn. Maar aan zijn handelen is dat niet af te zien. Hij helpt ons elke zondag na de dienst met het uittellen van de collectegelden. Jantje heeft daar een heel eigen systeem voor dat werkelijk feilloos werkt. Hij verzamelt eerst alle centen, halve centen, stuivers, duiten enz. en legt deze dan per muntsoort uit in rijtjes totdat hij precies een gulden bij elkaar heeft gelegd. Dat doet hij ook met de andere muntsoorten. Nadat hij dan alles op de tafel van de consistorie heeft uitgelegd, noteert de penningmeester het totaalbedrag in zijn kasboek en worden de verzamelde munten in de geldkist van onze 'schatbewaarder' gedaan."
" Maar," zei Mienette, nadat de dominee zijn verhaal had beëindigd, " u hebt mij verzocht om even met u te spreken."
" Ja," antwoordde hij, " ik heb u verzocht met mij te willen spreken," herhaalde de dominee langzaam en op zachte toon sprekend. Hij draaide, niet op zijn gemak zittend, zich naar Mienette toe, keek haar een moment recht in de ogen om zijn blik vervolgens van haar af te wenden om in een struik of bosschage enige hulp te vinden voor datgene wat hij wilde zeggen.
" Ik wilde u vragen," hernam hij langzaam sprekend en haar aankijkend, " of u mijn vrouw wilt worden?"
Mienette opende haar mond om iets te zeggen, doch bemerkte dat de dominee slechts ophield met spreken, omdat de woorden, die hij wilde spreken hem van aandoening in de keel bleven steken. Zij zweeg nog een moment en wendde haar blik van hem af. Zij wilde nog niet antwoorden, voordat hij zijn hele verhaal had verteld.
" Ik wilde u vragen," herhaalde de dominee met zachte en enigszins hese stem van emotie," of u mijn vrouw wil worden? Ik heb dit al maanden geleden willen vragen maar schroom heeft mij dat voortdurend belet. 't Is een grote stap voor mij en mijn toekomstig geluk hangt er vanaf, antwoord nog niet," ging hij verder en zijn stem won aan kracht tijdens het spreken.
" Luister naar datgene wat ik u te zeggen heb. Ik ben in mijn leven tot nu toe een eenzaam man geweest. Ik heb nog nooit iemand of iets liefgehad, voordat ik u ontmoette. Bij ieder ontmoeting, die ik nadien met u heb gehad, ben ik u steeds meer gaan bewonderen en liefhebben, zodat ik nu nog maar één gedachte heb; nl. de gedachte aan u. Ik denk aan u als ik wakker ben, als ik 's avonds alleen ben. 's Nachts droom ik van u en zou ik het liefst u naast mij wensen. Lieve juffrouw v.d. Chijs, luister alstublieft naar mij, nog nooit heb ik een ander dan u bemind, nauwelijks heb ik met wie dan ook zo onbevangen gesproken als met u. U bent voor mij de enige vrouw in mijn leven, juffrouw. Ik kan u veel geven en alles wat mij toebehoort zal ook aan u toebehoren. Ik ben zeer jaloers op u. Ja, zeer jaloers op uw gaven!"
Mienette keek hem aan. Zijn gelaat was uitwendig kalm maar doodsbleek en in zijn donker bruine ogen, doorgaans een doffe uitstraling bezittend, blonk nu een vuur dat door het contrast bijna akelig was.
" Mij dunkt, dat u genoeg hebt gezegd, dominee, " antwoordde Mienette.

“ Ik ben u zeer verplicht. Ik voel mij zelfs vereerd, want in sommige opzichten ben ik uw gelijke niet. Dat is dan ook de reden, waarom ik u niet kan liefhebben. Ik kan niet met u trouwen en ik geloof dat het maar beter is u dat ronduit en eens en voor altijd te zeggen.”
Mienette wendde haar gezicht van hem af en zag dat het oude mannetje, Jantje, langzaam naar hen toe geschuifeld kwam.
“ O, zeg dat toch niet,” zei de dominee met enige stemverheffing. “ Om Godswil, zeg dat niet! Het zal mijn dood worden als ik u zou moeten missen. Ik geloof dat ik krankzinnig zal worden. Trouw alstublieft met mij! U zult mij wel leren liefhebben.”
Mienette keek hem weer aan en zag in het bleke gezicht een ware ontgoocheling, een ontreddering, zij voelde nu een diep medelijden met deze man. Zij had zich niet kunnen voorstellen dat het zo erg met hem gesteld was tevens zag zij ook in, overigens uit praktisch oogpunt, dat zij dwaas handelde. Die man beminde haar oprecht en was ook nog een aannemelijke partij voor haar. Hij vroeg haar niets meer dan wat de meeste vrouwen onder dergelijke omstandigheden voor hun welzijn, bereid waren datgene te geven wat hij verlangde; nl. zichzelf. Maar zij had nog nooit van hem gehouden. Hij was wel beminnelijk, doch had bij haar nog nooit een vonk van emotie doen overslaan. Bovendien was zij er de vrouw niet naar om met een man te trouwen van wie zij niet hield. De dominee zag de peinzende en verzachtende uitdrukking in haar gelaat, haar blos op de wangen, doch hij gaf aan beide een verkeerde uitleg, want hij meende dat zij geneigd zou zijn toe te geven, daarom pakte hij voorzichtig haar hand vast. Met een ruk trok Mienette haar hand terug.
“ Raak mij niet aan!” zei zij op bitse toon. “ U hebt het recht niet mij aan te raken!”
Mienette rechtte haar rug en zei; “ Ik heb u geantwoord, dominee. Daar zult u het mee moeten doen.”
Beschaamd, met de kin op de borst gezonken en de ogen op de grond gericht, zat de dominee een ogenblik als uit het veld geslagen. Als een beeld van wanhoop. Niets kon de verstrakte houding van zijn gelaat verstoren, maar de heftigheid van zijn gemoed was af te lezen aan het trillen van zijn handen en zijn korte, snelle ademhaling.
“ Kunt u mij geen hoop geven?” vroeg hij tenslotte met doffe stem. “ Om Godswil, juffrouw, denk nogmaals na voordat u uw besluit neemt. U beseft niet wat het voor mij betekent. U kunt mijn gevoelens niet inschatten. Uw woorden snijden als een mes in mijn hart. Ik weet wel dat ik misschien voorbarig heb gehandeld en u te weinig eer heb betoond. Maar u hebt toch geen hart van steen!”
Mienette keek de dominee opnieuw aan. Zij was getroffen door zijn woorden en voelde zich gevleid.
“ Wat kan ik u nog meer zeggen, dominee?” zei zij op vriendelijke toon. “ Ik kan niet met u trouwen. Hoe kan ik dat, als ik geen liefde voor u voel?”
“ Er trouwen zoveel vrouwen met mannen voor wie zij geen echte liefde voelen.”
“ Dat zijn dan slechte vrouwen,” antwoordde Mienette met vuur in haar stem.
“ Zo denkt de wereld er niet over,” hernam hij, “ de wereld noemt vrouwen slecht als zij liefde voelen voor mannen, waarmee zij niet kunnen trouwen. De wereld heeft altijd gelijk. Het huwelijk wettigt alles.”
Mienette lachte schamper.
“ Denkt u er echt zo over?” zei ze. “ Ik niet. Ik vind dat trouwen zonder liefde voor elkaar de schandelijkste van onze instellingen is en dat wordt nu toevallig veel gezegd. Gesteld dat ik op uw aanzoek ‘ja’ zeg. Gesteld dat ik dan met u zou trouwen zonder enige liefde voor u te voelen. Waarom zou ik dat dan doen? Om uw geld, om uw stand? Zodat ik een getrouwde vrouw genoemd kan worden? En wat zou u dan wat ik van mijzelf zou vinden? Nee, nee, ik ben misschien wispelturig en onbevangen maar zo laag zal ik nooit zinken. Zoek een andere vrouw, dominee; de wereld is groot en er zijn genoeg vrouwen, die van u kunnen houden, of het in ieder geval niet zo nauw met de liefde zullen nemen. Vergeet mij en laat mij mijn eigen weg gaan. Het zal niet uw weg zijn.”
“ U uw eigen weg laten gaan?” antwoordde de dominee op hartstochtelijke toon. “ U bedoelt dat ik u aan een andere man gun? O, daar wil ik geen moment aan denken. Ik ben nu al jaloers op elke man die in uw nabijheid komt. Weet u wel hoe mooi en knap u bent? U bent al te mooi, elke man zal net zo

verliefd op u worden als ik dat ben. O, mijn God, als u een ander neemt dan sta ik niet meer voor mezelf in."
" Spreek toch niet zo dwaas, dominee, anders ga ik heen."
" Nee, ga nog niet weg," zei hij bijna smekend, " luister, u zei dat u niet met mij wil trouwen omdat u geen liefde voor mij voelt. Gesteld dat u mij in de toekomst leert waarderen en liefhebben, bijvoorbeeld over een jaar, juffrouw, zou u dan met mij willen trouwen?"
" Ik zou met elke man willen trouwen, mits ik hem liefheb," antwoordde zij.
" Dus, als u mij leert liefhebben, zou u wel met mij willen trouwen!"
" O, maar dat is belachelijk," zei Mienette, " het is niet waarschijnlijk, zelfs nauwelijks mogelijk dat zo iets zou kunnen gebeuren. Als het al zou gebeuren dan had het zich al veel eerder voorgedaan."
" Het kan nog gebeuren," hernam hij zichtbaar opgelucht, " uw hart kan nog jegens mij vertederd worden. O, toe, juffrouw, zeg daar 'ja' op. Het is een klein verzoek, het kost u niets en het geeft mij hoop zonder welke ik niet kan leven. Zeg dat ik het nog eens vragen mag en dat u dan, als u mij dan liefheb, alsnog met mij zou willen trouwen."
Mienette dacht een ogenblik na; " Zo'n belofte kon geen kwaad en in de loop van zes maanden of een jaar zou hij misschien gewend zijn aan het denkbeeld zonder mij door het leven te moeten gaan. Bovendien voorkom ik er thuis een scène mee," overwoog Mienette haar situatie.
Ja, het was zwak van haar, maar zij was toch wel bevreesd voor een uitbarsting van haar moeder of de hoon en minachting van haar broer als hen ter ore kwam dat zij dominee Willem Storm had afgewezen.
" Als u dat wenst, dominee," zei Mienette op besliste toon," dan is dat zo. Maar beloof mij er met niemand over te spreken. Begrijp wel dat deze afspraak mij tot niets verplicht. Ik geef u volstrekt geen enkele hoop. En als u over een jaar of zo uw aanzoek hernieuwt dan zal mijn antwoord niet anders zijn dan nu. Ik geloof niet dat de minste waarschijnlijkheid voor het tegendeel bestaat."
" Jazeker," zei hij geëmotioneerd, " ik stem toe. Ik lever mij geheel over aan uw welwillendheid."
" Goed," zei Mienette, alsof zij een zakelijke overeenkomst had afgesloten, " nu dan dominee, mij rest niets anders dan u adieu en te zeggen. U moet niet met mij terug willen wandelen. Ik wens nu liever alleen te gaan. Maar ik wil u wel zeggen, dat het mij spijt dat het zo gelopen is. Ik had liever gezien dat het niet gebeurd zou zijn."

Na deze woorden stond Mienette op, knikte beleefd naar de dominee, die haar zittend op de bank aankeek, draaide zich om en liep resoluut de tuin uit, het St. Agathaplein op waar zij het oude mannetje passeerde, om vervolgens langs de Waalse kerk richting Oude Delft te lopen.

Hoofdstuk 5

Inhoudend – Een Bruiloft in Stuttgart
De reis naar Holland
De ontvangst in Holland
Een uitnodiging op paleis Kneuterdijk
Een bal op paleis Kneuterdijk

Een bruiloft in Stuttgart

Vanuit het raam van zijn kamer in het Neues Schloss, keek de generaal majoor Bagelaar over het Cours de l'Honneur. Zijn kamer lag op dezelfde verdieping als de suites van de Prins van Oranje en zijn zoon Willem. Een week eerder was de generaal in het gevolg van de prinsen van Oranje in Stuttgart gearriveerd en had de voorbereidingen voor het aanstaande huwelijk van de erfprins en de prinses van Württemberg meegemaakt. Morgen, op 18 juni 1839, zou dit huwelijk hier in de Marmorsaal van het Schloss worden voltrokken. Hij dacht terug aan die 30e november vorig jaar toen hij door de vader van Sophie, Z.M. den Koning van Württemberg, benoemd werd tot ridder Groot-Kruis der Koninklijke Württembergse Frederiksorde. Zijn gedachten dwaalden verder af naar de ontmoeting van vorig jaar november, waarbij hij de jonge erfprins Willem begeleidde bij een bezoek aan de vorst van Württemberg. De erfprins had zich die keer voorbeeldig gedragen doch toen had prinses Sophie haar nukken gehad en deze niet onder stoelen of banken gestoken. Ze had tegenover de erfprins haar spijt betuigd dat zij zo blindelings was ingegaan op het huwelijksaanzoek, dat de Prins van Oranje haar had gedaan. Zij had ook haar bezwaren geuit jegens haar toekomstige schoonmoeder, de kroonprinses Anna Pavlovna, die zelfs nu, één dag voor de huwelijksplechtigheid, weigerde aanwezig te zijn op het huwelijk van haar zoon. Onlangs, in april nog, tijdens het bezoek van Anna Pavlovna met een aantal familieleden aan het tsaar Peterhuisje in Zaandam, had hij bij haar neef, de Russische troonopvolger Alexander, erop aangedrongen of hij zijn tante niet op andere gedachten zou kunnen brengen. Maar ook die actie had geen resultaat opgeleverd. Zij achtte zich op ´bedevaart´ naar de plek, waar haar voorvader tsaar Peter de Grote, een aantal dagen in Zaandam had vertoefd. Zij wilde beslist niet over het geschil met haar oudste zoon praten. Zij volhardde in haar onverbiddelijke besluit om niet aanwezig te zijn op die ´bloedschandelijke´ bruiloft.

Tenslotte had de prinses de erfprins een brief geschreven, waarin zij zich verontschuldigde en te kennen gaf de verloving te willen verbreken. In deze brief verklaarde zij haar houding; zij voelde zich nl. te oud voor de erfprins. Dat viel natuurlijk volkomen verkeerd bij de Oranjes. De erfprins had zich, na het lezen van die brief, onmiddellijk een brief geschreven aan Sophie en had zich bijna uitzinnig zijn liefde voor haar uitgesproken. Hij had haar wel duizendmaal om vergiffenis gevraagd voor al zijn misstappen, die hij in haar bijzijn had gemaakt. Hij beloofde met zijn hand op zijn hart en hij zwoer op zijn afkomst als prins van Oranje dat hij haar gelukkig zou maken.

In de overtuiging, dat de erfprins haar in alle eerlijkheid had benaderd, beloofde zij hem advies in te winnen bij haar vader, de vorst van Württemberg. Deze liet er echter geen misverstand over bestaan, hij was in het gesprek met haar uiterst kalm en gedecideerd en gelastte de prinses de onzin van het verbreken van de gedane huwelijksbeloften uit haar hoofd te zetten.
" Zulke romantische grillen passen niet bij de toekomstige koningin van Nederland!" had hij haar gezegd. De prinses had zich vervolgens naar het gezag van haar vader gevoegd en afgezien van een verbreking van de huwelijksbelofte. Doch de dag daarop had ze de erfprins toch nog een brief overhandigd, waarin zij haar gevoelens over het succes van hun toekomstige huwelijk had geuit, en verklaarde dat zij dat huwelijk als een ramp voor hen beide beschouwde. Zij gaf in de brief aan dat zij zichzelf hoger ontwikkeld achtte dan de erfprins en een ruimere plichtsbetrachting bezat, die hem altijd had ontbroken. Hij zag en behandelde mensen als dingen, die in zijn ogen speelgoed waren, waar hij plezier aan beleefde, vaak een sardonisch plezier.

Over het Cours de l'Honneur uitkijkend zag de generaal een wit rijtuig, met vergulden opsmuk en getrokken door vier paarden, het plein oprijden. Het was het rijtuig van koning Willem van Nederland. Het rijtuig hield halt voor het bordes, waarna de koning, gehuld in zijn militaire uniform, uitstapte gevolgd door zijn minister graaf Van der Duijn en zijn adjudanten. Vervolgens liepen zij de trappen van het bordes op om het Neues Schloss binnen te gaan.

In een andere vleugel van het paleis bereidde prinses Sophie zich voor om haar laatste avond in het gezelschap van haar ouders en verdere familie door te brengen. Uitgerekend vandaag, 17 juni, was

het haar verjaardag. Deze dag zou zij zich nog lang blijven herinneren; een dag van vreugde en afscheid.
Sophie zat in haar boudoir voor haar imposante kapspiegel, zij streek met haar handen enige malen langzaam door haar donkerblonde en in krullen gezette haar, terwijl haar gedachten afdwaalden naar datgene wat zij de laatste weken had meegemaakt. Zij had zich ertoe gezet de Nederlandse taal eigen te maken. Haar vader had hiervoor een oude Duitser, die jarenlang in Amsterdam op een handelskantoor had gewerkt, bereid gevonden haar Nederlands te leren. Deze man, Oisander geheten, had zich zo goed mogelijk ingezet om haar met het lezen en het spreken in het Nederlands vertrouwd te maken. Hij had haar wel toevertrouwd de Nederlandse grammatica niet goed te beheersen en beperkte zich daarom alleen tot het lezen en het spreken. Hij had haar echter wel voldoende oefenstof gegeven zodat zij zich, ofschoon niet perfect, redelijk van het Nederlands kon bedienen.

Sophies gedachten dwaalden verder af, naar het grote diner in maart, dat haar vader voor zijn ministers en vertrouwelingen had aangericht en op welk banket Sophie een onderhoud had met de graaf Von Bismarck.
" Waarom heeft de graaf Von Bismarck mij toen ingelicht over de brief van de hertog van Brunswijk, die hij, zoals hij zelf vertelde, had gekregen? In deze brief beklaagt de hertog zich, dat hij zich bedrogen achtte. Voelde de hertog dan werkelijk iets voor mij en heb ik dat niet gezien? Waarom vertelde de oude graaf dat de hertog zich misleid voelde nog voordat de verloving hem was meegedeeld? Was dat de reden geweest van de hertog mijn vader niet om mijn hand te vragen? Nu hij op de hoogte is gebracht heeft hij de hele gang van zaken betreurd, omdat hij geen gelegenheid heeft gehad de zaak naar zijn hand te zetten. O, waarom ben ik toen niet krachtdadiger geweest! Waarom voelde ik me na die mededeling van de graaf zowel gelukkig als wanhopig? Waarom voel ik dat zo? Gelukkig, vanwege het feit, dat de hertog, die ik altijd al heb aanbeden, werkelijk amoureuze gevoelens voor mij blijkt te hebben. En waarom was ik dan zo wanhopig? Omdat ik de moed niet heb gehad zijn liefde te beantwoorden om dan vervolgens mijn familieband op het spel te zetten? Welnu, ik kan en wil mijn familie niet verloochenen. Mijn vader vragen de huwelijksbelofte ongedaan te maken? Nee, dat kan ik hem niet vragen."

Zij zag op haar kaptafel de brief liggen, die haar lievelingsneef Jérôme Bonaparte vanuit Ludwigsburg had geschreven naar aanleiding van een brief, waarin zij afscheid van hem had genomen. In die brief verklaarde zij haar genegenheid voor hem, die door haar situatie nu onder druk zou komen te staan en dat zij, indien God het wilde, voorbestemd waren om hun leven ver van elkaar verwijderd te moeten leiden. Zij kon zich de tekst nog letterlijk herinneren;

> *« Le sentiment que je peux aimer pour toute ma vie. Lorsque je vais porter la couronne, vous ne perdez pas l'œil d'un ami fidèle, une sœur qui veille sur vous et vous apporter le bonheur, mon meilleur ami. Dieu vous bénisse, mon cher Napoleon, je vous porte dans mon cœur. »* (Vertaling ; zie bijlage 1)

Toen had er in haar een ommekeer plaatsgevonden; ze werd kalmer, koeler tegenover een ieder in haar omgeving. Een gevoel van een beklemmende kilte jegens haar bruidegom en zijn familie had zich van haar meester gemaakt. Zij besefte nu dat zij degene aan wie zij graag haar leven had willen geven, zelf ook tot in het diepst van zijn ziel getroffen moest zijn.

Sophie keek nog eens in haar spiegel en zag in haar spiegelbeeld een vastberaden vrouw, die de toekomst, die haar te wachten stond, zou kunnen weerstaan. Vooral die stormen, die haar aanstaande schoonmoeder over haar en haar echtgenoot zou ontketenen. Sophie stond op, draaide zich weg van de spiegel, om in de salon van haar vader haar 21^{e} verjaardag in besloten kring te gaan vieren.

> *De volgende dag, 18 juni, was de huwelijksdag van Willem en Sophie.*
> *Deze datum was niet zonder reden gekozen. Op deze dag, de herdenkingsdag van de slag bij Waterloo, toen de legers van Napoleon door de geallieerde krijgsmacht van Engeland, Nederland en Duitsland werd verslagen zou een eerbetoon worden voor de prins van Oranje. De prins van Oranje, de vader van*

de erfprins, vervulde bij deze veldslag een heldenrol. Hierdoor bezat deze dag een zware beladenheid gezien de relaties van het huis van Württemberg met die van Bonaparte. De zus van de vader van Sophie, Catherina van Württemberg, was tenslotte getrouwd met een broer van Napoleon Bonaparte, Jérôme Bonaparte.

Generaal Bagelaar had van een goede nachtrust genoten en stond op met een goed humeur. Aangezien het huwelijk pas 's middags om vier uur in de Marmorsaal van het paleis zou worden voltrokken, had hij nog ruimschoots de tijd voordat hij zich voor de plechtigheden behoefde om te kleden in zijn gala-uniform. Hij besloot dan ook een kijkje te gaan nemen bij de voorbereidingen van het huwelijk in de Marmorsaal. De generaal verliet zijn kamer en liep naar de grote centrale hal van het paleis om van daaruit via de brede in marmer uitgevoerde trappen, naar de eerste verdieping te gaan. Hij liep de trap op, die over de volle breedte bekleed was met een scharlaken rode loper. Met zijn hand op de trapleuning volgde hij de vloeiende beweging van het traphekwerk van de begane grond tot de verdieping, waar hij zijn doel wist. Het traphekwerk was gemaakt van kunstig siersmeedwerk, dat zwart gelakt was en verrijkt was met vergulden rozetten. De vestibule, waar de trappen zich bevonden, was opgetrokken uit een aantal verschillende soorten marmer, die met sierpilasters waren uitgerust. Op deze pilasters rustte het halfronde plafond van de vestibule, waarin kunstig stuukwerk met allerlei motieven was aangebracht. Halverwege de verdieping splitste de trap zich in een linker- en een rechterdeel die, in een draaiing van 180 graden, de weg verder omhoog voerden naar de gang voor de Marmorsaal. Ofschoon generaal Bagelaar al verschillende malen een bezoek aan dit paleis had gebracht, was hij telkens weer onder de indruk van de architectonische schoonheid van deze vestibule. Hij betrad de Marmorsaal door één van de openslaande dubbele deuren, die zich tussen de marmeren pilasters bevonden. Deze zaal, in principe de feest- en balzaal van het paleis, was gesitueerd over de volle breedte van het hoofdgebouw. Deze zaal bezat een ovale vorm, waarbij de vensters van de linker lange zijde uitzicht boden op de paleistuin, terwijl de andere lange zijde de drie toegangsdeuren bezat waarop de trappen aansloten. De zaal zelf was rijkelijk voorzien van verguldsel en uitgevoerd in diverse soorten marmer, waarbij de dubbele pilasters bekroond werden met vergulden Dorische ornamenten. Deze pilasters droegen een galerij, die rondom de Marmorsaal liep en van waaruit men een goed zicht had op datgene, wat zich op de vloer van de zaal afspeelde. Het plafond, dat van achter de galerij oprees en in strak stuukwerk was uitgevoerd, rustte op wit marmeren beelden, die al-le een allegorie voorstelden. Tussen deze dragende beelden bevonden zich vensters rondom de ruimte, terwijl boven deze vensters zich mythologische voorstellingen bevonden in stuukwerk uitgevoerd. In deze reusachtige ruimte hingen een negental grote vergulde kroonluchters, waarbij degene die in het midden van de zaal hing, veruit de grootste was en wel veertig kaarsen bevatte.

De generaal majoor keek op zijn gemak rond. Aan de lange zijde, voor de vensters, had men een podium opgericht, waarop een altaar was geplaatst. Dit podium was bedekt met een scharlaken rood tapijt. Voor dit podium, op enige afstand, stonden een tweetal fauteuils, die bekleed waren met scharlaken rood fluweel, waar het toekomstige bruidspaar zou plaatsnemen. Tegen het podium en voor de fauteuils was een lage knielbank geplaatst.

" Zo," mompelde de generaal binnensmonds, " de zaal begint het uiterlijk van een kapel te krijgen gezien de opstelling van het altaar en het Crucifix."

Op het altaar lag een gouden ovale schaal, waar straks de trouwringen voor Willem en Sophie zouden worden opgelegd. De Crucifix, tijdelijk uit de slotkerk van het paleis overgebracht, stond achter het podium terwijl, boven de fauteuils voor het koninklijk paar, het beeld van 'Christus de Verlosser' aan het plafond hing. Rondom deze opstelling waren als in een arena rijen stoeltjes neergezet. Deze stoeltjes stonden in een sikkelvormige opstelling, waarbij in het midden een looppad was vrijgehouden dat bedekt was met een rode loper, die vanaf de middelste deur van de Marmorsaal naar het podium liep. Hierdoor werd de sikkelvormige opstelling in tweeën gedeeld. In het rechtergedeelte zouden de leden van beide Koninklijke families plaatsnemen, terwijl in het linker gedeelte de genodigden, het corps diplomatiek en de hofhouding, naar rang en status gemeten, zouden gaan zitten.

“ Vanmiddag zal het dus gaan gebeuren,” overdacht de generaal zijn persoonlijke situatie, “ voor zover ik ben ingelicht word ik, met de andere leden van de hofhouding, tussen drie en vier uur verwacht plaats te nemen op de stoeltjes, die voor ons gereserveerd zijn.”
Hij liep nog eens nieuwsgierig rond en bemerkte dat een aantal lakeien de zaal betraden om deze met grote bloemstukken en andere versierselen te verfraaien.
“ Tja, deze middag luidt dus het officiële einde in van mijn bemoeienis met de erfprins, die ik nu al zo’n twintig jaar als begeleider verzorg. Het zal me zwaar vallen afscheid van deze taak te moeten nemen. Niet alleen een afscheid van m’n begeleiderstaak maar ook een persoonlijk afscheid van mijn pupil, de erfprins van Oranje.”

De generaal drentelde nog wat rond in de Marmorsaal om zich vervolgens naar de andere zalen te begeven om zich op de hoogte te stellen van wat daar vanmiddag daar te gebeuren stond. Bij het kiezen van de te gebruiken zalen had men zich, naar strikt etiquettevoorschrift, een strenge scheiding toegepast tussen de leden van het corps diplomatiek, de hofhouding en de leden van Koninklijke familie.
Achtereen volgens bekeek de generaal de Groene Salon, de wapenzaal, waar iedereen na de huwelijks-voltrekking het bruidspaar kon feliciteren. In de Salon des Cordes tegenover de troonzaal zou het corps diplomatique worden ontvangen voor een hapje en een drankje, terwijl in de kleine Marmerzaal de genodigden door de ceremoniemeesters zouden worden ontvangen. In de grote Witte Zaal zou tenslotte, na de gebeurtenissen van die middag, voor het corps diplomatique en de Koninklijke families een groot diner worden aangericht.

Nu de generaal alles in ogenschouw had genomen besloot hij zich, nu het bijna twaalf uur was, naar paleis Rosenstein te begeven, waar voor de genodigden een déjeuner-dansant zou worden gegeven.

In een van de zijvleugels van het paleis zat op die voormiddag prinses Sophie in haar ‘chambre personelle’ waar zij gekleed zou worden voor de huwelijksplechtigheid. Ofschoon de plechtigheid pas over twee uur plaats zou vinden, was iedereen in het paleis al druk in de weer zich te kleden of anderszins voor te bereiden op die grote gebeurtenis. Sophie zou in haar kamer gekleed worden door haar hofdames Van Beroldingen en Knobelsdorff, die op hun beurt geholpen zouden worden door twee kamermeisjes, een kapster en een naaister. Sophie’s prachtige damasten witte bruidsjapon was die ochtend gearriveerd en stond op een standaard klaar in haar slaapkamer, die direct toegankelijk was via haar ‘chambre personelle’. Voor haar was nu het moment aangebroken dat ze zich zou moeten opmaken als bruid van de toekomstige koning van Holland.
“ Ik zou nu nog de huwelijksbelofte willen verbreken als ik daar de mogelijkheid toe zag,” dacht Sophie bij zichzelf, “ had Marie nu maar de moeite genomen om met één van de zoons van de hertog van Coburg te willen trouwen, dan had ik een reden gehad om alsnog de huwelijksbelofte te verbreken om zo bij mijn vader te kunnen blijven.”
“ Sophie!” commandeerde haar stiefmoeder Pauline, “ we zullen nu toch echt moeten beginnen om je te kleden. Trek je terug in je slaapkamer en ontdoe je van je huidige kleding, zodat we je hier in jouw ‘chambre’ kunnen gaan kappen en kleden.”

Sophies ‘chambre’ zag er gezellig uit. Het was de kamer, waarin zij vanaf haar vroege jeugd in had vertoefd. Ja, ze was zeer verknocht aan deze kamer met de twee schilderijtjes, de een voorstellend haar vroeg overleden moeder en de ander haar tante Catharine Bonaparte, haar eenvoudige bureau waar ze zoveel uren het vertaalwerk voor haar vader had gedaan, bezat een aparte plaats in haar hart, verder het charmante zitje met de 18^{e} eeuwse klassieke salonbank en salontafel met de twee stoeltjes, de grote in vergulden lijst gevatte spiegel aan de korte wand naast het venster met uitzicht op het ‘Cours de Honours’. Aan de lange muur tegenover de deur naar haar slaapkamer stonden haar servieskast met het speciaal voor haar gemaakte Meissner servies en de grote vitrinekast, waarin ze persoonlijke kleinoden bewaarde, die zij in de loop der tijd van allerlei personen had gekregen. Deze twee grote kasten stonden tussen de drie vensters, die uitzicht boden op de paleistuin.

Dromerig bekeek Sophie haar kamer wetende dat ze deze vandaag zou verlaten en wellicht nooit meer zou terugzien.
“ Toe Sophie! Schiet toch eens op! Je staat gewoon te dromen. Hoe kunnen de dames nu op tijd klaar zijn met je te kleden als je niet meewerkt. Doe alsjeblieft een beetje je best.”
Sophie schrok op uit haar mijmeringen, stamelde iets van; “ Ja, ja ik kom al.” En begaf ze zich naar haar slaapkamer om aan haar metamorfose van prinses naar bruid te beginnen.

De voorbereidingen namen veel tijd in beslag en de dames rondom haar deden hun uiterste best om Sophie zo prachtig mogelijk te kleden en op te maken. De zon scheen onbarmhartig fel door de grote vensters van de kamer, waardoor de temperatuur al snel tot verstikkends toe opliep. Na ruim anderhalf uur was men dan zo ver dat Sophie gekleed en gekapt klaar stond om aan deze nieuwe episode in haar leven te beginnen.
“ Pauline, hoe staan de zaken hier?” vroeg Wilhelm van Württemberg, die na enig aankloppen de kamer van zijn dochter betrad.
“ Is Sophie al klaar? Och kindje toch, wat kijk je sip. Ben je niet gelukkig op deze dag?”
Sophie sloeg haar ogen neer, zij voelde zich als verdoofd door alle gebeurtenissen om haar heen. Een onbekend en onaangenaam gevoel had zich van haar meester gemaakt. Zij voelde zich uit het veld geslagen.
“ Ach kindje toch,” zei haar vader, “ wacht, ik zal iets halen waar je kracht uit kunt putten.”
Wilhelm verliet Sophies kamer om even later weer terug te komen met een bijbel. Hij sloeg deze open op het vijfde hoofdstuk van Paulus’ brieven aan de Efeziërs en gaf hem aan Sophie. Sophie las de tekst;

“ Vrouwen, weest aan uw mannen onderdanig als aan de Here.”
“ Mannen, hebt uw vrouwen lief, evenals Christus zijn gemeente heeft liefgehad.”

Sophie sloeg haar ogen op naar haar vader. Haar oogopslag had iets smekend, zoals een kind kijkt als hij een voor hem onmogelijke opdracht krijgt. Zij opende haar mond en sprak weifelend;
“ Vader…..” meer zei ze niet. Ze wist dat er geen weg meer terug was. Zij was degene, die geofferd zou worden in naam van en tot heil van de familie, waartoe zij behoorde. Weggegeven werd zij, als een werktuig om een hoger doel te gaan dienen. Sophie keek haar vader aan, gaf de bijbel terug en zei dat ze zich gesterkt voelde door de frase, die ze had gelezen. Maar inwendig bloedde haar hart van het grote verdriet, dat voor niemand zichtbaar was.

Generaal majoor Bagelaar had zich, na het déjeuner-dansant, teruggetrokken in zijn kamer in de gastenvleugel van het paleis. Hij had zich omgekleed voor de komende huwelijksplechtigheid. Hij keek nog eenmaal in de spiegel en zag zichzelf in zijn hagelwitte gala-uniform met de rode bies op de broekspijpen, het witte vest met de dubbele rij koperen knopen en de gelegenheidskoorden, zijn onderscheidingen en de fel gekleurde epauletten. De donkerblauwe sjako stond nog op zijn toilettafel. De sabel, die hij op zijn linker heup droeg, was eveneens in een wit leren schede gevat en hing met een tweetal met koperbeslag versierde leren bandjes aan zijn riem. Naast zijn sjako lagen zijn witte handschoenen, die hij opnam om ze aan te trekken.
“ Voordat ik naar de Marmorsaal ga, loop ik nog even de kamer van de erfprins binnen om hem alle goeds toe te wensen,” dacht de generaal bij zichzelf. Vervolgens liep hij, met zijn sjako onder zijn arm, de kamer uit, een stukje door de gang om vervolgens op de deur van de kamer van zijn pupil, de erfprins, aan te kloppen.
“ Entré,” klonk het vanachter de deur, waarop de generaal de deur opende en de comfortabel ingerichte kamer binnentrad.
“ Ach, generaal, ik ben blij u te zien en u mee te delen dat ik mij bijzonder plezierig en gelukkig voel.”
De erfprins had zich in zijn zwarte militaire tenue van luitenant kolonel gekleed met de voor hem noodzakelijke versierselen.

“ Ik denk,“ vervolgde de erfprins, “ dat ik zo goed als klaar ben voor de plechtigheid. Ik heb zojuist mijn kamerdienaren verlof verleend mijn kamer te verlaten, zodat ik nog een enkel moment voor mijzelf heb.”
“ Hoogheid, “ zei de generaal majoor,” ik zou u graag geluk toe willen wensen met deze grote stap in uw leven en u bovenal alle goeds willen toewuiven voor u en uw aanstaande echtgenote.”
“ Mijn beste generaal Bagelaar, ik stel dit zeer op prijs, zeker nu ik niet meer als uw pupil over uw steun en raad zal kunnen beschikken. Het moet mij van het hart dat ik, door uw enorme inzet en gave, mij heb kunnen ontwikkelen zowel in geestelijke als maatschappelijke zin. Ik ben u meer dan wie ook dank verschuldigd voor al die jaren, waarin u mij hebt geleid en altijd een luisterend oor voor mij hebt gehad. U bent altijd mijn toevluchtsoord en raadmeester geweest. Ik besef dan ook, dat ik, nu ik ga trouwen, niet meer kan en mag rekenen op uw goede zorgen en ik zal u dan ook ten sterkste gaan missen. Doch ik ben er van overtuigd dat mijn vader u die positie zal aanbieden die, gezien uw staat van dienst, passend voor u zal zijn. Ik kan u alleen duizendmaal dankzeggen voor al datgene wat u voor mij hebt betekend.”
De generaal richtte zich op, kwam in de houding en groette de erfprins met een korte hoofdknik en zei;
“ Hoogheid, het was mij geheel een eer en genoegen u dienstbaar te zijn.”
Vervolgens draaide de generaal zich om, opende de deur en verliet het vertrek om zich naar de Marmorsaal te begeven.

De erfprins keek de generaal, die hij gedurende zijn hele jeugd zeer bewonderd had met enige weemoed na.
“ Aan deze man ben ik zeer veel verschuldigd. Het is voor mij van onschatbare waarde, dat juist hij mijn opvoeder en raadgever is geweest. Het spijt mij werkelijk hem te moeten missen.”
De erfprins verzette zijn gedachten, keek op de pendule, die op de schoorsteenmantel stond, en zag dat hij nog bijna een half uur te verpozen had.
“ Mm,” dacht hij bij zichzelf, “ ik heb nog tijd genoeg om een brief naar mijn moeder te schrijven. Echt vriendelijk zal deze brief niet worden.”
De erfprins zette zich aan het kleine bureau in de hoek van zijn kamer, pakte een blad papier zonder opdruk en schreef de brief aan zijn moeder die als volgt luidde;

Stuttgart le 18e juni 1839

Ma chère Maman,

Quelques mots seulement pour Vous annoncer que mariage avec mon cousine Sophie de Württenberg a été accompli aujourd’hui á quatre heures de l’ après-midi.

Je saisis cette occasion pour Vous recommander celle qui m’est la plus chère au monde. Aimez-la comme Vous m’avez aimé, car je suis bien persuadé qu’elle remplira bien consciencieusement ses devoirs envers Vous, et elle tâchera de toutes les manières de gagner votre affection par ses propriétés aimables affectueuses.

Je Vous demander mille pardons pour la brièveté de ma lettre, mais l’émotion de la journée en est la cause ; c’est le Major Hazes Boisinne qui est porteur de cette lettre.

Bien chère Maman, je suis pour la vie,

Votre, tout dévoué et affectionné fils,
Guillaume

(Vertaling; zie bijlage 2)
(Bron ; Koninklijk Archief Den Haag)

Tevreden las de erfprins zijn brief nogmaals door, vouwde hem dicht om hem ter verzending aan te bieden, en sloeg een blik op de pendule.
“ Och, jé, het is al bijna tijd,” schoot het hem door het hoofd.
Snel trok hij zijn handschoenen aan, gespte zijn sabel aan zijn riem, zette zijn pet op en verliet de kamer. Eenmaal in de gang gekomen haastte de erfprins zich naar de ‘Chambre de Reine’ waar de bruidsstoet gevormd zou worden.

In de ‘Chambre de Reine’ stonden de personen, die de bruidsstoet zouden vormen, al klaar toen de erfprins als laatste de kamer binnentrad. De ceremoniemeester, baron Von Spitzenberg, stelde de stoet samen. Sophie stond gearmd met haar vader vooraan in de stoet en werd voorafgegaan door twee strooiertjes, twee bruidsmeisjes, die bij het binnentreden in de Marmorsaal het pad, dat de stoet zou gaan, zouden bestrooien met honderden geurende rozenblaadjes. De stoet werd als volgt samengesteld;

Koning Wilhelm van Württenburg	-	Sophie van Württemberg
Erfprins Willem van Oranje	-	Catharina van Württemberg
Kroonprins Willem van Oranje	-	Pauline van Württemberg
Prins Frederik van Oranje	-	Marie van Württemberg
Kroonprins Carl van Württemberg	-	Henriëtte van Württemberg
Hertog Friedrich Paul	-	Augusta van Seihsendorff
Markgraaf Wilhelm van Baden	-	Prinses van Baden geb. Württemberg

De stoet werd gesloten door Alexander en Hendrik van Oranje en hun zusje Sophia met nog een aantal leden van de familie Württemberg.

Op het moment, dat de stoet de vertrekken van de koningin verliet, begeleidden de luidklokken van de kathedraal en de slotkerk de gang van de stoet naar de Marmorsaal.
Statig liep Sophie aan de arm van haar vader door de gangen van het paleis en werd op enkele passen afstand gevolgd door de rest van de stoet. Voor de drempel van de Marmorsaal beval de ceremonie-meester hen halt te houden.

Marmorsaal Neues Schloss Stutgart

Bevelen werden gegeven, de aanwezigen in de Marmorsaal verhieven zich van hun plaats, terwijl buiten, op het 'Cours des Honneurs' 25 saluutschoten klonken, ter begeleiding van het gebeier van de luidklokken.
Aan haar vaders arm betrad Sophie de Marmorsaal, terwijl het orgel, samen met het kerkkoor, de Cantate "Weichet nur, betrübte Schatten" van Bach inzette. Langzaam, op de maat van de muziek, liep de stoet de zaal in om tussen de rijen genodigden zich naar het altaar te begeven.

Sophie zag er prachtig uit in haar smetteloos witte damasten bruidsjurk, die doorweven was met zilveren bloemen. De rand van de jurk was afgezet met kantwerk van zilver brokaat. Op haar hoofd droeg ze een diadeem bezet met honderden kleine parels en diamantjes, een geschenk van haar vader. De stoet zag er indrukwekkend uit met de dames in hun mooiste kleding en de heren grotendeels in militair uniform gestoken.

Generaal majoor Bagelaar zag deze statige kleurrijke bruidsstoet aan zich voorbij trekken en zag het spierwitte, uitdrukkingsloze gezicht van de prinses, toen zij hem voorbij schreed. Sophie´s vader leidde haar naar de rechter fauteuil, waar zij plaatsnam. Een aantal hofdames zorgde ervoor, dat de lange kanten sluier, die op Sophie´s hoofd bijeengehouden werd door een krans van mirtentakken, terwijl de sluier zelf bezet was met oranje bloesem, netjes op de marmeren vloer van de zaal werd uitgespreid. De erfprins zette zich naast haar neer op de linker fauteuil. De familieleden, die de stoet vormden, werden door de ceremoniemeester naar hun plaatsen op de voorste rijen van de opgestelde stoeltjes gewezen. Toen iedereen plaats had genomen en het kanongebulder was gestaakt, betrad de Ober Consistoral Rat, dr. Grüneisen, het altaar, wachtte een moment tot iedereen stil was om de plechtigheid in te leiden.
Dr. Gruneisen keek zijn toehoorders aan, schraapte eenmaal zijn keel en begon zijn preek;

> *" Gij, o God, wij roepen U aan, Schepper van al het leven en heelal. Stichter van elke goede maatschappij. Zegen ons door Uw Geest. Spreek Uw zegen uit over deze twee mensen, die zich in dit uur in woord en woord, en hand en hand elkaar voor Uw aangezicht willen beloven, dat zij elkaar hun leven lang naar hart en ziel trouw zullen blijven. Neem genadig hun oprechte gebed aan, U in nederigheid aangeboden. Hoor, wat de liefdevolle ouders, geliefde broeders en zusters, getrouwen, nu en in de toekomst, hen toewensen. Wensen, die het algemene gevoel van de hier aanwezigen bevestigen en herhalen, in de naam van deze twee eerbaren, die vandaag het verbond van hun vorstelijke huizen tot elkaar verbinden. Verlangens, die een edele Geest, met wie we ons verbonden voelen, zelfs als wij voor Uw troon neerknielen en met Uw zegen worden ingewijd hoger achten. Jazeker, deze verlangens zijn veel hoger dan het allerbeste wat wij met onze aardse lippen kunnen uitspreken……."*
>
> (Vertaling; zie bijlage A; Preek van dr. Grüneisen uit het Duits)

De aandacht van generaal Bagelaar verslapte, hij keek in de richting van de Oranjeprinsen, die, daar vooraan zittend, de preek van de hofprediker volgden.
" Ach," verzuchtte de generaal bij zichzelf, " als dit huwelijk maar de beloften waarmaakt, die het oproept. Een prinses, die de onwillige bruid is van een onvolwassen prins, die uit zelfoverschatting dit huwelijk met alle geweld wil aangaan. Ik kan me succesvollere huwelijken voorstellen."
De gedachten van de generaal voerden hem nog verder terug, naar het verleden, waar hij in de slag bij Waterloo de kroonprins terzijde had gestaan. De kroonprins had zich toen een ware legeraanvoerder getoond die, ondanks zijn verwonding aan zijn schouder, de strijd voortzette en zijn manschappen aanvuurde tegen de Franse horden van Napoleon Bonaparte. Door deze tegenstand werden de Franse legers dusdanig lang opgehouden, dat de veldslag ten gunste van de geallieerden beslist kon worden. Later, was hij aanwezig bij diens huwelijk in St. Petersburg met Anna Pavlovna. Daar werd een huwelijk uit oprechte liefde gesloten.
" Het nu te sluiten huwelijk zal zijn waarde moeten bewijzen," bedacht de generaal, terwijl de hofprediker zijn preek vervolgde.

…….aldus, niet alleen in dit uur maar alle dagen van Uw leven met elkaar God voor ogen te houden en in het hart te koesteren. Zij U aanbevolen te midden van een volk dat van oudsher niet alleen de aardbodem, onder alle windstreken, maar ook de geestrijke wereld, in al haar gebieden, tot vaderland heeft. Namelijk het evangelie van onze Heiland, waarvoor eens zijn vaderen onder de glorierijke banier van Oranje hun bloed vergoten hebben en dat zelfs in onze dagen nog als de bron van het waarachtig leven en onvergankelijke zaligheid, met vreugde belijd en met zorg omringd wordt. Het zal het geloof in de Zoon van God uw verbond heiligen en zegenen en u voor te bereiden en te sterken om aan die verstoringen en ongemakken van het leven met onvermijdelijke tegenslagen van externe oorsprong, en door de bijzondere beproevingen, door u en uw afkomst te behoeden."

(Vertaling; zie bijlage B; Preek van dr. Grüneisen uit het Duits)
(Bron; Koninklijk Huisarchief Den Haag)

Na deze laatste frase, die de hofprediker had uitgesproken, ontstond er op de tweede rij waar de vorstelijke personen gezeten waren, een rumoer. Een jongeman, Jérôme Bonaparte, was opgestaan en wrong zich tussen de naast hem zittende personen en met veel misbaar naar het altaar, om zich vervolgens op de rode loper te begeven en met luide stem riep:

« Vous offensez mon famille!! Cet je ne veux pas entendre! »

(Vertaling ; zie bijlage 3)

Sophie keek geschrokken om en zag haar lievelingsneef met driftige passen naar de uitgang van de zaal lopen. Tranen welden op in haar ogen, die even later vochtige sporen tekenden op haar wangen. Haar steun in alle persoonlijke zaken, en lieveling van haar jeugd, had haar verlaten. Zij voelde zich op dat moment eenzamer dan ooit, machteloos om ook maar iets aan de situatie te kunnen veranderen.

De hofprediker was een moment van slag en richtte zich, na dit incident, tot het bruidspaar en las de echtelijke verklaring voor;

« Votre Altesse Royale, Guillaume Alexandre Paul Frederic Louis Prince héréditaire d'Orange, veut Elle contracter les liens religieux du mariage avec Son Altesse Royale la Princesse Sophie Frederique Matilde de Wurttemberg et Lui promettre amour et fidélité jusqu'a la mort, ainsi que l' accomplissement de tous les devoirs, que Sa conscience et la religion de Jésus Lui imposent pendant l' union, qu'Elle contracter pour la vie, confirmer alors celle résolution solennelle devant Dieu, devant les illustre lé moins et les personnes qui se trouvent réunies ici. »

(Vertaling ; zie bijlage 4)
(Bron; K.H.A.; Cérémonial religieux)

Nadat de erfprins bevestigend had geantwoord, stelde de dominee dezelfde vraag aan de bruid, die ook bevestigend antwoordde. Daarna daalde de hofprediker af van het podium met de gouden schaal met de ringen. Hij gaf de ringen aan de bruid en de bruidegom, die elkaar de ring aan de vinger staken.

« Vos Altesses Royales, veuillent Elles se donner la main comme
Symbole de la fédilité et pour sceller Leur union. »

(Vertaling ; zie bijlage 5)

Vervolgens vroeg de hofprediker het bruidspaar elkaar de hand te geven en voor hem op het knielbankje te willen neerknielen. Dr. Von Grüneisen zegende vervolgens het huwelijk in door zijn handen boven de hoofden van het bruidspaar uit te strekken en sprak de woorden;

« Ce que Dieu a uni, l'homme ne se séparent pas »

(Vertaling ; zie bijlage 6)

Hierna namen de pasgehuwden weer plaats in hun fauteuils, waarna de hofprediker zich weer achter het altaar opstelde om de dienst te besluiten met het laatste gebed en de zegen.

Tijdens deze ceremonie en besluit van de dienst voelde de generaal een vreemde rilling over zijn ruggengraat trekken. Een voorbode van de onaangenaamheden, die in de toekomst misschien besloten zouden liggen? De bruidsstoet werd opnieuw geformeerd, doch nu vormden Willem en Sophie het eerste paar van de stoet waarna het gezelschap onder de vrolijke klanken van het orgel en het kerkkoor de Marmorsaal verliet, terwijl buiten, op het 'Cours de Honneurs', voor de tweede keer 25 saluutschoten klonken ter verwelkoming van het gehuwde paar.

Nadat de bruidsstoet de Marmorsaal had verlaten volgden alle aanwezigen de stoet naar de Groene Zaal waar een grote receptie zou worden gehouden. De Koninklijke families hadden zich op een rij voor de imposante troon opgesteld om de felicitaties in ontvangst te nemen. De groot Chamballan, baron Von Spitzenberg, stond met een staf gewapend bij de ingang van de zaal en riep, nadat hij tweemaal met zijn staf op de vloer had gebonsd, de naam of de namen af van diegenen, die de vorstelijke families wensten te feliciteren. De genodigden spoedden zich dan naar de Koninklijke families om met een kort woordje, een fraaie revérence hun felicitaties over te brengen aan het bruidspaar en de wederzijdse familieleden. Zo ook deed generaal Bagelaar. Hij betrad de zaal, groette op militaire wijze de kroonprins en het bruidspaar en zei de formele teksten, die bij dergelijke gelegenheden werden uitgesproken. Vervolgens trok hij zich terug om zich onder de andere aanwezigen te mengen en met hen in de galerij van de zaal te genieten van de versnaperingen en de drankjes, die er werden aangeboden.

Na de receptie werd er om 18.00 uur in de Witte Zaal een groots banket gehouden, waarbij alle genodigden aanwezig waren. Het corps diplomatique zat vis á vis met de leden van de Koninklijke families aan een lange tafel terwijl de overige genodigden naar rang en stand plaatsnamen aan de in de lengte van de zaal opgestelde tafels. Koning Wilhelm von Württemberg opende het banket en wenste in zijn toespraak het bruidspaar alle geluk van de wereld toe en bracht, staande met alle aanwezigen, een heildronk uit onder het zware kanongebulder van nogmaals 25 saluutschoten, die de toast begeleidden. Het banket was zeer rijkelijk en de wijn stroomde overvloedig in de glazen en roemers van de aanwezigen om tenslotte in de magen van de feestende gasten te belanden. Na het banket trokken de dames van het Koninklijk gezelschap zich terug in de 'Chambre de la Reine' om zich op te maken voor het 'Bal des Polonaises' dat om 20.00 uur precies zou beginnen in de Kleine Marmorsaal. Buiten was het 'Cours des Honneurs' en de gevel van het paleis met talloze lampions en andere feestverlichting geïllumineerd. Deze verlichting was zelfs tot in de paleistuin doorgezet, zodat de hele omgeving van het paleis schitterde in een feeërieke lichtschijnsel.

Generaal Bagelaar betrad de tot balzaal ingerichte Kleine Marmorsaal en zag dat tal van genodigden al aanwezig waren en staand of zittend langs de lange wand van de zaal met elkaar converseerden, terwijl een klein strijkorkest achtergrondmuziek speelde en aldus de feestelijke sfeer bepaalde. Om precies 20.00 uur betraden de Koninklijke families met het bruidspaar in hun midden de balzaal, waar zij met luid applaus en gejuich werden begroet. De leden van de Koninklijke families zetten zich in de brede fauteuils, die langs één lange wand waren opgesteld, zodat zij een goed zicht hadden op datgene, wat zich op de dansvloer zou gaan afspelen. De ceremoniemeester gaf het orkest een teken, waarop het hele gezelschap een loflied op het bruidspaar zong, waarna het bal een aanvang kon nemen nadat baron Von Spitzenberg het bruidspaar had uitgenodigd het bal te openen. Vervolgens begaven diverse paren zich op de dansvloer, waarbij de leden van de Koninklijke families het voortouw namen. Onder de strenge leiding van de ceremoniemeester werden verschillende dansen uitgevoerd. Men danste o.a. de quadrille, een menuet, een vlugge dans en tenslotte, onder luid gejuich, een moderne Ländler. Deze laatste dans was razend populair bij het Oostenrijkse hof maar ook het gewone volk bediende zich van deze 'Landliches Tanz'.

De Ländler is een pittige dans in een behoorlijk hoog tempo in drie/kwarts maat, waarbij de danspassen worden geïmproviseerd door de dansenden, terwijl men al jodelend en handen klappend en voeten stampend de

melodie begeleid. De Ländler is in oorsprong een verleidingsdans waarbij de jongen laat zien hoe behendig hij is in het dansen en daarmee het meisje probeert te imponeren.

Nadat de leden van de Koninklijke families met elkaar hadden gedanst, was het de beurt aan de genodigden om hun danskunsten te vertonen. Generaal Bagelaar bekeek de dansenden met aandacht. Plots werd hij op de schouder getikt door Mademoiselle La Harpe, een hartsvriendin van Sophie. Hij had haar leren kennen tijdens de bezoekjes, die prinses Sophie aan het paleis in Den Haag had afgelegd en waar zij de prinses begeleidde.
“ Mademoiselle, La Harpe!” zei de generaal aangenaam verrast, “ u hier te zien doet mij goed. Mag ik deze dans van u?” vroeg de generaal spontaan.
“ Maar natuurlijk, generaal,” antwoordde de dame in haar fel gele baljurk, “ ik zou het zeer aangenaam vinden om door u geleid al dansend door deze menigte te gaan.”
Samen dansten zij een aantal dansen om tenslotte, langs de kant van de zaal te eindigen toen de laatste klanken van een bekende Ländler waren weggestorven.
“ Wat een prachtige bruiloft! Vindt u niet, generaal?” zei Mademoiselle La Harpe op een enigszins geaffecteerde toon, “ Sophie ziet er werkelijk schitterend uit. Ik hoop dat zij het geluk vindt bij deze Oranje prins, waar zij zo zeer naar verlangt.”
“ Dat hoop ik oprecht ook,” antwoordde de generaal, maar in gedachten had hij zo zijn twijfels.

De feestavond verliep voorspoedig, de genodigden waren vrolijk, er werd veel gedanst, gedronken en geconverseerd tot het moment, dat het jonge paar meende de vrolijke bruiloft te moeten gaan verlaten. Met een hoffelijke verklaring van het jonge echtpaar gaven zij aan afscheid van de genodigden te willen nemen, de erfprins bedankte iedereen voor hun aanwezigheid en wenst hen alle goeds toe bij de voortzetting van deze feestavond. Vervolgens verliet het echtpaar onder luid gejuich en een muzikale ode de balzaal om zich terug te trekken in hun slaapvertrek; de mooiste kamer van het paleis, die nu omgetoverd was tot een bruidssuite.

Gevolgd door hun kamerdienaren en hofdames bereikten Sophie en Willem hun bruidssuite, waar op een klein tafeltje een fles Champagne en twee glazen klaar stonden. De bruidssuite was zeer ruim en fraai voor deze gelegenheid ingericht. Het echtelijk hemelbed bezat een uitzonderlijk hoge ‘hemel’ van wit satijn en het bed was smetteloos opgemaakt. De rode kussens op het damasten laken gaven de plaats aan waar het echtpaar deze nacht geacht werd zich te rusten te leggen de erfprins aan de linkerzijde van de prinses. Dit werd kenbaar gemaakt in de geborduurde versieringen op de kussens, waar de monogrammen van de erfprins en de prinses waren verwerkt. Tegenover het ledikant, tegen de muur, stond een reusachtige kaptafel met spiegel en daarnaast een luxueus tafeltje met o.a. een lampetkan met schaal en diverse andere accessoires. In de linkerhoek van de kamer, vlakbij het raam, stond een rode canapé. Nadat de kamerdienaren en de hofdames zich behulpzaam hadden getoond bij het afnemen van de bruidssluier en verdere uiterlijke kenmerken van de bruidskleding, verlieten zij de slaapkamer en lieten de jonggehuwden alleen. Willem en Sophie gingen in de twee fauteuils achter het tafeltje met de fles Champagne zitten, waarna de prins voor hen beiden de glazen vulden.
“ Zo, Sophie,” zei Willem, “ mag ik met jou het glas heffen om op ons beider geluk te toasten?”
“ Jazeker, Willem, “ zei Sophie zonder dat er enige emotie in haar stem merkbaar was, terwijl zij een afwachtende houding aannam.
“ Sophie, ik ben zo gelukkig, dat ik nu met je getrouwd ben. Dat ik jou mijn echtgenote mag noemen. Hier heb ik de afgelopen tijd naar verlangd. Geheel aan jou toe te behoren om jou op je wenken te bedienen.”
“ Dat zal mij zeer aangenaam zijn, “ zei Sophie tamelijk formeel en onverschillig, terwijl zij nogmaals nipte aan het glaasje Champagne dat Willem haar had voorgezet.
“ Ik ben uitermate tevreden over het verloop van deze dag. Ik voel mij gelukkiger dan ooit. Niemand zal mij dit geluk, getrouwd zijn met jou, kunnen ontnemen.”
Sophie keek hem schuins aan; “ Wat bedoel je daar precies mee, Willem?”
“ Nu, gewoon, dat ik blij ben bij jou te kunnen zijn en dat deze dag voor mij een mijlpaal in mijn leven is. Een leven, dat ons veel geluk zal gaan brengen.”

“ Dat hoop ik ook, Willem. Hoewel ik erg geraakt ben door het weglopen van Jérôme tijdens de plechtigheid.”
“ Jérôme!!! Ben je daardoor geraakt??” zei de erfprins ongelovig en op hoge toon, “ voel je je geraakt door die kwast, die nog altijd denkt, dat de Bonapartes hier in Europa nog de dienst kunnen uitmaken?”
“ Dat denkt Jérôme helemaal niet. Hij werd gekwetst door de tekst, die de predikant uitsprak. Gekwetst door dat overdreven heraldieke gedoe, dat jullie Oranjes altijd met veel bombarie moeten vertonen.”
“ Heraldisch gedoe???”
“ Ja, dat heldhaftige gepraat over ‘Ons Oranjebloed’, dat vaderlands gevoelen en al die onzin meer.”
“ Maar Sophie, als je daardoor gekwetst ben dan betreur ik dat ten zeerste. Ik heb aan die soort heraldieke uitingen totaal geen behoefte. Ik hoef niet zo nodig in naam van Oranje die baan van mijn grootvader over te nemen.”
“ Ben ik dan getrouwd met een man, die zijn toekomst zal gaan verloochenen? Heb ik mijn leven gegeven in de handen van een charlatan, die niet instaat voor datgene wat zijn voorouders hebben afgedwongen?”
“ Natuurlijk niet, Sophie. Ik zal voor jou die man zijn die jij je wenst. Ik zal me naar eer en geweten gedragen naar datgene, wat nu van mij verlangd wordt en waarvan ik denk in jou mijn steun en toeverlaat te vinden.”
“ Wat bedoel je nu, Willem? Wat wordt er van jou verlangd? Dat je je voortplant? Ik bedank ervoor te fungeren als fokmerrie voor het Oranjehuis! Willem, wat er van jou verlangd wordt, laat mij koud, ja zelfs onverschillig. Ik wil graag dat leven leiden zoals ik dat zelf ingevuld wil zien. En geloof maar niet dat ik nu direct bereid ben om aan die wens van de Oranjes tegemoet te komen.”

De sfeer van het gesprek was nu totaal omgeslagen. De erfprins zat er enigszins verslagen bij, terwijl Sophie, met een rood hoofd van emotie, haar tranen trachtte te bedwingen.
“ Nu, Sophie, het hoeft niet direct. Ik kan wachten. Ik zal wachten totdat jij er aan toe bent. Ik hou heel veel van je. Dat begrijp je toch wel?”

Moe van deze emotionele dag en van de woordenwisseling stond Sophie op, zette haar glas neer, liep naar het ledikant en legde zich op het bed neer.
“ Wil je al gaan slapen?”
“ Ja, Willem. Ik ben moe en ik wil nu alleen zijn. Alleen met mijn emoties en mijn verdriet.”
“ Verdriet?? Waarom? Je moet nu toch gelukkig zijn!”
“ Ja, jij wel. Jij bent gelukkig, maar ik moet alles achterlaten wat me lief is. Daar heb ik moeite mee.”
“ Ik begrijp het Sophie. Ik zal wel hier op de canapé slapen. Dan kun jij het ledikant voor jezelf hebben.”
Zwijgend kleedden de jonggehuwden zich om in nachtgewaad. Sophie betrok het grote bruidsbed, terwijl Willem genoegen nam met de canapé.
“ Welterusten, Sophie,” zei Willem nadat hij de laatste kaars had uitgeblazen, doch een antwoord uit het grote ledikant kwam niet.
De erfprins ging op de canapé liggen en piekerde zich suf over datgene, wat hij verkeerd zou hebben gedaan.
“ Ik weet het niet,” dacht de erfprins bij zichzelf, “ ik heb toch niets slechts gezegd? Hoe moet dit nu verder?”
Deze vragen en vele andere teisterden die nacht de erfprins. Vooral de vraag wat te doen met het ochtendgeschenk, bleef hem lang wakker houden.
“ Wat moet ik doen met het ochtendgeschenk? Zal ik het haar morgen geven, of onthouden?”

Het geven van een kostbaar ochtendgeschenk was in die tijd en in die kringen gebruikelijk om de welwillendheid van de bruid te belonen. Dit geschenk werd dan ook door de buitenwacht gezien als een bewijs, dat in de huwelijksnacht het huwelijk was ‘geconsumeerd’ en dat dit toonbaar werd gemaakt als de bruid het geschenk, die volgende ochtend droeg. Daarmee aangevend dat zij haar maagdelijkheid had opgeofferd voor de toekomst van haar echtgenoot en zijn nageslacht.

Toevoeging;

Een woord van verklaring is op dit moment noodzakelijk. Degenen, die dit huwelijk arrangeerden, hebben daarmee een grote verantwoordelijkheid op zich genomen. Beide koningskinderen bezaten een duidelijke voorkeur voor de schone kunsten. Ze musiceerden verdienstelijk en Willem beschikte over een welluidende baritonstem, die hij graag in een gezang liet horen. Zowel Willem als Sophie hadden een grote belangstelling voor de schilderkunst. Het toneelspelen is altijd door Willem in zijn latere leven gestimuleerd, ofschoon zijn belangstelling meer gold voor de actrices dan voor het vertoonde spel. Zelfs in de internationale politiek vonden Willem en Sophie elkaar op dezelfde lijn nl. pro Frans en anti-Pruisisch. Toch is het mislukken van dit huwelijk vermoedelijk eerder aan de overeenkomsten dan aan de verschillen te wijten geweest. De karakters van de echtelieden leken te veel op elkaar; ze waren beiden emotioneel, temperamentvol, opvliegend en vooral wispelturig en niet in staat zich te beheersen in hun soms zeer plotseling opkomende geprononceerde gevoelens. Daardoor werden de geschillen en de verschillen tussen Willem en Sophie bijna altijd door henzelf tot het kookpunt opgedreven. Want die verschillen en geschillen openbaarden zich in feite reeds voordat het huwelijk werd gesloten en dat wisten de belanghebbenden heel goed. De wolken van het onweer dat zich over dit huwelijk zou gaan uitstrekken waren al vroeg aan de horizon zichtbaar. Dit huwelijk had niet gesloten mogen worden, ook niet tegen de omstandigheden, die bij dergelijke vorstelijke verbintenissen de hoofdrol plachten te spelen. Voor Willem was Sophie te koel en te afstandelijk, ja zelfs te superieur. En zij was te overgevoelig voor zijn ongenuanceerde grofheid en zinnelijkheid, die onvoldoende compensatie vonden in zijn kinderlijke goedhartigheid, spontaniteit en eerlijkheid. Sophie kan, qua opvattingen van die tijd, gerekend worden tot een feministe-avant-la-lettre.

(Uit; J.G. Kikkert ‘Koning Willem III’)

Bijlage 1.
Vertaling brief van Sophie aan Jérôme Bonaparte;

" Het gevoel dat ik voor u koester is voor mijn hele leven. Wanneer ik de kroon zal dragen, dan verliest u niet het trouwe oog van een vriendin, van een zuster dat over u waakt en u geluk zal brengen, mijn beste vriend. God zal u zegenen, mijn goede Napoleon, ik draag u in mijn hart."

Bijlage 2.
Vertaling brief van Willem aan zijn moeder Anna Pavlovna ;

Stuttgart 18 juni 1839

Lieve Maman,

Bij deze een kort bericht om U te laten weten dat het huwelijk dat ik met mijn nicht Sophie van Württemberg vanmiddag om vier uur zal aangaan.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik om U op het hart te drukken dat zij het is die me het meest dierbaar ter wereld is. Hou van haar zoals U van mij hebt gehouden, want ik ben ervan overtuigd dat zij aan haar verplichtingen jegens U zal voldoen. Zij zal, van haar kant, op alle mogelijke manieren proberen Uw genegenheid te winnen met haar sympathieke en hartelijke eigenschappen.

Ik vraag u duizendmaal vergiffenis voor de beknoptheid van deze brief, maar die is te wijten aan de emotie van vandaag. Majoor Hazes Boisinne bezorgt u deze brief.

Lieve Maman, ik ben voor u altijd,
uw volledig toegewijde en geliefde zoon,

Willem

Bijlage 3.
Vertaling tekst Jerome Bonaparte.

" U beledigt mijn familie! Dat wil ik niet langer aanhoren."

Bijlage 4.
Vertaling teksten Huwelijksdienst;

" Uwe Koninklijke Hoogheid, Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk erfprins van Oranje, wilt Gij het godsdienstig huwelijksverbond sluiten met Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Sophie Fredirika Mathilde van Württemberg en haar liefde en trouw beloven tot aan de dood, evenals de vervulling van alle plichten die Uw geweten en geloof van Jesus Christus U opleggen gedurende de verbintenis. Die u voor het leven aangaat; bevestig dan dit plechtig voornemen tegenover God, voor de illustere getuigen en allen, die hier zijn vergaderd."

Bijlage 5.
" Koninklijke Hoogheden, wilt u elkaar de hand geven als symbool van verbondenheid en zo uw verbintenis verzegelen."

Bijlage 6.
“ Wat God vereend heeft, zal de mens niet scheiden.”

Bijlage A.
Preek deel 1

Dich, o Gott, rufen wir an; Schöpfer alles Lebens und Gedeihens. Stifter jeder guter Gemeinschaft ! Heiligen und durch deinen Geist. Lege deinen Segen auf die zwei teuren Häupter, die Sich in dese stund Wort und Wort, Hand in Hand einander zusagen wollen vor deinen Angesicht auf das hinfort ihr Lebens-lang in Beiden nur ein Herz und eine Seele sein. Nimm gnädig auf, was ihr feindliches Gebet in Demut Dir vorträgt. Erhöre, was liebende Eltern, zärtliche Geschwister und treue Angehörige in der Nahe und Verne zu ihrem Wohlergehen wünschen; Wünsche, die das einstimmige Gefühl dieser Versammlung bestätigt und in Namen zweier stammverwandten Böller wiederholt, welche diesen Bund ihrer fürstlicher Hauser und in demselben sich selbst einander freudig begrüßen; Wünsche, die ein verklärter Weist, den wir uns naher fühlen, als je, vor deinen Throne niederlegt und mit seinem Segen begleitet, welcher ja wohl viel festlicher ist als das Beste, was unsre irdische Lippe auszusprechen vermag.

Bijlage B.
Preek deel 2

So aber nicht nur in dieser Stunde, sondern alle tage Ihres Lebens mit einander Gott vor Augen zu haben und im Herzen, müsse Ihnen wohlgeraten unter einem Volke, das von alters her nicht Erdboden unter al-len Himmelstrichen, sondern auch die geistige Welt in allen ihren Gebieten zur Heimat hat, vornämlich aber das Evangelium unsers Heilandes, für das einst feine Väter unter dem glorreichen Banier Oraniens ihr Hertzblut vergossen haben, auch noch in unsern Tagen als die Quelle des wahrhaftigen Lebens und unvergänglichen Heils mit Freuden bekennt und mit Sorgfalt bewahrt. Es müsse der Glaube an der Sohn Gottes Ihren Bund heiligen und segnen, Frieden und Freude mit und an einander Ihnen bereiten und vermehren und auch in den Störungen und Beschwerden des Lebens, bei den unvermeidlichen Widerwärtigkeiten der äußeren Umstände und unter den besonderen Prüfungen, welche die Vorsehung Ihnen mag aufbehalten wollen, immer wieder Sie gemeinsam aufrichten, starken und erheitern. Es müsse ihnen Ihren Volke zu Teil werden, das der alte Geist der frommem Stammmutter Ihres Hauses, deren Rinder ebenso viel Schriften voll heimleuchtenden Glaubens wie tatkräftiger Jugend waren, auch Ihnen und durch Sie walte, dem lande zum Segen und Vorbild und Ihnen selbst zum unvergänglichen Heile.

Copie origineel document

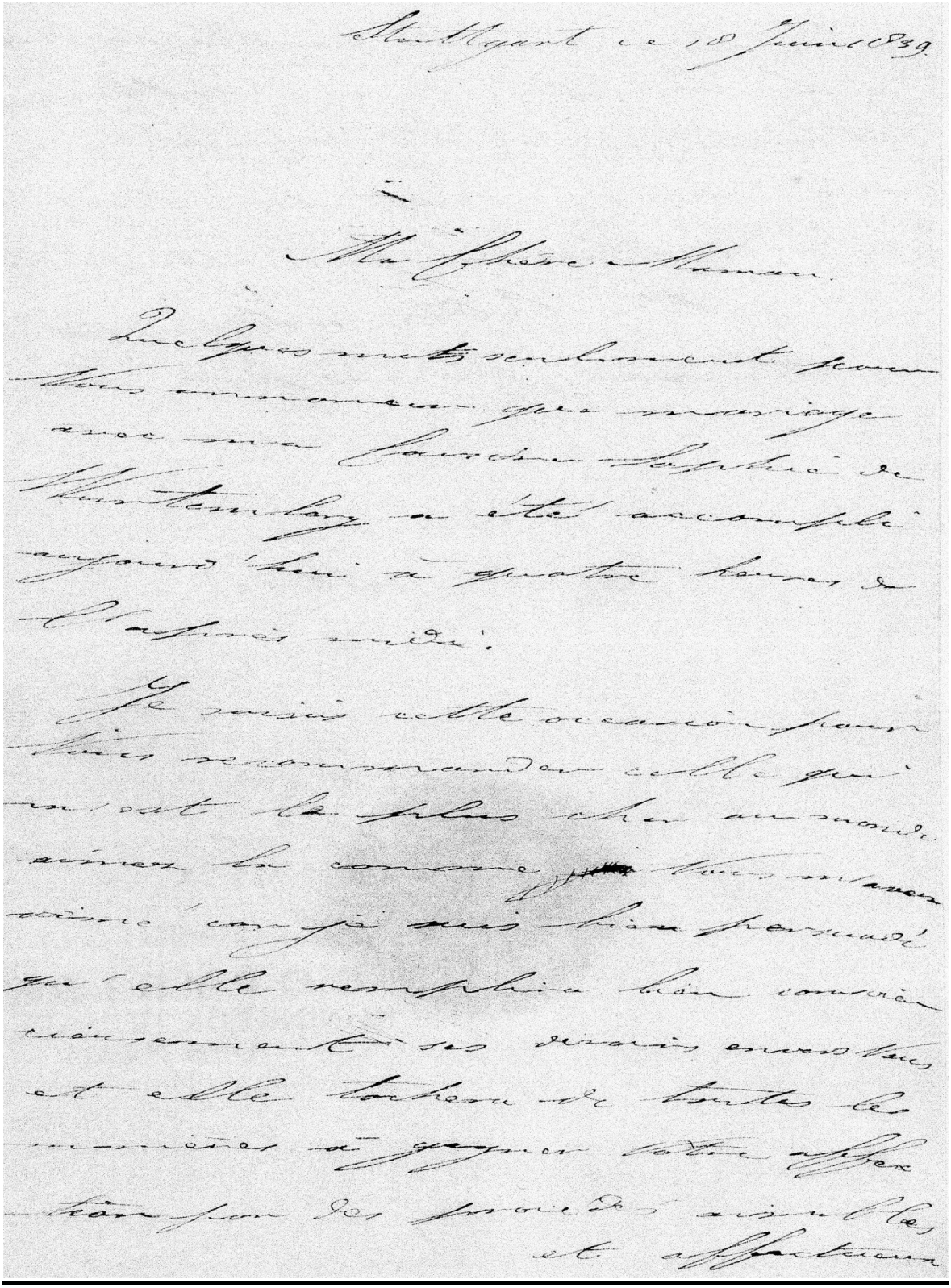

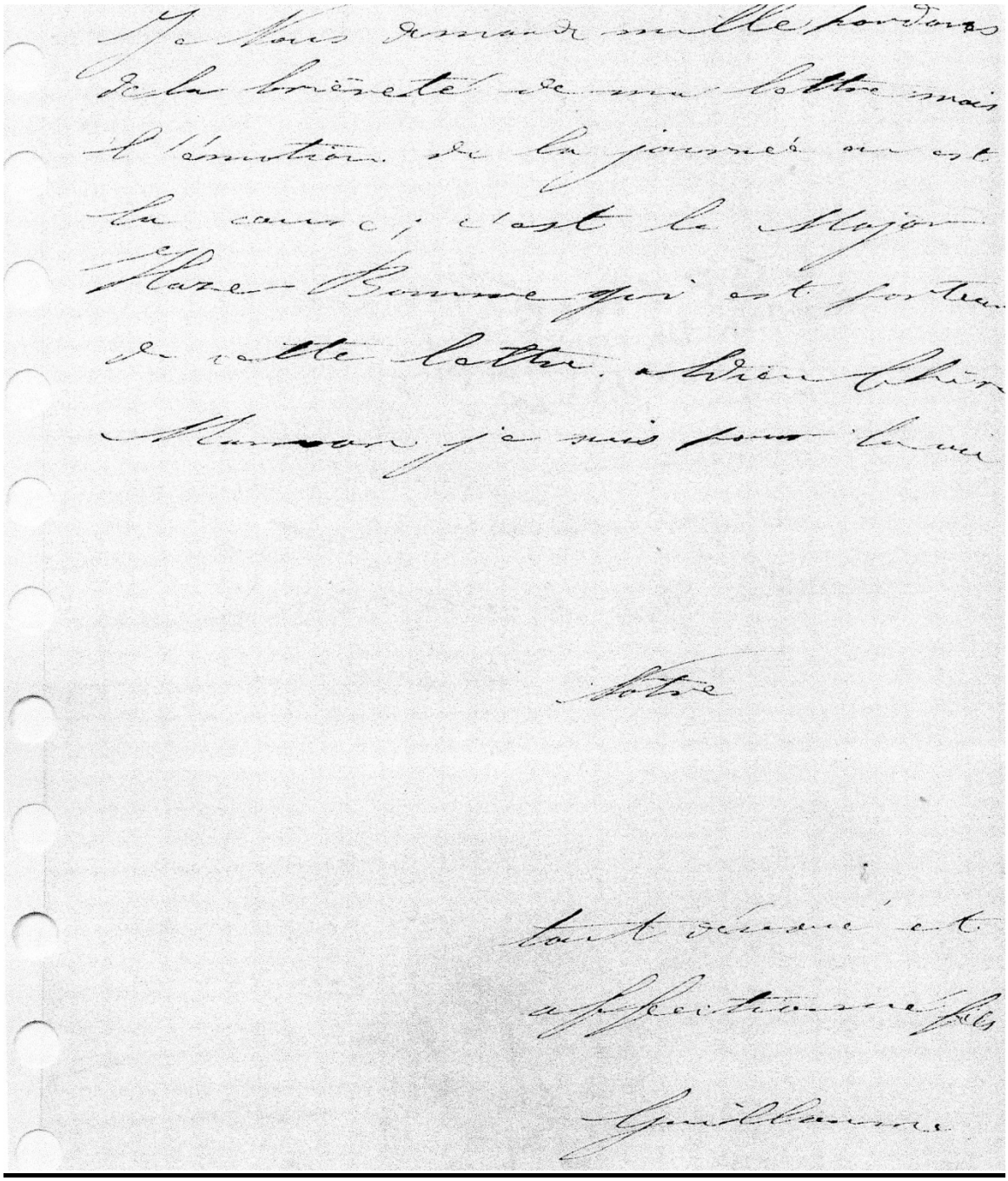

Copie origineel document Ceremonial religieux

adressées aux deux fiancés.

Après cela le prédicateur demandera au Prince:

Votre Altesse Royale, Guillaume Alexandre Paul Frederic Louis Prince héréditaire d'Orange, veut Elle contracter les liens religieux du mariage avec Son Altesse Royale la Princesse Sophie Frédérique Mathilde de Wurttemberg et Lui promettre amour et fidélité jusqu'à la mort, ainsi que l'accomplissement de tous les devoirs, que Sa conscience et la religion de Jésus Lui imposent pendant l'union, qu'Elle contracte pour la vie; confirmez alors cette résolution solennelle devant Dieu, devant les illustres témoins et les personnes qui se trouvent réunies ici.

Le prédicateur demandera alors à la Princesse:

Votre Altesse Royale, Princesse Sophie Frédérique Mathilde de Wurttemberg, veut Elle contracter les liens religieux du mariage avec Son Altesse Royale Guillaume Alexandre Paul Frédéric Louis, Prince héréditaire d'Orange &c.

Après le prédicateur de la cour descendra de l'autel prenant l'assiette, sur laquelle sont les anneaux, les présente d'abord à Son Altesse Royale Madame la Princesse, ensuite à Son Altesse Royale le Prince héréditaire d'Orange, et accompagnera cet acte de quelques mots religieux.

De reis naar Holland

Na de feestelijkheden in Stuttgart, die 5 dagen duurden, had men ten slotte besloten om op 26 juni te vertrekken. De feestdagen na de huwelijksvoltrekking hadden in het licht gestaan van luxueuze banketten, theatervoorstellingen, picknicks en ten slotte een groots gemaskerd bal. Tijdens al deze dagen had Sophie zich, ondanks alles, veelvuldig en public getoond en schroomde niet het ochtendgeschenk, dat zij van de erfprins had gekregen, met veel plezier en eigenwaarde te dragen. Dit ochtendgeschenk, een parure, was een juweel van een sieraad. Het was een prachtige ketting, dat uit kostbare parels bestond welke zeer vernuftig waren gezet in een zilveren zetting. Iedereen die het pronkstuk zag sprak zijn of haar verwondering erover uit. Nu de dag van het vertrek naderde maakte de Württembergse hofhouding zich gereed om het pas getrouwde paar bij hun afreis uitgeleide te doen. Het eerste deel van de reis zou per koets worden afgelegd, zodat in Ludwigsburg de Koninklijke familie afscheid kon nemen van Sophie. De kroonprins van Oranje, de broers van Willem en zijn zusje Sophia waren al eerder, direct na het afronden van de feestelijkheden, naar Holland afgereisd om daar de ontvangst van het jonge paar te organiseren. Alleen Prins Frederick en zijn echtgenote, Louise van Pruisen, zouden het jonge paar als vertegenwoordigers van het Oranjehuis begeleiden.

Generaal Bagelaar had juist zijn koffers gepakt en afgesloten toen hij op de gang rumoer gewaar werd. Hij verliet zijn kamer en zag dat de erfprins met veel misbaar een kamerdienaar de mantel uitveegde om een of ander vergrijp. De generaal spoedde zich naar de amokmaker om het opstootje in te dammen.

“ Hoogheid, wat is er precies aan de hand en waarmee kan ik u van dienst zijn?” vroeg de generaal.

“ Die dwaas van een bediende pakt mijn koffer zo onbenullig vast dat alles er zo uitkieperde.”

De bediende stond beteuterd bij de door hem aangerichte ravage te kijken na de grove schrobbering, die hij van de erfprins had gekregen.

“ Ach, hoogheid, laat mij u ter wille zijn bij het herstellen van dit ongelukje.”

De generaal boog zich voorover en wist op eenvoudige wijze de kleding van de erfprins weer op hun plaats in de koffer te stoppen en de koffer vervolgens te sluiten.

“ Lieber Mann,” zei de generaal tot de bediende, “ sie darf diesen Koffer abführen für die reise.“

De bediende nam de koffer over en verwijderde zich richting vestibule van het paleis.

“ Dank u, generaal. Ik heb me zo kwaad gemaakt op die onbenul, dat ik hem misschien wel wat zou hebben aangedaan als u niet tussenbeide was gekomen.”

“ Ik sta altijd tot uw dienst, hoogheid.”

“ Hoe laat zouden wij nu kunnen vertrekken?” vroeg de erfprins.

“ Naar mijn inschatting zal dit niet lang meer op zich laten wachten.”

“ Ik wens nog een brief af te maken, die ik onlangs heb geschreven. Zou u die voor mij ter post willen doen? En zou u mij het plezier willen doen te informeren of mijn echtgenote al reisklaar is?”

De generaal beloofde beide zaken naar behoren af te wikkelen, terwijl de erfprins zich in zijn kamer terug trok om de laatste hand te leggen aan een brief, die hij enige dagen eerder was begonnen.

Aan het eind van de ochtend vertrok de stoet koetsen en bagagewagens geëscorteerd door een bataljon grenadiers richting reisdoel Mainz, dat men over een paar dagen dacht te kunnen bereiken. In de middag arriveerden het koninklijk gezelschap bij het slot Ludwigsburg waar het gezelschap enige dagen bij de Bonapartes zou verblijven alvorens men de reis naar Mainz zou vervolgen.

In de grote, barokke Marmorsalette van het paleis, het Oude Corps de Logis, het oude hoofdgebouw met donkerblauwe dakpannen, werd de koninklijke familie door de Bonapartes ontvangen. De koninklijke familie, onder aanvoering van Wilhelm van Württemberg, werd hartelijk ontvangen door Jérôme sr. Bonaparte en zijn vrouw Catharine van Württemberg, de zuster van koning Wilhelm. Na de gebruikelijke kennismakingsrituelen, vroeg Sophie aan haar tante; “ Waar is Plon-plon*. Is hij niet hier om mij te verwelkomen?”

* Plon-plon = het koosnaampje dat Sophie voor haar neef Jérôme gebruikte.

“ Jérôme moet hier wel in het slot aanwezig zijn, hij heeft, voor zover ik weet, het slot niet verlaten. Maar of hij bereid is jou te zien, weet ik niet, Sophie.”
Teleurgesteld keerde Sophie haar tante de rug toe om zich bij haar echtgenote en haar vader te voegen.
“ Als ik Jérôme niet te zien krijg,” dacht Sophie bij zichzelf, “ zal ik een briefje voor hem achterlaten. Dat kan dan de pijn wel niet helen maar misschien verzachten.”
De volgende dag nam haar vader, moeder en zuster Marie afscheid van haar. Het werd een emotioneel afscheid, dat voor Sophie de eerste stap zou zijn naar de eenzaamheid, die ze vanaf dat moment zou gaan ervaren in haar toekomstige leven. De volgende dag werd in rust doorgebracht, waarbij Sophie zich in haar kamer terugtrok om de volgende brief aan Jérôme te schrijven;

Ludwigsburg ce 28 June 1839

Mon cher Jérôme,

Je suis maintenant 3 jours ici à Ludwigsburg sans un aperçu de vous avoir vu. Demain, je vais continuer mon voyage à Francfort où j'ai de bons amis. Ensuite je vais lentement navigue sur le Rhin vers la Hollande où je vais le 16 Juillet à La Haye penser à arriver. Comme j'espère que votre main de vos nouvelles à trouver, mais n'oubliez pas les lettres à moi de tourner, la princesse de Württemberg.

Adieu, mon cher ami, j'ai donné naissance à votre chagrin et votre colère, les sentiments que je vous chérir. Je pense que vous vous êtes senti lésé et qui est celui qui me donne la connectivité avec vous. Cela ne change pas.

Sophie

(Vertaling ; zie bijlage 1)
(Bron; Koningin Sophie, Dianne Hamer)

De volgende dag begeleidde generaal Bagelaar het prinselijk paar te paard naar Mainz. In Mainz aangekomen reed de stoet de Johannisbrücke over om via de Weizenauerstrasse de citadel te bereiken. Daar zou het gezelschap ontvangen worden door prins Wilhelm van Pruisen, een oudoom van de erfprins.

De citadel lag als een groot vierhoekig verdedigingswerk, voorzien van zware muren en fortificaties in het hart van de stad Mainz. Via een toegangspoort arriveerde het gezelschap op het grote plein in het hart van de vesting, waar een aantal barakken voor de soldaten waren gesitueerd naast het hoofdgebouw dat, destijds, als Napoleons Residence had gediend. Verder stonden er rondom dat immens grote plein een aantal bijgebouwen, magazijnen en stallen.

Het gezelschap werd hartelijk ontvangen door de prins en zijn echtgenote Maria Anna van Pruisen. In deze kazerne zou men een aantal dagen verblijven en zou Sophie, aan het eind van het verblijf, afscheid nemen van haar hofdames, haar grootmeesteres Von Knobelsdorff, mevr. van Beroldingen en haar kamerheren. Alleen haar privé secretaris, Von Werckherlin, zou haar naar Holland volgen en zijn hele leven in dienst van Sophie blijven.

Hun gastheer wees het gezelschap de door hen te gebruiken kamers in de ruime Residence om daar uit te kunnen rusten van de vermoeienissen van de reis. ‘s Avonds werd er genoten van een goed diner dat door de gastheer en zijn vrouw aan het gezelschap werd aangeboden.
De volgende dag werd na een eenvoudige ceremonie, de taken van de Württembergse hofhouding overgedragen aan de voor Sophie nieuwe Hollandse hofhouding. Deze bestond uit de twee kamerheren, Van Pallandt van Eerde en Steengracht van Oosterland. Als hofdames traden de dames Groenicx van Zoelen en de freule Van Pabst van Bingerden toe tot de hofhouding van Sophie. Het verblijf in Mainz was voor Sophie emotioneel, vooral het afscheid van haar vertrouwde hofhouding deed haar veel verdriet. Oudoom Wilhelm en zijn echtgenote waren zeer voorkomend en zetten zich

met veel gevoel in voor het jonge echtpaar en wisten, de door het afscheid gedomineerde sfeer, te doorbreken. De prins van Pruisen nodigden de mannelijke leden van het gevolg uit om met hem aan een rondleiding door de grote Bondsvesting Mainz deel te nemen. De dames werden, onder begeleiding van Maria Anna, rondgeleid door het fraaie, nieuw aangelegde park dat op de Drususwall was aangelegd.

Erfprins Willem had zich die dag zeer vermaakt met de rondleiding door de grote vesting-gebouwen en de magazijnen en zat nu met zijn echtgenote in de ruime kamer van de Residence, die hen was toebedeeld. Zijn interesse was meer dan bevredigd en ontving, na het avondsouper, een brief van zijn vader. Vervolgens besloot hij een brief aan zijn moeder te schrijven.
“ Sophie, ik heb zo’n aardige brief van vader gekregen over de ingetogen gevoelens van mijn moeder jegens ons, dat ik haar direct een brief terug ga schrijven. Ik zal je zo dadelijk mijn brief laten lezen.”
Sophie, die verzonken was in een roman, knikte naar hem, liet een instemmend geluidje horen, en sloeg de volgende bladzijde van haar boek om.
De erfprins zette zich, nadat hij de brief van zijn vader nog een keer had gelezen, aan het schrijfbureau om de volgende brief aan zijn moeder te schrijven;

Chère Maman,

C’est avec bien du regret que j’ai appris par Papa la peine que je vous ai causée. Je désirais, je souhaitais votre bénédiction du fond de mon cœur. Je n’osais la demander, et c’est de ce conflit qu’est résulté mon silence. Mais j’ai reçu avec une vraie reconnaissance la bénédiction que mon excellent père m’a donnée en votre nom, malgré que bien navré le jour de notre séparation de la manquer, cette bénédiction tant désirée, je me disais à moi-même : si maman ne me la donne pas de bouche, elle me la donne cependant du fond de son cœur de mère qui ne m’a jamais abandonné et qui est le refuge le plus doux et le plus sincère pour moi, et cette idée me consolait, malgré toute mon affliction.

C’est au nom de votre amour de mère pour moi que je vous conjure d’en donner un peu de cet amour à Sophie qui, soyez-en persuadée, remplira consciencieusement tous nos devoirs envers vous.

Ma bonne mère et excellente Maman, je suis pour la vie, votre bien affectueux, né dévoué, fils

Mayence, ce 29 juin 1839,

Guillaume

PS : Sophie me charge de mille choses pour vous

(Vertaling ; zie bijlage 2)
(Bron; Koninklijk Huis Archief Den Haag)

De volgende dag vertrok het koninklijk gezelschap vanuit Mainz richting Koblenz. Onderweg zou men een bezoek brengen aan de hertog Wilhelm van Nassau in diens paleis aan de Rijn in Biebrich. Doordat men in Mainz afscheid had genomen van de Württembergse hofhouding was ook het begeleidende escorte grenadiers van koning Wilhelm ontbonden en vervangen door een klein eskader Hollandse grenadiers. Dit kleine eskader bestond uit 12 man t.w. een luitenant, een ritmeester 1^{e} klasse en een ritmeester 2^{e} klasse met negen soldaten gele Rijders. Aangezien generaal Bagelaar de hoogst in rang zijnde militair van het gezelschap was, viel hem het bevel over de begeleidende militairen ten deel.

’s Ochtends vroeg had generaal Bagelaar zijn mannen geïnstrueerd en gecontroleerd opdat zij zo verantwoord mogelijk de begeleiding van het koninklijk gezelschap en de Hollandse hofhouding zouden uitvoeren. Nadat het gezelschap in hun koetsen had plaatsgenomen, gaf de generaal het bevel tot vertrek, waarna hij, geflankeerd door de luitenant, de stoet te paard aanvoerde op weg naar Biebrich. De Gele Rijders, met hun wachtmeesters, vormden de staart van de stoet. Men verliet grote Bondsvesting Mainz om vervolgens de Rijn weer over te steken via de Johannisbrücke om op de andere oever van de Rijn de laatste kilometers naar Biebrich af te leggen. De stoet volgde de Rijnoever om vervolgens via de Rheingaustrasse bij het paleis van de Nassauers te arriveren.

Generaal Bagelaar liet de stoet voor de hoofdingang, de rotonde van het paleis, halt houden, waarna het gezelschap verwelkomd werd door Pauline van Württemberg, de echtgenote van de hertog en tevens tante van Sophie. In de ruime uit marmer opgetrokken ontvangstzaal stelden de leden van het gezelschap zich op om kennis te maken met deze vrouw.

“ Ach, lieve Sophie en Willem,” begroette de tante van Sophie het jonge echtpaar, “ wat aardig dat jullie ons een bezoekje komen brengen.”

Na diverse kennismakingsgesprekjes en presentaties van het gevolg van Sophie en Willem, werd het gezelschap een rijkelijke lunch in de grote, met barokke wand- en plafondbeschilderingen versierde, Marmorsaal aangeboden. Na deze maaltijd kreeg het gezelschap de gelegenheid zich te verpozen in de paleistuin alvorens weer te vertrekken naar het einddoel van deze dagreis nl. de stad Koblenz.

“ Hoe gaat het met oom Wilhelm?” vroeg Sophie aan haar tante.

“ Je oom Wilhelm is er, onder ons gezegd, slecht aan toe. Zijn ziekte bevindt zich al in een vergevorderd stadium. De dokters hebben hem al opgegeven. Maar als je hem nog wil zien, Sophie, zal ik vragen of hij je te woord wil staan.”

“ Ja, graag tante.”

“ Doet u voor mij maar geen moeite,” zei de erfprins nonchalant en gevoelloos, “ ik heb het niet zo begrepen op ziekbedden.”

Sophie keek haar echtgenoot verbaasd en vol ongeloof aan.

“ Maar Willem, je kunt toch wel even met hem praten?”

“ Ik heb daar in het geheel geen behoefte aan. Ik ga me liever met generaal Bagelaar en de anderen verpozen in de paleistuin. Het is bovendien prachtig weer.”

De erfprins voegde de daad bij het woord, bedankte Sophie’s tante voor de uitmuntende lunch en liep met de generaal de eetzaal uit richting paleistuin, Sophie verbaasd achterlatend.

“ Ach Sophie, trek het je maar niet aan. Ik denk dat je oom het juist heel prettig vind om met jou alleen te kunnen praten. Loop maar met me mee, hij ligt op onze slaapkamer op de eerste verdieping. Zijn ziekte heeft een tragisch verloop. Hij hoest veel en geeft regelmatig bloed op. De dokter heeft mij geadviseerd apart te gaan slapen, zodat Wilhelm ’s nachts zijn rust kan krijgen en ikzelf ook een oog kan dichtdoen.”

De twee vrouwen liepen de brede marmeren trap met grote pilaren op, om even later bij een gesloten deur van de slaapkamer aan te komen. Sophie’s tante klopte tweemaal op de deur om vervolgens de deur te openen en haar zieke echtgenoot tegemoet te gaan. Wilhelm lag in het grote hemelbed dat omgeven was met groene zijden gordijnen. De vensters voor de ramen waren grotendeels gesloten. Hier en daar viel een streep licht de kamer binnen en verlichtte om deze een beetje. De kamer rook onfris naar vocht, stof en zure gal.

“ Wilhelm,” zei zij op gedempt toon, nadat zij hem voorzichtig had wakker geschud, “ Sophie, je nichtje is hier. Zou je haar willen spreken?”

“ Wie? Sophie? Jazeker,” zei de zieke man met schorre stem, “ ik voel me wel krachtig genoeg om enige momenten met haar te spreken.”

De zieke man richtte zich een weinig op, terwijl zijn vrouw de kussens in zijn rug herschikte.

“ Wil je de stoelen wat dichter bij het bed schuiven. Mijn stem is niet zo krachtig meer.”

Pauline wenkte Sophie binnen te komen en wees haar een stoel aan vlak bij haar echtgenoot.

“ Dag oom Wilhelm, “ zei Sophie zichtbaar onder de indruk van de situatie waarin zij haar zieke oom ontmoette.
De hertog was zeer verzwakt. Zijn licht grijze haren lagen verward uitgewaaierd rondom zijn hoofd, zijn gelaat was sterk vermagerd en had een grauwe kleur. De geopende ogen lagen diep in de bijna zwart omrande oogkassen. Zijn lippen zagen er bleek, verdroogd en gebarsten uit.
“ Dag lieve Sophie, zei hij, “ wat had ik graag op jouw bruiloft aanwezig willen zijn maar de ernst van mijn ziekte verhinderde dat. Mijn leven loopt ten einde. Ik kan alleen maar hopen dat de verlossing niet te lang op zich zal laten wachten. Ik ben moe en uitgeput. Doch nu met jou te praten, Sophie, doet mij ontzettend goed, hoewel ik besef dat dit de laatste keer zal zijn, dat ik jou zie, lieve Sophie. Ik waardeer en bewonder je dat je de moed hebt gehad dit huwelijk aan te gaan. Ik voorzie voor jou een moeilijke tijd maar ik ben er van overtuigd, dat je je er glansrijk doorheen zal slaan. Vergeet nooit Sophie, ook al is het begin nog zo moeilijk, later zal er voor jou een mooie toekomst opbloeien. Een toekomst, die je zelf in de hand hebt en die je zelf kunt vormgeven. Ik heb er alle vertrouwen in dat je gelukkig zult worden ondanks alle bezwaren, die zich zullen aandienen.”

Na dit gezegd te hebben viel er een korte stilte in de kamer, die verbroken werd door een heftige hoestbui, die het lichaam van de zieke Wilhelm deed schokken.
“ Vergeef me, Sophie,” zei haar oom met een zachte hese stem, “ ik kan niet meer met je praten. Ik ben te moe. Vaarwel lieve, ik neem nu afscheid van je. God zegen je.”
De oude man barstte nogmaals in een heftige hoestbui uit, waarna Sophie en haar tante de slaapkamer verlieten om de verzorging van de man over te laten aan het dienstdoende personeel.

In dezelfde tijd waren de erfprins en generaal Bagelaar de paleistuin een stukje ingewandeld. Ze liepen over het met wit grind bedekte terras, dat zich tussen de beide paleisvleugels bevond, om vervolgens bij de marmeren tuinbalustrade het terras te verlaten door een drietal treden af te lopen, waardoor men in de lager gelegen paleistuin terecht kwam. Deze paleistuin of park kende een speelse opzet met allerlei doorzichten, schaduwplekken, zonnige plaatsen en een aantal fonteinen en vijvers.
“ Generaal, “ sprak de erfprins al wandelend naar één van de prieeltjes, die de paleistuin rijk was, “ laten wij even in de schaduw van dit prieel gaan zitten, ik denk dat we van daaruit een mooi uitzicht hebben over dit deel van de paleistuin. Na enige tijd voegde zich ook prins Frederick en zijn echtgenote bij hen waarna zich een geamuseerd gesprek ontspon. Prins Frederick, de jongere broer van koning Willem, was een zeer gezien persoon, zowel bij de adel als bij het gewone volk, getuige zijn vele beschermheerschappen, die hij in het land was aangegaan. Prins Frederick had een goed voorkomen. Zijn enigszins grijzend haar aan de slapen verried zijn leeftijd. Met zijn smalle maar zeer innemend gezicht wist hij zich, bedienend van verbale en non-verbale communicatie, geliefd te maken bij een ieder, die met hem in contact kwam. Voor deze reis was hij door de kroonprins en –prinses aangezocht de organisatie en de leiding van de onderneming op zich te willen nemen, waarin hij volmondig mee had ingestemd. Het waren o.a. zijn ideeën om tijdens de reis naar Holland een aantal familieleden te bezoeken.
“ Willem,” zei prins Frederick joviaal tegen zijn jongere neef, “ hoe bevalt de reis je tot nu toe? Ik weet dat het niet in de schaduw kan staan van de huwelijksreis, die jij voor ogen had, maar toch meen ik te moeten zeggen, dat wij van onze kant toch een mooi geheel van deze reis willen maken. Vooral de boottocht, die wij vanaf morgen zullen gaan maken, zal jou en Sophie zeer aangenaam zijn.”
“ Nu oom, nu u er over begint. Ik ben nog altijd zeer aangedaan, dat mamma mijn huwelijksreis teniet heeft gedaan door mij op stel en sprong terug naar Holland te roepen, ofschoon daar totaal geen noodzaak voor is. Ook ben ik nog altijd gepikeerd over het feit dat zij ons niet tegemoet is gekomen in onze wens aanwezig te zijn op ons huwelijk. Ik kan dit alles nog niet geheel verdragen, ofschoon ik weet dat u en de generaal uw uiterste best doen om de reis toch zo feestelijk mogelijk te doen verlopen. Maar voor mij is de glans van onze huwelijksreis verbleekt.”
De erfprins stond op groette beleefd en liep naar het paleis terug.

Na het vertrek van de erfprins viel er een korte stilte in het prieel, waarna prins Frederick het woord richtte tot generaal Bagelaar.
“ Beste generaal, de erfprins mag dan knorrig zijn, maar de bevelen van de kroonprins en -prinses zijn er niet minder belangrijk door. De kroonprins heeft te kennen gegeven zijn zoon en schoondochter dezelfde reis op De Rijn te laten maken, zoals zij die destijds bij hun huwelijk hebben gemaakt. Maar de jeugd heeft nu eenmaal andere ideeën en die botsen wel eens met de wensen van de ouders. Niet waar?”
“ Zoals u zegt, Hoogheid,” antwoordde de generaal.
“ Maar, à propos, generaal, als we straks vertrekken wil ik over Nassau naar Koblenz gaan. In Koblenz ligt het stoomschip ‘Concordia’ op ons te wachten aan de Moezeloever. Daar wordt ook onze escorte ontbonden. Het is zinloos om die twaalf militairen mee aan boord te nemen. Bovendien zouden zij een storende factor tijdens de reis kunnen worden. Het is toch een volk van een heel ander kaliber.”
“ Als ik een opmerking mag maken, Hoogheid, ik zou graag de jonge luitenant van de escorte willen behouden om mijn begeleidende taak tijdens de bootreis te vergemakkelijken. Volgens het draaiboek zal ik telkens, per paard, een dag vooruit reizen om de hoogwaardigheidsbeklederes van de te bezoeken stadjes en dorpen in te lichten en hen voor te bereiden op het bezoek van de Koninklijke hoogheden. Mocht mij nu iets overkomen, dan heb ik in de luitenant direct een plaatsvervanger om de geplande taken over te nemen. Bovendien kan ik deze jongeman ervaring laten opdoen in het omgaan met plaatselijke notabelen, waar u later weer profijt van kan hebben.”
“ Een interessante gedachte, generaal. Ik stem erin toe op voorwaarde, dat u tijdens het verblijf in de stoomboot uw hut zal moeten delen met deze jongeman.”
“ Dat is voor mij in het geheel geen bezwaar.”
“ Generaal. Nu even ter zake. Wij mogen, en dat heeft de kroonprins uitdrukkelijk bevolen, beslist niet voor 13 juli in Arnhem arriveren, dit met het oog op het feit dat hij en prins Alexander de ontvangsten in de steden, die wij in Holland zullen gaan bezoeken, moeten voorbereiden en dat hij daarvoor voldoende tijd denkt nodig te hebben. Dus ik wens met u morgen een reisplan op te stellen om over de periode van veertien dagen op de reis een stuk of tien stadjes of steden te bezoeken. Het staat natuurlijk buiten kijf dat wij steden zoals Keulen en Koningswinter zullen aandoen, maar op de andere tussenstops zullen wij ons moeten beraden.”
“ Dat is prima, hoogheid, laten wij dit vanavond tijdens het diner aan boord van het schip bespreken zodat ik de volgende dag mijn reisplannen kan opmaken.

Omdat het al tegen twee uur in de middag liep en het gezelschap nog een flinke reis voor de boeg had, besloot prins Frederick het gezelschap weer te laten vertrekken. Hij gelastte de generaal stappen te ondernemen om het vertrek aan te kondigen.
Generaal Bagelaar verzocht de leden van het gezelschap zich voor vertrek klaar te willen maken en begeleidde Willem en Sophie en de anderen naar hun koetsen. Halverwege de middag werd het vertreksein gegeven. De stoet koetsen, bestaande uit tien diligences en twee bagagerijtuigen, zette zich in beweging en werd door Sophie’s tante, Pauline van Nassau, staande voor het paleis, uitgewuifd.

De route, die generaal Bagelaar had uitgestippeld liep over de oude weg via Schlangenbad, Kemel en Holzhausen naar het stadje Nassau waar men vervolgens langs de noordelijke oever van de rivier De Lahn reizend in de avond Koblenz zou bereiken.

Vanaf de hoogte Horchheim zag generaal Bagelaar de stad Koblenz aan de overzijde van de rivier de Rijn blinkend in het zonlicht liggen. De ondergaande zon strooide een lichte gelige waas over de stad. Markant tekenden de torens van de Liebe Frauenkirche en de koepeltoren van de kloosterbasiliek St. Castor zich verheffend boven de lage bebouwing, af tegen de lichtblauwe avondhemel. Schuin voor hem, aan de overzijde van de rivier lag, half verscholen achter de zware verdedigingswerken van de stad, het machtige bouwwerk van het Kurfürstliches Schloss.
“ Zie, luitenant Kortenaer,” zei de generaal tegen de jonge militair naast hem, “ daar onderaan de rots, aan de voet van de citadel ‘Ehrenbreitstein’ zullen we De Rijn over steken.”

De generaal gaf het bevel verder te trekken en de weg langs de rechter Rijnoever te volgen. De stoet koetsen en bagagewagens volgden langzaam de steile afdaling naar de Rijnoever om dan, via de Enerstrasse, tenslotte bij de 350 meter lange schipbrug te komen, die het gezelschap naar de hoofdpoort van de stad zou voeren. Onder grote belangstelling van de meereizenden betrad de stoet deze unieke schipbrug om vervolgens via de Rheinanlagen bij de Deutche Eck te belanden, waar aan de kade van de Moezel het raderstoomschip 'Concordia' afgemeerd lag. Langzaam kleurde het avondrood over de stad, terwijl het gezelschap verwelkomd werd door kapitein Klosemann van het raderstoomschip, die persoonlijk de leden van het koninklijk gezelschap de kajuiten op het achterdek van het schip aanwees.

Het raderstoomschip bezat een centraal gelegen stoommachine, die midscheeps was aangebracht en links en rechts van de romp de schoepen aandreef. Op het voordek bevond zich het restaurantgedeelte, waar men op luxueuze wijze kon genieten van datgene wat de keuken te bieden had en bovendien, achter glas gezeten, een goed uitzicht had op datgene wat men tijdens het varen passeerde. Op het bovendek bevond zich een deels overdekte en van glas voorziene passagiersruimte, die omringd werd door een overdekte buitengalerij, zodat men leunend over de reling vanuit een hoger standpunt de omgeving kon bewonderen. Een meters lange en machtige schoorsteen, voorzien van het embleem van het Pruisische wapen, torende hoog boven het schip uit. Voor de schoorsteen bevond zich de stuurcabine van dit grote 40 meter lange en 6 meter brede stoomschip. De boot was feestelijk gepavoiseerd, terwijl de Hollandse en Duitse driekleur op de achtersteven aantoonden dat er belangrijk bezoek op de boot aanwezig was.

Stommelend door de nauwe gangetjes zochten de leden van het gezelschap, voorafgegaan door behulpzame matrozen, die de bagage aan boord brachten, hun kajuiten op. Links en rechts van de smalle gang, die afgewerkt was met glimmend mahoniehout, lagen de kajuiten. Prins Frederick, de oudste van het vorstelijk gezelschap, en zijn gemalin Louise hadden de grote kajuit, met een tweepersoonsbed toegewezen gekregen. De andere gasten moesten genoegen nemen met een éénpersoonskajuit of een tweepersoonskajuit met stapelbed. Sophie en Willem betrokken elk een ruimere éénpersoonskajuit, die direct naast elkaar gelegen waren. Deze kajuiten waren, smaakvol ingericht. Ze bezaten een goed uitziende sanitair voorziening met stromend water. Een mooie in messing gevatte spiegel, een redelijk ruime kleding-kast en een klein uitklapbaar tafeltje, waar men eenvoudig werk, zoals een brief schrijven, kon verrichten. De kajuiten waren netjes afgewerkt met donkerrood mahoniehout, waarbij essentiële zaken, zoals deurknoppen, patrijsporten e.d. in messing waren uitgevoerd.

Nadat iedereen zijn kajuit had betrokken, de leden van de Koninklijke familie in de kajuiten ter rechterzijde van de gang, en de leden van de hofhouding in de kajuiten aan de linkerzijde, en zich enigszins hadden verfrist van de langdurige tocht met de koetsen, kwam de kapitein persoonlijk iedereen uitnodigen voor het diner in het restaurant van het stoomschip.

" Een goede maaltijd zou mij uitstekend bevallen," zei de erfprins, toen de kapitein zijn uitnodiging aan hem meedeelde.

" Hoogheid," zei de kapitein," wij zullen ons uiterste best doen om aan uw wensen te voldoen. In het restaurant hebben wij voor u en uw echtgenote een ereplaats ingericht, waardoor u de meest comfortabele positie in het restaurant bezit."

" Uitstekend, kapitein. Wij zullen zo direct in het restaurant van deze gelegenheid gebruik gaan maken."

Sophie, die in de belendende kajuit gezeten, het gesprek van de kapitein en haar echtgenoot aanhoorde, wachtte totdat zij ook de uitnodiging van de kapitein zelf kreeg. De kapitein klopte aan, bleef discreet in de deuropening staan, zodat hij niet het volledige zicht had in de kajuit, en deed dezelfde mededeling.

" Zo," dacht Sophie bij zichzelf, " het rustige deel van de reis kan nu beginnen, ofschoon ik nog steeds geen interesse heb in die ontmoetingen, die voor de komende periode zijn gepland in Holland."

Sophie schikte nogmaals haar kleding, riep met haar vingers een aantal onwillige pijpenkrullen tot de orde, sloeg vervolgens een omslagdoek om haar schouders en meldde de erfprins dat zij klaar was voor het diner.

Ofschoon het aangeboden diner, gemeten naar de omstandigheden, eenvoudig was, liet men het zich goed smaken. Vooral nadat en paar matrozen voor wat afleiding zorgden door wat zeemansliederen te spelen en te zingen, kwam de stemming er goed in. Tot diep in de nacht zou men zich vermaken met gesprekken, gezang en alcoholische drank, die in ruime mate werden aangedragen. Generaal Bagelaar en zijn luitenant, zagen dit feestende volkje met een tevreden glimlach aan, totdat zij beiden besloten hun kajuit in het voorschip op te gaan zoeken. Nu de generaal, door het opsplitsen van het escorte, alleen nog kon beschikken over deze luitenant leek het hem verstandig hem volledig op de hoogte te brengen van de dingen, die de komende dagen zouden gaan gebeuren. Het restant van het escorte zou de bootreis vanaf de walkant volgen en ’s nachts, als de boot afgemeerd lag, de wacht houden.

De volgende dag waren de machinisten, de stokers en het andere personeel op het schip al heel vroeg met hun arbeid begonnen. Het vuur in de vuurpijpen van de ketels werd aangelegd om de grote stoomketels op te warmen, zodat het schip in de ochtend zou kunnen vertrekken. Koks en restauratie-medewerkers waren al vroeg aan hun dagtaak begonnen, terwijl de kapitein en zijn stuurman de verrichtingen van het personeel gadesloegen en controleerden. Als nieuwsgierige passagiers, had het vorstelijk gezelschap bestond, had men op die ochtend het dek van voor- tot achtersteven afgelopen. Men had zich geïnformeerd over alles en nog wat aan boord. Men had in de machinekamer gekeken en nog eens gekeken naar het wonder van de stoommachine, vervolgens had men zich aan het ontbijt in het restaurant gezet en genoegzaam gekeuveld over datgene, wat hen te wachten zou staan. Nadat de meeste leden van het gezelschap van een uitstekend dejeuner hadden genoten, gaf de kapitein het sein tot vertrek. De vertrekbel op de kade werd geluid, de loopplank werd met een ratelend geluid, op het dek gerold terwijl het schip stampte en trilde van de aanwezige energie, die in het ketelhuis aanwezig was. Zwarte rookwolken werden door de hoge schoorsteen uitgebraakt richting kade, waar een honderdtal mensen zich verzameld had om het vorstelijk gezelschap uit te zwaaien.

De erfprins, prinses Sophie en andere leden van het gezelschap, stonden op het bovendek, waar zij vanuit de galerij een uitzicht hadden over het water en het landschap. Uitbundig werden zij uitgezwaaid toen de trossen werden losgegooid en het zware logge radarstoomschip zich langzaam van de oever losmaakte om naar het midden van de Moezelmond te drijven. Dan klonk het schelle gefluit van de stoomfluit, het schip trilde zwaar in zijn voegen toen de kapitein het sein ‘volle kracht vooruit’ gaf. De grote schepraderen aan weerszijden van het schip ploegden langzaam door het water om richting en vaart te geven aan de drijvende kolos die, nadat het de Moezelmond had verlaten, gegrepen werd door de sterke stroming van de rivier de Rijn en daarmee de Deutsche Eck verliet om verder stroomafwaarts richting Holland te varen. De voorsteven van de ‘Concordia’ doorkliefde het groenige water van De Rijn. De passagiers waren verrukt over datgene, wat de rivier hen bood. Geweldige rots massieven aan de ene kant en dan weer afgewisseld door wijngaarden, bossen of laagland aan de andere kant. Hier en daar, tussen de bossen, zag men een oud kasteel opdoemen. Op deze manier genoot men van het uitzicht en de reis, terwijl het radarstoomschip zich met een trage snelheid van acht kilometer per uur de Rijnstroom volgde.

Na een kleine twee uur varen werd er aangelegd aan de kade van het stadje Neuwied, waar het vorstelijke gezelschap door de plaatselijke notabelen werd ontvangen, rondgeleid door het stadje en ten slotte een uitgebreid middagmaal kreeg voorgezet ten stadhuize. Tijden deze lunch hielden diverse hoogwaardigheidsbeklederes hun toespraken, waarin zij vooral zichzelf, de inwoners van Neuwied en het stadje gelukkig prezen met het bezoek van het hooggeboren gezelschap. Nadat men nog een enkel excellent bezoekje aan een modern bedrijf had afgelegd, scheepte het gezelschap zich laat in de

middag weer in op de ‘Concordia’ om zich te vermaken aan boord of te rusten voor het avondsouper, waarna de avond besloten werd met dans, muziek en variété.

Aldus bezocht men de daarna volgende dagen, volgens hetzelfde patroon, de stadjes Leutesdorf, Brohl en Linz. Ofschoon het merendeel van het gezelschap zich amuseerde op deze huwelijksreis van Willem en Sophie, werd Willems geduld al na een paar dagen zwaar op de proef gesteld en wenste hij het liefst zo snel mogelijk naar Holland af te reizen, wat op een zekere ochtend tot de nodige commotie leidde.

Op deze ochtend, waarop zoals gewoonlijk, weer een stadsbezoekje was gepland aan het stadje Erpel, betrad de erfprins, in een slechte bui verkerend, omdat hij die nacht weer slecht geslapen had, het restaurant en gaf hij uiting aan zijn ongenoegen, hetgeen niet veel goeds voorspelde. Ofschoon het die ochtend mistig was en de rivier onder een grauwe deken van ochtendmist lag, was dit toch niet de reden van de barsheid en de humeurigheid van de erfprins. De oorzaak hiervan moet dan ook veeleer in de hyper viriele geaardheid van de prins worden gezocht die, zoals hij zich voelde, opgesloten te zitten op een schip met een aantal aantrekkelijke dames van zijn hofhouding en desalniettemin geen uiting mocht en kon geven aan zijn seksuele gevoelens. Te meer daar hijzelf tot dan toe nog geen seksuele relatie met zijn echtgenote had kunnen opbouwen. Dat gemis mondde bij de erfprins uit in een horkerige, onverschillige houding ten opzichte van iedereen, ongeacht diens rang of status, die hij die ochtend in het voorbijgaan ontmoette. De erfprins stormde dan ook verbolgen het restaurant binnen, beende met grote stappen naar het tafeltje waaraan zijn oom Frederick en zijn vrouw Louise het ontbijt zaten te gebruiken om vervolgens in alle boosheid uit te barsten.
“ Oom Frederick. Ik ben deze reis spuugzat. Dat onnodige geneuzel hier aan boord en die belachelijke bezoekjes aan allerlei minkul dorpjes, waar boerenheikneuters in mooie pakjes zich aan ons staan te vergapen. Ik ben het zat om nog langer voor joker te worden gebruikt voor de belangen van mijn vader.”
“ Toe Willem, beheers je,” zei zijn oom, die de opstandige prins trachtte te kalmeren,” maak je toch niet zo druk. Wij arriveren echt wel op tijd in Holland, doch ik heb van de kroonprins een reisschema meegekregen dat ik, helaas voor jou ongeduld, moet afwerken. Trouwens in Holland moet jouw vader, die de zaken voor jouw intocht regelt, zich noodzakelijkerwijs ook aan de regels houden om naar de eer van ons vorstenhuis te kunnen handelen om zodoende voor de buitenwereld die waardigheid te tonen die behoort bij een zo belangrijk vorstenhuis als dat van de Oranjes.”
“ Uw praatjes zijn weer zoals gewoonlijk prachtig, maar naar mijn verlangens wordt niet geluisterd. Ook mijn vrouw Sophie is het zat om iedere dag te kijk te worden gezet voor een domheid uitstralende boerengemeenschap. Ik wens dat u de reis bespoedigt. Zodat wij op aangenamere plekken onze reisdagen kunnen besteden.”
“ Ik begrijp je geïrriteerdheid en ik zal mijn best doen om het reisprogramma zo aan te passen, dat we wat minder kleine dorpjes aandoen maar bijvoorbeeld wat langer in de grotere steden zoals Keulen en Bonn kunnen blijven. Echter voor vandaag hebben wij een bezoek te brengen aan het dorpje Erpel. Ik kan daar niet meer, zonder gezichtsverlies te lijden, iets aan veranderen. Maar geloof me Willem, deze dag wordt echt fantastisch. De dorpelingen hebben een enorm feest georganiseerd, waar wij aan mogen schuiven om mee te kunnen genieten van hun Landdagfest.”
De erfprins, die inmiddels enigszins tot bedaren was gekomen, stemde mokkend toe en begaf zich naar zijn tafeltje waar prinses Sophie met verbijstering de uitbarsting van haar echtgenoot had gadegeslagen.

Nu stond het bezoek aan het kleine dorpje Erpel op het programma. Dit dorpje had bij prins Frederick, de organisator van de bootreis, de aandacht getrokken omdat het op deze dag Landdagfesten zou houden. Het dorpje zou op deze Landdagfesten groots uitpakken met een echte fokdierenkeuring. Het dorpsplein en de rondom liggende gassen waren feestelijk versierd met lampionnen, vlaggen, sjerpen en serpentines, zodat het geheel een fleurig aanzien had.

Nu het bezoek van de hooggeëerde gasten aanstaande was hadden de leden van de Landdag-festencommissie de avond ervoor koortsachtig vergaderd om de ontvangst van de prinselijke gasten en hun gevolg zo glorieus mogelijk gestalte te geven.
“ Heren, laten wij als inwoners van Erpel onze mogelijkheden, voor dit vorstelijk bezoek, zo goed mogelijk uitbuiten,” had voorzitter Gerhardt Stiens tegen zijn leden van de Landdagfestencommissie gezegd en hij had hen daarbij ernstig aangekeken. Voorzitter Stiens was van professie bierbrouwer en had zijn fortuin verdiend met zijn bierbrouwerij Löwebrau, die even buiten het dorp stond.
“ Ik stel voor,” ging de voorzitter verder, “ dat ik samen met de stadsklerk en wethouder Bossche het vorstelijk gezelschap bij de boot zullen gaan verwelkomen. Ik zou het aardig vinden als wij dan vergezeld zouden worden door een groep als nimfen verklede jongedames, die het hooggeëerde bezoek een bloemenhulde aanbiedt. Ook zouden wij dan vergezeld kunnen worden door een aantal adonissen, die…”
Hierop werd de burgervader onderbroken door commissielid Jesper Dietrich die, praktisch zoals hij was ingesteld, opmerkte; “ Meneer Stiens, dat is onmogelijk! Al onze jongens zijn ingezet bij diverse onderdelen van de activiteiten die die dag worden georganiseerd. Zij kunnen zich niet voortdurend omkleden al naargelang een bepaalde activiteit plaatsvindt. Zij moeten zich o.a. al verdienstelijk maken bij het verzorgen van de dieren, het organiseren en uitvoeren van het ringsteken en andere activiteiten, die daarnaast nog voortkomen uit hun professie. U zou voor de adonissen alleen kunnen beschikken over Christopher, de schapenjongen.”
“ Maar die jongen is totaal ongeschikt om als adonis te fungeren,” wierp een ander commissielid tegen, ” je kunt toch moeilijk die geestelijk beperkte jongen van de kroegbaas een dergelijk belangrijke en in het zicht lopende opdracht laten uitvoeren onder het toeziend oog van die vorstelijke gasten. Bovendien moet ik u zeggen,” vervolgde dit lid van de commissie, dat in zijn dagelijkse functioneren schoolmeester was van het Protestants Lutherse schooltje, “ dat de voorraad nimfen, die u op het oog hebt, zeer beperkt is gezien het aantal meisjes, dat daarvoor in aanmerking zou kunnen komen.”
Zo hadden de heren de hele avond voorafgaand aan die grote dag gedelibereerd over allerlei zaken, die toegevoegd moesten worden aan de activiteiten van de Landdagfesten vanwege het onverwachte bezoek van de vorstelijke gasten, om deze Landdagfesten tot een groot succes te maken. De volgende dag werd met veel inzet gewerkt om deze, voor het dorp Erpel, zo belangrijke dag. Iedereen werd opgetrommeld om zijn aandeel in de organisatie van de Landdagfesten te leveren. Zo had men de onderste trede van de opgang tot het Raadhuis met balken en planken uitgebreid, zodat er een ruim podium was ontstaan. Het Raadhuis, dat in vroegere dagen een groot herenhuis was geweest, lag in de kromming van het ovale brinkplein, dat omringd werd door de woningen en winkeltjes van allerlei neringdoenden. Zo bevond zich, direct naast het Raadhuis, ter linkerzijde, de tapperij ‘De Zwarte Leeuw.’
De tapperij had zijn totale meubilair van het etablissement aan stoelen en tafeltjes ter beschikking gesteld om het hooggeëerde bezoek een zitplaats en een tafel te bieden voor het podium. Alleen de banken met de lang tafels had men voor de tapperij laten staan.

Marktplatz Erpel an der Rhein

Naast de tapperij liep de Altergasse, waarnaast achtereenvolgens de huizen van de slager, de apotheker, de smid, de leerbewerker en andere neringdoenden stonden. Ook de dokter woonde op ditzelfde rijtje. Deze neringdoenden hadden, behalve de dokter, een marktkraam voor hun woning of winkel laten plaatsen, zodat het dorpsplein verrijkt werd met allerlei feestelijk versierde verkooppunten. Aan de andere kant van het dorpsplein trof men ongeveer hetzelfde aan. Naast het Raadhuis was de Marktgasse, die naar de Rheinallee en de afmeersteigers voor de boten leidde. Vervolgens had men dan de winkels van de bakker, de visboer, de touwslager, de schilder, het winkeltje van Frau Muller, waar men potten, pannen en zeep kon kopen, en tenslotte het grote herenhuis van Mr. Alquin, advocaat van professie, maar vooral de geldschieter voor het hele dorp. Bij hem stond geen marktkraam voor de deur. Tegenover het Raadhuis versmalde het ovale dorpsplein zich en ging daar over in de Kölnerstrasse, die het dorp met de buitenwereld verbond. Achter de huizen rond het dorpsplein begon het platteland, de velden en de weilanden. Met dien verstande dat zich achter de huizen van de apotheker en de smid, de katholieke kerk van ‘St. Vincentius’ met de bijbehorende begraafplaats bevond. De toren van de kerk richtte zich, op machtige wijze op boven de lage huizen van het dorp. Aan de andere kant van het plein tussen de Kölnerstrasse en de Rhein-allee aan de Pützgasse, zag men de slanke toren van de Protestants Lutherse kerkgemeenschap die, vanuit die zijde zijn dominantie over het dorp wierp. Het dorp bezat ook nog twee stegen of gassen nl. De Erpe-ler Ley, die vanaf de begraafplaats naar de boerderijen leidde, en de Auguststrasse, aan de andere kant van het plein, die de Kölnerstrasse haaks doorsneed en aansloot op de Pütsgasse. Deze gasse uitlopend kwam men op de Rheinallee waar, stroomafwaarts aan het talud van de dijk, een aantal gras-veldjes lagen, die eigendom waren van schapenboer Lochner. Een derde gasse, de Wilburgasse, liep tussen de woningen van de bakker en de visboer en verbond het dorpsplein ook met de Rheinallee.
“ Christopher,” zei op deze ochtend Martin Schreuder, de uitbater van de tapperij, tegen zijn zoon,
” Christopher, vandaag is het een belangrijke dag voor ons dorp.”
“ Weet ik,” zei de zestien jaar oude geestelijk gebrekkige jongen tegen zijn vader.
Christopher was, ondanks zijn geestelijke gebrek, wel gezond van lijf en leden. Zijn hersenstoornis had hem verhinderd ooit te kunnen leren lezen of schrijven of ander belangrijke handelingen uit te voeren

om hem tot een volwaardig lid van de dorsgemeenschap te laten uitgroeien. Toen zijn ouders hem bij het kerkschooltje van de pastoor aanmeldde, werd hij al na twee maanden door de pastoor weggestuurd met de mededeling, dat het beter voor Christopher was in de tapperij klusjes te gaan doen. In de klas was hij voortdurend een bron van ergernis en chaos en werd het de schoolmeester onmogelijk gemaakt om zijn onderwijskundige taak uit te voeren. Kortom de ouders van Christopher moesten hem maar in de tapperij bezighouden, zodat hij zijn ouders van dienst kon zijn.
“ Op het dorpsplein, Christopher, zullen straks heel veel mensen zitten. Het is vandaag Landdagfesten. Je kunt dan niet met de schapen voor het Raadhuis langs het plein oversteken om naar de veldjes aan de dijk te gaan. Snap je dat?”
De jongen knikte.
“ Je moet dus omlopen. Langs de kerk van de pastoor de Grabenstrasse volgen en dan via de Augustgasse doorlopen, de Kölnerstrasse oversteken dan langs de kerk van de Pfarrer naar de dijk lopen. Je mag dus niet met de schapen op het dorpsplein komen. Heb je dat goed begrepen?”
“ Ja vader,” zei de jongen met nietszeggende blik.
“ Dus denk eraan, dat, als je straks bij boer Lochner de schapen ophaalt, je niet over het plein mag gaan.”
De jongen knikte nog een keer en maakte aanstalten om naar zijn werk te vertrekken.
Het gezin Schreuder had slechts één zoon, hun Christopher. Zij waren dolblij geweest toen schapenboer Lochner hen aanbood Christopher als schapenjongen in dienst te willen nemen. De jongen zelf vond het prachtig om met de schapen van veldje naar veldje te trekken om zo de begroeiing van het talud aan de dijk door het grazen van de schapen in bedwang te houden.

Intussen was er al enige drukte op het dorpsplein ontstaan. Van twee kanten stroomden de mensen het dorpsplein op. Ze verlieten hun huizen, kwamen tevoorschijn uit de smalle gassen en strassen, en telkens hoorde men deuren dichtslaan achter de dames, die zich, met garen handschoenen aan, naar het feest begaven. Ieders bewondering ging uit naar de twee hoge kegels vol lampions, die het podium flankeerden; bovendien waren er voor de gevel van het Raadhuis, vier vlaggenstokken aangebracht voorzien van groenlinnen vaandels met gouden opschrift. Op de eerste stond; ‘Aan de Handel’, op het tweede ‘Aan de Landbouw’, op de derde ‘Aan de Industrie’ en op de vierde ‘Aan de schone Kunsten.’

Wachtmeester Brunel had zich met zijn acht brandweerlieden van de vrijwillige brandweer op het dorpsplein verzameld. De burgemeester had hem gevraagd het brandweercorps in te willen zetten als een erehaag op het plein als de hooggeëerde gasten voor het Raadhuis zouden arriveren. De brandweer lieden waren niet alleen spuitgasten maar zij hadden ook de vrijwillige verplichting op zich genomen lid te zijn van het weerbaarheidscorps. Dit corps zou, in tijden van onrust en oorlog, de verdediging van het dorp voor zijn rekening nemen. Helaas beschikte dit corps, door zuinigheidsoverwegingen van de dorpsraad, niet over een eigen uniform. De burgemeester had dan ook gemeend de heldhaftigheid van het brandweercorps te verhogen door de bajonet toe te voegen aan de brandweeruitrusting, zodat de ontvangst van het vorstelijk gezelschap over enige militaire glans zou beschikken. Wachtmeester Brunel inspecteerde en instrueerde zijn mannen om zich gereed te maken voor de ontvangst van de gasten. De wachtmeester, aangesteld vanwege zijn ervaringen in het Pruisische leger, was klein van stuk doch tamelijk gezet. Hij had een bol rond gezicht, waarboven een peenkleurige haardos prijkte, die hij zo goed en zo kwaad als het ging verborgen hield onder grote hoeden of petten. Het brandweercorps bestond uit mannen in allerlei soorten en maten, zoals het mensenras eigen is nl. lange en dunne, dikke en kleine, forse en iele personen. Zijn mannen liepen nu nog ongedwongen over het plein rond, de bajonet losjes op de kolf geplaatst of nonchalant over de schouder geslierd, wachtend op de bevelen, die de wachtmeester straks zou gaan geven.

Koster Demette van de katholieke kerk bemerkte dat er al heel wat belangstellenden, merendeels dagjesmensen uit de omliggende dorpen, zich langzaam op het plein verzamelden. Vindingrijk als hij altijd was, wanneer er iets te verdienen viel en bovendien omdat hij beschikte over de sleutel van het kerkgebouw, was hij op het idee gekomen de knielstoeltjes van de kerk naar het plein te

brengen om op deze wijze munt uit de Landdagfesten te slaan. Hij stelde deze achter de tafels en de stoeltjes van de tapperij op, om deze aan de belangstellenden, á raison van een stuiver, te verhuren Hij slaagde volkomen in zijn opzet want hij kwam oren en armen tekort. De dorpelingen betwistten elkaar de knielstoeltjes, waarvan de biezen geurden naar wierook terwijl de gegadigden in een zekere devotie, zittend steun zochten tegen de ruwe met was van de kaarsen bespatte rugleuningen. Demette had zijn zaakjes, zoals altijd, goed doordacht. Hij wist zelfs te onthouden wie er gebruik van de knielstoeltjes hadden gemaakt en wie als eerste zijn plaats opgaf en een volgende gebruiker de zitplaats innam, dan was hij er als de kippen bij om de nieuwkomer de huur van een stuiver opnieuw op te leggen. Het begon zelfs al druk te worden op het plein. Demette zweette en zeulde voortdurend met knielstoeltjes, die hij nauwelijks met twee tegelijk kon dragen, doch de verdiensten logen er niet om.

Inmiddels waren burgemeester Stiens, de stadsklerk en wethouder Bossche met het groepje nimfen, dat zeer luchtig gekleed was, naar de aanlegsteiger aan de Rheinallee gegaan om daar op de radarstoomboot 'Concordia' te wachten om het prinselijk gezelschap te verwelkomen. Lang behoefden zij niet te wachten, want men had de burgemeester verteld dat de stoomboot stipt op tijd, tien uur, zou arriveren. En inderdaad, na enige minuten te hebben gewacht, kwam de stoomboot, die een bocht in de rivier moest omgaan, vanachter een rots massief te voorschijn. De kapitein liet de stoomfluit driemaal zijn machtige geluid uitstoten, opdat iedereen zou weten dat het prinselijk gezelschap de aanlegsteiger naderde. Na enig manoeuvreren legde de stoomboot aan, de loopplank werd uitgerold en het gezelschap ontscheepte zich.

Zelfbewust stapte de burgervader naar voren om de meest invloedrijke persoon van het gezelschap nl. prins Frederick, de hand te drukken en hem namens het dorp te verwelkomen.
" Hoogheid, ik wens u en uw familie en uw andere gasten van harte welkom en ontvang van onze bloemenmeisjes de hulde waarvan wij zo graag blijk willen geven."
Vervolgens reikten de nimfen, met een keurig uitgevoerde revérence, hun boeketjes aan de prinsen en hun echtgenoten. Ook de grootmeesteres van Sophie en de grootmeester van Willem kregen op deze wijze een boeket aangereikt.
" Uwe edelachtbare Hoogheden, dames en heren, " sprak de burgemeester," ik zou u graag willen uitnodigen ons te willen volgen naar ons schitterende dorp Erpel, waar wij u op een officieel welkom willen verblijden."

De leden van het prinselijk gezelschap, gevolgd door de hofhouding en andere genodigden, volgden de burgemeester en zijn ontvangstcomité de Rheinallee aflopend, om ten slotte, via de Marktgasse, op het dorpsplein aan te komen.

Intussen was de spanning op het dorpsplein gestegen. Men had het fluiten van de stoomboot gehoord en alle ogen waren gericht op de Marktgasse, van waaruit men het hooggeëerde gezelschap verwachtte aan te komen. De harmonie 'Unsere Gesellschaft' bestaande uit 15 personen had, in vol ornaat gestoken, op het podium plaats genomen. De dirigent, Von Himmel, hield zijn dirigeerstokje stevig in de hand geklemd om op het moment, dat het prinselijk gezelschap het plein opliep, hen te ontvangen met vrolijk gespeelde marsmuziek. Voordat hij echter de opmaat voor de eerste tel van het te spelen muziekstuk kon aangeven klonk er op het plein een geweldige knal. Een geweerschot!!! Vrouwen, meisjes en kinderen gilden. Mannen keken verbaasd en trokken hun wenkbrauwen op. Al snel klonk het geruststellend; " Pardon, pardon! Foutje, foutje!" uit de mond van de wachtmeester Brunel, die gewoon was om alles wat hij zei te herhalen.
" Kan gebeuren, kan gebeuren!"
" Niets aan de hand, niets aan de hand!" zei hij om het toegestroomde publiek gerust te stellen.
Inmiddels was het gezelschap om de hoek van de Marktgasse verschenen en klonk er een gejuich op uit de kelen van de aanwezigen. De dirigent sloeg de eerste tel van de welkomstmars aan, terwijl de wachtmeester zijn troep in het gelid zette met het bevel; " Te Wapen."
De wachtmeester stelde zich op voor zijn, op linie staande manschappen, en gaf luid en duidelijk het bevel; " Geeeeeeeeef Aignth !!!!!!!"

Voeten stampten, lichamen rekten zich, borsten zwollen op en buiken werden ingetrokken, kinnen werden in de lucht gepriemd, terwijl de helmen op de hoofden van de heldhaftige brandweermannen wankelden.
“ Presenteeeeeeeeeeeeer Gwehr!!!!”
Kolven kletsten op de straatkeien en werden met een elegante zwier op de schouders geworpen, hetgeen bij Lucas Klein bijna mislukte. De linker ellenboog werd in een hoek van negentig graden gebogen om de linker onderarm, vlak onder de kin doorlopend, de vingertoppen op de loop vlakbij de vervaarlijk uitziende bajonet te laten rusten. Vervolgens maakte de wachtmeester een drietal passen zijwaarts, keerde zijn gelaat naar de hoogwaardigheidsbeklеders, doch omdat zijn helm een maat te groot was, zakte deze hem langzaam over de ogen, en salueerde hij, helaas omdat hij linkshandig was, met de verkeerde hand.
Onder de indruk zijnde passeerde de burgemeester met het vorstelijk gezelschap de mannen van het weerbaarheidscorps, terwijl de prinsen Willem en Frederick en de aanwezige militairen, het eerbetoon beantwoordden door te salueren. Nadat het vorstelijk gezelschap had plaatsgenomen op de klaarstaande stoeltjes van de tapperij en zich achter de tafeltjes posteerde gaf de wachtmeester zijn troep het bevel;
“ Zet af Gweeeeeeeeeeehr !!!!”
Rammelend en kletsend klonken de bajonetten alsof er in een keuken een lading ketels van een plank rolde.
“ Op de plaats, rust.” Klonk het laatste bevel.
De harmonie speelde de volgende mars, terwijl het publiek zichtbaar genoot van het gepresenteerde schouwspel. De burgemeester, gevolgd door de drie leden van de jury, nam zijn plaats in op het podium om de menigte toe te spreken, terwijl de juryleden op de drie stoeltjes, die voor de harmonie nog onbezet waren gebleven, gingen zitten.

Al deze mannen leken op elkaar. Hun weke, blozende gezichten, licht gebruind door de zon, hadden de kleur van appelwijn. Hun bakkebaarden vlokten uit boven hun hoge stijve boorden, die door witte, breed gestrikte dassen op hun plaats werden gehouden. Allen droegen fluwelen vesten met revers. Aan de lange ketting van de horloges hing een kornalijnen medaillonnetje. Gedrieën lieten zij hun handen op de dijen rusten en trokken daarbij zorgvuldig de valse plooien uit hun lakense pantalons die, nog niet afgeglansd zijnde, sterker glommen dan het leer van hun zwarte laarzen.

De burgemeester draaide de muziekstandaard met de partituur om, ordende enige papieren, die hij bij zich had, en legde deze op het ‘Album der Marschmusik, sammeld beim Henrich Heine’ en sprak burgemeester Gerhardt Stiens vervolgens de menigte op het dorpsplein toe;

> *“ Welkom, Uwe Doorluchtige Hoogheden uit Holland, welkom dorpsgenoten, kennissen en vrienden uit de omliggende gemeenten. Het zij mij allereerst vergund hulde te brengen aan de opperste leiding van onze staat Hessen, de koning, mijne heren. Onze soeverein, onze welbeminde vorst, die niet onverschillig blijft voor elke tak van welvaar, hetzij van algemeen of van bijzondere aard, die met zo’n vaste en wijze hand het schip van staat door de nimmer aflatende gevaren van een stormachtige zee stuurt. Hij, die daarbij respect weet af te dwingen voor het land, zowel in vrede- als in oorlogstijd, voor de industrie zowel als de handel, voor de landbouw zowel als schone kunsten. De tijden zijn voorbij, geachte toehoorders, dames en heren, waarin burger-twisten onze pleinen met bloed bezoedelden. Waarin de grondbezitter, de koopman, ja zelfs de werkman ’s avonds vredig in slaap viel om plotseling verschrikt te ontwaken bij het luiden van de brandklokken. Waarin de meest opruiende leuzen brutaalweg de grondvesten ondermijnden…”*

Tijdens de toespraak van de burgemeester vergastten het echtpaar Schreuder het hooggeëerd gezelschap van drankjes en hapjes, in de veronderstelling verkerend, dat de gemeente deze geschonken giften zouden vergoeden. Wetende dat de toespraak van hun burgervader nog wel even kon duren,

besloten zij zoveel mogelijk aan de wensen van het luisterend publiek te voldoen. Bovendien was het voor hen een uitgelezen kans om hun tapperij te promoten en persoonlijk kennis te kunnen maken met de vorstelijke personen van het Hollandse koningshuis. Zij deden dus hun werk zo omzichtig mogelijk om de redevoering van hun burgervader niet te verstoren en liepen af en aan om de bestelde drankjes en hapjes te bezorgen.

"……maar, mijne heren en dames," ging de burgervader verder, " wanneer ik de herinnering aan deze sombere taferelen uit mijn geest ban en de blik richt op de huidige toestand in ons vaderland; Wat zie ik dan ?????....."

Nu de burgervader even een adempauze nam voor het uitspreken van de volgende volzin, werd de aandacht van het publiek getrokken door het geklingel en gemekker, dat uit de Altergasse opklonk. Iedereen op het plein richtte nu zijn blik op datgene, wat zich in deze Gasse afspeelde. Christopher had deze ochtend zijn kudde schapen bij de boerderij van boer Lochner aan de Empeler Ley opgehaald, en was, de waarschuwing van zijn vader volledig vergetend, met schapendoes Bello richting grasveldjes aan de dijk gegaan. Bello voerde de troep schapen aan, terwijl Christopher met zijn staf, achteraan liep. Maar omdat Bello niet op de hoogte was van de veranderde marsroute, liep hij met de kudde achter zich de Grabenstrasse voorbij om vervolgens, zoals hij al jarenlang gewend was, de in het verlengde van de Erpeler Ley liggende Altegasse in te gaan. De kudde van dertig schapen wrong zich een weg door de nauwe Gasse om vervolgens op het dorpsplein te belanden. De afwachtende menigte, die nu de aandacht voor de kudde had, zag deze blatend en bellend de voortvarende burgemeester het spreken beletten, en barstte in een luid gelach uit. Bello leidde onverstoorbaar de kudde tussen het podium en de neergestreken vorstelijke personen met hun hofhouding, waarvan de dames met angstkreetjes zoals 'wat eng' en 'bah, wat vies' reageerden op dit plattelands tafereel. Nieuwsgierig als de schapen waren, plukten zij met hun bek aan de mooie toiletjes van de dames en schurkten hun vettige wollen vacht langs de pantalons van de heren.

Verbijsterd stond de burgemeester dit schouwspel gade te slaan, terwijl Christopher, verbaasd over het vele volk, dat naar zijn verrichtingen kwam kijken, voorbij liep. Vriendelijk lachend wuifde hij, naar links en naar rechts hoofdknikkend, naar het toegestroomde volk, dat hem toelachte.
" Wat zijn er veel mensen naar mij komen kijken?" dacht de schaapsjongen bij zichzelf.
Op dat moment kon de erfprins zich niet meer in houden en met zijn bulderende lach zette hij de aanwezigen nogmaals aan tot een waar lachsalvo als ode aan de onnozele schapenjongen met zijn hond Bello.

Nadat de kudde het podium was gepasseerd en zijn weg vervolgde door de Wilburgasse richting Rheinallee, nam de burgervader de draad van zijn toespraak weer op;

" ……met dank aan onze Christopher, die u zojuist een aardig pastoraal kijkje heeft gegeven op het landelijke leven in ons mooie Erpel. Doch om verder te gaan…….. Handel en schone kunsten bloeien alom; overal brengen nieuwe verkeerswegen, als ook zovele nieuwe aderen in het lichaam van de Staat, nieuwe verhoudingen tot stand. Onze grote industriële centra zijn weer een en al bedrijvigheid en om het dichter bij huis te houden; de werkers, de ambachtslieden en de landbouwers in Erpel dragen hun steentje bij aan het grotere geheel waarin het visionaire beleid van de Kreis Remagen heeft geleid tot de oprichting van de melkfabriek waaraan wij zoveel te danken hebben. Ook deze Landdagfesten zou zonder de inspanning van haar directeur, Meister Schumacher, niet mogelijk zijn geweest. Voordat ik mijn toespraak aan u zal beëindigen wil ik u voorstellen aan onze drie juryleden, die vandaag het keuren van het vee voor hun rekening nemen. Een applaus graag voor de heren, Perquin, Messenmacher en Zocher. Zij zullen, gesteund door hun vakkennis, het vee beoordelen en de prijswinnaars aanwijzen. De uitslag van de keuring kunt u om drie uur vanmiddag meemaken. De prijzen zullen worden uitgereikt door onze hooggeachte dorpsgenoot Meister Alquin."

De burgemeester haalde nu diep adem voor zijn slotzin.

> *“ Geachte aanwezigen, hooggeëerd gezelschap, ik hoop dat u vandaag in ons mooie Erpel een belevenis zult meemaken, die nog lang in uw herinnering zal blijven. Ik verklaar hierbij de Landdagfesten voor geopend.”*

Met een fel akkoord zette de harmoniekapel een pittige mars in waarbij het publiek hun burgemeester enthousiast toejuichte en applaudisserend de opening van de Landdagfesten inluidde. Bijna iedereen stond op, nu de burgemeester zijn toespraak had beëindigd, om het uitgestalde in de kraampjes op het dorpsplein te gaan bewonderen. Zo ook de drie juryleden, doch zij namen echter plaats op de banken voor de tapperij ‘De Zwarte Leeuw’ omdat zij, tijdens de redevoering van de burgemeester, smachtend hadden moeten toezien hoe de dienbladen vol glazen bier e.d., die aan het hooggeëerd gezelschap waren geoffreerd, en aan hun neus voorbij gingen. De harmoniekapel speelde onverdroten voort en liet het ene na het andere muziekstuk over het plein schallen.

Het vorstelijk echtpaar, begeleid door de burgemeester en diens echtgenote, evenals de andere leden van het prinselijk gezelschap, scharrelden benieuwd naar datgene, wat de kraampjes te bieden hadden, langs de uitgestalde waren en vorderden zodoende slechts langzaam naar het eind van het dorpsplein, waar deze over ging in de Kölnerstrasse.

Langs deze weg, richting Bad Honnef, had men aan de rechterzijde, achter de woningen van de Augustgasse, kralen ingericht waar het vee, dat meedeed met de wedstrijd, was ondergebracht. De koeien stonden met de koppen naar het afrasteringstouw gekeerd. Varkens wroetten vadsig met hun snuit in de grond, vaarzen loeiden, terwijl melkkoeien in de wei met een poot onder het lijf getrokken, languit op hun buik in het gras lagen. Traag herkauwend knipten zij met hun zware oogleden tegen de vliegen, die rond hun kop zwermden. Paardenfokkers hielden hun steigerende hengsten, die met opengesperde neusgaten hinnikten naar de merries en hun veulens. De merries straalden rust en eenvoud uit, met gestrekt hals en afhangende manen, terwijl hun veulens zich in hun schaduw koesterden en zo nu en dan oprezen om wat bij hun moeder te gaan drinken. Op ongeveer honderd passen buiten de kraal, stond een grote, rood/bonte stier. Geketend met een ijzeren ring door zijn neus, onbeweeglijk als een bronzen kolos. Een kind in rafelige kleren, hield hem vast aan een touw. Nu het voorjaar voorbij was, had de vader weinig inkomsten omdat de tijd, dat men de boerderijen langs ging, al lang achter de rug was.

Aan de andere kant van de Kölnerstrasse en achter de tuinen van de woningen aan de Putzgasse, had men over een lengte van vijftig meter een toernooibaan uitgezet voor het ringsteken. Een aantal jonge mannen waren al bezig elkaar in vaardigheid van het ringsteken te betwisten. De baan was, links en rechts over de hele lengte met touw afgezet, zodat het publiek zich veilig kon wanen. De baan bezat halverwege een soort van galgopstelling, waaraan een grote haak met een gordijnroedering was aangebracht. In het ringsteekspel is het nu de bedoeling dat de ringstekers, gezeten op een paard, in volle galop met een lans, gelijkend op een grote biljartkeu, deze ring van de haak af wippen om deze aan het eind van de baan af te geven aan de spelleider, die dan een notitie maakte in zijn wedstrijdboek.

De erfprins, die bij het zien van dit spel al direct zijn hart eraan had verpand, bedacht zich geen moment. Hij liep op generaal Bagelaar af en zei; “ Generaal, zullen wij een spelletje ringsteken doen?” De generaal, die wel wat zag in deze vorm van afleiding, stemde toe in zijn deelname. Vervolgens liep Willem naar een jongeman toe om zich in het wedstrijdboek te laten noteren.

“Wir wünschen auch etwas Spasz machen. Dürfen wir einmal mitspielen?“

„ Einmal? Nein, das ist nicht möglich. Sie müssen mindestens zum dritten Mal reiten.“

„ Das ist sehr gut. Notieren sie mal unsere nahmen.“

De jongeman noteerde de namen, die de erfprins hem opgaf en gaf deze vervolgens door aan de spelleider, die op een verhoog aan het eind van de baan stond, zodat hij een goed overzicht had over

het toernooiveld. Bovendien beschikte de spelleider, kapitein ‘Ruhrbinder’, van de veerboot naar Remagen, over een roeptoeter, waarmee hij op luide toon de namen van de deelnemers kon afroepen. De kapitein was een grof gebouwde persoonlijkheid met een zwarte haardos, waarop een schipperspet prijkte, zijn gezicht was getooid met een zwarte brede baard, terwijl hij gekleed was in een zwarte schipperstrui, waarop een anker was geborduurd. Een zwarte broek met stukken op de knieën completeerde zijn outfit.
“ Damen und Heln,” riep de spelleider door zijn toeter. Helaas was deze man behept met een klein spraakgebrek waardoor hij de ‘r’ klank omzette in een vette ‘l’ klank.
“ Damen und Heln, nun machen fül Sie einige hochachtungsvolle Pelsonen sich in das Kampf welfen fül die Lingeln Bohkaal. Ich schlage sie fül; Leiter eins; Del Elfplinz, Wilhelm von Olanien, zweitens; Del Genelaal Bagelaal und zum dlittens Del Plinz Fledelik von Olanien.“
Willem liep stoïcijns naar het begin van de toernooibaan om zijn wedstrijdpaard, een stevig werkpaard, te bestijgen. De wedstrijdleiding had voor dit spel de beschikking over een drietal knollen op vergevorderde leeftijd. De eerste en oudste knol ‘Nellie’, een lichtbruine merrie met lange blonde manen. Het tweede paard, de zwarte ‘Lucia’ viel ten deel aan de generaal, terwijl prins Frederick de gepensioneerde hengst ‘Victor’ zou berijden.

Toen de spelleider de namen van de deelnemende hooggeëerde gasten had omgeroepen, spoedde iedereen zich naar het toernooiveld om de verrichtingen van de vorstelijke gasten te aanschouwen. Echter wel tot verdriet van het echtpaar Schreuder, dat hun klandizie spoorslags zag vertrekken naar het toernooiveld. De spelleider riep om; “ Elfplinz Wilhelm, Sie dülfe anfangen.”
Een groots applaus en gejuich stegen op, iedereen moedigde de erfprins aan.
De erfprins besteeg de brede rug van de boerenknol, nam een ringsteeklans aan en gaf het paard op zo’n ongehoorde manier de sporen, dat het beest, die dit nog nooit had meegemaakt, met een grote sprong voorwaarts wegdenderde richting ringsteekgalg. Het beest maakte zoveel oncontroleerbare bewegingen, dat de erfprins niet de gelegenheid kreeg zijn lans in positie te brengen en de ring al was gepasseerd voordat hij kon aanleggen. Met grote moeite wist de prins vervolgens ‘Nellie’ vlak voor het verhoog van de spelleider, tot stiltand te brengen. Teleurgesteld keek Willem richting ringsteekgalg om vervolgens, om het publiek heen, dat hem eerst had toegejuicht maar nu hij gefaald had op een boegroep onthaalde, weer naar het startpunt van de toernooibaan ging.
“ Helaas,” riep de spelleider door zijn toeter, “ Del Elfplinz habe kein gutel elfolg gehabt. Del folgende Leitel ist der Genelaal Bagelaal.”
De generaal besteeg ‘Zwarte Lucia’ spoorde haar aan tot een rustige draf, waarbij hij zonder moeite de ring van de haak wist te steken.
“ Plachtvoll gemacht Genelaal. Sie habe dlei punkten veldient.“
Vervolgens zou prins Frederick zijn kunsten gaan vertonen, doch hij werd sterk gehinderd door zijn echtgenote Louise van Pruisen, die hem ervan wilde weerhouden deel te nemen aan het spel.
“ Toe Louise, het is maar een spelletje! Laat ons toch even.”
“ Nee, Frederick, dat is voor iemand van jouw leeftijd veel te gevaarlijk. Je zou van je paard kunnen vallen en het ermee kunnen doen!”
“ Ach Louise, doe toch niet zo dramatisch.”
De spelleider kondigde de volgende ruiter aan; “ Und nun del Plinz Fledelik van Olanien.”
Prins Frederick deed zijn best op ‘Victor’ doch, omdat hij al geruime tijd niet meer te paard had gezeten, had hij geen enkel succes bij dit steekspel.
Nadat iedere ruiter driemaal een poging had gewaagd, en telkens door het toegestroomde volk enthousiast was aangemoedigd, las de spelleider de eindstand van het spel op.
“ Elfplinz Wilhelm – Zwei Linge gestochen.“
„ Genelaal Bagelaal - Dlei Linge gestochen.”
“ Plinz Fledelik – Keine Linge gestochen.“
„ Del genelaal Bagelaal ist der triumfator; Wil danke Sie fül das Spiel,“ zei de spelleider, waarna er een warm applaus opsteeg voor de dappere ringstekers.

Na dit intermezzo liepen de dames van het gezelschap weer terug naar het dorpsplein om daar van al het fraais, dat deze boerenbevolking had aan te bieden, kennis te nemen
De heren, en ook de prinsen, begaven zich naar de kralen om het vee van dichtbij te bekijken. Inmiddels hadden de heren keurmeesters hun biertjes opgedronken en besloten zij, gewapend met de keuringspapieren, potlood en notitieboekje, het vee te gaan keuren. Zij namen de kortste weg naar de ter keuring aangeboden dieren en moesten regelmatig op het plein uitwijken voor het rondwandelende publiek. Voor de boerinnen en boerenmeiden met hun blauwe kousen, lage schoenen met gesp en zilveren ringen. Hun kleding rook naar melk. Ze liepen naar het keuringsveld, dat was aangebracht voor de feesttent, voor een rij populieren, die de gemeentegrens aangaf met het naburige dorp Unkel.

De juryleden stapten met zware tred tussen de rijen koeien, varkens, paarden, vaarzen en veulens door, gevolgd door de trotse eigenaren, die de kwaliteit van hun dieren ten volle aanprezen om een zo goed mogelijke beoordeling te krijgen. Vervolgens beraadslaagden zij met elkaar. Zij betastten de schoften en de borsten van het melkvee, tilden de staarten op om een beter zicht op de uiers te hebben en gaven dan hun beoordeling. Eén van hen, die het meeste aanzien scheen te hebben, meister Perquin, maakte tijdens de keuring aantekeningen in een notitieboekje. Eén voor één werden de dieren gemonsterd. Aan de horens van de koeien hing een grote papieren, rozet waarop de naam van de eigenaar en het nummer van de koe was vermeld. Zo werkten de juryleden de rij koeien af om vervolgens de varkens in de kraal, de vaarzen in de wei en de veulens te beoordelen. De hengsten werden beoordeeld voor de feesttent waar de fokkers hun te keuren dier één voor één de kraal in leidden om eerst stapvoets met het dier en vervolgens in draf het dier nog een keer voor de keurmeesters te laten voorbijgaan.
Na ruim een uur was het keuren van de dieren gebeurd en trokken de keurmeesters zich terug in de feesttent om de winnaars uit de verschillende categorieën te kiezen en de oorkondes met de keuringspapieren uit te schrijven.

De leden van het vorstelijke gezelschap, en met name de dames, vermaakten zich uitstekend op het dorpsplein, waar inmiddels steeds meer mensen neerstreken voor de tapperij of op de stoeltjes voor het podium om zich te laven aan allerlei soorten alcoholica of aangename spijzen. Het echtpaar Schreuder kwam dan ook handen tekort om iedereen naar wens te bedienen. Demette wist voortdurend de gebruikers van de knielstoeltjes te bewegen om toch vooral de stuiver huur te betalen. Zo verliep de voormiddag in gepaste stemming en onder een aangenaam schijnend zonnetje, totdat het moment van de prijsuitreiking om drie uur zou plaatsvinden.

Omstreeks drie uur waren de meeste stoeltjes voor het podium door de nieuwsgierigen weer bezet. De burgemeester had zijn plaats op het podium en achter de muziekstandaard weer ingenomen en wachtte ongeduldig op het voornaamste lid van zijn dorpsgemeenschap, de advocaat Jozias Alquin, die een functie bekleedde bij de prefectuur van de Kreiz Remagen. De advocaat was aangezocht om een toespraak te houden en de prijzen van de keuringswedstrijd uit te reiken. Traag gleden de minuten voorbij terwijl iedereen in een gezellige stemming met een ander in gesprek was. Zo ook het hooggeëerde gezelschap waar prins Willem hoog opgaf van zijn succes bij het ringsteken. Prinses Sophie was heel wat minder luidruchtig en onderhield zich op gepaste wijze met haar aangetrouwde oom en tante, prins Frederick en prinses Louise van Pruisen.

Nadat er zo een tiental minuten waren verstreken, werd de burgemeester werkelijk ongerust. " Hij zal het toch niet vergeten zijn?" schoot het hem door het hoofd, " ik heb het er gisteren nog met hem over gehad."
De wachtmeester Brunel had zijn afdeling brandweerlieden voorlopig in de ruststand gezet om de dingen, die zouden komen, af te wachten.
" Waar blijft die man toch?" siste één van de juryleden tegen de naast hem zittende medejurylid.
De juryleden en de burgemeester verkeerden nu in opperste staat van verlegenheid. Moesten ze alvast beginnen? Of was het beter nog even te wachten?
Eindelijk verscheen, achteraan op het plein, een groot zwart rijtuig uit de Putzgasse, dat met een enorme vaart het plein opstoof. De koets werd getrokken door twee magere paarden, die

voortgerammeld werden door een koetsier wiens witte haren als manen van een paard in de wind opwoeien. Wachtmeester Brunel had nog juist de tijd om het bevel ‘te wapen’ te roepen, waarop zijn mannen halsoverkop naar de aan rotten staande geweren renden om zich in linie op te stellen naast het podium. De koetsier mende de koets met een vervaarlijke snelheid tot aan het podium, wist het rijtuig, waarvan de deuren beschilderd waren met het stadswapen van Remagen, op tijd te doen stoppen om zo dadelijk de advocaat uit te laten stijgen. Wachtmeester Brunel zette zijn weerbaarheidscorps in de houding om de hoge afgevaardigde een saluut te brengen. Uit de koets stapte nu een matig gezet heer, in een gewoon zwart kostuum met zilver stiksel. Hij had een hoog kaal voorhoofd, droeg een kruinstukje en met zijn vaalbleke gezicht leek hij de goedheid zelve te zijn. Zijn vestpanden werden bijeengehouden door een zilveren ketting, terwijl zijn mollige vingers bijna allemaal gesierd werden door grote, zilveren ringen met edelstenen. Een lorgnet bungelde achteloos voor zijn enigszins gezette buik. De broekspijpen gingen even onder de knieën over in witte kniekousen, terwijl de man de driekanten hoed opzette, zodra hij uit het rijtuig was. De man bleek de burgemeester te herkennen aan zijn feestelijke sjerp en deelde hem op gedempte toon mede dat advocaat Alquin helaas verhinderd was te komen en dat hij, raadslid van de prefectuur van Remagen, de taak van de advocaat zou overnemen. Hij verontschuldigde zich verschillende malen voor de ontstane situatie waarop de burgemeester beleefd antwoordde dat hij er een beetje confuus van was. De burgemeester overlegde met het raadslid over de te volgen procedure en nam vervolgens het woord.

> *“ Geachte aanwezigen, prinselijke hoogheden, ik mag u hier voorstellen aan Doctor Josef Weissbein, die vandaag de honneurs van onze geliefde dorpsgenoot Meister Alquin zal overnemen wegens enige ongesteldheid van onze dorpsgenoot. Ik vraag uw aandacht voor hetgeen Doctor Weissbein u te zeggen heeft over onze Landdagfesten en de waarden, die hij hecht aan onze gemeenschap*.”

De burgemeester trad nu terug terwijl de genoemde heer Weissbein zich achter de muziekstandaard opstelde.

> *“ Beste toehoorders en Uwe hoogheden, het is mij een eer u te mogen toespreken op deze Landdagfesten, die nu weer voor de veertiende keer in dit mooie dorp Erpel aan De Rijn wordt gehouden. Ik wil u complimenteren met datgene wat u hier in de Kreis Remagen. Tot stand hebt gebracht. U, agrariërs en landarbeiders, U, vreedzame pioniers van een belangrijk deel van onze beschaving! U, mannen van de vooruitgang en de zedelijke waarden! U, zult begrepen hebben, zeg ik, dat de politieke stormen waarlijk meer te duchten zijn dan de atmosferische storingen. En wie zou zich daarover verbazen, mijne heren en dames? Slechts diegene, die zo blind zou zijn, zo diep gezonken, en ik aarzel niet dit woord te gebruiken, diep gezonken in de vooroordelen van een voorbije tijd, dat hij nog steeds de geest van de agrarische bevolking niet kan bevatten. Waar, inderdaad, vinden wij meer vaderlandsliefde dan op het platteland? Waar vinden wij een grotere toewijding aan het algemene belang? Kortom; meer intelligentie. En ik doel hier niet, mijne heren en dames, op die oppervlakkige intelligentie; dat ijdele sieraad der ledige geesten, maar veeleer op de diepzinnige, bezonken intelligentie, die er voor alles op gericht is een nuttig doel na te streven en die op deze wijze bijdraagt tot ieders welzijn. Tot de algemene vooruitgang en steun aan de Staat, als vrucht van eerbied voor de wet en het vervullen van de plicht……*

Het aanwezige publiek hoorde met open mond en strakke gezichten toe, naar deze redenaar, om zijn woorden in zich op te nemen, zijn woorden te absorberen. De burgemeester, die naast de juryleden was gaan zitten, luisterde met ogen zo groot als schoteltjes en voelde zijn oren tuiten; “ Wat een redenaar is die man, en dat allemaal zonder ook maar een stukje papier,” fluisterde hij gedachteloos voor zich uit.

De juryleden, moe na de gedane arbeid van het keuren en het gebruik van diverse pinten bier, lieten hun kin traag naar hun vest omlaag zinken ten teken van bijval. Aan de voet van het podium leunde het weerbaarheidscorps op hun bajonet, terwijl hun wachtmeester Brunel, naast zijn mannen in het gelid staand en onbeweeglijk in de houding, zijn ellenbogen naar buiten had gedraaid en de punt van zijn sabel voor zijn neus langs, in de lucht geheven hield. Als hij al iets van het geheel verstond, zien deed hij het in elk geval niet. De klep van zijn helm was hem langzaam tot op de neus gezakt. Het plein was nu tot aan de huizen toe afgeladen met mensen. Ze hingen uit de ramen of stonden in de deuropeningen. Ondanks de stilte, die de menigte betrachtte, ging de stem van Doctor Weissbein telkens teloor. Zijn zinnen kwamen bij flarden over en werden zo nu en dan, overstemd door het geschuifel van stoelen of door het plotseling opsteken van het langgerekte geloei van één van de in de kraal staande koeien.

> *…….en zou ik, mijne heren en dames, hier nog het nut van de landbouw dienen aan te tonen? Wie is het immers die in al onze behoeften voorziet? Wie verschaft ons datgene wat wij nodig hebben? Is dat niet de agrariër? Die agrariër, die met zijn nijvere hand de voren in zijn akker bezaait en het graan doet rijpen, welk graan tot poeder vermaalt door vernuftige werktuigen en dan onder de naam 'meel' de fabriek verlaat! Naar de steden wordt vervoerd om dan bij de bakker te worden gebruikt, die het verwerkt tot voedsel, brood en gebak, voor rijk en arm! En is het niet alweer de agrariër die, ten behoeve van onze kleding en schoeisel, zijn talrijke kudden verzorgt en vetmest in de weiden? Want, hoe zouden wij ons kleden, hoe zouden wij ons voeden zonder die agrariër? Wie van ons is er niet van doordrongen van het grote belang dat het platteland voor het volk van onze staat heeft?*
>
> *GAAT voort…!! VOLHARDT….. !! Leen uw oor noch aan de inblazingen van de sleur, noch aan de voorbarige raadgevingen van roekeloze charlatans!! Wijdt u voor alles aan de verbetering van de grond, aan een goede bemesting van diezelfde grond, aan de ontwikkeling van uitmuntende paarden-, koeien-, schapen-, en varkensrassen. Moge deze Landdagfesten voor u worden tot een vreedzaam strijdperk waaruit de overwinnaar te voorschijn treedt om de hand te drukken aan de overwonnene teneinde zich met hem te verbroederen in de hoop op een nog groter succes!!*

Hierop boog Doctor Weissbein naar zijn luisterend publiek, deed een stap achterwaarts ten teken dat zijn toespraak ten einde was en hij het daverend applaus van de menigte in ontvangst nam.
Nu nam de burgemeester weer plaats achter de muziekstandaard, bedankte doctor Weissbein voor zijn bijdrage aan deze Landdagfesten. Vervolgens nodigde hij hem en de juryleden uit over te gaan tot de prijsuitreiking van de Landdagfestenkeuring.

Nu nam de burgemeester weer het woord en stelde hij de voorzitter van de jury, Meister Perquin, voor die de prijsuitreiking van de Landdagfestenkeuring voor zijn rekening zou nemen. De heren Weissbein en Stiens gingen zitten terwijl de voorzitter en zijn medejuryleden zich rondom de muziekstandaard groepeerden. Ofschoon de voorzitter niet zo bloemrijk in zijn toespraak was dan het edelachtbare raadslid, onderscheidde hij zich vooral door zijn zakelijke aanpak en de gedetailleerde kennis over de onderwerpen en kondigde hij ten slotte de prijswinnaars aan.
" Categorie; Melkveehouders," verkondigde Meister Perquin vanaf zijn verhoogde standplaats," de heer Timmermans uit Erpel, een gouden medaille."
Een persoon maakte zich los uit de menigte, trad naar voren om zijn prijs, de oorkonde en de medaille, in ontvangst te nemen. Vervolgens geschiedde hetzelfde ritueel voor de zilveren en bronzen prijzen. Op diezelfde wijze werden ook de prijzen vergeven aan de winnaars in de categorieën; paarden, veulens, varkens, fokmerries, fokzeugen enz.

Nadat elke prijswinnaar zijn prijs in ontvangst had genomen werd de plechtige prijsuitreiking met een dankwoord door de burgemeester afgesloten en omdat de winnaars dit jaar praktisch dezelfde

waren als die van voorgaande jaren, werd er geen onvertogen woord gehoord. De burgemeester stelde zich weer achter het spreekgestoelte op om zijn slotrede uit te spreken.

" Beste dorpsgenoten, buurtgenoten uit de omliggende gemeenten en, met respect, het hooggeëerd prinselijk gezelschap, ik wil, voordat ik u mijn laatste woord geef, u nog op de feeste-lijkheden wijzen die straks na dit officiële gedeelte te horen en te zien zijn. Zo zal het jeugdorkest van de harmonie 'Unsere Gesellschaft' een optreden verzorgen en zullen er nadien op het plein nog diverse demonstraties gegeven worden door o.a. onze volksdansgroep 'Die heißere Holzschuhe' en onze boogschuttervereniging 'Die fliegende Pfeil'. Ten slotte wil ik u attenderen op het grootse, spectaculaire en feeërieke vuurwerk, dat vanavond om half elf vanaf de veerboot op de Rijn ontstoken zal gaan worden. Ik groet u hartelijk en bedank u voor uw aanwezigheid en belangstelling. Ik hoop dat u nog een prettig vervolg van onze Landdagfesten hier in Erpel zult beleven."

Na deze laatste woorden zette de harmonie een vrolijke mars in om het officiële einde van de plechtigheid muzikaal te omlijsten. Nu de redevoeringen waren afgelopen verspreidde het publiek zich en vatte iedereen zijn oude rolpatroon weer op en namen de dingen weer hun dagelijkse loop; de boeren snauwden hun knechten af, deze sloegen op hun beurt weer de beesten die, met lauwerkransen behangen, als overwinnaars naar hun stallen terug sjokten.

De burgemeester, de dorpsklerk, de wethouder en doctor Weissbein, gingen gesprekken aan met de leden van het prinselijk gezelschap, dat te kennen gaf, bij monde van prins Frederick, dat zij zich terug wilden trekken op het stoomschip 'Concordia', waarna zij uitgeleide werden gedaan door de hoogwaardigheidsfunctionarissen van het dorp. Inmiddels had wachtmeester Brunel zijn weerbaar-heidscorps voor de afmars opgesteld en gaf het bevel; " Voorwaaaaaarts Mars!"
De afdeling heldhaftigen zette zich, met het geweer op de schouder en met de verse broodjes ham, kaas of worst aan de bajonet gespietst, triomfantelijk in beweging naar de Wilburgasse om vervolgens richting brandmeesterhuisje aan de voet van de dijk van de Rheinallee afgemarcheerd te worden. Terwijl het prinselijk gezelschap hun intrek namen op het stoomschip 'Concordia'.

Voor Willem en Sophie verliep de middag aan boord van het schip op een ontspannende wijze. Willem vermaakte zich met het mannelijke deel van het gezelschap. Speelde een spelletje 'hombre' en schepte op over zijn prestaties bij het paardrijden. Sophie bevond zich in het gezelschap dames, dat haar het meest na aan het hart lag, nl. haar tante Louise en haar vriendin La Harpe en nog een paar andere. Zij onderhielden zich over de nieuwste mode, specifieke vrouwenzaken en de moderne ideeën over het vrouwenrecht. Sophie betuigde voor de zoveelste maal haar teleurstelling over het niet doorgaan van de huwelijksreis naar Zwitserland en dat zij nu, gedwongen hoppend van het ene naar het andere dorpje op de Rijn moest dobberen op deze huwelijksreis.

Nadat iedereen zich voor het souper had opgeknapt, werd rond acht uur een uitgebreide maal-tijd opgediend, waarbij de koks hun uiterste best hadden gedaan om een onvergetelijke viergangen souper op tafel te zetten, waarbij een aan het spit gebraden speenvarken het klapstuk van de maaltijd zou vormen. Sophie en Willem zaten, enigszins afgezonderd van de anderen, aan hun privé-tafeltje voor de voorplecht aan het raam. Sophie had, na een paar nare ervaringen met Willem op deze dag, niet veel zin om een hoogstaand gesprek met haar echtgenoot te voeren. Willem, op zijn beurt, had het liefst tussen de anderen aan de lange tafels willen zitten. Een zigeunerorkest, bestaande uit zes personen, speelde romantische zigeunermelodieën tijdens dit eetfestijn en de uitmuntende violist, die tevens de leider van het orkest was, wist met zijn gevoelige toonbeheersing bij vooral het vrouwelijke deel van de hofhouding, een gevoelige snaar te raken. Met prachtige glissando's in de melancholieke melodieën wist de man zijn toehoorders te boeien en zelfs enkele van hen aan te zetten tot het maken van een geïmproviseerd zigeunerdansje. Zo liet ook Willem zich niet onbetuigd en wist op een dwaze manier het meereizende gezelschap te laten lachen om zijn fratsen tijdens zijn dansjes. Een activiteit

echter, die Sophie weinig kon waarderen omdat hij haar gedurende die tijd alleen aan hun tafeltje liet zitten. Toen het souper zijn einde naderde, het dessert was net opgediend, klonk er vanaf de rivier en aantal luide knallen, waarna een lichtschijnsel zich over de omgeving verspreidde.
“ Het gaat beginnen,” zei een aantal zenuwachtig ogende dames, zij stonden op en verlieten in hun luxueuze avondkleding het scheepsrestaurant.
“ Het gaat beginnen,” herhaalde freule Emily Van Pabst van Bingerden, die dankzij de bemiddeling van haar oom, de baron van Heeckeren, hofdame was geworden bij het jonge echtpaar. Een functie overigens, waarvan men verwacht werd, dat degene die deze vervult, altijd ongehuwd zou blijven om zodoende voor het leven gebonden te zijn aan het hof van de Oranjes. De freule zag er voor haar leeftijd van 27 jaar, goed verzorgd uit. Zij was een redelijk fors van gestalte, had een aangenaam en prettig gezicht waarin haar smalle wenkbrauwen haar bruine ogen omlijstten. Een spitse neus accentueerde haar gezicht, terwijl de fijne, kleine mond haar intellectuele achtergrond verried. Zij droeg die avond een zachtblauwe satijnen avondjurk met een uitbollende rok. Het lijfje was op de rug grotendeels onbedekt, waardoor men haar fraaie schouders goed kon waarnemen, indien zij ze niet met haar donkerblauwe zijden sjaal afdekte. Nu bedekte ze haar schouders om met de anderen naar het bovendek te gaan om daar te genieten van het aanstaande vuurwerkspektakel. Tenslotte bleven alleen de erfprins en prinses Sophie achter in het restaurant waar zij elkaar, staand tussen de tafeltjes met de restanten van dessert, aankeken.
“ Ga je mee naar het vuurwerk kijken, Sophie?” vroeg Willem.
“ Dacht je dat ik daar nu zin in had? Je hebt me de hele dag alleen gelaten. Geen moment heb je de moeite genomen om samen met mij deel te nemen aan het Landdagfeest. Nee, jij moest zo nodig je eigen pleziertjes najagen. Ringsteekspelletjes doen, terwijl jij je niet om mij bekommerde.”
“ Wat zeg je me nu, Sophie?”
“ Je laat me gewoon achter bij die vrouwen van jouw hofhouding, die me niet kennen en me zelfs negeren.”
“ Je kunt niet over iedereen heersen, Sophie. Je zult je moeten aanpassen aan de gewoontes, zoals die bij ons hof in acht worden genomen.”
“ Ons hof ?? Jouw hof zal je bedoelen. Een hofhouding, die door jou gemanipuleerd wordt.”
“ Dit is beledigend! Je bent mijn vrouw en je hebt je te conformeren aan die zaken, zoals ik die voor ogen heb. Opstandigheid van jou zal ik niet tolereren. Ik laat mijn waardigheid en aanzien niet door jou bezoedelen!”
“ Ik voel me voortdurend in de steek gelaten door jou. Geen moment heb je je arm om me heen geslagen of heb je op een andere manier je genegenheid voor mij getoond.”
“ Och, Sophie. Houd toch op met die ziekelijke malligheden. Je bent nu erfprinses en je dient je als zodanig te gedragen. Wat zullen zij van de hofhouding wel niet gaan denken als je je weerbarstig opstelt. Je ondermijnt mijn gezag, dat wil en kan ik niet tolereren.”
“ Ik voel me door jou, Willem, in de steek gelaten. En nu heb ik geen zin om met jou naar dat vuurwerk te gaan kijken. Ik ga naar mijn slaapcabine, ik heb hoofdpijn gekregen.”
“ Je doet maar. Denk maar niet dat je mij met die fratsen kan vermurwen!”
Sophie draaide zich van hem af, vocht tegen haar tranen en liep snel het scheepsrestaurant uit richting slaapvertrekken.

Nu Sophie zich niets liet liggen aan Willem en hij niet de behoefte had haar achterna te gaan, haalde hij zijn schouders op en mompelde bij zichzelf; “ Ze heeft ook altijd wat. Maar ik ga naar het vuurwerk kijken.” Waarop hij vervolgens het restaurant verliet.
De erfprins begaf zich naar het hoger gelegen bovendek en zag daar de leden van zijn gezelschap vol bewondering naar het vuurwerk kijken. Nu de avond al ver gevorderd was, blonk het vuurwerk des te schitterender tegen de donkerblauwe nachthemel, waar een enkele ster deze maanloze nacht verlichtte. Op de kade stonden de inwoners van het dorpje Erpel bijeen gestroomd om vanuit hun standpunt het vuurwerk, dat vanaf de veerpont midden op De Rijn werd afgevuurd, te bewonderen.

De vele ‘ah’s, ‘oh’s en ‘wat mooi’ waren dan ook regelmatig bij elke uiteenspattende vuurbal te horen. Romeinse kaarsen, uit elkaar spattende vuurballen en sissende en slingerende vuurpijlen werden door het vuurwerk duo, de brandweerwachtmeester Brunel en de veerpontkapitein Ruhrbinder regelmatig ontstoken. Het merendeel van het vuurwerk kwam goed tot ontbranding, slechts een enkel stuk vuurwerk weigerde, omdat het pakket destijds opgeslagen was in de vochtige kelder van het brandweermeesterhuisje. Bij elk weigerend vuurwerk kon men steevast rekenen op een paar stevige vloeken van de veerpontkapitein, die tot ver over de rivier te horen waren.

Intussen was de erfprins het van het vuurwerk genietende gezelschap in de rug genaderd. Hij ging naast de niet onknappe freule Van Pabst van Bingerden staan, legde zijn hand, in een opwelling, op haar rechterheup en voelde de zachtheid van haar satijnen avondtoilet en de ronding van haar heup. Er trok een lichte rilling door het vrouwenlichaam toen hij haar aanraakte. Zij wendde haar hoofd naar hem toe en keek hem glimlachend aan, terwijl zij een enorme blos op haar wangen voelde opkomen. Hij liet zijn hand vanaf haar heup naar haar onderrug glijden om vervolgens met zijn vingers langzaam langs haar ruggengraad omhoog te wandelen, onder haar sjaal door en over haar blote schouders. Ten slotte gaf hij een klein kneepje in haar nek, waardoor de freule een tinteling over haar rug voelde lopen en zij de prins nogmaals lachend aankeek.
“ Hoogheid, u bent ondeugend,” fluisterde zij tegen hem.
“ Niet ondeugender dan anders, mijn beste freule.”
Ondertussen werd de ene na de andere vuurpijl de lucht in geschoten om vervolgens uiteen te spatten in rode, witte, groene en andere kleurige vuurballen. Iedereen had het hoofd opgeheven om maar niets te missen van dit illuminerende spektakel.
De erfprins die, doordat de freule niet afwijzend reageerde, zich aangemoedigd voelde, pakte haar onder haar oksel beet en drukte haar lichaam zachtjes tegen de zijne. Zij grinnikte en liet zich ook deze avances welgevallen.
“ Ach hoogheid, u maakt mij verlegen,” fluisterde ze voorzichtig, terwijl een spetterende vuurbal de omgeving in een helder licht zette.
“ Dat is ook de bedoeling,” fluisterde de erfprins in haar oor, “ een verlegen knappe dame is als een roos in de dagenraad.”
“ U bent romantisch en dichterlijk.”
De prins voelde zich veel meer dan romantisch en dichterlijk doch vond het niet fijntjes om dat de freule mee te delen. Hij had een enorme behoefte aan een vrouw, een vrouw, die hij wilde beminnen in dit adembenemende schouwspel van feeëriek licht, terwijl de warmte van het vrouwenlichaam, dat tegen hem aan rustte, hem opwond.
Onverdroten zette het vuurwerkduo in de veerpont hun feestbijdrage voort, totdat de hele voorraad vuurpijlen op was. De mannen besloten de voorstelling met het afsteken van de grootste vuurpijl, die uiteen spatte in verschillende gekleurde vuurbollen, die ieders bewondering wekte. Na deze laatste lichtexplosie klonk er van de Rijnoever en vanaf de ‘Concordia’ een luid applaus op voor het vertoonde spektakel. De toeschouwers op de ‘Concordia’ verlieten het bovendek om weer plaats te nemen in het tot balzaal omgetoverde restaurant, waar het zigeunerorkest hen onthaalde met een Hongaarse Csardas en volkswijsjes.

Iedereen genoot van deze avond en gaf uiting aan zijn feestelijk gevoel door mee te doen aan de uitnodigingen van de orkestleider door zich op de dansvloer te begeven en verschillende dansen, waarbij de Ländler het meest populaire dans was, mee te dansen. De erfprins danste praktisch met alle dames van de hofhouding en in het bijzonder veelvuldig met de freule Van Pabst van Bingerden. Dit dansfestijn duurde tot ver na middernacht, alvorens het orkest zijn laatste melodieën had gespeeld en aanstalten maakte om te vertrekken. De erfprins had graag gezien dat dit festijn nog wat langer had geduurd doch de dames vonden dat het wel lang genoeg geduurd had en vertrokken één voor één naar hun slaapcabine om daar de stilte van de nacht op te zoeken. Uiteindelijk zocht ook Willem zijn eenpersoonsslaapcabine op. Hij kleedde zich om voor de nacht, zette een patrijspoort in zijn hut wijd

open, om zo wat koelte van de rivier in zijn slaapvertrek binnen te laten. Hij stapte in bed, trok enkel het laken over zijn ontblote bovenlijf en trachtte de slaap te vatten.

Buiten was het inmiddels doodstil geworden. Geen geritsel van boombladeren of geruis van menselijke activiteiten was waar te nemen. Alleen het zacht murmelen van het klotsende water tegen de scheepswand was hoorbaar. De erfprins voelde zich gevangen in zijn oververhitte lichaam, dat niet alleen veel energie had opgedaan tijdens het dansen, maar zich nu wilde ontladen. Een ontlading, die hij zich al te lang had moeten onthouden, omdat de gelegenheid hem niet geboden werd. Traag rekte hij zich uit, bleef nog een tijdje naar het murmelende water luisteren om dan, alsof hij een ingeving kreeg, op te staan. Voorzichtig liep hij naar zijn cabinedeur, opende deze en keek links en rechts de smalle gang in. Er was niets te merken van welke menselijke activiteit dan ook. Aan het eind van de gang hing een olielamp, die zijn flauwe gelige lichtschijnsel in de verlate gang wierp. In één stap was hij de gang overgestoken, voelde aan de deurklink van de slaapcabine tegenover de zijne en bemerkte dat deze niet vergrendeld was. Geluidloos duwde hij hem open, trad de slaapcabine binnen en zag, bij het weinige schemerlicht dat door de patrijspoort de cabine verlichte, iemand in de brits langs de muur liggen. Behoedzaam stapte hij op de nog slapende persoon af, zette voorzichtig zijn linkerknie op de bedrand en bemerkte dat de slapende vrouw nu wakker was geworden en verbaasd fluisterde;
“Hoogheid, u hier?”
Zachtjes gleden zijn handen over de rondingen van haar schouders, langzaam liet hij zijn lichaam op dat van de vrouw onder hem zakken. Hij omhelsde haar, terwijl zij haar armen om hem heen sloeg in een innige liefkozing.

In de daarna volgende dagen voer het raderstoomschip, “ Concordia “ met het prinselijk gezelschap De Rijn verder af richting Holland. Tijdens deze vaartocht legde men bezoeken af aan de meest belangrijke steden die gelegen waren aan De Rijn. De eerste grotere plaats, die werd aangedaan was de stad Koningswinter waar het gezelschap geheel in stijl door het gemeente bestuur in het oud bisschoppelijk paleis ‘Poppelsdorf’ werd ontvangen. Na de gebruikelijke kennismakingen, toespraken en lunch, werd het gezelschap rondgeleid door de vermaarde tuin van het paleis. Deze tuin was toen door de universiteit van Bonn in gebruik als Botanische Garten en werd in 1823 als zodanig heringericht. Het bezat een onderzoekdeel in het centrum van deze 6,5 hectare grote tuin, terwijl men links en rechts van dit onderzoekgedeelte de tuin als Engels landschapspark had aangelegd. Tijdens deze wandeling wist Sophie zich met haar tante Louise van Pruisen af te zonderen van de rest van het gezelschap, waardoor zij de gelegenheid kreeg haar tante een aantal gewichtige zaken voor te leggen.
“ Lieve tante,” begon Sophie, “ laten wij even hier tussen het groen op dat bankje daar pauzeren. Ik wil u wat vragen.”
“ Zo, zo, Sophie. Zit je vraag je zo hoog dat je mij apart wil spreken? Maar ga je gang, mijn lieve kind. Jouw vragen en geheimen zijn bij mij veilig.”
“ Ik voel me zo ongelukkig, tante.”
“ Oh, God, mijn kind. Stort je hart maar eens uit. Wat scheelt er aan?”
“ Vanaf het moment dat wij in Koblenz inscheepten voel ik me steeds eenzamer en ongelukkiger. Ik probeer Willem gunstig te stemmen door aandacht aan hem te geven om hem zodoende milder te stemmen. Ik stel me volledig inschikkelijk op, maar hij is er alleen op uit om zich als heerser over mij te gedragen, mij zijn macht te tonen en mij zijn wil op te leggen. Het lijkt net of ik een nieuw hebbedingetje voor hem ben dat hij, nu hij het heeft, toegevoegd heeft aan zijn collectie. Hij is helemaal niet hartstochtelijk verliefd, zoals hij aan iedereen loopt te vertellen. Hij verwijt mij dat ik hem afweer en dat hij uit ergernis daarover zijn eigen gang wil gaan en daarom vaak ontoegankelijk is. Ik geloof echter dat, zoals Willem zich tegenover mij gedraagt, geen vrouw ter wereld zich in liefde tot hem gebonden kan voelen. Zijn liefdesbetuigingen vormen een mengelmoes van tederheid en lompheid. Het ene moment denkt hij mij op kinderlijke wijze te kunnen terroriseren en het andere moment geeft hij zich volledig aan mij over en is hij de welwillendheid zelve. Ik verlang maar een ding; mij aan hem te binden door toewijding en onderdanigheid. Maar ik voel nu alleen maar

verachting voor hem, terwijl ik voorheen in alles zijn achting en vertrouwen wilde verwerven. Ik kan mij onmogelijk ten volle aan hem geven zolang hij zijn tirannieke drijfveren gebruikt om overal zijn zin in te krijgen. Ik vermoed dat Willem niet de volledige beschikking heeft over zijn verstandelijke vermogens. Zijn verstand is slechts in een bepaalde richting ontwikkeld en dat laat hem regelmatig in de steek. Hij heeft een scherp waarnemingsvermogen maar het is hem onmoge-lijk een logische redenering te volgen. Zijn aanvallen van razernij en tirannie beangstigen mij en verhin-deren mij open en eerlijk met hem te kunnen omgaan."
" Ach, lieve Sophie, " zei haar tante onder het slaken van een diepe zucht, " ik hoor dit allemaal met droefheid aan. Iedereen weet hoe Willem zich kan gedragen. Iedereen heeft zijn hoop op jou gevestigd, dat jij er in slaagt hem op het goede pad te leiden. Je zult zelf de leiding in je huwelijk moeten nemen, Willem zal dit niet kunnen. Hij zal je door de diepste dalen en over de hoogste toppen van het leven jagen om zichzelf te bewijzen. Ik heb werkelijk met je te doen, Sophie. Maar ik kan niets anders doen, dan je aanhoren, je raad geven en je soms in bescherming nemen. Je zult zelf je leven en je toekomst met Willem een inhoud moeten geven."
Sophie had met gebogen hoofd naar haar tante geluisterd. Ze besefte de werkelijkheid van datgene, wat zij haar had gezegd. Haar toekomst zou bestaan uit een balanceren tussen allerlei onmogelijkheden, die haar zouden worden opgedrongen.
" Kom, Sophie, laten wij de anderen weer eens gaan opzoeken en bedenk, dat er geen enkel huwelijk bestaat dat niet getekend wordt door tegenslagen en persoonlijke drama's."

Na dit gesprek voelde Sophie zich eenzamer dan ooit. De behoefte om kennis te maken met haar nieuwe vaderland was volledig weggeëbd. Ze wilde zich het liefst verstoppen, alles ongedaan laten maken zodat zij zelf haar leven zou kunnen inrichten. Dat dit onmogelijk was besefte ze terdege. Alleen inschikkelijkheid zou haar kunnen redden doch die opoffering kon ze niet van zichzelf eisen.

Die avond trok Sophie zich terug in haar slaapcabine en schreef haar brief aan haar schoon-moeder Anna Pavlovna.

> *Il m'est bien doux, chère Maman, de pouvoir enfin ……..[onleesbaar] un nom qui contient l'affection la plus dévouée et la plus sacre.*
>
> *Dès que j'en eus acquis le droit, j'aurais ……..[onleesbaar] oser en profiter mais, au milieu des émotions inséparables d'un moment aussi important, je ne me serais pas permis de venir à vous, avant d'avoir retrouvé de ……[hele zin onleesbaar] pleinement et entièrement tous les sentiments qui l'animent ……..[onleesbaar]. Heureuse de vous voir bientôt, la seule chose que je puis [...] c'est de mériter et de partager l'affection que vous éprouvez pour vos enfants, et d'être votre fille par le cœur, comme je le suis par le nom que votre fils m'a donné. C'est ……..[onleesbaar] seize ans que je vous vis pour la première fois, chère Maman: aux souvenirs du passé se joignent les espérances de l'avenir; je puis croire maintenant retrouver ce que le sort m'a toujours refusé, le cœur d'une mère.*
>
> *Oserais-je vous prier chère Maman d'être auprès de mon beau-père l'interprète de mes sentiments de reconnaissance et de dévouement, et de me rappeler au souvenir…… [onleesbaar] vos fils, en leur disant combien je me réjouis de les retrouver.*

Daignez me croire à jamais, chère Maman,
Votre tendre et dévouée fille,
Sophie,
[Bonn] - le 8 juillet 1839

(Vertaling; zie bijlage 3)
(Bron ; Koninklijk Huis Archief)

De dagen hierna volgend werd de reis voortgezet zonder dat Sophie en Willem elkaar liefdevol bejegenden. Zij hadden in feite een afstandelijke verhouding met elkaar, waarbij Sophie soms enige

moeite deed tot toenadering en Willem uitsluitend zijn geïrriteerdheid over alles en nog wat demonstreerde. De kleinste onvolkomenheid in bijv. de bediening kon al leiden tot een woede-uitbarsting, waardoor het vervolg van de reis in een gespannen sfeer verliep. Achtereen volgens werden er bezoeken gebracht aan Bonn en Keulen in welke steden het gezelschap een aantal dagen vertoefde. In Bonn werd men zeer hartelijk ontvangen door het gemeentebestuur. Men ontving het hooggeëerde gezelschap in het Raadhuis aan de Markt, een prachtig bouwwerk in barokke bouwstijl, om vervolgens het gezelschap rond te leiden door de stad. In Keulen nam men ruimschoots de tijd om diverse bezienswaardigheden, zoals de Dom van Keulen, het Raadhuis ende prachtige Altstadt te bewonderen. Ten slotte bracht men een bezoek aan de parfumfabriek van Johan Maria Farina, waar men het wereldberoemde Eau de cologne 4711 maakte. Als laatste grote stad werd Düsseldorf bezocht waar men geconfronteerd werd met een oud geschiedkundig feit nl. dat stadhouder Willem III in 1672, tijdens de 3^{e} Engelse oorlog, de stad Bonn veroverde op de bisschoppen van Keulen en Munster, waardoor de Franse koning Lodewijk XIV genoodzaakt was zich terug te trekken uit de Nederlanden na zijn massale aanval met een leger van 120.000 man.

Voordat men de eerste stad in Holland, Arnhem, zou aandoen, bracht men een laatste bezoek op Duitse bodem aan het stadje Wesel, de hoofdstad van Kreis Wesel en van origine en vestingstad. Men bezocht op uitnodiging van het stadsbestuur het stadhuis en de prachtige laatgotische basiliek Willibrordis. De volgende dag, 13 juli voer men af richting Arnhem om daar laat in de middag te arriveren.

Bijlage 1.
Vertaling Franse tekst; Brief van Sophie

Ludwigsburg 28 Juni 1839

Lieve Jérôme,

Ik ben nu 3 dagen hier in Ludwigsburg zonder een glimp van jou te hebben gezien. Morgen zal ik mijn reis naar Frankfurt vervolgen waar ik goede kennissen heb. Vervolgens zal ik langzaam varend over de Rijn richting Holland gaan waar ik op 16 juli in Den Haag denk aan te komen. Daar hoop ik van uw hand uw nieuwtjes aan te treffen maar vergeet niet op de brieven aan mij te zetten; Prinses van Württemberg.

Adieu, lieve vriend, ik heb aanleiding gegeven tot uw verdriet en uw ergernis, door de gevoelens die ik u toedraag. Ik denk dat u zich verongelijkt voelde en dat is datgene dat mij met u verbondenheid geeft. Dat verandert niet.

Sophie

Bijlage 2.
Vertaling Franse tekst; Brief van Willem aan zijn moeder

Lieve moeder,

Met veel ongenoegen heb ik van vader begrepen hoezeer ik u verdriet heb gedaan. Ik wenste, verlangde uit de grond van mijn hart naar uw zegening. Ik heb hier niet om durven vragen, en de stilte van mijn kant is dan ook te wijten aan dit conflict. Maar met veel erkentelijkheid heb ik uw zegening ontvangen, die mijn voortreffelijke vader mij namens u bracht. Hoewel ik diep bedroefd was dat u mij uw zegening niet schonk op de dag, dat we ieder ons weegs gingen, terwijl ik er zo naar verlangde, zei ik tegen mezelf: als moeder mij haar zegening niet met woorden gunt, zal ze me deze toch zeker wel gunnen vanuit de grond van haar moederhart dat mij nooit heeft verlaten, en dat het mildste en belangrijkste toevluchtsoord is voor mij? En deze gedachte heeft mij getroost, ondanks al mijn droefenis.

Het is uit naam van deze moederliefde voor mij, dat ik u smeek ervan een beetje aan Sophie te geven, die, daar kunt u van overtuigd zijn, al haar plichten jegens ons nauwgezet zal vervullen.

Mijn lieve en voortreffelijke moeder, ik ben voor altijd uw geliefde en toegewijd geboren zoon,

Mayence, 29 juni 1839 jl.,

Willem

PS: Sophie wenst u alle goeds.

Bijlage 3.

Vertaling Franse tekst ; Brief van Sophie aan haar schoonmoeder

Het is heerlijk, lieve moeder, om eindelijk een naam, die de meest toegewijde genegenheid en de allerhoogste zaken omvat, te mogen dragen. Zodra ik dat recht had, had ik er direct gebruik van willen maken, ware het niet dat, te midden van de emoties, die onlosmakelijk verbonden zijn met het moment van een dergelijk gebruik, ik het mezelf niet toegestaan zou hebben U te ontmoeten voordat alle gevoelens, die hem zo aanwakkeren, genormaliseerd zouden zijn.

Ik ben blij dat ik U binnenkort zal zien. Het enige dat ik kan verlangen is de genegenheid, die U voelt voor uw kinderen, te kunnen verdienen en deze genegenheid aan u te tonen door vanuit mijn hart geheel Uw dochter te zijn. Zoals ik dat ook ben blijkens de naam, die Uw zoon mij gegeven heeft.

Het is zestien jaar geleden toen ik U voor het eerste keer zag, lieve moeder. Verwachtingen over de toekomst voegen zich bij herinneringen uit het verleden. Ik denk nu te hebben gevonden wat het lot mij altijd heeft geweigerd; een moederhart.

Ik zou U willen vragen, lieve moeder, om in de aanwezigheid van mijn schoonvader mijn gevoelens van waardering en toewijding te willen verkondigen.

Ik voeg hierbij de hartelijke groeten aan Uw zonen, Alexander en Hendrik, en laat U weten hoezeer ik mij erop verheug hen weer te zien.

Lieve moeder, verwaardig U om in mij te geloven.

Uw liefhebbende en toegewijde dochter,

Sophie

Bonn, 8 juli 1839

Copie origineel document Brief van Willem aan zijn moeder Anna Pavlovna

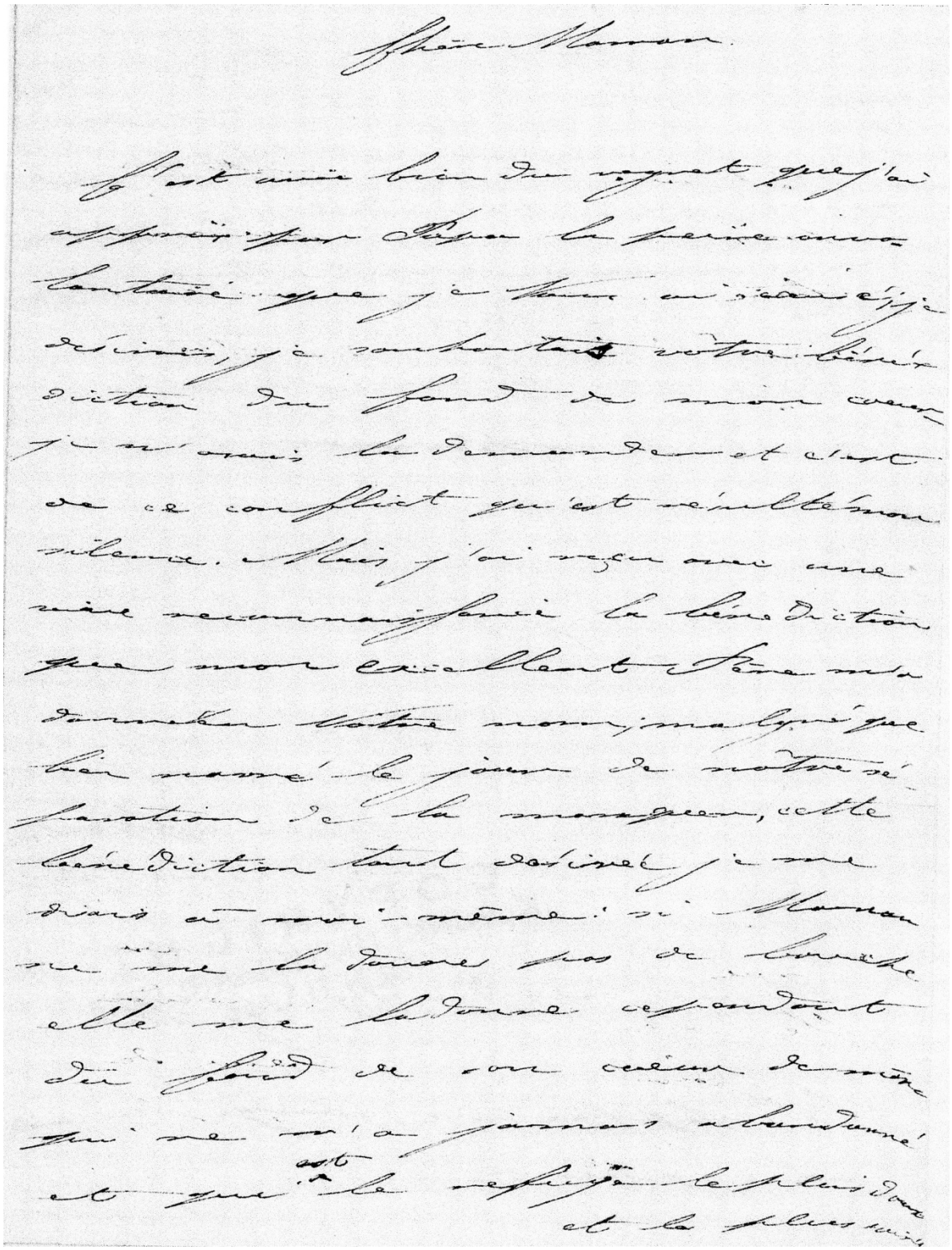

pour moi et cette idée me consolait malgré toute mon affliction. C'est au nom de votre amour de même pour moi que je vous conjure d'en donner un peu de cet amour à Sophie qui soyez en persuadée remplira consciencieusement tous ces devoirs envers vous.

Adieu ma bonne chère et Excellente Maman je suis pour la vie

Votre

bien affectionné dévoué fils

Mayence ce 29 Juin 1839 Guillaume

P.S. Sophie me charge de mille choses pour vous.

Copie origineel document Brief van Sophie aan haar schoonmoeder Anna Pavlovna

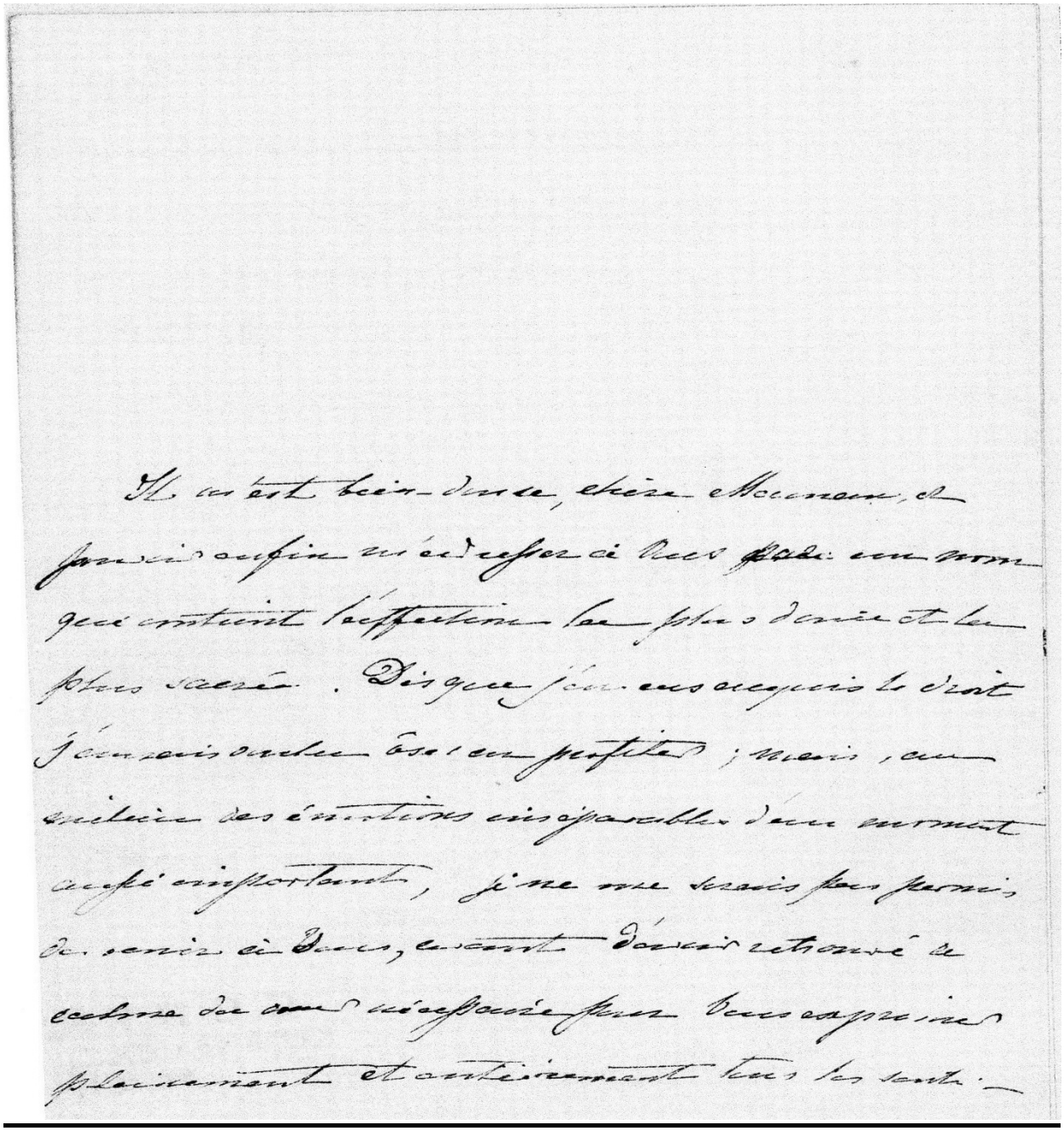

ments qui l'animent. Heureuse de vous revoir bientôt, la seule chose que je puis désirer encore, c'est de mériter et de partager l'affection que vous éprouvez pour vos enfants, — d'être votre fille par le cœur, comme je le suis par le nom que votre fils m'a donné. C'est ce qu'il y a seize ans je vous vis pour la première fois, chère Maman : aux souvenirs du passé se joignent les espérances de l'avenir ; je puis encore maintenant retrouver ce que le sort m'a toujours refusé — le cœur d'une Mère.

Oserais-je vous prier chère Maman d'être auprès de mon beau-père l'interprète de mes sentiments de reconnaissance et de dévouement, de me rappeler au souvenir de Sophie et de

Vos fils, en leur disant combien je me réjouis de les retrouver. Daignez me croire ci jamais, chère Maman,

Votre toute dévouée fille,

Sophie.

Tours. le 8 Juillet 1837.

De ontvangst in Holland.

Op deze laatste dag van de huwelijksreis van Willem en Sophie, vertrok de radarstoomboot ‘Concordia’ al vroeg in de ochtend, met het prinselijk gezelschap aan boord, van de kade van de stad Wezel. Men zou slechts een korte tussenstop maken in Emmerich om vervolgens door te varen naar Arnhem.

Op de Rijnkade van Arnhem hadden zich al een honderdtal mensen verzameld om het prinselijk paar te verwelkomen. Prins Alexander, de broer van Willem, had de eer, door zijn vader toebedeeld gekregen, om hen namens het vorstenhuis van Oranje te ontvangen. Alexander wachtte nu samen met de plaatselijke vertegenwoordigers van de stad Arnhem, burgemeester Weerts, gouverneur van de provincie Gelderland, de baron Van Heeckeren van Zell en de commandant van het 2e militair commando, op het aanmeren van de radarstoomboot.

Omstreeks drie uur in de middag van 13 juli 1839, was het dan zover. Het wachten van de menigte werd beloond en in een bocht van de rivier De Rijn zag men de gepavoiseerde stoomboot naderen. Zodra de boot binnen gehoorafstand was gekomen, zette de harmoniekapel een aantal Hollandse liederen in, waaronder het bekende ‘Wien Neerlands Bloed’, door iedereen werd meegezongen.

Nadat de boot was aangemeerd, werd de loopplank uitgerold en betraden de leden van het prinselijk gezelschap de Nederlandse bodem, waarbij de erfprins en zijn echtgenote als eersten verwelkomd werden door prins Alexander en de hoogwaardigheidsbeklеders.
“ Lieve broer en schoonzusje,” zei prins Alexander, “ het doet mij deugd jullie in goede gezondheid hier in Arnhem te mogen ontvangen. Ik hoop ten zeerste dat jij, Sophie, je in ons mooie Nederland zult gaan thuis voelen en de warme aanhankelijkheid van ons volk op waarde zal weten te schatten.”
Nadat de gouverneur, de burgemeester en de commandant het prinselijk paar ook hadden begroet, nam men plaats in de gereedstaande koetsen en calèches voor een korte rijtoer door de stad. De harmonie zette een vrolijke mars in en ging de stoet van het hooggeëerd gezelschap vooraf naar het gouverneursgebouw.

Eusebiusplein Arnhem

Men verliet de Rijnkade, stak het Eusebiusplein over om vervolgens de oude verdedigingswerken van de stad, de Sabels poort, te passeren om ten slotte op het Marktplein te arriveren. Het ontvangstcomité, onder leiding van voorzitter De Breet, had bijzonder veel werk verzet om de intocht zo feestelijk mogelijk te maken. Men had het Marktplein opgesierd met diverse feestelijk gekleurde zuilen. De lindebomen had men opgetuigd met gekleurde lampionnen en rondom het Marktplein had men bloembakken geplaatst, die gevuld waren met fleurig bloeiende planten.

Het Marktplein was een enigszins rechthoekig plein, waar het gouvernementsgebouw, aan de rechterzijde, een dominerende plaats innam. Naast het gouvernementsgebouw en de gouverneurswoning stond, enigszins teruggesprongen in de bebouwing, het oude gebouw van het gerechtshof. Aan de linkerzijde van het Marktplein bevonden zich, achter een haag van de hoge lindebomen, woningen en winkels van de neringdoende Arnhemmers. Onder de lindebomen werd bijna dagelijks markt gehouden, waar de bevolking zich allerlei waren kon aanschaffen. Nu was deze ruimte geheel bezet met toegestroomd volk, dat het prinselijk paar op hun rijtoer van harte toejuichte. Aan het eind van de bebouwing ter linkerzijde, stond het waaggebouw. Visueel werd Het Plein afgesloten door de imposante Eusebiuskerk waar, tegenover en aan de rechterzijde van het Marktplein, het nieuwe onderkomen van het gemeentebestuur was gevestigd nl. het Duivelshuis, de voormalige woning van de veldheer Maarten van Rossum.

De stoet hield halt voor het gouverneursgebouw waar, in de spiksplinternieuwe Statenzaal, het gezelschap werd ontvangen met een officieel welkom van de gouverneur en de burgemeester. Gezeten in de met rood fluweel beklede armleunstoelen hoorde het voltallige gezelschap de welkomstwoorden aan en prezen de sprekers zich gelukkig dit evenement te mogen meemaken. Verrassend was de bijdrage van de voorzitter van het ontvangstcomité, dhr. De Breet, die een lofdicht voordroeg en daarbij de stad Arnhem verheerlijkte en aanbeval bij het prinselijk echtpaar.

" *Hulde, Uwe Hoogheden, erfprins Willem, Alexander, Paul, Frederik, Lodewijk van Oranje*," sprak de in het zwarte lakense kostuum gestoken comitévoorzitter. " *Hulde, aan uw echtgenote, de erfprinses Sophia, Frederica, Malthilde van Württemberg. Laat ik u een lofzang dichten op uw intrede in den lande."*

't Jubelend Arnhem stemt haar zangen
't Feestlied, Prins toegewijd,
Juicht om Uwe komst verblijdt.
Gij vervult haar reinst verlangen,
Ze is van Neerland de eerste Stad
Die haar heilgroet U doet hooren.
Nu gij met Uw uitverkoren'
Roemt in d'allerrijksten Schat

Eertrofeeën, bloemkransen,
Bosch en rozengaard ontvoerd.
Wimpels, kundig zaamgesnoerd,
Sierden gevels, hof en transen
Toen ze, met verhoogde Vreugd,
Die geen perken, had of palen,
Neerlands Vader in mogt halen.
Groot in Volks en Vorstendeugd.

De eigen dankbare vreugde-blijken,
Voor de aan haar geschonken eer,
Schittren in haar ringmuur meer

Nu gij, Arnhem, wilt verrijken
Met den voorrang, haar zo dier,
Boven Neerlands grooter Steden.
Heuglijk is haar heuglijkheden,
Op die onderscheiding fier….

Sophie, die naast Willem met aan weerszijden de prinsen Alexander en Frederick zat, liet het gedeclameerde over zich heen komen zonder zich te verdiepen in de tekst, die zij nauwelijks begreep. Haar gedachten en gevoelens waren bij dat moment waarop zij de bodem van haar nieuwe vaderland had betreden. Een nieuw vaderland, waarvan zij de taal nauwelijks sprak, het volk ruw en onbeschaafd vond en in haar ogen doordrongen was van hebzucht. Een land en volk, waar zij haar tedere herinneringen uit haar jeugd, niet herkende. Sophie's ogen dwaalden rond door de imposante zaal met hoge vensters, Bordeaux rode gordijnen en smetteloos wit gestuukte muren. Het prachtige plafond en de schilderijen aan de wanden. Zij bekeek de eenvoudige spreker voor haar, achter het spreekgestoelte. Gestoken was hij in het saaie zwarte kostuum met de hoge knevel en jak. Zijn woorden waren voor haar ongrijpbaar. Wilde klanken van onbegrijpelijke fonetische oorsprong.
Sophie schrok op uit haar overpeinzingen toen de voordrachtkunstenaar met stemverheffing het laatste couplet van het lofdicht inzette;

…….Maar wij smeken 't, Echtgenoten!
Bij het geluk, U toebereid,
Bij al de aardse zaligheid,
U zoo mildelijk toegevloten.
O! – vergeet in 't blij verschiet
Haar, die 't eerst van Neerlands Steden,
Jubelend U mogt tegentreden.
Arnhem, en haar burgren niet!

(Bron; Koninklijk Huis Archief Den Haag)

Na deze officiële ontvangst werd het gezelschap uitgenodigd voor een omvangrijk diner dansant, dat tot laat in de avond duurde, waarna de leden van het gezelschap hun slaapplaatsen opzochten, die zich resp. in het gouvernementsgebouw zelf bevonden, of op uitnodiging van de gouverneur bij hem in zijn ambtswoning zich ter ruste begaven.

De gouverneur van Gelderland had zijn prinselijke gasten de logeerkamers in zijn gouverneurswoning aangeboden. Deze logeerkamers lagen aan de achterzijde van de woning en zagen uit over het binnenplein van het grote huis. De grootmeesters en -meesteressen van Willem en Sophie, moesten genoegen nemen met de onbezette personeelskamers op de verdieping onder het dakbeschot. De grote ambtswoning van de gouverneur, die in de wandeling door het volk het Huis Anderlecht werd genoemd, lag met de rechterzijde strak aangesloten aan de achterzijde van het gouvernementsgebouw. Voor de imponerende gevel staand, keek men uit over het Marktplein richting Eusebiuskerk. De woning bezat een tweetal woonlagen en een souterrain. Onder het dak waren nog twee lagere woonlagen gelegen, waar het aanwezige personeel hun onderkomen had. De indrukwekkende toegangsdeur, die bereikt kon worden nadat men een marmeren trap van 5 treden hoog was opgegaan, werd links en rechts omlijst door rococo motieven, die in wit marmer waren gebeeldhouwd. Het bovenlicht boven deze deur, bezat een in zeer fraai wit gelakt siersmeedwerk uitgevoerde levensboom. Daarboven bevond zich een groot, tot aan de dakrand lopend, marmeren kunstwerk waar in een nis de beeltenis van Mercurius was aangebracht. Dit beeldhouwwerk werd ten slotte besloten door een wit marmeren timpaan, dat verschillende ornamenten bevatte. De vijf vensterassen werden in deze brede gevel op de bovenste etage afgesloten door eenvoudige timpanen, eveneens uitgevoerd in wit marmer. In 1828 had de provincie Gelderland deze fraaie patriciërswoning gekocht van de gravin Bentinck wier

echtgenoot lid was van Gedeputeerde Staten van Gelderland. De woning werd toen door de provincie opnieuw ingericht als ambtswoning voor de gouverneur en werd dan ook sindsdien door baron van Heeckeren van Zell bewoond.

De gouverneur was een betrekkelijk kleine man met een gedrongen postuur. Hij telde ongeveer vijfenvijftig jaren, was getrouwd en de drie kinderen, die uit dit huwelijk waren voortgekomen, hadden het huis al verlaten om hun toekomst elders in het land te vinden. De baron had een voorkomend vaal/wit gezicht met zware bakkebaarden, een kleine, doch wat stompe neus, borstelige wenkbrauwen en donker bruine ogen. Zijn vrouw was bijna het tegenovergestelde wat lichaamsbouw betreffend. Zij was slank van postuur, had een mager gezicht zonder opvallende kenmerken, slanke handen en tamelijk grote voeten.

Sophie en Willem hadden nu voor het eerst, sinds de bootreis, gezamenlijk een kamer betrokken, die geheel was ingericht naar de levensstandaard die zij gewoon waren. Op dezelfde verdieping hadden ook prins Frederick en zijn gemalin een slaapkamer, terwijl prins Alexander een kamer in de zijvleugel toegewezen had gekregen.

Allen genoten die nacht van een welverdiende nachtrust en stonden de volgende ochtend dan ook zeer goed geluimd en uitgerust op om in de salon en suite het ontbijt te gaan gebruiken. De salon, op de begane grond bestond uit twee ruimten, nl. een grote chambre en suite, waarbij het salongedeelte over twee vensters beschikte, die uitzagen op het Marktplein en ingericht was als rook-, lees- en studeerkamer. Het kleinere gedeelte, het suite gedeelte, was met een grote kamerhoge afgeronde toog opgetrokken uit wit marmer, met de salon verbonden en deed dienst als eetkamer, waar dan ook de servieskasten waren opgesteld. Deze kamer bezat slechts één venster, dat eveneens uitzag op het Marktplein. De salon bezat, tegenover de twee vensters, een wit gevlamd marmeren schoorsteenmantel, die in het midden van de wand was geplaatst. Links en rechts van deze schoorsteenmantel en tussen de schijnpilasters van marmer in, bevonden zich prachtige dessins, die een arcadisch landschap met jachttaferelen uitbeeldden. Boven de schoorsteenmantel bevond zich eveneens, maar in een kleiner formaat, een schildering van een arcadia, die echter in een vergulden lijst was gevat. Een kristallen luchter, in het midden van het gestuukte plafond gehangen, voorzag de ruimte bij avond van voldoende licht. In de salon, die smaakvol was ingericht, bevonden zich een aantal leunstoelen, een salontafel, een rooktafel en in een hoek een afgesloten secretaire, waar de gouverneur zijn privékantoor placht te houden. Naast de hoge en brede marmeren toog, stonden tegen de muur boekenkasten opgesteld bevattende allerlei vormen van lectuur, literatuur en naslagwerken.

Op deze ochtend hadden de prinsen van Oranje met hun echtgenoten, samen met het echtpaar Van Heeckeren, plaatsgenomen in het eetgedeelte van de salon en suite waar, op een ruime en rijkelijk voorziene gedekte tafel, een ontbijt was klaargezet.

“ Beste hoogheid,” sprak de baron tot prins Frederick, “ ik hoop dat u van een goede nachtrust hebt kunnen genieten en zich nu weer thuis voelt hier in Arnhem op Hollandse bodem.”

“ Ik heb in het geheel niet te klagen, jij toch ook niet, Louise?”

Zijn echtgenote knikte met het hoofd ter bevestiging, terwijl zij uit de broodschaal een vers gebakken kadetje nam.

“ En ons jonge echtpaar, “ zei de baron zich tot Willem en Sophie richtend, “ heeft u ook van een goede nachtrust kunnen genieten?”

“ Ach, maar natuurlijk, baron van Heeckeren, “ zei de erfprins, “ ik ben bijzonder goed uitgerust en ik meen te kunnen zeggen dat Sophie geen moment slaap tekort is gekomen, nietwaar Sophie?”

“ Willem, ik kan echt wel voor mezelf spreken, hoor. Dat hoef jij niet te doen.”

“ Zijn Uwe hoogheden,” ging de baron verder zonder op de bitse toon van Sophie te letten, “ zodanig uitgerust om straks deel te nemen aan het feestprogramma, dat de burgerij van Arnhem u gaat aanbieden? Men heeft ons uitgenodigd voor een bezoek aan het gemeentehuis en een rondleiding langs en door een aantal interessante typisch Arnhemse bezienswaardigheden.”

“ Daar zijn wij, zeer wel toe in staat, niet waar, Willem?” antwoordde prins Frederick.

Ondanks de verwijtende opmerking van Sophie, werd er toch gezellig gebabbeld en ontbeten. Prins Alexander, die later op de ochtend, aan het ontbijt verscheen, excuseerde zich vanwege zijn hoofdpijn. Een kwaal, die hij al sinds zijn ongeluk in 1834 in het Haagse Bos, met zich meedroeg.

Na het ontbijt zette men zich in de salon om onder het genot van een sigaar voor de mannen, en koffie voor de dames de ochtend verder te verpozen. Alleen Sophie verontschuldigde zich aan dit gezelschap en zocht haar slaapkamer weer op om nog het een en ander aan haar toilet te doen.

Sophie had zich net achter haar kaptafel gezet toen er op een bescheiden manier op de deur van haar kamer werd geklopt.

" Ja," zei Sophie in het Duits, terwijl zij haar blik op haar spiegelbeeld in de kaptafel gericht hield, " wie is daar? Komt u maar binnen, ik ben al gekleed."

De deur werd voorzichtig geopend en een bediende van de baron verscheen in de deuropening.

" Hoogheid, met uw welnemen, de baron laat u een krant bezorgen."

" O, dat is prima. Leg hem maar even op de taboeret."

De bediende deed wat hem gevraagd werd en verliet, na een buiging richting prinses, geruisloos de kamer. Sophie, die niet erg bedreven was in het opsteken van haar kapsel, schelde al snel om haar grootmeesters de freule Groenicx van Limburg Stirum, die zich al snel meldde om zich over het kapsel van Sophie te buigen. In de loop naar Sophie's kaptafel viel haar oog op het hoofdartikel van de Belgische courant 'Le Commerce'.

" Ach, Hoogheid, wat is dit nu? Hebt u dit al gelezen?"

" Nee, ik heb nog niets uit deze courant gelezen. Maar wat valt u op, freule?"

" Kijk u maar," met een resoluut gebaar nam de freule de krant van de taboeret, vouwde hem half doormidden, zodat de kop van het artikel goed zichtbaar was.

« Mariage du prince héritier d'Orange et la princesse de Wurtemberg invalide! »

(Vertaling ; zie bijlage 1)

Stond er over de volle breedte van de krant in 72 punts lettergrootte en diepzwart gedrukt.

" Wat overkomt me nu?" vroeg Sophie zich verbaast af.

Al lezende steeg haar verbazing tot extreme hoogte. Volgens het artikel had men verzuimd te voldoen aan de belangrijkste formaliteit rond de huwelijksvoltrekking van de erfprins, nl. de bekendmaking van de huwelijksafkondiging ten stadhuize. En dat was voor de auteur van het gewraakte artikel de rede dat de erfprins zijn intrede in Nederland deed met een vrouw, die wettig gezien, niet de zijne was.

" Wat is dit nu in Godsnaam?" stamelde de prinses, " is mijn huwelijk hier in Holland door een dergelijke futiliteit niet rechtsgeldig?"

Driftig stond Sophie op, haar in het ongerede geraakte kapsel volledig vergetend, stormde zij de slaapkamer uit, rende de trap af naar de begane grond verdieping en kwam hijgend van woede de salon binnen, waar de heren op hun gemak van de koffie en een goede sigaar genoten.

" Willem, moet je nu eens zien!" zei Sophie gejaagd, terwijl de aanwezige personen in de salon haar verbaasd aankeken.

" Ons huwelijk is onwettig!! Kun je me dat verklaren!!"

Sophie drukte de krant in Willems handen, opdat hij het artikel ook kon lezen.

" Wat voor streken worden mij hier geleverd!!" gilde Sophie bijna hysterisch.

" Ach, Sophie, die krantenmensen schrijven maar wat," zei de erfprins vergoelijkend, " bovendien is dat geen zaak voor jou. Het gaat helemaal niet aan jou je daar druk over te maken."

" Wat!! Gaat dat mij niet aan!! Ik ben niet met je getrouwd om hier in Holland tot sloerie bestempeld te worden! Ik eis van je dat dit gerucht direct ontzenuwd wordt!"

Willem raakte echter geïrriteerd door de heftigheid, waarmee Sophie zich het voorval aantrok en zei op verontwaardigde toon; " Waar bemoei je je toch mee! Dat zijn zaken, die mij aangaan. Ik zal dat regelen."

Inmiddels had de baron het artikel ook gelezen en verbaasde zich over de onbeschaamdheid van de journalist.
“ Wat een belachelijkheid,” zei hij, en zich tot Willem richtend, “ Hoogheid, dit probleem is zo geregeld. Wij gaan zo dadelijk toch naar het gemeentehuis voor de kennismaking, dan zal ik de burgemeester gelasten direct een proclamatie op te stellen, omtrent uw huwelijk met de prinses en deze aan te plakken op het publicatiebord van het gemeentehuis. Het is toch afschuwelijk dat uwe, hoogheid, op deze manier door dit insinuerende artikel in een kwaad daglicht wordt geplaatst.”
Na deze toezegging was de druk van de ketel gehaald en bedaarde Sophie, die op haar beurt haar excuses maakte voor haar extravagante gedrag om zich vervolgens te verontschuldigen om in haar slaapkamer de draad van de handelingen, waarmee zij bezig was geweest, weer op te pakken.

Na de lunch die middag werd het prinselijk gezelschap en de gouverneur met zijn echtgenote, in een open calèche naar het gemeentehuis, dat slechts op 300 meter afstand van de gouverneurswoning lag, vervoerd. Het samengestroomde publiek juichte het gezelschap hartelijk toe, terwijl de koetsen in een stapvoets tempo door de paarden getrokken werden. Eenmaal aangekomen voor het gemeentehuis, dat in de wandeling Het Duivelshuis werd genoemd, werd het prinselijk echtpaar ontvangen door burgemeester Weerts van de stad Arnhem, zijn klerk en de voorzitter van de ontvangstcommissie De Breet. Via de brede stenen trap aan de buitenzijde van het gemeentehuis, bereikte men het bordes vanwaar men het gemeentehuis via de hoofdingang binnen kon gaan. Op het bordes zwaaide het prinselijk paar de verzamelde menigte toe, waarna zij uitbundig werden toegejuicht. Vervolgens ging men het grote stadhuis aan de Turfstraat binnen om in de ontvangstzaal verwelkomd te worden door de aanwezige hoogwaardigheidsbeklederes, vertegenwoordigers van de Arnhemse bevolking en de hofhouding, die gedurende de reis vanaf Duitsland met Sophie en Willem waren meegereisd.

Het gemeentehuis of Duivelshuis werd in de 16e eeuw door de beruchte veldheer Maarten van Rossum gekocht en verbouwd. Tijdens de verbouwing liet hij de vroeg renaissancistische pronkgevel aanbrengen en werden er grote overwelfde kelders in het huis aangebracht. Het Duivelshuis dankt zijn naam aan de beelden van de saters; wezens die met het onderlichaam van een bok en het bovenlijf van de mens werden voorgesteld. Een sater wordt duivelse kwaliteiten toegekend. Na de dood van Maarten van Rossum kwam het pand gedurende 150 jaar voortdurend in andere handen. Deze eigenaren pasten de woning telkens aan aan hun persoonlijke eisen doch lieten de beelden van de saters, die op de grote erkerzuilen onder het bordes stonden, ongemoeid. Ten slotte kocht de gemeente Arnhem in 1828 het Duivelshuis aan als stadhuis ter vervanging van het in verval geraakte oude stadhuis op de Markt. Er volgde een grote renovering, waarbij het renaissance uiterlijk van het gebouw gedeeltelijk verdween evenals de saters op de gewelf-constructie. In 1830 werd het Duivelshuis in gebruik genomen als stadhuis van Arnhem.

Nadat iedereen zijn plaats in de ontvangstzaal weer had ingenomen nam burgemeester Weerts het woord, en heette het jonge prinselijk paar van harte welkom in zijn mooie stad. Ook gaf hij te kennen zich gelukkig te prijzen met het feit, dat de prinselijke hoogheden een volle dag van de gastvrijheid van de Arnhemse bevolking zouden kunnen genieten en hij ontvouwde daarbij het programma, waarin de bezoeken werden aangekondigd, die het prinselijk paar die middag te wachten stonden. Ook had men voor deze vorstelijk ontvangst de zeer bekende Nederlandse dichter Nicolaas Beets uitgenodigd om zijn lofdicht te presenteren.
“ Mijn eerbiedwaardige hoogheden, dames en heren,” zei de burgemeester, “ mag ik u voorstellen; de heer Nicolaas Beets, die een lofdicht op het huwelijk van het jonge paar heeft geschreven en dit voor u wenst te declameren.”
De burgemeester ving een applaus aan, waarop een lange, magere man in zwart kostuum van ongeveer dertig jaar oud, het spreekgestoelte betrad. Deze man schraapte zijn keel, wachtte een moment tot iedereen stil was en zei; “ Geacht vorstenpaar, het is mij een groot genoegen U dit lofdicht aan te bieden. De titel ervan luidt; ‘Ode aan het bruidspaar’.

O koningsdochter, Vorstenbruid!
Oud-Holland strekt z'n armen uit;
Om U met vreugde en eer te groeten;
Want vrolijk vloog de mare rond,
Dat gij de prinselijke voeten
Haast zetten zoudt op Hollands grond

Ons Haagsche Hof zich fier betoont
Op al den luister, die het kroont,
En roemt op Keizerlijke Vrouwen;
Maar 't harte trekt, om het lieflijk hoofd,
De schoone leest van haar te aanschouwen
Die aan onz' Erfprins is verloofd.

De burgerij naar 't zoet gelaat,
Met liefde en eerbied, de oogen slaat,
Dat 's Prinsen hart mocht te boeien;
En, ziet gij minzaam op haar groet,
Hoe zult gij aller hart ontgloeien!
De glimlach staat een Bruid zo goed.

Dan heffen wij, in zoo blijd een stond,
De kleine kindren van den grond,
Opdat hun oogjes de uwe ontmoeten;
En zeggen, schoon 't hun wonder schijn',
Dat wij onze Erfprinsesse groeten,
Die eens hun Koningin zal zijn.

Dan neemt ge uw plaats in ons gemoed.
In 't Hollandsch hart vloeit eerlijk bloed,
Getrouw aan vorstelijke panden;
Maar, wie de kroon eens sieren zal,
Dezulken draagt het op de handen,
Dezulken eert het bovenal.

Wees, schoone Duitsche, luid gegroet,
De Leeuw valt hoflijk U te voet,
En buigt zich voor Uw zedige oogen;
De Oranje strekt zijn schaduw uit,
En Hollands juichtoon stijgt ten hoogen;
Wees Welkom, koninklijke Bruid!

(Bron; Sophie, Kon. Der Nederlanden. Dianne Hamer)

Na het declameren van de laatste zin klonk een welluidend applaus op en iedereen verhief zich van zijn stoel om het echtpaar een staande ovatie te brengen. De burgemeester dankte, namens de Arnhemse bevolking, de dichter en fêteerde hem met het voorgedragen lofdicht.

Na deze officiële ontvangst op het gemeentehuis, werd het prinselijk gezelschap rondgeleid door het centrum van de stad en bezichtigde men o.a. de Eusebiuskerk, het Waaggebouw, het Gerechtshof en nog een aantal bezienswaardigheden van de stad. Ten slotte was men even na vier uur

weer in het gemeentehuis aanwezig voor een uitgebreide receptie, waarbij vertegenwoordigers uit het volk en individuele notabelen het prinselijk paar feliciteerden met het huwelijk en hen al datgene toewensten wat men dierbaar achtte. In de avond werd door het gemeentebestuur een uitgebreid souper aan het prinselijk gezelschap aangeboden. Laat in de avond, toen iedereen zijn slaapplaats weer ging opzoeken, zag Sophie bij het verlaten van het stadhuis, dat naast de hoofdingang van het gemeentehuis op het proclamatiebord, een aankondiging hing, die haar innerlijk gerust stelde.

De volgende dag verliet generaal Bagelaar al vroeg zijn slaapplaats in het garnizoen van de Rijdende Artillerie te Arnhem. Hem was de opdracht gegeven om met een detachement huzaren, die toegevoegd werd aan de escorte, het prinselijk gezelschap te begeleiden naar het einddoel het paleis van Koning Willem I, Huis Ten Bosch in Den Haag. De reis zou van Arnhem over Utrecht lopen, waar men een nacht zou verblijven.

De generaal instrueerde op de binnenplaats van het garnizoen het detachement en gaf ten slotte het commando af te reizen naar het Marktplein, waarop de groep te paard gezeten huzaren vertrok. Voor de ambtswoning van de gouverneur formeerde de generaal de stoet koetsen en bagagewagens tot een colonne, waarbij een deel van het detachement huzaren, onder leiding van hemzelf en een kapitein van het corps de stoet vooraf zouden gaan, terwijl een kleiner deel van het detachement de achterhoede vormde.

> *De huzaren van de 11e afdeling Rijdende Artillerie werd op initiatief van de stadhouder Willem V in 1793 opgericht, met de tactische doelstelling om tijdens operaties te velden sneller en slagvaardiger te kunnen optreden. Dit corps werd o.a. in Schaarsbergen, gemeente Arnhem, gelegerd. De latere Koning Willem II schonk bij zijn inhuldiging het corps de Rijdende Artillerie het kenmerkende met gele trossen afgezette huzarenuniform, waardoor, in de volksmond, de naam Gele Rijders ontstond. Door de innige band die dit corps altijd behouden heeft met het Koninklijk Huis, waren zij het, die tijdens de regering van Koning Willem II voorop gingen aan het hoofd van de Koninklijke stoet tijdens de opening van de Staten-Generaal op de 3e dinsdag in september.*

De ambtswoning van de gouverneur kenmerkte zich die ochtend door vertrekkende personen die, geassisteerd door bedienden en hofdames, zich reisvaardig maakten. Koffers werden gepakt en naar de bagagerijtuigen gesleept. Kleding van de dames werd nogmaals geïnspecteerd voor het vertrek en de uniformen van de prinsen werden geborsteld, alvorens men plaats nam in de koetsen.

Nadat iedereen was ingestapt gaf generaal Bagelaar het sein voor vertrek en zette de stoet, onder het gejuich van het samengestroomde publiek, zich langzaam in beweging en verliet de stad richting Renkum. Eenmaal buiten de stad gekomen zette de generaal de stoet in draf tempo, totdat men het kasteel Amerongen bereikte, waar men een pauze inlaste om daar, op het kasteel en door de jonkheer aangeboden lunch te kunnen genieten. Vervolgens ging de tocht verder via Doorn, Driebergen en Bunnik om tenslotte in de namiddag in het centrum van Utrecht te eindigen. Tijdens de reis onderhield generaal Bagelaar zich regelmatig met prins Frederick over gebeurtenissen, waarop men bedacht moest zijn. Zo gebeurde het een enkele maal dat, door de in slechte staat verkerende weg, een wiel van een bagagewagen brak en dit direct vervangen moest worden. Ook werd men in de omgeving van Bunnik verrast door een groep ontevreden boeren, die het prinselijk gezelschap de doortocht wilde verhinderen. Ten slotte arriveerde men in Utrecht op de Stadhuisbrug, waar het gezelschap met hun hofhouding door de gouverneur van de provincie Utrecht werd ontvangen in het stadhuis, dat in het centrum van de stad domineerde door de zware gevel opgetrokken uit Bentheimer zandsteen.

Na de gebruikelijke toespraken, gelukwensen, lofdichten etc. in de vergaderzaal, uitgesproken door diverse prominente personen uit de Utrechtse magistratuur, werd het gezelschap, tenslotte door burgemeester Van Asch van Wijk uitgenodigd om in de Spiegelzaal van het Paushuis aan de Kromme Nieuwgracht, het diner te gebruiken.

Het Paushuis, dat de Nederlandse paus Adrianus VI, liet bouwen, kent een rijke geschiedenis. Zo werd het korte tijd als residentie door Koning Lodewijk Napoleon gebruikt om vervolgens te fungeren als werk- en woonhuis voor de gouverneur. De Spiegelzaal werd in die tijd ontworpen als vergaderzaal voor de Provinciale Staten. De bovenste etage bevatte een groot aantal kamers, waar men gasten te logeren kon onderbrengen.

Op deze bovenste etage zou het prinselijk gezelschap met hun hofhouding hun onderkomen vinden voor die nacht. Gedurende de avond werd men vermaakt door een artiestengezelschap, dat het stadsbestuur had ingehuurd om in de drie aaneengeschakelde salons, die een schitterend interieur bezaten, voor de nodige ontspanning te zorgen.

Deze avond verbleef generaal Bagelaar met zijn mannen in het Willemskazerne, waar hij hartelijk werd ontvangen door zijn vriend en strijdmakker, de commandant kolonel Van Weteringen. Ver weg van het feestende reisgezelschap, waar hij de reisverantwoording voor droeg.
“ Beste generaal Bagelaar,” sprak de commandant die avond in zijn commandantenkamer zijn oude vriend en strijdmakker aan, “ hoe bevalt het u zo dicht onder de hoede van de Oranjes te vertoeven?”

De mannen zaten in de ruime fauteuils voor de uit bakstenen opgemetselde schouw, die een gietijzeren plaat ter bescherming van de zwart geblakerde achterwand bezat. Een waterketel hing doelloos aan een vuurhaak wachtend op betere tijden. Op de salontafel stonden een tweetal roemers gevuld met een goede Franse cognac. Uit een fles Napoleon Brut, die binnen handbereik stond, vulde hij regelmatig de twee glazen, waarachter de mannen zaten. Een dubbelloops pistool lag achteloos, als een Presser de Papier, op een aantal beschreven vellen papier. Achter de commandant, in een uitsparing van de muur, bevond zich een bedstee. De kamer was sober ingericht. Aan een wand hing een pentekening van het kazernegebouw en in een hoek, naast een van de twee vensters, die de kamer rijk was, stond een eenvoudige secretaire, waarvan de klep opengeslagen was. Een klein theetafeltje, met eenvoudig theeservies, stond tussen de twee vensters opgesteld.
“ Ach, kolonel,” zei de generaal, zijn vermoeidheid weglachend, “ het is al zo lang gewoon, dat ik bijna niet kan geloven dat het eens zal eindigen.”
“ Hoe dat zo, beste vriend, bent u bij de kroonprins in ongenade gevallen?”
“ Neen, dat niet. Ik denk niet dat mij dat nu nog zal overkomen. Het is meer een praktische zaak. Nu de erfprins niet meer een pupil van mij is, waar ik voorheen een opvoedkundige taak voor had, lijkt het mij logisch dat, met het volbrengen van deze reis, ook voor mij een einde komt aan mijn bemoeienissen met het Koninklijk Huis. Doch op welke wijze dat zal gebeuren is mij niet bekend. Ik hoop stilletjes dat ik met groot verlof wordt gestuurd gezien mijn leeftijd van 57 jaar. Doch niets is zeker.”
“ Dat zou mij toch alleszins redelijk lijken, gezien uw voortreffelijke staat van dienst, die u ons land bewezen heeft. U hebt toch ook nog deelgenomen aan de strijd bij Waterloo?”
“ Inderdaad, mijn beste, ook heb ik leiding gegeven aan een gevechtseenheid tijdens de tiendaagse veldtocht in 1831.”
“ Nu, mijn beste generaal, ik dacht zo dat u voldoende waardering heeft verdiend, maar laten wij ons niet ongerust maken. Eerst behoort u deze opdracht nog tot een goed einde te brengen, nietwaar?”
De beide mannen spraken die avond lang met elkaar over allerlei zaken, die hun interesse hadden.
“ Zoals u zegt, kolonel. Maar nu zal ik me toch terug gaan trekken in mijn slaapvertrek hier onder uw dak om van de vermoeienissen van deze dag te bekomen, zodat ik morgenochtend weer goed uitgerust mijn pad kan vervolgen. Mag ik u een goede nacht toewensen mijn waarde kolonel. Ik zie u morgen wellicht weer.”
De generaal stond op, leegde zijn glas cognac, rechtte zijn stram geworden lichaam en groette nogmaals de commandant om vervolgens diens kamer te verlaten en zich naar de een etage hoger gelegen slaapkamer te begeven.

De volgende dag, dinsdag 16 juli, leidde generaal Bagelaar de colonne manschappen en koetsen op hun weg naar Den Haag. Via de vestingsteden Woerden en Leiden, arriveerde de stoet in de middag in het Haagse Bos.
“ Kapitein van Bennekom,” sprak de generaal tegen de geüniformeerde man, die naast hem reed, ” zodra wij voor het paleis Huis Ten Bosch arriveren, wil ik afscheid nemen van het prinselijk gezelschap, dat ik de afgelopen tijd naar hun einddoel hier in Den Haag heb begeleid. Ik draag dan ook op dat moment het commando aan u over, waarna u met de manschappen naar de Oranje kazerne kunt afrijden om zich daar in te kwartieren.”
De stoet was nu het Haagse Bos ingereden en naderde via het brede bospad het paleis Huis Ten Bosch, dat verscholen in het groen, aan het eind van de oprijlaan zichtbaar werd. De generaal liet, op het voorplein aangekomen, de colonne eerst naar rechts zwenken om vervolgens de koetsen links voor het bordes van het paleis voor te laten rijden en halt te houden. Dit paleis van de Oranje vorsten bezat een centraal, in wit marmer, opgetrokken hoofdgebouw waar aan de linker- en rechterzijde de zgn. noord- en zuidvleugels waren aangebouwd. Het paleis, dat al in de 17^{e} eeuw gebruikt werd als zomerverblijf voor stadhouder Frederik Hendrik, vervulde nu nog altijd dezelfde functie van zomerresidentie voor koning Willem I.

Bevelen werden gegeven, de escorte hield halt, terwijl de trapjes van de koetsen door gereedstaande bedienden werden uitgeklapt. Generaal Bagelaar steeg van zijn paard en liep naar de koets, waarin het prinselijk echtpaar met de prinsen Alexander en Frederick zaten. Op het hoge bordes stond koning Willem om, hoog uitziend op datgene wat zich aan de voet van het bordes afspeelde, zijn kleinzoon de erfprins van Oranje en zijn gemalin Sophie te ontvangen.
“ Op de plaats rust,” bulderde de kapitein.
Generaal Bagelaar opende de deur van het rijtuig, zodat de inzittenden konden uitstappen.
“ Generaal Bagelaar,” zei de erfprins toen hij het trapje van de koets afliep, “ mijn welgemeende waardering voor de wijze, waarop u onze reis heeft begeleid en verzorgd. Het spijt mij oprecht binnenkort afscheid van u te moeten nemen. Ik zal u missen als mijn raadgever en inspirator. Ik hoop u als persoon nog veelvuldig te kunnen ontmoeten. Beste generaal, bedankt en het ga u goed.”
“ Het was voor mij de allerhoogste eer om u te mogen dienen, hoogheid.”
Vervolgens hielp de generaal de erfprinses Sophie en de prinsen uit te stappen, waarna zij hartelijk op het bordes ontvangen werden door de koning.

Vanaf de voet van het bordes bekeek de generaal de personen, die elkaar daar boven stonden te begroeten. Hij had hen bijna zijn hele leven lang gediend en zag nu een laatste tafereel van elkaar omhelzende en begroetende personen. Prinses Sophie werd hartelijk begroet door de koning doch stond even daarna er wat afstandelijk bij; zij had zich binnen deze familie nog geen plek weten te verwerven.
Na een aantal minuten trok het hooggeëerde gezelschap zich via de grote openslaande deuren terug in het hoofdgebouw van het paleis. De generaal had op het bordes de kroonprins en zijn vrouw Anna Pavlovna niet gezien.

Nadat het gezelschap zich binnen de muren van het paleis bevond, gaf de kapitein zijn bevelen en vertrok hij met het detachement huzaren richting Oranje kazerne. Met enige weemoed keek de generaal hen na, toen zij het voorplein van het paleis verlieten om, vervolgens via de brede oprijlaan, in het bos te verdwijnen. Een moment later vermande hij zich, liep naar zijn paard, dat nu eenzaam en alleen op het voorplein stond, klopte het dier een aantal malen op de hals om het vervolgens te bestijgen en het naar de Koninklijke stallen te rijden, om het dier aan de dienstdoende paardenverzorger over te dragen. Zelf verheugde hij zich erop deze avond weer thuis door te brengen samen met zijn echtgenote Margaretha. Op de oprijlaan aangekomen, keek generaal Bagelaar nog eenmaal om naar het paleis en het bordes waar de koetsen en de bagagewagens door lakeien en bedienden werden ontlast van de koffers, manden en dozen van het gearriveerde reisgezelschap.

Paleis Huis ten Bosch Den Haag

Inmiddels was het hele gezelschap, koning Willem met de prinsen en prinses, grootmeesters en grootmeesteressen, hofdames, via de vestibule met de wit gestuukte muren, waarop schilderijen met leden van de Oranje familie hingen, binnen gegaan. Eenmaal in de centrale hal, de Oranjezaal, aangekomen stonden daar de ouders van de erfprins hen op te wachten.

> *De Oranjezaal is rijkelijk gedecoreerd met diverse schilderijen van schilders uit de 17e eeuw die volgens de stijl van de Vlaamse schilder Rubens werkten. De schilderijen vormen samen een hommage ter nagedachtenis aan stadhouder Frederik Hendrik. Het meest opvallende schilderstuk is dat van Jacob Jordaens, die van zijn schilderij 'De triomf van Frederik Hendrik' een meesterlijk kunstwerk had gemaakt, waarop een bonte verzameling engelen en maagden hem vereren terwijl hij, Frederik Hendrik, met scepter en kroon, gezeten op een koets, die voorgetrokken door een vierspan paarden, de juichende bevolking tegemoet rijdt. Een groots werk waarin de overwinnaar Frederik Hendrik op een allegorische wijze wordt uitgebeeld.*

In het midden van deze prachtig gedecoreerde zaal, stond de kroonprins met zijn vrouw en dochter het pas getrouwde paar op te wachten. Prins Hendrik, de jongste broer van de erfprins, kon helaas, wegens overzeese reizen, niet bij deze ontvangst aanwezig zijn. Koning Willem liep voorop in het gezelschap met direct achter zich de erfprins en Sophie.
" Kijk eens, Willem," zei de koning tegen zijn zoon, de kroonprins, " wat een prachtig bruidspaar ik hier bij me heb!"
De kroonprins verwelkomde daarop zijn zoon hartelijk en emotioneel, zo ook zijn schoondochter, die hij uitbundig omhelsde. De kroonprinses Anna Pavlovna echter gedroeg zich gereserveerd, zij begroette haar zoon op afstandelijke, bijna kille wijze en liet in haar houding duidelijk haar ongenoegen merken. Sophie begroette haar schoonmoeder met een elegante reverence maar toen zij zich voorover boog om haar schoonmoeders handen te kussen, duwde deze haar bruusk weg.
" U weet dat ik dit huwelijk niet gewenst heb. Ik ga u niets zeggen en heb u zeker niet te groeten," zei de kroonprinses in haar gebrekkige Nederlands.

Met stomheid geslagen wist Sophie zich op dat moment geen houding te geven aan deze onverwachte hatelijkheden van een vrouw op leeftijd, die wraak nam voor een situatie, die zij niet meer in de hand had.
“ U dient zich niet in onze familie op te dringen! Maar helaas, zal ik accepteren u. Ik doe dit met groot tegenzin.”
Sophie ervoer op dat moment de enorme haat, die haar schoonmoeder haar toedroeg. Vervolgens richtte Anna Pavlovna zich tot haar zoon; “ Willem, “ zei ze “ je moet me beloven dat deze vrouw tijdens de intocht morgen niet rechts maar links van jou zal zitten gaan! Links van jou is haar plaats!”
“ Hoe dat zo, maman?” vroeg de verbaasde Willem.
“ Die vrouw,” zei de kroonprinses laatdunkend, “ heeft zich op listige wijze binnengedrongen in onze familie. Zij zal nooit de rechterhand van mijn zoon worden en zeker niet de rechterhand van de toekomstige koning in Nederland.”
Het hele gezelschap, de koning incluis, stond als aan de grond genageld, terwijl de kleine Sophia ongegeneerd stond te giechelen.
“ Beloof me, Willem, zij niet zitten rechts morgen maar links van jou in de calèche!”
“ Eh, eh, ja, goed maman. Ik beloof het u,” stotterde de verbaasde erfprins, die zich met zijn houding geen raad wist en zich een klein jongetje voelde, die de les gelezen werd.
“ Zij zal links van jou zitten, Willem, zodat zij haar inferioriteit kan ervaren.”
Sophie kon niets anders doen, dan met een bezwaard gemoed dit gesprek aanhoren, wetende dat zij zich in de toekomst naar de grillen van haar schoonmoeder zou moeten schikken.

Deze kille ontvangst door Anna Pavlovna werd haar niet alleen ingegeven door haar persoonlijke bezwaren tegen dit huwelijk maar, en niet in de laatste plaats, door de waarde die zij hechte aan de etiquette. In haar ogen had Willem zijn bruid officieel aan haar moeten voorstellen en Sophie had haar een eerbiedig briefje moeten schrijven, zoals dat al sinds mensenheugenis door vorstelijke bruiden aan hun schoonouders werd gedaan. En dat laatste had Sophie verzuimd, zij had geen eerbiedig briefje geschreven maar een vod.

Koning Willem onderbrak deze vernederende situatie door iedereen uit te nodigen in de Witte Zaal met de rijkelijk gedekte tafels en de fraaie kroonluchters. In deze zaal nam het gezelschap plaats aan een lange eettafel, die 18 personen kon bevatten en waar men in een ongedwongen vorm de ontvangst van het bruidspaar trachtte te vieren met het nuttigen van lekkernijen en het gebruik van feestelijke dranken voorafgaand aan het uitgebreide diner dat later zou worden aangeboden.

Een aantal dagen eerder beklaagde Anna Pavlovna zich in een brief aan haar broer, de Tsaar van Rusland Nicolaas I;

Buitenrust, pres de la Haye 10 Juillet 1839

> *. . . het is dus niet aan mij om deze zoenadviezen te ontvangen, integendeel, je zou ze moeten richten aan het adres van haar, die zojuist is aangekomen alsmede aan mijn tweeëntwintigjarige zoon, die er sterke behoefte aan heeft. Ik weet niet hoe je ertoe gekomen bent aan mij te twijfelen, beminde broer, ik dacht niet dat ik dat van jou verdiend had. Het eerste pijnlijke moment van de aankomst van het jonge paar is voorbij, en het verliep God zij dank, beter dan ik had durven hopen, hoewel mijn zoon mij de eerste ogenblikken zeer kil bejegende. Je mag raden hoe een moeder zich daarbij voelt. De volgende dag, toen hij zijn vrouw aan mij voorstelde, omhelsde hij mij, en ik vermoed dat zijn geweten uiteindelijk ontwaakte, want hij deed het uitbundig, zij het zonder spreken. Ik durf te hopen dat het een gebaar van berouw was en daar ik gewoon ben geraakt aan de moeilijke en netelige positie me te allen tijde opofferingen te getroosten om harmonie en familievrede te bewaren, heb ik van meet aan gehandeld met de hartelijke eenvoud, die ik in al mijn relaties leg. De rest zal afhangen van de gevoelens, die ik in het jonge huishouden aantref. Ik vind ze erg koel met elkaar voor*

een pasgetrouwd paar. Mijn echtgenoot, die getuige was van het stormachtig begin in Stuttgart, is van mening dat ze met tact optreedt tegen Willem, wiens opvliegende karakter en prikkelbaarheid onophoudelijk botsen. Maar naar mijn mening kan, tot op heden, niemand nog een oordeel vellen. Het verbaasd mij hoeveel ouder en volgroeider ze is dan mijn zoon, die naast haar niet meer dan een jongetje is. Ze koestert zeker geen sympathie voor hem, maar in haar eerzucht aanvaardt ze hem in het vooruitzicht van een briljante toekomst. Als je het kon zien, zou je mijn mening delen.

Vandaag eindig ik deze brief en ga ik naar de stad terug, waar we gisteren een bal gaven voor het jonge paar. Ik geloof dat het een succes was, ik ging om drie uur in de morgen naar bed en mag mij dus vermoeid voelen.

Je toegewijde en liefhebbende
zuster Anna Pavlovna

(Bron; Koninklijk Huis Archief Den Haag)

Op deze 18e juli in 1839 maakte de stad Den Haag zich op voor een groots ontvangst van het prinselijk echtpaar. Straten en pleinen waren versierd om de plechtige intrede zo indrukwekkend mogelijk te maken. In het huis van de familie Winters was de spanning op deze ochtend al flink opgelopen. De twee jongens, Arend en Arnoud van de broer van de heer des huizes, de commandant van de Paleiswacht, kapitein Winters, hadden die nacht bij hun oom en tante gelogeerd om de feestelijkheden hier in Den Haag mee te maken. Arend en Arnoud waren een tweeling van vijftien jaar oud. Zij hadden thuis, in Leidschendam, bij hun ouders net zo lang gezeurd om de logeerpartij, totdat hun ouders erin toestemden, ofschoon hun moeder erop stond, dat zij meeging om een oogje in het zeil te houden. Zo gebeurde het dat de twee jongens zich met hun moeder de dag voor de intrede hadden gemeld aan het huis in de Korte Houtstraat nr. 4. Deze straat ligt vlak achter Het Plein, waar een deel van de feesten zich zouden afspelen.
“ Arend, Arnoud, zijn jullie al op?” riep tante Willemijn die ochtend onder aan de trap.
“ Jazeker, tante,” antwoordden de twee jongens en stormden vervolgens de trap af.

In de woning aan de Korte Houtstraat was men zeer opgetogen over de feestelijkheden, die deze plechtige intrede van het prinselijk paar zouden opleveren. De woning van de familie Winters lag slechts op en steenworpafstand van Het Plein. Het Plein was feestelijk versierd met bloembakken met fleurige bloemen en vele vlaggen die, om en om, elkaar afwisselden met de Hollandse driekleur en het Duitse rood, geel en zwart van het koninkrijk Württemberg. Het stadsbestuur had besloten om voor dit feest groots uit te pakken. Er was bij de ingang van Het Plein en de Korte Vijverberg een immens grote ereboog, versierd met bloemstukken opgericht. Daar zou het prinselijk echtpaar dan onderdoor moeten rijden, voordat men op Het Plein, waar het toekomstig paleis van het echtpaar zich bevond, zou arriveren. Op Het Plein, in het midden, had men een muziektent opgezet waar die dag meerdere orkesten hun prestaties ten gehore zouden brengen om de intrede van het echtpaar muzikaal te omlijsten. ’s Avonds zou de omgeving van Het Plein en van de paleizen feestelijk geïllumineerd worden.
“ Goede morgen, moeder,” zei Margot, de veertien jarige dochter van de familie Winters.
“ Goede morgen,” antwoordden de jongens, die al aan de eettafel zaten om gebruik te gaan maken van het ontbijt, dat hun tante had klaargezet.
“ Goeden morgen, allemaal,” zei mevr. Winters, terwijl ze haar dochter een ochtendzoen gaf.
“ Zo jongens, jullie zijn al klaar voor deze dag, zie ik. Nu moeten jullie natuurlijk niet te laat komen op het Malieveld. Jullie oom heeft mij dat gezegd toen hij vanochtend vertrok.”
“ Is papa al weg?” zei Margot verbaasd, “ moest hij al zo vroeg in het paleis beginnen?”
“ Natuurlijk,” antwoordde Margots moeder,“ bij zulke gelegenheden is het voor mensen met een militaire functie vroeg dag.”
“ En voor ons ook, mama,” zei Margot, “ als u het goed vindt moesten we maar snel met het ontbijt gaan beginnen.”

“ Zo’n haast hoeven jullie nu toch ook weer niet te maken? Het begint toch pas om tien uur?” zei mevr. Winters, terwijl ze een blik op de pendule op de schoorsteenmantel wierp, “ maar als jullie echt zo ongeduldig zijn, ga dan maar alvast beginnen. Dan ontbijt ik straks wel met tante Dien. Zij zou het heel vervelend vinden als het ontbijt al afgelopen zou zijn zonder dat zij eraan had kunnen deelnemen.
Toen het drietal ontbeten had, verliet het snel de woning aan de Korte Houtstraat om regelrecht naar het Malieveld te gaan.
“ Wat is het hier druk,” zei Arend, toen zij op het Malieveld een plaatsje zochten om een goed uitzicht te hebben op de gebeurtenissen.
“ Het lijkt wel of het midden op de dag is, in plaats van in de ochtend. Het is nog niet eens negen uur,” zei Arnoud.

Op het Malieveld stond het hele garnizoen militairen in groot tenue in verschillende carrés opgeteld. De corpsen van de schutterij, de jagers, de grenadiers en de cavalerie waren allemaal vertegenwoordigd en hadden hun plaatsen op het Malieveld al ingenomen. In het midden, geflankeerd door de corpsen, werd de stoet samengesteld. De stoet bestond uit een detachement cavalerie, de koets van de prinsen Frederick en Alexander en de koets van de erfprins Willem en Sophie met hun gevolg van adjudanten te paard. Ten slotte de koets van de gouverneur, generaal Everts, van de residentie met daarachter tot besluit een tweede commando cavalerie.
Iedereen, die op die ochtend op pad was, spoedde zich naar het Malieveld om daar getuige te kunnen zijn van het vertrek van de stoet. Toen sloeg de Haagse Toren tien uur en het eerste saluutschot denderde over het Malieveld.
“ Oh, wat een lawaai,” zei Margot, die haar handen tegen haar oren drukte.
“ Lawaai? Dit is pas mooi?’ zeiden de jongens.
Met regelmatige tussenpozen werden de andere twintig saluutschoten afgevuurd, terwijl de kerkklokken met hun gebeier zich aansloten bij het lawaai van de saluutschoten. Na het klinken van het laatste saluutschot kwam de stoet langzaam in beweging en ging het richting paleis Noordeinde, waar Koning Willem het bruidspaar officieel en voor het oog van de wereld zou ontvangen.
“ Kom jongens,” zei Margot toen de stoet het Malieveld had verlaten, we gaan hier achter het publiek langs, zodat we voor de stoet komen en als we vlug zijn, kunnen we de optocht op het Lange Voorhout nog een keer kunnen zien.”
De jongens drongen zich met hun nichtje door de mensenmenigte naar de Kanonstraat om dan, via het Smidsplein, op het Lange Voorhout uit te komen.
“ Kom vlug mee, Arend en Arnoud, als we nu vlug doorlopen kunnen we daar op het gras tussen de bomen de stoet weer zien aankomen.”
Zo gezegd, zo gedaan. Ondanks het feit, dat er al veel mensen op het lange Voorhout stonden, wist ons drietal zich toch een goede plek te bemachtigen om vlakbij de passerende stoet te kunnen staan.
“ Lang leve Oranje! Leve de erfprins en erfprinses!” werd er veelvuldig geroepen.
Een enkeling riep; “ Weg met de koning!” omdat hij het bij de bevolking verbruit had door zich met de Belgische katholieke gravin ‘d Outremont te engageren. Maar die stem ging in het gejuich verloren.

Langzaam trad de stoet voorbij, terwijl de prinsen Frederick en Alexander vanuit hun gesloten koets de menigte toewuifde. Het bruidspaar echter, zat in een open calèche en werd door iedereen hartelijk en gemeend toegejuicht. Sommige omstanders wierpen zelfs bloemen naar het bruidspaar waar Sophie links zat van haar echtgenoot. Dit subtiele onderscheid werd door ons drietal niet opgemerkt. Zij vergaapten zich aan de militairen in hun prachtige uniformen, de koetsen, de paarden en alles wat nog meer bij de stoet behoorde. Op de Kneuterdijk werd het jonge paar met veel egards door de kroonprins en kroonprinses officieel op het bordes van het paleis ontvangen en verwelkomd.
De straten waren volgestroomd met juichende mensen, die een glimp wilden opvangen van het pas getrouwde stel. De gevel en het bordes van het paleis waren feestelijk versierd met bloembakken, vlaggen, serpentines etc. Boven de hoofdingang, op het dak van het paleis, hing een reeks vlaggen, die de vreugde tot uitdrukking bracht, die in het paleis heerste. Na deze officiële verwelkoming vertrok de stoet via de Heulstraat naar paleis Noordeinde.

“Kunnen we niet bij het paleis gaan staan om het bruidspaar uit te zien stappen?” vroeg Arnoud aan zijn nichtje.
“ Bij het paleis staan!! Dat lijkt mij een heel goed idee. Als we nu vlug achter de stoet oversteken en dan de Heulstraat nemen komen we zo voor de stoet aan bij het paleis.”

En weer verplaatste ons drietal zich, baande zich een weg door de kijkende en juichende menigte om tenslotte op het Noordeinde voor de gesloten hekken van het paleis aan te komen. Er hadden zich in deze straat al heel wat mensen verzameld, die blijkbaar hetzelfde idee hadden als Arnoud.
“ Tjonge, tjonge, wat een drukte,” verzuchtte Arend tegen zijn broer.
“ Kunnen wij hier doorheen komen, Margot?”
“ Natuurlijk, ga maar mee, we lopen eerst een stukje door, naar de Paleisstraat, dan steken we over en wringen we ons langs het hek naar het midden van het voorplein. Dan kunnen we alles goed zien.”
Margot en de jongens drongen zich een weg door de wachtende menigte en zagen kans om bij het nu nog gesloten hek, waar een aantal wachten stonden, te komen.
“ Ach, Margot, dit is mooi. Zo zijn we er heel dichtbij!”
Het gejuich en het klepperen van de paardenhoeven op de keien namen toe en kwamen duidelijk dichterbij.
“ Kijk,” zei Margot,” als straks de hekken opengaan en de koetsen naar binnen rijden, letten de militairen niet op en moeten ze in de houding staan om eerbetoon voor de passerende koetsen te tonen. Dan kunnen we stiekem, achter de wachten om en langs het hek blijvend, op het voorplein komen. Als we ons dan daar, in die nis daar achteraan, schuilhouden, kunnen we alles van dichtbij zien.
Toen het detachement cavalerie voorbij de hekken van het paleis doorreed op het Noordeinde, zwaaiden de toegangshekken van het paleis open en bogen de koetsen, zoals Margot voorspeld had, af om het voorplein op te rijden.
“ Ja, nu jongens, vlug!!”

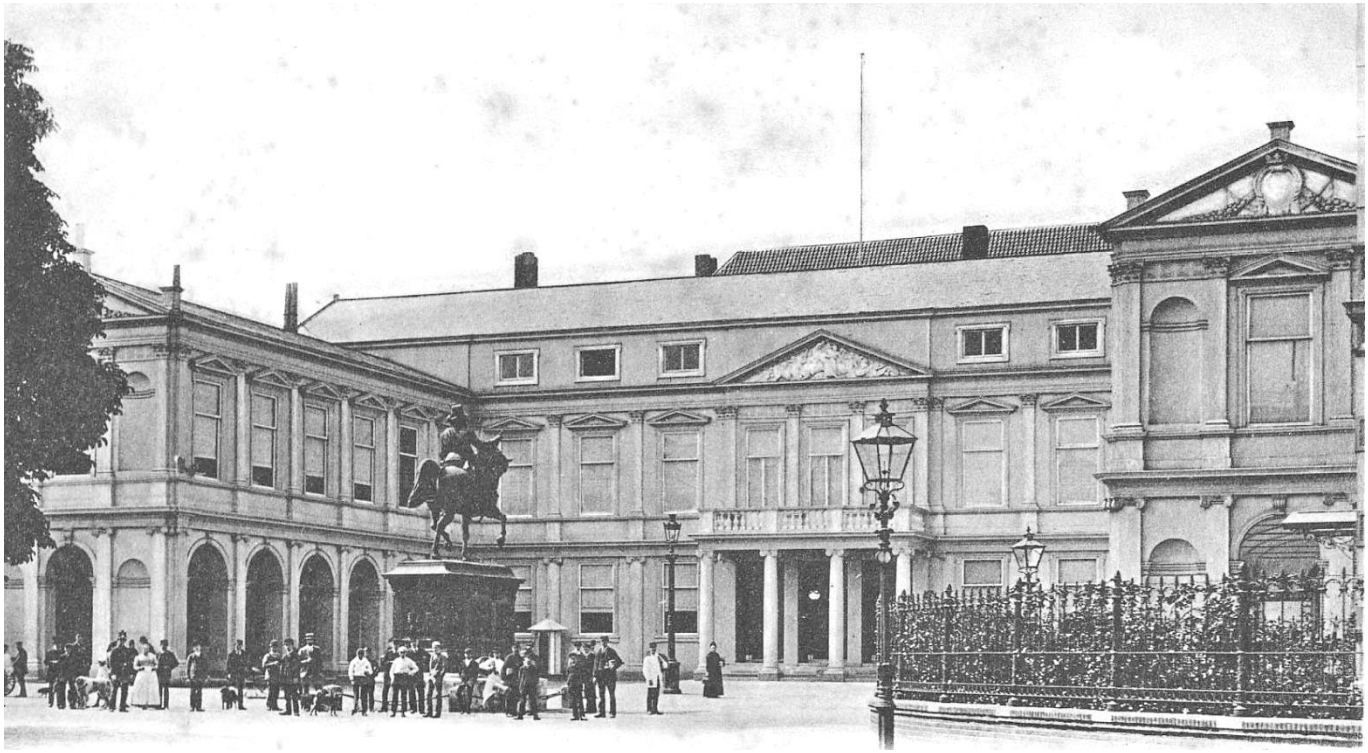

Paleis Noordeinde Den Haag

Alsof de duivel hen op de hielen zat, vloog ons drietal het voor het publiek verboden voorplein op om zich vervolgens volgens plan, in een nis te verschuilen. Om de beurt keken ze om de hoek van de nis

naar datgene wat er op het voorplein gebeurde. Achtereenvolgens zagen ze hoe de kroonprins, de kroonprinses met hun dochter ontvangen werden door koning Willem. Uit de volgende koetsen stapten de grootmeesters en grootmeesteressen, daarna volgden Prins Frederick en Alexander met hun hofmeesters en tenslotte stapten uit de vierde koets erfprins Willem met Sophie. Eerst stapte de erfprins uit die, staand in de calèche uitbundig naar de mensen voor het hek zwaaide, ten slotte stapte prinses Sophie uit.
“ Leve de erfprins Willem,” riep Arnoud in zijn enthousiasme, maar dat had hij beter niet kunnen doen. Eén van de wachten had hem gehoord en zodra het bruidspaar het paleis was binnen gegaan, kwam deze in actie. Alle drie werden ze opgepakt en door de wacht naar de wachtcommandant gebracht, die in een klein kamertje, direct naast het hek aan de linkervleugel van het paleis zat.
Ruw werd het drietal naar binnen geduwd, waar de wachtcommandant, een wachtmeester eerste klasse, hen nors en boos aansprak.
“ Wie zijn jullie, en hoe halen jullie het in je hoofd om op het voorplein binnen te dringen. Weten jullie wel wat je gedaan hebt? Jullie hebben inbreuk gemaakt op het private eigendom van de koning. Jullie kunnen hiervoor opgesloten worden.”
“ Het spijt ons,” zei Margot, “ ik ben de dochter van kapitein Winters, de commandant van de paleis-wacht. Ik dacht dat het wel goed was om hem hier op te zoeken.”
“ Je dacht dat het wel goed was?” zei de wachtcommandant met een sarcastische ondertoon in zijn stem.
“ Hoe kun je dat nu menen? Heeft je vader niet verteld wat voor belangrijke dag het vandaag is voor de koning van Nederland?”
Beteuterd kijkend bleef Margot het antwoord op deze vraag schuldig. Zij wilde er niet om liegen, want dat zou haar vader toch te weten komen.
“ Alla, soldaat. Genoeg gezeurd. Zet die drie maar in het cachot hierachter, dan neem ik contact op met kapitein Winters, als deze juffrouw ten minste de waarheid spreekt. Weg met dat stel.”
Met een nonchalant handgebaar wuifde de wachtcommandant eventuele bezwaren weg. Margot en haar neefjes werden hardhandig naar de rechter deur geleid achter de wachtcommandant. Achter deze deur bevond zich een getraliede deur waar zich het cachot bevond. Er stond een brits in en er was niet veel ruimte om er langs te lopen.
“ Laat de deur maar open staan, soldaat. Doe alleen de getraliede deur dicht. Ik zal even gaan informeren bij kapitein Winters. Neem even de honneurs hier waar, soldaat Flinkers. Ik ben zo terug.”

Inmiddels waren de leden van de koninklijke familie de ontvangstkamer van het paleis Noord-einde binnengegaan en werd het officiële deel van de intrede van de erfprins en –prinses wereldkundig gemaakt. Zij werden voorgesteld aan de hoogste hoogwaardigheidsbeklederes van Nederland. De eerste minister Van Maanen, de voorzitter van de Raad van Staten, de gouverneur van de Residentie, de burgemeester en vele anderen, waarvan een aantal ten slotte een redevoering ter verwelkoming gaven, waarin zij in naam van alles en iedereen het bruidspaar het beste toewensten. Na deze toespraken werden handen gedrukt en zou het bruidspaar op het balkon voor het volk verschijnen.

Intussen was de wachtcommandant in het wachthuis teruggekeerd. Zijn gezicht stond somber.
“ Soldaat Flinkers, ik neem het weer over. Ik heb helaas commandant Winters niet aangetroffen dus ik besluit dat stel deugnieten hun vrijheid maar weer terug te geven. Maak de deur weer open dan zal ik ze nog even toespreken.”
De soldaat opende de zware ijzeren deur en leidde het drietal voor het bureau van de wachtcommandant.
“ Jullie boffen,” zei de commandant met een nors gezicht, “ alleen deze soldaat en ik weten van jullie inbreuk op de privacy van de koning. Ik besluit jullie vrij te laten. Jullie gaan nu via die linker deur daar, naast de deur van het cachot, naar buiten, dan kom je in de Molenstraat en moeten jullie, God op je blote knieën danken, dat ik niet anders heb beslist.” Met bulderende stem sprak de commandant de laatste zin uit.

“ Ik zal bovendien, jongedame, uw vader, de kapitein Winters, verwittigen over jullie escapade. Is dat duidelijk!!”
“ Jazeker, meneer,” zei Margot met een bibberend stemmetje, terwijl de jongens instemmend knikten.
“ Wij zullen het nooit meer doen.”
Vervolgens verlieten Margot en de jongens met trillende knieën en een zwaar bonzend hart, het wachthuis.
In de Molenstraat gekomen, hoorden ze het gejuich van mensen. De balkonscène was zojuist begonnen.
“ Leve de erfprins, Oranje boven!! Leve Sophie, de erfprinses. Hoera, hoera!!”
“ Margot, “ zei Arnoud, “ zullen we naar Het Plein gaan? Dan kunnen we daar de aankomst van het bruidspaar meemaken!”
“ Natuurlijk, laten we dit incident maar snel vergeten,” zei Margot.
“ Zal je vader erg kwaad zijn, als hij het hoort?”
“ Ik denk het wel. Maar laten we eerst nog genieten van deze dag.”
De balkonscène was juist geëindigd en het bruidspaar maakte aanstalten om het paleis Noordeinde te verlaten en hun inhuldigingstocht naar Het Plein voort te zetten.

Ons drietal begaf zich op weg naar Het Plein waar het jonge echtpaar hun kennismakingstocht door de residentie zou beëindigen. Het paleis aldaar, dat eerder bewoond werd door o.a. koningin Willemina, echtgenote van Koning Willem, werd als winterverblijf gebruikt en was nu speciaal voor het jonge paar ingericht. Zij zouden vanaf deze dag onafgebroken tot aan de troonsbestijging van Willem in 1849 in dit paleis blijven wonen.

> *Ofschoon Sophie het paleis erg klein vond in vergelijking met datgene wat zij gewend was, wist zij het toch smaakvol in te richten. Zij liet o.a. diverse kunstvoorwerpen en schilderijen, waaraan zij gehecht was, overkomen uit Stuttgart en raakte ten slotte zeer gehecht aan haar appartementen. Uniek voor Nederland is dat Sophie haar privé vertrekken in vier interieuraquarellen liet vastleggen. Op deze aquarellen ziet men o.a. het werkkamertje van Sophie dat zij betitelde als ‘mon cabinet’. Op de aquarel is o.a. een schrijftafel afgebeeld vol paperassen, op het bureau staat een kleine buste van Sophie’s moeder. Boven het schrijfbureau hangen een aantal portretten van familieleden, o.a. een portret van haar grootmoeder Maria Feodorovna, de 2e vrouw van tsaar Paul 1. Daaronder hangen de portretten van haar ouders. Op de lage kast, naast de schrijftafel, staat een palissanderhouten miniatuurkastje. In dit kastje zitten haakjes, waaraan miniaturen opgehangen kunnen worden. Voor dit kastje staat een buste van haar zoon, prins Maurits, die door Sophie zelf werd gemaakt. Aan de andere muur is een landschap te zien, dat waarschijnlijk de Rotenberg met de grafkapel van haar ouders voorstelt. Aan weerszijden van dit landschap hangen de twee andere portretten van haar ouders.*
>
> *Zij heeft haar hele leven de gewoonte gehad om zich te omringen met portretten van haar dierbare familieleden. Sophie had ook meubilair, meegenomen uit Stuttgart, zoals de mahoniehouten vleugel van pianobouwer Erard, die zij in de salon had opgesteld. Een aantal ‘boulle’ meubels waren in het paleis de pronkstukken in diverse vertrekken. Een palissander houten kist staat op een laag onderstel met gebogen poten afgebeeld. Op het bovenblad van de kist staat het wapen van Württemberg in messing en op de voorzijde de initialen S.W. De kist is aan de binnenzijde bekleed met beige fluweel en heeft drie laatjes, die met messing biezen en met parelmoer zijn versierd. Natuurlijk ontbreken ook de fauteuils en de salontafel niet. Al haar kamers waren rijkelijk ingericht. Sophie was een kind van haar tijd en propte haar kamers vol met exquise voorwerpen en meubels, zoals dat toen gebruikelijk was.*
>
> (Bron; Sophie, Kon. Der Nederlanden. Dianne Hamer)

De stoet vertrok van het Noordeinde en een grote menigte mensen sloot zich aan achter de stoet in de hoop enige strooipenningen te kunnen bemachtigen, die tijdens deze tocht het publiek werden toegeworpen. Iedereen wilde de aankomst van het bruidspaar op Het Plein meemaken. De tocht liep via de Kneuterdijk, de Lange Voorhout en de Korte Vijverberg om ten slotte, nadat de stoet de imposante ereboog aan de ingang van Het Plein was gepasseerd, voor het paleis te eindigen.
“ Hier staan we mooi, Margot, zo vlak voor de muziektent. Op dit verhoog kunnen we goed zien wat er gaat gebeuren.”

Even later arriveerde de stoet. De feestelijk met bloemen versierde calèche stopte voor het bordes van het eenvoudige paleis, waarna een jonge man zich uit het publiek losmaakte en zich naar het rijtuig haastte om de erfprins aan te spreken.
“ Hoogheid, neem u het mij niet kwalijk dat ik uwe hoogheden zo vrijelijk en in mijn overmoed aanspreek.”
Deze man, een van de vertegenwoordigers van de opkomende liberale beweging, Bruijn Kops, legde vervolgens zijn verzoek uit.
“ Mag ik u verzoeken,” ging de keurig in bruin kostuum geklede man met hoge zijden hoed op het hoofd verder, “ in de muziektent staat een persoon op uwe hoogheden te wachten, die namens het gewone volk een lofdicht aan u en uw echtgenote wil opdragen. Zou u genegen zijn een moment naar onze volksdichter Hendrik Tollens te willen luisteren? Dit lofdicht heeft hij speciaal voor uwe hoogheden geschreven en hij helemaal van Rotterdam gekomen om het u aan te bieden.”
De erfprins twijfelde even, keek Sophie aan en besloot toen, omdat de naam Tollens hem bekend in de oren klonk, in te stemmen met het verzoek en begaf zich met prinses Sophie door de mensenmenigte naar de muziektent. Nadat het toegestroomde publiek ruimte had gemaakt voor het bruidspaar, bleef het op enige afstand van de muziektent staan. Achter de balustrade van de muziektent stond een oudere man van ongeveer zestig jaar. Hij hield een half uitgerold blad perkament voor zich, waarvan hij met luide stem het volgende lofdicht declameerde;

Nu rust het krijgszwaard in de schee
De lagchende aanblik van de vree
Beschijnt ons met zijn zoete lonken;
En, gaarden wij geen oorlogsbuit,
Toch blonken moed en krijgsdeugd uit
Zoo schitterend als zij immer blonken;
En is de grens vernauwd van ’t land
Te vaster is een enger band
En volk en vorst aaneengeklonken.

Nu hecht Oranjes wakkere zoon
Een nieuw juweel aan Nassaus kroon;
Hij heeft van God een bruid verkregen.
Nu schalt het dubbel feestlied rond
Bij ’t jubel van hun echtverbond
En ’t roeden van de oorlogsdegen
Nu rollen over veld en vloed.
De zegenwensch, de welkomsgroet
En de echoos schaatren; Welkom! Zegen!

Tree in Prinses! Geen rijksvorstin
Acht Neerlands zetel zich te min,
O, welk een rang haar Huis moog roemen.
Het dierst kleinood der Newastad,
Het kostbaarst, dat de Spree bezat
Wij mogen beide de onze noemen!
Nu maakt, verpandt op Neerlands grond,
De roos, die aan den Neckar stond
Het drietal vol der schoonste bloemen.

Nadat de lofdichter zijn huldeblijk had uitgesproken, verliet hij de muziektent, liep naar het bruidspaar en overhandigde hen, met een elegante buiging, de rol perkament met het lofdicht.
“ Hoogheid, in naam van allen, die hier aanwezig zijn; ambachtslieden, buitenlui, werkers, dienstboden en kooplieden, wens ik u, vanuit hun nederige positie, u en uw echtgenote een warm welkom toe.”
Onder dankzegging nam de erfprins de kunstig geschreven en versierde rol perkament aan, bedankte de voordrachtkunstenaar om vervolgens met Sophie terug te lopen naar het bordes en daar spontaan zwaaiend het gejuich van de menigte in ontvangst te nemen.
“ Dat was mooi hè, Margot, we hebbende prins en de prinses van heel dichtbij kunnen zien. Ik wist niet dat prinses Sophie zo knap was.”
“ Natuurlijk is ze knap. Elke prinses is knap,” zei Arnoud.
“ Maar nu zijn ze het paleis binnen gegaan en kunnen we gaan genieten van de feesten op straat en overal in de stad,” zei Margot.
Margot had deze zin nog niet uitgesproken of het harmonieorkest, dat al die tijd geduldig had zitten wachten, speelde de eerste noten van het bekende lied; “ Wien Neerlands Bloed.”
Gedurende de middag vermaakten Margot en de jongens zich kostelijk, voordat zij vroeg in de avond weer op huis aan gingen, naar de Korte Houtstraat, waar ze werden opgewacht door hun oom en tante voor het avondeten.
“ En jongens,” vroeg kapitein Winters toen het drietal plaats nam in de grote eetkeuken van het riante huis, “ hebben jullie nog plezier gehad?”
Blijkbaar was de vader van Margot nog niet ingelicht over hetgeen die middag had plaatsgevonden.
“ Jazeker, papa, wij hebben genoten.”
“ Ik heb ook nog drie strooipenningen weten te bemachtigen, tijdens de tocht van het bruidspaar naar Het Plein,” zei Arend.
“ Hoe heb je dat gedaan?” vroeg een verbaasde Margot.
“ Nu heel simpel, ik heb m’n pet opgehouden en toevallig viel er een penning in. De andere twee heb ik van straat geraapt. Ik heb een zilveren en twee bronzen penningen, kijk maar.”
Met een trots gebaar legde Arend de drie penningen op de keukentafel.
“ Hier op de zilveren staat; ‘Erfprins Willem van Oranje, intocht Den Haag, 18 juli 1839.”

Tijdens de maaltijd werd er druk gesproken over hetgeen men gezien had en besprak men de plannen voor die avond om de illuminatie te gaan zien. Tante Dien echter, de moeder van de twee jongens, was enigszins uit haar humeur geraakt. Ten eerste omdat zij die ochtend te laat was geïnformeerd over haar jongens, die toen al op pad waren gegaan en zij had ze nu niet kunnen behoeden voor eventuele misstappen in de grote stad. En ten tweede dat zij tijdens het kijken naar de optocht zo in het gedrang op de Lange Voorhout was gekomen, dat zij was gevallen en haar knie had bezeerd. Daarom was ze met haar schoonzus Willemijn vroegtijdig naar huis gegaan.
De vader van Margot stelde voor om samen met zijn dochter en de jongens in een open rijtuig naar de illuminatie te gaan kijken.
“ Daar komt niets van in,” had de moeder van Margot gezegd.
“ Het is veel te druk in de stad. De paarden zouden schichtig kunnen worden en op hol slaan.”
“ Eberard Winters,” zei ze tegen haar man, “ ik wil dat niet hebben. Gaan jullie maar te voet. Dan blijf ik met tante Dien wel hier in de buurt op Het Plein of zo.”

Aldus werd het plan om te gaan wandelen goedgekeurd en verliet men na het afsluiten van de maaltijd gezamenlijk de woning aan de Korte Houtstraat. ’t Was een schitterende illuminatie die avond in de residentie. Zowel door de overheden als van de zijde van de burgers waren er prachtige lichteffecten en verlichtingen aangebracht. Waar men ook ging, overal bevond men zich in een zee van licht dat met het groen en de draperieën van de gevels als ook met de talloze vlaggen een aller feestelijkst toneel opleverde. Duizenden inwoners en vreemdelingen waren op de been. Een echt nationale vreugde heerste in ieders hart. ’t Was merkwaardig te zien hoe, terwijl zo kort geleden het conflict met België nog bestond, er nu hier, op de Kneuterdijk en Het Plein, vreugdevuren werden gebrand ter ere van het huwelijk van de erfprins en de erfprinses. Hier werden, zonder dat er iemand

aanstoot aan nam, nationale liederen aangeheven zoals het Wilhelmus, ’t Wien Neerlands Bloed en andere vaderlandse gezangen, die uit volle borst door het publiek werden meegezongen. Hier en daar klonk ook de kreet; ‘Weg met de koning’, doch het Oranje Boven en het Leve de Kroonprins overstemden de negatieve geluiden.

Toen de nacht al was gevorderd en in het paleis aan Het Plein de rust na het souper en het bal was weergekeerd, nam prinses Sophie een belangrijk besluit voor zichzelf en haar toekomst. Beseffende dat zij in familiaire conflicten aan het hof een bondgenoot nodig had, begreep ze dat dat alleen haar echtgenoot Willem zou kunnen zijn. Met deze wetenschap in haar achterhoofd besloot zij die avond haar verzet,
om een seksuele relatie met haar echtgenoot aan te gaan, op te geven en zich op te werpen als een echtgenote, waar een erfprins recht op had.

Bijlage 1.

Vertaling Krantenkop Belgische krant.

Huwelijk erfprins van Oranje met prinses van Württemberg ongeldig.

Copie brief van Anna aan haar broer Nicolaas Tsaar van Rusland 11 juli 1839

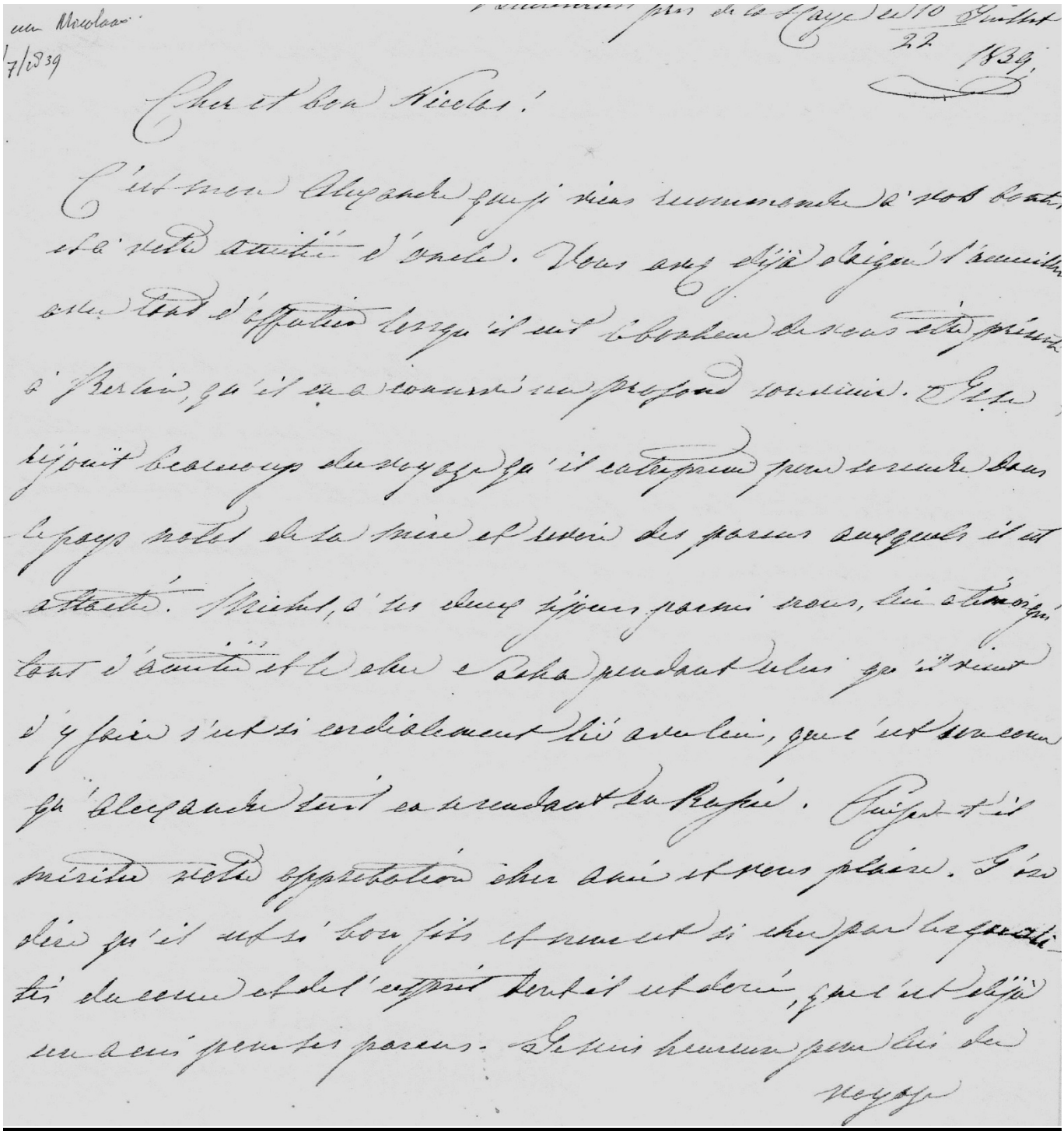

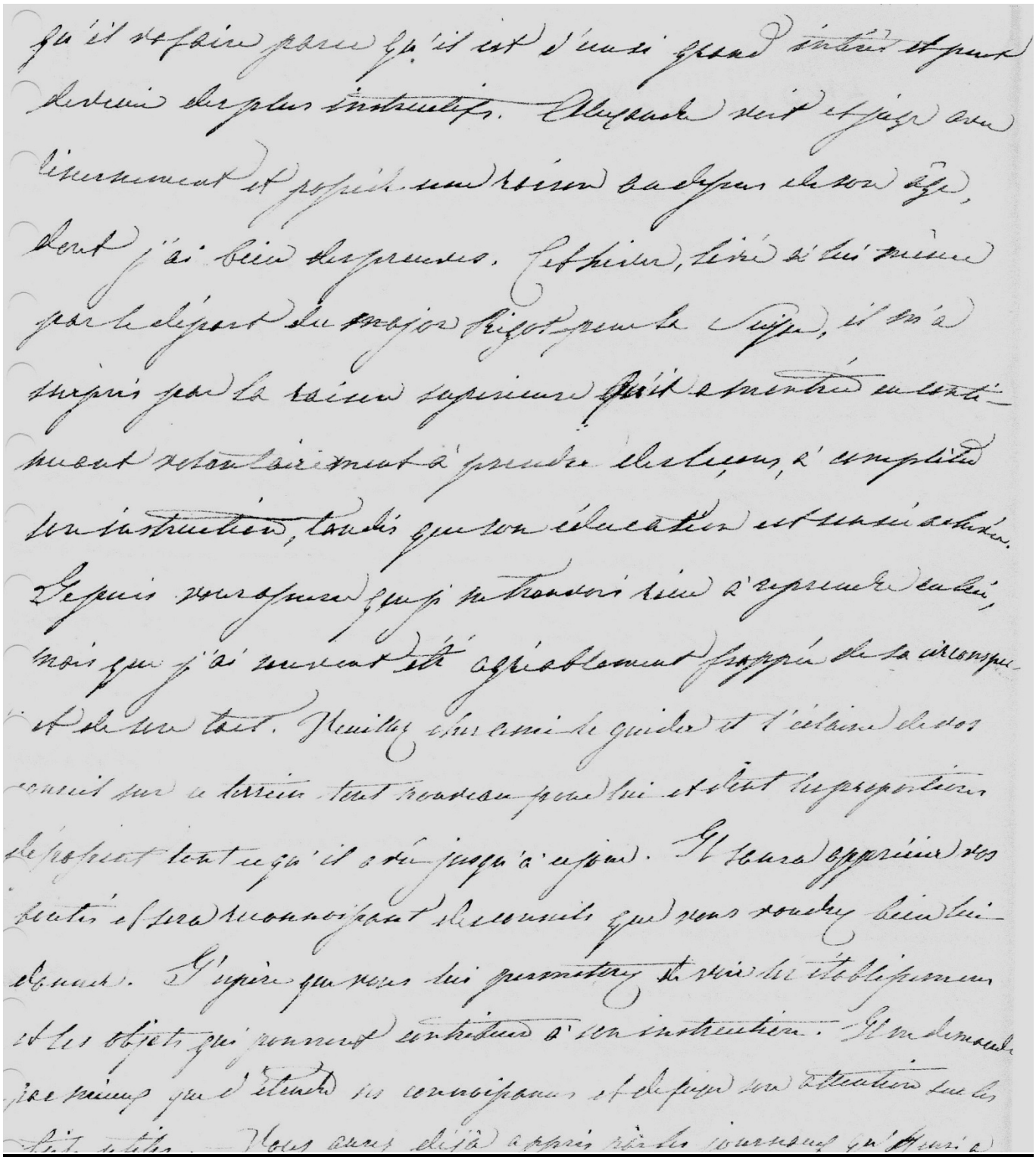

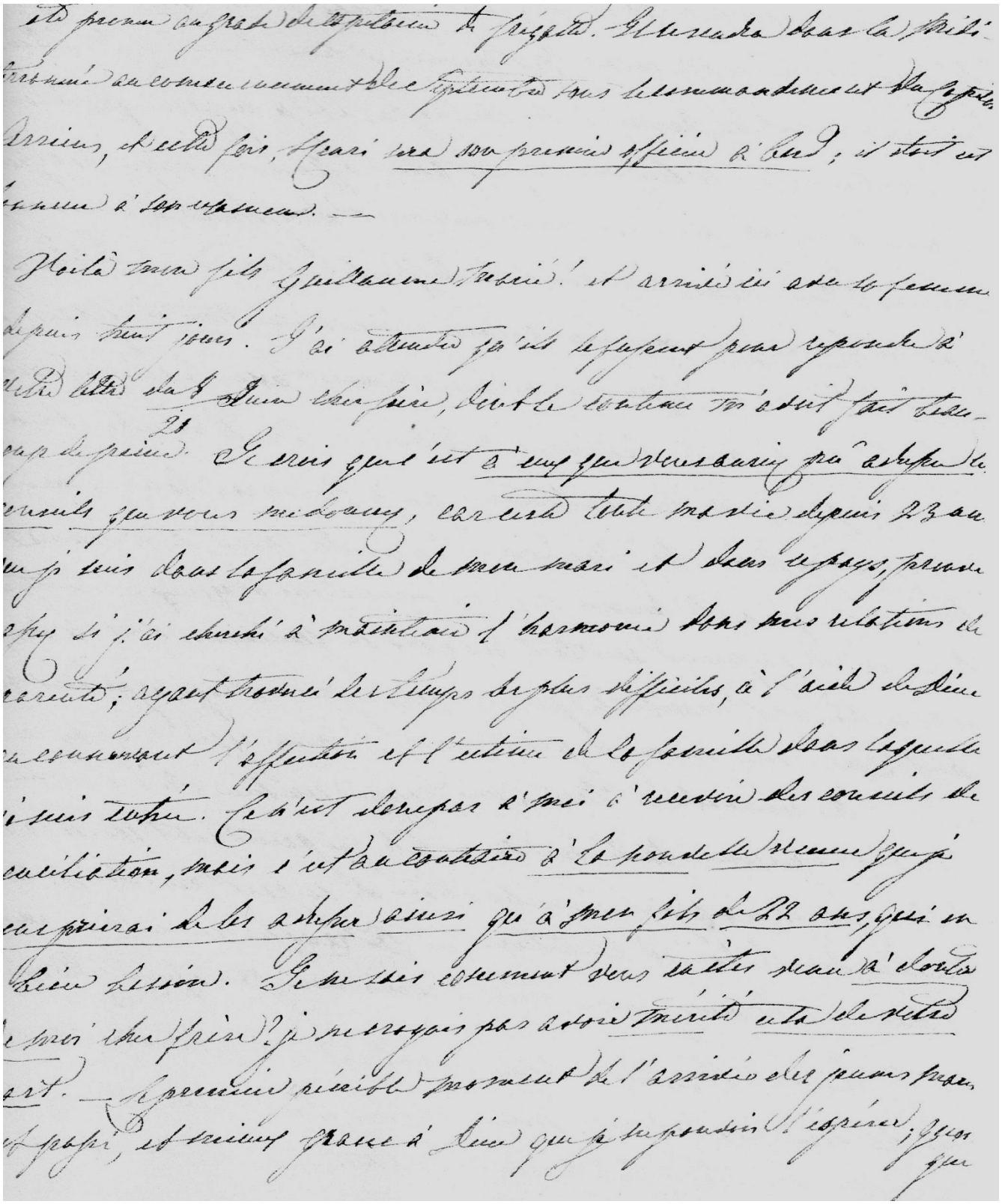

le premier moment mon fils fut glacial en dehors moi; je vous
laisse à penser ce que cela fait éprouver à une mère? Le lendemain
en me menant sa femme il m'embrassa, et je suppose que la conscience
le réveilla enfin en lui car ce fut avec effusion, quoique sans paroles
j'aime à espérer que c'est un mouvement de repentir, et comme je
suis habituée dans ma position difficile et épineuse de tous temps
à porter des sacrifices au bon accord et au maintien de la paix de
famille, j'ai agi depuis le premier moment avec la cordiale sim-
plicité que je mets dans mes relations. Le reste viendra, on ne
viendra pas, selon les sentiments que je trouverai dans le jeune
ménage que je trouve très froidement ensemble pour de si jeunes mariés.
Mon mari qui a été témoin des commencements orageux à Stuttgard
trouve qu'elle s'y prend avec tact vis à vis de Guillaume dont la bouquerie
de caractère et l'irascibilité perdent sans cesse. Jusqu'à présent on ne
peut à mon avis encore juger de rien. A mon égard Sophie est
bien et très convenable. Mais je suis frappée combien elle a l'air plus
âgée et plus personne faite que mon fils, qui paraît petit garçon à côté
d'elle. Certes, il n'y a pas d'inclination de sa part pour lui, mais
bien une bonne dose d'ambition qui fait travailler en vue d'un avenir
brillant. Si vous pouviez voir les choses vous partageriez cette opinion.

Ce 11/23 Juillet J'achève ces lignes en rentrant de la ville où nous avons
été hier donner un bal aux jeunes mariés, il m'a paru avoir réussi;
je me suis couchée à trois heures du matin, ainsi il m'est permis

Een uitnodiging op paleis Kneuterdijk.

Na de spontane ontvangsten van Willem en Sophie in o.a. Den Haag en Amsterdam, keerde de rust in Nederland weer terug. Een aantal zaken waren de kroonprins niet welgevallig geweest, zoals die schokkende ervaring van zijn zoon Willem die, toen hij bij het inschrijven van zijn huwelijksakte op 1 augustus in het register van de stad, 's Gravenhage, werd geconfronteerd met een weigerachtige ambtenaar. Volgens de ambtenaar, D. van de Wijnpersse, kon de inschrijving niet reglementair geschieden. Hij attendeerde de erfprins erop dat hij geen bewijs had overlegd van zijn verplichtingen ten aanzien van de Nationale Militie dat iedereen, die wenste te trouwen, moest overhandigen. Het gevolg van deze houding was dat de ambtenaar het huwelijk van Zijne Hoogheid niet wenste te registreren. Ook merkte de ambtenaar op, dat de handtekeningen onderaan de huwelijksakten, niet gelegaliseerd waren. Bovendien, volgens het bezwaar van deze ambtenaar, waren de stukken geschreven in de 'Hoogduitsche' taal en met de 'Hoogduitsche' letter, hetgeen, volgens de regelgeving in Nederland, niet was toegestaan.
De burgemeester, die dit verhaal in zijn ontreddering deed bij de minister van Justitie Van Maanen, vond in hem een medestander. De minister veegde alle bezwaren van tafel en gelastte de ambtenaar de desbetreffende aktes in te schrijven in het Haagse register.

De kroonprins overdacht in zijn werkkamer van het paleis, deze laatste hobbels, die genomen waren voor de definitieve bevestiging van het huwelijk van zijn zoon Willem. Gedachteloos speelde de kroonprins met de ganzenveer, die voor hem op zijn bureau lag. De werkkamer van de kroonprins maakte deel uit van het paleis Kneuterdijk, waarbij de werkkamer een deel was van de grote zaal. De grote zaal, waar de kroonprins gewoonlijk audiëntie hield, was fraai gemeubileerd met vergulden ornamenten en schilderijen rondom op de muren, waardoor grote rijkdom en artistieke smaak tot uitdrukking kwamen. Tegenover de ingang van de grote zaal, bevonden zich drie grote schuifdeuren van glas, die toegang gaven tot de glazen serre, precies zoals in de botanische tuin van Brussel. De zeldzame planten en het gezang van verschillende exotische vogels, die deze bekoorlijke tuin tot woonplaats bezaten, gaven de zaal een oosterse sfeer, die goed zou passen in een sprookje uit 'duizend en één nacht'. Men trof hier een aanblik, die zo rijk en gevarieerd was, dat men er nog uren van onder de indruk zou geraken. De werkkamer van de kroonprins bevond zich direct naast de grote zaal. Het was een ruime kamer, waar twee vensters uitzicht boden op het Haagse leven in de stad. Het majestueuze zware houten plafond werd door de draagbalken en de moerbalken in vele vierkanten verdeeld en waren voorzien van houtsnijwerk. Voor het laatste raam, aan de achterzijde van de werkkamer, stond in de breedterichting van de kamer een eenvoudig bureau met schrijfgerei, boeken en een stempelhouder. Achter het bureau stond een luxueuze bureaustoel waar de kroonprins graag in zat om zijn administratieve werkzaamheden te verrichten. Achter de bureaustoel, aan de wand, hing een prachtig groot schilderij met een religieuze voorstelling. Direct daarnaast, in een vergulde lijst gevat, een kamerhoge spiegel waar in de top van de lijst het wapen van de Oranjes was aangebracht. Naast de spiegel stond een pronkharnas, dat rijk versierd en opgetuigd was. Aan de muur, achter het harnas, hingen de portretten van de kroonprinses en hun kinderen. Aan de wand tegenover de vensters, bevonden zich een hoge opbergkast en een laag dressoir, waar een briljant mooi glasservies in pronkte.

De kroonprins onderbrak zijn overpeinzingen, stond op, liep naar de deuropening en riep de wachtende ordonnans van dienst bij zich.
" Luitenant Kortenaer," zei de prins tegen zijn ondergeschikte, " ik heb hier een aantal brieven te bestellen, die ik vandaag nog bezorgd wenst te hebben. Eén van die brieven is voor generaal Bagelaar, u welbekend meen ik. Ik wens de generaal overmorgen ochtend bij het dejeuner hier in het paleis te ontvangen en ik verlang van u deze brief persoonlijk aan de generaal te willen overhandigen. Dus bezorg deze brieven vandaag nog."
De jonge luitenant salueerde, maakte rechtsom keert en verliet de werkkamer van de kroonprins. Hij spoedde zich vervolgens naar zijn bruine vos, die geduldig wachtend, geborsteld en rijklaar, op het binnenplein van het paleis stond. Luitenant Kortenaer had deze ordonnans benoeming te danken aan de

generaal aan wie hij nu een brief zou gaan bezorgen. Hij verheugde zich erop zijn vroegere meerdere, met wie hij de Rijnreis had meegemaakt en de scheepshut had gedeeld, weer te ontmoeten.

Intussen genoot Daniël Otto Bagelaar, in zijn woning aan het Spui, van de vrijheid, die hij na het beëindigen van zijn begeleiderfunctie van de erfprins, had verworven. Zijn aanwezigheid op het paleis was nu niet meer aan bindende regels en voorschriften gebonden. De kroonprins riep hem zo nu en dan op om een bepaalde opdracht voor hem uit te voeren. Van een strak gestructureerd dagprogramma was hem tot nu toe, half november van dat jaar, niets gebleken.

De generaal zat in zijn brede leunstoel, toen zijn dienstmeid zijn smaakvol ingerichte salon binnen kwam met de mededeling; " Mijnheer, er staat een militair aan de voordeur, die u persoonlijk een brief wenst te overhandigen."
" Ach zo, Antje, zeg maar dat ik eraan kom."
De generaal verhief zich uit zijn leunstoel, schoof zich de pantoffels aan zijn voeten en legde de donkerbruine gekromde pijp in de asbak, die op de salontafel stond. Vervolgens knoopte hij zijn loshangend vest dicht, want het was fris die dag, en liep naar de voordeur van zijn woning.
" Ach, nee maar, luitenant Kortenaer. Wat doet mij dit een plezier u weer te zien. En bevalt het werk bij de kroonprins u?"
" Jazeker, generaal," zei de in het uniform van ordonnans van dienst gestoken militair, terwijl hij voor de generaal salueerde.
" Zo, dat doet mij deugd te horen. Maar u zult wel niet voor een praatje hier langs zijn gekomen, niet-waar?"
" Neen, zeker niet, generaal. Alstublieft, een brief van Zijne Hoogheid, de kroonprins. Ik moest u de brief persoonlijk overhandigen."
" O, dat is mooi. Hebt u even tijd om binnen te komen voor een tas thee?"
" Nee, het spijt mij generaal. Ik moet vandaag nog een aantal brieven persoonlijk bezorgen, o.a. in Loosduinen en Honselersdijk. Dus, met uw welnemen, zou ik graag een andere keer gebruik maken van uw aanbod."
" Goed, mijn jongen. Tot ziens dan maar."
De luitenant steeg met het gemak van een geoefende ruiter op zijn paard, salueerde ten afscheid naar de generaal, wendde vervolgens zijn paard en gaf het de sporen.
" Zo, zo, een brief van de kroonprins zelf, zo te zien aan het stempel en het watermerk. Ik had hem al eerder verwacht," mompelde de generaal bij zichzelf.
De generaal slofte weer naar zijn salon, zette zich in zijn fauteuil, schopte zijn pantoffels uit en nam zijn bril van de salontafel.

" La Hague, le 16e novembre," las de generaal half luid.

Cher général Bagelaar, par la présente, je vous invite dans la matinée, le 18 de ce, autour de 11h00, à la Kneuterdijk palais de vouloir me tenir compagnie pendant que je déjeuner avec quelques likeminded souhaitez conserver. Après le déjeuner, je souhaite un entretien personnel avec vous où j'ai mes idées sur le fonctionnement de votre avenir, vous allez soumettre.

Avec salut royal,
Guillaume
Le prince héritier des Pays-Bas
(Vertaling ; zie bijlage 1)

Nadat de generaal de brief gelezen had, bromde hij in zichzelf; " Zo, het gaat er toch van komen."
Hij bekeek de brief, met de eenvoudige ondertekening en het kroonprinselijk stempel nog eens en mompelde; " Tja, ik had het al eerder verwacht."

De generaal knikte instemmend, riep zijn echtgenote, die in de voorkamer met haar borduurwerk bezig was, en lichtte haar in over de inhoud van de ontvangen brief.

Een aantal dagen later speelde zich het volgende af; Luitenant Kortenaer, ordonnans van dienst, had die dag een aantal opdrachten voor de kroonprins verricht, waaronder het ophalen van een ereteken bij de thesaurier generaal. Dit ereteken zou, zoals de luitenant vermoedde, vandaag tijdens de inspectie van de troepen door de kroonprins worden uitgereikt.

" Ik ben benieuwd wie de gelukkige ontvanger van dit ereteken zal zijn. Het ereteken van waardering voor langdurige trouwe dienst. Volgens mij is het de militaire Willemsorde. Ik zal moeten afwachten en mijn nieuwsgierigheid moeten bedwingen."

Inmiddels ontving de kroonprins de gasten aan wie hij het dejeuner had aangeboden. Achtereenvolgens ontving hij de marine officier Rijk, directeur generaal van de Marine. Een man, die wel een heel merkwaardige carrièrelijn had meegemaakt, nl. van straatkomediant tot de hoge positie van schout-bij-nacht van Marine. De generaals De Ceva en Nepveu, chefs van de generale staf van het leger en tenslotte generaal majoor Bagelaar. Natuurlijk waren bij dit dejeuner ook zijn zoon Alexander en de kroonprinses met hun persoonlijke dames en heren van de hofhouding aanwezig. De gasten werden ontvangen in de 'salle d'honneur'. Waar in de wintertuin de ananasplanten, diverse bloemen en rijk verzorgde opdien-schotels een prachtig aanblik boden. De kroonprins bracht een toast uit op zijn zoon, Alexander, waarna het dejeuner begon. De gedekte tafel, waaraan men zat, was niet uitzonderlijk weelderig gedekt, ze was zelfs niet koninklijk te noemen. De Oranjes streefden ernaar om eenvoud in hun leefstijl te behouden. Maar bij dergelijke dejeuners konden de gasten zoveel eten als men wilde. Verschillende soorten wijn werden royaal geschonken. Als een gastronoom dit zou willen beoordelen, dan zou hij concluderen, dat wie alleen aan het hof komt om zijn maag te vullen, zeer tevreden zou mogen zijn. De maaltijd was van goede kwaliteit en werd opgediend op een gouden servies. Vreemd was wel de zonderlinge volgorde van opgediende de gerechten. Met serveerde na de soep direct de salade alvorens de broodmaaltijd aan te bieden. Volgens de kroonprins was dit een Engelse gewoonte, waar hij zeer aan gehecht was. Tijdens de maaltijd onderhield de kroonprins zich voornamelijk met de generaals en met name met de schout-bij-nacht Rijk. Deze wist zijn conversatie op originele wijze te larderen met maritieme termen en passages uit de Bijbel, die hij op elk gewenst moment te berde wist te brengen.

Generaal Bagelaar zat tussen de majoor Sloet, adjudant van prins Alexander, en generaal Ceva, die hij nog kende van de tiendaagse veldtocht in Belgie. De conversatie was vrolijk, ondanks het feit dat men, naar de wensen van de kroonprinses, Anna Pavlovna, de regels en de etiquette in acht moest nemen. Een enkele irritatie bij de kroonprins ontstond toen de kroonprinses naar zijn zin teveel kritiek leverde op mensen, die niet op dit dejeuner aanwezig waren. De kroonprinses was voortreffelijk gekleed in een blauwe robe en droeg daarbij haar favoriete parures. Haar kritiek gold vooral mademoiselle Van Wassenaer, die zij bekritiseerde over haar minder gracieuze toiletten. Vervolgens viel het uiterlijk van deze of gene onder haar bittere kritiek. Ook meldde zij dat tijdens een voorgaand dejeuner slechts twee jonge dames goed rechtop hadden gezeten, waaronder de echtgenote van adjudant Sloet. De prins, die zich ergerde aan dit soort roddelpraat, greep in en zei op scherpe toon tot zijn echtgenote; " Votre critique est non seule-ment injuste mais aussi à courte vue. J'ai vu plusieurs personnes habillé correctement." (*Uw kritiek is niet alleen onterecht maar ook kortzichtig, ik heb verscheidene juist geklede personen gezien.)*

De prinses kreeg een niet te verbergen blos op de wangen en zei bitter; " si j'ai la vue basse, je vois au moins les bosses." (*als ik kortzichtig ben, zie ik tenminste de bochels*)

Waarop de tafelgenoot van generaal Bagelaar hem in het oor fluisterde; " ik geloof dat de prinses empatisch, medelijdend en deugdzaam is, maar dat het jammer is dat haar eeuwige behoefte om kritiek te uiten op personen, die in haar gedachten opkomen, er voor zal zorgen dat men haar genadeloos zal laten vallen."

Omdat de kroonprins de opmerking van zijn echtgenote negeerde, bleef de stemming zoals ze was; vrolijk en enthousiast.

Na het dejeuner begaf het gezelschap zich naar de eerste salon, waar men de gesprekken onder een goed glas wijn, vervolgde en de kroonprins generaal Bagelaar apart nam.
“ Beste generaal Bagelaar, ik heb in mijn brief aan u gemeld, dat ik een kort onderhoud met u wenste te hebben. Als u nu even met me meeloopt naar mijn werkkamer dan zullen wij dit onderhoud kunnen voeren.”
De kroonprins verontschuldigde hen beiden voor een kort moment en trok zich met de generaal terug zijn werkkamer.
“ Generaal Bagelaar, neemt u toch plaats,” zei de prins, terwijl hijzelf plaats nam in de grote bureaustoel achter zijn bureau, “ zoals u al begrepen zult hebben, is bij de huwelijksvoltrekking van mijn zoon Willem uw taak als begeleider en opvoeder van de erfprins beëindigd. Ik heb dan ook gemeend u een functie aan te willen bieden, ofschoon het mij persoonlijk droevig stemt u uit mijn directe omgeving te zien vertrekken. Binnenkort, op 1 december aanstaande, komt het commandant schap van de vesting Bergen op Zoom vacant. Nu dacht ik zo, gezien uw verbondenheid met het wapen der artillerie, dat u de juiste persoon op die plek zou kunnen zijn. Ik wens u dan ook graag aan de koning voor te dragen voor deze functie. Kunt u zich hiermee verenigen?”
De generaal, die het betoog van de kroonprins aandachtig had aangehoord, was enerzijds verbaasd over dit aanbod en anderzijds teleurgesteld, omdat de aanvaarding van deze benoeming nogal wat consequenties voor hem en zijn gezin zou betekenen. Zo zou hij zijn huis, hier aan het Spui in Den Haag, moeten opgeven en een nieuw bestaan in Brabant moeten gaan opbouwen.
“ Jazeker, Hoogheid,” zei de generaal na enige momenten van bedenken, “ ik kan mij heel goed vinden in datgene wat u voorstelt en ik zal mij, naar al mijn mogelijkheden, die ik bezit, volledig inzetten voor deze nieuwe uitdaging in mijn leven.”
“ Dan zal ik u voordragen bij de koning als commandant voor deze vesting. À propos, bovendien nodig ik u uit om tijdens het grote bal dat, op 8 december a.s. ter gelegenheid van mijn verjaardag wordt gegeven, aanwezig te zijn. Ik hoop dat het u schikt en u acte de présance kan geven, natuurlijk bent u vrij om een introducé mee te nemen.”
“ Natuurlijk zal ik aanwezig zijn, Hoogheid, zoals u het belieft.”
“ Dit was mijn eerste punt, dat ik met u wenste te bespreken. Een tweede punt is, eerder een vraag dan een gesprekspunt, zou u mij vanmiddag als eerste inspecteur van de troepen willen vergezellen, tijdens mijn inspectieronde? Op het Malieveld zullen, vanmiddag, een aantal corpsen opgesteld staan in slagorde en zich in hun kwaliteit en hoedanigheid aan mij presenteren. Zou u mij dit plezier willen doen?”
Verrast door dit onverwachte aanbod van hoge waardering, wist de generaal niet direct zijn antwoord te formuleren.
“ Nu, generaal. Vergezelt u mij?”
“ Maar vanzelfsprekend, Hoogheid. Ik waardeer het ten zeerste dat u mij dit aanbiedt. Ik ben geheel verrast door uw welwillendheid.”
“ Bien, dan verwacht ik u rond twee uur vanmiddag op het binnenplein van het paleis, vanwaar ik met u en een aantal getrouwen te paard vertrek voor de inspectieronde.”
Nu het gesprek beëindigd was, besloot de kroonprins zich weer bij zijn gasten te voegen, terwijl generaal Bagelaar toestemming vroeg en kreeg, om nog eenmaal de schilderijengalerij in het paleis te mogen bezichtigen. De generaal liep richting kapel om de galerij, die daar naar toeliep, te betreden. Wandelend door de immens hoge galerij bekeek hij de hoge wanden, waar dicht opeen de meest prachtige schilderijen de muren bedekten. Ook trokken de rijk versierde meubels in deze galerij zijn aandacht. Vervolgens liep de generaal de kapel binnen. Deze kapel leek een kleine kopie van de Loterijzaal. De opzet was vrijwel hetzelfde, maar in de afwerking was de kapel veel verfijnder en rijker. Doordat het houtwerk in mahonie was uitgevoerd, waande men zich plotseling te zijn teruggeworpen in de tijd, van een rijk Ridderhof uit voorbije eeuwen. Ook in deze kapel waren de muren van hoog tot laag bedekt met zeer kostbare schilderijen waarvan enkele tienduizenden guldens moeten hebben gekost. Onder de schilderijen bevonden zich enige exemplaren van Rubens en Van

Dijck. Een Murillo werd beschouwd als het voornaamste meesterwerk van deze grote kunstenaar uit Spanje.
De generaal liet de sfeer, die deze kostbare kunstcollectie uitstraalde, op zich in werken, dwaalde nog wat rond, om zich vervolgens weer bij het gezelschap in de salon aan te sluiten.

Om precies twee uur was de kroonprins met zijn militaire staf en zijn zoon, prins Alexander, present op het binnenplein van het paleis, waar de paarden voor het gezelschap al klaar stonden. De kroonprins was gekleed in het blauwe uniform van Opperbevelhebber van de strijdkrachten met oranjesjerp, diverse versierselen en eretekens op de borst alsmede de generaalstekens op de epauletten met goudkleurige kwasten op de schouders. De blauwe met pluim versierde steek bedekte zijn enigszins kalende hoofd, terwijl hij een blauwe met gouden rand omzoomde mantel om de schouders had geslagen. Een strakke witte broek in hoge ruiterlaarzen gestoken met aan de broekriem een ceremoniesabel in leren schede gevat, completeerde zijn uitrusting. Onder het gezelschap van de militaire staf bevond zich ook de ordonnans van dienst, de luitenant Kortenaer. Hem was opgedragen het uit te reiken ereteken met zich mee te voeren.
“ Generaal Bagelaar,” riep de kroonprins de oude generaal toe, “ ik wens dat u mij ter linkerzijde, vergezeld tijdens de inspectie. De stoet vertrok, achter de kroonprins volgde de rest van de militaire staf, ingedeeld naar rang en status. De stoet verliet in draftempo de binnenplaats van het paleis om enige minuten later op het Malieveld aan te komen. Daar werd de prinselijke stoet met een tweetal saluutschoten van het corps artillerie verwelkomd. De opgesteld staande corpsen jagers, grenadiers, cavalerie, artillerie en kurassiers, stonden in carrés van 120 man elk, opgesteld in een U vorm, waarbij in het midden van de aldus ontstane ruimte, een spreekgestoelte was opgericht. De aanblik van deze militaire corpsen, in hun verscheidenheid van uniformen en bewapening, was overweldigend en bood dan ook aan een grote toegestroomde menigte belangstellenden een kleurrijk schouwspel.

Stapvoets reed de stoet inspecterende militairen met de kroonprins en generaal Bagelaar aan het hoofd, langs de in de houding staande legereenheden. Bevelen werden gegeven, waarop de corpsen als één man reageerden en de kroonprins verwelkomden met de kreet ‘Vivat’, die op commando door de troepen van rechts naar links werd uitgeroepen als de opperbevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten, de kroonprins, hen passeerde. Toen de inspectie was afgelopen, begaf de prins zich naar het spreekgestoelte, steeg van zijn paard, terwijl de hem begeleidende militairen te paard, zich op linie voor hem opstelden, waarbij generaal Bagelaar nu alleen voor deze linie stond.
“ Mannen,” begon de kroonprins zijn toespraak, “ in naam van de koning en het Nederlandse volk, wil ik u allen dankzeggen voor de enorme inzet, die u hebt getoond voor het behoud van de kwaliteit van ons leger in het onlangs afgesloten conflict met de Belgische natie. Ook u, adjudanten, vaandrigs en kapiteins, wil ik bedanken voor datgene, wat u dit jaar heeft betekend voor de training en de discipline van onze mannen, die in oorlogstijd ons land zullen verdedigen en zo het gevaar van buiten onze landsgrenzen komend, kunnen bezweren. U, generaals en kolonels, die verantwoordelijk zijn voor het functioneren van de legeronderdelen. Zij die hun logistieke verantwoordelijkheid uitmuntend vervulden, wil ik danken voor hun inzet door met niet aflatende arbeid het op oorlogssterkte houden van en de specifieke corpsen. Vandaag wil ik in het bijzonder één van u voor het voetlicht brengen en hem eer bewijzen. Een man met een geweldige staat van dienst, die voor ons koninkrijk en voor onze familie van Oranje, van onschatbare waarde is. Als militair heeft hij in het verleden een doortastende inzet betoond tijdens de gevechten bij Quatre Bras. Als leidinggevende heeft hij in de Tiendaagse veldtocht in België bij diverse gevechten zijn kwaliteiten als legeraanvoerder en met zijn persoonlijk charisma onze troepen naar de overwinning geleid. Deze man, de generaal majoor Bagelaar, was voor ons als familie de vertrouwenspersoon als het ging om de opvoeding en de militaire opleiding van mijn zoon, de erfprins van Oranje. Deze man wens ik nu te eren door hem de versierselen behorende bij het Grootkruis der Orde van de Nederlandse Leeuw te overhandigen. Ordonnans, treed nader.”

Luitenant Kortenaer begaf zich te paard naar het spreekgestoelte en overhandigde de kroonprins het doosje met het bewuste ereteken. Inmiddels was generaal Bagelaar van zijn paard afgestegen en stond hij naast zijn paard voor de op linie opgestelde militaire staf, ten teken dat hij de

huldeblijk in ontvangst wenste te nemen. De kroonprins daalde af van het spreekgestoelte, liep naar de generaal en terwijl alle corpsen op het bevel van hun adjudanten in de houding werden gezet, spelde hij hem het ereteken op de borst, naast de eretekens, die de generaal al eerder toegekend had gekregen nl. het ereteken van het Metalen Kruis, de Militaire Willemsorde en het Grootkruis der Frederiks Orde van Zweden. Met de militaire groet en een ferme handdruk bezegelde de kroonprins deze onderscheiding en fluisterde de generaal toe;
“ Het ga u goed, mijn beste generaal Bagelaar.” Waarna de kroonprins zich te paard zette om samen met de generaal aan het hoofd van de stoet het defilé van de troepen in ontvangst te nemen. Na het defilé vertrok men, in dubbele galop, naar het paleis, waarbij een aantal adjudanten van de militaire staf, waarschijnlijk marine officieren, die het paardrijden niet goed beheersten, geheel onder de modder gespat, op het binnenplein van het paleis arriveerden. De stoet werd daar ontbonden, waarna een ieder zijn eigen weg ging. De kroonprins echter nodigde generaal Bagelaar uit om met hem in zijn privévertrek een afscheidsgesprek te voeren.

Bijlage 1.
Brief aan Generaal Bagelaar.

“ La Hague, le 16e novembre,” las de generaal half luid.

Beste generaal Bagelaar, hierbij nodig ik u uit om des morgens, 18e dezes, rond 11.00 uur, op het paleis Kneuterdijk mij gezelschap te willen houden tijdens het dejeuner dat ik samen met een aantal gelijkgestemden wenst te houden. Na het dejeuner wens ik een persoonlijk onderhoud met u te hebben waarbij ik u mijn ideeën, omtrent uw toekomstig functioneren, u zal voorleggen.

Met prinselijke groet,

Willem,

Kroonprins der Nederlanden

Een bal op Paleis Kneuterdijk

Op een dag in november werd er een brief afgegeven op het woonadres van Mienette, Voorstraat 87. Het was die dag slecht weer. Er blies een gure noordoosten wind door de straten van Delft. De laatste bladeren van de grotendeels kale bomen werden door de krachtige wind afgerukt. De stad zelf leek uitgestorven. De meeste mensen hadden zich, indien mogelijk, teruggetrokken in hun verwarmde huizen. Mienette echter had deze dag, samen met haar moeder, de weergoden weerstaan en een bezoek gebracht aan haar broer Jacobus, die sinds kort aan de Brabantse Turfmarkt woonde. Zijn vrouw, Christine, was al enige maanden zwanger en werd derhalve zo nu en dan door haar schoonmoeder en haar schoonzusje met een bezoekje vereerd. Men had die middag gesproken over het moederschap, in het algemeen, en het moederschap van arme mensen, die dat ook overkwam in deze moeilijke jaargetijden. Vaak beschikten die mensen over te weinig brandstof om hun woningen voldoende te verwarmen.
“ Wij zullen, nietwaar Mienette,” had haar moeder gezegd, “ er bij de regenten nogmaals op aandringen om de turfbedeling voor de allerarmsten van de stad te verruimen.”
Dit en andere onderwerpen, waar arme mensen het moeilijk mee hadden, werden belicht en toen in de namiddag afscheid van het jonge echtpaar werd genomen, liepen moeder en dochter v.d. Chijs, diep weggedoken in hun warme mantels, door de verlaten straten van Delft. Ze liepen de Brabantse Turfmarkt af, staken de Markt over om vervolgens, langs de visbanken, over de Hippolytusbuurt, waar zij hun hoedjes, die met stormlinten onder hun kin waren vastgeknoopt, moesten vasthouden om te voorkomen dat zij van hun hoofden werden gerukt. Tenslotte arriveerden zij bij hun grote huis aan de Voorstraat, waar Mienette nu al een paar jaar eigenaresse van was, en waar zij samen met haar moeder en twee dienstboden het grote huis woonde. Mienette had de woning, samen met haar moeder, geheel naar hun zin en naar de laatste mode, de Biedermeierstijl, ingericht. Dit grote huis had niet alleen op de begane grond ruime kamers maar ook op de eerste en tweede verdieping bezat dit huis ruime kamers, die alle verwarmd konden worden.

Mienette had destijds, in het jaar 1836, de woning gekocht van dominee Metelerkamp, die toen met emiraat ging en zich in het landelijke Gelderland ging vestigen. Het perceel, dat zij toen kocht, bestond niet alleen uit een ruime woning maar bezat bovendien een koetshuis met stalling voor vier paarden, een prieel in de uitgestrekte tuin, een theekoepel, een orangerie en een boomgaard met vruchtbomen. In een grote kas groeiden een aantal wijnranken, een ananasplant en nog een aantal exotische planten. Kortom, het huis voldeed aan alle wensen, die een welgestelde familie, zoals die van Mienette, zich kon veroorloven.
“ Mienette, laten we snel naar binnen gaan, het is beslist geen pretje om buiten te vertoeven.”
Mienette opende de voordeur en liet haar moeder voor gaan. Eenmaal binnen in de hal, gekomen, schudden zij het vocht van hun mantels en ontdeden zich van hun nat geworden hoedjes.
“ Sjaantje,” riep Mienette, en haar stem weergalmde in de marmeren gang, “ zou jij onze mantels op zolder te drogen willen hangen?”
“ Jazeker.” Klonk een stem ver weg achteraan in de gang.
De hal was een ruime, bijna vierkante ruimte waar de muren en de vloer ook van met marmer waren. Het plafond bezat een fraai stucwerk, waar in het midden, aan een koperen ketting, een luxueuze kristallen lamp hing. De hal verschool zich achter de majestueuze donkerbruin geschilderde eikenhouten voordeur waar, in de panelen aan de straatkant en aan de binnenkant, een aantal fraaie houtsnijwerken waren aangebracht uitgevoerde motieven waren aangebracht. Boven de voordeur bevond zich een fraai bovenlicht, vervaardigd van witgeschilderd smeedijzer, dat allure gaf aan de entree van het huis en de hal bovendien van voldoende licht voorzag.
“ Kom Mienette, laten we vlug naar de salon gaan. Ik hoop dat Sjaantje en Theresa de kachels flink hebben opgestookt. Ik ben onderhand ijzig koud geworden van deze wandeling.”

Mienettes moeder ging voor, door de ruime gang, die een rijke verzameling schilderijen bevatte en halverwege een originele mahoniehouten trap in Louis XVI stijl, vervaardigd door een kunstenaar. De sierlijk gebogen leuning werd bekroond door een in houtsnijkunst uitgevoerde vaas.

De twee verkleumde dames openden de deur van de salon en begaven zich rechtstreeks naar het knetterende houtvuur in de gietijzeren kachel. De salon lag in de lengte richting van het huis en bezat een drietal vensters, die uitkeken over de gracht van de Voorstraat. Een open doorgang leidde naar de eetkamer, die direct achter de salon lag en het vierde venster van de woning bevatte.

" Gelukkig, de kachel brandt!" verzuchtte Mienettes moeder, die haar handen direct boven de kachel hield bom ze te verwarmen.

" Zo, dit is pas lekker warm," zei ze, terwijl zij haar verkleumde handen warm wreef boven de kachel. De fraaie kachel, die bronskleurig was en ornamentrijk versierd, stond voor een marmeren schouw, waarop een tweetal Delfts Blauwe siervazen een pendule flankeerden. De pendule, die onder een glazen stolp stond, bezat een ivoren klok, waarop een tweetal vergulde harpjes en een verguld belletje de top van de pendule vormden. Tegen de schoorsteenmantel, direct boven de marmeren schouw, hing een tot ¾ kamer-hoogte groot schilderij, dat de toeschouwer een arcadisch landschap toonde. Boven dit schilderij en vlak onder het gestucte plafond, hingen een drietal Delfts Blauwe sierborden, die elk een gebeurtenis uit de jongste Nederlandse geschiedenis verbeelden. Het strak gestucte plafond, gedragen door zware binten, was in een lichte tint crème uitgevoerd, terwijl op de draagbalken, op een tweetal plekken, ornamentfiguren in het hout waren uitgesneden en ingekleurd. De lambrisering langs de muren bestond uit gelakt houtwerk en bezat grote uitsparingen, waarin een leerbehang in een donkere kleur de muren bedekte. Op deze donkere vlakken had men portretten van familieleden en kandelaars gehangen, die de salon een bijzonder aangename en persoonlijke sfeer gaven. Boven de brede doorgang naar de eetkamer, hingen een vijftal Delfts Blauwe sierborden, die bekende plekken in de stad Delft toonden. In de ruimte van de salon bevonden zich een viertal in mahoniehout uitgevoerde, fauteuils, die twee aan twee naast elkaar rondom de kachel stonden opgesteld. Tussen elk paar fauteuils stond een gueridon, waarop een siervoorwerp stond. Een laag servieskastje stond langs de muur, terwijl aan weerszijden van de schouw een viertal rechte stoelen, uitgevoerd in Indisch Djati hout en bekleed met een Bordeaux rode stof, tegen de muur stonden. Op de houten vloer lag een enorm groot Perzisch handgeknoopt tapijt, waarin bloem- en oosterse motieven in rood en groen waren aangebracht. Aan het plafond, boven de salontafel, hing een grote messingkleurige kroonluchter met kristalglas, waarin een groot aantal kaarsen geplaatst konden worden. Tussen de vensters, aan de straatkant, stonden een tweetal glazen vitrinekasten met allerlei snuisterijen in glas en porselein.

Mienette had, nadat ze ook haar handen boven de kachel had gewarmd, plaats genomen in een van de fauteuils, die het dichtst bij de kachel stond. Op de gueridon naast haar, lagen een paar brieven, die aan haar geadresseerd bleken te zijn.

" Mevrouw en mejuffrouw," klonk de heldere stem van het dienstmeisje Theresa, " mag ik iets voor u klaarmaken, thee, koffie of warme chocolade?"

" Dat lijkt me heerlijk," zei Mienettes moeder, " maak voor mij maar warme chocolade met een flinke scheut rum. Mijn botten kunnen wel wat warmte gebruiken."

" En u, juffrouw Mienette?"

" Geef mij ook maar warme chocolade, maar dan zonder rum."

Het nieuwe dienstmeisje, Theresa, was dit jaar bij de familie in dienst gekomen. Zij had een weeshuisverleden en werd door Mienettes moeder geëngageerd toen hun vorige dienstmeid, Femmia van den Briel, ontslag had genomen om haar levensgeluk in Den Bosch te gaan zoeken.

Theresa was een net en een lief voorkomend meisje van ongeveer negentien jaar oud. Ze had bij de eerste kennismaking met de familie v.d. Chijs al direct de sympathie gewonnen van mevrouw v.d. Chijs. Dit had zij bereikt door haar spontaan haar arm aan te bieden, toen Mienettes moeder in het meisjeshuis, voor een onderhoud met de regent Koetsveld kwam, en zij mevrouw v.d. Chijs opendeed en haar begeleidde naar de kamer van de regent. Na enig aandringen had Mienettes moeder van de regent toestemming gekregen om Theresa onder haar hoede te nemen als dienstmeid.

Theresa was klein van stuk, tenger maar uitzonderlijk beweeglijk. Zij had een knap Hollands gezicht, dunne wenkbrauwen, een scherpe, iets te lange neus en bescheiden dunne lippen. Het donkerblonde haar had zij tijdens het werk opgestoken in een knot, doch als zij het los liet hangen reikte dit zacht glanzende fluweel tot ver over haar schouders tot aan haar onderrug. Een kort jackje en een half lang rokje completeerden, samen met de stoffen pantoffels, haar dienstmeisjestoilet.
“ Mienette, heb je nu al weer post gekregen?”
“ Jawel, moeder. Ik heb hier een brief van het kerkbestuur, waarin zij mij vragen om het verslag van ons laatst gehouden vergadering met de dominees. Maar ik heb hier ook een brief van oom Daniël, hij vraagt mij hem te willen vergezellen op het verjaardagsbal van de kroonprins op 8 december a.s. Hij schrijft ook, dat ik uitgenodigd ben deel te nemen aan het souper, voorafgaand aan het bal die avond.”
“ Maar dat is toch een leuk bericht, Mienette. Ben je van plan te gaan? Misschien ontmoet je dan wel de man van je leven!”
“ Toe moeder. Waarom moet u nu altijd daarover beginnen. Ik heb helemaal geen behoefte aan een man. U zou bijna mijn plezier voor dat bal bederven!”
“ Excuses, Mienette. Dat was beslist niet mijn bedoeling. Maar je bent toch al vijfentwintig. Dominee Storm heeft ook al een paar maal tevergeefs een aanzoek aan jou gedaan.”
“ Ik heb nooit geloofd dat u ooit de gedachte zou koesteren, dat ik op het idee zou kunnen komen mij enige moeite te troosten een man aan te trekken! Laat staan een oude dominee.”
“ Ach, Mienette. Oud is de dominee niet. Hij is slechts twaalf jaar ouder dan jij.”
“ Ach, nee, moeder, als dat mijn voornemen was geweest dan was ik hier in Delft al lang getrouwd, en nog gelukkig geweest ook. Maar mijn hart heeft zich daar steeds tegen verzet en, naar ik meen, zich ook voorgoed teruggetrokken zonder dat ik door eigenliefde ben verblind. Ik voel nog steeds mijn eigen waarde en overtuiging, dat ik ook zonder mijn geld een goed mens gelukkig had kunnen maken. Doch het heeft mij er telkens van weerhouden iemand tot een aanzoek aan te moedigen. U zult toch inzien dat zijn bezoeken niet mij gelden doch het algemene en het kerkelijke belang. U hoeft niet bang te zijn dat hij mij nog een keer naar een concert zal begeleiden. In mijn hart bestaat geen grotere vreugde dan die van uw genezing, waarvoor ik mij graag opoffer. De Here weet dat.”
“ Ach Mienette, ik bewonder je opstelling en ik waardeer je plichtsgetrouwheid, doch jij moet ook een toekomst hebben. Ik ben al een oude vrouw, die aan jicht lijdt en die niet veel jaren nog te leven heeft. Daar hoef jij je niet voor op te offeren. Ik zou jou het liefst gelukkig zien met een man, die van je houdt en voor je zorgt zodat ik, als die dag dan gekomen is, gerust kan zijn als de Here mij roept. Maar om op het onderwerp terug te komen. Ben je van plan te gaan?”
“ Jawel hoor. Ik zal oom Daniël zo dadelijk een positief antwoord sturen en hem vragen of ik de nacht bij hem kan blijven logeren. Ook zal ik hem vragen hoe ik me moet kleden, want van hofetiquette heb ik niet veel verstand.”
“ Ach, Mienette, dat zal toch wel loslopen. Je ziet er aantrekkelijk uit en als je je pas gekochte japon aan trekt zullen ze je nog verwarren met een of andere prinses.”
“ O, moeder, wat bent u toch doortrapt.”
“ Ach, lieve, ik hoop toch zo sterk op een goede toekomst voor jou. Telkens als er hier in huis brieven worden bezorgd, verwacht ik dat er een brief van Jan Theodoor bij zit. Ik word er bijna wanhopig van niets van hem te vernemen. Als ik eraan denk, slaat de schrik me om het hart. Mienette, zeg mij eens eerlijk; zou Jan Theodoor nog in leven zijn?”
Op dat moment kwam Theresa de salon binnen met de warme chocola en voorzag hen, elk tegenover elkaar gezeten in een fauteuil, aan een andere kant van de kachel, van het gevraagde.

Op de ochtend van 8 december werd Mienette in haar kleedkamer, door haar moeder en Sjaantje geholpen om zich zo voordelig mogelijk te presenteren op het bal van die avond aan het hof van de kroonprins van Oranje. Terwijl haar moeder en Sjaantje zich ontfermden over het kapsel, dat zij zou dragen, speelde Mienette met de uitnodiging, die zij via haar oom Daniël had ontvangen. Men verwachtte dat dames gekleed zouden gaan in ‘toilette décoletté’ en de heren ‘en gala’. Vervolgens had

Mienette zich laten informeren door een naaister van het modehuis Maison Kühne, aan het Noordeinde in Den Haag, en haar gecontracteerd om aan huis, aan de Voorstraat, haar laatste japon naar de regels van de hofetiquette aan te passen. Het was dan ook noodzakelijk een aantal kleine veranderingen wat betreft de lengte en de taille, aan de japon aan te brengen. Haar toilet zou, zo had ze zich voorgenomen, aan de officiële voorschriften, zoals die in het koninklijk besluit van 1825 waren vastgelegd, voldoen;

> *" Dames, die ten Hove verschijnen, dienen zich in een hofmantel (manteaux de Cour) en naar de gebruikelijke etiquette, voor de desbetreffende gelegenheid, te kleden."*

Mienette las de tekst van de uitnodiging, waar haar naam in sierlijke krulletters was ingevuld en die versierd was met een blinddruk van het wapen van de Oranjes, nogmaals door.

D'apres les ordres de

Sa Majesté le Prince d'Orange

Le Maréchal de la Cour

à l'honneur d'inviter; Mademoiselle

Anna M. M. van der Chijs

á un bal gala

pour Samedi le 8 décembre á 8 ½ heures

Au palais du Kneuterdijk

Uitnodiging voor een bal aan het hof

Mienette onderging geduldig, in haar nieuwe baljapon gehuld, de handelingen, die de naaister uit Den Haag, aan haar japon dacht te moeten uitvoeren. De roze/rode japon was gemaakt van een heel lichte soort zijde en bezat een laag uitgesneden decolleté en korte pofmouwtjes. Het lijfje van de japon, liep aan de voorzijde uit in een punt van waaruit een wijde rok, bestaande uit drie lagen zijde, haar tot op de enkels reikte. Het decolleté kon worden afgedekt met een witte zijden cheminette, die aan de hals een kort opstaand kraagje bevatte. Op deze cheminette droeg Mienette een drietal snoeren met kleine parels, waarbij het laagst hangende snoer een opvallende bloedkoralen steen bevatte. Mienettes kapsel bestond uit pijpenkrullen links en rechts van haar hoofd met in het midden een scheiding, waardoor het resterende haar in een wrong op haar achterhoofd was samengebonden tot een zgn. 'á la Sevigné'. De 'Manteaux de Cour', kon aan de schouderbanden, van het pasje, dat zij over haar baljurk droeg, worden aangehaakt en bezat een lengte van twee meter. Deze mantel was gemaakt van een goede katoenen stof en liep uit in een ronde vorm, die deels over de grond sleepte. De mantel was cognackleurig. Om over straat te kunnen gaan droeg Mienette een klein type luifelhoed, die de linten en een bloem, die in haar haar waren gestoken, verborg. Licht bruine rijglaarsjes droeg zij voor buiten op straat, terwijl zij voor het bal zelf platte pantoffelschoenen zou dragen met een donker rode

rozetstrik. Als accessoires had Mienette een kalfslederen handtasje, waar zij haar Album Amoricum had opgeborgen evenals een tweetal kanten zakdoekjes, die haar initialen bevatten en een flesje parfum.

Mienettes moeder, Sjaantje en de naaister, mademoiselle de Corné, waren tot in de middag bezig Mienette die uitstraling te geven, die gepast zou zijn bij een dergelijke feestelijke gebeurtenis als die van vandaag, nl. een hofbal ter ere van de verjaardag van de kroonprins.

" Moeder, zal ik straks mijn mantelet á pelerine aantrekken voor de reis of de douilette?"

" Ik zou voor de douilette kiezen, Mienette. Het is behoorlijk koud en gezien de grauwe luchten is het best mogelijk dat het vanmiddag gaat sneeuwen. Ik zou de lange mantel prefereren."

Zo verliep uur na uur totdat iedereen tevreden was met het resultaat en Mienette tenslotte, in de salon wachtte op de koets, die door oom Daniël naar Delft werd gestuurd, om haar op tijd naar Den Haag te brengen. Rond vier uur meldde de huurkoets zich op het adres Voorstraat 87. De koets bleek een eenvoudige gesloten rijtuig te zijn voor vier personen. De koetsier zat alleen op de bok zonder hulpje en droeg het eenvoudige uniform van de firma Minnema, die het koetsenverhuur bedrijf aan het Groene Wegje in Den Haag runde.

" Mienette, je koets staat voor," zei haar moeder met licht overslaande stem vanachter het middelste venster dat uitkeek over de gracht.

" Ik zal Theresa open laten doen, zodat Sjaantje en ik je kunnen helpen bij het aankleden en instijgen. Ik vind het erg spannend, Mienette. Mijn dochter in hogere kringen. Je trekt toch wel de warme douilette aan, hè, Mienette?"

" Ach moeder, wees toch niet zo zenuwachtig. Ja, ik trek, nu het sneeuwt, zeker mijn warme mantel aan. Het zal een koude rit worden naar Den Haag."

In de hal trok Mienette haar wintermantel over haar baljurk aan. De 'manteaux de Cour' had ze samen met haar balschoentjes in een valies ingepakt. In een tweede valies had zij haar spullen voor de nacht ingepakt. Sjaantje overhandigde de valiezen aan de koetsier, waarna Mienette het rijtuig instapte, terwijl haar moeder en de dienstmeid ervoor zorgden, dat haar japon niet besmeurd raakte met het vuil van de straat.

" Veel plezier, Mienette," zei haar moeder toen de koets vertrok.

" Een prettige avond toegewenst, juffrouw Mienette," zei Sjaantje, waarna de koetsier zijn zweep liet knallen en het span paarden zich in beweging zette richting Noordeinde om vervolgens, via de Haagweg, richting Rijswijk en naar Den Haag te rijden.

De koetsier hield de vaart er flink in en Mienette werd regelmatig in het rijtuig van links naar rechts geslingerd. Gedurende de rit werd het zicht steeds slechter door het vallen van de natte sneeuw, die eerst wegsmolt op het wegdek maar naarmate de sneeuwval aanhield, steeds vaker op de weg en op windstille gedeelten langs de weg bleef liggen.

Alleen in het rijtuig zittend, overdacht Mienette wat haar de komende uren te wachten zou staan. Ze had er geen idee van hoe deze avond zou gaan verlopen. Weliswaar had ze weleens een bal meegemaakt in Delft of Den Haag, maar nu ze uitgenodigd was voor een verjaardagbal aan het hof van de kroonprins, maakte een opgewonden gevoel zich toch van haar meester.

" Ik hoop dat oom Daniël mij nog wat inlicht over hetgeen ik aan tafel wel en niet mag doen. De kroonprinses is er nogal op gesteld, dat men de etiquette strikt naleeft," dacht Mienette bij zichzelf.

Na een goed half uur rijden arriveerde de koets voor het huisadres van haar oom Daniël en haar tante Margaretha aan het Spui. Ze werd hartelijk door hen ontvangen.

" Aha, daar is onze Mienette," begroette oom Daniël haar, terwijl zij voorzichtig via het koetstrapje het rijtuig verliet.

" Goh, Mienette! Wat zie je er geweldig uit," zei haar tante, " kom laten we snel naar binnen gaan. Het is hier buiten bijna niet uit te houden van de kou. De wind waait praktisch dwars door onze kleren."

Mienette betrad de eenvoudig ingerichte patriciërswoning van haar oom en tante, waar zij in het verleden, als kind, zo vaak had gelogeerd. Doch nu deed de woning haar ouderwets aan, als uit een vervlogen tijd, waaraan zij alleen nog herinneringen had. In haar hart voelde zij zich op de drempel

staan van een nieuw tijdperk. Een tijdperk, waarin alles nog onzeker is en waaraan zij zelf vorm en inhoud zou moeten geven.

Samen met haar oom en tante dronk zij thee en brachten zij nog een gezellig uurtje door, totdat haar oom aangaf, dat het tijd werd om te vertrekken. Tante Margaretha hielp Mienette met het aangespen van de 'Manteau de Cour', waarna zij haar balschoentjes aantrok.
Oom Daniël had zich in het gala-uniform van generaal majoor gestoken en zijn verworven medailles opgegespt. Ofschoon de afstand naar het Paleis Kneuterdijk zeer gering was, had haar oom gemeend toch een koetsje te moeten huren.
" Nee, Mienette," had hij gezegd," we gaan niet te voet. Voor deze gelegenheid zullen wij naar onze eer en stand, ons laten voorrijden voor het paleis, zodat men een goede indruk van ons zal krijgen."
" Ach, lieve," zei oom Daniël tegen zijn vrouw, " het spijt mij dat je niet mee wilt gaan en ik je alleen thuis moet laten. Maar ik beloof je het niet te laat te zullen maken gezien de slechte vooruitzichten voor het weer van deze nacht."

Mienettes tante knikte vol begrip. De laatste jaren had zij geen behoefte meer gehad aan de uitstapjes naar de feesten op het paleis Kneuterdijk. Zij vond het te druk, te vol, te chaotisch en te weinig onderhoudend. Vooral ergerde zij zich aan een deel van het publiek, dat zich de laatste jaren meldde voor dergelijke feesten; baantjesjagers en carrièremakers. Niet het publiek dat haar voorkeur genoot. Nee, met dat slag volk had zij niet veel op.

Eenmaal buiten gekomen en zich snel naar het rijtuig begevend, nam Mienette vluchtig afscheid van haar tante, die zij in de avond weer terug zou zien, nam haar baljurk op, terwijl haar oom Daniël zich ontfermde over de lange sleep van de 'Manteaux de Cour' om deze zonder schade in het rijtuig te leggen.
" Zo, koetsier spoor je paard maar aan, Paleis Kneuterdijk is onze eindbestemming."
Na deze informatie aan de koetsier, schoof oom Daniël het raampje van het portier dicht en begon de korte rijtoer naar het verblijf van de kroonprins.

Even later na de korte rit, stopte het rijtuig voor de entree van het paleis 'Kneuterdijk'. Twee lakeien in scharlaken rode jasses, waren behulpzaam en hielpen Mienette en haar oom uit het rijtuig en begeleidden hen de stenen trap op naar de zware klassieke eikenhouten deur. De entree van het paleis werd overspannen met een stoffen baldakijn in een scharlaken rode kleur, dat op twee frontpilaren rustte. De deuropening zelf werd links en rechts omsloten door zware pilaren van een duur soort marmer. Boven op deze pilaren bevond zich op elke pilaar een leeuwenkop. De pilaren zelf waren versierd met ornamenten en bronzen plakkaten. De leeuwenkoppen zelf ondersteunden op hun beurt een ronde timpaan, waar in het hart op een marmeren medaillon het wapen van het Huis van Oranje was aangebracht.

Met uitnodigende armbewegingen gingen de lakeien hun gasten voor en leidden Mienette en haar oom binnen in de ruime hal van het paleis waar het licht door de hoge vensters, die zich naast de deuropening bevonden, en de hal ruimschoots verlichtten. De vloer was belegd met een duur soort getint marmer afgewisseld met zwart graniet. Ook de wanden van de hal waren bedekt met dit soort marmer. Boven de openslaande dubbele deuren, links en rechts van de hal, was kunstig stucwerk aangebracht. Een kristallen kroonluchter vulde de ruimte in deze hal.

De lakeien gingen hun gasten voor en begeleidden hen tot aan de salon waar Mienette en haar oom ontvangen werden door de kroonprins en de prinses van Oranje.
" Generaal Bagelaar," zei de kroonprins joviaal en reikte hem de hand, " en wie heeft u meegebracht?"
" Hoogheid, mag ik u voorstellen mijn nichtje Mienette van der Chijs uit Delft."
" Ach zo, zei de kroonprins, " ik wist niet dat u zulke knappe nichtjes had, vind je ook niet, Anna?"
Mienette maakte een keurige reverence en gaf de kroonprins een hand. Vervolgens werd zij door haar oom voorgesteld aan een aantal andere aanwezigen in de salon, zoals de erfprins en zijn vrouw Sophie. Ook werd zij voorgesteld aan een aantal hooggeplaatste personen, zoals generaal, graaf Johannes van den Bosch en diens vrouw en dochter.

Nadat de kennismakingsronde was gedaan, nodigde de kroonprinses, Anna Pavlovna, Mienette uit om even bij haar op de canapé te komen zitten en opende een vriendelijk gesprek.
De kroonprinses was een vrouw van in de vijftig, droeg een schitterend azuurblauwe robe met een prachtig diamanten halssnoer. Voor haar leeftijd bezat ze nog altijd een aantrekkelijke schoonheid, mooie schouders, een gebogen neus, die haar Oost-Europese afkomst verried, en ze sprak langzaam met een slepende stem. Op haar pikzwarte haar droeg ze een prachtig diadeem bezet met flonkerende diamanten.
“ Zeg mij eens, Mienette, is het niet. Hoe bent u gelieerd aan generaal Bagelaar?”
“ O, hoogheid,” zei Mienette enigszins verrast, dat ze zo onbevangen door de prinses werd aangesproken, “ de generaal is mijn oom, de jongste broeder van mijn moeder. Hij heeft altijd veel contact met ons gezin onderhouden ondanks het feit, dat hij vaak zijn moeilijke taak voor u en uw echtgenoot verrichtte.”
De prinses glimlachte; “ Wij zijn de generaal ook heel veel dank verschuldigd. Maar vertelt u mij iets over uzelf en uw vader?”
“ Mijn vader, hoogheid, is helaas overleden. Hij was koopman in boter en kaas. Ook handelde hij in thee en ander oriëntaalse goederen. Mijn moeder heeft zich veel bekommerd om de opvoeding van mij en mijn broers. Ook doet zij veel voor de liefdadigheidsvereniging Dorcas in Delft.”
“ Liefdadigheidsvereniging??” herhaalde de kroonprinses peinzend en het woord in lettergrepen langzaam uitsprekend, “ wat is dat voor iets?”
“ Hoogheid, onze vereniging bestaat uit een groep dames, die zich inzet voor hulp aan hulpbehoevende gezinnen, ouderen en andere personen, die niet bij machte zijn om voor zichzelf te zorgen.”
“ En vervult u in deze nog een rol?”
“ Jazeker, hoogheid,” zei Mienette, wiens wangen van opwinding gloeiden, “ ik ben sinds een paar jaar secretaresse van de vereniging. Ik vind het werk zeer boeiend en ik kom regelmatig in contact met allerlei mensen zowel uit de hogere stand als uit de lagere.”
Een mysterieuze glimlach speelde om de lippen van de kroonprinses.
“ Ach Mienette, excuseer mij, ik zou nog graag enige tijd met je willen babbelen, maar ik zie dat nieuwe gasten mijn aandacht vragen.”
Abrupt stond de kroonprinses op, liet Mienette alleen achter op de grote canapé en liep een echtpaar tegemoet, dat door haar echtgenoot juist werd ontvangen.
“ Vermaak je je nog een beetje?” vroeg haar oom, die nu naast haar op de canapé kwam zitten.
“ Jazeker, oom Daniël, ik heb zojuist een onderhoudend gesprek gehad met de kroonprinses.”
“ Kom, Mienette, ik zal je ook even in contact brengen met de erfprins en de erfprinses.”
Aldus verliep er enige tijd met gesprekjes met diverse personen, alvorens men rond half zeven werd uitgenodigd zich naar de eetzaal te begeven, waar het diner zou worden opgediend.

De heren, die in getal in de meerderheid waren, namen plaats aan de drie lange tafels, die opgesteld stonden in deze brede eetzaal. De kroonprins had voor deze gelegenheid zo’n zestig mensen uitgenodigd, die nu hun plaats zochten aan een van deze tafels. De middelste tafel was gereserveerd voor de leden van het Huis van Oranje met hun kamerheren, hun hofdames en speciale genodigden. Mienette vond haar plaats naast haar oom, die recht tegenover de kroonprins van Oranje kwam te zitten. Tegenover Mie-nette nam, als een zeer aangename toevalligheid, de erfprinses Sophie plaats, die ter linkerzijde van de kroonprins zat. Links en rechts zaten een aantal belangrijke gasten aan tafel, zoals de heer Van der Poll, staatsraad, de kamerheer Van Tuyll, en iets verderop de heer en mevrouw Van Doorn van Westkapelle, de minister van staat en naast oom Daniël de generaals Evers en Klerck.

Mienette nam de geuren van de bloemen en het kostbare tafellinnen waar, die zich vermengden met de damp van de opgediende gerechten en het aroma van de truffels. De kaarsen in de kandelaars van de kroonluchters wierpen lange lichtschijnsels over zilveren stolpen, glazen van geslepen kristal en beschilderd porseleinen serviesgoed. Over de hele tafel waren in een lange rij boeketten neergezet en op de breedgerande borden stonden servetten gevouwen tot bisschopsmutsen. De rode scharen van de kreeften staken hier en daar buiten de afgedekte zilveren opdienschalen en in de opengewerkte manden

prijkten grote vruchten op een ondergrond van mos. De kwartels dampten er lustig op los. Op de grote schoorsteenmantel, aan het eind van de eetzaal, waar een knisperend houtvuur brandde, staarde een marmeren Venusbeeld, tot aan de kin gehuld in draperieën en geflankeerd door twee enorme boeketten, onbevangen de zaal in.

Nadat iedereen zijn toebedeelde plaats had ingenomen, werd er een moment stilte gehouden om een persoonlijk gebed mogelijk te maken. Na dit moment van stilte vroeg de erfprins de aandacht door uitbundig op zijn lege wijnglas te tikken.

> *"Mesdames et Messieurs. Puis-je remercier le fils aîné de notre prince héritier très cher pour un aspect que tout ce que vous avez à faire ici, dans cette maison. Occasion de l'anniversaire de mon père, Je peux donc vous dire que mon père, à la hausse du nombre d'années, plus sage et me donne parfois l'occasion de prendre dans l'ordre, et du public, d'agir. Sujets dans leurs propres mains De même maintenant. Mes félicitations s'adressent également à mon père, qui sur Décembre 6 jeunes membres a atteint. Âgés de 47 années Je pense que je peux dire, au nom de toutes les personnes présentes ici félicitations et vous souhaite de nombreuses années de lui.*
>
> (Vertaling; zie bijlage 1)

Na deze woorden klonk een applaus op en werden de glazen met champagne geheven en werd een toost op de kroonprins uitgebracht. Er werd ijsgekoelde champagne geschonken. Mienette rilde over al haar leden, toen zij de koude drank in haar keel voelde glijden. Alles scheen mooier en intenser op dat moment. Zelfs de poedersuiker scheen hier witter en fijner te zijn dan elders.
Het voorgerecht, een exquise eendenleverpastei, werd opgediend en al snel ontspon zich een geanimeerd gesprek tussen Mienette en de erfprinses Sophie, waarbij zij enigszins werden gehinderd door het grote bloemboeket dat tussen hen opgesteld stond.
“ Mejuffrouw v.d. Chijs,” sprak de prinses tegen Mienette, “ ik heb vernomen dat u nogal actief bent in het liefdadigheidswerk in Delft. Kunt u mij vertellen wat uw drijfveren zijn om u daar zo sterk voor in te zetten?”
“ Hoogheid, ik ben zeer begaan met de leefomstandigheden van mijn medemens en ik wens dan ook, indien ik daar de gelegenheid voor krijg, mij in te zetten om datgene te doen wat passend is in de situatie voor de ander. Dat kan zijn door directe hulp te bieden, of het voortouw te nemen om bepaalde zaken, de vereniging aangaande, voor het voetlicht te brengen of bestuurders van de stad te attenderen op onwenselijkheden, die de medemens ongunstig treffen.”
“ Legt u zichzelf daarbij beperkingen op, of bent u geheel vrij in handelen? U bent immers toch een vrouw, die niet direct de aangewezen persoon is om met stadsbestuurders te communiceren, neem ik aan”
“ Beperkingen leg ik mij alleen op als mijn handelen het verenigingsbelang zou schaden. Ik vind overigens dat iedere man of vrouw spreekrecht bezit ongeacht de status van degene met wie hij communiceert.”
“ Dat is mooi gesproken, juffrouw, maar ik kan me niet aan het idee onttrekken, dat u hogere idealen heeft door u zo intensief met de liefdadigheidsvereniging bezig te houden.”
“ Mijn idealen zijn gevormd en gevoed door de opvattingen over de mens, zoals deze mij door mijn ouders zijn aangeleerd; menslievendheid, mededogen en hulpvaardigheid aan de ander, zoals de bijbel het ons leert.”

Intussen werd er door de aanwezigen geanimeerde gesprekken gehouden, waarbij sommige personen zich nadrukkelijk deden gelden, zo ook de echtgenoot van prinses Sophie, de erfprins Willem van Oranje. Met zijn luide en indringende stemgeluid wist hij telkens de aandacht op te eisen en de andere sprekers te overdonderen met datgene, wat hij op dat moment belangrijk vond.
“ Beste amices,” zei de erfprins, die zich tot iedereen, die zich rondom hem bevond richtte,” onlangs op Het Loo,” vertelde hij lachend, ” waar ik regelmatig met vrienden de jacht beoefen in de bosrijke omgeving, overkwam mij het volgende. Op een zekere dag, dat wij op jacht gingen, bemerkte ik dat zich een kolonie reigers in de boomtoppen van een groepje bomen ophield. De bomen waren ongeveer

zo'n tien meter hoog en ik stelde voor, omdat er tot op dat moment nog weinig gejaagd was, om onze scherpschutterskwaliteiten te demonstreren op deze onnozele dieren. De vogels, die op hun nest zaten, waren voor ons ideale oefenobjecten," proestend van het lachen vervolgde de erfprins zijn relaas," nadat ik mijn jachtvrienden had overtuigd van het plezier, dat dit prijsschieten zou opleveren, schoot ik van diverse vogels de kop eraf, die dan als een bal naar beneden vielen."
Schaterlachend om zijn eigen verhaal keek hij zijn toehoorders triomfantelijk aan.

Mienette zag aan het gezicht van prinses Sophie, dat zij zich ergerde aan zulke verhalen, doch zij durfde nu, in het openbaar, geen stelling te nemen jegens haar echtgenoot. Temeer daar een aantal anderen zich wel konden vinden in de geschiedenis, die de erfprins vertelde. Oom Daniël had een gesprek met de kroonprins over zijn welbevinden op zijn nieuwe standplaats het garnizoen Bergen op Zoom.
Zo had iedereen wel een verhaal te vertellen of een mededeling te doen, die de gezelligheid aan tafel kon doen verhogen. Prinses Sophie vroeg van alles en nog wat aan Mienette en zij geraakten tenslotte over één onderwerp niet uitgesproken; de positie van de vrouw in de huidige maatschappij.
" Zeg mij eens Mienette," de prinses noemde al snel personen bij de voornaam met wie zij het goed kon vinden, en zei; " Hebt u ook belangstelling voor de status van de vrouw, in het algemeen, en in die van u persoonlijk in het bijzonder?"
" Hoe bedoelt u dat precies, hoogheid?"
" Vindt u niet dat je als vrouw zijnde op achterstand wordt gesteld ten opzicht van de man?"
`" Jazeker, hoogheid. Ik had bijvoorbeeld als meisje graag willen doorleren voor onderwijzeres, maar omdat het gymnasium in Delft niet toegankelijk was voor meisjes, was ik gedwongen dat ideaal op te geven. Mijn vader heeft mij toen op de Franse school geplaatst waar ik, zoals u kunt constateren, mij goed in de Franse taal heb kunnen bekwamen."
" Dat is mij inderdaad opgevallen, mijn complimenten, u spreekt voortreffelijk Frans. Maar op ons onderwerp door te gaan, meisjes of vrouwen, zouden toch ruimere mogelijkheden in het leven moeten krijgen dan alleen een opleiding aan de Franse school?"
" Daar ben ik het volledig mee eens. Het is mij altijd bij gebleven dat ik niet zoals mijn broers, heb kunnen studeren en zo mijn eigen levenspad heb mogen ontdekken en inrichten. Ondanks het feit dat ik mij zeer goed kan manifesteren in het liefdadigheidswerk, had ik toch liever een functie geambieerd op het zakelijke of onderwijskundige vlak. Zoals mijn oudste broer, die nu directeur is van het Universitair Penningkabinet in Leiden. Zo iets had ik ook graag willen bereiken. Zelfstandig handelend optreden zonder dat je laatdunkend bejegend wordt, zoals wij vrouwen nog altijd worden neergezet door mannen, die wel een functie hebben weten te bereiken in het maatschappelijk leven."
" Daar kan ik me helemaal bij aansluiten, Mienette. Vrouwen moeten het recht hebben om hun eigen lot en toekomst te kunnen bepalen. Ik ben dan wel erfprinses en misschien word ik in de toekomst ook eens koningin, maar als vrouw moet ik me van alles ontzeggen. Ik moet maar al te vaak mijn eigen gevoelens en waardigheid op zij zetten, omdat men vindt dat dat het lot van vrouwen zou zijn. Mijn plicht schrijft mij voor van mijn man te houden; dan houd ik ook van mijn man. Ook al zou mijn hart anders willen."
" O," zei Mienette stilletjes, geïmponeerd door de openhartigheid van de prinses," u kunt als hoogheid toch wel datgene doen wat u zelf belangrijk of interessant vindt?"
" Dat lijkt maar zo, Mienette. De helft van de werkelijkheid hier aan het hof is schijn en zoals je weet; schijn bedriegt."
Mienette had een rood hoofd gekregen van deze conversatie. Zij waardeerde de prinses hogelijk en vond in haar een medestandster in die zaken, waarin zij zich had verdiept en zich een oordeel over had gevormd.
" Hoogheid," zei Mienette, " volgens mij ligt de oorzaak aan de onderdanigheid van de vrouw in de afhankelijkheidssituatie van de vrouw, die haar wordt opgelegd op het moment, dat zij in het huwelijk treedt. De vrouw beschikt niet over economische mogelijkheden om haar onafhankelijkheid te bewerk-

stelligen. Voor een vrouw is deze afhankelijkheid het enige middel om in haar levensonderhoud te voorzien."
" Dat is een juiste conclusie, Mienette. Maar hoe zie jij de onafhankelijkheid van een vrouw?"
" Ik vind dat een vrouw haar eigen rechten dient te hebben en over de invulling van haar leven moet kunnen beslissen en niet door achterhaalde wetten gebonden wordt aan een man. Ik vind bijvoorbeeld, dat een vrouw zelfstandig moet kunnen reizen. Samen met mijn vader heb ik diverse reizen door Europa ondernomen en genoot daarbij van zijn bescherming, maar nu ik volwassen ben wens ik zelf mijn verantwoording te dragen en deze niet af te staan aan een ander. Zo heb ik bijvoorbeeld, een reis ondernomen naar Zuid Afrika, waar mijn broer woont, doch ik mocht niet alleen gaan. Mijn vader verplichtte mij een Bonne mee te nemen. Nu mocht ik wel zelf een Bonne uitzoeken en ik koos mijn pianolerares als mijn begeleidster. Doch daar aangekomen raakte zij verliefd op een zwarte man en verbond zij zich met hem, waardoor ik genoodzaakt was de terugreis naar Nederland alleen te maken zonder dat iemand mij onder zijn bescherming nam."
" Hoe oud was u toen, als ik vragen mag?"
" Ik was toen negentien jaar oud."
" Misschien zou u wel eens een reis naar St. Petersburg willen ondernemen. Ik kan u visitaties verstrekken en vrijgeleiden regelen voor bijna alle hoven hier in Europa."
" Dat zou bijzonder enig zijn," antwoordde Mienette.

Aldus vorderde het diner met gesprekken, anekdotes, nieuwtjes en exquise gerechten. Op en gegeven moment dacht Mienette aan haar album amoricum, dat zij bij zich had. Zij vatte moed en sprak de prinses aan.
" Hoogheid, zou ik u een verzoek mogen doen?"
" Een verzoek? Maar natuurlijk Mienette, vraag maar."
" Zou uwe hoogheid iets in mijn Album Amoricum willen schrijven als herinnering aan dit diner?"
" U hebt een Album Amoricum! Wat enig. Ik heb er zelf ook een. Verschillende personen hebben al menige bladzijde gevuld. Hebt u het bij zich?"
" Jazeker," antwoordde Mienette en zenuwachtig gehaast opende zij haar kalfsleren tasje om het album te voorschijn te halen. Tussen het op tafel staande tafelgerei en de bloemstukken door gaf Mienette op zeer onconventionele wijze, het album aan haar gesprekspartner tegenover haar.
" Ach, wat een alleraardigst album, Mienette. Mag ik er ook uit lezen?" vroeg de erfprinses belangstellend.
" Maar natuurlijk, hoogheid."
" Ik zal er zeker in schrijven en laten we afspreken dat u het album op een later tijdstip weer ophaalt in het paleis aan het Plein, dan verleen ik u audiëntie en kunnen we ook nog wat verder praten over allerlei zaken."
Mienette knikte begrijpend en voelde zich gelukkig om op deze manier met de erfprinses in contact te kunnen blijven.

Inmiddels had de kroonprinses, Anna Pavlovna, de aandacht van de haar omringende tafelgenoten opgeëist met een uitspraak over de, in haar ogen, onbetamelijke relatie van de koning met de gravin Henriëtte d' Outremont en haalde daarbij een uitspraak aan van dominee Dermout.
" Onlangs," verhaalde de kroonprinses, " was de dominee op audiëntie bij de koning om de geloofsbelijdenis van zijn kleinkind, prinses Sophie, te bespreken. Onze hofprediker wenste de koning geluk met het voorrecht, dat de prinses zou worden opgenomen als 'lid van de kerk', waarin zij geleerd had en opgevoed was. Daarna verzocht hij de koning hem nog iets onder de aandacht te willen brengen; een zaak waarover de dagbladen openlijk schreven en men in de straat over sprak. De Nederlands Hervormde Kerk was, volgens de dominee, verslagen en bedroefd, omdat zij vreesde dat de koning van plan was iets te doen, dat kwaad zou zijn in de ogen des Heren. De kerk had recht van spreken aangezien de Nederlandse natie niet alleen door haar geschiedenis maar ook door haar denkwijze een protestantsgereformeerde natie was. Het zou voor de kerk een reden zijn tot diepe ergernis als de plaats van wijlen, de eerbiedwaardige koningin Wilhelmina, zou worden ingenomen

door en vorstin, die, wat er ook in haar karakter en talenten te prijzen viel, vreemd was aan ons Nederlandse volk en dat altijd blijven zou.
Ds. Dermout vroeg de koning dringend, ‘de zaak voor Gods oog te bedenken’ misschien werd van hem een offer verlangd en hadden zijn onsterfelijke voorzaten niet veel zwaardere offers aan het vaderland gebracht?”
De kroonprinses keek degenen, die naar haar hadden geluisterd, triomfantelijk aan.
“ Wat denkt de koning wel!” vervolgde zij gepikeerd, ” Dat hij, zonder zich rekenschap aan de kerk en ons volk af te leggen, zijn viriele activiteiten kan doorzetten! Ik vind dat de dominee de koning zeer juist op zijn verantwoordelijkheid heeft gewezen.”

> *Koning Willem I was gedurende de periode na de Belgische opstand, 1830-1839,wanneer hem een vernederend verdrag door de geallieerde mogendheden Engeland en Frankrijk, werd voorgelegd, zeer in onmin geraakt met het Nederlandse volk. Koning Willem weigerde het verdrag te accepteren en zadelde de noordelijke Nederlanden op met de lasten van een staand leger en de pijn van het Brits/Frans embargo wat daarop volgde.*
>
> *Pas op 19 april 1839 legde de koning het hoofd in de schoot en ondertekende hij vervolgens de vrede met België. Zijn koppige houding had negen jaar de schatkist benadeeld en de bodem daarvan in zicht gebracht. De stemming van het volk t.o.v. de koning werd verder verslechterd als hij, na het overlijden van de door het volk zeer geliefde koningin Wilhelmina van Pruisen, bekend maakte de hofdame gravin Henriëtte d’Outremont te willen huwen. De verontwaardiging in het land was volledig, er ontstond een afkeer van de koning en hij werd openlijk bespot. De vroegere hofdame van zijn overleden vrouw, in de volksmond ‘Jetje Dondermond’ genoemd, was Rooms-Katholiek **en** Belgisch. Heel Nederland stond op zijn achterste benen en de koning werd geweerd bij officiële en onofficiële gelegenheden. De koning trok vervolgens zijn conclusies en verliet Nederland definitief om met zijn geliefde gravin naar zijn buitenverblijf ‘Unter der Linden’ in Berlijn te verhuizen en daar zijn laatste levensjaren te slijten.*

Het diner liep zo langzamerhand ten einde, het dessert in de vorm van een gracieus opgemaakte Maraskijnsorbet, een kersenlikeur, in vergulden coupes met roomijs en chocolade, werd opgediend. Mienette sprak nog even onderhoudend met haar oom over datgene, wat straks in de balzaal gebeuren zou en genoot van het smakelijk opgediende dessert. Tenslotte stond de kroonprins op, tikte een aantal malen op zijn drinkglas en bedankte de genodigden voor hun aanwezigheid en vroeg om een moment stilte voor het uitspreken van een gebed. Tijdens deze stilte hoorde men het stemmen van de instrumenten van het orkest, dat het bal van muzikale omlijsting zou gaan voorzien. Vervolgens beëindigde iedereen de maaltijd, stond op en begaf zich naar de ‘salle d’honneur’, de nieuwe zaal, die door de kroonprins zelf ontworpen was, en waar het bal zou plaatsvinden.

Nadat Mienette geïmponeerd naar de prachtige schilderijen in de kleine feestzaal had gekeken, kwam ze vervolgens met haar oom in de wintertuin. Deze bleek een deel van de ‘salle d’honneur’ in beslag te nemen, en daar waren niet alleen de genodigden van het diner, maar ook tal van ander mensen bijeengekomen om het bal van kroonprins mee te maken. In deze zaal, met de ‘wintertuin’ van waaruit men de verwarmde kassen kon bereiken, trof Mienette personen aan van allerlei signatuur; adellijke personen, militairen, industriëlen, ambtenaren etc. Allerlei slag mensen, die er persoonlijk belang bij hadden hun contacten met de leden van het Oranje vorstenhuis te verstevigen.

Bal op paleis Kneuterdijk

Verscholen achter de exotische planten van de wintertuin, was het orkest opgesteld en speelde die melodieën, die men geschikt achtte voor een bal aan het hof van de kroonprins.
Toen de leden van het kroonprinselijk gezin de balzaal betraden klonk er een luid gejuich en een warm applaus op. De kinderen van prins Frederik en van de prins van Oranje gaven de kroonprins een boeket bloemen en werden om de beurt innig door de kroonprins omhelsd, hetgeen de toeschouwers weer aanleiding gaf om voor hun kroonprins te applaudisseren. Vervolgens opende de kroonprins met zijn vrouw het bal, waarbij een 'changer' hen telkens ertoe verleidde een nieuwe danspartner uit te zoeken en op de dansvloer te brengen, totdat de dansvloer volgestroomd was met dansende paren.
Mienette danste de eerste dans met haar oom, haar balboekje, dat nog onbeschreven was, werd daarna al snel door een aantal jonge mannen opgevraagd om zich in haar balboekje te laten noteren. De volgende dansen danste ze afwisselend met een aantal van deze jonge mannen. Oom Daniël bekeek van de zijkant van de zaal de dansende paren, die allerlei dansen ten beste gaven, zoals de quadrille, de menuet en de ländler. Het werd een vrolijke, musische doch overvolle gebeurtenis, waar zowel Mienette als haar oom goede herinneringen aan zouden bewaren.

Op een gegeven moment, na een aantal dansen toen Mienette even een rustpauze nam, stelde haar oom haar voor aan generaal v.d. Bosch, de oprichter van de kolonies van Weldadigheid tevens oud gouverneur generaal van Nederlands Indië. De generaal, oud minister in het kabinet van koning Willem, werd vergezeld door zijn vrouw en dochter Maria. De twee jonge dames voelden zich al snel tot elkaar aangetrokken door wederzijdse interesses.
" Mejuffrouw v.d. Chijs," zei Maria, " ik heb u nog nooit aangetroffen op dit soort aangelegenheden. Zou u mij iets over uzelf willen vertellen?"
Maria, die een aantal jaren ouder was dan Mienette, luisterde geïnteresseerd naar Mienettes verhaal, waarbij zij bijzonder genoot van de reisverhalen, die Mienette in kort bestek aan haar vertelde.
" O," zei Maria, " u hebt al zoveel beleefd en u bent nog zo jong. Ik zou ook zo graag willen reizen en zo deel nemen aan allerlei avonturen. Zouden wij niet eens samen op reis kunnen gaan? Als vrouw op wereldreis te kunnen gaan trekt mij bijzonder aan."
Inmiddels hadden zich een aantal jonge mannen bij het groepje van Mienette aangesloten.

“ Ach, Maria,” snoefde een van deze jonge mannen, die een bekende van Maria bleek te zijn,” hou toch op. Wat moet een vrouw op wereldreis? In vreemde landen bij vreemde culturen. Het is allemaal veel te omslachtig, veel te gevaarlijk en veel te langdradig,” bekritiseerde de jongeman Maria’s uitspraak.
“ Wat nu gevaarlijk?” antwoordde Maria, “ Ik mag toch zeker zelf weten en bepalen wat ik ambieer!! Of moet ik mijn mening vormen naar de uitlatingen van zo’n blaaskaak als u!”
Een schaterlach steeg op onder de aanwezigen, terwijl de aangesprokene zich beschaamd stilletjes verwijderde uit het groepje rondom Maria en Mienette.
“ Mejuffrouw v.d. Bosch,“ zei Mienette, “ als u net zo geïnteresseerd bent in reizen als ik, dan zou ik graag eens een reis met u willen ondernemen. Ik zou graag eens een keer naar Rusland, Portugal of Amerika willen gaan. Landen die volgens mij de moeite waard zijn om te bezoeken. Ik zou het erg op prijs stellen met u contact te blijven onderhouden, zodat wij op een moment samen op reis kunnen gaan. Samen reizen is toch altijd plezieriger dan alleen.”

Op dat moment ontstond er wat rumoer op de dansvloer. De erfprins die, zoals gewoonlijk, te veel had gedronken, viel uit tegen een dansend paar, dat naar zijn mening zich te intiem gedroeg. Dit danspaar bleek de erfprinses Sophie en baron Van Tindal te zijn.
« *Qui pensez-vous que vous êtes!* » bulderde de erfprins, « *Que vous pensez que ces libertés de faire semblant!!* »
Geschrokken door het bulderende stemgeluid van de erfprins, stokte het dansen van de aanwezigen en verstomde de muziek.
« *Vous êtes juste adjudant de service, monsieur. Vous se conduire mal vers ma femme. Pour moi, c’est une raison suffisante pour vous défier en duel! Choisissez vos secondes, car ils vont organiser un moment où nous prenons notre établissement dans votre insolence!* »
Een afkeurend “Oooo” trok door de zaal terwijl de kroonprins ijlings op zijn zoon afliep.
“ Willem, wees verstandig! Maak mij en je moeder niet te schande!”
« *Elle a tout pour plaire a sa conscience.* » zei de erfprins met dubbele tong en wijzend naar zijn echtgenote, « *Elle me méfie quand elle saisit toutes les occasions de se livrer leurs convoitises. Sortez de mes yeux. Putain!!* » (Vertaling teksten; bijlage 2)

“ Willem,” drong de kroonprins aan,” bespaar ons deze schande. Ga met me mee en bedaar.”
De kroonprins wist zijn zoon de balzaal uit te loodsen, waarna het orkest een wals inzette. De erfprinses Sophie verliet snel de balzaal om geen ‘steen des aanstoots’ te worden. Het bal hervatte zijn vrolijke sfeer, waarna er uitbundig gefeest werd, ofschoon de erfprinses zich die avond niet meer liet zien.

Rond middernacht meende oom Daniël, dat er genoeg gefeest was, en besloot hij met Mienette het feest te verlaten en afscheid te nemen van de gastheer en een aantal genodigden. Nadat zij hun mantels aangereikt hadden gekregen, verlieten zij het paleis, waar het feest nog tot in de kleine uurtjes van de nacht zou voortduren.

Bijlage 1.
Vertaling Tekst toespraak erfprins.

" Dames en heren. Mag ik u als oudste zoon van onze zeer beminde kroonprins danken voor de acte de presence, die gij allen, ter gelegenheid van de verjaardag van mijn vader, hier in dit huis hebt willen maken. Ik mag u dan ook verklappen dat mijn vader, bij het stijgen van het aantal jaren, wijzer wordt en mij zo nu en dan de gelegenheid geeft het heft in eigen hand te nemen om zo, en public, op te treden. Zo ook nu. Mijn gelukwensen gaan dan ook naar mijn vader, die op 6 december jongsleden de leeftijd van 47 jaren heeft bereikt. Ik meen hem te kunnen zeggen namens iedereen hier aanwezig van harte gefeliciteerd en nog vele jaren toegewenst."

Bijlage 2.
Vertaling teksten erfprins.

" Wie denkt u wel dat u bent!" bulderde de erfprins, " dat u zich dergelijke vrijheden denkt te kunnen aanmatigen!"

" U bent slechts adjudant van dienst, mijnheer. U misdraagt zich jegens mijn vrouw. Dat is voor mij genoeg reden om u voor een duel uit te dagen! Kies uw secondanten, dan zullen zij een moment afspreken waarop wij ons treffen ter vereffening van uw onbeschaamdheid!"

" Zij heeft het allemaal op haar geweten," zei de erfprins met dubbele tong en wijzend naar zijn echtgenote, " zij wantrouwt mij, terwijl zij elke gelegenheid te baat neemt om haar lusten te botvieren. Verdwijn uit mijn ogen. Hoer!!!"

Hoofdstuk 6

Inhoudend
- **Een audiëntie op paleis Plein 23**
- **Voorstraat Wijk 5, nr. 87**
- **Een Soiree aan huis**
- **Een vergadering in de consistoriekamer**
- **Een prinselijke doopplechtigheid**
- **Bezoek uit Indië**
- **Een Kerstavond in Delft**

Een audiëntie op paleis Plein 23.

Mienette en haar moeder zaten samen in de salon van hun aangenaam verwarmde woning aan de Voorstraat. Het was nu al weer een aantal weken geleden dat Mienette het bal, ter gelegenheid van de verjaardag van de kroonprins, had bijgewoond. Men had het kerstfeest gevierd en het nieuwe jaar ingeluid. De maand januari had zich gekenmerkt door strenge vorst en veel sneeuw. Ook nu, op deze dag eind januari, verkozen Mienette en haar moeder het binnenshuis vertoeven boven een verblijf in de koude buitenlucht in deze tijd van het jaar. Mienettes moeder zat in een van de brede leunstoelen aan een handwerkje te werken, terwijl Mienette zich achter de piano had gezet om een nieuw pianostuk in te studeren. Ondanks het feit dat zij geen pianolessen meer volgde, bleef zij haar hobby's, muziek maken en tekenen, trouw. De salon werd behaaglijk verwarmd door de gietijzeren haard, die snorrend zijn warmte aan zijn omgeving afstond.
" Moeder, hoe vindt u deze pianowerken van Chopin, die ik nu speel? Het stukje, wat ik zojuist voor u speelde is een van de Trois Nocturnes, opus nr. 9, nr. 1. Ik vind het een bijzondere interessante nocturne, zo geheel anders dan de bekende impromptu's van Frans Schubert. Vindt u niet?"
Mevr. v.d. Chijs keek even op van haar borduurwerkje en gluurde over haar leesbril naar haar dochter.
" Ik vind het nogal moeilijk te volgen, Mienette, met al die variaties en cadensen en andere onregelmatigheden. Het klinkt goed, maar ik ben niet zo aan dit soort muziek gewend."
" Wat niet gewend is, moet nog groeien, zei vader altijd. Ik ben wel erg blij dat Jacobus me op deze muziek heeft geattendeerd. Het is zo totaal anders dan een menuet of een sonate van Beethoven of Haydn. Ik beleef veel plezier aan het instuderen van deze nocturnes."
" Wil je ze ook eens aan andere mensen ten gehore brengen, Mienette?"
" Jawel, maar dan wel in kleine kring, dat wil ik wel eens doen. Ik heb geen aspiraties om concertpianiste te worden, maar zo in huiselijke kring wil ik wel voorspelen. Overigens zou ik een veel beter instrument moeten hebben dan deze oude Ibach piano."
" Och, Mienette, het is voor jou financieel gezien toch geen bezwaar om een beter instrument te kopen als je dat wenst."
" Nee, moeder, daarvoor ben ik te zeer gehecht aan deze piano, die mij nog door papa is gegeven."
Mienette zette opnieuw de eerste tonen van de eerste nocturne van de Trois Nocturnes in en worstelde zich door de moeilijke passage van een cadens, terwijl haar moeder gedachteloos luisterde, terwijl haar handwerkje onaangeroerd in haar schoot rustte.

Op dit moment sloeg de voordeur dicht en ontdeed de jongste dienstmeid, Theresa, zich van haar mantel, muts en handschoenen. Even later klonk een bescheiden klopje op de salondeur en liep Theresa de salon binnen.
" Mevrouw, mejuffrouw," zei de dienstmeid," ik heb zojuist de post bij het stadhuis opgehaald, er zijn een aantal facturen en brieven gearriveerd. Zal ik ze op uw kamers leggen?"
" Zijn de brieven allemaal aan mij gericht?" vroeg Mienettes moeder.
" Nee, mevrouw. Er is ook een brief bij voor mejuffrouw met een blinddruk met het wapen van de erf-prinses."
" Mienette stopte abrupt met haar pianospel, stond op en liep direct naar de dienstmeid om de brief in ontvangst te nemen."
" Alstublieft, mejuffrouw," zei het meisje en overhandigde de brief aan Mienette.
" Zijn er voor mij ook nog speciale brieven of word ik alleen afgescheept met facturen en rekeningen?" vroeg Mienettes moeder.
" Niet dat ik weet, mevrouw. Maar ik zal ze op uw kamer leggen."
" Dat is goed, ik lees ze straks wel."
" Och, moeder, kijk eens," riep Mienette verheugd uit, " een schrijven van het kabinet van de erfprinses."
" Werkelijk Mienette, en wat schrijft de prinses?"

“ Het is een uitnodiging voor een audiëntie. Ze is getekend door de freule Van Bingerden, dame du palais. Zij schrijft dat de prinses mij uitnodigt op het paleis Plein 23 voor een onderhoud met hare koninklijke hoogheid.”
“ Dat is toch leuk, Mienette. Maar waarom zou de prinses jou uitnodigen. Je behoort toch helemaal niet tot haar kennissenkring?”
“ Toch wel een beetje. Weet u nog dat ik tijdens het diner op paleis Kneuterdijk mijn album amoricum aan de prinses heb overhandigd?”
“ Ja, dat weet ik nog wel, dat heb je me verteld.”
“ Deze uitnodiging houdt daar vast verband mee. De prinses heeft natuurlijk wat in mijn album geschreven en wil het persoonlijk aan mij overhandigen. Wat aardig van haar. Ik ben hier heel erg blij mee en verheug me op dat bezoek.”
“ Wanneer vindt die audiëntie plaats, Mienette?”
“ O, al heel snel, volgende week donderdag al. ’s Middags om half drie. Ik vind dit geweldig. Op bezoek te gaan bij de prinses in haar paleis.”

Mienette zette zich naast haar moeder, op de arm van de leunstoel, las de uitnodiging nog een keer door en gaf hem toen aan haar moeder. Inmiddels was het theetijd geworden en diende het dienstmeisje zich aan om de thee te serveren.”

Een week later vertrok Mienette voor de audiëntie met erfprinses Sophie. Na een rit met een gehuurde diligence stond Mienette voor het kollossale gebouw aan Het Plein waar de erfprinses en haar echtgenoot sinds hun huwelijk woonden. Het uit baksteen opgetrokken gebouw stond in Den Haag bekend als het ‘Logement van Amsterdam’, dat in de V.O.C.-tijd als onderkomen voor de afgevaardigden uit Amsterdam werd gebruikt. Boven op de gevel van dit gebouw in de Louis XIV stijl stond in de zandstenen lijst het wapen van Amsterdam met links en rechts daarvan de waakzame leeuwen. In het portaal van het paleis meldde Mienette zich bij de dienstdoende officier, die haar gebood plaats te nemen op een bank, die langs de wand van de met marmer beklede gang stond opgesteld. Mienette had haar invitatie afgegeven aan deze adjudant van dienst, die vervolgens spoorslags verdween in een van de kamers, die uitkwamen op deze gang. Even later keerde hij terug met in zijn kielzog de ‘dame du palais’ freule Van Bingerden.

Paleis op ’t Plein Den Haag

“ U had een afspraak met de prinses?” vroeg deze hofdame beleefd aan Mienette, die haar vervolgens uit-nodigde haar te volgen naar de op de 1e etage gelegen zitkamer van prinses Sophie. Daar aangekomen mocht Mienette plaats nemen in een van de twee fauteuils, waarna de hofdame Mienette verzekerde dat de prinses zo dadelijk zou komen. Mienette nam haar gemak ervan, trok haar handschoenen uit en bekeek de inrichting van deze zeer smaakvol doch overvol ingerichte zitkamer.

> *De bezoekjes, die de leden van de Oranje familie op deze wijze organiseerden, hadden alleen tot doel de uitgenodigde dames te laten zien, dat zij beschouwd werden als een goede relatie van de leden van de Koninklijke familie. Het was dan ook niet de bedoeling met deze bezoekjes de prinses of andere leden van de Oranjes tijdens dergelijke audiënties op de hoogte te stellen van nijpende kwesties. Het nut van deze bezoekjes lag vooral in het feit, dat de dames na afloop van zo’n audiëntie in de Haagse society konden zeggen dat ze bij de prinses waren geweest.*

De zitkamer was met geel damast behangen, de gordijnen waren gemaakt van wit satijn met borduursels, die met embrasses, in de vorm van brede koorden met kwasten, werden opgehouden. Links van de imposante marmeren schoorsteenmantel, hing een portret van Sophies vader, Wilhelm van Württemberg, terwijl rechts naast de schoorsteen twee schilderijen boven elkaar hingen, de één een berglandschap en de ander een zeegezicht voorstellend. Op de schoorsteenmantel, voor de neo-rococo spiegel, stonden aan weerszijden van een vergulde pendule een viertal olielampjes in de vorm van een vaas, die in verguld brons waren gevat. De lampjes bezaten een porseleinen front met een voorstelling. De lampjes zelf waren bekroond met groene kapjes. Verder stonden in deze zitkamer een aantal ‘boulle’* meubelen, ‘enkele piëdestallen’** waarop grote porseleinen vazen stonden met afbeeldingen van imposante gebouwen van Berlijn. Een tweetal schrijftafels stonden links en rechts

* ’boulle’ meubels; gemaakt door de Franse meubelmaker André Charles Boulle
**’piedestal’ voetstuk of verhoging

tegen de muur, waarvan de linker volgepakt stond met boeken en de rechter blijkbaar dienst deed als schrijfbureau. Op het schrijfblad van deze tafel stond een schrijfkistje, gereed voor gebruik. Een stel met gobelin beklede fauteuils in de Louis XIV stijl ston-den vrij opgesteld in de kamer en voor het raam stond een piëdestal met een grote porseleinen pot, waarin een grote plant probeerde te overleven. Op een metalen paneel in het haardscherm stond een ruiterfiguur afgebeeld. Op het moment, dat Mienettes ogen zich op het plafond en de kristallen lamp wilden richten, werd de deur van de zitkamer geopend en trad de erfprinses binnen. Zij was gekleed in een azuurblauwe robe afgezet met gouddraad, dat een speels motief in de robe vormde. Haar donkerblonde haar hing ge-deeltelijk los en werd met een band op het achterhoofd bijeen gehouden. Zij liep direct naar Mienette, die opstond en een reverence maakte. De prinses begroette haar met de woorden; " Neemt u toch alstublieft plaats en mag ik u een kopje thee aanbieden, dan zal ik mijn personeel daarvan verwittigen."
Mienette knikte en antwoordde bevestigend, waarop de prinses naar het schelkoord, dat aan de linkerzijde van de deur hing, liep om haar personeel te informeren. Vervolgens zette de prinses zich naast Mienette in de tweede fauteuil, die de kamer rijk was, en opende het gesprek.
" Het is mij zeer aangenaam u weer eens te mogen ontmoeten. Het spijt mij wel dat de uitnodiging langer op zich heeft laten wachten dan ik bedoeld had, maar aan uw verzoek om iets in uw album amoricum te schrijven heb ik voldaan en ik zal het u dan ook weer teruggeven."
De prinses stond op, liep naar haar schrijftafel, pakte het kleinood voorzichtig op en overhandigde het aan Mienette.
" Ik heb er een klein gedichtje voor u in geschreven. Ik hoop dat u het aardig vindt."
Mienette bedankte de prinses uitvoerig, waarop de prinses zei dat ze verbaasd was over de vele geschriften van notabelen, die al iets in haar album hadden geschreven.
" Kent u al die personen uit uw album ook persoonlijk of zijn het slechts kortstondige ontmoetingen geweest?"
" De meeste personen heb ik bij diverse gelegenheden, officiële en onofficiële, ontmoet vaak op invitatie van mijn oom generaal Bagelaar, u wel bekend. Ik heb die personen kunnen verleiden om een kort woordje, gedichtje of iets anders in mijn album te willen schrijven."
" O, wat enig, en u hebt op deze manier een aardige verzameling en indrukken gekregen van die personen."
" Jazeker, hoogheid. En met uw bijdrage erbij wordt mijn album alleen nog interessanter."
" Dat wil ik wel hopen."
Op dat moment werd er op de deur geklopt en na een gedecideerd; " Kom maar binnen," van de prinses trad een jongeman in lakeienkostuum de zitkamer binnen. Deze jongeman schonk vervolgens voor Mienette en de prinses de thee in om vervolgens weer geruisloos te verdwijnen.
" Maar Mienette," vervolgde de prinses, " u bent toch erg betrokken bij de levensomstandigheden, waarin de arme mens verkeerd, als ik het zo mag uitdrukken?"
" Jazeker, hoogheid. Ik zet me als secretaresse van onze liefdadigheidsvereniging in voor de minder gelukkige personen van de Delftse gemeenschap, die door een ongeluk, of door het wegvallen van hun beschermers, aan lager wal dreigen te geraken. In onze liefdadigheidsvereniging Dorcas proberen we als bestuur deze mensen een menswaardig bestaan te bieden door hen essentiële zaken, zoals turf, kleding, onderdak en voedsel te regelen en aan te bieden."
" Op welke wijze bent u betrokken geraakt bij deze vereniging?"
" Merendeels ben ik door mijn moeder, die rayonhoofd is voor deze vereniging, binnengeleid en dankzij haar ben ik tenslotte, in de gelegenheid gesteld om secretaresse te worden."
" Wordt uw vereniging door de plaatselijke overheid geïnitieerd of hebben anderen tot de oprichting van deze vereniging zorggedragen?"
" Onze vereniging is ontstaan uit een initiatief van een aantal dames waaronder mevr. Striptiaan-Lucius, echtgenote van de bekende arts in Delft, en een aantal gelijkgestemde dames, die zeer betrokken zijn met de leefomstandigheden van onze medemens, die het minder getroffen heeft op deze wereld."

“ Dus de overheid heeft in deze geheel geen inbreng gehad.”
“ Nee, de dames hebben dit grotendeels door hun eigen initiatief ontwikkeld en bekostigd. Wel bestaat er een intensief contact met de Nederlands Hervormde Kerk en de dominees, die ons informeren over mensen die in problemen verkeren in hun verzorgingsgebied.”
“ Ontplooit uw vereniging ook initiatieven op het terrein van onderwijs voor uw doelgroep? Ik bedoel heeft men mogelijkheden om de levensstandaard van die arme mensen te verhogen door hen onderwijs aan te bieden?”
“ De interesse bestaat wel bij ons bestuur, maar de liquide middelen om een onderwijsinstituut voor bijvootbeeld meisjes op te zetten ontbreken helaas. Persoonlijk ben ik ervan overtuigd dat een intellectuele ontwikkeling van de laagste bevolkingsgroep alleen gestand kan worden gedaan door deze groep mensen een educatief programma aan te bieden. Maar helaas zijn de studiemogelijkheden voor met name de meisjes zeer beperkt en worden zij veelal vanaf hun veertiende jaar van school gehouden om ingezet te worden in het huishouden.”
“ Ik vind dat, onder ons gezegd, ook zeer dramatisch. Ik heb er weleens met mijn echtgenoot over gesproken, doch die vind het allemaal onnodig. Hij meent dat de mens nu eenmaal een product is van zijn geboorte en zal daar als zodanig niets aan toe kunnen voegen.”
“ Dat vind ik, als u het mij toestaat, hoogheid, wel een zeer hard standpunt voor iemand, die straks als vorst voor het welzijn van alle burgers van dit land moet zorgdragen.”
“ Dat ben ik met je eens, Mienette. Een overheid met aan het hoofd een vorst moet oog hebben voor de noden van het volk.”
“ Kijk nu eens, Hoogheid, op welke verschillende manieren jongens en meisjes worden bejegend. Jongens worden voorop gesteld bij de invulling voor hun toekomst, terwijl meisjes afhankelijk worden gesteld aan diezelfde jongens. Neem nu eens, hoogheid, de situatie in ogenschouw, zoals deze op dit moment bestaat. Voor een jongen, die het leven binnentreedt, ligt de wereld open. De krachten en de energie, die hij heeft mag hij aanwenden, ja, moet hij zelfs aanwenden om zijn toekomst te verzekeren. Kiest hij verkeerd, dan mag hij nog eens kiezen, en nog eens. Is het fortuin hem niet gunstig gezind op een of ander moment, dan kan hij een ander kiezen. De groeiende, wisselende behoeften van de gehele mensheid, doen een beroep op hem voor alle zaken, waarin hij zich kan ontwikkelen. Wat hij ook maar wenst te worden, daarnaar mag hij streven. Wat hij wenst te bezitten, mag hij proberen te verkrijgen. Rijkdom, macht, maatschappelijk aanzien, eer en lof, wat hij maar begeerd kan hij proberen te verkrijgen. Zo heel anders is het lot van een jonge vrouw of meisje, die het leven binnentreedt. Zij staat tegenover dezelfde wereld, zij bezit dezelfde menselijke gaven, menselijke wensen en eerzucht. Maar alles wat zij te wensen heeft moet volgens een bepaalde richting en mag slechts tot één keuze komen. Niet alleen rijkdom, macht en maatschappelijk aanzien, maar ook een thuis, welvaart en zelfs een eenvoudige boterham moet voor haar via een kleine gouden ring komen. Dit is een grote beperking en een onrecht voor haar. Deze regels worden al reeds voor haar geboorte opgestapeld door haar afkomst en voortgezet door haar persoonlijke omgeving. Zij wordt geïndoctrineerd door de manier van haar opvoeding. Zij raakt er langzaam aan gewend, totdat zij haar toestand is gaan beschouwen als de enig juiste, die zij op haar beurt weer overbrengt op haar dochter. Is het dan verwonderlijk dat vrouwen arm en dom blijven!? Indien zij, onverhoopt, menselijker echtgenoten zouden treffen, dan zouden vrouwen reeds lang gewaardeerd worden als waardevolle persoonlijkheden in onze maatschappij. Maar de dochter van de krijgsman, de zeeman, de artiest, de ambachtsman of de handelaar, die heeft in elke generatie in lichaam en geest haar deel geërfd van de ontwikkeling van hem, de man, en is daardoor beperkt gebleven in al haar vrouwelijkheid, terwijl de jongen zijn horizon kan verbreden op eigen initiatief. De gehele menselijke vooruitgang is door mannen tot stand gebracht. Vrouwen zijn echter buiten gesloten, omdat zij hoegenaamd geen maatschappelijke verhouding bezitten, slechts alleen een geslachtsverhouding, waardoor zij in leven blijven. Sta mij toe, prinses, u erop te wijzen, dat alle betere familiebanden, banden zijn van bloedverwantschap van geslachtsverwantschap. Een vriend, een kameraad, een deelgenoot, dat zijn menselijke verwanten. Vader, moeder, zoon, dochter, zuster, broeder, echtgenoot dat zijn allemaal geslachtsverwanten. Bloed is dikker dan water, zeggen wij. Dat

is waar, maar banden van bloed doen de wereld niet ruisen met de onstuimige golven van vooruitstrevendheid op gebieden van godsdienst, kunst, wetenschap, handel, opvoeding en alles wat ons tot mens bestempelt. De man is bepalend en een menselijk wezen. De vrouw wordt belemmerd, gekortwiekt, te kort gedaan in haar menselijke groei. De aanzwellende krachten van persoonlijke ontwikkeling worden in elke generatie van de vrouw teruggedreven, zodat in de vrouw alleen haar geslachtsfunctie wordt ge-waardeerd en aangestuurd, opdat zij maar een goede moeder zal worden. Het is voor de toekomst van belang, dat men zorgt voor veelzijdige en degelijk ontwikkelde moeders, die gehecht aan huis en haard, hun edele taak op waardige wijze kunnen vervullen. Taken, die haar worden opgelegd en ontwikkeld door de gunsten, die het onderwijs hen biedt. Moeders, die over de opvoeding van hun kinderen waken om ze al van jongs af aan hun kinderen godsdienstzin, zedigheid en heldere keuzes voor het leven, bijv. een aan-staand beroep, willen inprenten. Moeders, die bovenal, op alles wat haar omringt, hun krachtige invloed ten goede zullen uitoefenen."
Na een moment van stilte sprak de prinses Mienette aan.
" Zo, Mienette. Er zit jou duidelijk iets dwars. Maar de vrouw heeft toch ook de voordelen van de situatie waarin zij verkeerd?"
" Ziet u, met uw welnemen, de voordelen van uw situatie ten opzichte van uw man? Neen toch. Ik vind dat iedere vrouw recht heeft op een intellectuele ontwikkeling en een daarbij passende maatschappelijke positie. Vrouwen moeten in staat zijn hun aangeboren kwaliteiten te kunnen ontwikkelen, en hun eigen mening te kunnen uiten. Een mening, die ons als dampkringslucht omgeeft en die zoveel macht bezit om alles te kunnen trotseren. Een mening, die de vrouw vergund mag worden om de belangen van de vrouw in deze eeuw van vooruitgang, waarin zoveel oude gewoonten teniet worden gedaan en zoveel nieuwe denkbeelden worden opgewekt. De publieke opinie zal overal in alle beschaafde landen, voor vrijheid, en eigen krachtsinspanning en zelfstandigheid borg staan. Mag nu de vrouw aan dit algemene streven geen deel hebben? Mag een vrouw alleen in ons vaderland geen aandeel bezitten in de algemene vooruitgang, die zich nu openbaart?"

Op dit moment klonk een opvallend rumoer op de gang, een zware baritonstem maakte zijn beklag met veel stemverheffing kenbaar. De erfprinses zat nu plotseling heel ongemakkelijk, en wachtte op de dingen, die zouden gaan komen. Terwijl Mienette zich verbaasde over wat er nu stond te gebeuren. De ruziënde zware stem kwam dichterbij, de deurknop werd met een klap naar beneden bewogen en een moment later stond Zijne Hoogheid, de erfprins, in de zitkamer van prinses Sophie.
" Wie heeft hier opdracht gegeven om alle kaarsen in de kroonluchters te vervangen? Dat is kostbaar en een onnodige verspilling van geld!"
" Maar lieve," antwoordde de prinses, " vanavond hebben wij toch gasten voor ons diner? We kunnen die mensen toch niet in het duister ontvangen?"
" Duister!! Vier kaarsen per kroonluchter is voldoende. Ook in het duister kan een mens zijn mond vin-den. Bovendien is het bezoek er niet op gesteld om rijkelijk belicht te worden. Vier kaarsen per kroonluchter en niet meer!!"
Deze laatste woorden brulde de erfprins naar zijn vrouw, die volstrekt ongemakkelijk en zichtbaar aangedaan de tirade van haar man over zich heen liet komen. De erfprins liep de zitkamer uit en trok de deur met een harde knal achter zich dicht. De erfprinses keek een moment hulpeloos om zich heen om zich vervolgens te hervinden en het woord tot Mienette te richten.
" Mijn excuses voor dit ongemakkelijke intermezzo. Ik zal nu mijn echtgenoot tot bedaren moeten brengen en de zaken voor vanavond gaan regelen. Neemt u het mij alstublieft niet kwalijk, maar ik moet nu helaas een eind maken aan ons onderhoud. Ik heb bijzonder genoten van uw aanwezigheid en datgene wat u te berde heeft gebracht. Ik hoop in de toekomst deze ontmoeting te mogen herhalen en een vervolg geven aan dit tète a tête."

De prinses stond op ten teken dat het onderhoud was beëindigd, zij begeleidde Mienette naar de gang op de benedenverdieping, waar zij hartelijk afscheid nam van Mienette. Eenmaal buiten gekomen, viel een loodzware spanning van Mienettes schouders, ze liep, diep in haar mantel gedoken,

vlug naar haar gehuurde diligence, die op de hoek van het Korte Houtstraat op haar stond te wachten. Ze stapte in en gaf de koetsier opdracht haar weer naar Delft te brengen.

Voorstraat Wijk 5 nr. 87

In het grote huis aan de Voorstraat liep het huishouden op rolletjes waarbij de twee dienstmeiden, Sjaantje en Theresa, de hoofdrollen vervulden. Sjaantje vervulde min of meer de functie van hoofd huishouding en regelde, met de oude mevrouw v.d. Chijs, allerlei zaken aangaande het huishouden. Theresa was eerst als hulpje toegevoegd aan Sjaantje maar na verloop van tijd verkreeg Theresa de status van zelfstandig werkende dienstbode naast Sjaantje. Theresa verkreeg daardoor vaak opdrachten om privézaken van Mienette te regelen, zoals het regelmatig naar de post gaan, brieven voor de liefdadigheidsvereniging rond te brengen e.d. Sjaantje en Theresa maakten lange dagen. Zij stonden al vroeg op, meestal om 6.00 uur 's morgens, om met hun dagtaak te beginnen. Zij waren allebei inwonend in het grote pand aan de Voorstraat en hadden elk een kamer op de zolderverdieping onder het dakbeschot. Hun dagtaak was zeer uitgebreid, in de wintertijd begonnen zij de dagtaak met het stoken van de haarden en eindigden 's avonds met het klaarzetten van het ontbijt voor de volgende dag. Een derde persoon, die inwonend was, was de tuinman Johannes Scholten, die niet in de woning maar in het tuinmanhuisje in de orangerie woonde. Deze vaste kracht voerde niet alleen de scepter over de tuin, de moestuin, boomgaard en de kas, maar verrichtte ook talloze klusjes in en rondom het huis om het de bewoners aangenaam te maken. De man zelf was al ruimschoots op leeftijd en zag zichzelf als de nestor van het werkende personeel.

Ook op deze ochtend in maart troffen we Sjaantje en Theresa aan in de grote keuken in het achterhuis. Sjaantje, die nu 45 jaar oud was en de glans van haar jeugd had verloren, toonde nog altijd fier en trots. In omvang was ze flink toegenomen en de kleur van haar bruine haar, was fletser geworden en hier en daar doorschoten met grijze lokken. De rimpels in haar gelaat streden om de meest opzichtige, terwijl haar wangen rond en rood waren. In haar zwarte tuniek, een donker gebloemde buis en katoenen rok, waar overheen een wit schort prijkte, stond zij klaar in de keuken om aan haar dagtaak te beginnen. Op haar hoofd droeg zij een katoenen kapje naar Delflandse dracht, eenvoudig van uitvoering en met twee lintjes vast gebonden onder haar enigszins uitgezakte kin. Sjaantje was gedurende de jaren berustender geworden. Ze was de goedheid zelve. Haar zachtmoedige natuur deed haar de weg van de voorkomendheid inslaan. Zij wilde bovenal de vrede bewaren in het huis en had Theresa, toen ze zich aandiende, moederlijk en liefdevol als haar jongere kompaan aanvaard. Zij had zich de rol van verstandige moeder voor het 18 jarige weesmeisje toebedeeld, toen haar mevrouw het weeskind uit het weeshuis aan de Oude Delft haalde.
" Theresa," zei Sjaantje tegen de dienstmeid, die net de keuken binnenliep, " je moet eerst de asla uit het fornuis nemen en legen. Daarna moet je me even helpen op de droogzolder. Er moeten een aantal lakens opgevouwen en geperst worden. Dat werk kan ik niet alleen af dus heb ik jouw hulp nodig." Theresa knielde voor het grote fornuis, trok de asla eruit en porde met de pook tussen de spijlen van het vuurrooster om de laatste resten as en kool van het gedoofde vuur uit het fornuis te halen.

Sinds dit jaar had de familie v.d. Chijs besloten een andere brandstof te gaan gebruiken om het fornuis en de haarden in het huis te stoken. Men had gekozen voor het modernere cokes in plaats van het ouderwetse turf. De cokes gaf veel meer hitte, was duurzamer en gaf minder rommel in de keuken en kamers dan de turf. Men had voor deze verandering de tuinman Scholten opdracht gegeven het turfhok te verbouwen tot een moderne cokes bewaarplaats. In dit hok was door de tuinman een schuin aflopende vloer aangebracht, waarop zo'n tien mud cokes kon worden uitgestort. In de muur, op het laagste punt van de vloer, had hij een gat gemaakt dat afgesloten kon worden met een metalen schuifluikje. Door het luikje omhoog te schuiven rolde de cokes a.h.w. uit het hok en kon men met de kolenkit de cokes 'tappen' om deze vervolgens te gebruiken in haard en fornuis. De leverancier van de cokes, de firma Hazeveld, kwam drie keer in de winter en één keer in de zomer de cokesvoorraad aanvullen.

Theresa trok de zware nog warme aslade uit het fornuis, sloeg er een vochtige doek overheen om te voorkomen, dat de warme as in haar gezicht woei, en bracht de as via de tuindeur naar buiten,

waar ze hem op de ashoop, tegen de achterkant van het cokes hok leegde. De dagelijkse werkzaamheden voor Theresa waren zeer afwisselend, ofschoon zij meestal belast werd met de lichtere werkzaamheden. Haar arbeidsterrein gold vooral het schoonhouden van het huis en de kamers, alsmede het onderhoud aan het keukengerei, waar het koperpoetsen een vast voorkomend werk was zo ook het zwart poetsen van het stookblad van het fornuis. In de keuken stond een geweldig groot betegeld fornuis, waarop zich een groot gietijzeren stookblad bevond met een zestal vuurplaatsen. Elke vuurplaats bezat een aantal gietijzeren rin-gen, die met een haak uit het stookblad konden worden genomen. In het gat dat dan ontstond, en waaronder zich het vuur bevond, kon men dan een pan of een ketel zetten, die precies in het gat paste zonder dat het erdoor zakte. Het eronder liggende vuur zou dan de pan of de ketel verhitten. Een dikke zwarte ijzeren pijp aan de achterkant van het fornuis, voerde de rook via een grote schouw af. Aan de voorzijde bezat het fornuis een ruime oven, waar men soms brood in bakte of andere gerechten in kon bereiden. De schouw, die boven het fornuis hing en zelfs iets groter dan het fornuis zelf was, bezat een brede rand, waarop allerlei praktische zaken voor het koken en het braden stonden, zoals de zoutpot, de pepermolen, een bus nootmuskaat e.d. Aan de muur, onder de schouw en boven het fornuis, hingen diverse gereedschappen om het vuur te beheersen, terwijl links en rechts van de schouw een hele reeks koperen pannen, ketels, lepels, gardes etc. waren opgehangen. De schouw was met een smalle band van geplooid wit katoen afgezet terwijl de schouw zelf geschilderd was in een zacht groene pasteltint.

Onder het dubbele raam, dat op de tuin en het cokes hok, uitkeek was een granieten gootsteen met aanrecht gebouwd. Naast het aanrecht staken twee grote koperen kranen, elk met een zwengel, uit de muur. De een voor was- en schoonmaakwater en de andere voor drinkwater. Naast de watertappunten bevond zich de tuindeur, die uitkwam op een klein terras waarna, als je deze afliep, in de moestuin terecht kwam. In het midden van de grote keuken stond een houten tafel met een viertal stoelen, die in dezelfde kleur als de schouw waren geschilderd. In de tegenover de ramen staande muur waren een tweetal, met glas ingelegde deuren, afsluitbare diepe kasten ingebouwd waar het gewone serviesgoed stond uitgestald. In de muur tegenover het fornuis bevond zich de toegangsdeur naar de lange gang, die doorliep tot aan de vestibule. Naast deze deur bevond zich een deur, die naar de kelder leidde, waar men het merendeel van het proviand bewaarde.

Theresa opende de tuindeur en kwam de keuken weer binnen met de geleegde aslade en de kolenkit gevuld met cokes.

“ Het is nog koud buiten, Sjaantje. Zal ik het fornuis alvast aanmaken? Dan kunnen we op tijd voor de koffie zorgen en de keuken wat verwarmen.”

“ Dat is een goed idee, Theresa. Leg bij het aansteken van het fornuis eerst een paar proppen papier op het rooster voordat je het aanmaakhout en de cokes in het fornuis stort, dan kun je het makkelijk, via de opening van de asla, het papier aansteken.”

Theresa deed precies wat haar verteld werd en stak het papier met een tontelstokje aan, schoof de lade weer in het fornuis en zette de schuif in de kachelpijp half open om niet een te sterke trek op het vuur te krijgen.

“ Ziezo,” zei Theresa na een paar minuten, “ ik geloof dat het vuur goed aanslaat. Het hout knispert al en de cokes gaat al flink roken.”

Uit de vuurplaatsen, die afgedekt waren met de gietijzeren ringen, kringelden langs de ringen dunne sliertjes rook omhoog, die hun weg zochten in de ruimte van de keuken.

“ Zo, Theresa, het fornuis brandt, dan kunnen we nu even naar de droogzolder gaan om daar de lakens op te vouwen. Dan kun je daarna het vuur in de haarden van de salon en de kleine zitkamer van mejuffrouw Mienette gaan aansteken.”

Met Sjaantje voorop toog het tweetal via de dienstmeidentrap naar de zolderverdieping van het twee etages tellende huis. Eenmaal boven gekomen werd een laken van de drooglijn genomen, verschillende malen diagonaal gerekt, vervolgens gevouwen om tenslotte in de lakenpers te worden gelegd. Na een kwartiertje vouwen, rekken en neerleggen, werd de lakenpers aangedraaid, zodat de lakens goed strak en glad werden geperst. Na dit werkje verlieten de dienstmeiden de droogzolder om afzonderlijk van

elkaar aan hun ochtend werkzaamheden te beginnen. Theresa ging de haarden opstoken en de kamers opfrissen, terwijl Sjaantje zich naar de keuken begaf om het ontbijt voor de dames v.d. Chijs klaar te maken. Toen Sjaantje de keuken binnenkwam, hing er een dun rookgordijn in de keuken.
" Tjonge, tjonge, wat een rook, uche, uche," verzuchtte Sjaantje
Abrupt zette Sjaantje de twee ramen gedeeltelijk open om frisse lucht de keuken binnen te laten stromen en de rook te verdrijven.
" Theresa zal toch die schuif van het afvoerkanaal wat verder open moeten zetten. Zo stikken we nog eens."
Sjaantje liep de keldertrap af, nam de benodigdheden voor het ontbijt uit de voorraadkast, pakte een brood en zette vervolgens deze ingrediënten op een dienblad, waarna zij de keuken verliet, de lange gang doorliep om dan, via de salon, in de eetkamer te belanden. Daar dekte zij de tafel voor de beide dames v.d. Chijs, rangschikte het bestek en zette het dienblad ook op de eettafel. Vervolgens liep ze terug naar de keuken, zette een waterketel op een van de vuurplaatsen van het fornuis om het water te koken voor de thee. Daarna dekte zij de keukentafel voor drie personen.

Na enige tijd werd de tuindeur geopend en kwam Johannes, de tuinman, binnen.
" Morrege, Sjaantje. Fris weertje vandaag!"
Tuinman Johannes was een magere tanige man van rond zestig jaar oud. Hij had zijn hele leven in het tuinderswerk gezeten. Eerst in het Westland, bij een tuinderij op Wateringen, maar toen zijn vrouw een aantal jaren geleden overleed en hij kinderloos achterbleef in het kleine huisje aan de Asvest, had hij dit baantje, dankzij bemiddeling van Sjaantje, bij de familie v.d. Chijs gekregen. Hij was gehard in het buitenleven en was bovendien een goede tuinman. Hij bezat voldoende kennis om gewassen te telen en te kweken, maar bovenal was hij op de hoogte van de verzorging van exotische gewassen, die in de orangerie gekweekt werden. In het bruine en door de zon getaande gelaat waren de wangen ingevallen. De blauwe ogen lagen diep in de oogkassen verzonken. Zijn grove mond leek te groot voor zijn ingevallen gezicht, terwijl de lange hoekige neus de man een enigszins onprettig uiterlijk gaf. Iedere ochtend kwam hij, voordat hij aan zijn dagtaak begon, ontbijten in de keuken. Hij schopte dan zijn klompen uit voor de tuindeur en zette zich op een stoel achter de keukentafel. Zijn ruwe handen waren gewend aan het harde werken in de tuin en het wroeten in de grond. Zijn broek en jasje zagen er gehavend en groezelig uit, en als hij dan zo op kousenvoeten, aan de tafel zat viel het direct op dat in de linker kous een gat zat waar zijn grote teen opvallend doorheen stak.
" Is de kleine meid nog niet op? Ik wilde vragen of zij wat schoonmaakwerk in mijn huisje zou willen doen. Een man alleen is daar niet zo goed in. Het gaat om wat sopwerk in de keuken en de vloer moet gedweild worden. Ik heb nl. gisteren een klein ongelukje gehad, ik heb mijn fles jenever uit mijn tengels laten glippen. Het glas heb ik wel opgeruimd maar de vloer is besmeurd en kleeft van die rommel. Zou de kleine meid dat voor mij willen doen?"

Johannes woonde in het kleine tuinmanhuisje, dat deel uitmaakte van de orangerie, dat bovendien een stookgelegenheid bezat om eventueel de kas en de orangerie 's winters op temperatuur te houden.
" Dat zal ik toch echt eerst met mevrouw moeten overleggen, Johannes. Zij staat er op van alles op de hoogte gehouden te worden. Zeker als het aparte werkzaamheden betreft. Johannes, je zult nog even geduld moeten hebben, maar ik zal het voor je vragen," zei Sjaantje.
" Ach, ja. Je hebt ook gelijk," bromde Johannes binnensmonds.
De tuinman bleek in een goed humeur te zijn. Neuriënd keek hij de keuken rond, herschikte het bestek naast zijn bord om straks, zodra de andere dienstmeid aan tafel zat, met hen het ontbijt te gaan gebruiken. Het ontbijt voor het dienstdoende personeel bestond bij de familie v.d. Chijs meestal uit brood, beleg, thee en soms karnemelkse pap.
" Zo, Sjaantje, is alles hier naar wens verlopen," hervatte Johannes het gesprek, " ik zie dat het fornuis al flink brandt en ik hoor dat het water voor de thee al begint te razen."
" Ja, alles gaat hier wel zijn gangetje. Maar Johannes, ga je vandaag al aan de moestuin beginnen?"

“ Jazeker, Sjaantje. April staat al voor de deur. Dus ik moet de omgespitte grond egaliseren. De kluiten fijn slaan en de vakkenindeling maken. Ik heb al een teeltplan gemaakt, maar je moet nog het een en ander aan zaad en pootgoed bestellen anders kan ik straks niet verder. Ik zou graag een andere soort pootaardappelen willen hebben dan vorig jaar. Daar zat al zo snel de rot in, dat ik meer dan de helft van de oogst kon weggooien. Als we niet oppassen met de aardappelen dan hebben we na de zomer geen oogst. De oogst is al nooit uitzonderlijk veel, maar wel voldoende om de winter door te komen.”
“ Ik zal de boodschap doorgeven. Dan kan Theresa de bestellingen van het zaad en zo plaatsen bij de firma Pannevis aan de Oude Langedijk.”
Op dat moment kwam Theresa de keuken binnen om deel te nemen aan het ontbijt, dat Sjaantje voor hen had klaargezet.
“ Sjaantje,” zei Theresa, “ de haarden in de salon, zitkamer en de eetkamer branden weer.”
“ Goed, Theresa, breng jij de dames eerst even de ketel heet water, zodat zij ook thee kunnen zetten, maar schenk eerst onze thee op.”
Theresa pakte de bus thee van de schouwrand, deed een paar scheppen thee in de vertinde theepot, die al op de keukentafel stond, en schonk het hete water voorzichtig in de theepot. Vervolgens bracht zij de waterketel naar de eetkamer, waar de dames inmiddels al waren gearriveerd om hun ontbijt te gaan gebruiken.
“ Zo, kleine meid,” zei de tuinman tegen Theresa zodra ze weer in de keuken kwam, “ heb jij goed geslapen vannacht of heb je wakker gelegen van dat gejank van die krolse katten?”
“ Kattengejank? Ik heb niets gehoord. Maar Johannes, zou jij mij niet gewoon bij mijn naam willen noemen. Dat ‘kleine meid’ van je vind ik niet zo leuk.”
“ Zooooo,” zei de tuinman langgerekt, “ heeft de jongedame kapsones?”
“ Nee, helemaal niet, maar je kunt me toch gewoon bij mijn naam noemen!”
“ Tuut, tuut, tuut,” viel Sjaantje het kibbelende stel in de rede, “ ik vind, dat Theresa wel een beetje gelijk heeft, Johannes Je moet haar nu meer als een jonge dame gaan beschouwen, Johannes. Volgende maand wordt ze al negentien, dan past het niet meer om haar met ‘kleine meid’ aan te spreken.”
“ Goed, goed. Als jullie er zo over denken, zal ik me aanpassen.”
“ Zeg, Johannes,” zei Theresa giechelend toen zij de kapotte kous van de tuinman zag, ” ben je niet bang dat de muizen je teen voor een stuk kaas aanzien?”
“ Muizen? Wat, me teen? O, je bedoelt mijn kous. Ik loop altijd gaten in mijn linker kous. Mijn linkervoet is iets groter dan de rechter, vandaar dat die kous in mijn klomp altijd kapot gaat. Zou jij niet eens een keer een paar van mijn kousen willen stoppen? Ik heb er nog een stuk of zes met dezelfde kwaal.”
“ O, ja hoor,” zei Theresa, “ dat wil ik best wel doen. Als ze tenminste gewassen zijn. Wanneer zal ik bij je komen?”
“ Ach, je weet de weg. Ik wijs ze wel aan als je bij mij mijn keukentje komt soppen.”
“ Keukentje soppen?” vroeg Theresa verbaasd aan Sjaantje.
“ Ja, Theresa, dat heeft Johannes zo net aan me gevraagd, maar ik moet het nog overleggen met mevrouw. Dus, Johannes, je moet er niet van uit gaan dat Theresa dat zo dadelijk gaat doen. Je moet nog even geduld hebben.”

Inmiddels had het drietal het ontbijt genuttigd en werd de maaltijd afgesloten met een gezamenlijk gebed. Na het gebed ging iedereen aan de slag met die werkzaamheden, die op die dag gedaan moesten worden. Theresa ging de kamers op de eerste etage een goede beurt geven. Johannes begon aan zijn werk in de moestuin, terwijl Sjaantje haar werk in het washok ging doen.
Theresa liep via de dienstboden trap, naar de eerste etage en begon, nu de haard in deze kleine zitkamer flink brandde, het meubilair af te stoffen, zodat de kamer er straks weer piekfijn uit zou zien. Theresa’s schoonmaakwerk omvatte o.a. het schoonhouden van de kamers op de eerste en tweede verdieping. Op de eerste verdieping bevonden zich aan weerszijden van de lange gang, die van voorgevel tot achtergevel doorliep, de kamers van Mienette aan de rechterzijde en van haar moeder aan de linkerzijde van de gang. Aan de straatkant bevond zich Mienettes zitkamer, waar zij een mooi

uitzicht had op de gracht en de oude kerk. Achter de zitkamer lag Mienettes slaapkamer, die met een inpandige schuifdeur verbonden was met de zitkamer. Achter Mienettes slaapkamer bevonden zich nog twee kleinere kamers. De ene werd gebruikt als naai- en kleedkamer. Terwijl de laatste kamer dienst deed als opslagruimte voor allerlei nuttige damesspulletjes. Aan de andere kant van de gang lagen de kamers van Mienettes moeder. Eerst een ruime bibliotheek en daarachter haar slaapkamer. Ook aan deze kant van de gang bevonden zich nog twee kamers met daar tussenin het trappenhuis voor de trap naar beneden en naar boven. De derde kamer was in-gericht als badkamer en bezat een groot geëmailleerd ligbad op vier gietijzeren poten. Bovendien was er in deze kamer een warmwater voorziening aanwezig. Achter de badkamer bevond zich de vierde kamer waar o.a. het linnengoed, het witgoed werd bewaard in ruime linnenkasten werd bewaard.

Goed geluimd begon Theresa aan het schoonmaken van Mienettes zitkamer. Zij vond het prettig werken in deze modern en gezellig ingerichte kamer. Deze zitkamer bezat een persoonlijke sfeer, een sfeer, die Theresa aangenaam aandeed. Centraal in de zitkamer stond een lage salontafel met een tweetal fauteuils met leren bekleding. Aan de muur, tussen de twee vensters in, stond een rechte ondiepe schouw, waar een gietijzeren haard voor de verwarming van de kamer zorgde. De schouw was afgezet met een brede strook geplooid katoen in een warm rode kleur. Op de schouwrand stonden een tweetal Delfts blauwe borden, terwijl op de schouw zelf een ingelijste gewassen tekening van de Oude Jan was opgehangen, die Mienette zelf had geschetst. De schouw zelf was in een heel lichte kleur roze gestuukt terwijl een fantasierand in rode bloemmotieven, de randen van de schouw accentueerde. De gietijzeren haard, waarop een kleine kookplaat was aangebracht, was antracietkleurig en bezat een grote deur met een koperen handgreep. De deur zelf bezat een ovaalvormig met mica ingelegd venster, zodat men het vuur in de haard kon zien branden. Onder dit deurtje was een brede asla ingeschoven, terwijl de haard zelf op een viertal licht gebogen gietijzeren poten rustte. Langs de wand, waarin zich de toegangsdeur tot de kamer bevond, stonden een tweetal hoge, tot aan het plafond, reikende ondiepe kasten, waar Mienette haar privé spulletjes bewaarde. De kasten en de lambrisering rondom in de kamer waren uitgevoerd in een mahonie houtsoort. Naast het raam, en een geheel vormend met de kast, stond Mienettes secretaire, waaraan zij haar secretariaatswerk voor de liefdadigheidsvereniging Dorcas verrichtte. Op de vensterbanken stonden voor elk raam een vijftal bloempotten met even zoveel verschillende soorten kamerplanten uitgestald. Langs de ramen, die gezet waren met een zestiental kleine ruitjes, hingen een tweetal gordijnen in een oudroze kleur, die het te felle licht in de zomer konden afschermen. In de muur, die aan Mienettes slaapkamer grensde, was een brede schuifdeur in de muur ingebouwd, zodat er een directe verbinding bestond tussen beide kamers.

Theresa had de bloempotten, die voor het linker raam stonden, tijdelijk een plek op de grond gegeven en het schuifraam gedeeltelijk opgeschoven, zodat zij een mogelijkheid had haar stofdoek gedurende haar werkzaamheden uit te kunnen kloppen. Theresa had het naar haar zin om in deze kamer te werken en ze zong zachtjes een oudhollands kinderliedje. Iedere keer, als ze haar stofdoek uitklopte, keek ze de gracht af richting Hippolytusbuurt, waar veel bedrijvigheid plaatsvond. Ook tegenover het huis, achter de kerk, gebeurde het een en ander. Er stonden kraampjes voor de wekelijkse vismarkt tegen de kerkhofmuur opgesteld, terwijl de kooplieden hun waren luidkeels aanbevalen. Terwijl Theresa zo genietend van haar werkomstandigheden bezig was, betrad Mienette de zitkamer.

“ Zo, Theresa, nog druk bezig?”

“ Jazeker, mejuffrouw. Ik ben eigenlijk net begonnen met het afstoffen van uw kamer. Het hindert toch niet, hoop ik?”

“ Ach nee, Theresa, jij moet toch ook je werk doen. Bovendien vind ik het leuk om jou hier bezig te zien en heb ik iemand om mee te praten. Dat maakt jouw werk toch ook gezelliger?”

“ Zoals u zegt, mejuffrouw.”

Mienette zette zich in een van de leunstoelen, pakte een tijdschrift van de salontafel en bladerde het gedachteloos door.

“ Zeg, Theresa, heb jij er wel eens aan gedacht of je in de toekomst zou willen trouwen?”

“ O, mejuffrouw, daar overvalt u me wel erg mee.”
“ Nu, ja, Theresa, als jonge vrouwen onder elkaar kunnen we daar toch wel over praten. Je wordt toch binnenkort negentien?”
“ Dat wel, mejuffrouw,” zei Theresa verlegen en zenuwachtig over de onverwacht gestelde vraag, terwijl zij doorging met het afstoffen van de schouwrand.
“ Je hebt toch geen ouders meer? Dus voor jouw toekomst kunnen zij niet meer zorgdragen. Wij zouden dat wel kunnen doen maar dan moeten moeder en ik wel enigszins op de hoogte zijn van jouw plannen voor de toekomst. Heb je al zulke plannen?”
“ Nee, mejuffrouw Mienette. Ik ben erg gelukkig met mijn betrekking bij u en uw moeder en ik prijs me gelukkig hier bij u te mogen wonen. Soms heb ik wel eens een kortstondig idee over hoe mijn toekomst eruit zou kunnen zien maar ik besef dan al gauw dat het allemaal dagdromen zijn.”
“ Maar ik kan me,” zei Mienette, “ heel goed voorstellen dat je bepaalde ideeën hebt. Je bent zeer voorkomend, je bent netjes en zindelijk en je ziet er bovendien aardig uit. Vooral de zindelijkheid is bij het voeren van een huishouden heel belangrijk.”
Theresa knikte dat zij het begreep, terwijl zij verder ging met het afstoffen van de rechter vensterbank en de secretaire.
“ Zindelijkheid is niet zozeer een deugd, dan wel een noodzakelijkheid. Een voorwaarde voor een gezond bestaan. In zo’n vochtig klimaat, als hier in Holland, zullen planken snel verrotten, de goten verstopt raken en het water in de reservoirs bederven. In kelders zullen schimmels en zwammen hun slag slaan als men ze niet voortdurend met schrobben, boenen en poetsen verdrijft. Maar soms, heeft men die uiterlijke zindelijkheid van huis en huisraad te zeer tot het belachelijke opgedreven. Men heeft t.o.v. de persoonlijke zindelijkheid de reinheid te weinig toegepast. Niet zonder grond, beweren de Engelsen, en zelfs de Fransen, dat zij van nature netter en zindelijker op het lichaam zijn dan wij. Hun huizen zijn vaak verveloos, de stoepen en gangen niet smetteloos blank geschuurd zoals bij ons. Ook het koper in de keuken is bij hen lang niet zo glanzend en glimmend gepoetst als bij ons. Maar daarentegen zijn kapsel, baard, handen, nagels en ja zelfs het hele lijf schoner en zindelijker dan bij ons. Het is bij hun het onderwerp van voortdurende zorg. Zij zijn verbaasd als zij horen dat in de hoofdstad van ons land, Amsterdam, slechts één badinrichting bestaat, die dan ook nog uitsluitend door reizigers en door personen, die op voorschrift van de dokter, wordt bezocht. Zo zie je, Theresa, dat elk volk zo zijn eigen opvattingen heeft over zindelijkheid. De Hollandse mensen hebben hun opvattingen en de Engelsen en Fransen maken andere keuzes en hebben hun eigen voorkeuren.”
“ Maar mejuffrouw,” zei Theresa, terwijl zij achteloos de stofdoek buiten het venster uitklopte, “ dat is toch niet verwonderlijk. Elk volk heeft toch zijn eigen cultuur en dat komt toch ook tot uiting in de zindelijkheid, die een volk zich aanmeet.”
“ Dat is zeer scherp opgemerkt, Theresa. En wat vind jij van de zindelijkheid hier in dit huis?”
Theresa, die zojuist de ongebruikte fauteuil had afgestoft en op het punt stond de salontafel te gaan afstoffen, keek op naar Mienette en antwoordde; “ O, mejuffrouw. Nu vraagt u mij dat zo pardoes. Ik vind wel dat er weinig gebruik gemaakt wordt van de badkamer.”
“ O, ja?” zei Mienette, terwijl Theresa nu recht voor haar stond en haar stofdoek ineen frommelde tot een dot en bleef staan.
“ In het weeshuis moesten wij meisjes, zodra wij de maandstonde kregen, eenmaal per week gebruik maken van het bad. Daar stond de huismoeder op en zij controleerde dat ook.”
“ Heb jij, Theresa, lang in het weeshuis vertoefd?”
“ Ach, ja, mejuffrouw, wat heet lang? Als zesjarig kind werd ik opgenomen in het weeshuis aan de Oude Delft. Mijn vader, die koopman was in lakens, overleed tijdens een reis naar Antwerpen toen ik pas twee jaar oud was. Door de misère, die daarop volgde, moest mijn moeder al snel verhuizen naar een kleinere en ongezondere woning in een van de sloppen aan het Oosteinde. En toen, ineens was het klaar en lag zij in de slaapkamer in het doodsbed. Ik kuste haar en riep haar zo hard mogelijk. Ik probeerde haar wakker te maken en toen dat niet lukte heb ik vreselijk gehuild. Ik was ontroostbaar. Ik wilde mijn moeder niet verlaten. Toen hebben de buren mij naar het weeshuis gebracht. Zij zeiden dat

dat de wens was van mijn moeder. De hoop van haar dat haar vlindertje, zo noemde ze mij, haar weg zou vinden in het onbekende. Het was zo vreemd toen ik voor het eerst in dat grote gebouw binnentrad en daar zoveel vreemde gezichten aantrof. Ik zocht naar een bekende, doch zonder resultaat. Ik miste in alles mijn moeder. Maar na verloop van tijd schenen die vreemde gezichten mij minder vreemd te worden. Het waren wezen, net als ik, zij spraken ook over hun lieve vader en moeder, over hun papa of mama en vroegen ook, net als ik, getroost te worden. 's Nachts droomde ik over mijn moeder. Het was of haar gezicht aan mij verscheen, maar dan verheerlijkt, blinkend in een ongekende glans. Zij boog zich dan voorover en haar lippen kuste mij op mijn wang. En als ik dan 's morgens wakker werd, wist ik niet of het waar was en of ik gehuild of gelachen had. Maar mijn hart klopte dan sneller en het leek of de dag dan veel trager voorbij ging dan anders. Zo gingen er jaren voorbij. Overdag alleen ijver en werklust in het leren en het verrichten van handvaardigheden. En als ik dan 's avonds de slaapkamer weer betrad en me te rusten legde, dan ontsprong mij weer de gedachte aan mijn moeder en dacht ik aan het verleden en besefte ik dat ik me gereed moest maken voor mijn toekomst. Vaak opende ik dan midden in de nacht, het raam en staarde ik naar buiten over de gracht naar de stille, rustige en alles verzachtende zomernacht. Dan leek het dat met elk windvlaagje een ademtocht van mijn moeder meebracht. En dat daarboven, in alle sterren aan het donkere blauwe hemelgewelf, mijn moeder, naar het mij toescheen vriendelijk, glimlachte of naar mij knipoogde. Zo sprak ik dan vaak mijn avondgebed uit en als ik dan amen zei, leek het net of ik, net als vroeger, de stem van mijn moeder in mijn oor hoorde fluisteren. Dan sloot ik het raam om in mijn dromen mijn moeder weer te zien. Ik heb zelfs een gedichtje gemaakt, het gaat zo;

Ik heb vannacht een ster uitgezocht
voor mijn moeder, die moest gaan.
Een ster voor iemand zo bijzonder,
dat hij eigenlijk alleen moest staan.
Nu kijk ik naar de sterren
en huil ik naar de maan,
dan voel ik dat mijn moeder
eigenlijk nooit is weggegaan.

Zo verliepen de weken, maanden, jaren en groeide ik op tussen de andere wezen in het weeshuis. Ik leerde koken, schoonmaken, wassen, borduren, haken naaien en verstellen, totdat het moment aanbrak, dat de weesvader mij bij zich riep en mij vertelde dat er iemand was, die zich om mij bekommerde en mij bij haar in huis wilde nemen als dienstje voor dag en nacht. Ik ben uw moeder nog altijd dankbaar dat zij mij heeft gekozen om het werk, dat ik voor u en haar mag doen."

Theresa stopte nu met haar verhaal, liep naar het venster toe, klopte voor de laatste maal haar stofdoek uit, schoof het raam weer dicht, zette de vijf bloempotten weer terug op de vensterbank en verliet de zitkamer, terwijl Mienette in gedachten verzonken achterbleef.

Rond het middaguur bevond Sjaantje zich weer in de keuken om de lunch voor die dag voor te bereiden. Eerst zou zij de lunch opdienen in de eetkamer, waar de dames v.d. Chijs altijd aten, om daarna, met Theresa en Johannes, zelf de lunch in de keuken te gebruiken. Als eerste kwam Johannes de keuken binnen, hij schopte zijn klompen voor de tuindeur uit, sloeg met z'n handen de aarde van zijn broek en trad vervolgens de keuken binnen.

" Zo, Sjaantje, de ochtend zit er weer op. Ik hoorde de Ouwe Kerk twaalf uur slaan, dus dacht ik, laat ik eens in de keuken gaan kijken voor de lunch. Heb je, overigens Sjaantje, nog geïnformeerd bij mevrouw of het zaaigoed al besteld is?"

" Jazeker, Johannes, ik heb zojuist een gesprek gehad met mevrouw en alles wordt geregeld. Je hoeft niet ongerust te zijn."

Op dat moment kwam Theresa de keuken binnen. Zij liep naar een van koperen kranen, pompte wat water op en spoelde haar handen af.

“ Zeg, Johannes, zou jij je handen ook niet wassen? Je hebt toch in de aarde gewerkt? Ik zie van hieruit dat je nog modder op de rug van je handen hebt zitten.”
“ Modder? Modder kan geen kwaad voor de mens, het is puur natuur en zand schuurt de maag.”
Ondanks het aandringen van Theresa om de oude tuinman zijn handen te doen wassen, weigerde hij dat en wachtte geduldig aan de keukentafel op de boterhammen, die Sjaantje stond klaar te maken.
“ Ik ben al flink opgeschoten in de tuin, Sjaantje. Ik heb een deel van de moestuin al zaaiklaar gemaakt en de paardenmest goed ondergespit. Aanstonds kunnen de peentjes, spinazie en de andere voorjaarsgroenten gezaaid worden.”
“ Ja, dat is waar ook,” zei Sjaantje, “ Theresa, ik heb een lijstje gekregen van mevrouw voor de zaadbestellingen.”
Sjaantje dook met haar rechterhand in de ruime schortzak en haalde het briefje tevoorschijn en gaf het aan Theresa.
“ Straks, na het eten, moet je dat lijstje bij de firma Pannevis inleveren om de bestelling te doen. Vraag wel wanneer de bestelling geleverd kan worden, dan kan Johannes daarop rekenen.”
Theresa knikte, terwijl ze een grote hap nam van haar met spek belegde boterham.
“ Moet ik ook nog het keukentje van Johannes soppen?” vroeg Theresa.
“ Nee, nu nog niet, maar mevrouw heeft me wel toestemming gegeven om dat te laten doen, Johannes,” zei Sjaantje zich tot Johannes richtend, “ later in de week kan Theresa daar aan beginnen.”
“ Theresa, mevrouw wil graag hebben dat je deze week de logeerkamers op orde brengt. Meneer Pieter zal een aantal dagen in Brussel verblijven en om zijn vrouw te ontlasten, neemt hij de twee oudste kinderen, Jacobus en Catherine, mee. Dus je moet de kinderlogeerkamer en de grote logeerkamer op de tweede etage in orde brengen.”
“ Wanneer verwacht mevrouw de logees?” vroeg Theresa.
“ De familie arriveert aanstaande zaterdag, waarna meneer Pieter zondag doorreist naar Brussel en de kinderen een paar dagen hier blijven. Meneer schijnt daar iets van een lezing te geven over oude munten. Ik weet het niet precies, in ieder geval, meneer overnacht hier op zaterdag”, terwijl de kinderen dan een paar dagen blijven logeren totdat meneer weer terug is.”
“ Hoe oud zijn de kinderen nu, Sjaantje?” vroeg Theresa belangstellend.
“ Jacobus zal nu negen jaar zijn en Catherine acht. De twee kleintjes, Adrina en Simon, blijven bij hun moeder in Leiden.”
“ Zo, zo,” zei Johannes opgewekt, “ dus meneer gaat de bloemetjes buiten zetten in Brussel.”
“ Doe niet zo mal, Johannes,” zei Sjaantje geërgerd.
“ Wat denk je wel, Johannes? Meneer Pieter is een keurige man en heeft een eerbiedwaardige functie. Weet jij Theresa, welke functie meneer Pieter in Leiden heeft?”
“ Nee, ik zou het niet weten. Ik geloof dat ik hem nog nooit gezien heb.”
“ Meneer Pieter is hoogleraar. Directeur van het munten- en penningenkabinet in Leiden.”
“ Misschien vind ik nog wat oude munten voor hem met mijn gegraaf in de moestuin,” schamperde Johannes.
“ Ach, Johannes, doe niet zo naar. Je weet best dat meneer nuttig werk verricht.”
“ Ja, dat doe ik ook. Alleen ik krijg vuile handen van m’n werk en die meneer heeft waarschijnlijk nog nooit vuile handen gemaakt. Maar laat ik hierover ophouden. De tuin wacht op mij.”
Grinnikend stond Johannes op, liep naar de tuindeur, opende hem en op het moment dat hij zijn klompen weer aantrok liet de deurbel zijn indringende geluid door de gang klinken.
“ O, er wordt gebeld,” zei Sjaantje, “ Theresa, ga jij eens opendoen.”
Theresa stond vlug op, spoedde zich naar de voordeur, deed open en zag op de verhoogde stoep Trijntje, het melkmeisje, staan.

Trijntje was de negentien jaar oude dochter van boer Van Mannekes van de stadsboerderij aan de Nieuwe Langedijk. Zij bezorgde op een aantal adressen in de stad de verse melk, die zij die ochtend door zelf de zes koeien van haar vader te melken, had opgevangen. Trijntje zag er gezond en blozend uit. Zij droeg een dikke warme wollen jurk, waaroverheen zij een wit schort droeg. In de band van haar

schort had zij een geblokte theedoek gestoken. Een witte gehaakte halsdoek rond haar schouders lag half verborgen onder het houten juk, dat zij droeg. Op haar blonde haar, dat in twee lange vlechten gevlochten was, stond een eenvoudige witte mopmuts naar Delftlandse klederdracht. Aan haar voeten droeg ze onversierde klompen, terwijl haar benen in zwarte kousen waren gehuld.
“ Heeft u nog een bestelling melk te doen, juffrouw Theresa?”
Trijntje kwam, sinds ze geen lessen meer op school volgde, dagelijks langs om de verse melk uit te venten. Zij droeg dan twee grote zinken emmers aan het juk en liep zo, in de ochtend, haar vaste klantjes af. Haar vader was vroeger melkman geweest op de Oude Delft en was, destijds, de melkman van de familie v.d. Chijs, maar sinds hij omstreeks 1830 de stadsboerderij had gekocht, boerde hij aan de Nieuwe Langedijk, en zodra Trijntje van school af was, leverde zij in zijn plaats de melk af bij de vaste klanten.
“ Je bent laat vandaag, Trijntje,” zei Theresa, “ maar ik zal even vragen aan Sjaantje of er melk nodig is. Een momentje.”
Theresa liet de deur half open staan, terwijl ze zich naar de keuken haastte. Trijntje zette de emmers op de stoep en legde het juk achter de emmers melk, die zij met een doek had afgedekt om te voorkomen dat er vuil of water in de melk terecht zou komen. Even later kwam Theresa met een melkkan terug om deze te laten vullen.
“ Sjaantje wil graag twee liter van je hebben, Trijntje.”
“ Ik ben vandaag al twee keer teruggelopen naar de boerderij om de melk aan te vullen. De mensen nemen vandaag zoveel af.”
Trijntje was die dag al vroeg begonnen. Zij had de koeien, voordat zij naar de wei aan de Oostsingel werden gebracht, gemolken en de melk gezeefd met de teems. Een ander deel van de melk had zij in de karnton gedaan om ze te laten verzuren, zodat zij later, de volgende dag, deze melk kon karnen.
Trijntje was een kranig meisje als je haar zo bezig zag met het uitventen, dan liep ze met een vlugge, driftige stap door de drukke winkelstraten van Delft. Aan de manier van lopen kon je zien of haar emmers vol of leeg waren. Zij had zich een handige manier aangeleerd om met het brede juk door de menigte te glippen zonder dat zij met haar slingerende emmers iemand raakte. Ook moest zij bedacht zijn op de haar op afstand volgende honden of op brutale jongens, die met een knipoog en een glimlach stiekem hun hand in de emmer lieten glijden. Tijdens het rondbrengen van de melk stapte ze stoepje op en stoepje af om bij haar klantjes aan te bellen om dan af te wachten of er open werd gedaan. Maar dat wachten nam zij vrolijk op. Zij zou dat voor elk adres doen om haar melk te verkopen om dan de centen, die ze had verdiend, te gebruiken voor het huishouden van haar vader en moeder. En als dan eindelijk de meid open deed, had zij haar lachje klaar en vroeg zij vriendelijk hoeveel melk er nodig is. Zij had altijd wel een praatje of een vriendelijk woord, een kort ogenblik maar, want zij moest door naar de volgende klant. Er wachtte nog zoveel werk op haar.
Trijntje nam de melkkan van Theresa aan, dompelde de nap, die ook aan haar schortband hing, enige malen in het sneeuwwitte nat, waartegen haar roze gekleurde hand helder afstak, en vulde de kan. Vervolgens veegde ze met de theedoek de kan netjes af om deze weer aan Theresa te overhandigen.
“ Dat is dan zes cent, juffrouw Theresa.”
Theresa overhandigde haar het geld, zei nog iets aardigs tegen Trijntje om vervolgens met de melkkan op de drempel te blijven staan om Trijntje na te zwaaien. Zij waren uiteindelijk bijna even oud en Theresa voelde zich verwant aan Trijntje. Het melkmeisje sloeg de doeken weer over haar emmers, haakte ze weer aan de hengsels van het juk en na een vriendelijk goedendag rechtte ze haar rug, tilde de emmers van de stoep en vervolgde, nagekeken en nagezwaaid door Theresa, haar weg naar de volgende klant.
“ Die Trijntje,” zei Theresa toen ze weer in de keuken kwam, “ dat is toch een kranige meid. Onder alle omstandigheden, weer of geen weer, komt ze altijd op tijd langs. Ook al schijnt de zon nog zo fel, of als de vrieskou door ons land giert, ze weet met haar vrolijke gezicht altijd iemand weer op te beuren. En dan zijn er nog mensen, die beweren dat ze van regen houdt, want daar zou zij profijt van hebben. Dat is toch niet te geloven, hè Sjaantje?”

“ Ach, ja, Theresa, de mensen kletsen maar wat. Maar je hebt wel gelijk, Trijntje is een kranige meid, vooral nu haar moeder ziek is moet ze als oudste van het gezin, praktisch alles op de boerderij waarnemen. Dat vergt heel wat van zo’n meisje. Het huishouden doen, het zuivelwerk doen, de was en noem maar op.”
“ Ja,” zei Sjaantje, “ ik bewonder haar goede geluimdheid.”
Theresa knikte instemmend, hielp Sjaantje met het afruimen van de keukentafel om vervolgens het huis te verlaten om de bestelling zaaigoed bij de firma Pannevis, op de Oude Langedijk, te gaan plaatsen.

Inmiddels hadden Mienette en haar moeder hun lunch beëindigd en hadden zij plaats genomen in de twee fauteuils, die de salon rijk was.
“ Mienette,” zei haar moeder,” ik heb zojuist de bestelling zaaigoed doorgegeven, had jij nog speciale wensen voor de kweek dit jaar? Ik ben het eigenlijk vergeten het eerder aan je te vragen. Ik denk dat Theresa wel zo direct zal vertrekken om de bestelling te gaan doen.”
“ Ach, is ze al weg?” vroeg Mienette verbaasd.
“ Misschien nog niet, maar had je wat speciale wensen?”
“ Ik zou het wel aardig vinden als wij eens rabarber en artisjokken zouden verbouwen. Zou dat eigenlijk mogelijk zijn?”
“ Dat weet ik niet. Je zou dat beter kunnen vragen aan Johannes. Die heeft daar verstand van.”
Mienette knikte instemmend en pakte het stapeltje brieven, dat op de taboeret naast haar lag.
“ Maar Mienette, heb je al de post doorgenomen? Mij is ter oren gekomen dat dominee Storm na een bezoek aan de stadsboerderij van de familie Van Mannekes, heeft geopperd of wij daar eens polshoogte willen gaan nemen. Het schijnt dat de kinderen niet altijd naar school gaan en dat de goede man zich een slag in de rondte werkt nu zijn vrouw ernstig ziek blijkt te zijn. Wij zouden er vanmiddag naar toe kunnen gaan voor een bezoek. Schikt het jou?”
“ Ik heb ook zo iets gehoord. Ik denk dat de dominee mij wel een brief heeft gestuurd. Ja, hier heb ik hem?”
Mienette opende de brief, las de brief aandachtig door en zei; “ Ja, moeder, u hebt gelijk. Hier staat het verzoek.”
Mienette las het briefje nog eens door en vatte de inhoud voor haar moeder kort en bondig samen.
“ De situatie schijnt daar behoorlijk lastig te zijn. Laten we maar zo meteen gaan. Hoe eerder we de situatie in ogenschouw kunnen nemen, des te efficiënter kunnen we handelen.”
Vervolgens stonden moeder en dochter op, verlieten de salon om in de hal hun mantels aan te trekken en het pand te verlaten.

Eenmaal buiten gekomen liepen zij richting Choorstraat, sloegen linksaf en liepen deze winkelstraat met allerlei neringdoenden, waarvan velen tot hun kennissenkring behoorden, af. Op de hoek van het Vrouw Juttenland sloegen ze rechtsaf om deze gracht af te lopen.
“ Zeg, Mienette, heb jij enig idee hoe die mensen zijn waar we naar toe gaan?”
“ Moeder, ik ken hen alleen van naam en van het berichtje, dat ik van de dominee heb gehad. Ze zijn in elk geval gereformeerd, anders zouden wij nooit het verzoek van de dominee hebben gehad.”
“ Dat is waar, onze vereniging zet zich uitsluitend in voor de leden van onze Hervormde Kerkgenootschap.”
Aldus pratend en keuvelend liepen beide dames het Vrouw Juttenland af waar een mild zonnetje de uitbottende bomen bescheen en waarin een groep mussen al kwetterend en ruziënd van boom tot boom hen begeleidde op deze wandeling langs de gracht.
“ Mienette, boer Van Mannekes is slechts een eenvoudige boer, je kunt zijn bedrijf echt niet vergelijken met de grote boerderijen hier in de omgeving of met onze pachtboerderij bij Zwetheul. Daar houdt boer Kooy wel zo’n 50 koeien op dat grote land van 15 bunders. Onze pachtboerderij heeft dan ook de capaciteit om veel melk te produceren en aldus veel tijd en energie te steken in de boterbereiding en de kaasmakerij. Daar komen voor boer Kooy de inkomsten vandaan. Die arme Van

Mannekes zal zijn bedrijf alleen draaiende kunnen houden door de verkoop van verse melk en de slacht van een varken."
" Dat klopt," zei Mienette, " hij levert nog altijd bij ons de verse melk. Zijn dochter Trijntje komt dagelijks langs om in onze melkbehoefte te voorzien."
" O, ja, dat is waar ook. Ik heb dat meisje tussen de middag, voordat wij vertrokken, horen praten met Theresa. Het is een alleraardigst kind."
Mienette en haar moeder staken de Schreibrug over om hun wandeling via het Vrouwenregt te vervolgen.
" Kijk, Mienette, hier in de Trompetstraat zit ook een stadsboer, die de burgerij in deze omgeving van melk voorziet."
" Ja," zei Mienette, " ik geloof dat er veel stadsboerderijen in deze wijk zitten. Jammer dat deze buurt zo vervallen is. Vooral in de steegjes zien de huizen en de bedrijfjes er vervallen uit."
Op de Nieuwe Langendijk aangekomen sloegen onze wandelaars linksaf om de grachtlaan op te gaan. Deze gracht bood een tamelijk troosteloos aanblik als sterk verpauperde deel van Wijk 3. Verscheidene huizen bleken onbewoonbaar te zijn, waardoor de ramen met houten beschottingen waren dichtgetimmerd.
" Op welk nummer moeten we eigenlijk zijn, Mienette?"
" Volgens de dominee woont boer Van Mannekes op nummer 391 aan de zuidzijde van de gracht. Ik denk dat het achteraan is bij de vest, voorbij dat braakliggend veldje even verder op."
Langs het met raaigras ingezaaide veldje lopend, bereikten ze de boerderij, die er nogal vervallen uitzag.
" Wij kunnen waarschijnlijk beter het poortje inlopen om aan de achterkant te komen. Ik weet dat boer Van Mannekes nogal traditioneel is ingesteld. De voordeur wordt alleen gebruikt bij trouwen en rouwen."
Zo gezegd, zo gedaan. Mienette duwde de zware groene en slecht onderhouden poortdeur open zodat zij hun weg over het puinpad langs de boerderij en de erfafscheiding konden vervolgen. Aan het eind van het pad bezat de schutting een ingang naar het erf van de boerderij. Het erf bestond uit een uit leem bestaande oppervlakte, waarbij het erf aan de achterzijde begrensd werd door een koeienstal, die op dat moment leeg was omdat de koeien in de wei liepen. Langs de schutting was een kippenren gebouwd met een leghok, waar de kippen vrijelijk in en uit liepen en wegstoven zodra Mienette en haar moeder bij die beesten in de buurt kwamen. Aan het achterhuis van de boerderij zelf was een varkenskot gesitueerd, waar twee varkens, knorrend en wroetend, hun dagen doorbrachten. Het achterhuis werd door de boer gebruikt als winterstal en bezat een tweetal halfronde gietijzeren raampjes en een gedeelde deur, die half open stond. Uit de deuropening klonk het rinkelende geluid van het schoonmaken van melkemmers. Mienette duwde het bovenste deel van de deur voorzichtig verder open en riep zachtjes in de duistere stal; " Mogen wij binnenkomen?"
Het gerinkel verstomde direct, en een meisje kwam uit de duisternis tevoorschijn en opende het onderste deel van de deur.
" Natuurlijk, komt u maar verder. Onze deur staat altijd voor u open."
Deze winterstal was een zgn. potstal, een ouderwetse stal, waar de vloer, waarop de koeien stonden, verlaagd was. De mest van de koeien werd tijdens de winterperiode vermengd met de strolaag, die op de vloer lag en op die manier een goede mest voor het land opleverde. Nu de koeien op het land stonden, werd de stal gebruikt als melkerij en vervulde Trijntje haar melkerijbezigheden in de stal. Op de zolder van de stal bevond zich, niet alleen de voorraad hooi voor de koeien, maar ook het knechtenkamertje; een afgetimmerd hok op deze zolder. Zo kon de knecht, boven de koeien slapend, een oogje in het zeil houden en had hij een gratis verwarmde slaapplaats.
" Als ik me niet vergis, ben jij Trijntje. Klopt dat?" zei Mienettes moeder.
" Jazeker mevrouw. Ik ken u wel, ik heb vanmiddag nog de melk bij u langs gebracht."
" Ja, zie je wel. Ik herkende je al. Waar ben je mee bezig, Trijntje?"

“ Ik ben de melkemmers en de melkketel aan het schoonschuren met zand en soda voor het melken vanavond.”

In deze ruimte, die ’s zomers als melkerij werd gebruikt, hing het noodzakelijke gereedschap aan haken aan de muur. Langs de muur stonden een botervloot, een kaastobbe, een handkarnton en een teems. Achter in een hoek lagen een aantal zakken bostel, het veevoer voor de varkens.

“ U komt waarschijnlijk voor vader? Hij is net thuis gekomen en eet in de keuken zijn stamppot met spek.”

“ Ik zal u even voorgaan,” zei Trijntje en tilde de zoom van haar bruinzwarte rok op, liep het uit 3 treden bestaande stoepje op om via de keukendeur in de keuken te komen.

“ Vader, de dames zijn er.”

“ Welke dames?” bromde een zware mannenstem.

“ Nu, u weet wel. De dames van de liefdadigheidsvereniging. Dat heeft moeder u toch verteld! Ik zal ze even roepen,” hoorden Mienette en haar moeder wachtend in de koestal.

Boer van Mannekes was een man van ongeveer vijftig jaar oud, had eerst een melkventerij gehad op de hoek Oude Delft/Dirk de Langestraat maar wist rond 1830 de boerderij aan de Nieuwe Langendijk te kopen om zich zo een beter bestaan te verwerven. Hij had nu een bedrijf met zes koeien, twee varkens, een onbekend aantal kippen en een vaars. De koeien en de vaars stonden op dit moment op een weiland over de Oostsingel.

“ Wat mot ik met die dames? Ik heb ze niet nodig.”

Hoorde Mienette brommen achter de rug van Trijntje.

“ Komt u maar verder, hoor,” zei Trijntje uitnodigend.

Mienette en haar moeder liepen de keuken binnen, stelden zich voor aan boer Van Mannekes, van wie de norse gelaatsuitdrukking even ontspande met een gemaakte glimlach, om vervolgens weer op zijn stoel te gaan zitten.

“ Gaat u toch zitten,” zei de man weinig uitnodigend op barse toon.

De keuken was sober ingericht. Aan de linkerkant, naast de deur die toegang gaf tot het ‘binnenvertrek’, stond een eenvoudig houtfornuis, waarop een pan stond, waarin een maaltijd werd warm gehouden. In het midden van deze vrij ondiepe keuken stond een tafel met een geborduurd laken, waarop een bord met de stamppot en een glas water stonden. Rondom de tafel stonden vier eenvoudige gematte stoelen en achter de man, aan de muur, hing een vitrinekast met wat serviesgoed.

“ Meneer Van Mannekes,” sprak Mienettes moeder de man aan, “ de dominee heeft ons gevraagd eens een bezoekje bij u af te leggen in verband met de ziekte van uw vrouw om ons zo een inzicht te verschaffen in de situatie, waarin u verkeerd.”

“ Een inzicht verschaffen? Waarom? En wat gaat u dat aan?”

“ Vader toch!” viel Trijntje uit, “ de dames zijn goedwillend. Wees toch wat vriendelijker.”

“ Vriendelijk? Moet ik alles maar doen zoals een ander dat wenst? Ik moet mijn boerderij draaiende houden en ik heb daarbij geen boodschap aan dames op theevisite. Komt u ter zake, dan kunnen we misschien praten.”

“ Wij hebben vernomen dat door de ziekte van uw vrouw, het werk hier op de boerderij niet altijd naar wens verloopt. Wij willen als vereniging u de helpende hand bieden.”

“ U? In uw mooie manteltjes?”

“ Meneer Van Mannekes, u moet niet zo denigrerend over ons spreken, wij komen met de beste bedoelingen. Wellicht kunnen wij u helpen om bepaalde zaken te verlichten. Wat zijn de knelpunten voor u bij de bedrijfsvoering van uw boerderij?”

“ Zo, dat is tenminste duidelijke taal. Ik geef het niet graag toe, maar het werk hier op de boerderij stijgt me boven het hoofd. Ik zou eigenlijk een knecht erbij willen hebben. Een jonge vent, die mij voor weinig geld enig werk uit de handen kan nemen, zodat ik mijn aandacht en tijd meer op de boerderij zelf kan richten. Het is wel zo dat Trijntje mij helpt bij het huishouden en de melkverkoop, maar voor andere zaken, zoals boter karnen, kaas maken en andere noodzakelijkheden, heeft zij geen tijd. Bovendien zitten wij met Nicolaas, onze jongste zoon. Hij is nu dertien jaar maar hij is niet goed

van verstand. Hij begrijpt niet wat er van hem verwacht wordt. Op school hebben ze hem niets kunnen leren. Lezen en schrijven is hij niet machtig. Hij kan nog geeneens zijn eigen naam schrijven. Op de boerderij kan hij wel wat helpen, bijvoorbeeld het weiden van de koeien en het sjouwen van hout. Maar ander werk kan hij niet aan, je moet hem voortdurend helpen. Hij kan zich moeilijk concentreren op de opdracht, die je hem geeft."
" Dus, als ik het goed begrijp," zei Mienettes moeder, " bent u het best geholpen met een hulp op de boerderij, die deels het werk van Trijntje overneemt. Uw werk op de boerderij voert u grotendeels zelf uit en soms wordt u geholpen door uw zoon Nicolaas."
" Ja, ja, zo kun je het ook zien. Een ander probleem is mijn boekhouding. Tot voor kort deed mijn vrouw dat, maar ik krijg de inkomsten en de uitgaven niet op papier. Trijntje heeft daar geen les in gehad. Wij geven maar uit en kopen maar in en aan het eind van het jaar blijkt dan dat we een steeds hoger wordende schuld hebben bij onze leveranciers. De prijs van de melk kan ik niet duurder maken, want dan neemt niemand meer iets af. De boter levert te weinig op en is te gering in hoeveelheid om het op de markt te brengen. De slacht van het varken levert nog wel wat op. Maar één varken is altijd voor eigen gebruik, terwijl ik het me niet kan permitteren om mijn koeien te slachten. Ik heb dit jaar maar één vaars kunnen grootbrengen. Voor de melkproductie moet ik mijn koeien weer drachtig krijgen anders heb ik volgend jaar ook geen melkproductie. Ik zit momenteel klem."
Met een diepe zucht eindigde de man zijn betoog, schoof zijn pet verder op het achterhoofd en keek de hem met een bezoek vererende dames verwachtingsvol aan.
" Ik wil best wel hulp aanvaarden. Maar ik kan het loon van een knecht of dienstmeid niet opbrengen. Heeft u misschien ideeën?"
" Ideeën wel," zei Mienette, die tot dan toe zwijgend had geluisterd, " een hulp in de huishouding of iemand, die de melk uitvent, zou een oplossing kunnen zijn. U zou het werk dan op de boerderij beter kunnen verdelen. Over de kosten daarvan moeten we eerst beraadslagen, misschien is het mogelijk dat de arbeidskosten van zo'n extra kracht deels worden overgenomen door bijvoorbeeld de Kamer van Charitate. Wij zullen ons hierover beraden. Een juiste persoon voor het werk vinden is voor ons ook lastig, maar wij zullen ons best doen."
Mienettes moeder knikte beamend en wees de boer erop dat de liefdadigheidsvereniging geen kapitalen voor handen had, doch wel invloedrijk was in de besturen van diverse organisaties, die de stad rijk was. De boer hoorde haar aandachtig aan, snoof een paar maal door de neus en stond toen abrupt op.
" U ziet maar dames. Ik hoop op uw welwillendheid maar de tijd dringt. Ik moet nu weer aan het werk om niet verder achterop te geraken. De koeien moeten voor de laatste melkbeurt van vandaag naar de stal worden gebracht. Bovendien is Nicolaas nu alleen op het veld bij de koeien, hij zal ongeduldig worden."
Boer Van Mannekes rechtte zijn rug, zette zijn pet recht, groette brommend het gezelschap en liep de keuken uit om onder aan het stenen trapje zijn oude versleten klompen aan te trekken en de winterstal te verlaten.
" Nu. Trijntje, zouden we je moeder graag willen spreken. Is dat mogelijk?"
" Ik zal kijken of moeder al wakker is, zij is op dit moment erg zwak, ik hoop dat het gesprek haar niet te veel zal vermoeien."
" Wat mankeert je moeder eigenlijk, Trijntje?"
" Dat weet ik niet precies. De dokter is al lange tijd niet meer aan haar bed geweest. Hij zei toen der tijd dat moeder leed aan zinkingkoorts. Maar dat is nu al zo lang geleden, dat ik het eigenlijk niet meer kan geloven dat moeder nog beter wordt."
Trijntje ging haar bezoek voor naar het 'binnenvertrek' dat door de familie was ingericht als woonkamer, waar echt geleefd werd. Deze woonkamer was sober ingericht. Het bezat een open vuurplaats waarboven een 'wendezoele' met een ketel stond. Met de wendezoele kon men de ketel of de pan van het vuur wegdraaien. De open vuurplaats bezat geen schoorsteen, waardoor de rook via de kieren van het dak het huis moest verlaten, zodat het hooi, dat op zolder lag opgeslagen, kon drogen en

conserveren. De bedstee, die aan de linkerkant van de kamer was geplaatst, was afgeschermd met een gordijn. Naast de bedstee bevond zich een kleding/linnenkast en een servieskast met aardewerk. Een deur gaf toegang tot de opkamer, die aan de straatkant lag. De woonkamer bezat, aan de rechtermuur, een groot raam waardoor het vertrek redelijk van licht werd voorzien. Een vierkante tafel stond onder het raam, terwijl een negental gematte stoelen langs de muren waren opgesteld. Centraal in de ruimte stond een grote ronde tafel, waarop een bijbel lag. De vloer was deels van leem, terwijl rond de vuurplaats de leem was ingelegd met grove kiezelstenen. Boven de ronde tafel hing een petroleumlamp om de woonkamer 's avonds te verlichten. Aan de muur hing een spiegel in een bruine lijst met daaronder een klein dressoir. Naast het raam hing een eenvoudige klok.
" Wacht u maar even hier, dan kijk ik of moeder wakker is."
Trijntje deed de deur van de opkamer open, ging naar binnen en schoof het gordijn van de bedstee voorzichtig open en sprak met haar moeder.
" Moeder, er zijn twee dames voor u van de liefdadigheidsvereniging. Zij willen even met u spreken."
" Dat is goed," zei de magere vrouw, die met het bleke gezicht diep verzonken lag in het zachte kussen dat haar steunde. Haar haren lagen ordeloos over het kussen gespreid terwijl de ogen van de zieke vrouw diep in de zwart omrande oogkassen lagen.
" Moeder wil wel met u spreken," zei Trijntje en pakte vlug twee stoelen uit de woonkamer, die zij voor de bedstee neerzette. De bedstee lag aan de achterzijde van de opkamer zodat de zieke via het raam enig uitzicht had op datgene wat zich op straat afspeelde. Naast het raam stond een kabinet, waarin wat sieraden van de vrouw en haar man uitgestald stonden. Een zilveren hoofdijzer met gouden boeken, een stel gouden oorhangers en een bloedkoralen ketting met gouden schakels. Voor de boer zelf lagen er een zilveren horloge, twee snuifdozen en een fraai bewerkte zilveren tabaksdoos.
" Dag, mevrouw," zei Mienettes moeder, die op de linker stoel ging zitten bij het hoofdeinde van de bedstee, " ik ben mevrouw v.d. Chijs en dit hier is mijn dochter Mienette. Wij zijn door dominee Storm gestuurd om eens met u te praten over de moeilijkheden hier in huis nu u zo ziek bent. Uw man heeft ons al het een en ander verteld en wij willen ook graag van u weten hoe u over de situatie hier in huis denkt. Hoe gaat het op dit moment met u?"
Met zachte stem vertelde de vrouw in het kort over haar gesteldheid en lichtte haar bezoek in over die za-ken, die zij nog graag geregeld wilde hebben. Aangezien haar wensen grotendeels parallel liepen aan die welke Mienette en haar moeder al geconstateerd hadden, besloten zij het gesprek niet langer te laten voortduren dan strikt noodzakelijk was en namen na een kwartiertje al afscheid van de zieke vrouw.
" Trijntje," zei Mienettes moeder toen zij weer in de woonkamer waren, " wij schatten de situatie in als ernstig en zullen verslag uitbrengen aan de dominee, nadat het bestuur van de liefdadigheidsvereniging een beslissing heeft genomen omtrent de hulpverstrekking."
Trijntje knikte en ging de dames voor naar het achterhuis.
" Trijntje," vroeg Mienette spontaan, " waar slapen jij en je broer eigenlijk? Ik heb alleen hier beneden de bedsteden voor je ouders gezien."
" O, mijn broer slaapt in het knechtenkamertje boven de koestal en ik slaap hier boven de opkamer. Daar heb ik een kamertje voor mijzelf. Vader slaapt meestal op de grond in de opkamer nu moeder zo ziek is. Hij durft het niet aan moeder alleen te laten slapen. Zij is zo hulpeloos. Vaak hoor ik hem moeder
's nachts helpen en troosten als zij slechte momenten heeft. Het is wonderbaarlijk, dat hij dat volhoudt. Soms is hij de hele nacht met haar bezig om het haar gerieflijk te maken."
" Mij dunkt het hoogst noodzakelijk, dat er op korte termijn wat gedaan wordt. Denk je ook niet, Mienette?"
" Dat lijkt mij vanzelfsprekend. Ik zal een verslag maken van ons bezoek zodat het bestuur, dat op de volgende vergadering kan overleggen en de dominee ingelicht kan worden."
Nadat Mienette en haar moeder afscheid van Trijntje hadden genomen, liepen zij via het erf en de poortingang weer terug naar de Nieuwe Langendijk om richting Voorstraat te gaan.

“ Een kranig meisje,” zei Mienettes moeder, terwijl zij langs de vervallen huisjes aan de Nieuwe Langedijk liepen.
“ Ja, zeg dat wel, moeder. Maar ze is tegelijkertijd ook erg hulpeloos.”
“ Hoe bedoel je dat, Mienette?”
“ Heeft u goed rondgekeken in die boerderij? Valt het u niet op dat het er zeer onhygiënisch uitziet en dat de werkwijze in de melkerij voor verbetering vatbaar is, met name op het punt van hygiëne? Als Trijntje nu wat onderwijs had gehad over hygiënisch werken en zuiver handelen in de melkerij en de boerderij en een goede werkvoorziening zou hebben gehad, dan zou ze zo’n erbarmelijke werkomstandigheid in een koestal hebben geaccepteerd.”
“ Maar Mienette, waar moet die goede man het geld vandaan halen om zo’n kostbare investering te doen?”
“ Door spaarzaam en economisch verantwoord te gaan werken. Hij is niet eens in staat om zijn boekhouding op orde te houden. Dat is nu een eerste vereiste om een bedrijf rendabel te maken; weten wat er zich financieel gezien, afspeelt in het bedrijf, ook al is dat maar een kleine stadsboerderij. Ook daar had Trijntje een waardevolle inbreng kunnen hebben als zij op school iets van boekhouden had geleerd. Nu zou ze dat van haar moeder moeten leren, maar die is er op dit moment niet toe in staat. Alle problemen in dit soort kleinschalige bedrijfjes kunnen opgelost worden als de vrouw de evenknie wordt van de man. Niet om een concurrerende positie met de man aan te gaan, maar als aanvullende kwaliteit zodat het geheel tot een goede ontwikkeling kan komen.”
“ Dan zal men, als maatschappij, toch eerst een onderwijsvorm moeten bedenken. Nu gaan de meeste boerenmeisjes al op hun twaalfde jaar van school, voorop gesteld dat zij onderwijs krijgen. Daar leren ze rekenen, schrijven enz. maar ook het noodzakelijke handwerken, dat nuttig is in het huishouden.”
“ Ja, nuttig in het huishouden maar niet in het boerenbedrijf om dat draaiende te houden. Dan wordt er aan vrouwen of boerinnen andere eisen gesteld. Zij is de meewerkende kracht in zo’n boerenbedrijf. Juist in het boerenbedrijf kan de medewerkzaamheid van de vrouw van doorslaggevende betekenis zijn voor het succes van dat bedrijf. Daarom is het noodzaak, dat die vrouwen goed vervolgonderwijs volgen, zodat zij juist die vrouwelijke arbeid op een boerderij vorm kunnen geven.”
“ Wat zou jij dan vrouwelijke arbeid noemen, Mienette?” vroeg haar moeder toen zij juist het Vrouwenregt afliepen en de Trompetstraat passeerden.
“ Typisch vrouwelijk werk op een boerderij vind ik bijvoorbeeld de boterbereiding, het kaasmaken, het karnen van melk en groenteteelt, zodat een moestuin door de boerin beheerd en bewerkt wordt. Dat levert dan ook eens kwaliteitsvoedsel op voor het gezin mits de vrouw, daarin geschoold is. Bovendien draagt dat weer bij aan de gezondheid van de boerengezinnen, doordat zij gevarieerder voedsel gaan eten. Hebt u gezien wat die boer Van Mannekes te eten kreeg? Nee, heeft u niet in die pan stamppot gekeken, die daar op het fornuis stond? Het is je reinste veevoer wat die man opgediend krijgt. Natte aardappelen met slierten zwoerd. Daar kan een mens toch niet van leven. Ook dat zou voorkomen kunnen worden als Trijntje onderwijs had gekregen in het bereiden van voedsel en kennis zou hebben van voedingsleer.”
“ Ja, ja,” verzuchtte Mienettes moeder,” je hebt je podium wel weer bereikt, nietwaar, Mienette?”
“ Jawel, ik vind dat er veel meer gedaan moet worden voor het onderwijs aan vrouwen, die in de landbouw werkzaam zijn. Kijk eens naar Frankrijk of Amerika. Daar bestaan al middelbare scholen voor meisjes! En wij hier in Holland lopen altijd vijftig jaar achter. Door vrouwen te onderwijzen, verkrijg je als maatschappij een enorm gekwalificeerd arbeidspotentieel erbij. Dat is voor de toekomst van Nederland een noodzaak. Juist in de land- en tuinbouw liggen de mogelijkheden voor het oprapen. Maar men moet het wel willen doen en aldus die vrouwen de intellectuele gereedschappen aanbieden. Dus, onderwijs voor alle vrouwen. Daar ligt onze toekomst.”
Inmiddels waren moeder en dochter, druk converserend, het Vrouw Juttenland afgelopen en sloegen zij de Choorstraat in.
“ Moeder, kijk nu eens hoe meisjes uit onze eigen kring worden opgevoed. Na hun veertiende jaar gaan ze naar de Franse school om etiquette te leren, mooi te leren schrijven, muziek te maken en de

Franse taal te leren beheersen. Daar is toch helemaal geen toekomst meer op te bouwen. Ook die meisjes moeten mogelijkheden hebben om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien om niet volledig afhankelijk te worden van die partij, waarmee ze zullen gaan trouwen."
" Maar Mienette toch, niet ieder meisje kan of wil een baantje bezitten in een bedrijf of fabriek."
" Moeder, door de opkomende mechanisatie zal alles gaan veranderen. Kijk eens naar de ontwikkeling van het spoorwezen. Dat levert toch nieuw werk op voor duizenden mensen, voor machinisten, spoorwegbouwers, beambten etc. In Nederland hebben we pas een paar kilometer spoorweg aangelegd, maar als men alle steden in Nederland met een spoorlijn wil verbinden zal dat een gigantisch project zijn dat duizenden banen oplevert."
" Ja, maar dat zijn allemaal banen voor mannen."
" Maar in de industrie zal ook van alles gaan veranderen. Door de naaimachine wordt het maken van kleding ook geïndustrialiseerd. Zo ook het maken van stoffen met een stoomweefgetouw, zoals men dat al jaren in Engeland kent. Daar ligt ook een toekomst voor vrouwen wat betreft het verwerven van een baan. Maar op de eerste plaats moet er scholing komen voor die vakbekwaamheden, die bijvoorbeeld nu al uitgevoerd worden op het boerenbedrijf. Vrouwen moeten de gelegenheid krijgen zich goed voor te bereiden op het werk in de land- of tuinbouw. Er moeten landbouwscholen komen voor meisjes, waar ze onderwijs kunnen ontvangen van dames die op hogere scholen wetenschappelijk gevormd zijn. Zo kun je de armoede bestrijden en de lagere stand verheffen."
" Tja, Mienette. Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd. Je zult je ideeën bij beleidsmakers moeten uitspreken. Ze alleen tegen mij uitspreken zal weinig nut hebben. Maar à propos, ik ben je nog vergeten te vragen, en nu we hier in de Choorstraat lopen, schiet het me ineens te binnen. Zou het niet leuk zijn om aanstaande zaterdag een gezellige avond, een soiree, bij ons te houden? Dan nodigen we Jacobus en Christine uit, Pieter Otto en de twee kinderen blijven dan toch al logeren en als we dan ook de Van Moockjes en de Kippjes uitnodigen, dan hebben we een gezellig groepje mensen om de avond te passeren. Wat vind je van het idee?"
" Ik vind het geweldig, moeder. Vraag dan ook of meneer van Moock die twee zwarte prinsjes meeneemt. Dan hebben Jacobus en Catherina ook speelkameraadjes."
" Een uitstekend idee, Mienette. Ik ga het direct uitwerken als we thuis de thee gebruiken."
Niet veel later zaten de beide dames onder een geamuseerd gekeuvel thee te drinken in de salon.

Een Soiree aan huis.

Op deze zaterdag eind april, bereidden Mienette en haar moeder zich voor op de soiree, die zij die avond in hun woning zouden organiseren. Theresa en Sjaantje waren in de keuken bezig met het voorbereiden van de hapjes, aperitiefjes en pasteitjes, die die avond geserveerd zouden worden.

Mienette en haar moeder waren in de tuinkamer, die met twee grote openslaande deuren via een serre aan de bloementuin grensde en ook wel de kleine salon genoemd, bezig met het versieren en het verfraaien van deze kamer. De bloementuin werd ingeleid door een ruim terras, waarop diverse bloempotten met bloeiende planten waren uitgestald. Achter in de tuin stond een orangerie, waar een aantal exotische planten die, rustend in hun grote bloembakken, op het moment wachtten, dat zij weer buiten geplaatst zouden worden. Een karwei waar tuinman Scholten gewoonlijk een hele dag mee bezig was. De tuinman had de meubels in de salon zodanig verplaatst, dat er meer ruimte was ontstaan voor extra bij te plaatsen stoelen en hielp nu de dames bij het inrichten van de tuinkamer.
" Moeder," zei Mienette, " is het geen leuk idee om een aantal vazen met bloesemtakken op te sieren?"
Mienettes moeder stemde glimlachend toe, terwijl tuinman Scholten Mienette de plek wees waar zij een snoeischaar kon vinden. Vervolgens drong Mienette zich tussen de heesters om, op haar tenen staand, de pas ontluikende bloesemtakken van hun oorsprong te knippen. Mienette knipte diverse takken van de sering, de prunus, de goudenregen en de ribes af, terwijl aan haar lippen telkens een woord van bewondering voor de schoonheid van de gesnoeide tak ontglipte. Zij boog de takken, met de purperrode en roomwitte trossen bloeiende sering, en die van de gele goudenregen en rode ribes naar zich toe, terwijl deze nog vochtige bloemtrossen blanke dauwdruppels, als heldere ronde parels, over haar handen lieten rollen. Vlug gleed de snoeischaar dan langs de kromgebogen takken en knipte ze een roze bloesemtwijg van de meidoorn af. Ofschoon Mienette al een armvol geknipte heestertakken droeg betreurde zij het dat de rijk geurende boerenjasmijn met zijn sneeuwwitte bloemen nog niet in bloei stond.
" Heeft u een vaas, moeder? Dan kunnen we er een boeket van maken. Maar ik zie dat ik nog meer witte seringen moet hebben. Ik zal nog even kijken of er nog wat stengels te knippen zijn."
" Achter in de tuin, naast de orangerie staat ook nog een wit bloeiende sering, Mienette," zei de tuinman haar met de hand de richting aanwijzend, waar die struik ongeveer stond.
Mienettes snoeischaar vloog weer met gemak door de grote heester, die nog geen bloeiende takken had geofferd voor Mienettes bloemenhulde. Links en rechts van haar vielen de gesnoeide takken in het vochtige gras, zij verzamelde de takken en bracht ze naar haar moeder, die al druk bezig was de geoogste bloemenweelde in een drietal grote vazen onder te brengen. Twee vazen zou ze in de grote salon zetten en een op de schouw van de tuinkamer.
" Zo, Mienette, dat staat pas vrolijk, vind je niet? En wat ruiken die seringen verrukkelijk," zei ze enthousiast, terwijl ze een paar passen achteruit liep om het effect van haar bont gekleurde boeket te bekijken.
" Mevrouw en mejuffrouw," zei Sjaantje, die nu juist de keuken uitkwam en de daar tegenover liggende tuinkamer betrad, " wenst u uw chocola hier in de tuinkamer of in de salon te gebruiken?"
" Graag in de salon, Sjaantje. Dan kunnen we even pauze nemen na al die bloemenarbeid."

Nadat Mienette en haar moeder allebei een grote vaas bloesemtakken in de salon hadden geplaatst en zich te goed deden aan de warme chocoladedrank, maakten bezorgde gevoelens zich meester van Mienettes moeder. Het was haar opgevallen dat Mienette, bij tijd en wijle, onrustig en zenuwachtig was. Soms pakte haar dochter iets vast om het vervolgens weer op dezelfde plaats neer te zetten, of werd een voorwerp zonder noodzaak verplaatst. Vaak maakte ze dan een lichte beweging met haar hoofd, alsof ze ergens van schrok of, in een ander geval, trommelde ze gedachteloos met haar vingers op tafel of op de arm van de leunstoel, alsof ze pianospeelde. Ook had zij zich in de afgelopen week, regelmatig met een zucht in de leunstoel laten terugvallen, waarbij dan een doffe matheid haar

normale vrolijkheid overschaduwde. Ook vandaag viel Mienettes moeder een dergelijke zenuwachtige gedrevenheid bij het samenstellen van de boeketten op.
“ Zeg Mienette, nu wij zo samen zijn, wilde ik je vragen of je je niet ongelukkig voelt. Je bent de laatste week zo nerveus of gejaagd. Zit je iets dwars? Ik bemerk ook dat je de laatste dagen wat minder goed eet. Wat is er mis met je? Je moet je goed voeden hoor, Mienette!” ging zij berispend verder,” je ziet er tegenwoordig zo witjes en hol uit. Net of je honger hebt geleden.”
Mienette glimlachte slechts over de bezorgde uitspraken van haar moeder en keek haar aan.
“ Ach, het is niets, moeder. Soms smaakt het eten me gewoon niet. Toe moesje, word nu niet boos. Maar soms word ik er zo akelig van.”
“ Ach ja,” antwoordde haar moeder, “ wij vrouwen reageren altijd veel te sterk op omstandigheden, die ons welzijn beïnvloeden. Jongens en mannen hebben dat veel minder.”
Weemoed vervulde Mienettes hart, terwijl zij zenuwachtig speelde met een klein medaillon van zwart emaille bezet met kleine pareltjes, dat aan haar halsketting hing. Het was een sieraad, dat zij jaren niet meer gedragen had. Het was eertijds een geschenk van haar vader geweest, toen zij tien jaar was geworden. Na zijn dood had zij zichzelf een belofte gedaan het niet meer te dragen. Maar op deze ochtend, toen zij bezig was in haar bijouterie doosje, kwam zij het kleinood weer tegen en besloot ze haar onzinnige belofte te breken en had ze het aan haar halsketting gedaan.
“ Moeder,” zei ze met een licht trillende stem, terwijl ze haar rechterhand op de linkerhand van haar moeder legde,” moeder, ik wilde u iets vragen. Spreekt u dominee Storm nog wel eens of hoort u nog wel eens wat van hem?”
Mienettes moeder keek haar dochter aan als poogde zij haar gedachten te raden. Maar zij kon niets afleiden uit de zenuwachtige blikken of de beweeglijkheid van haar zacht strelende vingers.
“ Waarom vraag je dat, Mienette?”
“ Ach, ik zou graag willen weten of de dominee het zich erg heeft aangetrokken dat ik hem een aantal malen al heb afgewezen. Ik zie hem wel regelmatig maar ik durf het hem niet te vragen, bovendien zou dat nogal huichelachtig overkomen.”
“ Ik heb hem wel een aantal malen ontmoet, Mienette, maar hij heeft zich daar tegenover mij nooit over uitgelaten. Hij is wel een beetje stil, vind ik, maar hij was toch al nooit een erg uitgelaten persoon. Ik wil er wel eens op zinspelen. Maar voel jij je nu wel tot hem aangetrokken?”
“ Och, nee,” zei Mienette, haar lege kopje neerzettend, “ het is maar een bevlieging van me.”
“ Maar als de dominee toch wel wat voor je betekent, dan moet je dat hem wel kenbaar maken. Het is niet zinvol om dat te verzwijgen. Dan zouden jullie beiden onnodig ongelukkig worden.”
“ Ach, moeder, het is maar een losse gedachte van me. U moet er verder niets bij denken.”
Mienettes moeder zweeg en zonk weg in gedachten, terwijl Mienette zich goed probeerde te houden om zich niet over te geven aan een al te melancholische bui.
“ O, God,” dacht Mienette bij zichzelf, “ nu moet ik zelfs mijn moeder met een smoesje afschepen en me anders voordoen dan mijn hart me ingeeft. Wat is het leven toch een groot gehuichel. Ik moet me gaan verliezen in gehuichel om mezelf en anderen de schijn op te houden. Waarom kan ik op dit punt niet eerlijk zijn?”
Op dat moment klonk de deurbel en deed zijn indringende geluid de twee vrouwen uit hun gepeins opschrikken. Even later werd de deur door Theresa opengedaan en stapten Pieter Otto met zijn twee kinderen de ruime hal binnen.
“ Waar is oma, Theresa?” vroeg de opgewonden jongen van negen jaar oud, terwijl hij verwoede pogingen deed zijn jas uit te trekken.
“ Zeg Theresa eerst eens even gedag, Jacobus!” bromde zijn vader.
“ O, dag Theresa. Waar is oma?” drong Jacobus nog eens aan.
“ Je oma zit in de salon met je tante Mienette,” antwoordde de dienstmeid, die de jas van Pieter Otto aannam.
Pieter Otto had zijn twee oudste kinderen voor een logeerpartij meegenomen. Jacobus van negen jaar die, sterk gelijkend op zijn vader in diens jonge jaren, een druk en ondernemend ventje was dat overal

nieuws-gierig naar was. Met zijn blonde haren, zijn vrolijke gezicht werd hij door zijn ouders niet weinig verwend en op handen gedragen. Zijn jongere zusje, Catherine van acht jaar, was een stil, bedachtzaam meisje dat zich vooral schuchter opstelde in het contact met anderen.
“ Dag oma,” riep Jacobus, terwijl hij de deur van de salon open zwiepte en zonder pardon naar binnenrende om zijn oma te begroeten.
“ O, mijn jongen toch,” zei zijn oma vertederend, “ wat breng je toch weer een hoop leven in huis. Moet je tante Mienette niet gedag zeggen?”
“ O ja, dag tante Mienette. Oma we zijn vanochtend vroeg al vertrokken en we zijn met de trekschuit gekomen. En papa was bijna te laat gekomen en ik heb toen de trekschuit tegengehouden, zodat papa en Catherine toch mee konden.”
“ Lieve hemel, wat heb je het toch druk.”
Nu de eerste ontmoeting had plaatsgevonden betraden Pieter Otto met Catherine ook de salon om op informele wijze zijn moeder en zijn zuster te begroeten.
“ Oma, mogen wij onze logeerkamer gaan bekijken? Dan kunnen we meteen onze valiezen boven brengen.”
“ O god, o god. Wat heb je toch weer een haast. Vraag even aan Theresa of ze jullie de logeerkamer wil wijzen.”
“ Ga je mee, Catherine? Naar boven, naar onze kamer?”
Catherine, die zich tot dan toe achter de benen van haar vader had verscholen, verliet haar beschermheer en liep monter met haar broertje mee naar de keuken om Theresa te gaan halen. In de keuken aangekomen wist het duo al snel Theresa te bewegen hen naar de logeerkamer op de 2^{e} etage te brengen.
“ Theresa, zullen we de valiezen alvast op onze kamer zetten, dan kunnen we straks onze spulletjes uitzoeken.”
“ Prima, Jacobus,” antwoordde Theresa, die de valiesjes opnam en ze naar boven bracht, terwijl de twee kinderen haar op de trap vooruit snelden. Vervolgens bracht ze de kinderen weer terug naar de salon waar de familie de thee zou gaan gebruiken.
“ Oma, “ zei Jacobus, zodra hij de salon weer binnenkwam en op non-conventionele wijze het gesprek van de aanwezige volwassenen verstoorde,” mogen wij in de tuin op het terras spelen?”
“ Ja, ja, dat mag wel. Als je je maar een beetje rustig gedraagt, Jacobus. Het gaat me nu al duizelen.”
Zonder verdere reprimandes af te wachten verlieten de twee kinderen de salon en renden door de lange gang naar de tuinkamer, die zich achteraan aan de rechterzijde van de gang bevond. In de tuinkamer aangekomen liepen Jacobus en Catherine direct door naar de serre waar Jacobus probeerde de zware bajonetvergrendeling van de openslaande deuren naar boven te duwen.
“ Het lukt niet, Catherine. De hendel is veel te zwaar. Kom laten we Theresa vragen.”
Een moment later stond het stel in de keuken en vroeg op beleefde manier aan Theresa of zij de serredeur wilde ontgrendelen. Wat zij ook direct voor de twee logees deed.
“ Theresa, “ vroeg Jacobus, “ staat het speelgoed nog in de orangerie? Wij mogen van oma op het terras spelen.”
“ Dat zal best wel, Jacobus. Vraag even aan de tuinman of hij de deur van de orangerie open wil maken en jullie het speelgoed aanwijst.”
Zoef, weg waren de twee. Rennend over het terras, het grasveld richting orangerie, waar zij de tuinman aantroffen, die na enig geplaag, de kinderen de orangerie binnenliet om hun keuze uit het speelgoed te laten maken. In een hoek van de orangerie stond allerlei speelgoed verzameld zoals een hobbelpaard, een hoepel, een poppenhuis en een doos met allerlei klein speelgoed.
“ Ik wil de zweep en de tol hebben,” zei Jacobus gedecideerd.
“ Mag ik het zakje knikkers hebben, meneer?” vroeg Catherine bescheiden aan tuinman Scholten, die op zijn beurt beide kinderen tevreden stelde door het leveren van het gevraagde speelgoed.
“ Kom Catherine, naar het terras.”

Rennend verplaatsten de kinderen zich naar het terras waar Catherine al snel een knikkerputje in een hoek van het terras vond, terwijl Jacobus zijn handigheid in het tollen uitprobeerde.
“ Wel voorzichtig zijn met het tollen, Jacobus,” riep de tuinman de kinderen vanuit de orangerie toe, voordat hij zijn werk in de moestuin hervatte.
“ Kijk eens, Catherine, hoe mooi dat gaat. Die blauwe tol doet het het beste.”
Jacobus wikkelde de veter van zijn zweepje om de stam van de tol, bracht deze aan het tollen en zwiepte hem dan een aantal meters het grasveld in.
“ Wil je ook een keer tollen, Catherine?”
Resoluut schudde het meisje ‘nee’ en verdiepte zich in haar knikkerspel, waar zij de bont gekleurde knikkers in het knikkerputje probeerde te rollen.
“ Catherine, moet je eens kijken. Ik kan de tol nu heel ver weg slaan. Ik heb de veter nat gemaakt in de waterton, die achter het cokes hok staat. Moet je eens opletten hoe ver ik nu kan slaan.”
Jacobus bracht zijn tol weer aan het draaien en gaf de tol met de kletsnatte veter een enorme opzwieper, waarbij de waterdruppels alle kanten uitspatten en de tol met een enorme vaart richting orangerie vloog.
“ Pats.” Klonk het ontluisterend, waarna een glasgerinkel een ruitbreuk aankondigde.
“ Wat heb je gedaan, Jacobus?” vroeg Catherine verbaasd, die het schouwspel op de voet had gevolgd.
“ Potverdrie,” mopperde de tuinman, die juist van achter het cokes hok vandaan kwam, “ wat heb ik je nu toch gezegd, Jacobus?” zei de oude man, “ ik zal dat wel aan je oma moeten vertellen.”
Na enige ogenblikken kwamen Pieter Otto en Mienette op het terras om de schade aan de orangerie in ogenschouw te nemen.
“ Speel toch eens wat rustiger, Jacobus,” mopperde zijn vader, “ nu heb je een ruit van de orangerie gebroken. Daar zal oma niet blij mee zijn. Je moet ook altijd zo druk zijn. Wees toch wat bedaarder!”
Jacobus stond met de ogen neergeslagen en het zweepje doelloos in zijn hand terwijl hij de verwijten en de reprimandes van zijn vader aanhoorde.
“ Ach,” zei Mienette, die meelij kreeg met haar kleine neefje, “ Pieter, oordeel niet zo hard over hem. Het is nog maar een kind. Kom maar even bij me, Jacobus.”
Mienette knuffelde en troostte de kleine jongen, die in tranen was uitgebarsten en snel beloofde zijn leven te beteren en lief met Catherine te gaan knikkeren.
Kort na dit incident werden de kinderen binnen geroepen om thee te drinken en bleven zij de rest van de middag bij de volwassenen in de salon, waar zij op hun kinderlijke manier deelnamen aan het gesprek dat zich vooral ontspon over van alles en nog wat dat hen aanging. Na de thee mochten de kinderen hun spulletjes op de logeerkamer uitpakken en in de daarvoor bestemde meidenkast opbergen om vervolgens deel te nemen aan het diner, dat in de eetkamer werd opgediend.

Na het diner ontspande het gezelschap zich in de kleine salon waar men, verzadigd door de goede maaltijd, zich in de gemakkelijke stoelen neerzette en gezamenlijk het gesprek aanging, de krant las, een sigaartje rookte of een glas wijn dronk. De kinderen vermaakten zich met een prentenboek en een kinderleesboekje, waarbij Jacobus trachtte zijn zusje de kunst van het lezen bij te brengen.
“ Zo dadelijk, Pieter,” zei zijn moeder, “ zullen wij de families Van Moock en Kipp voor de koffie ontvangen. Heb jij deze mensen al eens eerder ontmoet, Pieter?”
“ Nee, de families niet. Juffrouw van Moock ken ik wel. Maar de familie Kipp heb ik nog niet ontmoet. Zijn dat nieuwe kennissen van u?”
“ Niet bepaald nieuw hoor, Pieter,” zei Mienette, die haar moeder voor wilde zijn met het antwoord, “ Frederica is de dochter van pensionhouder Van Moock. Zij is al geruime tijd verbonden aan onze liefdadigheidsvereniging. Bovendien is zij van mijn leeftijd, zij helpt mij zo nu en dan met het secretariaatswerk. De familie Kipp woont sinds kort hier op de Oude Delft. Moeder is met die familie in contact gekomen, omdat meneer Kipp een uitstekend apotheker is en allerlei middeltjes heeft om haar pijnlijke jicht te bestrijden. Zodoende zijn deze aardige mensen regelmatig te gast bij moeder en mij.”

“ O, ik dacht dat alleen Jacobus en Christine vanavond present zouden zijn op deze kleine familiereünie,” lachte Pieter Otto
“ Ach, die komen ook,” zei Mienette, ” maar dat is gewoon. Moeder vond dat we een soiree moesten houden hier aan huis en daarvoor heb je meerdere personen nodig. Bovendien heeft moeder gedaan gekregen dat meneer Van Moock een verrassing voor ons meebrengt.”
“ Een verrassing? Mienette, je maakt me nieuwsgierig. Ik kan nu al bijna niet meer wachten.”

Na het ‘après diner’ in de tuinkamer, verplaatste de familie zich naar de salon om daar de gasten voor die avond te ontvangen. Sjaantje en Theresa hadden hun uiterste best gedaan om de eetkamer om te toveren tot een buffetzaal, waar op de lange eettafel tal van lekkernijen stonden uitgestald. Als eersten werden Jacobus en zijn vrouw ontvangen. Zij woonden op korte afstand van de Voorstraat, nl. aan de Hippolytusbuurt. Zoals gewoonlijk bij dergelijke visites had Jacobus een fles goede wijn meegebracht om de feestvreugde een weinig te verhogen. Na een onconventionele begroeting van dit echtpaar door Mienette, haar moeder en Pieter Otto, zetten zij zich in de gereedstaande stoelen en schelde de vrouw des huizes voor de koffie.
“ Zeg, Pieter, wat drijft jou ertoe ons in deze contreien te bezoeken?” zei Jacobus tegen zijn broer, terwijl hij de fles wijn op de tafel met lekkernijen zette en er stiekem een krokant biscuitje met zalm in zijn mond stak.
“ Nu. Jacobus, ik kan dat verklaren. Ik ben op doorreis naar Brussel en ik overnacht hier samen met mijn kinderen Jacobus en Catherine.”
“ Zijn zij ook hier? Waar zitten ze dan?”
“ Zij spelen in de tuinkamer. Ze hebben Theresa zo gek gekregen het grote poppenhuis in de kamer op te stellen.”
“ O, wat leuk. Ik ga even naar die twee toe,” zei Jacobus en liep resoluut de salon uit.
Christine en Mienette waren in een amusant gesprek verwikkeld, terwijl Mienettes moeder en haar broer Pieter Otto belangstellend luisterden.
“ Heb je het laatste nieuws al gehoord, Mienette,” zei Christine tegen haar schoonzus,” Nee? Kroonprinses Sophie is in verwachting. Heb je het nog niet gelezen? Het stond vandaag in de Haarlemse.”
“ O, god. Wat leuk. Nee, ik heb het nieuws nog niet gelezen. U ook niet, hè moeder? Wij zijn vandaag zo druk bezig geweest dat dat ons geheel ontgaan is. Schrijft de krant ook wanneer de geboorte aanstaande is?”
“ Met zekerheid wordt daar niet over geschreven. Men houdt het op eind augustus.”
“ Zeg moeder,” zei Jacobus, die de salon weer binnenkwam en zich in een leunstoel nestelde,” ik zie dat kleine Jacobus met tinnen soldaatjes speelt. Hij heeft een complete veldslag geënsceneerd. Zijn dat dezelfde soldaatjes, die Jan Theodoor eens verzamelde?”
“ Jazeker, Jacobus. Praat me maar niet over Jan Theodoor. Het doet me zoveel verdriet dat hij niets van zich laat horen.”
Om klokslag acht uur klonk opnieuw de moderne deurbel, die met een klink aan de buitenzijde van het huis in werking kon worden gesteld, waarna, via een dradenstelsel, een koperen bel aan een veer in beweging werd gebracht. Theresa, die zoals gewoonlijk de deur opendeed, verwelkomde de nieuwe gasten; meneer en mevrouw Kipp, van wie zij de mantels aannam en hen voorging naar de salon.
Petrus Kipp, apotheker van beroep, was een magere lange man van 32 jaar oud. Hij had een mager spits gezicht, waarin donker bruine ogen met een vrolijke opslag. Een smalle mond en een spitse neus vervolmaakten zijn gezicht. Zijn donkere haardos, bijna zwart van kleur, hing in stijle slierten rond zijn hoofd, met een scheiding in het midden. Beide haarhelften mondden uit in korte donkere bakkebaarden, die het magere gezicht enige volume gaven. Een kleine doch volle snor versierde zijn bovenlip.
“ Kom binnen, mijn beste familie Kipp,” begroette Mienettes moeder de nieuwkomers vriendelijk en wees hen hun zitplaatsen aan naast de brandende gietijzeren kachel.

“ Laat mij maar bij de kachel zitten, Petrus,” zei zijn vrouw Anna, die hoog zwanger was van haar eerste kindje.

Nu de familie Kipp plaats had genomen ontspon zich al snel een enerverend gesprek tussen de da-mes. Anna Kipp was een vrij tengere vrouw van begin dertig. Ze had een knap gezicht, met een enigszins melancholische trek. Ze zag er, ondanks haar vergevorderde zwangerschap, goed gekleed uit en had haar donkerblonde haar opgestoken in een knot. Ze droeg een eenvoudige jurk, die door haar wijdheid de fysieke gevolgen van haar zwangerschap trachtte te verhullen.

“ Ja, ziet u mevrouw, “ zei Anna Kipp bijna fluisterend tegen de gastvrouw, “ ik zit graag bij de kachel, ik heb het sinds mijn zwangerschap altijd koud.”

“ Mevrouw Kipp,” sprak Christine haar aan, “ wij bespraken zojuist het nieuws van de dag, de zwangerschap van kroonprinses Sophie. Hoe ver bent u? En wanneer bent u uitgerekend?”

“ O, mevrouw v.d. Chijs, ik hoop over enkele weken te bevallen. Volgens de vroedvrouw zal dat waarschijnlijk eind mei worden, nietwaar Petrus?”

Haar echtgenoot beaamde dat met een hoofdknik, waarna de dames eendrachtig verder keuvelden over zwangerschappen, bevallingen, bakerpraatjes en andere wetenswaardigheden. Petrus Kipp vond zijn gesprekspartner aan de andere zijde van de in een kring gezette stoelen. Pieter Otto vertelde het doel van zijn aanwezigheid, waarna hij belangstellend informeerde naar de vorderingen op het gebied van de chemie, waarmee de ander zich bezighield. (Voor meer informatie Petrus Kipp Zie Bijlage 1)

Inmiddels werd de koffie geserveerd, een taak, die Sjaantje met verve vervulde en er werden zelfgebakken boterkoekjes bij de koffie gepresenteerd. Onder een gezellige sfeer werd er genoten van het aangebodene en wachtte men op de laatste genodigden, die zich weldra zouden aandienen. Voor de derde maal klonk die avond de deurbel, waarna Theresa de laatste bezoekers verwelkomde en deze naar de salon verwees. Meneer Van Moock en zijn dochter Frederica stelden zich voor aan het gezelschap, waarbij zij de twee zwarte prinsen met zich mee troonden om hen ook deze vorm van etiquette in praktijk te laten brengen.

“ Ik stel u graag voor aan mijn discipelen, prins Aquasie Boachi, prins van Ashanti en zijn neef prins Quamina Poco,” zei de kostschoolhouder en duwde de jongens één voor één naar voren om hen goed te tonen aan het gezelschap. De twee prinsjes, die in hun kostschoolkleren gekleed waren, werden aandachtig bekeken en betast door de dames, met uitzondering van Anna Kipp die, als versteend op haar stoel bleef zitten. De heren trachtten voorzichtig enige woorden met de twee, pikzwart van huid zijnde prinsen, te wisselen, zodat zij een indruk kregen van de vaardigheid van de twee in het gebruik van de Nederlandse taal. Aldus voltrokken zich de hierna volgende gesprekken, waarbij de twee prinsen in het middelpunt van de belangstelling stonden.

Simon Van Moock was een eerzaam en bedachtzaam persoon van enige corpulentie, kort van gestalte, een kalend hoofd hebbend en een bolrond gezicht met blozende wangen. Aan weerszijden van zijn hoofd had hij volle bakkebaarden en rondom de kale kruin was het hoofd begroeid met grijzend haar. De man zelf droeg een ouderwets kostuum van bruine lakense stof met een vest en een lang jasje. Op het witte overhemd stond op zijn adamsappel een grote zijden strik in een fel rode kleur, terwijl de bruine lakschoenen met gouden gespen toonden, dat hij niet geheel onvermogend was. Een rotting met een ivoren knop droeg hij immer bij zich. (Voor meer informatie over Simon van Moock Zie Bijlage 2)

Frederica, zijn dochter, was een jaar ouder dan Mienette. Zij kenden elkaar al van de Franse school aan de Voorstraat, waar zij allebei leerling waren geweest. Frederica, een hoofd groter dan Mienette, was slank van postuur. Ze had roodbruin haar en kleedde zich naar de laatste Franse mode en leek voorbestemd te zijn haar leven, als kostschoolhoudster in dienst van haar vader, te stellen.

Op het moment, dat de twee prinsen de salon betraden, vertrok het gezicht van mevrouw Kipp tot een grimas. Een felle steek in de onderbuik deed haar het zweet uitbreken. Zij bracht haar beide handen op haar zwangere buik om haar ongeboren kind te beschermen.

“ O, lieve God,” dacht zij bij zichzelf, “ dit zijn de kinderen van de duivel!! Waarom doet u mij dit aan? Ik zal mijn kind beschermen. Zij mogen niet de zeggenschap krijgen over het leven of de dood van mijn ongeboren kind. God, sta mij bij!”
In deze angstpsychose geraakt bleef Anna als versteend zitten, gaf de zwarte prinsen geen hand en wende, ter bescherming van haar ongeboren kind, het hoofd af.
“ Ik wens ze niet aan te zien. Zij willen mijn kindje vermoorden,” flitste het door haar hoofd, terwijl het angstzweet haar uitbrak.
De familie Van Moock zette zich, met de twee prinsen, op de nog onbezette stoelen, waarbij de twee prinsen recht tegenover Anna Kipp kwamen te zitten.
“ Het is bijzonder aardig van u, meneer Van Moock, dat u de twee prinsen mee heeft willen brengen om ze aan ons voor te willen stellen, “ zei Mienettes moeder met enige trots,” nu kunnen wij allen kennis maken met deze jongelingen, waar zo veel over wordt gesproken, en ervaren hoe snel zij zich hier in Delft onder uw leiding, meneer Van Moock, aan de Hollandse gebruiken en gewoonten hebben aangepast.”
“ Dank u wel voor het compliment, mevrouw v.d. Chijs,” antwoordde de pensionhouder beleefd.
Nadat iedereen de jongens goed had bekeken, nam Frederica het woord
“ Lieve mensen,” zei de dochter van de pensionhouder, “ ik zou u graag het een en ander over de prinsen Aquasi en Quamina willen vertellen. Zij zijn geboren in Guinee bij de vestiging Elmira en behoren tot de stam der Ashanti’s. Twee jaar geleden heeft gouverneur Van der Erp in fort Batenstein, een overeenkomst met de koning van de Ashanti’s gesloten, waarbij deze beloofde jaarlijks enige duizenden rekruten voor het Nederlands leger in Oost Indie te leveren. Bij deze overeenkomst hoorde ook de eis van de koning van Ashanti, dat zijn zoon Aquasi en zijn neefje Quamina een goede opleiding in Nederland zouden krijgen.

Aquasie Boachi en Quamina Poco
(Voor meer informatie over de prinsen zij bijlage 3)

Bij ons op de kostschool krijgen onze prinsen, zo noem ik ze maar, al het mogelijke onderwijs en vorming, zodat zij goede Nederlandse onderdanen zullen worden. Vandaar dat zij bij ons op kostschool zijn geplaatst. Na de opleiding bij ons zullen zij hun opleiding vervolgen aan een gymnasium, waar zij tot predikant worden opgeleid. Zoals u weet heeft Mienette goede contacten met ons koninklijk huis en zij heeft mij beloofd onze prinsen aan het hof van de Oranjes te willen introduceren, nietwaar, Mienette?"
" Jazeker, Frederica. Zodra ik de gelegenheid heb om dit kenbaar te maken aan erfprinses Sophie, zal ik dat doen."

Nadat het gezelschap in een geanimeerd gesprek was gewikkeld en de aandacht voor de prinsjes wat verslapte, kwamen ook andere zaken aan de orde.
" Meneer v.d. Chijs," vroeg Petrus Kipp aan Pieter Otto zijn buurman ter rechterzijde, " wat is de reden dat u naar Brussel afreist?"
" Ach, de reden is net zo simpel als onbelangrijk. De rector magnificus van de universiteit aldaar, heeft mij gevraagd een lezing te houden over de muntkunde, in het bijzonder de ontwikkeling van het muntstelsel tijdens het bewind van de Romeinse Caesars aan het begin van onze jaartelling. Ik ga in deze lezing het een en ander vertellen over het ontstaan van munten en de waarde van deze geldwaardige producten. Niet alleen geldwaardige munten werden er in die tijd geslagen, maar ook gedenkpenningen, die, in tegenstelling tot het muntgeld, een waardevolle herinnering bezitten aan gedenkwaardige gebeurtenissen."
" Ach, zo," zei meneer Kipp geïnteresseerd, " en om hoeveel lezingen zou het gaan?"
" Slechts twee lezingen, ik denk vier dagen in Brussel te verblijven voor ik weer afreis naar Delft."

Zo werden er allerlei nieuwtjes en verhalen uitgewisseld. Petrus Kipp, vertelde over zijn boek, dat hij binnenkort zou gaan uitgeven. Simon Van Moock vertelde over zijn kostschool en zijn boek-werken, die hij al gepubliceerd had. Jacobus verhaalde over zijn bedrijvigheid in de kaas- en boterhandel. De dames hadden het over vrouwenzaken, waarbij bevallingen centraal stonden.
" Weet u, mevrouw Kipp," zei Christine in een van die gesprekjes, " dat mijn moeder heilig geloofde in allerlei bakerpraatjes en dat zij die telkens weer vertelde als ik in verwachting was. Ik mocht niet onder waslijnen doorlopen. En als je op vrijdag de 13e een zwarte kat tegen kwam, dan kreeg je kindje een grote bos zwart haar. Of als je bang bent voor spinnen, laat dat vooral niet merken tijdens je zwangerschap. Reageer je schrikachtig, dan krijgt je kind een stuk huid op zijn lichaam van datgene, waar je van bent geschrokken of bang voor bent. Ik mocht ook niet in de ogen van een muis of een zwarte rat kijken, want dan krijgt je kindje de huid van een zwarte rat. En ga zo maar door!"

De twee prinsjes zaten naast hun pensionhouder, rechtop met hun handen op de knieën. Ze waren netjes gekleed in hun licht blauwe kostschoolkleding. Hun pikzwarte gezicht met het zwarte kroeshaar stak sterk af in dit gezelschap van blanke mensen. Aquasie en Quamina leken erg veel op elkaar, ze waren allebei even groot. Quamina was iets voller in het gezicht dan zijn prinselijke neef. Ze namen geen deel aan de gesprekken, hoewel zij wel het onderwerp daarvan vormden. Op vragen antwoordden zij beleefd met een 'ja meneer of nee mevrouw'. Zij keken recht voor zich uit naar die vreemde dame voor hen met haar dikke buik. Vooral de dikke buik trok hun aandacht en intrigeerde hen. Anna Kipp, op haar beurt, voelde zich bekeken, wendde telkens haar blikken af, maar als door een magneet aangetrokken keek zij telkens weer naar de jongens, die naar haar dikke buik staarden. Zij voelde zich bepaald ongemakkelijk, wist zich geen houding te geven en verlangde naar het einde van deze soiree.
Mienette, die beurtelings bij de gesprekken van de heren of de dames betrokken raakte, zag op een gegeven moment, dat er ruimte ontstond voor een amusant gebeuren. Zij stond op, ging achter de stoel van haar broer Jacobus staan, pakte hem bij de schouders en zei; " Beste mensen, Jacobus en ik willen u een muzikale bijdrage aan deze avond brengen. Jacobus, jij als penningmeester van de muziekafdeling van 'Tandem Fit Surculus Arbor'* mag deze avond niet zonder te musiceren voorbij laten gaan. Kom met me mee naar de piano."
*'Eens wordt de loot een boom'

“ Ja, dat lijkt me leuk,” viel Christine haar schoonzusje bij, “ toe, Jacobus, doe niet zo flauw en doe je best.”
Onder gejuich en applaus van de aanwezigen stond Jacobus, lichtelijk buigend naar het publiek, op.
“ Mienette,” fluisterde Jacobus enigszins tegenstribbelend, “ wat doe je me aan? Ik heb helemaal niet gerekend op een ‘soiree à musique’. Ik heb me niet voorbereid.”
Mienette pakte haar broer bij diens hand en trok hem mee naar de piano, waar zij de bladmuziek voor deze avond al had uitgezocht. Met een ferme zwaai zette zij een liederenbundel van Mendelssohn-Bartholdy op de lessenaar van de piano. Zette zich achter het klavier op de pianokruk en gelastte haar broer naast haar te komen staan. Hetgeen nogal wat hilariteit veroorzaakte onder de aanwezigen. De twee prinsjes zagen het een en ander belangstellend aan en wachtten op de dingen, die zouden komen.
“ Jacobus,” zei Mienette met enige stemverheffing, “ ik heb hier ‘Das Mailied’ op de lessenaar staan waar wij een mooi duet van gaan maken. Jij zingt de tenorpartij en ik de sopraan. Bovendien begeleid ik ons beiden.”
Jacobus keek eens met een ernstig gezicht naar de bladmuziek, krabde zich even achter een oor, om vervolgens droogjes te zeggen; “ Het is nog geen mei.” Waarop een algemeen gelach opsteeg.

Iedere donderdag studeerden zij samen duetten in en zij konden zich al beroemen op een klein repertoire. Ofschoon Jacobus nooit zangles had gehad, was hij zeer muzikaal en kreeg hij op die oefenmiddagen bij zijn zus, veel raadgevingen en aanwijzingen van Mienette, die hij dan altijd trouw opvolgde. Hij kon al de juiste posities innemen en een goed stemgeluid produceren.
“ Das Mailied,” zei Mienette nogmaals, om vervolgens haar broer te instrueren; “ maar galm hier en ……..daar de hoge C niet zo uit, neem die liever in je middenregister en niet uit de borst. Dan klinkt het wat melodieuzer. En heel zacht beginnen en dan hier……..” Mienette wees met enthousiasme de betreffende maten aan, “ en hier cresenderen. En goed gelijk met de piano blijven ook op het laatst met de vlugge loopjes. Je weet het nu wel, hè, Jacobus!”
“ Tot uw orders mevrouw de musicienne.”
Mienette speelde de intro van ‘Das Mailied’, terwijl Jacobus met een kuchje zijn stem verhelderde om dan samen gelijk en zacht in te zetten.

Der Schnee zerrint, der Mai beginnt,
und Blüten keimen auf Gartenbäumen,
und Vogelschall tönt überall,

Zijn lichte tenorstem klonk een beetje broos en week, maar met een aangeboren lieflijkheid naast de glansrijke heldere, bijna metalen klank, van haar sopraanstem. Zij vond er een genot in zo samen te zingen en te musiceren. Het scheen haar dat zij steeds gevoeliger zong als een andere stem de hare vergezelde.

Pfücht einen Kranz und haltet Tanz
auf grünen Auen, ihr schönen Frauen,
wo grünen Mai’n uns Kühlung streu’n

Het duet kreeg in haar geest meer en meer een dramatische vorm; zij stelde zich in gedachten voor met Jacobus, zittende op het gazon onder een bloeiende perenboom en zij, liggend naast hem in de magnesiumgloed van een kunstmatig maanlicht.

Wer weiss, wie bald die Glokke schall
du wir des Maien uns nicht mehr freu’n.
Wer weiss, wie bald die Glokke schallt.

Mienette droomde verder op de klanken van dit lied, terwijl haar handen soepel en feilloos de toetsen van het klavier toucheerden. Ja, een romantische nacht, dat zou zij wel eens willen beleven, maar dan niet met haar broer.

Drum werdet froh, Gott will es so,
der uns dies leben zur Lust gegeben.
Drum werdet froh, Gott will es so!
Geniesst der Zeit, die Gott verleiht!

Precies gelijk eindigden beiden hun muzikale bijdrage.
" Beeldig, beeldig, Jacobus en Mienette," riep Mienettes moeder in vervoering uit.
" Je bent goed bij stem. Jacobus," zei zijn vrouw Christine bewonderend.
" Nu, Mienette, nu moet je eens alleen zingen," zei Jacobus verheugt over zijn succes.
Inmiddels was Theresa binnengekomen om de diverse drankjes te serveren. De heren dronken wijn of cognac, behalve Jacobus, die gaf de voorkeur aan het bier om zijn stem te verkoelen. De dames kregen een likeur naar keuze aangeboden.
" Maar Jacobus, wil je niet nog een lied zingen? Of ben je te moe?"
" Zing liever alleen, Mienette. Mijn stem is nog te zwak en te ongeoefend."
" Ach nee, Jacobus, als je niet moe bent, wil ik graag nog een duet met je zingen. Heus, ik vind het heerlijk om zo met je te zingen. Zullen we een duet uit Romeo et Juliette doen?"
" Ach nee, Mienette," zei Jacobus afwijzend, terwijl hij zijn glas bier van Theresa aannam," maar waarom vragen we niet of de twee prinsjes wat voor ons zingen?"
" Ja, dat is leuk," klonk het uit verschillende monden.
" Kunnen zij iets zingen, meneer Van Moock? Iets eenvoudigs dan begeleid ik ze op de piano."
Echt zangles hebben ze niet gehad," zei meneer Van Moock, " maar ik heb ze wel een paar Hollandse liederen geleerd. Durven jullie het aan, Aquasie en Quamina?"
De twee jongens keken elkaar aan, giechelden wat en lieten zich zonder al te veel soesa overhalen om het volkslied; 'Merck toch hoe sterck' ten gehore te brengen.
De beide jongens stelden zich op naast Mienette, zodat zij het publiek aankeken. Meneer Van Moock stelde ze nog eens gerust en beloofde hen de inzet en de eerste regel mee te zingen. Mienette, die dit lied uit het hoofd kon spelen, zette de intro in waarna de jongens zelfstandig zongen.

Merck toch hoe sterck nu in 't werck sich al steld,
Die 't allen tijd' so ons vrijheit heeft bestreden.
Sie hoe hij staeft, graeft en draeft met geweld
Om ons goet en ons bloet en onse steden.

Anna Kipp, die het tomeloos warm had gekregen, zag visioenen over een naderend onheil; demonen, die op haar afvlogen, de kamer bevuilden in hun vlucht en neer wilden strijken op de onwetende aanwezigen.

Hoor de Spaensche trommels slaen!
Hoor Maraens trompetten!
Siet hoe komt hij trekken aen,
Bergen te bezetten.

Angstzweet liep Anna over het lichaam, druppels glinsterden op haar voorhoofd, terwijl haar opgestoken haar in slierten langs haar gezicht viel.

Bergen op Zoom, hout u vroom,
Stut de Spaensche scharen;
Laat 's Lands boom end sijn……

Plotsklaps stond Anna met een verwilderde blik in haar ogen op; “ Ik kan er niet meer tegen,” riep zij met schelle stem. Met haar wijsvinger wees ze naar de twee jongens, die haar verbaasd aankeken.
“ Zij vervloeken ons. Zij zijn de kinderen van de duivel.”
Verbijsterd keek iedereen haar aan, terwijl de pianobegeleiding stokte en de jongens wezenloos de vrouw aanstaarden. Anna herinnerde zich Christines praatjes.
“ Zij veroorzaken leed en wangedrochtelijkheid. Mijn kind mag niet lijden door hun aanwezigheid!”
“ Verdwijn, jullie, knechten van de duivel. Christus verjoeg de demonen van het duivelse legioen. Christus heeft het zelf gezegd; ‘Toen de onreine geesten uit de man weggegaan waren, gingen zij over in de varkens en deze kudde, wel tweeduizend, stortte van de steilte af de zee in en ze verdronken alle.’
“ Varkens van Gadarenen!!” schreeuwde Anna tegen de twee jongens.

Na deze heftige woorden werd het Anna te veel. Wankelend probeerde ze de kring, die de aanwezigen vormden, te verlaten. De wereld draaide woest en wild voor haar ogen, tafels, stoelen, bloemvazen. Alles vloog in een verwoestend ritme om haar heen. Ze deed nog een stap, trachtte de leuning van haar stoel beet te pakken; greep mis en stortte ter aarde.
“ Anna, Anna toch….!” riep haar toegesnelde echtgenoot, “ ….wat gebeurt er met je?”
Direct probeerde een aantal mannen Anna op de been te helpen, maar mevrouw v.d. Chijs greep in.
“ Laat haar rustig liggen. Vlug Theresa, pak het vlugzout uit de keuken!”
Zakdoekjes werden tevoorschijn gehaald en doordrenkt met Eau de Cologne.
“ Dep haar voorhoofd, ze is oververhit.”
“ Waar blijft het vlugzout,” riep een van de heren, terwijl de dames zich om de ongelukkige bekommerden. Na enige tijd kwam Anna weer bij kennis, werd op een stoel gehesen, waarna ze wat water dronk.
“ O, Petrus,” zei ze zacht huilend, “ wat heb ik allemaal gedaan?”
“ Het geeft niet, lieve. Kom ga met me mee naar huis, dan zal ik je naar bed brengen.”
Snikkend en trillend van de emoties stond Anna op. Ondersteund door haar man werd zij de salon uitgeleid, terwijl Mienettes moeder haar hielp met het aantrekken van haar mantel. Na een bezorgd afscheid in de hal stapte het ongelukkige echtpaar de Voorstraat op om voorzichtig in de duisternis van de avond de
weg naar hun woning aan de Oude Delft te vinden.

Inmiddels was de vrolijke ongedwongen stemming in de salon tot een dieptepunt gedaald. Iedereen sprak over het voorval en vroeg zich af hoe zoiets kon gebeuren. Tenslotte was de stemming voor deze soiree aan huis zodanig bedorven, dat de andere bezoekers afscheid namen van hun gastvrouwen en Pieter Otto, die gedrieën verslagen in de salon achterbleven. Men sprak niet veel meer met elkaar, een enkel woord van verbazing, de kaarsen doofden, terwijl de kachel werd vergeten, de brandstof werd niet aangevuld, hij doofde en de kilte maakte zich langzaam meester van de in duisternis gehulde salon.
*’varkens van Gadarenen’ – Mattheus 8. 28-29

Bijlage 1; Petrus Kipp

Petrus Kipp vestigde, nadat hij in 1829 was geslaagd voor het provinciaal examen, zich in Delft, aan het Oude Delft. Omdat hij echter een apothekerszaak in Delft wilde beginnen moest hij, als Utrechtenaar, eerst een test ondergaan voor de provinciale medische raad van Zuid Holland. In het begin van de 19e eeuw was er, zo ook in Delft, een overschot aan apothekers. Veel apothekers besloten daarom om naast hun apothekersbestaan, ook andere activiteiten te ontplooien. Zo begon Petrus Kipp in 1830 in Delft een bedrijf voor de handel in wetenschappelijke instrumenten en chemicaliën. In eerste instantie verkreeg hij met de handel in chemicaliën zijn grootste inkomen, maar nadat hij in 1850 een catalogus uitbracht over instrumenten, die hij uit Duitsland en Frankrijk importeerde, werd de verkoop van instrumenten voor hem veel belangrijker. Voor de waarneming van het ontstaan van arseen in lever en nieren, ontwikkelde Kipp een apparaat voor het genereren van waterstof. Hij ontwierp daarvoor zijn eigen gasgenerator, die door de Duitse glasblazer Geissler werd vervaardigd en model stond voor het beroemde, naar hem vernoemde, 'toestel van Kipp'. In 1844 publiceerde Kipp een beschrijving van het instrument in het Tijdschrift voor Handel en Nijverheid. Het oudst bewaarde exemplaar van het toestel van Kipp, is in het bezit van het museum Boerhaave te Leiden. Na de dood van Petrus Kipp in 1864, werd het bedrijf voortgezet door zijn zonen Anton en Willem, die het bedrijf nationale en internationale bekendheid zouden geven.

Bijlage 2; Simon van Moock

Simon Van Moock werd in1771in het Duitse Wesel geboren. Kort voor zijn twaalfde verjaardag verliet de briljante leerling Simon de school van zijn vader om zich in te schrijven aan het gymnasium van Wesel. Nadat hij zijn studie in Wesel had afgerond, vestigde hij zich met zijn echtgenote Henriëtte Koch, in 1802 in Delft aan de westzijde van het Oude Delft (wijk 4, nr.48) nu nr. 161.

Van Moock richtte in zijn woonhuis een pensionaat op voor jongens, die hij vervolgonderwijs gaf. Dit onderwijs had een algemeen vormend karakter en bezat een breed spectrum aan schoolvakken. Als in 1831 zijn vrouw komt te overlijden neemt zijn dochter, Frederica, haar plaats in, zodat haar vader de kostschool kan voortzetten. Omstreeks 1837 doet minister Baud een beroep op Van Moock om twee prinsjes, beiden 10 jaar oud, in opleiding te willen nemen, zodat zij het christelijk geloof aan het volk in Guinee, de Ashanti's, zouden kunnen verbreiden.

Als publicist is Van Moock vooral van belang voor het onderwijs in de Franse taal. Van Moocks eerste boek; 'Oefeningen voor de jeugd om het Frans te leren schrijven' zou tientallen jaren het leerboek voor de Franse taal in Nederland zijn. Ook publiceerde Van Moock een Nederlands taalonderricht oefenboek, waarin hij de grammatica op eenvoudige wijze wist uit te leggen en waarmee hij de basis legde van wat men nu als redekundige en taalkundige taalontleding van het Nederlands noemt. In zijn publicaties liet deze onbevoegde kostschoolhouder van Duitse origine, zijn Nederlandse beroepsgenoten zien op de hoogte te zijn van didactische onderwijsvormen en grammaticale constructies. Als hij in 1848 overlijdt geniet zijn kostschool landelijke bekendheid en wordt hij alom gewaardeerd als een knap onderwijzer.

Bijlage 3; Levensgeschiedenis Ashanti prinsen

Zowel Aquasie Boachi als Quamina Poco behoorden tot de stam van de Ashanti. De Ashanti staat, met Kumasi als hoofdstad, was in de loop van de 18e eeuw steeds belangrijker geworden en de positie van de koning was in deze periode prominenter dan ooit. De banden met de Hollanders aan de kust met de vestingwerken, d'Elmina en fort Batenstein, verstevig-den zich. Voor de Ashanti waren de kustplaatsen en het kasteel d'Elmina van groot belang in hun strijd tegen de Fanti, die zich met de Engelsen hadden verbonden. Door de inzet van de Ashanti werd bijvoorbeeld de belegering van d'Elmina in 1828 gebroken en het Hollandse bewind gered. In 1837 werd het fort nogmaals belegerd maar toen wisten de Nederlanders zelf in te grijpen, namen de vorst Badu Bonsu van de Ahanta, gevangen en executeerden hem. Waarna zijn hoofd in het Leidens Anatomisch Museum tot 2009 op sterk water werd bewaard, alvorens men het hoofd op ceremoniële wijze weer teruggaf aan Ghana. In 1837 tijdens het bewind van gouverneur Van der Erb over de Nederlandse Goudkust, werd er namens de Nederlandse regering door generaal-majoor Verveer een overeenkomst met de koning van de Ashanti

gesloten waarbij deze beloofde jaarlijks enige duizenden soldaten voor Nederlands Oost Indië te leveren. Deze koning, Kwaku Dua, ontving direct een deel van de overeengekomen betaling in geld en wapens. Hij bedong echter dat zijn zoon Aquasie en neef Quamina in Nederland een goede opleiding zouden krijgen. Bij Verveers vertrek gaf de koning beide jongens mee en een geschenk voor de koning van Holland, nl. een gouden pijp. In Nederland aangekomen werden beide jongens op de Franse kostschool van Simon Van Moock geplaatst.

Aquasie was een intelligente en leergierige jongen die, samen met zijn neef Quamina, in 1843 in de Hervormde Kerk in Delft werd gedoopt. Na zijn kostschoolperiode volgde Aquasie korte tijd een studie in Leiden doch hij gaf aan liever op de koninklijke academie in Delft te willen studeren. In 1847 deed hij met goed gevolg eindexamen voor burgerlijk ingenieur waarna hij zijn studie voortzette in Freiburg in Duitsland. Als buitengewoon ingenieur vertrok hij in 1850 naar Nederlands Indië waar hij als mijnbouwingenieur te werk werd gesteld. Na een kort verblijf in Nederland, waarbij hij zijn beklag deed i.v.m. de voor hem nadelige toevoeging 'buitengewoon', kreeg hij van koning Willem III een toelage van fl 500,- per maand. Deze schadeloosstelling kwam voort uit het feit dat de toevoeging 'buitengewoon' inhield, dat Aquasie nooit een leidinggevende positie kon krijgen over blanke medewerkers. Na een poging een plantage op te zetten, ging Aquasie failliet en vestigde hij zich te Batar Pateh, even buiten Buitenzorg, waar hij door de inlandse bevolking als prins werd vereerd en overleed hij te midden van zijn vrouwen en vele kinderen in 1904.

Heel anders verging het Quamina Poco die, na een jaar aan de koninklijke academie te hebben gestudeerd, zich liever liet omscholen tot officier. Bij het corps Jagers gelegerd in den Haag trad hij in dienst en werd hij in 1848 als wachtmeester naar fort d'Elmina overgeplaatst. Ofschoon hem was beloofd dat hij tot de officiersfunctie van luitenant zou worden benoemd, werd dat niet gedaan en leefde hij praktisch als een gevangene in het fort d'Elmina. Hij verlangde ernaar terug te keren naar zijn volk en familie bij de Ashanti, maar hij besefte, dat hij in de cultuur van de Ashanti, waar o.a. het uitvoeren van mensenoffers gebruikelijk was, niet meer zou passen. Een verzoek van hem om terug te mogen keren naar Nederland werd niet gehonoreerd. In een vlaag van wanhoop pleegde Quamina op 15 februari 1850 zelfmoord.

Mienette zou beide prinsen introduceren aan het hof van koning Willem II, waarna ook een uitnodiging voor de prinsen volgde aan het hof van de hertog Bernard van Saksen Weimar. Beide jongens werden aan die hoven als prinsen behandeld. Met de derde zoon, Herman van de hertog, zou Aquasie een langdurige briefwisseling onderhouden.

Een vergadering in de consistoriekamer

Op deze middag, eind oktober, was Mienette, zoals gewoonlijk, belast met het secretariaatswerk voor de vergadering van het dagelijks bestuur van de liefdadigheidsvereniging Dorcas met de predikanten van de Hervormde Gemeente Delft. De vergadering, die in de consistoriekamer van de Oude Kerk werd gehouden, werd voorgezeten door de voorzitster van deze vereniging mevrouw Stipriaan-Luïcius. Zij opende de vergadering om klokslag twee uur in de middag en verwelkomde de aanwezigen. Mienette noteerde het lijstje aanwezigen en absenten en maakte een aantekening achter de naam 'Moerman'. Vervolgens vroeg de voorzitster om de goedkeuring van de vorige notulen om daarna het woord te geven aan dominee Willem Storm.
" Mevrouw de voorzitster," zei de dominee, " mijn collega, ds. Moerman, laat zich verontschuldigen voor zijn afwezigheid op deze vergadering wegens te drukke bezigheden en verzoekt u hem te willen excuseren."
" Dat staat genoteerd," zei Mienette.
" Ik zou graag melding willen maken," ging de dominee verder, " van een voorval dat plaatsgevonden heeft in een van de gezinnen, waar wij een verantwoordelijkheid hebben. Het gaat hierbij om het gezin Van Mannekes aan de Nieuwe Langedijk. Door bemoeienis onzerzijds en uw vereniging is bij deze familie een dienstmeid geplaatst, waarvan de kosten van deze hulp gedeeltelijk door ons, de kerkenraad, en de Kamer van Charitate, worden gedragen. Het voorval, waar ik op doel, is even bizar als verwerpelijk. Zoals u weet is de enige zoon van boer Van Mannekes, Nicolaas genaamd, geestelijk niet helemaal in orde en is, door zijn leeftijd van dertien jaar, volledig afhankelijk van verzorging door het gezin. Nu is juist deze jongen een probleem geworden binnen het gezin. Hij kan zich nl. niet verenigen met het feit dat de nieuwe dienstmeid permanent aanwezig is in het gezin. Hij heeft deze vrouw al enige keren bedreigd en geslagen en onlangs heeft hij, ik meen drie dagen geleden, een keukenmes gepakt en getracht deze vrouw te steken. Dankzij de tussenkomst van zijn vader, boer Van Mannekes, wist deze erger te voorkomen ofschoon hijzelf lichtgewond raakte. Het probleem, dat zich nu voordoet, is dat de dienstmeid niet meer in het gezin wil werken als deze jongen haar voortdurend belaagd. Hoe lossen we dit op?"
" Tja, " zei de voorzitster, " ik heb inderdaad van mijn echtgenoot vernomen, die de boer heeft behandeld, dat zich iets ongewenst heeft voorgedaan. De jongen is duidelijk, ondanks zijn minderjarigheid, de veroorzaker van de ontstane problemen."
" Ondanks zijn dertien jaren, is het een forse jongen, die over erg veel kracht beschikt, " zei de dominee ter aanvulling.
" Het gezin als totaliteit, kan niet buiten de hulp van de dienstmeid gezien de ziekte van de vrouw des huizes en de armlastigheid van boer Van Mannekes zelf. Het zou ten koste gaan van de leef omstandigheid van het hele gezin als we besluiten deze bekwame kracht daar weg te halen."
" Ik acht het wenselijk," zei de voorzitster, " als ik uw verhaal goed interpreteer, dat het best wat wij kunnen doen is de jongeman voor te dragen voor een plaatsing in het St. Joris Gasthuis. Vind u ook niet, dominee?"
" Voor een dergelijke plaatsing wil ik me wel inzetten. " antwoordde de dominee, " ik zal het voorleggen aan de regenten van het dolhuis en hen polsen of er plaats is ofschoon de kosten, die met een dergelijke plaatsing gepaard gaan, Fl. 200,- per jaar bedragen welke kosten niet gedragen kunnen worden door boer Van Mannekes zelf."
" Daar zal dus een inventieve oplossing voor moeten worden gevonden, " zei Mienette, die even opkeek van de notulen, die zij zojuist had genoteerd.
" Ik heb toch wel mijn bezwaren tegen een dergelijke plaatsing van een jongen van dertien jaar, " zei me-vrouw Nijgh, " het is nog een kind. Die kunnen wij toch niet plaatsen bij mensen, die gemiddeld genomen, boven de zestig jaar oud zijn? Deze oudjes zijn, weliswaar hulpbehoevend, maar niet gek. Als ik die jongen zo mag typeren."

“ Daar moet dan een mouw aan te passen zijn,” zei de voorzitster, ” de regenten willen met alle geweld het Gasthuis behouden, ondanks het feit dat de inspecteurs van het staatstoezicht een vernietigend rapport over het St. Joris Gasthuis hebben opgesteld.”
“ Ja, maar dat rapport geldt grotendeels de handelwijze van de binnenvader. Deze man wil zijn patiënten aan een veel te streng regime onderwerpen. Hij wil bijvoorbeeld het godsdienstonderwijs zeer versterken en de mensen discipline bijbrengen. Hij is van mening, dat voor geestelijk zwakkeren godsdienstoefeningen louterend kunnen zijn,” zei mevrouw Nijgh, die nu al meelij kreeg met het kind, dat straks in een onvriendelijk situatie terecht zou komen.
“ Maar godsdienstoefeningen zijn ook louterend en versterkend voor de zwakke mens,” reflecteerde de dominee, “ alleen is de man veel te rigoureus in zijn optreden als gebedsvoorganger.”
“ Ach, op het gesticht valt ook het een en ander aan te merken, “ zei mevrouw Stipriaan, “ mijn echtgenoot verzorgt daar de zieken en ik hoor te vaak klagen over de omstandigheden, waaronder die mensen moeten leven. De moderne ideeën over psychiatrische verpleging van bijvoorbeeld dr. Pinel en Esquirol zijn blijkbaar nog niet in Delft geland. Het streven van een dergelijke verzorging moet gebaseerd zijn op het genezen van de patiënt en mag geen opsluiting in bewaring worden. De meeste patiënten doen, behalve eten en drinken, de hele dag niets anders dan liggen en zitten. Er mag dan een gegronde reden zijn om geesteszieken op te sluiten, maar dat mag niet ontaarden, dat deze ongelukkigen in kerkers worden opgesloten en op onmenselijke wijze behandeld worden. Integendeel, juist voor deze mensen moet hun verblijfssituatie open zijn om hun geestelijke ellende te verzachten en moet men het instituut van dusdanige hulpmiddelen voorzien, dat zij niet alleen met zachtheid en voorzichtigheid worden behandeld maar dat zij ook geneesmiddelen ontvangen om hen uit die meelijwekkende toestand te bevrijden en hen de mogelijkheid geven te herstellen van hun ziekte. Hierbij moet ik helaas constateren dat dit zo belangrijke gedeelte van de geneeskunde, de behandeling van krankzinnigen in ons vaderland, te zeer wordt verwaarloosd. Een zaak waar de inspecteurs in hun rapport van twee jaar geleden zeer veel aandacht aan schonken. Maar helaas, de regenten zien het blijkbaar anders en vernieuwingen in de psychiatrische zorg, zoals professor Schroeders van der Kolk in het Willem Arntsz Hoeve hebben bereikt, willen zij niet navolgen. Althans, nog niet.”
“ De regenten proberen middelen bijeen te vergaren om de situatie in dit oude gesticht aan de Annastraat te verbeteren. Er zijn plannen om een aantal percelen aan de Geerweg aan te kopen en het gesticht te moderniseren en uit te breiden, ook zijn er plannen om de grote tuin op te nemen in de behandelwijze voor deze zwakzinnigen, zodat zij daar rust vinden in een natuurlijke omgeving. De plannen zijn er wel, maar de uitvoering laat nog op zich wachten.”
“ Dank u wel voor dit kijkje achter de schermen, dominee, maar wij zullen toch met een besluit moeten komen. Ik acht het, “ zei de voorzitster, “ van belang dat de jongeman Van Mannekes in het gesticht wordt opgenomen ter voorkoming van meerdere ongelukken in het gezin. Ik zal mijn echtgenoot hierop aanspreken, zodat hij een aanbeveling kan doen bij het college van regenten. En u dominee, wat doet u?”
“ Ik zie zelf ook geen andere oplossing. De dienstmeid is te belangrijk voor het functioneren van dat gezin om haar daar weg te halen. Ik ben dus ook voor plaatsing van deze jongeman in het gesticht. Ik zal van mijn kant het college, de kerkenraad en de Kamer van Charitate benaderen.”
“ En Mienette, zou jouw moeder of jijzelf, boer Van Mannekes willen gaan polsen of hij begrip kan opbrengen voor deze uithuisplaatsing van zijn zoon? Ja? Dan is dit onderdeel van de vergadering afgehandeld.”
Mienette maakte de noodzakelijke notities in het notulenboek van deze vergadering en volgde de gesprekken, die zich vervolgens aandienden.

De agenda van deze vergadering was dit keer niet zo lang en na een aantal besluiten en antwoorden op vragen werd de vergadering om half vier die middag beëindigd. De dames Stipriaan en Nijgh verlieten, na het sluiten van de vergadering, de consistoriekamer, terwijl Mienette nog even met de dominee achterbleef om haar aantekeningen en notulen nog wat bij te schaven.

“ Dominee,” zei Mienette, nadat zij haar paperassen en het notulenboek op elkaar had gestapeld, “ dominee Moerman is de laatste tijd vaak verhinderd. Heeft hij geen belangstelling meer voor ons werk?”
“ Ach nee, mejuffrouw v.d. Chijs. Ds. Moerman is een druk bezet man. Hij is lid van diverse organisaties, die het belang van onze kerkgenootschap behartigen. Ook geeft hij vaak uitvoering aan de bezorging van allerlei drukwerken van zijn hand, zoals geschriften en traktaten, die hij in ons pension voorbereid voor distributie.”
“ Is de dominee eigenlijk wel eens geëngageerd geweest? Ik hoor hem er nooit over spreken.”
“ Nee, wat dat betreft zijn wij beiden onderhand verstokte vrijgezellen geworden. Maar ik weet wel dat, niet zo erg lang geleden, ongeveer een jaar, de dominee kennis heeft gehad aan een zekere Madeleine. Op zekere dag arriveerde er een dame, die op doorreis was naar Parijs en toen Delft aandeed om hem te bezoeken. Maar op dat moment was hij niet in Delft. Ik heb toen die dame in kwestie, Louise was geloof ik haar naam, te woord gestaan. Zij had zich gemeld bij ons pension ’t Laersje’ waar ik toevallig wel aanwezig was. Zij vroeg mij toen waar de dominee was en ik antwoordde haar; “ Waarom bent u eigenlijk langsgekomen u weet toch dat hij met Madeleine gaat! Hij houdt zielsveel van haar,” zei ik tegen die Louise waarop zij antwoordde; “ Ik zou niet van hem gehouden hebben als hij mij ontrouw was geweest.”
We bleven zo een tijdje daar praten bij de Touwbrug. We stonden boven het water van de Koornmarkt gebogen terwijl we tegen de brugleuning aanleunden. Ik zag toen haar treurende gezicht, dat glinsterend verlicht werd door de weerkaatsing van het zonlicht in het grachtwater.
“ Bent u nooit eerder verliefd geweest?’ vroeg ik haar.
“ Nooit!!”
De overtuiging, waarmee zij dit woord uitsprak gold, volgens mij, zowel het verleden als de toekomst.
“ Eens komt u de ware wel tegen,” zei ik haar om haar wat op te beuren.
“ Ik heb wel eerder geprobeerd iemand lief te hebben, maar niemand was zo charmant als hij.”
“ Wat ik vervolgens tegen haar zei, Mienette, had ik achteraf gezien beter niet kunnen zeggen. Ik zei; “ Als u wat langer in Parijs was gebleven, had hij u zeker opgezocht. Daar twijfel ik niet aan.”
Ik vertelde haar dat ik beroepsmatig met veel mensen in contact kwam en dat ik nogal veel hoorde.
Plots zei zij; “ U denkt toch niet dat u de enige ben die hem kent? Wilt u nu zeggen dat er nog andere vrouwen in het spel zijn?”
“ Dat weet ik niet precies,” zei ik en ik haalde mijn schouders op, “ maar als u er op staat wil ik wel wat preciezer zijn.”
De stilte die daarop volgde was pijnlijk.
“ Dank u wel, dat u mij dit verteld hebt,” zei ze.
Haar woorden werden door een nauwelijks ingehouden snik weggevoerd. Zonder nog een woord te zeggen, draaide ze zich van me af en zonder te groeten liep ze snel weg, langs het donkere water van de gracht, richting Breestraat. Ik heb haar daarna nooit meer gezien.
“ O,” zei Mienette, die onder de indruk was, “ dat is een indringend verhaal.”
Mienette pakte haar bundeltje paperassen op om ze in haar varkensleren tas te doen, maar door een onhandigheid gleed de map met de losse vellen papier uit haar handen en die bedekten, al dwarrelend, de vloer van de consistorie.
“ O, hemeltje lief,” riep Mienette geschrokken uit.
De dominee aarzelde geen moment, liet zich op zijn hurken zakken en verzamelde geduldig het ene na het andere vel, terwijl Mienette de bijeen vergaarde vellen weer op volgorde trachtte te leggen.
“ O, wat dom van mij, dominee. Nu bezorg ik u veel last.”
“ Het geeft niets,” zei de dominee glimlachend, terwijl hij opstond om de laatste verzamelde vellen aan Mienette te overhandigen.
“ Nooit was hij zo dicht bij haar geweest!” flitste het door zijn hoofd, “ altijd was er een tafelbrede afscheiding tussen hem en haar. Nu of nooit,” dacht hij bij zichzelf.

Terwijl hij de laatste vellen aan haar gaf pakte hij Mienette zachtjes beet aan haar linker bovenarm. Zij voelde haar hart sneller kloppen. Plotsklaps voelde zij zijn warme adem over haar gelaat strijken en voelde zij zijn lippen, zo gloeiend en warm, hartstochtelijk op haar lippen drukken. Haar bloed steeg haar naar de wangen, die zich vervolgens tot een roze blos vormden.
Woedend bliksemden haar bruine ogen en zij snauwde hem toe; " Dominee, wat doet u nu!!"
Meer woorden wist zij op dat moment niet te vinden, zij wist niet te reageren op deze voor haar onmogelijke situatie. En ineens, als een plotselinge ingeving, pakte zij haar bijeen geraapte vellen papier op en propte deze in haar tas. Zij keek de dominee niet meer aan en in haar drift pakte ze haar mantel van de kapstok en maakte aanstalten om te vertrekken. Voordat zij de deurknop beetpakte, keek zij hem aan onmachtig haar ontroering te verhullen. Hij keek haar hoopvol aan. Hij bekeek haar met een glimlach, die zo innig en zacht was, dat zij haar woede voelde wegsmelten.
" Mienette," zei de dominee, " ik hou werkelijk zielsveel van je."
" Waarom zo boos, Mienette?" vroeg hij met een vleiende stem, " heb ik zo'n grote zonde begaan?"
" Jazeker! U heeft er het recht niet toe!" hernam zij fier bij de herinnering aan die onverwachte kus, die haar half weelde en half smaad had gebracht. Zij wachtte een moment, hoe hij zich zou verontschuldigen. Hem eraan te laten denken, dat hij haar gekust had zonder dat hij daar het recht toe had. Maar hij verontschuldigde zich niet; voor hem had deze kus een diepere betekenis gehad. Zelfs nu verontschuldigde hij zich in het geheel niet nu zij het besluit had genomen te vertrekken.
" Maar als ik je nu, Mienette, dat recht eens vroeg? Als ik nu voor altijd dat recht van jou zou willen ontvangen? Zou dat dan ook een zonde van mij zijn?"
Op de drempel van de deuropening staand draaide zij zich half om en keek hem aan.
" Ik begrijp u niet," murmelde zij bijna onhoorbaar.
" Begrijp je niet dat ik je vraag van mij te willen houden? En zoveel van me te willen houden om mijn vrouw te worden? Mienette, ik wordt gek van verlangen naar je. Mijn hele leven wil ik aan jou offeren."
Zij bloosde nogmaals, haar lippen trilden. Weer voelde zij de bekoring van haar zwakte en weekheid. Zij voelde ook dat het mooi zou zijn om zich zonder enig verzet in zijn armen te vlijen. Maar haar weerspannigheid vlamde op, zijn vraag rukte haar een blinddoek van haar ogen en zij zag hem opeens zoals zij hem altijd al had gezien; egoïstisch en ijdel.
" U meent dat niet, dominee!" antwoordde zij hard en fel, terwijl zij haar hand door haar haar streek.
" Meen ik dat niet?" riep hij geschokt uit en keek haar angstig en ontredderd aan.
" U meent het misschien op dit moment, dat u het zegt, maar u meent het zeker niet op andere momenten. Dan verbeeldt u zich wat voor mij te voelen."
Haar stem klonk ironisch en vinnig. Zo had hij haar nog nooit horen spreken. Hij wist een moment niet wat hij haar zou antwoorden.
" Denk je er geen moment aan, Mienette, dat je mij pijn kan doen met zo'n opmerking?"
" Het zou mij spijten, dominee, als dat zo was," antwoordde zij zonder zich door een bijna niet te bedwin-gen opwelling van zachtheid te laten meeslepen.
" Maar denkt u niet, dat u mij beledigd hebt met het geven van een zo onverwachte kus?"
" Ik had die vraag toen al op mijn lippen, Mienette! Is die wedervraag van jou het enige antwoord dat ik krijg?"
Zij zweeg een ogenblik.
" Ik kan u geen ander antwoord geven, dominee. Ik kan het niet. Geloof me, ik ken u misschien beter dan u uzelf kent. U houdt niet zo van mij, als ik zou willen dat een man van me hield. U mag me graag. U verbeeldt zich misschien verliefd op mij te zijn, maar u houdt te veel van uzelf om veel van een ander te kunnen houden!"
" Mienette, je kent me dus wel heel goed!" zei hij bitter en zijn mondhoeken trilden onder zijn emoties.
" Laten wij vrienden blijven!" antwoordde zij en stak haar hand naar hem uit, wij zouden niet gelukkig zijn met elkaar en eens zult u me dankbaar zijn dat ik nu uw aanzoek weiger."

“ Een dergelijk gemaakte afwijzing strookt niet met de werkelijke gevoelens die u voor mij voelt. Toe Mienette, wees eerlijk tegenover mij en jezelf. Ik hou van je en ik wil mijn leven met jou delen.”
Hij nam haar uitgestoken hand niet aan en zij voelde zich genoodzaakt deze onaangeraakt terug te trekken.
“ Je kent me dus heel goed!” herhaalde hij bitter, “ Ik wist niet dat je mijn karakter zo goed bestudeerd had. En ik wist ook niet dat ik zo’n nauwkeurige studie waard was.”
“ Men heeft echt niet veel mensenkennis nodig om u te doorgronden,” antwoordde Mienette uit de hoogte en enigszins schamperend.
Op dat moment haatte Mienette zichzelf om haar kilheid, maar het was haar onmogelijk dat nu te laten blijken.
“ Je bedoelt dat ik te kort geschoten ben!” zei de dominee teleurgesteld, “ geloof me, Mienette, je vergist je!”
Er klonk iets dreigends in zijn stem en zij zweeg nogmaals.
“ Maar je zei daarnet,” vervolgde de dominee zachtjes, “ dat je me niet geloven kon, als ik mijn liefde jou zou verklaren. Zeg me nu oprecht, Mienette, wat zou het je waard zijn als je dit wel kon geloven? Als ik mijn best deed zodat je het kon geloven?”
Hij zag de verwarring op Mienettes gezicht.
“ Zeg het me, Mienette!” drong hij aan.
“ Als ik het kon geloven, dan zou ik meelij met u hebben. Maar nu geloof ik dat u spoedig over uw verdriet heen zal zijn en daarom heb ik u gevraagd goede vrienden te blijven.
Hij zweeg; verpletterd onder haar minachting, inwendig woedend over haar kwetsende woorden.
Langzaam keerde hij zich van haar af.
“ Goed,” zei hij, bijna kalm, “ laat het zo dus maar zijn.”
Mienette herpakte zich, stapte van de deurdrempel af en trok de deur achter zich dicht.

Emotioneel geraakt liep Mienette met driftige pas naar haar huis. Theresa, die de deur voor haar opende, begroette haar doch Mienette zei niets terug. Theresa nam haar mantel aan, waarna Mienette, zonder een woord met haar te hebben gewisseld, naar de salon ging. Daar vond ze haar moeder bezig met een van haar vele handwerken.
“Moeder, “ zei Mienette, zodra ze de salon binnenliep, “ ik heb nu zoiets vreselijks meegemaakt. U zult het niet geloven. De dominee heeft mij gezoend!”
“ Wat zeg je nu, Mienette? Heeft de dominee jou avances gemaakt?”
“ Zeg dat wel! En hoe! Hij heeft mij, zonder dat ik hem daar toestemming voor heb gegeven, gezoend. Wat vind u daar nu van? Het is toch uiterst onfatsoenlijk om zo iets te doen?”
“ Ja, dat wel, Mienette. Maar de dominee geeft hiermee wel aan dat hij zeer op je gesteld is.”
“ Aangeven? Op me gesteld zijn? Dat doe je toch niet zo! Dat is toch onbehoorlijk, je zo egoïstisch op te dringen!”
“ Heeft hij je vernederd? Dat kan ik me niet voorstellen. Een man is altijd geneigd een vrouw aan te willen raken. De dominee heeft zijn gevoelens voor jou emotioneel kenbaar gemaakt. Wat heeft hij je gezegd?”
“ Hij vroeg, na die zoen, of ik zijn vrouw wilde worden. Maar om deze vertoning heb ik hem afgewezen!”
“ Alweer, Mienette. Die man doet zoveel moeite voor jou en toch wijs je hem telkens af!”
“ Ja, hij heeft het recht niet mij op deze manier te bejegenen. Ik heb hem dat niet toegestaan en ik ben ook niet van plan om daarop terug te komen. Hij moet zich op een fatsoenlijke manier tegenover mij gedragen. Ik ben toch niet een of andere straatmeid bij wie je dergelijke kunstjes kunt uithalen!”
“ Ach Mienette. Oordeel toch niet zo hard. Zijn bedoelingen zullen waarschijnlijk wel eerlijk zijn. Je moet je wat meer openstellen voor de dominee. Hij mag je heel graag, dat blijkt maar weer.”
“ Ik heb hem aangeboden vrienden te blijven, hij heeft mijn uitgestoken hand genegeerd! Wat moet ik daaruit opmaken?”

“ Waarschijnlijk vindt hij de positie van vriend te min en koestert hij diepere gevoelens voor jou. Denk er toch eens over na, Mienette. De dominee kan een heel goede partij voor jou zijn.”
“ Er over nadenken!! Ik ben daar klaar mee, en als u collaboreert met de dominee, omdat u mij zo graag getrouwd ziet, dan heeft u het helemaal mis. Ik laat me niet dwingen! Door niemand!”
Driftig pakte Mienette het stapeltje post van de taboeretten, keek haar moeder kwaad aan, draaide zich om en liep, zonder nog iets tegen haar moeder te zeggen, de salon uit rechtstreeks naar haar zitkamer op de eerste etage.
“ Diepere gevoelens! Hij wil mij claimen, niet meer en niets minder!”
Aldus mopperend betrad Mienette haar zitkamer, nam plaats in een fauteuil en zette zich ertoe haar post door te nemen. Een aantal brieven waren gericht aan het secretariaat van de liefdadigheidsvereniging, een brief was afkomstig van haar oom Daniël en de laatste brief bezat het beeldmerk van het koninklijk huis. Deze brief trok direct Mienettes aandacht.
“ Ach, kijk nu eens. Een brief van het kabinet van de erfprinses,” dacht Mienette bij zichzelf.
Mienette opende de brief en zag dat het een uitnodiging was met de volgende tekst;

29 octobre 1840

Hierbij heeft de ondergetekende de eer om namens het koninklijk huis

Mejuffrouw A.M.M. van der Chijs

Uit te nodigen voor het bijwonen van de doopplechtigheid van
ZKH de prins der Nederlanden Willem Nicolaas Alexander Frederic Karel Hendrik van Oranje

De doopplechtigheid zal worden gehouden a.s. vrijdag 4 november om 15.00 uur in de Kloosterkerk te
's-Gravenhagen

I.o. van ZKH de heere prinse van Oranje en HKH mevrouw de prinsesse van Württemberg

De baronesse Mll Von Knobelsdorff van de Gelder
Dame du Palais

P.S. Een biljet van toegang is bijgesloten.

Een warme gloed in haar gemoed maakte zich meester van Mienette en verjoeg de daar genestelde kilheid van die middag.
“ O, Wat mooi! Dat ik dat mag meemaken! Snel aan moeder vertellen,” flitste het door haar hoofd.
Mienette was haar onvrede met haar moeder plotseling vergeten, snelde naar beneden, naar de salon om het vreugdevolle nieuws te vertellen.
“ Moeder, moet u nu eens kijken wat ik met de post heb gekregen! Een uitnodiging voor het bijwonen van de doopplechtigheid van het kleine prinsje. Geweldig, vindt u niet?”
Mienettes moeder keek haar dochter met een zacht glimlach aan, gewend was ze geraakt aan die plotselinge ommezwaaien van de gemoedsstromingen van haar dochter.

“ Dat is zeker leuk voor je, Mienette. Wanneer zal de doopplechtigheid plaatsvinden?”
“ Op vier november, in de Kloosterkerk in Den Haag. O, moeder, ik verheug me er nu al op om prinses Sophie weer eens te zien. Het is alweer zo’n tijd geleden. Maar ze is me toch niet vergeten!”
“ Moeder,” vervolgde Mienette al haar rancunes van daarvoor vergetend, “ ik blijf nu gezellig bij u thee drinken en ik zal u ook de hele avond gezelschap houden. Zo gelukkig ben ik op dit moment.”
Mienettes moeder glimlachte nog eens, schelde voor de thee om vervolgens haar haakwerkje weer op te pakken. De rest van de middag werd er gezellig gekeuveld door moeder en dochter over van alles en nog wat, dat verband hield met de gebeurtenissen aan het hof.

Een prinselijke doopplechtigheid

Begin november 1840 kenmerkte zich door zware najaarsstormen waarbij de kustprovincies geteisterd werden door een noordwesterstorm. De storm hield al drie dagen aan en had nu, op 4 november, zijn hoogtepunt bereikt. Op deze dag zou Mienette, en vele andere genodigden, zich voorbereiden om de doopplechtigheid van de eerste zoon van erfprins Willem en erfprinses Sophie, mee te maken. Met de hulp van haar moeder en het dienstmeisje Theresa, had Mienette zich in de voorgeschreven kleding, 'une toilette demi-montante', gestoken om naar Den Haag, waar de doopplechtigheid zou plaatsvinden, af te reizen. Op haar biljet van toegang was niet alleen het kledingvoorschrift vermeld maar ook de mededе-ling, dat de genodigden een uur voor de plechtigheid zou beginnen, aanwezig dienden te zijn in de Kloosterkerk. Na het middageten was zij vertrokken met een koets zonder vergezeld te worden door een chaperonne.

Terwijl de koets de Haagweg afreed en de wind meedogenloos aan de carrosserie rukte, overdacht Mienette de onregelmatige contacten, die zij dit jaar met de erfprinses had gehad. Zij trachtte zich voor te stellen hoe de erfprinses geleden had onder haar ziekte en zwangerschap. Mienette vatte een zekere medelijden op voor de erfprinses, die zo eenzaam in alle gelatenheid haar kruis had moeten dragen.

" Vanaf het eerste begin, toen Sophie zich in Holland vestigde," dacht Mienete bij zichzelf, " heeft zij zich onuitgesproken triest gevoeld. Zij arriveerde in een vreemd land met voor haar vreemde gewoonten. Zij werd geconfronteerd met een taal, die zij nog onvoldoende beheerste, ze had een opvliegende en onbetrouwbare echtgenoot en een schoonmoeder, die haar niet kon luchten of zien."

" Tja," dacht Mienette mijmerend, " door de heersende hofcultuur is zij volledig afgezonderd en uitgesloten geweest van elk sociaal leven. Ik weet dat zij graag had willen gaan studeren, maar dat is haar op allerlei manieren onmogelijk gemaakt. Ze leeft nu geïsoleerd in dat kille en grauwe paleis aan het Plein. Zij beleeft alleen nog plezier aan personen, die haar af en toe, opzoeken om het contact met haar te onderhouden, zoals ik."

" Wat is dat toch allemaal raar gegaan," dacht Mienette, " toen Sophie, eind 1839, in verwachting raakte, ontwikkelde zich bij haar een enorme drang om Den Haag te ontvluchten, ver weg van het Haagse hofleven. Zij heeft mij verschillende keren verteld dat zij richting Delft wilde gaan om twee redenen. Ten eerste omdat in die richting de reis naar haar geboorteplaats Stuttgart begint en op de tweede plaats omdat in Delft de vorstelijke graven van het koninklijk huis van Oranje zich bevinden. Eens zou zij, dat wist ze zeker, daar bijgezet worden in haar laatste rustplaats. Naar Delft gaan had voor haar een bevrijdende betekenis. Ondanks veelvuldig geuit bezwaar reisde zij toch, tijdens haar zwangerschap, naar het Midden-Oosten. Daar heeft zij de oudheden van Alexandrië, Cairo en Jerusalem bezocht. Ze heeft daar, geïnteresseerd als ze is in kunst en geschiedenis, alle musea en monumenten van Egypte en Palestina bezocht. Zij heeft op 19 maart aan mij geschreven dat zij een maand in Cairo is geweest en dat ze zich goed had vermaakt. Zij vond de stad prachtig Oosters en pittoresk, vooral de moskeeën en de piramiden hebben een grote indruk op haar gemaakt."

Mienette keek door het raampje naar buiten, naar de grauwe wereld langs de Haagweg.

" Eind april keerde Sophie weer terug in Holland," overdacht Mienette de jongste geschiedenis, " toen werd ze ziek en moest ze rust houden. Het was liefdevol van haar schoonvader dat zij in die periode het buitenverblijf 'Zorgvliet' tot haar beschikking kreeg. Hier zou ze in alle rust, in het park en onder het toezicht en goede zorgen van haar goede vriendin Charlotte von Baur, kunnen herstellen. Dacht men. Ondanks haar ziekte drong zij er bij haar schoonvader voortdurend op aan Stuttgart te mogen bezoeken. Toen deze zijn toestemming gaf, werd deze, door toedoen van haar schoonmoeder, weer ingetrokken."

" Het is toch een onmogelijke situatie, waarin Sophie zich bevindt," concludeerde Mienette.

“ En dat het nog zeven weken zou duren, dat Sophie alleen op ‘Zorgvliet’ met haar verzorgenden verbleef, voordat zij alsnog toestemming kreeg om met haar echtgenoot erfprins Willem, de reis te mogen maken! Dat is nog het ergste van alles,” dacht Mienette enigszins gepikeerd.
“ Het is gewoon gemeen spel van haar schoonmoeder, kroonprinses Anna Pavlovna, zij heeft zelf het gerucht verspreid dat Sophie niet van Holland houdt en het land wilde ontvluchten. Haar schoonvader wordt zo sterk beïnvloedt door zijn vrouw. Zij wilde niet dat Sophie in haar positie op reis zou gaan.”
“ Maar dat is toch Sophies eigen vrijheid?” vroeg Mienette zich in gedachten af.
“ Voor Sophie zelf staat het onomstotelijk vast dat haar kind alleen gezond en sterk wordt, als zij zich in de cultuur en de zuivere lucht van haar geboortestreek zou kunnen onderdompelen. Daarom heeft zij zich met Willem eind mei ingescheept zich in Rotterdam om twee dagen later in Mannheim weer van boord te gaan. Zij heeft mij toen geschreven dat de lente nog nooit zo schitterend was als die dag, dat zij weer voet zette op Duitse bodem. In Mainz werden zij, Sophie en Willem, opgewacht door haar zuster Marie, die sinds een aantal weken getrouwd was. Op enige afstand van Stuttgart werden zij opgewacht door haar vader, koning Wilhelm van Württenberg. Bij hem trokken zij in, in het paleis’ Das Neues Schloss’. Daar heeft Sophie zes schitterende weken beleefd te midden van haar vrienden en kennissen, en vooral met haar neven de Bonapartes. Ja, haar echtgenoot Willem verbleef graag in het gezelschap van de Bonapartes, die hij graag mocht. Het stond Sophie ontzettend tegen om weer terug te gaan naar Den Haag en daar haar leven aan het hof weer op te pakken. Toen ze weer terug kwam in het kleine buitenverblijf in park ‘Zorgvliet’ verviel Sophie weer in somberheid en werd ze zelfs depressief. Het werd haar verboden te gaan wandelen in het park. Zij heeft de haar resterende dagen van haar zwangerschap merendeels binenshuis doorgebracht. Gesteund door haar hartsvriendin, Charlotte, die zelf ernstig ziek was, en haar telkens wist op te beuren en urenlang voor haar piano te spelen. Vlak voordat haar kraamtijd begon, heeft Charlotte te kennen gegeven naar Stuttgart te willen vertrekken.”

Op 4 september beviel Sophie van haar zoon, die zij, ter onderscheid van de vele Willems in de familie, Wiwil noemde. Het kind werd door twee getuigen en de vader aan de ambtenaar van de burgerlijke stand, Dhr. v.d. Wijnpersse, getoond, waarna de geboorte akte werd opgemaakt. De ondertekenaars waren de minister van Justitie, Cornelis Felix van Maanen, en de minister van Buitenlandse zaken, Johan Gijsbert baron Verstalk van Soelen. Na alle officiële geboortezaken wilde Sophie met alle geweld haar kind aan haar familie in Stuttgart laten zien. Dezelfde maand vertrok zij nog voor een bezoek aan haar vader en familie, waardoor de doopplechtigheid verschillende malen moest worden uitgesteld. In deze periode maakte koning Willem I zijn abdicatie bekend.

(Bron; Koninklijk huisarchief Den Haag)

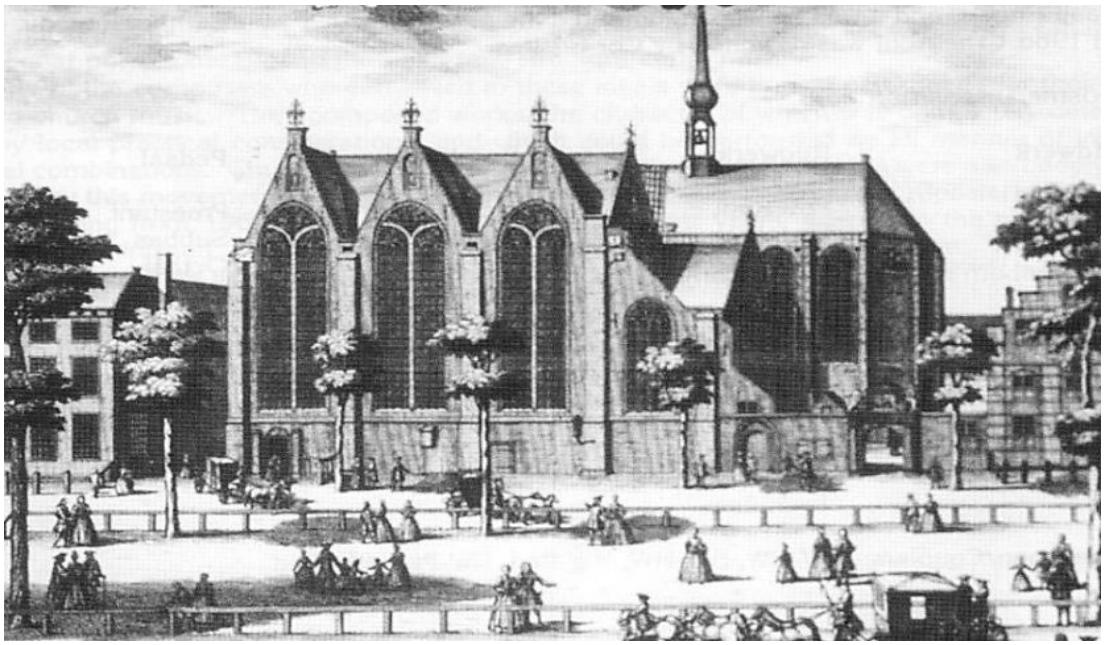

Kloosterkerk Den Haag

Inmiddels was de koets voor de Kloosterkerk gearriveerd en werd voor de kerkdeur gemanoeuvreerd, waarna Mienette werd ontvangen door de kamerheer ceremoniemeester, de graaf Van Limburg Stirum-Noordijk. Hij begeleidde Mienette, die angstvallig haar hoedje behoedde voor wegwaaien, de kerk binnen, waar zij plaats mocht nemen in de voor genodigden gereserveerde stoeltjes aan de zijkant van het spreekgestoelte. Mienette zat op de laatste rij van deze stoeltjes, ver verwijderd van die plaatsen, die gereserveerd waren voor vorstelijke personen, familieleden en hofhouding. Voor de spreekstoel stonden de ruimere stoelen voor de leden van de koninklijke familie. Gedurende een uur, voordat de doopplechtigheid begon, werden nog diverse hoogwaardigheidsbeklederds de kerk binnen geleid, totdat de ceremoniemeester bepaalde dat meer bezoek niet meer werd toegelaten en daarna betrad de koninklijke familie de kerk om plaats te nemen.

Vooraan zaten zij dan de koninklijke familie; Koning Willem I, de kroonprins en zijn vrouw Anna Pavlovna, de erfprins met zijn vrouw Sophie met naast hen de andere kinderen van de kroonprins en de broer van de koning, Frederik. De koning had op 7 oktober officieel troonsafstand gedaan ten gunste van zijn zoon de kroonprins, die binnenkort, op 28 november, in de nieuwe kerk in Amsterdam ingehuldigd zou worden.

Buiten dromde de menigte nieuwsgierigen samen, die de storm weerstonden, langs de route, die de stoet zou volgen. De mensen hoopten een glimp op te vangen van het jonge prinsje, dat in een koets met de groot meesteresse, de barones Von Knobelsdorff van Gelder, werd gedragen. Mienette hoorde het gejuich opstijgen. Eerst ver weg maar naarmate de stoet dichterbij kwam zwol het gejuich aan om tenslotte het geroezemoes in de kerk de overstemmen. Het volk, dat zich langs de Houtstraat, het Toernooiveld en het Lange Voorhout had opgesteld, zag een korte stoet, waarin de koets met het prinsje en de grootmeesteresse werd voorgetrokken door zes paarden en geflankeerd werd door vier lakeien aan elke kant van de koets. Deze koets werd vooraf gegaan door een koets met vier kamerheren van de erfprins en prinses. De stoet werden ingeleid door een commando cavalerie en gesloten door een tweede commando cavalerie. Nadat de grootmeesteresse, die het kind op een kussen droeg, samen met de ouders door de minister van staat, baron van Pallandt en de Kerkenraad officieel in de consistorie waren ontvangen, werd het ouderlijk paar onder het gejuich van ‘Leve Oranje’ en een driewerf ‘Hoera’ naar hun zitplaatsen voor de preekstoel geleid, waarna de gebedsdienst begon.

Mienette ervoer de gebeurtenissen als enorm indrukwekkend en zat als het ware aan haar stoeltje gekluisterd om het vervolg van de doopplechtigheid mee te maken.
De dominee, Drs. Van der Broek, nam plaats achter het katheter, het geroezemoes verstomde, waarna de dominee de gebedsdienst opende met de woorden;

“ In de naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes
zij onze Christelijke samenkomst en geheel de plechtstatige
Godsdienstoefening van deze ure. Amen”

Vervolgens nodigde de dominee de aanwezigen uit tot het zingen van psalm honderd, het eerste en het vierde vers. Onder de klanken van het oude orgel zette de aanwezigen het gezang in;

“ Juicht aarde! Juicht alom den Heer!
Dient God met blijdschap, geeft Hem eer!
Komt, nadert voor Zijn aangezigt!
Zingt Hem een vrolijk lofdicht!

Want goedertieren is de Heer.
Zijn Goedheid eindigt nimmermeer.
Zijn trouw en waarheid houdt haar kracht,
tot in het laatste nageslacht!”

De dominee vervolgde de dienst met het voorgebed, terwijl de aanwezigen aandachtig luisterden.

> *“ Ons juichend psalmgezang klinkt op tot Uwe kroon, o Allerhoogste!*
> *Door wien de Koningen regeren. Wij aanbidden met dankzegging Uw*
> *Altijd wijs en goedertieren bestuur over de aarde en hare bewoners,*
> *over Nederland en over het Vorstelijk Stamhuis dat……..*

Mienette hoorde het voorgebed aan. De dominee putte zich uit in een lofzang op het koningshuis en riep de steun en toeverlaat van God in tot bescherming van de pasgeborene en zijn ouders. Vervolgens las de dominee een tekst uit boek 2 Samuel VII vers 16, waarop hij zijn daarop volgende preek baseerde.

Tijdens de preek dwaalde, zoals gewoonlijk, Mienettes aandacht af en bekeek zij deze statige, wit gepleisterde kerk met indrukwekkende gedenkborden, wapenborden en het eenvoudige orgel. Mienette liet haar ogen dwalen over de pas gebouwde koninklijke loge in de wand, die het koor van het schip scheidde en nu bij deze plechtigheid, onbezet was. Mienette vond de inrichting van de kerk sober, bijna te sober voor een dergelijke gebeurtenis als de doopplechtigheid van een prins van Oranje. Er was geen enkele versiering te vinden, met uitzondering van een drietal vazen met grote mooie boeketten rondom het preekgestoelte. Een rukwind deed de kerk op haar grondvesten sidderen, terwijl een klein ruitje uit een raam werd geblazen en kletterend, op de grond achter het koor van de kerk, in gruzelementen viel.

> *Deze kerk kent een turbulente geschiedenis. Graaf Aalbrecht schonk in 1393 de grond, waarop het klooster en de kloosterkerk zou worden gebouwd, aan het Amsterdamse St. Andrieskloosters, dat het vervolgens uitbesteedde aan de dominicaner paters uit Utrecht. Deze paters begonnen in 1404 met de bouw van het klooster en een kleine kloosterkerk. Later, in 1540, werd de kerk aan de zijde van het Lange Voorhout uitgebreid met een zijbeuk en dwarskapellen. Tijdens de beeldenstorm in 1566 werd er veel in de kerk vernield en moesten de dominicaner monniken in 1574 vluchtten. In 1583 werd de kerk en het klooster grotendeels door de bevolking gesloopt om het gebrek aan hout en stenen te verlichten. In 1589 werd in het restant van het klooster een geschutgieterij opgericht voor de productie van bronzen kanonnen. Vanaf 1617 werd de Kloosterkerk weer in eer hersteld en deed het vele jaren dienst als gebedshuis voor de Oranje vorsten. De kerk kreeg in de volksmond de naam ‘Prinsenkerk’ nadat Prins Maurits de kerk aan de contraremonstranten had geschonken en zijn broer Frederik Hendrik in 1625 in deze kerk met Amalia van Solms trouwde. Met het kloostergebouw liep het veel minder goed af, op 3 november 1690 ontplofte het in het klooster gevestigde kruithuis, waardoor het klooster werd vernietigd. Slechts een muur stond daarna nog overeind, een muur, die tot op de dag van vandaag te bezichtigen is.*

Inmiddels had een aantal leden van de koninklijke familie zich met de dopeling verzameld voor het doophek. Daar stonden nu 3 generaties Willems van Oranje met het kind, dat door de ouders ten doop werd aangeboden. De erfprins had het kussen, waarop het prinsje lag, overgenomen van de groot meesteresse, naast hem stond zijn vrouw Sophie.

Op dat moment schrok Mienette op uit haar dromerijen, doordat de dominee met een stemverheffing de doopplechtigheid inleidde;

> *“ Heil u, doorluchtige ouders! Heil u koninklijk geslacht en*
> *Heil ook het dierbare Vaderland; als het U mag gegeven worden*
> *door leer en voorbeeld, deze Uwen eerstgeborene, niet alleen*
> *in alle vorstelijke deugden, maar ook in echt Godsdienstige en*
> *zuivere Christelijke beginselen op te voeden.”*

Vervolgens las de predikant het doopformulier voor en na de beantwoording van de drie vragen door de vorstelijke doopgetuigen werd de volgende zegenwens door de predikant uitgesproken;

" De Almachtige en Genadige God sterke U, hoogst aanzienlijke ouders en doopgetuigen, om getrouw te zijn aan Uwe Verbintenis. Hij verlenge de dagen Uwes levens, om deze erfzoon van Uw Geslacht te zien opwassen tot blijdschap van uw hart, tot roem van uw Huis, tot heil van heel Nederland, en dan ook tot een sieraad der Gemeente, tot ene Eere van Christus en enen Erfgenaam van het Koninkrijk der Hemelen! Het zij zo!!"

Toen doopte de predikant het nu zacht huilende kind en noemde, terwijl de erfprins ernstig ontroerd raakte en een traan over zijn wang liep, de namen van het jonge prinsje; Willem, Nicolaas, Alexander, Frederick, Karel, Hendrik onder het uitgieten van het heilige doopwater over het voorhoofd van het kleine prinsje. Vervolgens sprak de dominee zijn zegen uit;

" De genade van onzen Heer Jezus Christus, de liefde Gods en de gemeenschap des Heiligen Geestes zij en blijve op deze Vorstelijke Dopeling; en dat Doopsel worde eenmaal in het gelovige harte, ene bronwel van vertroosting en van hope des eeuwigen levens! Amen."

(Bron; Koninklijk huisarchief Den Haag)

Het laatste woord van deze zegenrede werd door iedere aanwezige tegelijk met de dominee uitgesproken, waarna de hij de dienst vervolgde met het nagebed en de dienst afsloot met het zingen van het zes en negentigste gezang en het uitspreken van de zegen ter wegzending van alle gelovigen.

Nu de plechtigheid was beëindigd, verlieten de leden van de koninklijke familie als eersten, de Kloosterkerk, nadat de dominee in de consistorie het doopbewijs aan de jonge ouders had overhandigd. Vervolgens liep de kerk langzaam leeg, waarbij talrijke genodigden zich naar hun koetsen begaven om deel te nemen aan de koninklijke, receptie die op het paleis het Plein zou worden gehouden. Ondanks het miserabele weer stonden er ook nu, na de doopplechtigheid, talloze mensen langs de route om hun vorstenhuis toe te juichen. De stoet, die nu aanmerkelijk langer was geworden door het aansluiten van diverse rijtuigen van de andere leden van de koninklijke familie, vervolgde nu een route, die over de Kneuterdijk, De lange Voorhout, de Korte Vijverberg, langs het Plein voerde om tenslotte voor het paleis van de erfprins van Oranje te eindigen. Vanaf het moment, dat de koninklijke familie de kerk had verlaten klonk er een langdurig salvo van honderd en een kanonschoten.

Inmiddels had Mienette ook de uitgang van de kerk bereikt toen zij plotseling op de schouder werd aangetikt. Verrast keek zij om en bemerkte het lachende gezicht van Maria van den Bosch.
" Zo, mejuffrouw van der Chijs. Bent u ook uitgenodigd voor deze doopplechtigheid!"
" Jazeker, mejuffrouw v.d. Bosch. Doch ik zal u helaas spoedig weer moeten verlaten, omdat ik geen vervolgbiljet heb ontvangen."
" Gaan verlaten?" vroeg de ander met stijgende verbazing.
" Bent u dan niet uitgenodigd voor de receptie op het Plein?"
" Neen," antwoordde Mienette enigszins bedremmeld.
" Hebt u echt geen voucher gekregen om aanwezig te zijn bij de receptie? Wat vreemd is dat. Maar niet getreurd, ik heb wel een biljet van toegang en ik loods u wel door de bewaking. Gaat u maar met me mee."
De beide jonge vrouwen verlieten het voorportaal van de kerk, drukte hun hoedjes met de hand goed stevig vast op het hoofd, terwijl zij hun paraplu's opstaken. Mienette volgde Maria, die haar al snel bij een gereedstaande koets bracht.
" Stapt u maar in, mejuffrouw v.d. Chijs," zei zij, terwijl zij de koetsier wenkte om hen behulpzaam te zijn.

Toen het duo eenmaal in de koets zat proestte Maria het uit van het lachen; “ O, Mienette, ik mag je toch wel zo noemen, wat zal mijn vader op zijn neus kijken als wij met de koets zijn vertrokken. Het is ook zijn eigen schuld. Hij komt altijd zoveel mensen tegen met wie hij een praatje wil maken. Nu zijn wij hem te vlug af. Bovendien hebben wij vrouwen meer recht op een koets bij dat uitzonderlijk slechte weer dan mannen. Kijk nu toch eens, het stortregent. Ik wens papa een prettige wandeling naar het paleis.”
“ Koetsier,” riep Maria vanuit de koets, “ u kunt vertrekken.”

Enige minuten later stopte de koets met zijn twee passagiers voor de entree van het paleis. Daar werd iedereen door twee lakeien ontvangen, die de gasten, met een paraplu beschermend, naar binnen loodsten. In de hal van het paleis aan het Plein stond een aantal wachtposten, die de orde binnen het paleis moesten bewaken en bovendien de taak hadden, de binnentredende personen te controleren op het in het bezit hebben van een biljet van toegang.
“ Kom op, Mienette,” zei Maria v.d. Bosch strijdlustig, ” vriendelijk naar die wachtposten glimlachen, met je biljet wapperen en vooral doorlopen.”
Aldus geraakten zij in het paleis, waar in de grote zaal al een enorme menigte was verzameld, terwijl een groot aantal van hen in een lange rij stonden om hun felicitaties aan het prinselijk paar en hun familieleden, over te brengen. Maria en Mienette sloten achteraan in de rij, die zich uiterst traag verplaatste naar een podium, waarop een muziekgezelschap de stemming verhoogde door het spelen van vrolijke walsen en ander prettig in het gehoor liggende muziekstukken. De zaal zelf was versierd met guirlandes en grote bloembakken, waarin exotische planten stonden.

Voor het podium stonden de leden van de koninklijke familie, die handen schuddend voor een ieder een kort gesprekje en een dankwoordje paraat hadden. Mienette keek verbaasd om zich heen en constateerde; “ Zoveel publiek voor deze receptie. Dat had ik niet verwacht.”
“ Och, Mienette,” zei Maria, “ je zult zien dat hier zeer veel aparte personen aanwezig zijn. Kijk, ik zal je een aantal wijzen. Kijk daar, dat kleine mannetje met dat kale hoofd,” voorzichtig wijzend duidde Maria de persoon aan, die zij bedoelde, “ dat is de heer H. die zich beroept op de vroegere verdiensten, die zijn voorouders het huis van Oranje hebben bewezen. Hij heeft zijn beroep van apothekersbediende geruild voor dat van particulier secretaris van de prins van Oranje en toucheert nu een salaris van Fl 4000,- per jaar. Zijn moeder schijnt nog altijd ouvreuse te zijn in de Waalse kerk, zij poetst daar de banken in de kerk.”
Mienette knikte belangstellend.
“ Daar, Mienette, even verderop, staat kolonel van Omphal met de kanselier van het Groothertogdom, de baron van Blockhausen, te praten. Men heeft mij verteld dat de kanselier zeer Oranje gezind was en dat hij de felste tegenstander in België was van het uitbreken van de Belgische opstand. Vervolgens trad hij in dienst bij de Pruisen en kreeg hij voor zijn inzet een Grootkruis in de orde van de Rode Adelaar. Daarna werd hij weer medestander van het Oranje vorstenhuis en werd hij benoemd tot commissaris van Lu-xemburg. Daar kreeg hij dan weer een Grootkruis in de Eikenkroon.”

Aldus wist Maria de wachttijd te doden met de beschrijvingen van diverse aanwezige personen en raakte Mienette steeds dieper onder de indruk van al die personages, die zich rondom de koninklijke familie hadden verzameld. Intussen waren Mienette en Maria aan de beurt om hun felicitaties uit te spreken. Nu Mienette, die Maria volgde, voor de leden van de koninklijke familie stond, voelde zij haar hart wilder slaan en bemerkte ze dat ze bloosde van opwinding. Ze stond nu direct tegenover de koning, die ofschoon hij bij het volk de sympathie had verspeeld door zijn engagement met de Belgische gravin d’Outremont, nog altijd op de sympathie van zijn kleinzoon kon rekenen. De koning was gestoken in zijn galuniform van donkerblauwe stof voorzien van de gouden epauletten met kwasten en hoog opstaande kraag. Op zijn borst prijkte diverse erekruisen van verrichte daden en betoonde waarderingen. Zijn normaal gesproken norse gelaatsuitdrukking had plaats gemaakt voor een zachte uitstraling, waarbij een meelevende glimlach hem om de mond speelde. De forse neus en de felle ogen onder de borstelige wenkbrauwen gaven het gelaat de uitdrukking van onverzettelijkheid.

Zijn gezicht werd langs links en rechts omzoomd door forse doch enigszins grijzende bakkebaarden. Zijn hoofd werd bedekt door eveneens grijzend haar, dat in ruime golven naar een kant was gekamd. Mienette maakte een elegante reverence en sprak op fluisterende toon;
« *Altesse, mes sincères félicita-tions à le baptême de votre petit-fils.* »
(Hoogheid, mijn oprechte felicitaties met de doop van uw achterkleinkind.)

Vervolgens sprak zij vergelijkbare teksten uit voor elk op de rij staande leden van de koninklijke familie. Naast de koning stonden de erfprins Willem en erfprins Sophie, vervolgens de Prins van Oranje in gala-uniform, waarbij hij het Russische Grootkruis van St. Joris droeg. Naast hem stond zijn vrouw Anna Pavlovna, die uitstekend gekleed was in een goudkleurige robe van satijn, welke afgezet was met een brede rand van hermelijn bond. Bovendien droeg de kroonprinses, over haar schouders, een omslagdoek van hermelijn. Een diadeem, bezet met diamanten, kroonde haar hoofd. Dan volgden de prinsen Alexander en Hendrik en prinses Sophia tegen wie Mienette haar felicitaties uitsprak en tenslotte prins Frederik en zijn gemalin. In het voetspoor van Maria v.d. Bosch volgde Mienette minutieus dezelfde etiquette; een reverence maken, een felicitatie uitspreken, een stap terugtreden om vervolgens naar de volgende persoon te gaan.

Mienette en Maria hadden juist hun felicitaties gedaan en waren teruggetreden in de menigte, toen een enorme klap de aanwezigen deed opschrikken. Een ordonnans van dienst had in zijn ijver om iemand doorgang te verlenen, onverwachts een drietal stappen achterwaarts gemaakt, waardoor hij een dame omver liep. Deze dame, die al vallend een vernedering trachtte te voorkomen, greep zich vast aan een hoge gueridon waarop een grote pot met een palm stond. Deze pot werd vervolgens als het ware gelanceerd en kwam met een enorme klap op de grond terecht. Op dat moment waren alle ogen van de aanwezigen op haar en het voorval gericht. Geschrokken en geschokt vluchtte de dame in kwestie zo onopgemerkt mogelijk de zaal uit, terwijl de veroorzaker, de ordonnans, in de schijnwerpers van de aandacht stond.

« *Pardonnez, excuser moi,* » stotterde de arme ordonnans, waarna iedereen zich van het voorval afwendde om zijn of haar gesprek te vervolgen.

“ Och jé,” giechelde Maria tegen Mienette,” wat een blamage voor mademoiselle de Klerck!”

Nu de rij van genodigden, die felicitaties kwam aanbieden, opgelost was en in de menigte was opgegaan, werd er nog een aantal malen gedanst, waarbij zowel Maria als Mienette ten dans werden gevraagd door aanwezige adellijke jongeheren in militair kostuum. Mienette danste met majoor Van Lynden een mazurka en de cotillon, alvorens zij zich kon onttrekken aan het dansende gezelschap. Zij zocht Maria v.d. Bosch, die zich buiten de kring van dansenden aan de lange kant van de zaal had opgesteld, weer op.

“ Erg gezellig, vind je niet Mienette? Ik heb zojuist met de graaf Di Dona gedanst. Een zeer charmante man en goed danseur. Maar ja,” vervolgde ze, “ het is vaak moeilijk een passie te begrijpen, het hart spreekt vaak luider dan de gedachte;
« *Dans le fond de mon coeur, vivra ce nom chéri comme un trésor visible après de flot tari!* »
(In het diepst van mijn hart zal deze geliefde naam leven als een zichtbare schat, nadat de stroom is opgedroogd.)

“ Maar Mienette, hoe gaat het jou in dat Delft. Woon je al op jezelf of ben je nog inwonend?”

Mienette beantwoordde Maria’s vraag en vertelde het een en ander over haar belevenissen van de laatste tijd.

“ O jé, je hebt dus je dominee afgewimpeld? Is hij zo erg om te zien, dat je helemaal niets voor hem voelt?”

“ Ach nee, Maria. Zo erg is hij nu ook weer niet. Ik heb alleen nog geen zin om me te binden aan wie dan ook. Ik heb nu een uitgebalanceerd leven met voor mij interessante inhoud, die ik in het liefdadigheidswerk kan volvoeren.”

“ Maar een man, Mienette, kan ook een liefdadigheidsobject zijn!” lachte Mienettes gesprekspartner hartelijk.

Op dat moment werd Mienette´s aandacht getrokken door een ´dame du palais´, die op haar afkwam. Zij sprak haar aan en deelde haar mede dat de erfprinses haar een moment wilde spreken.
“ O, werkelijk?” zei Mienette verbaasd en volgde gedwee de hofdame, die haar naar de erfprinses bracht. Daar aangekomen maakte Mienette opnieuw een reverence en werd door de erfprinses Sophie aangesproken.
“ Wat aardig van u, mejuffrouw v.d. Chijs, om mij en mijn echtgenoot te komen feliciteren. Zoals u weet ben ik het laatste jaar veelvuldig afwezig geweest en vaak niet aanspreekbaar. Het doet mij oprecht verdriet u zo weinig gesproken te hebben, doch nu u hier bent zou ik u willen vragen hoe het met u gaat en zijn er nog nieuwigheden te melden uit de kring, waarin u vertoeft en die voor mij van belang kunnen zijn?”
Mienette dacht koortsachtig na; “ Nieuwtjes, die de prinses welgevallig zouden kunnen zijn?”
Ineens schoot haar iets te binnen.
“ Hoogheid, met mijzelf gaat het zeer goed en onlangs heb ik in Delft een alleraardigste ontmoeting gehad met twee zwarte prinsjes uit ons verre Guinee. Zij studeren in Delft bij de vermaarde pedagoog en onderwijskundige de heer Van Moock. Deze houdt op een steenworp afstand van mijn woning een pension en geeft daar onderwijs aan een twaalftal jongens, waaronder die twee zwarte prinsjes. De oudste is de zoon van de vorst van Ashanti en heet Aquasie Boachi, de andere prins is zijn neefje en heet Quamina Poco. Zij bereiden zich in Delft voor op een carrière naar hun stand en aanzien.”
“ O, maar dat is interessant. Zeg liefste,” zei Sophie, terwijl zij zich half naar de erfprins keerde,
” Weet jij hiervan?”
“ Waarvan, Sophie?”
“ Mejuffrouw v.d. Chijs vertelt mij zojuist dat in Delft een tweetal zwarte prinsen studeren, die vanuit Guinee naar Holland zijn gekomen om zich op hun taak in dat land voor te bereiden.”
“ O, ja?” antwoordde de erfprins, “ ik weet wel dat gouverneur Van der Erb van d’Elmina mij zoiets heeft meegedeeld. Echt verdiept in die zaak heb ik mij niet.”
“ Ach Willem, is het mogelijk dat ik kennis maak met deze twee jonge zwarte prinsjes. Het lijkt mij zo aardig om die prinsjes te ontmoeten.”
“ Dat is toch mogelijk, Sophie. Misschien wil mejuffrouw…… hoe was de naam ook weer?”
“ Van der Chijs,” vulde de erfprinses aan.
“ Misschien wil deze mejuffrouw je wens en boodschap overbrengen, zodat je een audiëntie voor die twee prinsen aan ons hof kan regelen.”
“ O, dat is een goed idee,” zei de erfprinses, terwijl zij zich weer tot Mienette richtte.
“ Zou u dat voor mij willen doen? Een eerste contact leggen, zodat ik die pensionhouder meneer Van Moock, is het niet, en de twee prinsen kan uitnodigen voor een bezoekje?”
“ Maar natuurlijk, hoogheid. Het is mij een eer om dit voor u te mogen doen.”
Na nog het een en ander uitgewisseld te hebben, werd de aandacht van de erfprinses door anderen opgeëist, waarna Mienette de zaal afzocht om Maria v.d. Bosch weer te vinden.
Maria was in een druk gesprek verwikkeld met een aantal heren van goede komaf bij welk groepje Mienette zich tenslotte aansloot om deel te nemen aan algemene gesprekken over datgene, wat men in die kringen als belangrijk werd gezien.

Tegen het einde van de middag werden de feestelijkheden nog eenmaal opgeluisterd door een voordrachtkunstenaar, die voor deze gelegenheid helemaal uit Montfoort naar den Haag was gereisd. Deze man, Dirk van Frankenhuijsen, zou een lofdicht op de doopplechtigheid van het jonge prinsje uitspreken. De man betrad, op een nogal indringende wijze het podium, eiste de aandacht op door het muziekgezelschap het zwijgen op te leggen, rolde vervolgens een enorme oorkonde uit en richtte zich vervolgens tot de erfprins en de erfprinses met de volgende woorden;

Aan Zijne Koninklijke Hoogheid den Erfprins van Oranje
en
Hare Koninklijke Hoogheid de Erfprinses van Oranje

Ik wil bij dezen gelegenheid van de bediening des heiligen Doops van Hoogstderzelven Zoon

Willem, Nicolaas, Alexander, Frederik, Karel, Hendrik

U mijn nu volgende ontboezeming aanbieden uit de grond van mijn hart,

Vorst Willem dat mijn kunsterslied
't Gene u mijn achting nederig liedt
Schetst flaæuwelijk slechts 't vermogen
Van zucht voor Vorst en Vaderlandt
't Geen in mijn jonge boezembrandt
Van jongst af ingezogen.
'k Hoop niet, o Vorst, 'k uw heuschheidberg (?)(onleesbaar)
Als ik u met uw vorstentelg
De kracht van uwe lenden
Bij zijnes Doopsgelegenheid
Een wiegzang door mijn brein bereid
Uw Hoogheid boom te zenden.

De jonge Prins die 't niet verstaat
Zal als Hij dit vers gadeslaat
Bij 't klimmen zijner jaren
Als ik zal zijn tot stof vergaan
Welligt zijn oog op ´t versje slaan
Zoo ´t de vlam moog sparen.

Dan zal de jonge Vorst nog zien
´k hem in de wieg kwam Hulde biĕn
Als ik zal zijn vergeten
Dan zal de Vorst zien ik hem wensen
Dat Hij zich toon aan Vorst en mensen
En smaak een rein geweten,

Verheugt U Vorst en U Vorstin!
Met heel ´t Vorstelijk huisgezin
Een zoon is U geboren!
Gedoopt, gewasschen in dat bloed
Dat harten reinigt, zielen voedt.
De Vorst zij heil beschoren!

Van Uwe Koninklijke Hoogheden
De gehoorzaamste en onderdanigste dienaar.

(Bron; Koninklijk huisarchief Den Haag)

Na een klaterend applaus en bravogeroep, werd de oorkonde door de voordrachtskunstenaar aan het ouderlijk paar overhandigd en werd deze dichter bedankt en bedolven onder veel complimenten en felicitaties voor zijn bijdrage aan dit hoogstaande feest.

Nu de avond inviel en de feestelijkheden ten einde waren, nam het koninklijk gezelschap afscheid van hun gasten en verlieten zij de feestzaal om vervolgens met hun koetsen naar het paleis Kneuterdijk te vertrekken, waar een vorstelijk diner aan hen zou worden aangeboden. Al snel begaven verschillende van de gasten zich eveneens huiswaarts, waardoor de feestzaal langzaam maar zeker leegstroomde. Zo vertrokken ook Mienette en Maria, die zich zeer gevleid voelden aanwezig te mogen zijn op deze receptie en, nadat zij het bejubelde prinselijk paar hadden bedankt, het paleis aan het Plein verlieten.

Eenmaal weer buiten gekomen namen Mienette en Maria op het bordes van het paleis afscheid van elkaar, terwijl zij elkaar beloofden spoedig te zullen schrijven. Maria stapte met haar vader, de generaal Van der Bosch, in het klaarstaande rijtuig, waarna Mienette op zoek ging naar haar koetsier, die haar koets ergens op het Lange Voorhout had geparkeerd.

Mienette sloeg de kraag van haar mantel hoog op, stak haar paraplu op om zich te beschermen tegen de striemende regen, klemde haar leren handtasje vast onder haar arm en liep het Plein op. Met gebogen hoofd en de paraplu zo goed mogelijk voor zich houdend om haar gezicht tegen de felle regen te beschermen, liep zij het Plein richting Korte Vijverberg af. Op de hoek van de Doelensteeg werd haar paraplu door een windvlaag bijna uit haar handen gerukt doch de paraplu werd binnenste buiten geslagen. Mienette zocht haastig beschutting tegen de muur van de Doelensteeg en trachtte de paraplu zo goed als mogelijk te repareren.

" Jeetje Mina," verzuchtte Mienette, "dat mij dit nu weer moet overkomen."

Na enig gepruts aan de paraplu stak zij haar paraplu weer op en vervolgde haar weg langs de Hofvijver. In haar ijver om de paraplu te repareren had Mienette niet gezien, dat er uit de duisternis van de Doelensteeg zich een donkere figuur zich losmaakte. Mienette trachtte de grote modderige plassen, die in de karrensporen waren ontstaan, te ontwijken door met grote stapsprongen zijwaarts over de plassen te springen. Haar prachtige jurk en mantel raakten aan de onderzijde besmeurd met modder en zand terwijl zij het koude water in haar schoenen voelde lopen.

" Verdikkeme, wat een naar weer en wat een duisternis hier," klaagde Mienette binnensmonds.

Een tweede rukwind probeerde nogmaals de paraplu te vernielen, doch Mienette pakte haar paraplu hoog, vlak onder het scherm, vast zodat zij hem beter in de hand had. Vlug stak ze het Toernooiveld over om vervolgens langs de rij bomen van het Laantje van Doppenbeen op de hoek van het Lange Voorhout te komen. Op de hoek sloeg zij linksaf richting de Schouwburg, waar haar rijtuig zou moeten staan. Nu de wind geen vat meer had op haar paraplu liep zij ontspannener door. Al die tijd dat Mienette in gevecht was geweest met de elementen, had zij niet gemerkt dat zij vanaf de Doelensteeg gevolgd werd door een forse man, die haar op gepaste afstand volgde, zodat hij niet opgemerkt kon worden, haar volgde. Juist op het moment dat Mienette de Schoorsteenvegersteeg wilde passeren, wist de duistere figuur haar met een paar snelle passen in te halen en pakte haar ruw vast bij haar bovenarm en duwde haar de steeg in.

" Meneer, wat doet u nu," vroeg de verbaasde Mienette geschrokken.

" Zo, juffie. Komt u maar mee!" zei de man op dwingende toon.

Mienette´s belager was ongeveer vijftig jaar oud, had een slordig voorkomen, een rechthoekig gezicht en droeg een slappe hoge hoed. Zijn tamelijk gezette lichaam was gehuld in een haveloze mantel, die met één grote knoop op de borst was gesloten.

" Nee, meneer!" zei zij zich heftig verzettend," ik wens niet met u mee te gaan!"

Mienette verzette zich zo fel mogelijk doch kon niet voorkomen dat zij door deze sterke man verder het steegje werd ingeduwd.

" Laat mij los!!" gebood zij met overslaande stem en trachtte zich los te rukken.

De man drukte haar nu tegen de muur van de steeg, legde zijn hand op haar mond om haar het gillen te beletten.

" Meneer, blijf van mij af!! Help mij!!" riep Mienette in de haar mond smorende hand.

Doodsbang realiseerde zij zich dat weinig mensen haar in deze benarde positie zouden kunnen horen.

De man bracht zijn ongeschoren gezicht, waar een triomfantelijke glimlach om de mond speelde, dicht bij het gezicht van Mienette.

" Zo juffertje, waar dacht u naar toe te gaan?" zei de man grinnikend," ik wil wat plezier met u beleven!" siste de man onheilspellend in haar oor.

" O, nee. Genade, spaar me!" smeekte Mienette in haar angst.

De man trok zich weinig aan van haar smeekbeden, legde zijn linkerhand op Mienettes borst en voelde knijpend de zachte rondingen van haar borsten.

“ O, God. Help me toch!” probeerde Mienette te roepen, terwijl haar hulpgeroep gesmoord werd in die grote stinkende hand. Mienette voelde de andere hand schaamteloos over haar lichaam strelen richting haar bovenbeen, terwijl de man zijn lichaam nog steviger tegen de hare aandrukte. Plots realiseerde Mienette zich dat zij zich in groot gevaar bevond en sloeg zij met een welgemikte slag met de knop van haar paraplu de hoed van het hoofd van haar belager.
“ Gaan we onvriendelijk doen? Juffertje!” zei hij hijgend in haar oor.
Met een enorme krachtsinspanning wist Mienette de man een moment van zich af te drukken, waarbij zij juist voldoende ruimte kreeg om de man met de punt van haar paraplu in zijn linkeroog te steken.
“ Verdomme, kreng,” vloekte de man, “ Valse hoer.”
Eén moment slechts verslapte de greep van de man, Mienette rukte zich los en vluchtte de steeg uit haar paraplu achterlatend.
“ Snel, naar de koets,” dreunde het in haar hoofd.
Haar koets stond op nog geen vijftig meter afstand van de steeg. Bonzend sloeg zij op de deur van de koets en riep; “ Vlug koetsier. Help me!”
De koetsier, die half in slaap was gedommeld, opende de deur, waarop Mienette haastig de koets in vluchtte.
“ Maar mejuffrouw?” vroeg de koetsier verbaasd, terwijl hij de coupe verliet, “ Wat is u overkomen? Het lijkt wel of u een spook hebt gezien.”
“ Vlug, koetsier. Breng me naar huis, naar Delft. Ik wil hier weg!”
Volledig overstuur kroop Mienette, zich zo klein mogelijk makend, in een hoek van dit tweepersoons rijtuig. De koetsier besteeg de bok, liet zijn zweep eenmaal knallen, waarna de paarden zich in een rustig stapvoets tempo de terugreis naar Delft inzetten.

Bezoek uit Oost-Indië

Het liep al tegen kerstmis toen Mienette vanuit haar slaapkamer de Voorstraat afkeek. De straat zag er, na de eerste echte sneeuwval, feeërieк en sprookjesachtig uit. Het plaveisel langs de gracht was bedekt met een laag sneeuw, waarin achtergebleven afdrukken van voetstappen de looprichting van de voorbijgangers verrieden. De takken van de kale bomen en de leuningen van de Poelbrug waren bedekt met een sneeuwlaag, terwijl de steunberen van de Oude Kerk aan een zijde bedekt waren met een witte laag plakkende sneeuw. Mienette hoorde het niet onaangename geluid van het wegschrapen van sneeuw van de straat voor de woningen aan de Voorstraat. Tegen de grauwe lucht staken de gevels van de huizen donker af, de vensters zelf toonden nog somberder tegen het zachte witte sneeuwlaken op de daken en de smoezelig geworden sneeuw op straat. Op de brug was de sneeuw doorploegd met diepe sporen, die getrokken waren door de zware wielen van karren en wagens. Sporen, die elkaar vele malen kruisten en wederom kruisten op het kruispunt voor de brug waar de straten bij elkaar kwamen en aldus ingewikkelde kanalen vormden voor het sneeuwwater. De lucht was somber en de smalle straten in de buurt stonden vol met een verstikkende dikke stinkende mist, waarin halfbevroren roetdeeltjes neerdwarrelden in een soort regen alsof alle schoorstenen in Delft op afspraak tegelijk in brand stonden . Mienette keek aandachtig naar buiten doch er was niets opbeurends te zien in het klimaat of op de straat en toch was er daar buiten een glans van vrolijkheid, opgewekt door het kerstfeest dat aanstaande was. Mienette dacht aan haar bezoek gisteren aan de Choorstraat, de winkelstraat van Delft. Zij dacht aan de poelierwinkel waar de deur half open stond zodat de passanten, aangetrokken door de geur van gebraden vlees, een blik naar binnen zouden werpen. Ze dacht aan de winkel van de groente- en fruitverkoper en aan de andere winkels in de straat, die straalden in hun glorie. De groenteman had appels en peren opgehangen op in het oog vallende plakken, zodat het passerend publiek gratis zou watertanden in het voorbijgaan. En de etalage van de kruidenierswinkel, mijmerde Mienette, was bijna geheel gesloten, slechts een enkel luik was voor het raam weggenomen, maar door die opening kreeg men een verrukkelijk schouwspel te zien.

Mienette voelde, ondanks dat de kachel in haar kamer goed brandde, een rilling over haar rug trekken. Ze trok haar gebreide vestje strakker om haar lichaam en besloot naar de salon te gaan, waar haar moeder wachtte. Ze wendde zich af van het feeërieke schouwspel en verliet haar slaapkamer.

“ Moeder,” zei Mienette toen zij de salon betrad, “ heeft u het ook zo koud? Het lijkt mij dat er nog meer sneeuw zal gaan vallen. De koude rillingen lopen mij over de rug.”

“ Ach, Mienette, ik voel de kou tot op mijn botten, terwijl ik hier bijna tegen de haard aan ben gaan zitten. Bovendien speelt die vervelende jicht in deze koude dagen me zo sterk op.”

Mienettes moeder zat in een leunstoel voor de haard, ze had haar benen extra bedekt met een paardenharen deken om ze goed warm te houden.

“ Zal ik Theresa vragen wat warme chocolademelk met rum te maken? Dan krijgt u het weer lekker warm.”

“ Dat lijkt mij een goed idee,” zei Mienettes moeder.

Mienette gebruikte het schelkoord, dat naast de salondeur hing, om de dienstmeid te roepen. Het heldere geklingel van het belletje klonk door het huis en even later stond de dienstmeid in de salon.

“ Wat is er van uw dienst, mevrouw, mejuffrouw?” vroeg Theresa beleefd.

Mienette gaf de dienstmeid de opdracht om twee chocolade dranken met rum te maken, waarna de dienstmeid het vertrek weer verliet.

“ Mienette,” sprak haar moeder, “ de dagen duren nu zo lang. Ik kan me nauwelijks nog vermaken. Alleen lezen rest mij nog. Zodra ik een handwerkje opneem worden mijn handen direct bestraft door een oprisping van jicht. Ze doen me dan zo pijn, dat ik ze het liefst bedekt houd. Gelukkig heb ik nu huishandschoentjes om mijn handen warm te houden, maar ook dan lukt het mij niet om iets aan handwerken te doen.”

“ Ja, moeder. Het is zoals u al vaak zegt ‘de ouderdom komt met gebreken’. Ik kan weinig meer voor u doen dan u gezelschap te houden en u met mijn verhaaltjes wat te vermaken. Maar nu het pad zo slecht is, ga ik liever niet naar buiten, waardoor ik ook minder nieuwtjes hoor om u te vertellen. Het weer nodigt nu ook niet bepaald uit om naar buiten te gaan. Bovendien heb ik op dit moment ook niet zo veel meer buiten te doen. Het werk voor de liefdadigheidsvereniging, kerstcadeaus rondbrengen, is nu zo vlak voor kerstmis, gedaan. Verschillende gezinnen, die het moeilijk hebben, hebben we een extraatje bezorgd. Aan enkele gezinnen hebben we directe hulp moeten verlenen, zodat iedereen zich kan verheugen op een aangename kerst.
“ Ik vind dat een mooie uitbreiding van de activiteiten van onze vereniging om met kerstmis een aardigheid in de vorm van een kerstcadeau aan de allerarmsten van onze gemeenschap aan te bieden, Mienette. Welke surprise heeft men dit jaar mogen ontvangen?”
“ Dit jaar hebben we, dankzijde welwillendheid van bakker Holtkamp, iedereen, die op de armenlijst voorkomt, een grote krentenmik kunnen aanbieden. Dit geschenk werd door iedereen in dank aanvaard en zal in menig gezin de kerstvreugde verhogen.”
Mienette keek, nu ze zich van het raam afwendde, de salon rond waar in een hoek bij het laatste raam, een versierde kerstboom stond. De boom was opgetuigd met tientallen kaarsen, engelenhaar en gekleurde kerstballen. De kerstboom was nu een waardige blikvanger in de toch al rijkelijk gevulde salon.

Inmiddels was Theresa weer teruggekomen en zette twee grote glazen warme chocolademelk op de salontafel.
“ Verder nog iets van uw dienst, mevrouw, mejuffrouw?”
“ Nee, Theresa, dank je wel,” zei Mienette, waarop de dienstmeid de salon verliet en Mienette plaatsnam tegenover haar moeder om een slok te nemen van deze warme verkwikkende drank.
Het schelle geluid van de deurbel weerkaatste hard in de hal, waarop Mienette en haar moeder elkaar verrast aankeken.
“ Wie zou dat nu kunnen zijn, Mienette?”
Enig geruis klonk door de gang, waarna de deurgrendel van de deur werd afgeschoven en de heldere stem van Theresa naar de naam van het bezoek informeerde. Het gemurmel in de hal kon aan Mienette en haar moeder geen helderheid verschaffen omtrent de bezoekers, die zojuist waren binnen gelaten. Even later ging de salondeur open en meldde Theresa dat zij een meneer en een mevrouw met hun dochtertje had binnengelaten.
“ Mevrouw, mejuffrouw. Uw bezoek beweert dat zij goede kennissen zijn van u en dat zij uit Indië komen.”
“ Hebben zij hun naam gezegd, Theresa? Wie zijn het?”
“ O, mejuffrouw, de man zei dat zij uit Indië komen en dat zij net als u de naam v.d. Chijs dragen!”
“ O, mijn lieve hemel,” riep Mienettes moeder uit, terwijl zij haar handen voor haar gezicht sloeg, “ het zal toch niet waar zijn?”
Geschokt door de berichtgeving schoof de oude vrouw de paardendeken van haar schoot, pakte haar wandelstok, die op de arm van de leunstoel hing, en richtte zich op.
“ Zijn het Jan Theodoor met Cornelia en Suzanne, Theresa?”
“ Natuurlijk, moeder,” zei Mienette, die aanstalten maakte om naar de hal te rennen.
“ O, mijn lieve hemel. Mijn gebeden zijn verhoord!”
Even later stond het bezoek uit Indië in de salon.
“ Jan Theodoor. Wat een gelukkig moment,” zei Mienettes moeder, terwijl de tranen over haar wangen biggelden, toen zij haar zoon in haar armen sloot.
“ Ach jongen. Wat heb je mij toch lang laten wachten. Och Cornelia, laat mij je omhelzen. Ik verlang er al zo lang naar jou en je dochtertje weer te zien. Het is al zo lang geleden.”
Na deze emotionele hereniging gelastte Mienette de dienstmeid de jassen van de gasten aan te nemen en voor iedereen een warme welkomstdrank klaar te maken.

Mienettes moeder was vol van geluk nu haar verloren gewaande verwanten zo plotseling in haar salon stonden om haar te begroeten. Jan Theodoor zag er mager en broos uit. Hij was gekleed in een net

zwart kostuum, waartegen zijn ingevallen gelaat gegroefd en vaal afstak. Zijn wenkbrauwen en zijn vroegere prachtige zwarte haar, vertoonden nu sporen van plukken grijs. Zijn handen waren mager en hadden die van zijn moeder krachteloos gedrukt. Zijn vrouw Cornelia, klein van stuk, zag er, ondanks de weelderige en veelkleurige kleding, die ze droeg, ziekelijk uit. Haar ogen lagen diep in de zwart omrande oogkassen, terwijl een grauw grijze tint over haar gelaat lag. De enige, die er fris en monter uitzag was de kleine Suzanne die nu beleefd en bescheiden op een eetkamerstoel tussen haar vader en moeder zat. Suzanne was nu negen jaar oud en keek nieuwsgierig rond en verwonderede zich over al die prachtige spulletjes in de salon.

Nu iedereen zich tegoed deed aan de warme chocolade drank werden de eerste vragen gesteld om het jarenlang verbroken contact te herstellen. Negen jaar was het geleden dat Mienettes moeder haar zoon voor het laatst had gezien. Samen met haar man was zij toen getuige geweest bij de doop van de kleine Suzanne in Zuid Afrika, in Kaapstad. Bij haar kleinkind, dat nu weer voor haar zat. Van emotie schoot er een brok in haar keel, toen ze terug dacht aan die laatste reis met haar man naar het verre Kaapstad. Zo intens gelukkig waren zij toen samen geweest.

Mienette nam het voortouw en opende het gesprek.

“ Vertel ons eens, Jan Theodoor, wat is jullie toch allemaal overkomen, nadat ik van jullie afscheid nam in Kaapstad?”

“ Nu Mienette, dat is een lang verhaal en ik zal je daar dan ook het een en ander over vertellen. Kort nadat jij in 1833 ons had verlaten verging het steeds slechter met onze boekhandel. Daarbij kwam dan ook dat het geld dat ik van David de Waal had geleend voor de hypotheek van de winkel, vervroegd moest worden afgelost met het gevolg dat ik in 1835 failliet werd verklaard.”

“ Ag, Mevrou,” zei Cornelia tegen Mienettes moeder, “ dat is so irriterende geskiedenis gewees. Ek het daar nagte nie van kan slaap.”

“ Ik heb daar bericht van gehad van juffrouw Addie,” zei Mienette, “ zij schreef mij dat zij een plakkaat van de deurwaarder op de deur van de boekhandel had aangetroffen, waarin het faillissement werd aangekondigd.”

“ Dat is allemaal waar, Mienette. Enfin, om kort te gaan, wij hebben na het veilen van onze eigendommen tijdelijk ons intrek genomen bij Cornelia’s broer Johannes, die heeft ons liefdevol opgevangen en onderdak verleend. Maar wij konden daar natuurlijk niet lang verblijven. Ik heb toen gezocht naar een betrekking even buiten Kaapstad. In Kaapstad was dat onmogelijk, omdat daar mijn faillissement algemeen bekend was. Ik kreeg een baantje bij wijnhandel ‘Verschoor’ in Stellenbosch, waar ik kon beginnen als vertegenwoordiger om wijn aan de man te brengen in de omgeving van Kaapstad. In het begin was dat erg moeilijk maar uiteindelijk had ik een goed contact met een Engels handelshuis in Kaapstad. Daar was ik regelmatig te gast om wijnen aan te bieden voor de export naar Engeland. Tijdens een van deze contactmomenten in Kaapstad liep ik volledig bij toeval commies van Hobroken tegen het lijf, die op doorreis was naar zijn standplaats ‘Buitenzorg’ op Java, waar hij aangesteld was als ambtenaar op de residentie van Gouverneur Generaal Eerens. Hij hoopte daar carrière te kunnen maken en op te klimmen tot assistent resident van een district op Java. Deze man heeft mij toen de goede raad gegeven te solliciteren voor een ambtelijke functie bij het gouvernement Batavia. Gezien mijn opleiding en mijn koopmansgeest meende ik dat een dergelijke sollicitatie wel succesvol zou kunnen zijn. Enfin, wij hebben ons toen, na het positieve bericht uit Batavia, ingescheept op de schoener ‘Lass Munster’ van kapitein George Carew en vertrokken op 24 juni 1839 naar Batavia, waar wij enkele weken later aankwamen. Omdat ik de commies van Hobroken als referentie had opgegeven, werd ik al snel na aankomst opgeroepen om op het gouvernementspaleis in Batavia te komen ten kantore van de assistent resident, waar ik tenslotte werd aangesteld tot militair ambtenaar. Ik kreeg toen de taak de voorraden van het militair materieel en de kleding van het daar gelegerde legeronderdeel op orde te houden en aan te vullen, zodat dit legeronderdeel altijd als een goed bewapende gevechtseenheid zou kunnen optreden. Ik was zeer tevreden met deze functie en wij kochten in het gehucht Parapattan, iets ten zuiden van Weltevreden, een huis.

Wij zijn daar een aantal maanden zeer gelukkig geweest, totdat wij alle drie ziek werden. Het is daar een verschrikkelijk klimaat. Het is daar altijd heet, vochtig en de lucht suist er van de insecten. Vlak bij ons huis bevond zich een drooggevallen poel, die soms, na een tropische regenbui, gevuld werd met water en waar zich dan allerlei ongedierte, zoals slangen, reptielen, ratten en heel veel insecten schuilhielden. Vooral muggen kwamen er in grote aantallen voor. Op een gegeven moment zijn wij gestoken door de malariamug en kregen wij moeraskoorts. Dankzij de goede zorgen van dokter Johannes Breken, die met kinine medicijnen ons het leven redde, genas deze dokter Suzanne volledig. Cornelia en ik zijn ook erg ziek geworden. Wij zijn nog steeds niet volledig hersteld.
“ Jazeker, Jan Theodoor. Die siekte het my geknak en my lewenslus ontneem.”
“ Cornelia, je moet hier wel Nederlands spreken. Om kort te gaan, Cornelia moet nog regelmatig haar medicijnen nemen om de dag goed door te komen. Dus ik wilde u, moeder, en jou, Mienette, vragen ons voorlopig bij jullie in huis te willen opnemen, zodat Cornelia kan herstellen van deze verschrikkelijke ziekte.”
“ Maar natuurlijk, Jan Theodoor. Jullie kunnen hier zolang als jullie willen in ons huis verblijven,” antwoordde zijn moeder, die onmiddellijk opveerde nu er een beroep werd gedaan op haar medemenselijkheid en goedertierenheid.
“ Jullie kunnen net zo lang verblijven als het jullie goeddunkt. Ik wil dat jullie je hier thuis gaan voelen. Ik zal nu dan ook direct maatregelen nemen om jullie hier onder te brengen in onze logeerkamers. Overigens hebben wij een goed contact met apotheker Kipp van wie wij onze medicijnen betrekken.”
Kordaat stond mevr. v.d. Chijs op, liep naar het schelkoord om een bediende te roepen.
“ Moeder,” zei Jan Theodoor, enigszins beduusd door het optreden van zijn moeder, “ ik weet dat u het goed bedoelt, maar ik wil u verzoeken om voor Cornelia een aparte kamer klaar te willen maken i.v.m. de ernst van haar ziekte.”
“ Een aparte kamer? Waarom dat?”
“ Cornelia is zo ziek dat zij nauwelijks een trap op kan komen, bovendien slaapt zij zo slecht dat iedere verstoring van haar nachtrust, ook al is het maar het zoemen van een mug, haar opbreekt en een koortsaanval kan inleiden.”

> *Kenmerkend voor deze ziekte, malaria, zijn de koortsaanvallen gepaard gaand met koude rillingen en soms braken. Bij een eenmalige besmettingsmoment blijft de ontwikkelingscyclus van de parasiet vaak in de pas lopen met de koortsaanvallen en verlaten zij allemaal op hetzelfde moment de aangetaste cellen. Dan komen allerlei afvalstoffen vrij in het bloed, wat weer tot een koortsaanval aanleiding geeft. Afhankelijk van de soort ‘plasmodium’, waarmee men besmet is, doen de aanvallen zich om de 48 uur of om de 72 uur voor. Vandaar de naam ‘derdedagskoorts’ van deze ziekte. De meest voorkomende vorm, malaria tropica, is de ernstigste vorm, omdat bij deze vorm vaak allerlei nauwe bloedvaten van vitale organen verstopt raken. Dit komt doordat de ‘plasmodium falciparum’ in tegenstelling tot de andere varianten, zowel ongerijpte als gerijpte bloedcellen binnendringt. Raken echter de bloedvaten in de hersens verstopt, dan ontstaat er cerebrale malaria. De prognose van een dergelijke onvoldoende behandelde cerebrale malaria is slecht. Zelfs opgenomen in een goed ziekenhuis kan men niet voorkomen dat 15 tot 20% van de patiënten met cerebrale malaria overlijden. Malaria kan, door het verloren gaan van veel rode bloedcellen, vergezeld gaan van bloedarmoede en vergroting van de milt.*

“ Ach nee toch,” zei Mienette, “ moeder, ik wil dat Cornelia gebruik maakt van mijn slaapkamer en salon, zodat zij in alle rust kan herstellen. Zij hoeft dan slechts één trap op te gaan. Ikzelf zal dan gebruik maken van de kleine logeerkamer op de tweede verdieping, dan kunnen Jan Theodoor en Suzanne van de grote logeerkamer gebruik maken.”
Mienettes moeder stemde in met dit voorstel en gaf de dienstboden Sjaantje en Theresa opdracht de logeerkamers op de tweede verdieping in orde te brengen. Kort daarop besloten de pas aangekomen familieleden uit Indië zich enige uren rust te gunnen na de vermoeiende reis uit Indië.

Na het diner die avond, nam de familie plaats in de grote salon. Jan Theodoor had zich omgekleed in een makkelijk zittende dressing grown, terwijl zijn vrouw, Cornelia, een prachtige sarong droeg en daarbij kostbare sieraden aan handen en in het haar droeg. Er werd koffie gedronken en nu de eerste

vermoeidheid van de reis verdwenen was, werden de eerste verhalen verteld en persoonlijke informatie uitgewisseld.
“ Willen jullie allemaal nog een keer koffie?” vroeg mevr. v.d. Chijs, die zich ertoe had aangezet het speciale koffieservies uit de vitrine te willen gebruiken om vervolgens iedereen persoonlijk de koffie te serveren.
“ Moeder, “ zei Jan Theodoor,” Suzanne drinkt nog geen koffie, mag zij in plaats daarvan een kopje thee gebruiken?”
Het negenjarige dochtertje van Jan Theodoor en Cornelia knikte beleefd, frommelde wat aan de pofmouwtjes van haar dunne katoenen jurkje en keek aandachtig toe.
“ Maar, Jan Theodoor,” hernam zijn moeder het gesprek,” hebben jullie geen warmere kleding meegenomen? Het jurkje dat Susanne nu draagt is veel te dun voor de koude hier in huis.”
“ Tja, moeder, wij hebben slechts het hoogst noodzakelijke meegenomen en ons totaal niet gerealiseerd dat het hier nu winter is. Dus wij moeten nog winterkleding aanschaffen.”
“ Ach, nee toch!” reageerde mevr. v.d. Chijs geschokt,” ik zal Theresa vragen of er nog kinderkleding van de kinderen van Pieter Otto hier in huis is.”
De daad bij het woord voegend, schelde zij voor de dienstmeid, die zich enige ogenblikken later in de salon meldde en de opdracht kreeg de kinderkleding uit te zoeken. Nu iedereen rondom de salontafel voor de gietijzeren haard zat en zich te goed deed aan de koffie en de aangeboden koekwaren, kwamen de tongen los.
“ Jan Theodoor, vertel eens wat jullie hebben beleefd in Indië? Is het daar mooi en hoe zijn de mensen daar?” vroeg Mienette.
“ Om kort te gaan, Mienette. Het land zelf is daar prachtig. Het bezit een indrukwekkende natuur met de sawa’s op de heuvels en de wouden daar om heen. Ook in het dorpje, waar wij woonden is de natuur tot aan de voordeur aanwezig. Soms is dat prachtig als aapjes je ’s ochtends begroeten, anderzijds is het ook lastig als allerlei ongedierte bezit wil nemen van je huis en je leefomgeving, zodat je een niet aflatende strijd moet voeren. De mensen daar, de Javaanse, zijn zeer openhartig en vriendelijk van aard ofschoon hun arbeidsopvatting een totaal andere is dan die van ons. Zij leven eigenlijk van dag tot dag en zullen weinig moeite doen om voor zichzelf een rijkere toekomst te bewerkstelligen. Maar het cultuurstelsel dat generaal v.d. Bosch heeft ingevoerd, begint nu onder deze gouverneur generaal, Eerens, zijn vruchten af te werpen. Helaas is deze gouverneur generaal halverwege dit jaar overleden en moet de nieuwe goeverneur generaal Rochussen zijn gezag nog vestigen.”
“ Tja, die gouverneur Eerens was voor Indië een goed mens,” beaamde Cornelia, zo goed en zo kwaad in haar Nederlands.
“ Maar toch heeft het cultuurstelsel ook voor de inlandse bevolking een verbetering gebracht ware het niet dat er te vaak misbruik wordt gemaakt door de stamoudsten, die vaak de boerenbevolking afpersen en te hoge belastingen heffen en herendiensten verlangen.”
“ Dus de kritieken, die hier worden geuit, berusten op waarheid,” viel Mienette haar broer in de rede.
“ Maar toch, Mienette, de algemene welvaart is er wel toegenomen. De productie is verhoogd en de export naar Nederland van diverse goederen is gestegen.”
“ Jazeker,” zei Cornelia, die op haar beurt ook een aandeel in het gesprek wilde hebben. Zij vertelde vervolgens haar ervaringen in het dorp, dat direct grensde aan de Nederlandse enclave ‘Weltevreden’.

“ In ons dorp, Parapattan,” begon Cornelia haar verhaal, “ woonde een aantal invloedrijke Indische families, die veel gezag hadden in de dorpsgemeenschap. Zo hadden wij veel contact met de vrouw van de Bendesa, de dorpsoudste in ons dorp. Hij bepaalde met de andere dorpshoofden, wat er moest gebeuren in het dorp en op de aangrenzende sawa’s. Zij vormden samen een soort gemeenteraad, die in gezamenlijk overleg uitvoering gaven aan datgene wat hen door de districtsresident werd opgedragen. Bovendien is de Bendesa voorzitter van de soebak, die de sawa’s beheren, een soort waterschap.
Ik heb altijd een goed contact gehad met de vrouw van de Bendesa, mevr. Tjrika Adipati Negora. Zij was een achternicht van de raden Adipati Tjakra Negora. Zij was van adelijke afkomst. Ze was ook

beduidend jonger dan haar echtgenoot Amidi Kedoeng Partoredjo. Zij bezat prachtige juwelen en kleedde zich naar de normen van de hoogste Javaanse stand, zodat tal van vrouwen uit het dorpje Parapattan bij haar in het gevlei trachtte te komen. Mevrouw Tjrika Adipati Negora organiseerde regelmatig voor deze vriendinnenkring, waar ik ook toe behoorde, thee-ochtendjes waar zij ons, haar vriendinnen, op trakteerde. Op haar woonerf van het grote huis van de Bendesa, werden eens in de week koopmiddagen van de Chinese marskramer gehouden. Zij wist dan bij iedereen sympathie te winnen door regelmatig snuisterijen te kopen, die zij dan later, op de thee-ochtenden, cadeau deed aan haar vriendinnen. Mevrouw Tjrika Negora ontving haar vriendinnen in haar mooie huiskamer. Deze Umah Metan leek meer op een Hollands huis uit Batavia met witgekalkte muren en een gebogen zadeldak, dat bedekt was met idjoek (stro), dan op een plattelands huis. Elke vrijdagochtend hield mevrouw Tjrika voor haar vriendinnen theepartij. Er werd dan veel gepraat, gelachen, cadeautjes gegeven een spelletje kaart gespeeld en zoete Hollandse likeur gedronken. De dames, die bij haar op bezoek kwamen, waren dan deftig gekleed volgens de gangbare Javaanse mode, in hun beste sarong en kabaja. De kabaja's waren afgezet met het mooiste kant en werden bijeengehouden met een diamanten speld, die de rijkdom van de draagster benadrukte. Deze dames namen dan op deze vriendinnenochtenden meestal hun huispantoffeltjes mee. Zacht fluwelen pantoffels, die soms met pareltjes bestikt waren. Mevrouw Tjrika droeg bij dergelijke gelegenheden vele sieraden, zoals gouden armbanden in de vorm van slangen, waarvan de ogen gevormd werden door groene glinsterende smaragdjes. In haar haarwrong droeg ze een gouden kam, waar een aantal edelstenen in het schaarse licht van de huiskamer flonkerden.
'Ach, mama Lisa' zei dan een van haar vriendinnen, terwijl de tranen van plezier over haar wangen rolden om de onvervalste grappen, die we elkaar tijdens het kaartspelen vertelden over onze echtgenoten. Met hun kostbare waaiers, beschilderd met Chinese figuren, wuifden de dames zich dan koelte toe, terwijl de zoete geur van de reukstokjes het rijk ingerichte vertrek vulde. Als wij dan, na zo'n thee-ochtendje, weer huiswaarts gingen, dan verliet menige dame, gelukkig in haar hart en enigszins onvast op de benen, het woonerf van mevrouw Tjrika om naar het eigen woonerf te gaan onder het slaken van kreetjes zoals; 'adoek, ik ben metoek' of 'ik kan niet meer op mijn benen staan'. Om dan vervolgens giechelend en lachend hun weg te vervolgen in de hoop, dat hun echtgenoot hen niet in deze toestand zou aantreffen.

In ieder geval, het huis van de Bendesa was voor de dorpsgemeenschap de plek waar men de verfijnde leefwijze van het rijkere deel van het Javaanse volk kon beleven, mits men tot de vriendinnenkring van mevrouw Tjrika Adipati Negora behoorde."

Geamuseerd hadden de aanwezigen het verhaal van Cornelia aangehoord. Een verhaal dat haar emotioneel en fysiek erg had uitgeput. Nu ze haar verhaal had beëindigd, voelde ze pas welke inspanning ze had geleverd om dit verhaal te vertellen.
" Prachtig gesproken, Cornelia," complimenteerde haar echtgenoot haar, " je hebt ons een mooi beeld geschetst van de personen met wie we in Indië nauwe banden hadden. Bovendien vind ik dat je heel netjes Nederlands hebt gebruikt."
" Ik vind het allemaal heel interessant om jullie verhalen en ervaringen te horen," zei Mienette, " maar leg me nu eens duidelijk uit wat dat cultuurstelsel nu precies inhoudt."
" Nu, Mienette," zei haar broer, " het cultuurstelsel, dat generaal v.d. Bosch heeft ingevoerd is eigenlijk een verbetering en een aanvulling op datgene, wat de Engelsen onder Raffles al hadden ingevoerd. De landbouwers in Indië worden verplicht door hun Radja of Raden éénvijfde deel van hun land te verbouwen met gewassen, die voor de export naar Nederland geschikt zijn. Met deze exportproductie kopen zij in feite hun belastingplicht af. Om hun bedrijf en de leveranties aan Nederland in stand te kunnen houden, krijgen zij het zgn. plantersloon, waarvoor zij dan weer zaden en pootgoed kunnen kopen om het daarop volgende jaar weer opnieuw aan hun plantersverplichting te kunnen voldoen. Helaas, wordt dit in de aard van de zaak goede plan, doorkruist door lieden, vaak de Raden zelf, die meer producten van de landbouwers eisen, zodat zij als belastinginners profijt hebben van het cultuurstelsel, waardoor de productie van gewassen voor de bevolking zelf onvoldoende is. Met als gevolg hoge prijzen voor rijst en armoede voor de plaatselijke bevolking."

“ Maar dan blijft de regering toch in gebreke, als men toestaat dat er door de Radja’s en Raden misbruik wordt gemaakt van dit cultuurstelsel en de sociale wetmatigheid,” zei Mienette.
“ Ja, dat wel. Maar de regering in Batavia is vaak niet in staat onwillige dorpshoofden en rijksvertegenwoordigers, zoals de Raden, tot de orde te roepen. Ze moet dan lijdzaam toezien hoe ambtenaren en Radja’s zich verrijken ten koste van de gewone bevolking.”
“ Ach, lieve kinderen,” zei mevrouw v.d. Chijs,” kunnen we niet over iets luchtigers praten dan zulke politiek zwaar beladen zaken? Wat zouden jullie bijvoorbeeld met het aanstaande Kerstfeest willen doen?”
“ Kerstfeest vieren zoals wij dat vroeger gewend waren te doen, moeder,” zei Jan Theodoor, “ met psalmen, gezelligheid, lekker eten en de verheerlijking van de kerstgedachte met Bijbelteksten. Dan kunnen Cornelia en Suzanne ook ervaren hoe kerstmis in Holland wordt gevierd.”
“ Ach, Jan Theodoor,” wierp Mienette tegen, “ dat is zo vreselijk ouderwets. Kijk eens, wij hebben hier al een kerstboom staan om de kerstsfeer in huis te halen. Daar willen wij geen zwaarwichtige Bijbelteksten aan toe voegen. Wij vieren nu kerstmis op een moderne manier. Op kerstdag zelf gaan we tweemaal naar de kerk, waar de dominee dan het kerstverhaal vertelt en de kerstgedachte uitdraagt. De rest van de dag vermaken wij ons thuis door muziek te spelen, kerstverhalen voor te lezen maar vooral heel lekker te eten.”
“ Bij het diner op kerstavond, Jan Theodoor, nodigen wij ook ons personeel aan tafel, zodat zij op een aardige wijze de kerstgedachte, met ons kunnen delen,” zei mevrouw v.d. Chijs.
Jan Theodoor en Cornelia knikten begrijpend, waarna Cornelia iets in het oor van Jan Theodoor fluisterde.
“ Lieve Mienette en moeder, Cornelia zegt mij zojuist, dat zij zich zeer vermoeid voelt en zich zou willen excuseren om zich terug te trekken en zich ter ruste te leggen.”
“ Ach, Cornelia. Is deze dag je te veel geworden. Ach lieve. Rust goed uit en probeer je te hervinden.”
Even later verliet Cornelia, nadat zij iedereen een wel te rusten had gekust, met haar dochtertje Suzanne de salon in het besef dat zij, nu zij zelf in goede handen verkeerde, de toekomst vol goede moed zou kunnen inzien.

Nadat Cornelia en Suzanna de salon hadden verlaten, daalde een diepe zwijgzaamheid over de aanwezigen in de salon neer. Jan Theodoor zat er verslagen bij, pinkte met zijn zakdoek een traan weg en keek zijn moeder oprecht aan.
“ Ach, moeder. Het is zo verschrikkelijk.”
“ Wat is er verschrikkelijk, Jan Theodoor? Spreek je toch alsjeblieft uit.”
“ Het is zo’n verschrikkelijk land. Dat Indië. Iedereen prijst het om zijn schoonheid maar de werkelijkheid is anders. Je leeft daar te midden van allerlei ongedierte, onbegrip omtrent hygiëne en een moordende hitte. Cornelia heeft zich goed gehouden, maar ze is ontzettend ziek. Vaak ligt ze dagenlang lusteloos in bed en lijdt zij aan koortsaanvallen. Zij is er van ons drieën het slechtst aan toe. De zeereis hiernaar toe is een marteling voor haar geweest, waarbij ik duizenden angsten heb uitgestaan. Iedere dag was ik bang haar te verliezen en als weduwnaar de zeereis te moeten volbrengen.”
Jan Theodoor wiste nogmaals een paar tranen uit zijn ogen.
“ Maar jongen toch. Waarom heb je dan ook nooit iets van je laten horen. Dan hadden we je moed in kunnen spreken en mee kunnen leven met jou, Cornelia en Suzanne.”
“ Ach, moeder. Dat is lief gesproken maar het zou uiteindelijk onze last niet hebben verlicht. Ik heb dan ook het besluit genomen om naar Nederland terug te keren. Misschien zal het koelere klimaat hier Cornelia goed doen. Bovendien is de medische verzorging hier beter dan in Indië. Nochtans ben ik bevreesd. Cornelia moet nog zo’n lijdensweg gaan, voordat ze genezen is.”
“ Ach, jongen. Houd moed, vertrouw op God. Hij zal uiteindelijk beslissen hoe voor jullie de toekomst eruit gaat zien. Maar laten wij ons verheugen op het komende kerstfeest en de heer aanbidden, zodat wij jullie wat kunnen opbeuren en jij je zorgen kan vergeten.”
“ Dank u moeder en Mienette, dat jullie beiden ons wilt ontvangen in onze deplorabele situatie.`

Na nog wat gepraat en uitgelegd te hebben, waarbij Jan Theodoor de situatie van hemzelf, zijn vrouw en dochter nog eens duidelijk in beeld bracht, werd de avond besloten en wenste ieder elkaar een goede nacht toe.

Een Kerstavond in Delft

Voor het kerstavonddiner hadden Sjaantje en Theresa zich al de hele middag ingespannen en hadden zij in de keuken allerlei gerechten voorbereid, die die avond geserveerd zouden worden. Aan dit kerstavonddiner zouden niet alleen de aanwezige familie uit de Voorstraat aanzitten, maar ook Mienettes jongste broer Jacobus met zijn echtgenote Christina. Ook zou, zoals dat de laatste jaren gewoon was geworden, het huispersoneel uitgenodigd worden voor deze jaarlijkse gebeurtenis.

Nu de familie voor de kerstsamenzang naar de Oude Kerk was gegaan, om alvast in de stemming van het naderende kerstfeest te komen, rondden de beide dienstmeiden hun werkzaamheden in de keuken af. Sjaantje had met veel gevoel voor kook- en braadkunst zich op het diner geworpen, terwijl Theresa zich had toegelegd op de vervaardiging van het nagerecht. Nu het werk gedaan was, trokken de beide dienstmeiden zich terug op de zolderverdieping om zich in het 'net' te steken voor de feestelijkheden van die avond. Sjaantje kleedde zich in haar beste japon ofschoon deze al tweemaal was gekeerd. De verdiensten van een dienstmeid bij de familie v.d. Chijs waren niet zo hoog, dat Sjaantje zich een dure japon kon veroorloven. De familie bestond in haar ogen uit goede lieve mensen, die niet bepaald scheutig waren met het uitgeven van geld aan de salarissen van hun huispersoneel. Sjaantje stelde zich dan ook tevreden met de waardering, die zij kreeg voor haar werk voor deze familie. Deze waardering gold voor haar de ultieme vergoeding te zijn voor haar werk en inzet. Sjaantje had haar japon prachtig versierd met linten, want deze waren goedkoop en voor dertig cent leek het al heel wat. Ze had zelfs een lint in haar kastanje bruine haar gevlochten, voordat zij haar schone witte dienstmeidenkapje opzette.

Theresa, daarentegen, kleedde zich in een eenvoudige, door haarzelf gemaakte rok van zuiver katoen, waarboven ze een witte blouse, afgezet met fraai kantwerk, droeg. Over de blouse droeg zij een kort jakje in een donkerrode kleur. Nadat de dienstmeiden zich hadden omgekleed, repten zij zich naar de eetkamer waar zij onder leiding van Mienette de tafel zouden gaan dekken. Sjaantje pakte de borden van het mooie servies uit de servieskast, terwijl Mienette zich met de tafelschikking bemoeide, zodat van het hele gezelschap van 10 personen groot, elk zijn plekje aan tafel zou krijgen. Theresa verzorgde het bestek en legde het keurig in volgorde van gebruik naast de borden.

" Theresa," zei Mienette, " zou jij de grote opdienschalen naar de keuken willen brengen en ze op warmen zodat ze gevuld kunnen worden met de gerechten, die we aanstonds gaan gebruiken?"

" Jazeker, mejuffrouw," zei Theresa en voerde de opdracht uit.

Terwijl Mienette en de twee dienstmeiden druk bezig waren met het dekken van de tafel, liep Jacobus, die zijn nieuwsgierigheid niet kon bedwingen, de keuken binnen, tilde de deksel van een opdienschaal op en stak een vork in een van de aardappelen om hun gaarheid te beproeven.

" Dat ziet er goed uit, Theresa," zei hij, terwijl hij de deksel weer op de opdienschaal zette.

" En dat zijn alleen nog maar de aardappelen," zei Theresa niet zonder trots," dan moet u straks eens zien hoe de gans erbij ligt."

" Ach zo, Theresa. Waar is die dan? In de oven?"

" Jazeker, meneer, maar u mag hem pas zien als hij op tafel wordt gezet. U zult nog enig geduld moeten hebben."

Jacobus grinnikte om dit verholen verwijt en verliet de keuken om zich in de salon wat te verpozen zolang het diner nog niet werd opgediend. Daar trof hij ook de andere leden van de familie aan, die nog napraatten over hun kerkgang die avond.

" Hoe is het met de kleine Suzanne?" vroeg Jacobus aan het verlegen ogende meisje, dat naast haar ouders zat. Zij knikte met haar hoofd en zei dat het goed met haar ging.

Inmiddels waren de activiteiten in de keuken zover gevorderd, dat de gerechten naar de eetkamer werden gebracht.

" Sjaantje, zet de gans maar in het midden van de tafel, tussen de kerstkandelaars in," zei Mienette.

" Is alles nu klaar voor het aan tafel gaan, Sjaantje?"

“ Ik denk het wel, mejuffrouw.”
“ Heb je de flessen wijn al geopend? Ze kunnen nu op tafel gezet worden,” commandeerde Mienette.
Nu de gerechten één voor één in de voorverwarmde opdienschalen op de eettafel werden gezet, werd dit het moment om aan tafel te gaan.
“ Alles is klaar, geloof ik. Ik loop nu naar de salon om de anderen te zeggen dat er opgediend gaat worden,” zei Mienette.

Sjaantje en Theresa stelden zich bescheiden op in een hoek van de eetkamer, wachtend op de familie, die zo dadelijk aan tafel zou gaan. Zij zouden dan pas plaats nemen op die stoelen, die zouden resteren, zodat de familie zelf hun favoriete plaatsen konden innemen. Nadat iedereen plaats had genomen, mevr. v.d. Chijs zat aan het hoofd van de tafel, terwijl Mienette haar tegenvoeter was, werd er een stilte in acht genomen, waarbij Mienettes moeder een gebed uitsprak, dat op zijn beurt werd gevolgd door een korte maar intense stilte.
“ Jan Theodoor,” zei zijn moeder, “ zou jij voor ons de gans willen aansnijden en verdelen?”
Jan Theodoor stond op, pakte het voorsnijmes, keek langs de lengte van het lemmet of het scherp genoeg was en maakte zich gereed om het mes in de borst van de gans te stoten. Terwijl hij dat deed steeg er een geur van de vulling, appel- en pruimenmoes, uit de gans. Een gemompel van verrukking klonk uit de monden van de aangezeten genodigden. Zelfs Suzanne raakte in vervoering van de overheerlijke geur, die de aangesneden gans teweeg bracht.
“ Ik heb nog nooit zo’n mooi gebraden gans gezien,” zei Jan Theodoor, “ mijn complimenten, Sjaantje. In een woord, ‘geweldig’.”
Rustig zijn voorsnijwerk vervolgend, sneed Jan Theodoor de gans in stukken en trachtte zo eerlijk mogelijk iedereen van een evenredig stukje te voorzien. De malsheid, de smaak, de grootte en de prijs van de gans waren vervolgens de onderwerpen van gesprek, die de algemene bewondering wekten.
“ Wie wil er wijn?” vroeg Jacobus, die gedreven door de aanblik van het opgediende, nu de glazen wilde vullen.
“ Wilt u witte of rode wijn, moeder?”
“ Rode graag, Jacobus.”
Nu de gans was opgedeeld werden de borden aangevuld met gepureerde aardappel, groenten, zoals rode kool, rode bietjes enzovoorts, waarna de aardappelpuree werd overgoten met een cranberrysaus. In een korte speech dankte Jan Theodoor iedereen voor zijn of haar aanwezigheid en wenste iedereen en gelukkig kerstfeest toe, waarbij het hele gezelschap een toast uitbracht op het kerstfeest, ieders gezondheid en op een gelukkig nieuwjaar. Vervolgens kwamen de gesprekken los en vertelde iedereen een aardige anekdote of anderszins een verhaal dat paste in de kerstgedachte. Zo ook de vrouw van Jan Theodoor, Cornelia en zij zei:
“ Ik zou jullie graag een verhaal vertellen, dat vaak in ons Indië bij dergelijke gelegenheden aan tafel wordt verteld. Het is een oud verhaal en kent diverse variaties. Mijn variatie is de volgende;

De parabel van de panfluit

Er was eens een boom, een onbekende boom ergens aan de waterkant, geplant door niemand wie nog wie. Hij leefde daar breeduit met vele takken. Hij droeg de forse stem van de wind of de doodse stilte van de avondlucht.

’s Winters was het leven kaal en zwiepend op de harde wind en met zijn twijgen als toegeklemde vuisten vol nieuwe beloften stond hij maar te wachten tot het lente werd.

Ga je gang, knipoogde dan de voorjaarszon. Dan kwam hij weer toe aan zijn oude, groene uitbundigheid; zijn takken liepen weer uit en schoten bloesem vol ingehouden leven.

Het was een lust voor de ogen. En als de zomer kwam, maakte hij een donkere hand gevuld met schaduw voor iedereen en soms een paraplu tegen de stromende regen.

Zo leefde die boom met al zijn takken, jaar in jaar uit, zijn krachten verbergend en weer ontplooiend, op en neer in telkens vier seizoenen.

Maar op zekere dag kwam er een mens, een man, gewapend met een mes. De takken hielden van schrik het ruisen in.

Er was geen ontkomen meer aan: de mooiste takken werden afgesneden en meegenomen naar het huis van die mens.

Dode takken, voorgoed uit het leven weggesneden, weggevallen uit de schaduw van velen.
Even het huis sierend en daarna gewoonweg weggegooid en vergeten,- wat is nu een tak over een hele boom?

Drie dagen later was die man plots weer terug en de boom stond windstil van doodsangst met al zijn takken. Wie treft vandaag het bitter lot?

Maar kijk, de man ging zitten aan de voet van de boom en……blies op een van de afgesneden takken, die hij zijn panfluit noemde.

Hij speelde een lied en de boom verstond het zo; " Horen jullie mij? Ik leef, ik leef. Meer dan ooit tevoren. Ik leef, ik zing, ik fluit."

" Wat een prachtig verhaal, Cornelia," zei Jacobus zijn bewondering niet onder stoelen of banken stekend. Vervolgens vertelde hij een grappige historie waar men hartelijk om lachte en werden de gebruikte borden afgeruimd en vervangen door schone.
" Theresa, wil jij het dessert voor ons gaan halen?" zei Mienette.
Theresa verliet nu de eetkamer om haar aandeel in het diner, haar zelfgemaakte 'ris à l'amande', een rijstpudding, uit de keuken te halen. Ze was zenuwachtig toen ze de keuken binnenging.
" Stel je voor dat hij nu eens niet gaar was?" flitste het door haar hoofd, " of dat hij breekt op het moment dat ik hem uit de vorm stoot, of dat er iemand over de muur is geklommen om hem uit de keuken te stelen!"
Allerlei vreselijke dingen schoten haar door het hoofd. Theresa nam de pudding van het fornuis, keerde in uiterste spanning de vorm voorzichtig om op de opdienschaal, waarbij een massa stoom ontsnapte uit de puddingvorm. Een geur, als op wasdag, steeg op.
" Dat komt door de doeken, die ik gebruikt heb," realiseerde Theresa zich.
Het was een geur alsof er een gaarkeuken en een pasteibakker naast elkaar hun bedrijf hadden met daar tussen in het washuis van de wasvrouw. Zo sterk geurde de rijstpudding, die nu in de vorm van een vis op de schaal lag.
" Gelukkig," verzuchtte Theresa, " alles is gelukt. Nu nog de slagroom, de vanille en de warme kersensaus toevoegen."
Theresa maakte haar 'ris à l'amande' af en verheugde zich er nu al op wie de verborgen gepelde amandel zou krijgen. Zij pakte de schaal resoluut op om even later met gejuich in de eetkamer ontvangen te worden. Ze had een blos op haar wangen gekregen van trots. Glimlachend zette ze de visvormige rijstpudding op de eettafel. In het midden van de pudding brandde een half/vierde cognacscheut in een kuiltje en ze had de pudding met kersthulst, die zij er nog snel even in had gestoken, versierd.
" Och, jé. Wat een prachtige pudding, Theresa," klonk het uit verschillende monden.
" Dit is je grootste succes, Theresa," zei Jacobus.
" Ik moet wel bekennen, " zei Theresa, " dat het een pak van mijn hart is. Ik was een ogenblik bang dat ik te weinig bloem zou hebben gebruikt."
Iedereen gaf zijn mening over de verrukkelijke pudding en genoot ervan.
Theresa stelde vervolgens vast dat tot haar genoegen Suzanne de verborgen amandel kreeg, waarna zij een kerstwens mocht uitspreken.
" Een pudding, voedzaam genoeg om een heel regiment tevreden te stellen," merkte Jan Theodoor op.
Het diner werd nu afgesloten met een dankgebed, waarna de familie nog geruime tijd 'natafelde' om vervolgens te besluiten de avond door te brengen in de salon. Sjaantje en Theresa ruimden de eettafel af en zetten zich in de keuken aan het werk om het gebruikte serviesgoed af te wassen en koffie te zetten voor de familie in de salon.

“ Ik zal even het haardvuur oprakelen,” zei Jacobus, die vervolgens de haardpook onverwijld in het zwak brandende vuur van de haard stak om vervolgens het vuur te laten knetteren en knisperen, terwijl er hier en daar vonken opspatten.
“ Mienette,” zei Jacobus, “ hebben jullie nog aan de kastanjes gedacht?”
“ Natuurlijk, Jacobus. Ik zal ze even uit de keuken halen.”
Zodra Mienette terug kwam met de kastanjes, vulde Jacobus de kolenkit met een groot aantal van deze bruine glimmende boomvruchten en legde de kit in de hete as van de haard.
“ Zo, die kunnen lekkers gaan sudderen,” zei hij terwijl hij zich van genot in de handen wreef.
De familie ging in een halve kring rondom de haard zitten in afwachting van de koffie en het lekkers, dat op kerstavond werd geserveerd.
“ Suzanne,” sprak Mienette haar nichtje aan,” zullen wij samen de kaarsjes in de kerstboom aansteken?”
“ Ja, tante Mienette, dat vind ik leuk.”
“ Lieve mensen, ik ga met Suzanne de kaarsjes aansteken. Willen jullie onderwijl een kerstlied zingen?”
“ Natuurlijk, Mienette,” bromde Jacobus, terwijl Christine achter de piano ging zitten en het eerste kerstlied inzette.
Voorzichtig werden een voor een de kaarsjes in de kerstboom aangestoken en kreeg men langzaam zicht op de prachtig versierde boom, waar aan de voet cadeautjes klaar lagen.
Inmiddels was Theresa met de koffie binnengekomen en zette het dienblad met koffiekan, suiker en melk op de salontafel, waarna Christine het koffieservies uit de kleine vitrine pakte en voor iedereen een kop met schotel klaarzette.

Nu de kaarsjes allemaal brandden en iedereen van de vers gezette koffie genoot, gaf Cornelia te kennen dat Suzanne nog een aardigheidje ingestudeerd had.
“ Toe maar, Suzanne, je mag nu wel je gedichtje voorlezen.”
Suzanne kreeg een hoog rode kleur, stond op en ging, met een vel papier gewapend, voor haar oma en haar tante staan.

“ Eerwaardige Oma en Tante vroedt,”

begon Suzanne met haar heldere stemmetje het gedicht voor te lezen.

“ Naar herten wenschen alles goeds, heb ik gesocht
Met grooter vlijt, u te vereren op dees Kersttijd
Met een weinich mijn geschrijfs, ’t welck
Doch klein van waarden is, daarin verhalende
Met een, de blijdschap, die ons algemeen is, door
Een kindeken gebracht, dat Maria baarde op Kerst-
Nacht; heeft hem in doexkens neergelegd, in een
Beestenkribbe is ’t niet te slecht, voor die ons
Van zonden heeft bevrijd, verkoren van den Vader
In eeuwiger tijd, waarvan de boodschap de engelen
Kond aan de herders deden uit des hemels trone,
Dat die hem soo klein vernederd heeft, ons een
Goed exempel geeft; dit mijn beminde Oma en
Tante valjant, neemt toch het goede van mijn hand.”

Hierop gaf Suzanne haar geschreven gedichtje aan haar oma, die ontroerd door deze geste het graag aannam.
“ Prachtig voorgedragen, Suzanne. Applaus hoor,” zei Jacobus en met hem een aantal anderen en gaven haar het verdiende applaus.
“ Suzanne,” zei haar oma met een brok in haar keel,” ik vind dit zo lief van je. Kom, laat mij je kussen.”

“ Als beloning, Suzanne,” zei Mienette, “ mag jij de cadeautjes, die onder de boom liggen, uitreiken. Voor iedereen is er een cadeautje klaargelegd en de naam staat erop. Ook voor het huispersoneel. O, jee. Ik zal Theresa en Sjaantje er even bij roepen.”
Suzanne pakte één voor één de cadeautjes onder de kerstboom vandaan, las de naam van de persoon, die op het pakje vermeld stond en gaf zo iedereen het cadeautje, dat voor hem of haar bestemd was.

Deze avond kenmerkte zich door een gezellige sfeer van saamhorigheid, waarbij iedereen van het gepresenteerde genoot en vele malen zijn dank uitsprak over het gekregen cadeau. Vervolgens werd de avond vervolgd met het vertellen van diverse verhalen en werden er nieuwtjes uitgewisseld, totdat Jan Theodoor de aandacht vroeg voor een belevenis van hemzelf, die de kerstgedachte zou kunnen inspireren.
“ Lieve mensen, zoals jullie weten hebben wij, Cornelia, Suzanne en ik, een korte tijd in Indië vertoefd. In deze periode heb ik een aantal dienstreizen mogen meemaken in het gevolg van de assistent resident van het district Java. Zo voerde één van die reizen mij, via Soerabaja, naar Bali, waar wij voor een aantal rechtszaken door de Radja van Tabanan waren uitgenodigd. Het betrof een aantal zaken m.b.t. de belastinginning en andere door de rechter uitgesproken vonnissen. Wij werden door de Radja ontvangen in zijn paleis te Tabanan, toen ons de volgende geschiedenis ter ore kwam;

“ Op zekere ochtend, het was nog zeer vroeg, werd de dorpsgemeenschap van het dorp Kediri opgeschrikt door een vreselijk gejammer, dat van het woonerf van de Bendesa kwam. Dit gejammer werd versterkt doordat steeds meer mensen eraan gingen deelnemen. Na enige tijd was er voor het woonerf van de Bendesa een oploop ontstaan van dorpsbewoners, die nieuwsgierig als zij waren, op het geweeklaag waren afgekomen.
“ Och, och, almachtige Shiva. Steun mij, steun mij,” jammerde de vrouw van de Bendesa.
Die nacht was zeer onverwacht de Bendesa I Gusti Pindogoro overleden, hetgeen pas bij het aanbreken van de dageraad door zijn vrouw werd ontdekt. De hele dag was de dorpsgemeenschap in rouw gedompeld. Werken deed men die dag niet. Iedereen sprak met iedereen. Er moesten nu belangrijke beslissingen genomen worden voor de nieuwe situatie. Wie moest de nieuwe Bendesa worden? De mannen van Kediri kwamen bijeen in de Bandjar, een soort gemeenschapshuis, om de situatie te bespreken. Een nieuwe Bendesa werd gekozen en de Radja moest ingelicht worden. De Ngaben rituelen moesten voorbereid worden en dit alles moest allemaal op zeer korte termijn geregeld worden.”
“ Ach, Jan Theodoor,” onderbrak zijn vrouw Cornelia zijn relaas,” neem me niet kwalijk dat ik je stoor, maar ik voel me te moe om nog langer op te blijven. Bovendien moet ook Suzanne naar bed. Het heeft geen pas, dat dit kind de gesprekken van volwassenen aanhoort. Zouden u allen mij en Suzanne willen excuseren? Suzanne, ga je met mij mee naar boven?”
“ Maar mama. Ik wil zo graag de verhalen horen en op deze avond opblijven.”
“ Het is al over tienen, Suzanne. Het is bedtijd voor jou en grote mensenpraat is niets voor kleine meisjes.”
Even later vertrokken Cornelia en Suzanne naar hun slaapkamers, nadat zij de familie een goedenacht hadden toegewenst.

“ Enfin,” hernam Jan Theodoor zijn verhaal, “ de dagen daarna werden gekenmerkt door een koortsachtige bedrijvigheid in het dorp. Alle vrouwen en mannen van het dorp waren bezig de voorbereidingen te treffen voor de aanstaande Ngaben, de crematie van de overledene. Een grote groep mannen was bezig de wade, de crematietoren, te bouwen. Anderen waren bezig het offerdier, een stier, van hout en huiden te maken. De wade kreeg een vloeroppervlak van enkele meters groot en werd gevlochten van bamboestengels waar dikke takken doorheen werden gestoken om de wade tijdens de plechtigheid op te kunnen tillen.”

Een wade kan een groot aantal verdiepingen bezitten om alle overledenen, die rechtvaardig hebben geleefd, samen met de belangrijkste persoon in een crematieritueel te cremeren. Op de bamboevloer, worden de grafmanden van de overleden personen ingebracht. Op de daarboven liggende etages worden de kostbare offerandes van de

families van de overledenen, die van het grafveld worden opgegraven, ingebracht. De offerandes van de minst belangrijke overledene in status worden op de bovenste, de kleinste, etage ingevoerd.

De wade is dan ook een bouwsel dat piramidevormig is. Elke bovenliggende etage is kleiner van oppervlak. Deze etages zijn prachtig versierd en bezitten een vergulde daklijst. De etageruimten worden aan de buitenzijde versierd met houtsnijwerk, prachtige geweven stoffen, versieringen zoals linten, ivoren tanden, parelmoeren schelpen enz. De onderste etage bezit een Boma-kop met een grote opengesperde muil. Door deze muil zullen, zodra de rituelen beginnen, de grafmanden worden doorgeschoven ten teken, dat de ziel van de overleden persoon van de ene wereld naar de andere wereld, de dodenwereld, zal overgaan.

" Vijf dagen lang," vervolgde Jan Theodoor zijn verhaal, " waren mannen bezig geweest om deze reusachtige crematietoren voor de overledenen te bouwen als eerbewijs voor de goden, opdat zij de zielen van de overledenen goedgunstig wilden ontvangen in het hiernamaals.
Andere groepen waren bezig om de Bandjar op het dorpsplein, de bale waar de wereldse zaken werden besproken, in te richten als verblijf voor de vorst van Tabanan. Deze zou met een groot gezelschap de plechtigheden bijwonen en tevens het aanzien van de Ngaben verhogen met zijn vorstelijke aanwezigheid. De Bandjar werd gezuiverd door de priester, kwade geesten werden verjaagd en verbannen met rituele gebeden en offerandes. Het interieur van de Bandjar werd bekleed met de mooiste weefsels uit de desa zodat de Bandjar een rijke uitstraling zou bezitten. Veel vrouwen werden ingezet voor het weven van nieuwe tabilins en palemai's. Er hingen grote doeken beschilderd met episoden uit de rijke mythologie van de Balinese godenwereld. Ook waren er kleurige prada doeken, versierd met bloem- en plantmotieven, opgebracht met bladgoud.
Andere groepen vrouwen verzorgden kunstzinnig opgetaste offerandes van fruit, bloemen en textiel. Dergelijke offerandes werden door de vrouwen tijdens de processie op het hoofd gedragen. Sommige van deze kunstwerken waren wel een meter hoog. De offerandes werden dan tijdens de grote processie meegevoerd naar de Pura Puseh, de dorpstempel, waar de crematie zou plaatsvinden.

Nadat wij deze informatie van de Radja hadden ontvangen, nodigde hij ons uit om de crematie in het dorp Kediri bij te wonen. In een lange stoet van paarden, wagens, draagstoelen en hofdienaren, vertrokken wij naar het dorp, dat op twee dagmarsen van de residentie van de Radja gelegen was. Bij aankomst in het dorp werd er, al naderend, een dans show gegeven door de lijfwachten, die in veldtenue waren gestoken. Zij naderden het dorp met langzame danspassen. Zij waren allen, wel vijftig man, gewapend met een lange lans. Op een smetteloos wit paard zat de Radja voorafgegaan door zijn lijfwachten. De Radja was gekleed in een wit uniform, prachtig uitgedost met eretekens. Hij droeg een hoge muts bekleed met goud en allerlei versierselen. Achter hem liepen wel twintig bedienden, die tijdens de feesten de Radja tot zijn beschikking had. De familie van de Radja en zijn gasten, waartoe wij, vertegenwoordigers van het Nederlandse gezag behoorden, werden in draagstoelen vervoerd. Draagstoelen, die door vier man werden gedragen en bekleed waren met prachtige damasten gordijnen, afgezet met goudborduursels en -kwasten. Achteraan in de stoet kwamen de ambtenaren van de Radja gekleed in eenvoudige kaïns, naar gewoonte de dracht voor bij een crematie. Ook liepen er pakezels in de stoet mee om de vele goederen van de Radja en zijn gevolg te vervoeren. Goederen, die de feesten tot een groot spektakel zouden doen uitgroeien. In rieten manden had de Radja wel dertig vechthanen meegenomen. Ook liepen er dansers en acrobaten in de stoet, die 's avonds het volk zouden vermaken met hun optredens.

Zodra de Radja het dorpsplein van Kediri had bereikt, werd hij verwelkomd door de nieuwe Bendesa van deze desa, die zijn heer aansprak met de volgende woorden; " Welkom, welkom, Anak Agoeng Tabana, welkom. Wij heten u van harte welkom en hopen dat u onze geschenken voor u en uw doorluchtige familie wil aanvaarden."
Terwijl de Bendesa deze woorden sprak, overhandigden vier bloemenmeisjes hem prachtige bloemstukken. Vervolgens gaven vier jongemannen de vorst geschenken van goud, zilver en ivoor.
" Doorluchtige hoogheid Anak Agoeng Tabana," zei de nieuwe Bendesa," hier sta ik voor U. Uw nieuwe Bendesa van de desa Kulkumat, die U, namens al zijn inwoners, een prettig verblijf in onze desa tijdens de feestelijkheden toewenst."

Vervolgens begeleidde de Bendesa zijn vorst en zijn familie naar hun tijdelijke onderkomen in de feestelijk versierde Bandjar. De rest van het gezelschap werd ondergebracht in tenten, die even buiten het dorp waren opgezet voor de ambtenaren, dansers, bedienden en goederen.
Nu zouden de feestelijkheden kunnen beginnen. ‘s Avonds werd op het dorpsplein door de bewoners ter ere van de Radja een optreden verzorgd; het epos van de Ramayana met De Ketjak of Apendans zou dan opgevoerd worden. Het dorpsplein was voor deze voorstelling veranderd in een soort grote arena, waar aan de twee korte zijden van het plein ruimte was vrijgehouden voor het publiek. Voor de veranda van de Bandjar waren zitplaatsen gecreëerd voor de hoogwaardigheidsbeklеders en de Radja. Tegenover de zitplaatsen van de Radja, voor de Pura Puseh, had men een laag podium gemaakt voor het gamelanorkest.

Langzaam zakte de avondzon achter de boomtoppen van het oerwoud en trok de schemering over de desa. Dat was het sein dat het Ramayana-epos op het dorpsplein zou kunnen beginnen. De grote manshoge fakkels werden aangestoken. De veranda van de Bandjar werd verlicht door tientallen gekleurde lampions. De dorpelingen en andere geïnteresseerden stelden zich liggend, hurkend, zittend of staand op rondom het dorpsplein om getuige te zijn van het aloude Ramayana-epos. Het gamelanorkest was volledig en speelde de traditionele muziek voor dit dansspel.

> *Dit epos verhaald over het liefdesverhaal van Sinta en Rama, waarin het goede het kwade overwint en waarin het verliefde, uit elkaar gedreven stel, wordt gered door het optreden van de held. Het kwaad, in de figuur van Rahwana, de roofzuchtige vorst van Alengka, wordt vernietigd. Aan het eind van het epos verschijnt dan het apenleger, dat de beroemde apendans uitvoert onder de opzwepende klanken van het gamelanorkest. Tenslotte wordt het verliefde stel, Rama en Sinta, in een prachtige dans met elkaar verenigd.*

“ Och jé, Jan Theodoor,” zei Christine, “ het lijkt mij een prachtig schouwspel, dat epos.”
“ Dat is het zeker, en vooral omdat het de symbolische betekenis in zich draagt van de vereniging met elkaar
van twee geliefden, die door het kwaad werden uiteen gedreven.”
“ Vertel verder, Jan Theodoor,” zei Jacobus, “ wij zijn erg benieuwd naar het vervolg van dit verhaal.”
Jan Theodoor nam nog eens een flinke slok wijn, terwijl Mienette nog eens rondging om hier en daar de glazen bij te vullen.
“ De volgende dag,” vervolgde Jan Theodoor zijn verhaal,” vroeg in de ochtend, waren er een aantal families al druk bezig om hun overleden familieleden op het grafveld die eer te bewijzen, die hen toekwam. Op het woonerf van de familie Pindogoro waren bedienden en personeel van mevrouw Tjokorde Istri Pindogoro voorbereidingen aan het treffen voor het vervoer van de overleden Bendesa, I Gusti Pindogoro. De overleden Bendesa zou in het offerdier, de kunstig nagebouwde stier, die als lijkhouder dienst zou doen, worden geplaatst en naar de Pura Puseh vervoerd voor de Ngaben. Mevrouw Tjokorde Istri Pindogoro zou, begeleid door haar priester, die de offerandes die zij aan de goden opdroeg zegenen, het offerdier volgen.

Op het grafveld, aan de andere kant van de desa, was het een drukte van belang. Een aantal families waren al druk bezig om de graven van hun overleden familieleden te openen en de overblijfselen van hun vader, moeder of andere familieleden, te verzamelen en onder rituele gebruiken in een rieten grafmand te plaatsen. De vrouwen brachten offerandes op het altaar van de Pura Dalem, de tempel op het grafveld, bijeen. Voor de godin Doerga offerden ze geslachte kippen, duiven of ander klein vee, naar hun financiële mogelijkheden, om deze wrede godin tevreden te stellen. Al deze rituelen gingen gepaard met veel gezang, gesmeek en uiterlijke rouwverwerking.”

Jan Theodoor schraapte zijn keel, nam nog een slok wijn, en zei; “ Het overgaan van de ziel van de mens in deze cultuur van het Hindoeïsme is een soort van wedergeboorte in het hiernamaals, dat voor deze mensen een vernieuwing van het leven inhoudt. Om nu het verhaal te vervolgen, gebeurde het volgende;
“ Inmiddels was men op het woonerf van de oude Bendesa klaar met de voorbereidingen en kon de overdracht van het lichaam en het offerdier naar de tempel, de Pura Puseh, beginnen. Onder het zingen

van geestelijke liederen en het sprenkelen van heilig water, werd het lichaam van de overleden Bendesa in het offerdier geplaatst. Het offerdier was opgetuigd met bloemenkransen om zijn hals en lichaam. Ook hingen er gouden en zilveren sieraden aan de kop en de horens. Het gamelanorkest speelde dreunend en feestelijk. Zo'n twintig sterke jonge mannen, in hun opgeschorte kaïns, zwermden om het offerdier heen, tilden het offerdier, dat op een bamboeplateau was gebouwd, plotseling op. Met veel gebrul en gegil, om de boze geesten te verjagen, zette de processie zich in beweging richting Pura Puseh. Voor het offerdier uit liep de Panastas Djalan, de wegbereider, de priester Ida Goena Junishe, die voortdurend zwaaide met een groot kapmes om de boze geesten te verjagen. De dragers van het offerdier zwenkten onverwachts van de rechte weg af, dan weer naar links, dan weer naar rechts soms een paar passen achterwaarts. Dit alles om de boze geesten, die alleen rechtdoor kunnen gaan, te misleiden. Ook het gamelanorkest liep mee in de processie en veroorzaakte een hoop trommellawaai. De weg naar de Pura Puseh was vol met mensen die achter de lijkstoet aan naar de tempel liepen. Achter het offerdier volgden de verwanten van de overledene. Mevrouw Tjokorde Istri Pindogoro droeg haar crematiekleed. Een lange witte sarong, hoog opgetrokken tot over de schouders. Deze sarong was gemaakt van een zeer mooie zijden stof en doorstikt met gouddraad, waarmee prachtige demonische figuren zichtbaar waren gemaakt. Het zwarte haar droeg ze los, dat tot ver over de schouders reikte. Vlak boven haar rechteroor prijkte een grote tjempakabloem. Ondanks haar middelbare leeftijd zag mevrouw Tjokorde Istri Pindogoro er nog knap uit. In haar handen droeg ze haar offerande, die ze straks op het hoofdaltaar van de Pura Puseh aan de goden zou aanbieden. Bij de Pura Puseh waren inmiddels al vele mensen bijeen gekomen. Tegen de buitenmuur in het tempelhof waren zitplaatsen opgericht voor de vorst van Tabanan en zijn familie en gevolg, zodat zij de gebeurtenissen in passende pose konden meemaken. De vorst was toepasselijk gekleed in een sobere doch fraaie kaïn, en een witte muts met versierselen droeg hij op zijn hoofd. De vrouwen van de vorst hadden zich voor deze gelegenheid op gepaste wijze gekleed, zo ook de drie kinderen, die bij dit evenement aanwezig zouden zijn. De mannelijke leden zaten van de vrouwelijke leden gescheiden, zoals de Adat dat voorschreef. Wij, de Hollandse afgevaardigden, zaten een rij lager, voor de vorstelijke familie op lage banken zonder leuning. Plotseling riep iemand; " Daar komt het offerdier !"
" Ze ziet er niet erg mooi uit," zei een jonge Hollandse man naast me.
" Zo hoort het ook," zei een wat oudere man, die een paar plaatsen verder van ons verwijderd zat, " eenvoudig gekleed in een witte sarong, zoals de prinsessen uit vroegere tijden," verduidelijkte hij zich.
" Jong is ze niet meer, maar ijdel is ze nog wel, getuige de tjempakabloem in haar haar."
Achter haar volgden de familieleden en bedienden. Een grote groep vrouwen droeg offerandes op het hoofd om deze straks op het altaar van de Pura Puseh te plaatsen.
De mensenmenigte week uiteen, zodat de processie ongehinderd de Candi Bentar, de gespleten toegangspoort van de Pura Puseh, kon binnengaan. Binnen de lage tempelmuren, op het tempelhof, stond de mooie tempel van deze desa. Hij was opgebouwd uit meerdere altaren en was prachtig opgemaakt met versieringen, linten en bloemen.
Vervolgens sloot de mensenmenigte zich rondom het tempelhof en werden we één geheel met de massa. De processie betrad onder luide gamelanmuziek het tempelhof, de priester liep de treden van het altaar op, terwijl het offerdier voor het altaar werd geplaatst. Mevrouw Tjokorde Istri Pindogoro volgde met haar prachtige offerande de priester naar het hoofdaltaar. Zij plaatste nederig buigend de offerande van gouden en zilveren sieraden op het altaarblad om vervolgens met de priester de gebeden, voor de hemelvaart en de wedergeboorte van de ziel van haar echtgenoot, uit te spreken.

Inmiddels hadden de vijf andere families hun grafmanden, rijkelijk versierd met bloemen en textiel, aangeboden voor het altaar om ook deze te laten besprenkelen met heilig water. Deze grafmanden zouden straks door de Boma-kop van de wade worden geschoven. De Pedanda sprak de gebeden uit en goot stromen heilig water over het offerdier. De familieleden drongen om het offerdier heen en plaatsten hun offergaven op het bamboeplateau van het offerdier. Het gezang verstomde, ook de gamelan zweeg. Op een teken van de Pedanda tilden de dragers onder hevig geschreeuw het offerdier op. Hun gezichten waren besmeurd met roet en kalk, met opgeheven handen joegen zij de onzichtbare geesten, die de doorgang zouden kunnen belemmeren, weg. Met schokkende bewegingen werd het offerdier naar de

offerplaats gedragen, waar het vuur al een verzengende hitte afstraalde. Bij de paisan*, de vuurplaats, aangekomen, liep de processie driemaal om het reeds hoog opgaande vuur. Onder luid gezang en gamelanmuziek volbracht de processie haar tocht. Nogmaals sprak de Pedanda de gebeden uit en zegende het offerdier in de vier windrichtingen, waarna het offerdier vlam vatte.

Langzaam vrat het vuur zich een weg door de bamboebodem van het gevaarte en vlamden de eerste offerandes op. Met luid gekraak en oplaaiende blauwe vlammentongen werd het offerdier in vuur en vlam gezet. Een luid geschreeuw van de menigte en harde gamelanmuziek, klonk op nu het offerdier in brand stond. De gouden en zilveren sieraden waren zwart geworden en het offerdier veranderde in een skelet van verkoolde stokken en brandende takken. Tenslotte rolde de kop van het offerdier van de romp. Het vuur laaide nogmaals hoog op om dan langzaam te gaan minderen.

Nu het ritueel van het verbranden van het offerdier was beëindigd, keerde het gezelschap van verwanten en familieleden terug naar de plaats waar de wade opgericht stond, naast het altaar van de Pura Puseh. De grafmanden van de overleden leden van de verschillende families werden door de muil van de grote Boma-kop geschoven. Prachtige offerandes werden op het bamboe-plateau bijgezet en gebeden aangeheven.

Ook hier zegende de Pedanda de wade in de vier windrichtingen. Een eenvoudige bamboebrug liep aan de achterzijde van de wade naar de eerste etage. Statig naderde de weduwe Tjokorde Istri Pindogoro de wade, besteeg de smalle bamboebrug, die in een flauwe helling naar de wade was opgericht, om daar plaats te nemen op de eerste etage van de wade.

In haar smetteloos witte sarong liep zij over de bamboebrug. Haar hoofd gebogen, de handen gevouwen voor de borst, haar sarong deels oplichtend, zodat deze niet over de grond zou slepen. Langzaam liep zij over de bamboebrug naar de eerste etage. Op deze etage, de belangrijkste van de wade, daar zou zij haar man volgen op diens reis naar het dodenrijk

“ Twee vrouwen heeft de Bendesa gehad,” zei een dignitaris van de Radja tegen mij, “ de eerste vrouw heeft hij na de geboorte van zijn zoon verloren. Zijn tweede vrouw, de weduwe van nu, heeft hij nog niet zo lang gehad. Maar zij volgt hem wel. Ze lijkt zo op een prinses. Zo mooi als ze daar over de brug naar de wade loopt.”

“ Ik keek mijn ogen uit, zo iets had ik nog nooit gezien. De familieleden dromden om de wade heen nu mevrouw Tjokorde Istri Pindogoro in de wade plaats had genomen,” zei Jan Theodoor.

“ Wat gaan ze nu doen ?” vroeg ik aan de oudere man.

“ Ze wachten totdat het offerdier volledig verbrand is en de ziel van de Bendesa bevrijd is, zodat zij hem op het goede ogenblik kan volgen.”

Nu de weduwe van de Bendesa plaats had genomen in de wade werd de bamboebrug losgemaakt. Wel veertig sterke mannen tilden de wade op en onder luid gegil en gebrul werd de wade naar de paisan gebracht, de plaats waar de Ngaben zou plaatsvinden.

Op het moment dat de wade in beweging kwam verplaatsten alle aanwezigen zich naar de paisan van het tempelhof. Onder luid geschreeuw en veel harde gamelanmuziek voerde men de wade richting paisan. Vaak zwaar hellend naar links of naar rechts. Ook nu werden de kwade geesten op een dwaalspoor gebracht door de rechte doorgaande richting te onderbreken door onverwachts naar links of naar rechts uit

*(Een paisan bestaat uit een ondiepe kuil, waarin sprokkelhout is verzameld. Rondom de kuil zijn lage muurtjes opgetrokken waar het offerdier op geplaatst wordt.)

te wijken, waarbij de wade soms angstvallig overhelde. Tenslotte werd de wade driemaal om de verbrandingsplek gedragen om vervolgens op de muurtjes van de paisan te worden gezet.

Gedurende de tocht had mevrouw Tkokorde Istri Pindogoro zich angstvallig vastgehouden aan de bamboeconstructie van de wade. Nu de wade tot rust was gekomen kon ze zich op haar overgave aan de Ngaben voorbereiden. Ze vouwde haar handen voor haar borst, terwijl zij haar laatste gebeden uitsprak. De Pedanda zegende de wade met veel heilig water. Hij zegende in de vier windrichtingen. Naar de Kaja,

de Kauh, de Kelod en de Kangend windrichting. Tijdens de zegening sprak de Pedanda bezwerende formules uit om de kwade geesten te ontmoedigen en de godin Doerga goedgunstig te stemmen. Traag likten de eerste vlammen aan het droge hout van het bamboeplateau om zich daarna steeds sneller te verplaatsen. In geknielde houding zat mevrouw Tjokorde Istri Pindogoro. Door de dunne witte katoenen bekleding van de wade kon ik het silhouet van de knielende vrouw zien. Zij bad de overgangsgebeden voor hen, die het dodenrijk binnentreden.

> *" Oh, grote Shiva, wees mij genadig op dit uur van mijn grote reis. U, o god, heb ik altijd verheerlijkt en trouw gediend. Mijn hart is U altijd genadig en volgzaam geweest. Wees mij en mijn geliefde man I Gusti Pindogoro op deze tocht genadig opdat ik in Uw hemelrijk verenigd word met mijn beminde man. Oh, Shiva, verhoor mijn gebed, vervul mijn hart met troost en laat de angst van mij wegvoeren."*

Langzaam kroop het vuur omhoog, bereikte de bamboeconstructie en zette met vette zwarte rookwolken de offerandes in brand.
" Kijk," zei de man die naast me zat," de Boma-kop brandt al."
De eerste vlammen sloegen over naar de eerste etage en zette de katoenen bekleding in brand. Dan een gil. De gamelanmuziek zwol aan tot een oorverdovende kakofonie van klanken. De silhouet in de wade maakte angstige bewegingen, het vuur gromde en groeide aan tot een vuurstorm. Een laatste ijselijke gil steeg op uit de brandende wade, waarna het vuur tot een brullende orkaan aanzwol en steeds sneller naar de top van de wade reikte.
" Och, wat mooi," verzuchtte de oudere man, die naast me zat.
" Ze is bang geweest maar haar geest is opgestegen. Ik heb het gehoord. Zij is haar man gevolgd op zijn reis naar het dodenrijk."
Verbaasd keek ik de man aan om zoveel wijsheid. Inmiddels sloegen de vlammen aan alle kanten uit de wade. Plotsklaps klonk er een geruis uit de brandende wade, het bouwsel stortte langzaam in waardoor de vlammen opnieuw hoog oplaaiden en een vonkenregen zich over het tempelhof en de omstanders verspreidde. Het gamelanorkest speelde onverdroten door en kreeg steun van de aanwezigen, die op het ritme van de muziek in de handen gingen klappen. Nog eenmaal vlamde het vuur heftig op toen een laatste deel van de wade omviel en deels naast de paisan belandde. Het vuur minderde, het sprokkelhout in de kuil knetterde vervaarlijk, terwijl nog immer vonkenregens zich over de verbrandingsplaats verspreidden. Na een half uur was er van de prachtige wade alleen nog een smeulende hoop afval over. Het vuur werd door de sekaren nog een aantal malen opgepookt, zodat alles volledig verbrandde. De volgende dag zouden de afsluitende rituelen plaatsvinden nl. het verzamelen en het verstrooien van de as op het grafveld."

Nu Jan Theodoor zijn verhaal had beëindigd en zijn toehoorders triomfantelijk aankeek, zei hij;
" Is dit geen mooie aanvulling op onze kerstgedachte, die de geboorte van Christus belichaamd?"
" Wat bedoel je met 'aanvulling'?" vroeg Mienette, die een enorme onrust in zich voelde opkomen.
" Nu," zei Jan Theodoor, " de geboorte van de hindoestaanse mens na zijn dood in het dodenrijk."
" Noem jij die hele vertoning, waarbij een weduwe wordt geofferd een geboorte?"
" Maar Mienette, dat is hun cultuur. Zij dragen hun cultuur uit. Bovendien beloven wij bij het sluiten van een huwelijk toch ook dat wij trouw zijn tot de dood!"
" Jazeker, tot de dood. Niet tot **in** de dood! Je vindt dit hun cultuur uitdragen: Het ritueel vermoorden van een weduwe? Vind je dat toelaatbaar?"
Mienette voelde een enorme woede in zich opkomen.
" Mienette, dit soort crematies gebeurt al jaren, al eeuwen!"
" En de Nederlandse overheid doet daar niets aan? Zij staat toe dat er in haar overzeese gebiedsdelen rituele moorden worden gepleegd?"
" Tja, ik neem aan van wel. Ik en vele anderen waren getuige bij deze crematie."

“ En jullie bekeken het als een soort toneelstuk? Een toneelstuk, waarin een vrouw willens en wetens de dood in wordt gejaagd. Het is walgelijk, Jan Theodoor. Ronduit walgelijk en dat jullie daar van genoten hebben is voor mij onbegrijpelijk.”
Mienette stond woest op. Zonder ook maar iemand aan te kijken of goedenacht te wensen, verliet zij de salon, haar familie in verbijstering achterlatend.

Hoofdstuk 7

Inhoudend
- **Een Begrafenis in Delft**
- **Een brief van Willem Storm**
- **Een lidmaatschap van Tandem Fit Surculus Arbor**
- **Een bezoek aan kroonprinses Sophie**

Een Begrafenis in Delft

De laatste dagen van de maand augustus 1842 waren zeer warm en drukkend geweest. Op deze dag in de nieuwe maand dreigde een onweer elk moment te kunnen losbarsten, terwijl er in het huis van de familie v.d.Chijs ernstig werd gerouwd. Jan Theodor was op 30 augustus overleden aan de gevolgen van malaria. Vandaag, de dag van de begrafenis, was het huis volgestroomd met kennissen, bekenden en familieleden om de familie v.d. Chijs te condoleren met dit verlies.

Mienettes moeder, Mienette zelf en haar beide broers Jacobus en Pieter Otto met hun echtgenoten namen de condoleances in ontvangst in de grote salon van de woning aan de Voorstraat. Bekenden en dierbaren, die hen hadden vergezeld naar de laatste rustplaats van Jan Theodoor. Alle familieleden, uit Breda, Leiden uit Son en vele andere plaatsen in Nederland, waren aanwezig. Ook vele buren en vrienden hadden rouwend achter de baar in de stoet meegelopen. Zo ook de families Kipp, v. Meerten en Van Moock. Maar ook de aan het Oude Delft woonachtige troonpretendent van het Franse Koningshuis De Bourbon, de heer Naundorf. Vrouwen namen geen deel aan deze begrafenisstoet. Zij bleven in het sterfhuis om zich voor te bereiden op de condoleanceprocedure na de begrafenis.

In de ochtend van 30 augustus had Jacobus, met zijn neef Pieter de Bossevain als getuige, het overlijden van Jan Theodoor gemeld aan de ambtenaar van de burgerlijke stand, de heer Wijnants in Delft. Daarna hadden de gebeurtenissen zich in een rap tempo afgespeeld. De directe buren hadden zich belast met het afleggen van de overledene. Zij hadden Jan Theodoor het doodskleed aangedaan en om de ledematen vastgezet. Daarna hadden zij overlegd wie van hen in de buurt als aanzegger zou functioneren. Deze had vervolgens zijn opwachting gemaakt bij de vele bekenden en kennissen van de familie v.d. Chijs. Ook had één van hen een rouwwimpel aan de klopper van de deur bevestigd. Tenslotte had men, samen met de nabestaanden, de begrafenisrituelen besproken en dominee Storm verzocht de leiding van de begrafenisplechtigheid op zich te willen nemen opdat de uitvaart van de overledene waardig zou verlopen.

Dominee Storm had uitstekend aan de verwachtingen voldaan. Hij had de stoet samengesteld, hij had de zes jongemannen uitgekozen, die de omfloerste kist naar de begraafplaats zouden dragen. De mannen hadden lange zwarte jassen gedragen, hoge zwarte hoeden met de lamfer* hadden zij op het hoofd gedragen. De eerste man, die de stoet vooruitging, had een sjerp gedragen. Direct achter de dragers met de kist, was dominee Storm de rouwenden voorafgegaan en had hij, gedurende die rouwtocht, zijn hand op de kist gehouden terwijl hij de bijbel onder zijn linkerarm droeg. Ook hij en alle daarna volgende rouwenden, uitsluitend mannen, vrienden, kennissen en mannelijke familieleden, hadden een hoge hoed met rouwsluier gedragen.

De stoet had de route genomen vanaf de Voorstraat langs de Oude Kerk om vervolgens voor de hoofdingang van de kerk op het Oude Delft te passeren en zijn weg te vervolgen over het Noordeinde om tenslotte op het kerkhof aan de Haagse Poort te arriveren. Zoals gebruikelijk had de stoet driemaal om het kerkhof gelopen om de overledene toe te vertrouwen aan zijn laatste rustplaats.

Mevrouw v.d. Chijs had de dominee gevraagd een mooi gedicht van Hiëronymus van Alphen te willen uitspreken, hetgeen hij aan het eind van zijn lijkrede had gedaan. Het gedicht luidde als volgt;

Dit streelt mijn treurend hart in deze rampwoestijn
Dat na een korte vlucht van snellende ogenblikken
Mijn stof in 't zelfde graf naast u geplaatst zal zijn
En zich mijn geest met u voor eeuwig zal verkwikken
Mij dunkt, ik hoor alreeds het wellekom!
Als mijn verloste ziel van verre uw woning nadert;
U zal ik de eerste zien en kennen uit de drom
Van al 't gezaligd volk, met u te zaam vergaderd.

*Lamfer – rouwsluier bevestigd aan de hoed

Na de laatste zinnen van de grafrede had iedereen op symbolische wijze de dode begraven door een schepje zand op de kist te werpen. Vervolgens was de stoet in stilte teruggegaan naar de woning van de familie v.d. Chijs om daar deel te nemen aan het rouwmaal.

" Nu is iedereen weer verzameld in mijn huis. Mijn huis dat nu een sterfhuis is gebleken voor mijn broer en eerder zijn vrouw Cornelia," overdacht Mienette, terwijl zij bijna, zonder aandacht, de condoleances van de eerste bezoekers in ontvangst nam. Zij en haar moeder en de andere leden van de familie waren in een stemmig zwart gekleed. Op haar hoofd droeg Mienettes moeder, zoals gebruikelijk was bij dit soort gelegenheden, een zwart hoedje, dat een weinig opsmuk bezat, in de vorm van zwart geverfde veren.

Suzanne stond, tijdens deze condoleance in haar netste kleren tussen Mienette en haar oma de condoleances in ontvangst te nemen. Voor haar was het verlies van haar vader zo kort na de dood van haar moeder, wederom een aanslag op haar kinderlijk geluk en vertrouwen in de toekomst. Op dit moment zag zij de wereld om haar heen door een waas van haar tranen die voortdurend aan haar controle ontsnapten. Tranen die zij, ook al was zij pas twaalf jaar, nauwelijks durfde te tonen in de wetenschap dat zij alleen gevolgd zouden worden door nog meer tranen. Zij wilde zich groot houden zoals haar vader dat aan haar had gevraagd toen haar moeder overleed. De belangstellenden draalden langzaam aan de rouwenden voorbij, spraken lieve en troostende woorden om aan elk van hen hun medeleven te tonen.

" Ach, Suzanne," zei een van hen, " wat spijt het mij zeer dat je nu ook je vader zult moeten missen. Ik hoop dat je je geluk zult vinden in de toekomst bij je oma."

Mienette en haar moeder hadden nog voordat Jan Theodoor overleed besloten dat Suzanne voorlopig bij hen zou blijven wonen en aldus een veilig thuis zou hebben.

" Voorlopig," zo had tante Mienette haar gezegd, " zolang er zich geen andere oplossing zou aandienen."

Men had zich in de grote salon verzameld om deel te nemen aan de laatste ceremonie nl. het nuttigen van het rouwmaal. Dit rouwmaal werd in de eetkamer en de kleine salon opgediend. Theresa en Sjaantje waren de hele ochtend, met een paar buurvrouwen, bezig geweest om een eenvoudige broodmaaltijd vorm te geven. Zij brachten de belegde broodjes en de koffie naar de eetkamer en de kleine salon waar de genodigde dankbaar gebruik maakten van de hen aangeboden maaltijd.

Mienette realiseerde zich dat door het nuttigen van dit rouwmaal het gewone leven weer zou beginnen en men het verdriet van het overlijden achter zich zou laten. Dit rouwmaal zou daartoe een aanzet zijn. Voor haar zou de volgende stap het rouwproces zijn. Een lange rouwperiode van een half jaar, waarin zij zich moest matigen in uiterlijke presentatie en publiekelijke vertoning. Hier zag zij erg tegenop, temeer omdat zij vond dat het zo weinig zou toevoegen aan de emotionele verwerking van het verlies van haar broer. Ze was nu nauwelijks twee maanden uit de rouwperiode van haar schoonzuster, die een krap jaar geleden overleed aan dezelfde ziekte als waaraan zij nu haar broer had verloren. De toekomst scheen haar somber en donker tegemoet, zonder enige vrolijkheid of verwachting.

Inmiddels was de woning volgestroomd met belangstellenden, die de familie v.d. Chijs condoleerden. Ook familieleden uit andere gewesten hadden zich hier aan de Voorstraat gemeld om met Mienette en haar directe verwanten de begrafenisrituelen af te sluiten. Zo ook haar tante Margaretha, de weduwe van haar oom Daniël Otto Bagelaar.

" Ach Mienette," sprak haar tante haar tijdens de condoleance aan, " wat spijt het mij verschrikkelijk dat jullie in zo korte tijd zo zwaar getroffen worden. Eerst Cornelia en nu je broer Jan Theodoor. Ik zou jullie graag nog een aantal dagen willen steunen in jullie verlies. Jullie hebben mij ook zo voorbeeldig gesteund na het overlijden van mijn lieve man Daniël Otto."

" Och, tante. Wij voelden ons verplicht u te steunen na dat afschuwelijke ongeval van oom Daniël."

" Ja, kind. Wie had dat nu verwacht. Een man, die in zijn leven talloze gevaren heeft getrotseerd in dienst van ons vaderland, dat nu juist hij moest verongelukken bij zo'n stom ongeluk; een val uit de

koets, waarvan de paarden op hol waren geslagen. Het ergste van dat ongeluk is dat de kinderen het ongeluk voor hun ogen hebben zien gebeuren toen wij de schouwburg in Breda verlieten. Daniël zou ons met de koets afhalen na de voorstelling. Een koets die hem overreed en hem de dood in joeg. Maar wat bazel ik nu. Ik moet jou troosten in je verdriet van je overleden broer. Straks wil ik verder praten met jullie, nu moet ik plaatsmaken voor anderen, die jullie ook willen condoleren."

Mienettes tante schuifelde verder om de volgende personen te condoleren, waarna zij plaats nam in de eetkamer om daar gebruik te maken van het aangeboden rouwmaal.

Zo nam iedereen, die de familie zijn deelneming had betuigd, deel aan het rouwmaal en hield onderhoudende gesprekjes met de aanwezigen. Tenslotte, als men voor zichzelf had bepaald dat men de familie voldoende rouwbetoon had bewezen, nam men gelaten afscheid om vervolgens zijn of haar eigen weg te gaan. Behalve een aantal zeer vertrouwde kennissen en familieleden had bijna iedereen rond de klok van acht uur het huis aan de Voorstraat verlaten.

Nu de rust weer in het huis was weergekeerd zocht iedereen een eigen plek om het gebeuren van die dag te verwerken. Zo ook Suzanne, zij zocht haar steun bij haar tante Mienette, die zich voor een korte periode had teruggetrokken op haar kamer.

" Tante Mienette," zei Suzanne, terwijl zij de deur van Mienettes kamer op een kier opende, " mag ik even bij u komen zitten?"

Mienette keek op uit haar overdenkingen en zei; " Maar natuurlijk Suzanne, kom bij me zitten hier in deze fauteuil naast me."

Suzanne nestelde zich in de grote fauteuil, verschoof een paar kussens zodat ze dicht naast haar tante kon zitten.

" Tante Mienette," zei ze met een klaaglijk stemmetje, " hoe moet het nu verder?"

Mienette schrok van het intense verdriet dat haar nichtje uitstraalde.

" Wat bedoel je met 'hoe verder'?"

" Nou," zei het meisje tussen twee snikken door," ik wil graag bij u en oma blijven maar u zei dat het voor tijdelijk zou zijn. Bent u van plan weg te gaan? Dat wil ik niet. Ik wil niet dat u of oma weggaat, dan ben ik hier helemaal alleen!"

" Och lieverd. Het is helemaal niet de bedoeling dat ik of oma weggaat. Maar oma is al oud en ik denk dat jij misschien in de toekomst, liever bij je oom Jacobus en tante Christine en de kinderen wil logeren."

" Tante Mienette, zeg dat toch niet. Ik vind het zo fijn hier bij u en oma."

" Tja, Suzanne. Van mij mag je hier altijd blijven, maar oma wordt al zo oud. Ze is zo stram en soms heeft ze veel pijn."

" Gaat oma dan ook dood?"

" Nee hoor, Suzanne. Oma is heel gelukkig met jou. Ze vindt het erg fijn dat jij hier bent om op haar te passen. Jij kunt oma toch al heel goed helpen?"

Suzanne knikte heftig haar hoofd. Oma helpen, dat zou ze graag willen doen.

" Nu dan is alles toch opgelost? Jij helpt oma als ik moet werken voor de liefdadigheidsvereniging. Is dat afgesproken?"

Suzanne knikte zichtbaar opgelucht, slikte een keer en slaakte vervolgens een ontspannende zucht.

De familie had zich nu teruggetrokken in de salon om met elkaar de laatste ogenblikken van deze bewogen dag gezamenlijk door te brengen. De stemming was bedrukt, af en toe plaatste iemand van hen een opmerking over de begrafenis in de nagedachtenis aan Jan Theodoor. De meeste tijd waren ze bezig hun gedachten en gevoelens op orde te brengen en hun verlies te verwerken. Het spreken werd beperkt tot het hoogst noodzakelijke. Op een gegeven moment sprak Mienettes moeder over die ogenblikken, dat zij bij haar zoon aan zijn ziekbed zat en intens meeleefde met zijn verdriet en angsten voor het onbekende dat ging komen.

" Jan Theodoor was erg onzeker, zo ook op die zaterdagmiddag, dat ik bij hem aan zijn bed zat," vertelde Mienettes moeder, " dat hij uren lang lag te staren naar de stofjes, die in een zonnestraal die

door een spleet tussen de gordijnen naar binnenviel, dansten. Of, als hij buiten in de tuin zat op warme dagen, hoe het zonlicht stil voortbewoog over het gras om tenslotte in de schaduw van de struiken te verdwijnen. Hij voelde dat de warmte en de zachte buitenlucht hem goed deden. Af en toe kreeg hij weer hoop, beter te worden en had hij verdriet als langdurige zomerregens hem beletten, de tuin te bezoeken en zo gedwongen werd in bed te blijven. Dan lag hij te soezen en keek hij naar de regendruppels en de volle regenstromen, die op het glas van de vensters, hun sporen naar beneden trokken. Hij luisterde dan naar de druppels, die zacht tikkend op de openstaande steekraampjes de stilte van de dag verstoorden. Maar de volgende dag, als de zon dan weer scheen, was hij ondanks zijn ziekte, weer opgewekt als hij weer naar buiten kon gaan."

De aanwezigen in de salon luisterden stil en aandachtig naar de herinneringen van hun moeder aan hun broer of zwager, die voor hen allen dierbaar waren.

" Tot op die noodlottige middag," hervatte Mienettes moeder haar verhaal, " toen kreeg hij na een ernstige hoestbui een bloedspuwing. Hij werd door ons naar binnen gedragen en in bed gelegd en de dokter werd onmiddellijk ontboden. Toen begon een lange reeks van eentonige dagen; stil en vervelend. Soms werd hij opgeschrikt door een lach uit de tuin, die galmend door het geopende venster, zijn kamer binnenkwam. Of luisterde hij naar het praten van mensen, die voor het huis onder de vensters stonden. Dan werd alles weer stil en lag hij te soezen of te luisteren naar het tikken van de klok in de gang. Tja, Jan Theodoor wist dat hij langzaam achteruit ging. Langzaam maar gestaag, elke dag een beetje zwakker wordend. Soms voelde hij de drang om te huilen, lang achtereen, dan gleden stil de tranen over zijn wangen als hij aan buiten dacht en hij de zachte geur rook van de lindebomen aan de grachtkant."

Een zucht ontsnapte uit de mond van de vertelster, met de rug van haar hand veegde ze een traan weg.

" Toen kwamen de dagen, dat hij niet meer wilde opstaan. Vermoeid voelde hij zich, te zwak en kortademig. 's Ochtends tilden we hem voorzichtig uit bed en als het bed dan weer was opgemaakt, tilden we hem er weer in. Dan lag hij een tijdlang uitgeput te hijgen. 't Was alsof hij voelde dat wij hem telkens makkelijker konden optillen. Op een ochtend schoof de deken van bed en viel op de grond, toen zag hij hoe mager zijn benen waren geworden. Daarna had hij voortdurend dat beeld voor ogen; twee magere dunne benen. Zich recht uitstrekkend met uitstekende kniebotten en enkels. De laatste week voor zijn overlijden had Jan Theodoor het voortdurend koud. Ondanks het feit dat het buiten snikheet was. Wij hebben toen voor hem de kachel aangestoken en hem nog een extra deken gegeven. Hij was toen zo zwak geworden, dat hij niet meer uit bed getild kon worden. Zijn kortademigheid was toegenomen, 't hoesten verergerd en pijnlijk geworden. Regelmatig kleurde het vel over zijn uitstekende jukbeenderen zich licht, helder roze als hij koortsaanvallen had te verduren. Zijn ogen staarden zo nu en dan, groot en vreemd glazig uit zijn mager gezicht. Grauwbleek zag hij, omfloerst door het donker grijze dikke haar, dat over zijn voorhoofd hing.

Soms bleef de dokter, bij een avondvisite, in gedachten met de pols van Jan in zijn hand kijken naar die twee grote ogen, die iets navrants hadden in hun blik. Als de ogen van een grote hond, die weet wanneer hij afgeranseld wordt. Meer en meer werd hij benauwd. Op een nacht werd hij wakker, in ademnood tot stikkens toe. 't Was een korte aanval, waarin hij dacht te zullen sterven maar, waaruit hij weer bijkwam, erger uitgeput dan ooit tevoren. Daarna kwamen die aanvallen vaker en heviger. Zij strekten hem rechtuit, krampachtig trillend in zijn bed, zodat hij zijn magere handen grijpend om de spijlen van het ledikant sloeg om zijn hoofd achterover te houden om lucht te krijgen. Meer en meer stierf hij levend weg, minder en minder wordend. Langzamerhand geheel verdwijnend onder de dekens, ineenkrimpend en kleiner wordend, alsof hij versmolt met de hitte van de dag.

Alleen zijn ogen bleven wat zij waren; groot en glanzend helder, met een wijde, snikkende uitdrukking, zwijgend en ernstig. Zo vond ik Jan Theodoor op de ochtend dat hij overleed."

Iedereen in de salon was onder de indruk van het verhaal, dat hun moeder hen had verteld. Mienette stond op, liep naar haar moeder en sloeg haar arm om haar heen om haar te troosten.

" Toe moedertje lief. Het is voorbij. Het is goed zo. Jan Theodoor is nu gelukkig bij zijn lieve Cornelia. Toe moeder, laat het los en huil niet meer."

Mienette kon ternauwernood zelf voorkomen dat zij in huilen uitbarstte bij het zien van zoveel verdriet bij haar moeder, zij vermande zich en sprak troostende woorden op een fluisterende toon tegen haar moeder. De avond verliep stil en geruisloos totdat men besloot afscheid te nemen van elkaar en naar bed te gaan. Morgen zou er een nieuwe dag komen, een nieuw begin voor iedereen die nu gerouwd had om hun overleden Jan Theodoor.

Een brief vanWillem Storm.

Op deze dag in het winterse Delft eind 1843, zaten Mienette en haar moeder in de kleine salon en keken uit over de wonderschone winterse aanblik, die hun tuin bood.
“ Ach Theresa,” zei mevrouw v.d. Chijs tegen haar dienstmeid, die zojuist binnenkwam, “ zet de thee en het hete water maar op de salontafel, dan zullen wij zelf de thee wel inschenken.”
“ Jazeker mevrouw,” antwoordde het dienstmeisje bescheiden en verliet de kleine salon.
De kleine salon was tijdens koude dagen veel makkelijker te verwarmen dan de grote salon aan de straatzijde van het huis, bovendien was deze kleine salon veel genoeglijker ingericht en straalde een sfeer van knusheid uit.
“ Wat ziet de tuin met al die sneeuw er nu prachtig uit, vind je niet, Mienette?” zei haar moeder, die voor de openslaande tuindeuren staand de tuin bewonderde.
“ Jazeker moeder, vooral de tuinkoepel aan het eind van de tuin ziet er betoverend uit met dat besneeuwde rieten dak en de frisse groene kleuren van de koepel zelf. Hij steekt schitterend af tegen het witte sneeuwtapijt.”
“ Ja, het is werkelijk prachtig.”
“ Het uitzicht wordt wel bedorven door die oude stallen en de vervallen kas met stookhuis daar achteraan. Maar dat is gelukkig nog maar van korte duur. Niet waar, Moeder?”
“ Ja Mienette, jij zegt het. Jij wil met alle geweld die oude gebouwen afbreken en vervangen.”
“ Maar dat is toch logisch, moeder. Als ik daar aan het eind van de tuinen grenzend aan de Cellebroersteeg nu tien huizen laat bouwen door de stadsfabriek (= gemeente architect), dan kunnen we een aantal mensen een groot plezier doen. Op de eerste plaats onze oude tuinman, meneer Scholten. Hij woont nu nog steeds in dat vervallen stookhuis van onze tropische kas. Wij kunnen hem dan een fatsoenlijk onderkomen met een goed functionerend privaat bieden. Vooral dat laatste is mij een doorn in het oog de huidige situatie. De man doet zijn behoefte in de tuin of op ons privé privaat. Het is een beste man, maar zijn hang naar onhygiënisch gedrag stoort me. Bovendien kunnen we Theresa dan ook een privé onderkomen bieden en hoeft zij niet vierentwintig uur per dag hier in huis of in haar dienstmeidenkamer aanwezig te zijn. Ik denk dat zij daar erg blij mee zal zijn. Over de huurprijs kunnen we later dan nog wel beslissen, zeker als zij van plan is bij ons in dienst te blijven. Sjaantje zal waarschijnlijk liever hier in huis blijven. Zij is al zo lang bij ons in dienst, dat ik denk dat zij niet graag zal willen verhuizen naar een van die nieuwe huisjes, die ik laat bouwen. Overigens heb ik al wel goedkeuring van de stadsfabriek gekregen voor het bouwen. Alleen de Edele Heren van de Raad moeten mijn plan nog goedkeuren. De stadsfabriek zelf, meneer Hoogendam, heeft toegezegd mijn tekeningen door te sturen naar de Raad. Hij wees mij ook nog op het feit dat, als ik de woningen uitsluitend verhuur aan minvermogenden, dat ik dan aanspraak kan maken op een vrijstelling van de stadsbelasting. Zo iets is vastgelegd in een besluit uit 1819, vertelde hij me. Ik heb al het definitieve besluit van de raad ontvangen en men verleent mij de vrijstelling.”
“Je hebt mooie plannen, Mienette, denk je ook dat die mensen gebruik willen maken van die huisjes, die jij aanbiedt? Je wilt de minvermogende helpen met huisvesting, maar die mensen zitten nu eenmaal vaak krap bij kas. Denk je niet dat je er financieel bij in zult schieten?”
“ Ach wat, moeder. Financieel kosten die huisjes mij niet zo veel en als ik die vrijstelling voor de stadsbelasting voor de komende tien jaar weet te bemachtigen, dan scheelt dat de helft op de huurprijs van de woningen.”
“ Over verzoeken gesproken. Ik moet nog een brief schrijven aan de Edel Achtbare Heren der Stad Delft, met betrekking tot de pacht van het boterhuis, die volgend jaar afloopt. Ik denk dat ik mij daar deze middag toe zal aanzetten. Onze firma kan niet zonder dat pand om de handel in boter en kaas te bedrijven. Onze theehandel is daarentegen erg klein van omvang en kunnen we vanuit de kelder van de Breedsteeg blijven continueren. Dat huis is ons eigendom ofschoon het nu aan een aantal mensen is

verhuurd. De kelder blijft de opslagplaats voor onze theehandel. Ja, ik denk dat ik van middag maar eens die brief aan de Edelachtbaren ga schrijven."
" Nu moeder," zei Mienette, die de thee in haar kopje nog eens aanvulde, " moeder blieft u nog thee?"
Mienettes moeder knikte waarmee zij aangaf dat zij nog wel thee wilde hebben.
" Als u die bezigheden straks hier aan het bureau uitvoert, dan loop ik even naar de overkant, naar de dominees om de vergadering over de kerstactiviteiten mee te maken. Voor de kerstviering hebben de dominees dit jaar weer heel veel behulpzame handen nodig."
" Overigens, Mienette, als je straks weer contact hebt met het bestuur van de liefdadigheidsvereniging wil ik je vragen hen mee te delen, dat ik mijn activiteiten voor de vereniging graag zou willen beëindigen en …."
" Wat zegt u nu, Moeder!! Hetgene waarvoor u altijd hebt geleefd. Wilt u uw verbondenheid met de vereniging opgeven?? Vacant stellen??" vroeg Mienette in opperste verbazing.
" Ja, Mienette. Ik voel me te oud, te moe en eigenlijk te uitgeblust om nu, met de winter in aantocht, weer over de straat te gaan om deel te nemen aan allerlei activiteiten, zoals het organiseren van de kerstloterij. Ik voel me er te moe voor. Bovendien speelt mijn jicht voortdurend op als ik een tijdje buiten ben geweest."
" Moeder, wilt u echt uw positie in de vereniging opgeven?" vroeg Mienette nogmaals met een uitdrukking van onbegrip op haar gezicht.
" Ja, Mienette. Ik heb er lang over nagedacht maar mijn lijf wil het niet meer opbrengen. Zou jij dit besluit van mij aan de dames van het bestuur willen overbrengen? Ik zal dan op een later tijdstip wel afscheid nemen van alle dames, die zich hebben ingezet voor het prachtige liefdadigheidswerk. Wil je de dames hiervan op de hoogte brengen, Mienette?"
" Moeder, als uw besluit zo vast staat, dan zal ik de dames hierover inlichten."
" Bovendien, Mienette, ben jij een goede plaatsvervangster voor mij, nu je al jaren als 2e secretaresse naast mevrouw Van Moock het secretariaat onder je hoede hebt."
Mienette stond op, omhelsde haar moeder en zei; " Moeder, ik heb u enorm lief en ik bewonder u, ook om deze stap. Ik vind u nog zo daadkrachtig op uw leeftijd."
Vervolgens nam Mienette afscheid van haar moeder, draaide zich om en verliet de kleine salon om haar opwachting te gaan maken bij de dominees van de Hervormde Gemeente Delft.
" Ziezo," dacht Mienettes moeder bij zichzelf, nadat Mienette de salon had verlaten, " nu moet ik toch even die brief aan de Edelachtbare Heren gaan schrijven als wij, Jacobus en ik, onze boterhandel willen voortzetten."
De oude vrouw stond langzaam op uit haar fauteuil, liep voorzichtig naar haar bureau, dat in een hoek naast de haard stond, om daar haar voornemen uit te voeren. Zij klapte de deksel van het bureau neer, schoof een stoel aan voor het bureau en nam plaats.
" Zo, eens kijken of mijn oude handen, die noodzakelijke brief nog kunnen schrijven."
Zij nam een blanco vel papier uit de bureaulade, draaide het potje inkt open en zette, nadat zij de ganzenveer had aangesneden, deze in de inkt.
" Tja," mompelde zij bijna onhoorbaar, " Mienette heeft me wel zo'n mooie gouden vulpen gegeven maar ik schrijf toch liever met mijn vertrouwde ganzenveer."
" Zo, laten wij maar eens van start gaan."
Zij doopte de ganzenveer voorzichtig in de inkt en begon te schrijven;

Geven met gepaste eerbied te kennen mevr. Wed. J. v.d. Chijs & Zoon

Kooplieden in boter enz. dat, terwijl de pacht van 't Stads Boterhuis op 10 april 1844 weder expireert, zij supplianten verzoeken door den Edel. Achtb. Staat, wederom als pachters of huurders voor den tijd van zes jaren te mogen worden gecontinueerd en zulks, thans voor de somma van tweeduizend Nederlandse Guldens per jaar.
De telkens……

De schrijfster veegde haar ganzenveer schoon, nam het pennenmesje en sneed de ganzenveer nogmaals aan en vervolgde haar verzoek.

Het Boterhuis, thans 80 jaar lang door ons en onze voorzaten bewoond en alle verbintenissen en halfjaarlijksche betalingen immer vóór of op den gestelden tijd, hebbende plaatsgehad, gelijk wij die zoo verder ook hopen te blijven nakomen en altijd gelijk, ook nu weder, de hoogst mogelijke pachtvorm door ons zijnde aangeboden, me nen wij met eenige grond te mogen vertrouwen, dat ons verzoek goedgunstig door den Edel. Achtbare Raad der stad Delft, moge worden geaccordeerd, vooral door de belangen derselven Stad hierbij tevens worden bevorderd.

't Welck doende enz.

Wed. J. v.d.Chijs & Zoon

Delft,
19 december 1843

Aan den Edel Achtb. Raad
der Stad Delft (Bron; Delfts Archief)

" Ziezo," dacht mevr. v.d. Chijs bij zichzelf, " deze brief kan bezorgd worden."
Ze pakte een moderne enveloppe uit een van de laatjes van haar bureau, vouwde de brief tweemaal middendoor en schoof deze in de enveloppe.
" Aan de Edel. Achtbare Raad der Stad Delft," schreef zij met sierlijke letters op het voorblad van de enveloppe. Vervolgens liep ze naar het schelkoord, trok eraan en wachtte totdat even later de dienstmeid Theresa de kleine salon binnenkwam.
" Wat is er van uw dienst, mevrouw?"
" Theresa, " zei mevr. v.d. Chijs, " breng deze brief naar het stadhuis en ovenhandig hem persoonlijk aan de portier. Zeg hem dat er spoed moet worden gemaakt."
" Jazeker, mevrouw, tot uw dienst," antwoordde de dienstmeid en verliet de kleine salon.

Inmiddels was Mienette, het gure weer trotserend, aangekomen in de consistoriekamer van de Oude Kerk. Zij had zich voor deze korte wandeling goed warm aangekleed en was zonder ook maar een moment te stoppen naar de Oude Kerk gegaan. In de consistoriekamer, waar zij zich nu bevond, verkeerde ze in het gezelschap van de twee dominees, Storm en Molenkamp, en de dames van het dagelijks bestuur van de liefdadigheidsvereniging Dorcas.
" Zo Mienette, je hebt nog tijd gevonden om deze voorbespreking over de aanstaande kerstactiviteiten mee te maken?" vroeg de 1e secretaresse van de vereniging mevr. Van Moock.
" Natuurlijk," antwoordde Mienette, terwijl zij haar dikke warme mantel aan de staande kapstok van de consistoriekamer hing, " zo druk ben ik nu ook weer niet, ofschoon ik straks na deze vergadering nog een bespreking heb met de stadsfabriek, meneer Hoogendam, over de bouw van de tien huisjes in de Cellebroerstraat."
" Huisjes in de Cellebroerstraat?" vroeg de voorzitster mevr. Stipriaan Lucius nieuwsgierig.
" Jazeker, mevrouw Lucius. Meneer Hoogendam heeft mij geattendeerd op de mogelijkheid om vrijstelling te verkrijgen van de stadsbelastingen als de te bouwen huisjes ten bate komen van minvermogende gezinnen in onze stad."
" Ga jij dan huisjes bouwen, Mienette?" vroeg de penningmeesteresse mevr. Bär.
" Jazeker mevrouw Bär. Wist u dat nog niet? Heeft mijn moeder dat nog niet aan u verteld?"
" Nee!!" klonk het eenstemmig uit de drie damesmonden.
" Vertel ons eens, Mienette, hoe kom je zo in de bouwwereld verzeild?"

“ Welnu, “ begon Mienette haar relaas, “ doordat ik destijds een ruime erfenis heb gekregen bij het overlijden van mijn vader, nu al 10 jaar geleden, heb ik gemeend dat geld nuttig in te zetten en het niet te laten verschralen op een bank. Onze grote tuin van ons huis aan de Voorstraat, heeft een aantal bouwvallige opstallen, o.a. een ketelhuis een oude kas enz., die grenzen aan de Cellebroerstraat. Nu heb ik moeder voorgesteld deze bouwvallen af te breken en te vervangen voor een tiental kleine huisjes, waarvan wij er twee willen gebruiken om ons eigen personeel in onder te brengen en de andere acht te verhuren aan minvermogende gezinnen. Ik hoop dat ik hiermee een bijdrage lever aan de woon-behoefte voor gezinnen, die nu door bepaalde omstandigheden geen woning hebben of onder erbarmelijke omstandigheden ergens een slecht onderkomen bezitten.”
“ Dat is zeer nobel van je, Mienette,” zei de voorzitster, “ maar heb je al mensen op het oog, die daar in de toekomst kunnen gaan wonen?”
“ Nee, specifieke gezinnen ken ik niet, daarvoor zou ik te rade willen gaan bij de dominees, die zeer goed op de hoogte zijn van de noden van bepaalde gezinnen hier in Delft. Nietwaar, dominee Storm, dominee Molenkamp?”
“ Maar natuurlijk, mejuffrouw van der Chijs,” antwoordde dominee Storm, “ ik vind het een buitengewoon eerzaam initiatief, dat u hier presenteert en ik hoop dat uw initiatief navolging krijgt onder de inwoners van onze stad. De helpende hand bieden aan de minst bedeelden is een goed doel. À propos, mag ik vragen of deze gezinnen kosteloos mogen wonen in uw huisjes?”
“ Kosteloos?” reageerde Mienette enigszins verbaasd, “ nee, dominee Storm, men zal mij een kleine huur moeten gaan betalen voor het gebruik van deze huisjes. Het worden tien huisjes onder een kap met op de begane grond een ruime kamer en een keuken met bergkasten, op de zolderverdieping bevinden zich een drietal slaapkamers. Een privaat wordt gebouwd achter het huis in de kleine tuin.”
“ Heb je de huurprijs al bepaald, Mienette?” vroeg de penningmeesteresse, die vooral interesse had in de financiële kant van de zaak.
“ De vast te stellen huurprijs weet ik nog niet. Maar ik kan en mag gebruik maken van de belastingvrijstelling van de gemeente, waardoor de huurprijs veel lager zal uitvallen dan als deze niet gegeven zou worden. Overigens geldt deze belastingvrijstelling voor de eerste tien jaar. De toezegging en het antwoord van de gemeente op het request heb ik al gekregen. Straks ga ik met de gemeentearchitect, meneer Hoogendam, overleggen, wanneer de bouw een aanvang kan nemen en hoe de eindafrekening eruit gaat zien.”
“ Op grond waarvan heb je die vrijstelling kunnen verkrijgen, mejuffrouw v.d. Chijs?” vroeg dominee Storm, “ bestaan daar regels voor?”
“ Jawel. Van meneer Hoogendam heb ik begrepen dat het ingediende request verwijst naar een gemeentelijke notificatie uit 1819, waarin de huurwaarde van de te bouwen woningen als uitgangspunt wordt genomen van het verkrijgen van de vrijstelling.”
“ O, wat slim van jou, Mienette,” zei de penningmeesteresse.
“ Nee, niet slim van mij, maar van meneer Hoogendam. Die man is werkelijk van alles op de hoogte. Van bouwbesluiten, bouwvoorschriften, gemeentelijke verordeningen en ga zo maar door. Ik heb aan deze man een heel goede begeleider voor mijn bouwproject.”
“ Nu, Mienette,” zei mevrouw Lucius, “ ik hoop spoedig van je te horen of alles gelukt is en wij wachten nieuwsgierig af hoe die huisjes er tenslotte uit gaan zien. Maar nu zou ik toch graag over willen gaan tot de bespreking van onze agenda van vandaag. Heeft iemand van u nog een inbreng voor de vergaderagenda?"
“ Ja, ik,” zei Mienette, “ namens mijn moeder wil ik u meedelen, dat zij zich met ingang van het nieuwe jaar terug wil trekken als werkend lid van de vereniging.”
“ Ach nee, Mienette. Is het je moeder ernst met het verlaten van onze vereniging?”
“ Jawel. Ik heb vanmiddag nog met haar gesproken. Ze is heel stellig en vasthoudend in haar besluit. Zij wil, gezien haar gezondheid, geen uitvoering meer geven aan de functies, die zij binnen onze vereniging vervult.”

“ Dat spijt mij geweldig,” zei mevr. Lucius, “ maar wij moeten haar besluit respecteren en haar onze waardering doen blijken voor al datgene, wat zij in de afgelopen jaren voor onze vereniging heeft gedaan. Ik vind het persoonlijk heel erg jammer.”

Vervolgens werkte de voorzitster de agendapunten van de vergadering af, waarbij o.a. de taakverdeling bij de kerstactiviteiten in de kerk, op straat en bij de gezinnen werd vastgelegd. Tenslotte stelden de dominees een aantal praktische oplossingen voor om de kerstdiensten en de kerstviering een vrolijke gebeurtenis te laten worden.

En zo vorderde het officiële gedeelte van de vergadering. Men overlegde, weersprak en stelde voor om tenslotte eensgezind zich in te zetten tot het welslagen van de kerstviering 1843.

Nadat de voorzitster rond vier uur in de middag de vergadering sloot, vertrok iedereen tevreden over zijn of haar inbreng de consistoriekamer van de Oude Kerk.

“ Ach, mejuffrouw v.d. Chijs,” zei dominee Storm tegen de 2e secretaresse van de vereniging, “ zou u mij een plezier willen doen? Ik zou u graag deze brief willen overhandigen. De brief is persoonlijk bedoeld en ik hoop, nadat u de brief hebt gelezen, u mij uw mening zou willen overbrengen.”

Mienette keek de lange, magere in het zwart geklede dominee aan en stak weifelend haar hand uit naar de brief, die hij haar aanreikte.

“ Leest u de brief, alstublieft, niet hier in de kerk, maar bij u thuis als u op uw gemak zit.”

“ Zo?” zei Mienette, terwijl zij haar dunne wenkbrauwen oplichtte, “ is de brief zo persoonlijk?”

“ Jazeker,” beaamde de dominee.

Nu iedereen vertrokken was, sloeg Mienette haar mantel om haar schouders, zette haar hoedje stevig op haar hoofd en sloeg haar lange sjaal een tweetal windingen om haar hals om de snijdende wind, die rond de kerk loeide te weerstaan. Vervolgens groette zij de dominee, trok de deur van de consistoriekamer achter zich dicht, om vervolgens de kerk te verlaten en op weg te gaan voor haar afspraak met meneer Hoogendam.

Na haar gesprek met de stadsarchitect in een pand aan het Oosteinde, haastte Mienette zich naar huis. De wind was feller geworden en ging nu gepaard met stuifsneeuw, die in warrelende wolken door de straten en pleinen van Delft werd opgejaagd. De felle wind sneed in haar gezicht en Mienette boog zich voorover om de striemende windvlagen te ontwijken.

Oosteinde Delft

“ Vlug naar huis,” mompelde Mienette in zichzelf, “ wat een hondenweer. Geen mens gaat nu voor zijn plezier de straat op.”
Mienette stak de Markt over en liep snel naar de Hippolytusbuurt, waar zij in de beschutting van de hoge huizen wat rustiger in de wind kon lopen. Toen ze de brug bij de Choorstraat overstak realiseerde ze zich dat ze al bijna thuis was. Vlug liep ze het eerste deel van Voorstraat af om bij haar woning aangekomen, de zware deur te openen om in de hal een moment uit te rusten.
“ Gossie. Wat een gure wind,” fluisterde ze in zichzelf.
Ze hing haar mantel, das en hoedje aan de kapstok, keek in de kleine doch fraaie spiegel en schikte haar donkerblonde krullen in de juiste ligging.
“ Zo, nu eerst even moeder gedag zeggen, voordat ik naar mijn kamer ga.”
Mienette liep de lange met marmer vloertegels belegde gang door en opende de laatste deur aan de rechterzijde van deze gang en ging de kleine salon binnen.
“ Dag moeder, ik ben er weer.”
“ Dag Mienette. Wat is het guur buiten, he!”
“ Het is afschuwelijk koud buiten. Ik kom nog even bij u zitten om me op te warmen voordat ik boven mijn avondtoilet aantrek. Wat is het hier lekker warm.”
Mienette ging voor de haard staan en hield haar beide verkleumde handen boven de gloeiende plaat.
“ À propos, Mienette. Weet jij al dat de oude koning is overleden?
“ Wat zegt u nu? Is hij in Berlijn overleden?”
“ Ja, toen ik mijn brief klaar had, heb ik hem door Theresa naar het stadhuis laten brengen om hem daar af te geven. Theresa vertelde me nu dat op het proclamatiebord van het stadhuis een algemeen bericht was opgehangen, dat de oude koning op 12 december was overleden.”
“ O, dat betekent dus dat we in Delft binnenkort weer een koninklijke begrafenis kunnen meemaken.”
“ Dat is zo goed als zeker. Theresa kon mij ook vertellen dat de oude koning op 2 januari wordt bijgezet in de koninklijke grafkelder in de Nieuwe Kerk.”
“ Dat zal dan weer een drukte van belang geven hier in Delft zo direct na de jaarwisseling. Enfin, het is wel een goede inkomstenbron voor de Delftse middenstand. Die kan uit deze gebeurtenis weer inkomsten genereren.”
“ Theresa vertelde ook dat zij van ‘horen zeggen’ had vernomen, dat de koning dood is gevonden achter zijn schrijftafel door zijn adjudant. Hij scheen toen net een brief te hebben geschreven aan zijn vrouw, de gravin van ‘d Outremont.”
“ Ach ja, die kwestie is iedereen bekend. Ik houd me liever niet bezig met de familieperikelen van de Oranjes. Maar ik wil toch wel een brief schrijven aan kroonprinses Sophie om mijn deelneming te betuigen en haar sterkte toe te wensen bij de aanstaande bijzetting. De kroonprinses en de kroonprins waren wel gesteld op de oude koning.”
“ Dat lijkt mij een goed idee, Mienette.”
“ Moeder, wat ruikt het hier lekker. Heeft Sjaantje weer een speciale maaltijd voor ons bereid?”
“ Of de maaltijd speciaal is weet ik niet. Ik weet wel dat we vanavond rode kool met appeltjes eten met een flink stukje varkensvlees.”
“ O, nee, echt speciaal is dat niet, maar wel erg lekker,” zei Mienette, terwijl zij zich in een fauteuil liet zakken, die tegenover haar moeder stond.
“ Ik heb, zoals u hebt gevraagd, moeder, het dagelijks bestuur geïnformeerd over uw voornemen om zich terug te trekken als werkend lid van onze vereniging.”
“ En, hoe nam men het op?”
“ Tja, de dames waren nogal teleurgesteld, dat u ermee wilde stoppen. Vooral mevrouw Stipriaan-Lucius vond het erg jammer.”
“ Ja, dat is ook logisch. Met haar en zes andere dames zijn wij destijds, in 1833, begonnen met het liefdadigheidswerk. Ik behoor met haar tot de oprichters van de vereniging.”
“ In ieder geval had men begrip voor uw beslissing om terug te treden en men zegde toe u op een later tijdstip die eer te bewijzen, die u toekomt.”

“ Ach, dat hoeft toch allemaal niet. Eer krijgen. Wij hebben allemaal naar eer en geweten ons ingezet voor de vereniging. Ieder van ons zou aanspraak kunnen maken op die eer. Nu ja, ik ben blij dat je de dames hebt geïnformeerd en dat zij mijn terugtreden als zodanig willen begrijpen.”
“ Ik ben ook nog naar de stadsfabriek, meneer Hoogendam, geweest. Ik heb met hem de komende bouwactiviteiten besproken. Maar dat gesprek wil ik straks, na het eten, met u doornemen. À propos, ik heb ook nog een geheimzinnige brief van dominee Storm gekregen. De brief is zeer persoonlijk en hij wenst een antwoord of een mening van mij te ontvangen. Ik ben benieuwd, ik ga hem zo dadelijk op mijn kamer lezen.”
“ O, Wat mooi, Mienette. Ik hoop dat hij je officieel vraagt.”
“ Och, moeder, doe niet zo dwaas. Dat onderwerp is allang afgehandeld.”
“ Zou je denken?”
Mienette stond op, groette haar moeder en verliet de kleine salon en liep, nadat zij in de keuken had laten weten dat het eten heerlijk rook, naar haar kamer op de 1e verdieping.
Mienettes moeder mijmerde nog wat na over de inhoud van de geheimzinnige brief van de dominee.
“ O, wat zou het toch prachtig zijn. Mijn dochter verloofd met de dominee.”
De belangstelling van de dominee voor Mienette was in vriendenkring al lang bekend. Anderen hadden de dominee bij tijd en wijle bespot en vaak was hij slachtoffer van plagerijen. Maar zij, moeder van Mienette, wilde ondanks alles wel geloven dat de gevoelens, die de dominee jegens haar dochter koesterde, wel echte liefde moest zijn. De algemene overeenkomst tussen hun beide karakters kende geen opvallende tegenstellingen. De aard en aanleg van beiden was volgens haar geen beletsel voor wederzijdse genegenheid. Zij zag het met leedwezen aan; “ Wat kan een stille man van vijfendertig jaar hopen, naast en tegenover een negenentwintig jarige jonge vrouw, die een en al vuur en levenslust is.”
Mevr. v.d. Chijs mijmerde verder; “ En omdat zij zelf niet kon wensen, dat zijn verlangen vervuld zou worden, hoopte zij van harte, dat hij niet onverschillig zou zijn. Zij hield van die man, die dominee; ondanks zijn ernst en teruggetrokken houding wekte hij haar belangstelling. Ofschoon hij ernstig was, wist zij dat hij zacht en vriendelijk in de omgang was. Zijn teruggetrokken houding scheen eerder het gevolg van gedruktheid dan van zwaarmoedigheid te zijn. Mevrouw Stipriaan-Lucius had zich wel eens iets laten ontvallen over de door hem ondervonden grieven en teleurstellingen. Haar vermoeden, dat hij ongelukkig was, werd daardoor bevestigd. Zij beschouwde hem in ieder geval met eerbied en waardigheid. Misschien beklaagde en waardeerde zij hem des te meer, omdat hij weinig in tel was bij anderen, die bevooroordeeld waren. Anderen, bevooroordeeld tegenover iemand, die noch jong, noch opgewekt van aard, zich schenen te hebben voorgenomen, zijn verdiensten te onderschatten.”
“ Zie zo,” zei Mienette bij zichzelf, toen ze zich in haar favoriete fauteuil nestelde, haar schoenen uittrok en verwisselde voor haar warme makkelijk zittende pantoffels. Vervolgens sloeg ze een dun gehaakte stola om haar schouders, omdat het toch wel fris was in haar kamer.

Met een zilveren briefopener, die de vorm had van een degen met gevest, opende ze de brief van dominee Storm.
“ Eens kijken wat de edelachtbare dominee mij te schrijven heeft.”

Aan mej. A.M.M. van der Chijs,

In dit schrijven aan U, mijn beste mejuffrouw, wil ik mijn oprechte gevoelens uiten jegens U. Gevoelens, die zich steeds sterker doen voelen temeer omdat ik besloten heb de stad Delft binnenkort te zullen verlaten.

Ik kan deze plek echter niet verlaten zonder een paar woorden aan U te schrijven. Mienette, ik verstout mij U aan te spreken met uw voornaam, heel veel van mijn toekomstig geluk ligt nu in Uw handen. Mijn leven is zelfs afhankelijk van de duurzaamheid van Uw genegenheid voor mij. Vrees niet, lieve Mienette, mijn liefde voor U zal nooit vergaan en U zult, wat er ooit gebeurt, honderdmaal gelukkiger leven dan ik.

Ik heb nog nooit een misstap begaan en zal dat ook nooit doen. Ik ben geheel de Uwe als het U behaagt. U bent alles voor mij, wij zullen elkaar bijstaan tijdens alle tegenslagen, die het lot misschien voor ons in petto heeft. Indien U het wilt, zult U mijn hart verkwikken en zal ik U bij zorgen troosten.

Kon ik u maar altijd zien, zoals U zich placht te presenteren.

Wat mezelf betreft, U zult moeten toegeven dat ik nog precies dezelfde ben als bij onze ontmoeting op de eerste dag. Dat is geen verdienste van mezelf; maar ik ben het aan mezelf verschuldigd U dit te zeggen. Het is een effect van goede eigenschappen, die elke dag sterker voelbaar worden. Wees ervan overtuigd dat ik de Uwe in ere houd en dat ik ze waardeer.

Nooit is een passie meer bevestigd door de rede dan de mijne. Het is toch waar, lieve Mienette, dat U zeer beminnenswaardig bent? Kijk naar Uzelf en zie hoezeer U de liefde waard bent en vergunt het mij dat ik die liefde mag geven. Ik hou heel veel van U. Dat is de onveranderlijke maatstaf van mijn gevoelens. Gevoelens, die ik in een gedicht, ofschoon ik mij realiseer geen groot dichter te zijn, wil uiten;

Als een gazelle rank, als teedre lelies blank,
Met kluisterend alvermogen, in Uw blij lachende oogen,
En in uw rozenmond, die hem haar minne verkondt,
Een hemelsch reinen klank!
O, Mienette, mijn engel! Ja eindloos meer,
Dan schitterend leven, vol roem en eer,
Dan de kronen der wereld, dan de schatten der aard,
Zijt gij, zoete duive, mij lief en waard.

Lieve Mienette, ik bid U voor de laatste keer, op de drempel van de tijd, dat wij van elkaar zullen gaan scheiden. Wilt U mijn vrouw worden nu ik binnenkort beroepen zal worden als predikant van de Hervormde Gemeente te Utrecht. Ik bid de Heer in de hemel dat U mij goedgunstig gezind zult zijn en aan mijn lijden een einde brengt door nu die liefde voor mij op te vatten, waar ik zo sterk naar verlang. Ja dan, als U mij die liefde schenkt, ben ik zo gelukkig als een man maar zijn kan in de wetenschap, dat hij dan bemind wordt door de edelste en eerbaarste aller vrouwen.

Uw onderdanige en liefhebbende,

Willem Storm

Met een zucht van verbazing en ontroering liet Mienette de hand, waarin de brief rustte, langzaam zakken.

" Och, jee, die dominee. Hij heeft zich opgeworpen als mijn minnaar! Wat moet ik nu doen? Hem persoonlijk antwoorden? Een brief of een bediende sturen? Wat een dilemma? Het is zo'n aardige man. Maar wil ik wel met hem trouwen? Hoelang kan en mag ik nog twijfelen als deze man mij zijn eerlijke liefde, zijn diepste zielenroerselen toevertrouwt? Och, wat een dilemma!"

Dergelijke vragen en gedachten flitsten bij voortduring door Mienettes hoofd. Enerzijds was ze wel genegen positief tegenover de dominee te staan, anderzijds wilde zij niet haar verlangen verloochenen om een zelfstandig bestaan te leiden. Mienette sloot haar ogen om haar gedachten te ordenen.

Op dat moment werd er bescheiden op de deur van haar kamer geklopt en trad de dienstmeid haar kamer binnen.

" Mejuffrouw Mienette, het eten staat opgediend in de eetkamer. Uw moeder verwacht u."

Een lidmaatschap van Tandem Fit Surculus Arbor

Mienette en haar moeder zaten in hun salon te wachten op de komst van dominee Willem Storm. Zij verwachtten de dominee rond de klok van acht uur. Op deze avond had Mienette zich voorbereid en zich in haar beste kledij gestoken, zich met de door haar het meest geadoreerde juwelen getooid om zich goed te presenteren aan de dominee. Nu Mienette een duidelijk standpunt jegens het aanzoek van de dominee had ingenomen en daarbij flink door haar moeder was gepushed, had zij de pen opgenomen en de dominee geantwoord, dat zij bereid was op zijn avances in te gaan. Daarna had het niet lang geduurd of Mienettes moeder had de dominee een uitnodiging gestuurd voor een verdere kennismaking.

Stipt om acht uur werd er gebeld, waarop Sjaantje de deur opendeed en de dominee in de grote hal van de woning binnenliet en hem de weg wees naar de salon.

" Goedenavond, mevrouw en mejuffrouw van der Chijs," groette de dominee de dames vriendelijk, waarna hij plaats nam in een van de hem aangeboden fauteuils, die rond de salontafel waren opgesteld.

" Goedenavond, dominee," antwoordden Mienette en haar moeder, waarna geïnformeerd werd of de dominee koffie dan wel thee wenste te gebruiken.

Nadat de keuze was overgebracht aan Sjaantje, begon dit kleine gezelschap het voor hen zo belangrijke gesprek.

" Ik dank u vriendelijk, mevrouw v.d. Chijs om mij te willen ontvangen. Uw aanbeveling gaat mij zeer aan het hart en ik zal er dan ook geen doekjes om winden dat ik, ofschoon ik al meerdere malen naar de hand van uw dochter heb gedongen, mij zeer verheug op het feit, dat u mij nu officieel hebt uitgenodigd. Mijn gevoelens voor en verlangen naar Mienette zijn in een stroomversnelling geraakt, nadat mij ter ore kwam, dat ik binnenkort een benoeming tot predikant te Utrecht kan verwachten. Ik prijs mij dan ook gelukkig, dat uw dochter zo lovenswaardig is geweest dat zij mij van alle twijfel heeft ver-lost en mij als haar toekomstige partner wil aanvaarden, waarna u uw formele verzoek aan mij hebt gedaan. Ik verheug mij dan ook ten zeerste op deze avond, waarop ik hoop mij te kunnen bewijzen als eerzaam en eerlijk man, die uw veretrouwen niet zal beschamen. Ik zal mijn uiterste best doen u en uw dochter nimmer teleur te stellen en altijd een betrouwbare echtgenoot en familielid voor u te mogen zijn."

" Ach, dominee," zei Mienettes moeder, " u hoeft zich niet te kwalificeren. Wij beiden kennen u al vele jaren en zijn er van overtuigd, dat u naar beste vermogen zult handelen. Ik wil u dan ook voorstellen het engagement, waartoe wij als partijen nu beslist hebben, middels een advertentie in de Delftse en de Rotterdamse courant wereldkundig te maken, zodat u en wij gespaard blijven van achterklap en roddels door onbetrouwbare lieden uitgesproken. Het doet mij persoonlijk zeer veel genoegen dat mijn dochter juist u heeft verkozen boven tientallen andere mannen, waar zij beroepshalve mee te maken heeft gehad. Ik prijs mij dan ook gelukkig u te mogen verwelkomen als de toekomstige echtgenoot van mijn dochter Mienette en als de hooggeëerde schoonzoon voor mij persoonlijk."

Op dit moment werd er zachtjes op de salondeur geklopt en kwam Sjaantje binnen met de koffie en enige versnaperingen, die zij op het buffettafeltje plaatste waarna Mienette zich de taak toebedeelde de koffie in te schenken en de versnaperingen aan te bieden. Nu het officiële gedeelte van de avond gepasseerd was nam het gesprek tijdens het koffiedrinken een lossere vorm aan, waarbij vooral persoonlijke zaken en aspecten van een ieder uitgebreid werd belicht. Ook werden er anekdotes verteld over Mienettes jeugd en waagde de dominee zelfs een enkele kwinkslag te plaatsen met betrekking tot zijn jeugd in het oude gedeelte van Rotterdam.

De avond verliep dan ook snel en bij het afsluiten van de avond, vertrouwde Mienettes moeder haar dochter toe afscheid te nemen van haar toekomstige verloofde in de hal, waar zij samen nog een lang gesprek voerden en tot een afspraak kwamen voor een volgende ontmoeting.

Mienettes moeder zat voldaan en tevreden in haar fauteuil in de salon en overdacht de toekomst, die haar dochter tegemoet zou gaan. Ja, gelukkig was zij, nu zij wist dat haar oogappel aan de zorg kon worden toevertrouwd van iemand, die zij hoogachtte en in wie ze veel vertrouwen stelde.

Nu de kogel door de kerk was, kon Mienette zich ook ontspannener en evenwichtiger gaan gedragen jegens de dominee, als zij zich met hem op de vergaderingen van de liefdadigheidsvereniging bevond. Een ontspannener houding, die de juistheid van haar beslissing scheen te onderstrepen. Een beslissing, die zelfs door de bestuursleden van de vereniging Dorcas werd toegejuicht, waarbij Mienette door de afzonderlijke leden werd gefeliciteerd, nadat de publicatie van de annonce in de Delftse Courant een feit was geworden.

Dit engagement legde echter beide geliefden wel een aantal verplichtingen op. Zo werden zij geacht niet in het openbaar aanhankelijkheid aan elkaar te demonstreren en zich te matigen in het publieke vertoon. Ook werd er van hen verwacht bezoeken af te leggen aan de wederzijdse ouders en families en vooraanstaande bekenden onder de Delftse burgerij.

Dit had voor Mienette het gevolg, dat zij binnen Delft haar familie van de v.d. Chijs tak ging bezoeken om haar toekomstige echtgenoot te gaan voorstellen. Ook werden bezoekjes afgelegd bij de zogenaamde aangetrouwde families, zoals de familie Van Biest Sanderson, en legden zij gezamenlijk familiebezoeken af. De oude ouders van Willem Storm werden in Rotterdam enkele malen bezocht zo ook Mienettes broer, de inmiddels tot professor benoemde, Pieter Otto en zijn vrouw Helena in Leiden.

Na enige maanden was het engagement zo wijd verbreid, dat zij zich konden veroorloven regelmatig in Delftse publieke etablissementen, zoals de uitspanning Reineveld en De Prins, te bezoeken. Ook bezochten zij voorstellingen of andere culturele gebeurtenissen, die de stad Delft te bieden had. Eén van die mogelijkheden was het bijwonen van de concerten of toneelvoorstellingen, die het plaatselijke theater ‘De Stadsdoelen’ de bieden had.

> *In 1828 had de gemeente Delft besloten het Doelenterrein van de schutterij, te verrijken met een theater. Dit terrein had zijn militaire functie verloren en was in een deplorabele staat geraakt. In 1831 werd het nieuwe gebouw met schouwburg en concertzaal geopend met de allegorische voorstelling ‘Voorheen en Thans’ van J.H. Greve. Het theater werd al snel het centrum voor culturele evenementen vooral, nadat het culturele genootschap ‘Tandem’ het voortouw nam tot het organiseren van allerlei belangstelling oproepende gebeurtenissen. Deze evenementen waren o.a. tentoonstellingen van allerlei aard, toneelvoorstellingen door plaatselijke toneelgezelschappen en muziekuitvoeringen. Het cultureel genootschap ‘Tandem’, dat in 1841 fuseerde tot het Musis Sacrum, zette de toon voor de culturele opleving binnen Delft. Ook gezelschappen van buiten Delft en zelfs uit het buitenland, deden ‘De Stadsdoelen’ in Delft aan, om haar inwoners te laten genieten van de gepresenteerde voorstellingen.*
> *Het Wetenschappelijk en Kunstminnend Genootschap’ Tandem Fit Surculus Arbor’* verzorgde in Delft ook het onderricht in tekenkunst en muziek in hun afdelingen van de Stadstekenschool en het Stadsmu ziekcollege. De letterkundige afdeling van het genootschap organiseerde avonden met voordrachten en toneelwerken. De bekende Delftse schilder Paul Tetar van Elven was bestuurslid van het college’ Tan dem’. Op persoonlijke titel richtte hij tentoonstellingen in en verzorgde hij samen met zijn vrouw muziek avonden. In die tijd echter was het Tandemcollege een specifiek herenaangelegenheid met evenementen voor en door heren uitgevoerd.*

*(eens wordt de loot een boom)

Mienette en Willem Storm bezochten vrij regelmatig het gezin van Mienettes broer Jacobus en zijn vrouw, dat op de Hippolytusbuurt woonde. Deze avonden werden in gepaste eenvoud doorgebracht met gesprekjes over nieuwtjes en belangstelling voor elkaars doen en laten. Zo werd op zo’n avond het gesprek gebracht op het functioneren van het theater ‘De Stadsdoelen’.
“ Beste Jacobus,” zei Mienette tegen haar broer op enigszins spottende toon, “ waarom heb jij als penningmeester van ‘Tandem’ nog nooit actie ondernomen om het genootschap toegankelijk te maken voor dames. Wij, vrouwen, kunnen nooit kennismaken met of deelnemen aan een tentoonstelling of uitvoering. Ook is het ons nog steeds niet vergund cursussen te volgen aan de tekenafdeling van het genootschap. Waarom is dat zo moeilijk? Er zijn tal van vrouwen hier in Delft, die graag willen

toetreden tot het genootschap maar telkens worden wij afgewezen als wij ons als lid willen aandienen?”
“ Ach, Mienette. Je vraagt weer naar de bekende weg. Je weet toch hoe het reglement luidt. Dames kunnen zich wel aanmelden voor de muziekafdeling maar niet voor de teken- of de letterkundige afdeling. Dat is destijds bij de fusie in 1841 vastgelegd. Maar ik kan je wel verzekeren dat de muziekafdeling juist door de interesse van dames een grote bloei doormaakt. Een bloei, die binnenkort uitmondt tot het organiseren van damesconcerten.”
“ Damesconcerten?” vroeg Mienette verrast.
“ Ja, ons bestuur heeft besloten dat in de toekomst op de zondagmiddagen concerten worden gegeven, waar dames bij aanwezig kunnen zijn. Het eerste concert in april, volgende week, wordt op de uitnodigingskaarten van de leden gevraagd of er ook vrouwelijke introducés meekomen om het concert bij te wonen.”
“ Nu ja, dat is verrassend, Jacobus, Christine, “ zei Mienette, terwijl zij zich tot haar schoonzuster wendde, “ Wist jij dit al?”
“ Tja, Mienette, ik heb wel af en toe wat gehoord, maar zolang het nog niet definitief was, achtte ik het verstandig om mijn mond te houden.”
“ En, Jacobus, hoe kan ik dan aan zo’n uitnodiging komen als ik geen lid ben van dat illustere gezelschap?”
“ Mienette. Die uitnodigingen worden alleen verstrekt aan heren, die lid zijn van ons genootschap.”
“ Zie je nu wel, Jacobus. Hoe vrouwonvriendelijk die club van jou is. Ik zou toch als persoon in naam lid moeten kunnen worden van jullie letterkundige of tekenkundige afdelingen? Dan heb ik toch ook het recht om de damesconcerten bij te wonen!”
“ Voor heren geldt dit in elk geval wel. Maar omdat jij geen lid kunt worden, kun je alleen als introducé van een lid de damesconcerten meemaken.”
“ O, dus dat kan wel. Willem,” zei Mienette op gebiedende toon, “ als jij nu lid wordt, dan kan ik het damesconcert van volgende week zondag meemaken. Zo is dat toch juist, Jacobus?”
“ Ja, in principe wel. Maar dan moet de dominee zich wel opgeven als lid van één van de drie disciplines, die wij verzorgen.”
“ Dat is geen probleem, Jacobus,” zei Willem Storm, “ maak mij maar lid van de letterkundige afdeling. Van tekenkunst heb ik geen verstand en voor muziek maken heb ik geen tijd. Dus Jacobus, als jij aanmeldingsformulieren hier in huis hebt, dan wil ik ze nu meteen invullen.”
“ Prachtig, Willem, “ juichte Mienette in haar enthousiasme, “ ja, een damesconcert meemaken. Dat lijkt mij geweldig. Hoe laat begint dat concert?”
“ Zondagmiddag om half drie,” zei Jacobus.
“ Ga jij ook, Christine?” vroeg Mienette aan haar schoonzuster.
“ Jazeker, Jacobus moet dan toch aanwezig zijn voor het innen van de toegangsgelden, dus dan ga ik gewoon mee.”
Jacobus stond op, liep naar zijn bureau, dat achter in de kamer stond, rommelde wat tussen zijn paperassen om vervolgens met een aanmeldingsformulier en een uitnodiging voor het damesconcert terug te keren.
“ Alsjeblieft, Willem. Hier het formulier voor het aanmelden, en als je dat hebt ingevuld, geef ik je de uitnodiging voor de komende feestmiddag.”
“ Feestmiddag?” vroeg Willem stomverbaasd.
“ Jazeker, behalve dat er muziek wordt gemaakt en beluisterd, is er na afloop van het concert bal na, totdat de zaal om zes uur sluit.”
“ O, Willem, wat enig. Dan kan ik meteen uitproberen of je kunt dansen. Goed, Jacobus, geef mij de uitnodiging maar.”
Mienette griste de uitnodiging uit Jacobus handen, en zei; “ dan vul ik die alvast in en vermeld dat er een introducé meekomt.”

Vol enthousiasme werden de papieren ingevuld en dronk men op de goede afloop een stevig glas wijn, waarna, het liep inmiddels tegen middernacht, Mienette en Willem afscheid namen van Jacobus en Christine om zich vervolgens elk naar hun huisadres te begeven. Willem Storm bracht Mienette naar de Voorstraat 87, waarna hij terugliep naar zijn woonadres aan de Koornmarkt.

Op deze zondagochtend waren Mienette en haar moeder naar de kerkdienst in de Oude Kerk geweest en hadden daar de preek van dominee Willem Storm aangehoord. De preek had als thema de goedwillendheid van God en de voorbeeldige christen. De tekst werd ingeleid met de parabel van de wonderbaarlijke visvangst en de vermenigvuldiging van het heilige brood. De dominee had zijn gemeente opgeroepen ruimhartig te schenken voor de armen van deze stad, hetgeen men dan ook in ruime mate deed.

Na de dienst en bij thuiskomst had Mienette de lunch met haar moeder gebruikt om zich vervolgens te gaan kleden voor het damesconcert van die middag. Willem Storm zou haar rond kwart voor twee af komen halen voor het concert.

" Ach moeder, " zei Mienette, die juist de salon kwam binnenlopen, " zou u mij mijn parelenketting even om willen doen. Het slotje is zo klein en onhandig."

Mienette had zich voor dit concert gekleed naar de laatste mode, zoals deze in het modetijdschrift Aglaja werd geproclameerd, een zwarte zijde japon met een fraaie lage muts, die voorzien was van een lila lint. De modestijl van het tijdschrift gaf aan dat men voor elegant wandel- of visitetoilet heel goed in het zwart gekleed kon gaan. Mienette droeg dan ook een zwarte zijden wandeljapon met beurtelings glanzende en doffe lengte strepen. Het zwart van haar japon werd op een fraaie manier versierd met een flonkerende zilverkleurige broche bezet met een drietal parels. Het wit en het lila van de muts herhaalde zich in het kantwerk rondom haar hals. De muts, die Mienette droeg, was een zgn. 'fanchon'. Een luchtig fantasieloos mutsje, dat ruitvormig was en vanuit twee punten werd opgesierd met een lila/witte lint.

Vooral bij theaterbezoeken was het van belang dat de hoed, die dames droegen, klein en gematigd van opsmuk was. De etiquette vereiste nu eenmaal dat dames hun hoeden, tijdens voorstellingen in het theater, ophielden. Een regel, die vaak veel ergernis opriep als dames grote en breed versierde hoeden droegen. De mode, die Aglaja voorstond, was afgeleid van de oude Hollandse mode uit de vorige eeuw en die was als vernieuwend in Parijs ontvangen.

Inmiddels had Mienette haar mantelet aangetrokken en wachtte ze op haar dominee. De mantelet, was een kort jackje, dat tot halverwege de zwarte japon reikte, en eveneens zwart van kleur was. Het bedekte het bovenlichaam tegen de ergste koude. Om de kou rond haar hals tegen te gaan droeg Mienette een dubbelgeslagen 'cashmir' in een zacht lila tint.

" Zo, moeder," zei Mienette nu ze zich een moment rust gunde in een van de grote fauteuils van de salon, " ik ben klaar voor het concert. Het wachten is op Willem Storm. Ik verheug me zo op deze concertmiddag. Ik ben al jaren niet meer in het theater geweest en kan nu, door dit nieuwe fenomeen, het damesconcert, eens onder begeleiding van mijn dominee, fijn uitgaan."

" Ja, Mienette. Voor een jonge juffer zonder engagement is het moeilijk uit te gaan. Te meer als zij geen beroep kan doen op ongehuwde broers of een vader."

Na enige minuten arriveerde Willem Storm aan het adres aan de Voorstraat, hij belde aan en werd opengedaan door de jongste dienstmeid van de familie v.d. Chijs.

" Komt u maar verder, dominee, " zei Theresa, " mejuffrouw Mienette verwacht u in de salon. Ik hoop dat u een prettige en aangename middag zult beleven."

" Dat verwacht ik zeker, Theresa," zei de dominee op vrolijke wijze.

De dominee was gekleed in zijn zwarte dominees kostuum. Over dit kostuum droeg hij een bruine, halflange overjas met een brede kraag. Op het hoofd droeg hij een hoge zijden hoed voorzien van een witte lint.

Toen de dominee de salon binnengelaten was, groette hij de beide dames en na een wat informeel gesprekje, verliet de dominee met zijn aanstaande de woning op weg naar het theater 'De Stadsdoelen'.

De wandeling vanaf de Voorstraat naar de Stadsdoelen is bijzonder kort. Men loopt de Choorstraat met de grote en ruime panden uit, steekt de Lakenverversbrug over om dan, vervolgens linksaf te slaan over de oostzijde van de Verwersdijk. Nadat men het Theatre Anatomicum had gepasseerd, belandde men op het voorplein van De Stadsdoelen, waar een deel van het concertpubliek zich al had verzameld. De beau monde van de stad presenteerde zich nu met al zijn pracht en praal op de Verwersdijk. Het verscheen met al zijn gedistingeerde geuren en kleuren; met al de pracht van veders, sjaals, parasols, mantilles, amazones, koetsiers, rijtuigen en rijpaarden. Kortom het was er een drukte van belang. Men had zich hier op het plein verzameld en verkeerde in een vrolijke stemming of was in een geamuseerd gesprek met elkaar gewikkeld. Zo dadelijk, om twee uur, zou de concertzaal van De Stadsdoelen zijn deuren openen voor het publiek.
" Ach Willem, " zei Mienette, " het is nu al druk. Wat veel belangstelling voor dit eerste damesconcert. Ik hoop maar dat we nog een tafeltje kunnen bemachtigen."
" Dat zal toch wel, Mienette. Volgens je broer worden er nooit meer uitnodigingen verstrekt dan er plaats in de zaal is. Tja, maar goed inschatten van de opkomst voor zo'n evenement blijft natuurlijk moeilijk. Het concert schijnt toch veel aantrekkingskracht te hebben. Wat wordt er eigenlijk gespeeld? Weet jij dat, Mienette?"
" Kijk daar Willem, aan de muur van het Theatre Anatomicum hangt een aanplakbiljet."
Mienette en Willem baande zich een weg door de menigte naar het saaie, grijze, vierkante gebouw op de hoek van het Doelenplein en de Verwersdijk om zich te informeren.
" Zeg Willem, weet jij dat dokter Stipriaan-Lucius hier in dit gebouw medische lezingen verzorgt voor zijn studenten? Dat heb ik onze voorzitster eens horen vertellen. Haar man geeft op uitnodiging van het college een paar maal per jaar lezingen over de medische ontwikkelingen in de geneeskunde."
" Dat is voor mij een nieuwtje, dat wist ik niet."

Zondagmiddag op 4 april verzorgt de muziekafdeling van ons college
'Tandem fit Surculus Arbo',
een muziekmiddag voor haar leden in de Stadsdoelen te Delft.

Las Willem Storm hardop voor;

Ons dilettantenorkest, van onze muziekafdeling zal dan werken van Franz Schubert en Robert Schumann ten gehore brengen.

Voor de pauze kan men genieten van de 1e symfonie van Schumann en na de pauze zal het Forellenquintet van Schubert door ons speciaal samengestelde quintet worden uitgevoerd.

" O, dat is wel een erg aangename invulling van deze muziekmiddag," zei Mienette, " de muziek van Schubert bevalt mij wel, met de muziek van Robert Schumann ben ik onbekend. Het zal wel wat moderner zijn, denk ik."
Nu ze wisten wat de inhoud zou zijn van deze muziekmiddag, liepen Mienette en Willem richting ingang van het theater, waar de toegangsdeuren zojuist waren open gegaan.

Het theater 'De Stadsdoelen' stond schuin achter het oude Theatre Anatomicum. Het bezat een wit gepleisterde façade, waarin zich een drietal toegangsdeuren bevonden. De deuropeningen zelf werden geflankeerd door dubbele pilaren waardoor de deuren zelf verdiept in de gevel lagen. Boven de deuringangen op de gebouw, dat geen verdieping bezat, was een half ronde fronton aangebracht, waar op de rand de spreuk 'Tandem Fit Surculus Arbo' was aangebracht. In de overgebleven ruimte van de boog was het koninklijk embleem, voorzien van uitwaaierende linten, verhoogd in een reliëfbeeld aangebracht.

De Stadsdoelen bezat twee zalen. De schouwburgzaal met een podium voor toneelwerken e.d. met rijen losstaande stoelen, en een concertzaal zonder podium. In deze laatste zaal stonden kleine tafeltjes opgesteld, waar men rondom plaats kon nemen op een drietal stoeltjes. Op de tafeltjes stonden het gebruikelijke vaasje met

voorjaarsbloemen, nu narcissen, en de onafscheidelijke asbak van geglazuurd bruin aardewerk voor het rokende deel van het publiek.

De plek, waar het concerterend gezelschap zou plaats nemen, was gebouwd in de vorm van een schelp om de akoestiek van de concertzaal beter uit te laten komen. Links en rechts in deze reusachtige schelp waren twee deuren aangebracht, die naar de artiesten- of kleedkamertjes leidden. Langs de wanden van de zaal stonden diverse vaandels van Delftse muziekverenigingen en harmonieën opgesteld, terwijl op grote hoogte, onder de daklijst, een drietal halfronde ramen in de buitenmuur waren aangebracht voor het toelaten van het noodzakelijke licht in deze zaal. Voor de orkestruimte stonden links en rechts een aantal mooie en brede exotische palmen opgesteld terwijl tegen de wand van de schelp eveneens, tussen de deuren, een aantal palmen voor het feestelijke groen in de schelp zorgde. In het midden, aan het plafond, hing een reusachtige messingkleurige smeedijzeren kroonluchter waarin, op twee etages, een groot aantal olielampen waren aangebracht om de zaal bij duisternis te kunnen verlichten.

Nu Mienette en Willem in de hal van De Stadsdoelen waren aangekomen, was het een dringen van belang om de verplichtte toegangsgelden af te rekenen. Jacobus en zijn vrouw Christine hadden zich met deze taak belast; het ontvangen van de uitnodigingskaarten en het afrekenen van de toegangsgelden. Deze hal grensde direct aan de toegangsdeuren van de concertzaal, zodat men direct door kon lopen en kon zien waar er nog een onbezet tafeltje was. Mienette en Willem troffen nog een vrij gebleven tafeltje aan ter rechterzijde van de concertzaal. Zij zetten zich aan dat tafeltje, terwijl Mienette haar cashmir sjaal afdeed, hem in vieren vouwde, zodat hij handzamer werd om hem op het tafeltje neer te leggen.
“ Zo, Mienette,” zei Willem tegen haar, “ daar zitten we dan. En nu wachten tot het concert begint. Ik ben erg benieuwd naar het kunnen van dit orkest. Volgens Jacobus zijn het allemaal gevorderde leerlingen van de muziekafdeling. Toch knap dat deze dilettanten dergelijke werken van gerenommeerde componisten op hun repertoire hebben.”
“ Maar Willem, de stadsmuziekschool bestaat hier in Delft al tientallen jaren en heeft ervaring met optredens.”

Muziekzaal Stads Doelen Delft

Even later meldde zich een beschaafd uitziende persoon bij het tafeltje van Mienette en Willem met het verzoek of hij bij hen mocht komen zitten. Aangezien de man er beschaafd en netjes uitzag, gaven Mienette en Willem hem toestemming om zich bij hen aan het tafeltje te voegen. De man stelde

zich voor als Hans van Swieten, gaf zijn visitekaartje af, waarop stond dat hij een winkel in manufacturen aan de Voldersgracht exploiteerde, en nam plaats op het nog onbezette stoeltje.
“ Dominee, als ik het wel heb?” vroeg de man, “ mag ik u een sigaar aanbieden?”
“ Nee, dank u,” sloeg Willem het aanbod af zich realiserend dat een dergelijk rokertje hem altijd veel last op de borst bezorgde.
De man, Hans van Swieten, zag er goed verzorgd uit. Hij had een breed en rond gezicht met kastanje rood haar evenals zijn brede ringbaard, die zijn gelaat versierde. Zijn donker bruine ogen en glimlachend gezicht deden prettig aan. De man was gestoken in een net maatkostuum van Engelse snit, waaronder een smetteloos wit gesteven overhemd zichtbaar was doordat een tweetal knoopjes van zijn vest losgeknoopt waren. Het Engelse kostuum was gemaakt van het moderne tweed materiaal, dat in Engeland erg populair was.
“ U bezoekt vaak concerten?” vroeg de man onbevangen.
“ Nee, niet zo vaak,” zei Willem Storm, “ maar dit concert is een uitgelezen mogelijkheid om mijn verloofde kennis te laten maken met de prestaties van het orkest van de stadsmuziekschool.”
“ Zo heb ik ook gedacht. Het is een leuke geste van het Tandemcollege om een groter publiek te bereiken.”

Inmiddels was de zaal volgestroomd met belangstellenden en werden er uit de andere zaal, de schouwburgzaal, stoeltjes aangesleept om iedereen toch maar aan een zitplaats te kunnen helpen. Precies om half drie werden de toegangsdeuren van De Stadsdoelen gesloten en kon het concert beginnen. Toen de orkestleden, vanuit de artiesteningangen, zich aan het publiek presenteerden, klonk er een luid applaus op. De orkestleden namen hun plaatsen achter de muziekstandaards in. Het orkest bestond uit ongeveer dertig personen, die vervolgens verwoed gingen stemmen om allemaal de juiste A toon over te nemen van de hoboïst, die tussen de orkestleden door, deze indringende toon liet klinken. Nadat iedereen zijn of haar instrument had gestemd trad de directeur van de Stadsmuziekschool naar voren en maande het publiek tot stilte.
“ Mag ik u voorstellen, hooggeacht publiek,” zei de directeur, “ aan ons dilettantenorkest van onze muziekafdeling, dat u deze middag zal laten genieten van werken van Schubert en Schumann. Als eerste werk, voor de pauze, zal ons gezelschap de 1^{e} symfonie, de zgn. Frühlingssymfonie van Robert Schumann ten gehore brengen. Na de pauze zal ons speciaal samengesteld gezelschap het Forellenquintet van Franz Schubert spelen. Ons orkest staat onder leiding van dirigent en muziekleraar Bernard Boers. Graag uw welgemeend applaus.”
Nu deze bekende Delftenaar naar voren trad, brak er een daverend applaus los. De dirigent gaf de eerste violist een hand om vervolgens zich naar het publiek te wenden en een hoffelijke buiging uit te voeren.
Dan draaide hij zich om naar het orkest, hief zijn baton op, om de eerste maat van de symfonie te doen klinken.

Nu de muziek aanzwol en iedereen ademloos luisterde, zaten Mienette en Willem dicht bij elkaar achter hun tafeltje. Zij hielden elkaars hand vast en zij lieten zich overweldigen door de prachtige romantische muziek van Robert Schumann. Mienette vergat volledig, waar zij op dit moment was, zo intens genoot zij. Zij voelde zich een worden met de muziek, die haar als het ware in een warm bad onderdompelde.

Deze 1^{e} symfonie van Robert Schumann bestaat uit vier symfonische delen. In deze delen verbeeld Schumann de reis van de winter naar de lente, waarin de winterse droefenis verjaagd wordt door de komst van de opgewektheid van de lente. Het vertolkt de wedergeboorte van de natuur. Het muziekstuk is gebaseerd op een verhaal uit een bruiloftsdagboek. De symfonie opent met een duister thema, waarin de muziek suggereert dat de wereld doods is. In het tweede deel, het larghetto, wordt de komst van de lente voorbereid. De twee hierna volgende delen borduren voort op dit ontstaansgegeven om tenslotte in het laatste deel tot een apotheose te komen in de tuinen van het hemelse geluk.

Nadat de dirigent de laatste noot had afgeslagen, klonk er een enthousiast applaus op, waarna dirigent en orkestleden, na het in ontvangst nemen van het applaus, zich terugtrokken voor het nemen van een pauze.
“ Wat een fantastisch stuk muziek. Vindt u ook niet, dominee?” vroeg de heer van Swieten.
“ Jazeker. Ik heb het werk nog niet eerder gehoord, maar het spreekt mij wel aan. De helderheid van het muziekstuk is sprankelend en het werd ook bijzonder goed door het dilettantenorkest vertolkt.”
“ Jazeker, Willem,” zei Mienette, “ ik zag in mijn fantasie de hele reis gebeuren. Het is werkelijk prachtig wat deze jonge componist ons voorschotelt.”
“ Het is alleen zo irritant dat er een aantal dames hier vlak voor mij, in mijn gezichtsveld, zulke grote hoeden dragen. De helft van het orkest kan ik niet eens zien,” klaagde een teleurgestelde heer van Swieten.
“ Dat valt toch wel mee?” oordeelde Mienette, “ ik heb er niet zo’n last van. Ik doe gewoon mijn ogen dicht en ik laat mij wegvoeren op de klanken van de muziek.”

Vervolgens vertelde Willem Storm over concerten, die hij vroeger had meegemaakt in Rotterdam en Leiden. Maar zijn verhaal maakte niet de minste indruk op de heer Hans van Swieten. Deze hoorde de verhalen met de meest volmaakte onverschilligheid aan en viel de dominee tijdens zijn vertelling, verschillende malen in de rede om de een of andere futiliteit te belichten of te becommentariëren. Nu eens scheen hij zich te concentreren op zijn borst met als doel het vormen van kunstige tabaksrookkringen; dan weer blies hij, volmaakt in de houding van iemand, die niets van doen heeft met het gesprek waar hij in betrokken was, de sigarenas van zijn knie of van het tafeltje. Dan weer scheen hij overdreven een en al oor te zijn, vol aandacht en belangstelling, of frunnikte hij aan zijn opstandig halsboord, dat telkens aanvallen van flauwte suggereerde en door de heer van Swieten hardhandig op zijn plaats werd gezet.

Ook vertelde Willem Storm, terwijl hij zich goed hield doch zich mateloos ergerde, een anekdote over drie Leidse studenten, waar Mienette en haar broer Jacobus onlangs nog zo vreselijk om gelachen hadden, doch nu leed de hele vertelling schipbreuk door het stalen onbegrip van deze heer van Swieten, die ditmaal het een en ander geheel in een andere context plaatste en het verhaal ingespannen en geduldig aanhoorde. Ja, zelfs zo ingespannen en geduldig, dat het hem scheen dat de kwestie waar gebeurd zou kunnen zijn en hij nog altijd op het eind zat te wachten, terwijl de dominee de anekdote allang had afgesloten.

Gelukkig voor Mienette en Willem liep de pauze ten einde en verscheen een klein gedeelte van het musicerende gezelschap weer op het toneel om uitvoering te geven aan het Forellenquintet van Franz Schubert. Voor dit kwintet presenteerden vijf solisten zich voor het publiek nl. de pianist en het strijkkwartet bestaande uit vier dames, die elk een van de strijkinstrumenten speelden; de viool, de altviool, de cello en de contrabas. Op het teken van de dirigent werd het muziekstuk ingezet met het allegro gedeelte, waarop het publiek instemmend reageerde door zich aandachtig luisterend op te stellen. Behalve meneer van Swieten.
“ Zouden de dames hier voor mij hun hoeden willen afzetten?” fluisterde hij op stevige toon naar de drie dames, die voor hem zaten. Doch zijn fluistertoon was zo sterk, dat iedereen in de zaal het had gehoord. De dames raakten geïrriteerd, doch weigerden hun hoed af te zetten. Willem en Mienette schaamden zich nu vreselijk voor dit personage, dat zij aan hun tafeltje hadden laten plaatsnemen.
“ Blijkbaar heeft mijn verzoek niet veel indruk gemaakt,” fluisterde de geërgerde van Swieten naar Willem en Mienette.
“ Moet je die drie dames eens zien die hun kraswerktuigen bedienen,” becommentarieerde van Swieten, “ drie dames met hun lange reticules (damestasjes) en hun opmerkelijke rode linten op de muts en hun oranje tissues om de hals,” schamperde hij over de drie vrouwelijke instrumentalisten, die naast elkaar voor het publiek zaten.
“ De sproetige Sappho zit in het midden. Drie poéetjes van gratiën,” spotte van Swieten lachend.
Hij zei dit hard genoeg om de lange procureursklerk, die twee tafeltjes verder zat met zijn twee dames, te doen lachen.

Geïrriteerde blikken werden nu naar het tafeltje van Willem en Mienette geworpen. Fluisterend werd afschuw uitgesproken over de personen, die aan dit tafeltje zaten.

De dames van het kwintet deden hun uiterste best om het muziekstuk vloeiend ten gehore te brengen, begeleid door de heldere klanken van de piano. Af en toe presteerde de heer Van Swieten het zelfs om zijn vingers in zijn oren te steken om aan te tonen dat, volgens hem, er iets mis ging.
In het laatste deel, het allegro, hielden de violisten na een ferm forto plotseling op met spelen, hetgeen voor de heer Van Swieten aanleiding was om voortijdig te gaan applaudisseren, terwijl de pianist de melodie verder voordroeg, waarna het strijkersgedeelte van het kwintet weer inviel voor het uitspelen van het laatste deel van het Forellenkwintet, waarna het slot akkoord volgde.

Het publiek waardeerde het gespeelde muziekwerk en applaudisseerde vol overgave voor deze vijf muzikanten, die na het in ontvangst nemen van het applaus en de bloemen, de zaal via de artiesteningangen verlieten.
“ Zo!” zei de handelaar in manufacturen uit de grond van zijn hart, “ zo, dit hebben we overleefd. Muziek is mooi, een symfonie zelfs prachtig, maar dat gekras en gejammer van kamermuziek zou men moeten verbieden. Ik moet er niets van hebben,” zei meneer van Swieten, terwijl hij opstond, zijn hoed opzette en Willem en Mienette vriendelijk groette; “ Het was me een genoegen, dominee, mejuffrouw,” zei hij om zich vervolgens om te draaien en de zaal uit te lopen.
“ Wel heb ik ooit! Wat een onbehouwen vent!” zei Mienette zich ternauwernood beheersend voor een opkomende woede uitbarsting.
“ Wat een aanmatigend type, bah! Ik kan die man niet uitstaan!”
“ Tja,” zei Willem Storm, “ ik begrijp niet dat dit soort typen naar een concert gaat. Het enige doel dat zij nastreven is het concert voor anderen te verstoren. Maar Mienette, laten wij er maar niet te veel woorden aan vuil maken en nu gaan genieten van het ´bal na´ het concert.`

In allerijl werd door de toneelknechten de zaal gereed gemaakt voor het bal. Stoeltjes werden weggezet, tafeltjes aan de kant geschoven, zodat er een vrij vloeroppervlak ontstond, dat als dansvloer kon dienen. In de schelp had inmiddels een zevental muzikanten plaatsgenomen. Deze formatie bestond uit een zeer differente verzameling instrumentalisten van blazers, strijkers een pianist en een paukenist, die een aantal trommels onder zijn hoede had. De muzikanten zetten een vrolijke polka in, waarop een groot deel van het publiek de dansvloer betrad om te dansen en tenslotte deze polka te laten eindigen in een polonaise, waar men erg veel plezier in had. Mienette en Willem genoten onder het dansen van de dansmuziek van Johan Strauss en Joseph Lanner, en van elkaar. Nu konden ze eindelijk eens als paar dansen, iets dat bij officiële danspartijen verboden was. Het was dan ook niet verwonderlijk dat dit ‘paardansen’ door verschillende heren als verzoek werd aangevraagd bij de muzikanten. Deze dansen en walsen hadden bij het jongere deel van het publiek veel aftrek, terwijl de ouderen wat mistroostig de verrichtingen van het jeugdige dansende volk gade sloeg.

Nadat Mienette en Willem zich zo ruim een uur enorm goed hadden vermaakt, achtte de dominee het wel voldoende te zijn en zei; “ Mienette, zullen wij de dansvloer in dit theater eens gaan verlaten en ons in de ondergaande zon, wat gaan verpozen door te gaan wandelen langs de stadssingel?”
Mienette knikte instemmend en ze liepen samen naar de uitgang om even later via het Rietveld en de Koepoortbrug de stad te verlaten. Hand in hand liepen Mienette en Willem over het jaagpad van de stadssingel richting Oostpoort om even later, ter hoogte van de Hopsteeg, halt te houden bij een bankje, dat uitzicht bood over de singel en de oude stad. De zon wierp zijn reeds door avondrood gekleurende gloed over de stad, waardoor het silhouet van de torens en de huizen van Delft in een fel roodoranje gevangen werden. De twee geliefden zetten zich op het bankje en verkende de omgeving of er geen ongewenste ogen op hen gericht stonden.
“ Mienette,” zei Willem Storm, “ ik heb je de laatste maanden goed leren kennen en waarderen. Een waardering, die ik wil doen uitmonden in een definitief huwelijksaanzoek. Mienette, ik vraag je; ‘ Wil je met me trouwen?’ Ik weet dat ik al eerder om je hand heb gevraagd via je moeder, maar nu wil ik het jezelf definitief vragen. Ik heb onlangs bericht uit Utrecht ontvangen, dat ik gekozen ben tot hun

nieuwe predikant van de Utrechtse Hervormde Gemeente. Ik wil je dan ook vragen, nadat we getrouwd zijn, mij te willen volgen naar Utrecht om ons daar te vestigen en ons leven daar een invulling te geven."
" Och, Willem. Heb je nu al definitief het antwoord van de Utrechtse kerkenraad ontvangen?"
" Jazeker. Men heeft mij, nadat ik een aantal proefpreken heb uitgesproken in de St. Michaelskerk, verzekerd, dat ik de onbetwiste keuze ben voor de kerkenraad. Het is nu alleen nog wachten op het doorlopen van de benoemingsprocedure."
" Dus, de andere zes kandidaten zijn afgewezen!"
" Dat weet ik niet precies, maar mij is duidelijk geworden dat in de vergadering van het kerkbestuur door de kerkenraad hun voorkeur voor mij als predikant is uitgesproken."
" Willem, hoe denk je dit nu te combineren met ons huwelijk? Heb ik nog tijd om mij voldoende voor te bereiden?"
" Wat heet veel tijd? Als mijn benoeming in Utrecht een feit is en mijn ontslag hier in Delft wordt aanvaard, dan zouden wij binnenkort naar Utrecht kunnen verhuizen. Maar ik bespeur enige twijfel bij jou Mienette!"
" Mijn twijfel geldt niet mijn geloof in jouw liefde, doch de invulling van een aantal praktische zaken. Zoals het kopen van een huis in Utrecht. Het inrichten van dat huis en onze verhuizing naar Utrecht. Dat kan onmogelijk allemaal tegelijk gebeuren."
"Ach, Mienette. Men heeft mij in Utrecht verzekerd dat zij mij voldoende tijd gunnen om mijn zaken op orde te kunnen stellen. Een huis kopen is een ding. De inrichting ervan zou ik graag aan jou overlaten. Ook het aan te nemen personeel zou onder jouw verantwoording moeten vallen."
" Op welke datum denk je dan ons huwelijk vast te willen stellen?"
" Begin volgend jaar, Mienette. Ik denk dat we tot dan tijd genoeg hebben om de zaken hier in Delft af te ronden en de nieuwe in Utrecht te realiseren. Ik zou graag als benoemd predikant en als inwoner van Utrecht samen met jou willen starten. Ik wil niet geconfronteerd worden met half werk, waarbij jij nog hier in Delft verblijft en ik ergens op een zolderkamer bij een collega in Utrecht moet gaan wonen."
" Dat speelt voor mij in het geheel niet, Willem. Ik wil graag met jou samen ons bestaan in Utrecht opbouwen. Maar ik wil ook niet mijn moeder voor een voldongen feit plaatsen. Ik zie haar echt niet alleen in het grote huis aan de Voorstraat blijven wonen. Inwoning voor haar bij Jacobus en Christine wil ze, zo wie zo, niet. Dat heb ik al eens gepolst. Zij opperde zelf de mogelijkheid weer terug te gaan naar ons oude huis aan de Korte Breedsteeg. Maar dan zal het huurcontract met de huidige huurders moeten worden opgezegd. Zie daar al een paar problemen. Ondanks dat wil ik je ten alle tijden volgen naar Utrecht om ons daar te vestigen."
" Mienette, ik wil geenszins jouw moeder ontrieven en ik zal er alles aan doen mee te werken aan een aanvaardbare oplossing voor haar huisvesting. Maar zij zal zich toch zelf moeten uitspreken over datgene, wat ze wil nu wij van plan zijn naar Utrecht te verhuizen en geen gebruik willen maken van het huis aan de Voorstraat."
" Dat is mij wel duidelijk. Moeder zal zelf moeten aangeven wat zij wil. Het huis aan de Voorstraat is van mij. Ik zou het kunnen gaan verkopen of verhuren."
" Wil je het huis van de hand doen?"
" Nee, zeker niet. Het is een prachtig huis en als wij er niet gaan wonen kan ik het waarschijnlijk voor een goede prijs verhuren. Dat levert voor ons beiden weer inkomsten op. Ik verwacht dan wel huurders te contracteren, die hun verplichtingen wel kunnen nakomen. Iets wat me, met een aantal huurders van de huisjes aan de Cellebroerstraat, nogal wat hoofdbrekens bezorgt."
" Ach, Mienette. Waarom zou je die kleine huisjes aan de Cellebroerstraat niet allemaal verkopen? Dan heb je in ieder geval een probleem minder."
" Tja, daar is veel voor te zeggen. Ze zijn erg nieuw en modern. Ze voldoen aan de woonverlangens die de huurders stellen. Maar de mensen, die er wonen kunnen deze huisjes niet kopen, daar zijn ze te arm voor. Bovendien heb ik een belastingvoordeel voor deze huisjes weten te bedingen, hetgeen mij

verplicht om deze woningen als eigenaar te beheren. Als ik me terugtrek als eigenaar zal de huur van deze huisjes tweemaal zo hoog worden en dat wil ik die mensen niet aandoen."
" Mienette, wat zitten we nu hier zakelijk te praten, terwijl dit uitstapje bedoeld was om te genieten van de natuur rondom ons en de zonsondergang, die aanstaande is. Werkelijk Mienette, ik hou van jou en ik zou niets liever willen dan mijn leven met jou te delen. Ik wil je aanbidden, je minnaar en geliefde zijn. Je beschermer en echtgenoot. Alles is me liever dan van jou op een ongelukkig moment gescheiden te worden. Straks als we in de kerk onze huwelijksgelofte afleggen doe ik dat met de volste overtuiging, dat ik in jou mijn beminde geliefde vind, die ik eeuwig trouw wil blijven."
" Zo, Willem. Dat is heel wat. Ik wil je van mijn kant verzekeren dat ik even zo veel van jou houd en dat ik je ten alle tijden zal volgen, ongeacht de weg, die jij denkt te kunnen nemen."

Willem nam nu zijn geliefde Mienette in zijn armen en kuste haar diverse malen hartstochtelijk.
" Toch Willem," hernam Mienette het gesprek, " zal ik maatregelen moeten nemen als ik straks Delft ga verlaten. Ik wil daar openhartig met jou over praten, want ik wil niet, zoals vele domineesvrouwen, alleen met het personeel opgesloten zitten in de pastorie en mijn dagen verdoen met huishoudelijke beslommeringen of bezigheden zoals borduren, haken en het houden van theekransjes. Zo'n toekomst zou ik graag aan mij voorbij zien gaan."
" Maar dat hoeft toch ook helemaal niet, Mienette. Je zult van mij alle vrijheid krijgen, die je wenst. Je kunt je in Utrecht ook inzetten voor liefdadigheidswerk of steun geven aan behoeftige mensen. Of als voorspraak fungeren voor hen, die het moeilijk hebben in het leven."
" Ach, ja, Willem. Dat betekend voor mij pastoraal werk. Nee, Willem, ik wil ook mijn persoonlijke vrijheid. Een vrijheid van handelen en denken. Op dat terrein wens ik beslist niet beperkt te worden. Het is toch van de zotte dat vrouwen geacht worden, zodra ze getrouwd zijn, aan de leiband van hun echtgenoot te lopen."
" Mienette, ik verzeker je. Een dergelijke beperking zal ik je nooit opleggen. Je zult altijd vrij zijn datgene te doen wat je zelf eerzaam vindt."

Nu viel er een stilte in hun gesprek, waarin zij datgene wat zojuist gezegd was probeerden te verwerken en te beoordelen. Beiden hadden zo hun eigen ideeën over het functioneren van de vrouw in de maatschappij. Hij dacht vooral aan de voorbeeldfunctie, die domineesvrouwen in die tijd hadden. Zij waren de drijvende kracht achter hun echtgenoten en de stimulans tot het verbeteren van de leefomstandigheden van de gewone burgers.

Zij dacht aan de intellectuele vrijheid, die zij iedere vrouw wilde toebedelen. Een vrijheid om zich op allerlei terreinen te uiten, zowel maatschappelijk, intellectueel als economisch. Voor haar gold economische ongebondenheid als de poort tot persoonlijke vrijheid; ongebondenheid aan wat of wie ook.
" Willem," zei zij na een korte periode van stilzwijgen," je bent het toch met me eens, dat wij vrouwen op een enorme afstand staan in onze maatschappij ten opzichte van de mannen? Zodra wij, vrouwen, gehuwd zijn verliezen wij al onze rechten. Dat is zelfs bij wet vastgelegd. In dat soort zaken wil ik verandering brengen, zodat vrouwen niet meer afhankelijk zijn van hun echtgenoten. Ik bedoel niet dat zij zich moeten onttrekken aan hun verplichtingen jegens hun man, maar dat zij de vrijheid bezitten om net zo zelfstandig te kunnen handelen als hun echtgenoot. Kijk nu eens naar ons, Willem. Wij staan nu op het punt te gaan trouwen en bekijk nu ook eens tot welke verschillen dat nu, maatschappelijk gezien, leidt. In veel opzichten zijn de mogelijkheden van een huwbare jonge vrouw, zoals ik, lang niet zo gelukkig als die van een huwbare jonge man, zoals jij, Willem."

Willem Storm grinnikte wat om de uitdrukking 'huwbare jonge man' die op hem, met zijn 35 jarige leeftijd, sloeg.
" Ja, Willem, je lacht wel. Maar ik zal het je bewijzen. Een jonge vrouw wordt in de keuze van haar toekomstige echtgenoot meer beperkt dan een jonge man. Als een jonge man zijn ongehuwde status wil veranderen in een gehuwde, dan kan hij zijn oog op elk jong meisje uit zijn stand laten vallen. Hij zal alle gelegenheden afspeuren om haar, zijn uitverkorene, te kunnen zien of ontmoeten. Hij zal langs allerlei wegen trachten zich de toegang tot de woning van haar ouders of bloedverwanten te

verschaffen zonder dat hem een strobreed in de weg wordt gelegd. Hij zal zich met grote beleefdheid binnen dringen in die gezelschappen, waar hij haar denkt te zullen aantreffen. Vindt hij in zijn stad of dorp geen geschikte vrouw die hem bevalt, dan kan hij naar andere streken, steden of dorpen trekken. Elke provincie staat voor hem open. Als hij er behagen in schept en als hij de middelen ertoe heeft zich de toegang tot haar domicilie te verschaffen, dan doet hij zijn uiterste best om haar genegenheid en aandacht te winnen. Treft hem echter het ongeluk dat hij afgewezen wordt, dan heeft hij daar niet zo veel bij verloren. Hij gaat dan zijn geluk elders proberen en wel net zo lang totdat hij in zijn voornemen is geslaagd.
Zo'n vooruitzicht is echter voor de jonge vrouw, zoals ik, niet weggelegd. Zij is genoodzaakt in haar ouderlijke woning af te wachten of de een of andere jongeling haar zijn voorkeur bekend zal maken. En ook al is zij uitstekend van schoonheid, vroomheid en rijkdom voorzien, al verliest zij daardoor menige aanbidder, zij zal toch haar keuze slechts tot die ene jonge man moeten bepalen, die haar vraagt. Jonge mannen echter kunnen hier uit duizenden vrouwen kiezen, terwijl haar keuze slechts beperkt is tot een enkeling die zij, indien zij vrij en onbelemmerd haar hart zou mogen volgen, zou kunnen kiezen. Sommigen van hen echter zouden zelfs diegene kiezen met wie zij het huwelijkse leven niet zouden willen aangaan. Zij worden niet zelden overgehaald met goedbedoelde raad of dwang van hun ouders of naasten en aangespoord om die minnaar te kiezen die hen aanstaat. En daarom moet volgens mij de huwelijkswetgeving zo spoedig mogelijk worden aangepast."
" Waarom zou die huwelijkswetgeving moeten worden veranderd?" vroeg Willem stomverbaasd na deze morele uiteenzetting van zijn Mienette.
" Nu, Willem, er zijn een groot aantal beperkende regels voor de vrouw in deze wet opgenomen;

Ten eerste: De vrouw wordt in de wet als een onmondig kind behandeld. De wet verplicht haar, zelfs als zij een onwaardige echtgenoot treft, haar man in alles te gehoorzamen.

Ten tweede: De wet kent haar generlei recht toe aan haar eigenheid en begunstigt alleen de vader de ouderlijke macht. De vader kan zonder overleg met de moeder, de opvoeding, de godsdienst en zelfs de verblijfplaats van de kinderen bepalen.

Ten derde: Deze huwelijkswet ontkent het recht op eigen persoonlijkheid van de vrouw met betrekking tot haar kinderen. Ook verliest de vrouw door het huwelijk al haar rechten van beheer en beschikking over haar eigen kapitaal, verdiensten en goederen.

Ten vierde: Door het huwelijk wordt de vrouw onbevoegd gemaakt zelfstandig rechtshandelingen aan te gaan, zoals het kopen van een huis, en moet voor elke rechtshandeling toestemming van haar echtgenoot overleggen.

Ten vijfde: Volgens de bestaande huwelijkswet kan de man niet gedwongen worden, als hij onwillig is, een behoorlijk deel van zijn inkomsten af te staan aan zijn vrouw ten bate van het gezin en heeft hij alle vrijheid om zijn inkomsten te verdoen in een café of in gokhuizen en tenslotte, Willem, een huwelijkswet, die overeenkomstig de wensen die binnen de huidige maatschappij wil functioneren, moet de gelijkheid tussen man en vrouw benadrukken, zodat man en vrouw in het huwelijk gelijkwaardig zijn aan elkaar als gelijk gerechtigde personen, die beiden, zowel jegens elkaar als jegens het gezin, dezelfde rechten en plichten bezitten."

Met stijgende verbazing had Willem Mienettes betoog aangehoord en trachtte nu woorden te vinden om zijn reactie weer te geven.
" Mienette, vind jij werkelijk dat een vrouw zo slecht wordt behandeld door de wetgever?"
" Ja, Willem. Een wetgever, die volledig bestaat uit een mannelijke vertegenwoordiging van onze maatschappij. Nog nooit heeft een vrouw zich in dat gezelschap gewaagd om haar visie op het vrouwzijn te kunnen uitdragen. Dat wil ik bewerkstelligen. Ik wil als vrouw gehoord worden over de misvattingen, die in onze samenleving bestaan en waarvan vooral vrouwen het slachtoffer worden."
" Hoe denk je dat te bewerkstelligen?"
" Ik wil mijn ideeën uitdragen door gesprekken te voeren en voordrachten te houden, zodat meerdere mensen, maar vooral vrouwen, kennis maken met mijn ideeën. Ook zal ik proberen om via mijn

koninklijke contacten invloed uit te oefenen op de denkwijze van de bestuurders en de regeerders van ons land."
" Je bent nogal wat van plan, Mienette. Maar begrijp mij goed, ik wil je alle ruimte en vrijheid geven die je toekomt, maar zorg er wel voor, dat je niet in politiek strijdgewoel terechtkomt. Dat kan ons en ons gezin enorme schade berokkenen."
Na deze wijze woorden van Willem achtte Mienette de tijd gekomen om huiswaarts te keren, waar het avondmaal geserveerd zou worden. Het was nu inmiddels al over half acht geworden en de stad Delft had zich nu in een duister kleed gehuld.

Een Bezoek aan de kroonprinses Sophie

Op een mooie ochtend in juni zaten Mienette en haar moeder in hun tuin en genoten van het zachte voorjaarsweer. Het jonge groen van de bomen en struiken lieten een aangename geur achter, terwijl de kwetterende mussen en een zingende merel de muzikale omlijsting verzorgden op deze ochtend. De dames genoten van hun vers gezette Braziliaanse koffie en waren verrukt over al het moois, dat hun tuin te bieden had.
" Moeder," zei Mienette, " wat is dit een prachtige ochtend. Het is praktisch windstil en wij zitten rustig te genieten van de heerlijke zonneschijn, terwijl wij uitkijken op die nieuwe woningen die, nu hun voltooiing naderen. Nog maar een paar weken, heeft meneer Hoogendam mij verzekerd, dan kan de afwerking aan de binnenkant van de huisjes voltooid zijn om ze daarna uit te reiken aan hun nieuwe bewoners."
" Heb je al enig idee door wie je de resterende acht huisjes wil laten bewonen?"
" Nee, nog niet. Maar dominee Storm zou een lijst opstellen van mogelijke gegadigden, waaruit ik dan kan kiezen."
" Dat is dan wel een zeer aangename aangelegenheid. Zeker nu je je verloofd hebt met de dominee en er al een datum voor je huwelijk is vastgesteld. Hoe vind je het om binnenkort je 'jawoord' aan de dominee te geven?"
" O, ik verheug me erop, moeder. Willem Storm is uitermate content met mijn persoontje en we gaan steeds vaker samen iets doen. Zoals laatst, toen we die operavoorstelling in Den Haag hebben bijgewoond in de Koninklijke Schouwburg. Ik vond het wel een heftig stuk, die opera 'La Juive' .
" Tja, je hebt me het een en ander over die op muziek gezette geschiedenis verteld."
Terwijl Mienette nog eens een kopje Braziliaanse koffie inschonk, trad het dienstmeisje, Theresa, naderbij en vroeg bescheiden om aandacht.
" Mevrouw en mejuffrouw. Neem me niet kwalijk dat ik u beiden stoor, maar ik ben zojuist naar het stadhuis geweest en heb daar een brief ontvangen, die aan mejuffrouw is geadresseerd."
" O, voor mij, Theresa?" vroeg Mienette geïnteresseerd.
" Jazeker, mejuffrouw."
Mienette nam de brief aan van de dienstmeid, las haar naam op de adreskant van de enveloppe en zocht naar de naam van de afzender.
" Het is een brief van de kroonprinses, moeder. Kijk maar, bovenaan de enveloppe staat de blinddruk met het wapen van de kroonprinses."
Aandachtig las Mienette de brief om vervolgens de inhoud ervan aan haar moeder mee te delen.
" Oo, moeder. Wat dolletjes; de kroonprinses nodigt mij op 15 juni uit voor een theevisite! Wat ben ik blij verrast moeder dat ze me nu uitnodigt. Ze verontschuldigt zich erover dat zij, wegens drukke bezigheden niet heeft kunnen reageren op de brief, die ik naar aanleiding van het overlijden van de oude koning aan haar heb geschreven. Ze heeft voor mij een audiëntiekaartje bijgesloten. Ook schrijft zij dat ik mij niet bevallig hoeft te kleden. Zij wenst een tète á tète met mij te hebben in haar theekoepel in de tuin van het paleis aan het Plein."
" Och, moeder. Ik ga direct kijken welke leuke kleding ik voor die ontmoeting zal aantrekken."
" O, Mienette, wat leuk. Dan kun je ook vertellen dat je verloofd bent met dominee Storm en dat je binnenkort gaat trouwen. Misschien krijgt je huwelijk wel een prinselijk tintje."
" Nu, moeder, dat geloof ik niet. Als de kroonprinses zich op elke bruiloft van haar kennissen zou moeten vertonen, dan komt zij niet meer toe aan haar eigenlijke werk."
" Afijn Mienette, ik vind die uitnodiging heel erg leuk voor je, 15 juni zei je? Dat is al over een paar dagen!"

Een paar dagen later had Mienette zich opgedirkt voor haar visite bij de kroonprinses. Zij had zich naar de voorschriften van het hof gekleed en zat nu, omstreeks de klokslag van twee uur, rustig in

de salon te wachten op de komst van haar gehuurde diligence. De diligence arriveerde precies op tijd en voerde Mienette richting Den Haag. Aan het eind van de rit arriveerde Mienette rond drie uur in de middag bij het paleis van de kroonprinses op het Plein in Den Haag. Enige minuten later werd zij opgehaald door de Dame du Palais, mevrouw Pabst van Bingerden. Zij begeleidde vervolgens Mienette door het paleis naar de achterliggende tuin, waar ze de kroonprinses aantrof in de theekoepel.

Hoewel kroonprinses Sophie niet veel met mode en couturiers op had, droeg zij nu een mooie rode robe. Haar kledingcreaties waren soms uitbundig en vaak opvallend doch meestal kon men een dissonant waarnemen in haar voorkomen. Nu droeg ze bijvoorbeeld geen halssnoer of ketting maar had zij een eenvoudige met diamanten bezette diadeem op haar hoofd, terwijl haar donkerblonde haar in slordig hangende krullen om haar hoofd slingerden. Haar prioriteiten lagen niet in haar kleedkamer maar in haar kinderkamer, waar ze intense zorg aan haar twee kinderen besteedde. Sophie was zeer verknocht aan haar jongens en wilde ze zo veel mogelijk in haar buurt hebben. Hun verzorging wilde ze, zo ver als het kon, onder haar toezicht laten plaatsvinden. De kinderkamers grensden dan ook direct aan haar kamer. De kinderen konden vrijelijk bij haar in en uit lopen.
“ Ach, mijn lieve, mejuffrouw van der Chijs,” begroette de kroonprinses haar gaste,” neemt u alstublieft plaats in mijn theekoepel, zodat wij kunnen genieten van het uitzicht op de tuin en de achterkant van het paleis.”

Theekoepel

Zich tot mevrouw Pabst kerend zei ze; “ Madame Pabst, wilt u de lakei opdracht geven een vers potje thee bij mij te bezorgen. Ook wens ik mijn gaste goede Belgische bonbons aan te bieden.”
De Dame du Palais maakte een beschaafde reverence en haastte zich naar het paleis om de gegeven opdracht over te brengen.
“ En Mienette, “ sprak de kroonprinses haar gaste aan, zich realiserend dat de beleefdheidsvorm niet voor haar verplicht was, “ hoe staat het leven in Delft in het algemeen en met u in het bijzonder.”
“ Prima, Koninklijke Hoogheid. Mij gaat het bijzonder goed en ik constateer dat men in onze stad niet ontevreden is.”

“ Zo mag ik het horen. Zijn er nog nieuwtjes te melden uit het Delftse?”
“ Och, jazeker. Ik ben zelf een project begonnen om minvermogende gezinnen te helpen aan woonruimte door een tiental woningen te laten bouwen in de tuin van mijn huis. Ik hoop daarmee een aantal gezinnen aan een redelijk onderkomen te kunnen helpen.”
“ Och, maar dat is toch prachtig. En u financiert dat helemaal zelf?”
“ Jazeker,” antwoordde Mienette.
“ Dat zou de kroonprins eens moeten horen. Eigen initiatief nemen en niet eindeloos zitten wachten of bepaalde ministers van zijn vaders kabinet iets bedenken. Daar erger ik me werkelijk mateloos aan. Onlangs was er ook weer zo’n akkefietje,, waar ik het slachtoffer van ben geworden. Een paar maanden geleden ontving ik een bericht over de gezondheid van mijn vader. Dus ik nam mij voor om hem in Stuttgart te gaan bezoeken. Voor dat bezoek moet ik, ja het is te belachelijk voor woorden, een audiëntie aanvragen bij mijn schoonvader, de koning. Aldus, ik verzoek om een onderhoud, kreeg dat ook, en ik verklaarde tegenover hem dat ik me voor familieomstandigheden gedwongen voelde naar Stuttgart af te reizen. De koning was een en al glimlach en vriendelijkheid. Hij drukte mij de hand en beloofde gestand te doen wat ik gevraagd had. Dus ik ging tevreden weg, vol goede hoop en ik maakte zelfs een wandeling in de duinen bij Scheveningen. Toen ik terug was in mijn paleis begon ik met de voorbereidingen voor mijn reis. Plotseling kwam kroonprins Willem, mijn man, met een lang gezicht binnen. Hij was bij zijn vader geroepen en die had hem opgedragen mij te zeggen dat de reis mij niet toegestaan werd. De reden was; dat ik hier aanwezig moest zijn als de nieuwe belastingwetgeving werd behandeld. Nu vraag ik je, Mienette! Ik wil je wel zeggen dat ik woedend was. Ik voelde me tekort gedaan en ik begreep maar al te goed wie hier achterzat. Zij, de koningin, die me altijd dwarszit. De kroonprins was mij in deze hele kwestie, zowaar welwillend geweest, maar ik kan het niet verkroppen, dat iemand te laf is om ‘ja’ te zeggen in mijn gezicht en dan een ander te belasten om mij toch maar een ‘nee’ mee te delen. De volgende dag was het zondag en werden wij geacht aanwezig te zijn om een diner aan het hof mee te maken. Ik ging erheen met het idee de koning te spreken te krijgen. Voor het diner ontweek de koning mij. Toen ik hem na het diner een moment niet in gesprek zag, schoot ik hem aan en zei tegen hem, dat ik erg onaangenaam getroffen was door zijn beslissing en dat ik hoopte dat hij zo vriendelijk zou zijn mij alsnog toestemming te geven om de reis toe te staan. ’Non, ce n’est pas le moment’, zei hij ongeïnteresseerd en haastte zich naar de tuin om daar een gesprek te beginnen met zijn minister Van Hall. Kwaad dat ik was, Mienette, verschrikkelijk. Ik bespaar u een beschrijving van mijn woede.”

Inmiddels was een kamermeisje van de kroonprinses met een hofdame met een kinderwagen bij de theekoepel aangekomen.
“ O, Mienette, kom eens naar mijn Mauritsje kijken,” nodigde de overgelukkige Sophie haar uit.
“ Kijk eens, hoe hij daar in zijn kinderwagen ligt. Wat is hij stevig, hè. Het is echt een heel sterke jongen. Heel anders dan Wiwil. Die was als baby erg spichtig. Dit tweede kind van mij is een beste.”
De kroonprinses boog zich over de kinderwagen, terwijl haar oudste zoon, Wiwil, aan haar jurk trok om aandacht. Zij tilde het kind uit de kinderwagen om het Mienette te tonen.
“ Kijk eens Maurits. We hebben visite. Vind je die mevrouw niet aardig?”
De kleine kraaide wat, liet een boertje , waarbij wat vocht uit zijn mond liep.
“ O, Emilie,” zei Sophie tegen het kindermeisje, “ veeg jij even zijn mondje af!”
Het kindermeisje pakte een doekje uit de kinderwagen en veegde het mondje van het kind schoon.
“ Mienette, wil je Maurits even op je schoot houden? Het is zo’n lieverd.”
Voordat Mienette erop bedacht was, werd het kind haar in de armen gedrukt en moest zij het spel van vertroetelen en babypraat meespelen. Het oudste kind, Wiwil, hing nog steeds aan de jurk van zijn moeder en dreinde, dat hij op haar schoot wilde zitten, maar hij werd door de hofdame voorzichtig weggehaald.

Na enige minuten werd de baby het overeind zitten in vreemde handen zat, begon te huilen, waarna het kind weer naar zijn kinderwagen verhuisde. Vervolgens vervolgde het kindermeisje en de hofdame hun wandeling met de kinderwagen en het prinsje door de tuin.

“ En, Mienette,” vroeg de opgetogen kroonprinses haar, “ bent u al geëngageerd? Is er al iets in het vooruitzicht?”
“ Hoogheid, ik moet u bekennen, dat er werkelijk een man op mijn levenspad is verschenen, van wie ik veel ben gaan houden. Hij heeft mij onlangs gevraagd zijn leven met hem te willen delen.”
“ O, ja. Wat verheugend, Mienette. Wie is het? Ken ik hem?”
“ Ik denk niet dat u hem kent, hoogheid. Hij is dominee in Delft. Hij heeft mij een aanzoek gedaan waarop ik, na enig twijfelen, positief heb gereageerd.”
“ Hoezo, twijfelen? Beviel de man je toch niet?”
“ O, jawel. Maar door in te stemmen met een huwelijk offer ik wel mijn zelfstandigheid op.”
“ Dat is iets wat zeker waar is. Je leven als vrouw wordt dan in beslag genomen door je echtgenoot en de kinderen, die later uit het huwelijk voortkomen.”
“ Ik ben in het afgelopen half jaar steeds meer van mijn dominee gaan houden. Hij heet Willem Storm. Hij is zacht van karakter, welwillend en bovendien erg lief voor mij. Ook gedraagt hij zich verantwoordelijk voor mij en probeert hij mij te ontlasten van allerlei werkzaamheden. Ik heb heel veel vertrouwen in hem en in onze gezamenlijke toekomst.”

De kroonprinses hoorde Mienettes loftuitingen over haar verloofde met enige weemoed aan. Mienette had allemaal kwaliteiten opgesomd, die zij zo node miste in haar verbintenis met de kroonprins. Een traan welde op in haar ogen, een zachte bijna onhoorbare snik, ontsnapte aan haar lippen doch zij hernam zich en vroeg; “ Het is wel erg mooi, Mienette. En is er al een trouwdatum afgesproken?”
“ Jazeker, hoogheid. Volgend jaar op 25 januari gaan we trouwen. Dat doen we in Delft en daarna verhuizen we naar Utrecht.”
“ Naar Utrecht? Hoe dat zo?” vroeg de kroonprinses verbaasd.
“ Dominee Storm is beroepen in Utrecht om daar zijn werk als geestelijk leider voort te zetten. Hij wordt per 1 januari benoemd tot predikant van de Hervormde Gemeente en zijn domicilie wordt de Michaelskerk in het centrum van de stad.”
“ Dus u gaat ook verhuizen.”
“ Ja, dat zal onvermijdelijk zijn. en dat is dan tevens ook een van de zaken, waardoor ik me bezwaard voel, namelijk afscheid te nemen van Delft en daarbij veel van mijn vrienden en kennissen. En tenslotte ook van u, hoogheid. De mogelijkheden voor mij om u regelmatig aan dit hof te bezoeken zullen schaars worden.”
“ Stil, Mienette, spreek mij niet van een afscheid. U ligt mij zeer aan het hart, een afscheid zou mij verschrikkelijk spijten. Hiermee verlies ik weer iemand in mijn directe omgeving. Ik leef veelal op tijdens momenten zoals nu. Visites met goede vrienden en vriendinnen. Maar die kring wordt voor mij steeds kleiner en daardoor mijn vrijheid steeds geringer. De kroonprins legt dusdanig beslag op mijn leven dat dat onaangenaam wordt. Het is zelfs zo dat de kroonprins steeds onhebbelijker wordt jegens mij, terwijl mijn schoonmoeder, de koningin, alles in het werk stelt om mij verdacht te maken en mij de schuld te geven van alles wat misgaat. Zij vindt dat ik de conflicten veroorzaak met de bedoeling te zijner tijd zelf de voogdij en het regentschap over de kinderen naar me toe te trekken. Bovendien hitst zij de kroonprins tegen me op en dan, als hij geen goede bui heeft, krijgt hij driftaanvallen en staat hij te vloeken en te tieren tegen iedereen, die hem een strobreed in de weg legt. Wie het ook is. Hij is altijd wel razend op iemand of iets. Dan weer op een lakei, op de premier, op zijn paard of op mij. Mijn lieve Wiwil is zijn leeftijd vooruit. Hij is oprecht en flink. Onlangs wilde zijn vader hem iets dwingen te zeggen, dat tegen de zin en de overtuiging van het kind inging. Wiwil zei tot driemaal toe ‘nee’. Hoewel hij bang was van zijn vader een klap te krijgen, die hij tenslotte dan ook kreeg. Het kind stond op zijn benen te trillen van emotie. Daarna herhaalde hij het nog eens; ‘Ik zeg toch nee!’
Mienette, ik vraag je; welke vader slaat nu zijn nog geen vier jaar oude zoontje? Ik vind alles goed, maar mijn kinderen slaan, nee, dat is toch geen manier van doen!”

“ Twee jaar geleden, Mienette, heb ik gespeeld met de gedachte om van de kroonprins te scheiden. Maar al mijn adviseurs raadden mij dat af. De koning verbood mij het zelfs, toen hij ervan hoorde. Alsof mijn geluk niet belangrijk genoeg zou zijn voor het wel en wee van mijn kinderen. Ik vind nu alles goed, als het maar niet gepaard gaat met ruzie over de kinderen. Dat vind ik verschrikkelijk.”
“ Soms, als ik uit wandelen ga, doe ik dat bij voorkeur in de ochtend. Dan loop ik met mijn hofdames naar de begraafplaats bij het kanaal van Scheveningen. Ik adoreer de stilte van het kerkhof. Ik kom dan tot rust en voel de spanning van mij afglijden. Tijdens zo’n wandeling lees ik de teksten en de psalmen, die op de grafmonumenten zijn gebeiteld. Dan tracht ik me voor te stellen hoe de levens van die en gene zou zijn geweest. Welke vreugdes of tragedies die overledenen hebben meegemaakt. Ik betrap me er vaak op dat er vanuit die rust, die het kerkhof me biedt, een bepaald verlangen ontstaat naar de dood. Een verlangen, dat dan onbewust bezit van me neemt. Mijn schoonmoeder keurt dat soort wandelingen ten sterkste af. Zij stelt dat een begraafplaats geen wandelpark is. Wandelen doet men, volgens haar, voor de gezondheid of voor het plezier. Met die instelling van geest, past het niet in gezelschap over plekken te dwalen waar de dood heerst. Dat is niet te verenigen met de stemming van degenen, die daar heengaan om in piëteit te gedenken en te bidden. Ik denk daar anders over. Het hart komt daar tot rust, men gedenkt de doden en men komt meer tot zichzelf. Ook houdt zij niet van pompeuze mausoleums en andere grafmonumenten. Dat is volgens haar een uiting van overvloed aan gevoelens, die in marmer uitgebeeld altijd kil en vals zijn. Ik ben dat volstrekt niet met haar eens. Een grafmonument is een eerbetoon aan de overledene en de nabestaanden; men drukt zijn eer en waardering uit in een dergelijk monument. Maar Mienette, wat zit ik toch somber te praten. Laat ik u nog eens thee inschenken.”

De kroonprinses stond op, liep naar het eenvoudige buffet van de theekoepel, nam de theemuts van het trekpotje en schonk hen beiden nog eens in.
“ De thee staat hier bijna koud te worden. Hebt u nog een nieuwtje over uw familie te vertellen?”
De kroonprinses zette het trekpotje weer terug op het theelichtje op het buffet, pakte een tijdschrift uit het lectuurmandje en zette zich weer in de fauteuil tegenover Mienette.
“ Och ja,” zei Mienette, “ in aansluiting tot uw kerkhofverhaal moet ik helaas melden dat mijn broer vorig jaar is overleden. Wij hebben hem een mooie begrafenis bezorgd op het kerkhof aan de Haagse Poort in Delft.”
“ Ach, nee! Was hij ziek?”
“ Jawel, Jan Theodoor was net twee jaar terug uit de Oost. Daar heeft hij malaria opgelopen en hij is in Delft, bij mij thuis, vorig jaar augustus overleden.”
“ Ach, dat spijt mij nu geweldig, Mienette. Was hij je enige broer.”
“ Nee, gelukkig niet, dan zou het verlies voor mij en mijn moeder rampzalig zijn geweest. Ik heb nog een broer in Leiden, die heet Pieter Otto en een jongere broer Jacobus, die in Delft de kaas en boterhandel van mijn moeder voortzet.”
“ Ben jij, Mienette, op de hoogte van culturele activiteiten hier ten lande?”
“ Ach, ik houd me daar niet zo mee bezig, ofschoon ik onlangs met mijn verloofde een opera hier in de Koninklijke Schouwburg heb bezocht.”
“ O, ja. Was dat de opera ‘La Juive’ ?”
“ Jazeker, hoogheid. Ik heb toen genoten van het vertoonde spel en de zangprestaties van het Franse ensemble, dat de opvoering verzorgde ofschoon ik het verhaal tamelijk banaal vond.”
“ Tja, mijn man houdt ook van dat soort evenementen, maar dan met een weinig verheffende bedoeling. Maar ik mag me daar graag in verliezen. Overigens heb ik hier een heel aardig boekje. Het heet ‘Letterlievend Maandschrift’. Dit is het juninummer. Er staan allerlei spitsvondige gedichtjes in waarmee de redacteur Ten Kate het dilettantistische werk van vele rijmelaars en dichters op de hak neemt. Bijvoorbeeld deze;

De kroonprinses bladerde wat door het dunne tijdschriftje, stopte op een gegeven moment bij een bepaalde bladzijde en citeerde het door haar gevonden gedichtje.

O diepe zee, o wijde plas!
Wat ligt er in uw golven.
Al menigeen bedolven.
Maar toch! Hoe groot het aantal was.
Van hen, die in een afgrond zonken.
Toch zijn er vrij meer verdronken.
In ’t klein jeneverglas.

“ Ach, Mienette, dit is toch komisch, niet waar? Ik geniet van dit soort kritisch komische gedichten. Luister, hier heb ik er nog een van meneer Potgieter.”

Wat leidde ik toch een leven.
Het prinsje van de buurt!
Mijn stokje bruin gewreven,
Mijn kooi glad geschuurd.
En ik kan klontjes krijgen,
Voor het praten en ’t zwijgen.
Ai, Lorretje, Kaporretje,
Kapoe, kapoe, kapoe.
Houd mij je bekje toe!

Ik ken wel mijns gelijken,
Die wandlen over straat.
Die met een degen prijken,
Die zitten in de raad;
Zij kregen ’t beste hapje,
Door krek te doen als Papje.
En Lorretje, Kaporretje,
Kapoe, kapoe, kapoe,
Waar past die al niet toe.

Gierend van het lachen zaten de beide theedrinkende dames, in de theekoepel, terwijl de tuin langzaam door de schaduw van het paleis werd overweldigd. De kroonprinses citeerde nog een aantal gedichtjes uit het beruchte boekje en constateerde tenslotte, dat het al laat werd en de thee koud was. Aldus kwam het aangename theedrinken tot een einde, waarna Mienette rond vijf uur afscheid nam van de kroonprinses en haar bedankte voor de invitatie. Mienette werd uitgeleide gedaan door de kroonprinses zelf, waarna zij het paleis verliet om met haar gehuurde diligence terug te gaan naar Delft.

Hoofdstuk 8

Inhoudend
- **Naar Utrecht**
- **Het Huwelijk van Mienette en Willem**
- **Leven en werken in Utrecht**

Naar Utrecht.

De herfst van dat jaar was al ver gevorderd, toen Mienette in haar zitkamer de brief, die Willem Storm haar onlangs had geschreven, nog eens doorlas. Willem was een week geleden afgereisd naar Utrecht om van het kerkbestuur officieel te vernemen dat hij per januari 1845 benoemd was als predikant van de Nederlandse Hervormde Gemeente aldaar. Deze benoeming was nu het eindresultaat, waar zij en Willem zo sterk naar verlangd hadden. Nu deze benoeming beklonken werd, konden zij naar Utrecht gaan verhuizen om daar hun verdere leven te ontplooien.

Lieve Mienette,

Hier in Utrecht is het gegaan zoals ik verwacht had. Men heeft mij hier op zeer loffelijke wijze ontvangen in de bestuurskamer van de St. Michaelskerk en men heeft mij officieel medegedeeld dat ik benoemd ben tot predikant van hun gemeente. Na het tekenen van de daarvoor bestemde documenten werd ik gelukgewenst door mijn nieuwe collega´s, waarvan ik nog een aantal kende o.a. Lucas Merens. Een van deze collega's heeft ook in Delft een aantal jaren als predikant gefunctioneerd en was tijdens mijn studietijd in Leiden, een van mijn vrienden. Dit resulteerde direct in een vertrouwende situatie voor mij. Deze studiegenoot wees mij vervolgens op een te koop staand pand in de Heerenstraat. Ik heb zijn raad ter harte genomen en heb het huis bezichtigd. Het is een ruime woning, ofschoon het niet zo groot is als dat van jou aan de Voorstraat, maar toch het is een goed onderhouden en nette woning met een grote tuin. De woning is eigendom van een notaris in ruste en deze man wil de woning inclusief de inboedel verkopen.

Werkelijk Mienette, het ziet er keurig en netjes uit. De vraagprijs, die de notaris hanteert voor deze vrij op naam te koop staande woning, is vastgesteld op zesduizend tweehonderd en vijftig gulden. Ik zou graag jouw mening over dit huis willen horen, zodat wij het eventueel kunnen kopen. Ik ben van plan nog tot het eind van deze week in Utrecht te blijven. Misschien zie jij kans om met de postkoets hier naar toe te komen, zodat wij een beslissing kunnen nemen in de aanschaf van deze woning.

Ik logeer op dit moment bij de familie Merens en zij beschikken nog over een tweede logeerkamer, waar jij eventueel gebruik van kunt maken. Ik hoop op een positief bericht van jouw kant, mijn adres hier is Hamburgerstraat 25.

Tot spoedig weerziens, mijn lieve Mienette,

Je onderdanige, toegewijde en liefhebbende,

Willem

Utrecht, 26 november 1844

" Zo," dacht Mienette bij zichzelf nu zij de brief nogmaals gelezen had, " ik heb Willem al geschreven dat ik aanstaande vrijdag afreis met de postkoets. Ik hoop dat ik in de late namiddag in Utrecht arriveer. Ik ben benieuwd naar dat huis. Willem is blijkbaar erg enthousiast."
Op dat moment werd er op de deur van Mienettes zitkamer geklopt, waardoor zij ruw uit haar overpeinzingen werd opgeschrikt.
" Neemt u mij niet kwalijk," zei Sjaantje, die de kamer binnentrad, " maar uw moeder vraagt of u de koffie beneden in de salon wilt komen gebruiken."
" Ach ja, maar natuurlijk, Sjaantje. Zeg maar dat ik er aan kom."

Mienette sloeg een dunne stola om haar schouders, zette de luchtschuif van de kachel op een lagere stand en verliet vervolgens haar zitkamer. Even later zat Mienette gezellig bij haar moeder en haar nichtje Suzanne koffie te drinken en te babbelen over allerlei zaken.

Suzanne, de dochter van Jan Theodor en Cornelia, werd na het overlijden van haar vader en moeder, liefdevol opgenomen in het gezin van moeder v.d. Chijs en had aldus een goede opvang gekregen. Ze was nu elf jaar oud en was onlangs bevorderd naar de hoogste klas van de lagere school.
“ Mienette,” zei haar moeder, “ ik wil niet klagen, maar ik heb het de laatste tijd zo koud. Het lijkt wel of deze salon niet warm te stoken is. Sjaantje heeft me gemeld dat er nu al weer een tiental mud cokes besteld moet worden, terwijl de winter eigenlijk nog moet beginnen. Ik heb vanmiddag de bestelling aan kolenhandelaar Hazenkamp de deur uitgedaan.”
“ Tja, moeder. U wordt wat ouder en het koud hebben schijnt bij mensen van uw leeftijd vaak voor te komen. Maar ik heb van andere mensen begrepen dat een dagelijkse wandeling goed voor de bloedstuwing zou zijn en dat men zich dan beter warm kan houden.”
“ Oma,” zei Suzanne, “ ik vind het hier helemaal niet koud.”
“ Ach ja, lieverd. Oma wordt oud. En Mienette, het zijn allemaal mooie praatjes van jonge mensen. Maar, ik zie mij met mijn jicht nog niet buiten gaan wandelen nu het zo guur is. Heb je de thermometer al afgelezen? Het was vanmiddag om 12 uur slechts vier graden boven nul. Dan wil je toch je oude moeder niet de straat op sturen om lekker te gaan wandelen?”
“ Oma, ik wil best met u mee gaan wandelen. Dan kunnen we naar de winkels in de Choorstraat gaan. Dat vind ik wel leuk.”
“ Ja, ja, Suzanne. Het is lief van je maar Mienette bedoelt een flinke wandeling te maken naar de stadssingel en dan weer terug.”
“ Wel nee, moeder. U kunt toch best een klein ommetje maken. Een verre wandeling naar het stadspark zou ik u niet aanraden.”
“ Maar nu, Mienette, heel iets anders,” zei haar moeder, terwijl Mienette voor hen nog eens koffie inschonk, ” je hebt mij verteld over de brief van Willem. Ben je echt nog van plan deze week naar Utrecht te gaan?”
“ Jazeker, moeder. Ik vertrek aanstaande vrijdagochtend vroeg met de postkoets. Ik moet me dan wel om zeven uur melden bij het stadhuis vanwaar de postkoets vertrek.”
“ Tante Mienette,” schalde het vrolijk door de salon,” mag ik mee naar Utrecht, naar oom Willem? Ik ben nog nooit in Utrecht geweest.”
“ Ach, Suzanne,” zei Mienettes moeder,” dat is niet mogelijk. Je moet op de eerste plaats naar school en je tante heeft wel iets anders aan haar hoofd dan op jou te passen.”
Suzanne deed er het zwijgen toe. Ze trok een sip gezicht en was zichtbaar teleurgesteld.
“ Ik denk dat ik maandag met Willem weer terug naar Delft reis. Wij zouden dan op zaterdagmiddag het huis in de Heerenstraat kunnen gaan bekijken en eventueel schriftelijk een voorlopige beslissing kunnen vastleggen. Als de aankoop van het huis geregeld is, dan kan ik me gaan bemoeien met de inrichting ervan en kunnen we ons misschien ook gaan informeren over het personeel, dat we in dienst willen nemen.”
“ Hebben jullie nu al een trouwdatum in gedachten, Mienette?”
“ Jazeker moeder, wij willen op 29 januari voor de wet gaan trouwen en zullen op zondag 19 januari voor de kerk in ondertrouw gaan. Volgens Willem zou zijn ontslag, hier bij het kerkbestuur, geen bezwaren opleveren. Men heeft hem zelfs al gefeliciteerd met zijn beroeping in Utrecht.”
“ Maar tante Mienette, gaat u dan voorgoed weg met oom Willem?”
“ We gaan in ieder geval wel in Utrecht wonen, Suzanne, maar wees niet ongerust ik zal nog regelmatig hier naar Delft komen om jullie te bezoeken.”
“ En ik zou dan ook bij u en oom Willem kunnen gaan logeren?”
“ Ja, dat zal in de toekomst best wel eens gebeuren.”

Mienettes moeder keek haar dochter met een ongeruste blik aan om vervolgens haar het volgende te zeggen; “ Maar Mienette, als jij binnenkort het huis uit gaat, dan zit ik hier alleen met

Suzanne in dit grote huis, terwijl de winter voor de deur staat. Mienette, dat schrikt mij af. Ik heb er lang over nagedacht en ik heb het ook met je broer Jacobus overlegd, maar ik denk toch dat ik het liefst weer terug ga naar mijn oude huis aan de Breedsteeg. Jacobus heeft mij zijn steun toegezegd en wil nu al stappen ondernemen om de huurder, die nu in het pand woont, de huur op te zeggen. Jacobus zegt dat zoiets twee maanden van te voren moet worden aangekondigd, dan kunnen die mensen iets anders gaan zoeken. Is dat correct, Mienette?"
" En ik dan, oma? Mag ik ook mee verhuizen naar de Breedsteeg?"
" Natuurlijk Suzanne, Ik kan je toch niet op straat zetten. Je kunt ook niet bij Jacobus en Christine wonen, want zij hebben nu kleine Jacobus en de baby Anna tot hun zorg."
" Ik zou het best wel leuk vinden om bij tante Christine te gaan wonen. Het lijkt mij erg leuk om voor de baby te zorgen, maar ik zal niet vergeten bij u op visite te komen, oma."
" Maar moeder, wat betreft het opzeggen van de huur zal ik het huurcontract met meneer Godefroid eens opzoeken en kijken naar de bepalingen, die daar genoemd zijn."
" Tja, het is me toch wat," zei Mevr. v.d. Chijs," die gepensioneerde meneer Godefroid woont daar alleen samen met vier dienstmeiden. Ik heb dat altijd vreemd gevonden."

Na noch wat voor en tegenwerpingen te hebben genoemd, omtrent de verhuizing, bleven Mienette, haar moeder en Suzanne nog een tijdje gezellig met elkaar babbelen, totdat mevr. v.d. Chijs besloot dat het voor Suzanne tijd was geworden te gaan slapen en stuurde haar kleindochter naar bed, waarbij Mienette zich opwierp om haar nichtje te helpen voor de nacht.

Nadat Mienette op vrijdagochtend met de postkoets Delft had verlaten, volgden er op de rit naar Utrecht nog een aantal stopplaatsen, waar de koetsier post afleverde of in ontvangst nam bij stadhuizen op de route naar Utrecht. Tenslotte arriveerde Mienette die namiddag rond vijf uur op de stadhuisbrug voor het stadhuis in Utrecht. Mienette stapte uit nam haar bagage in ontvangst en vroeg de koetsier naar de Hamburgerstraat.
" De Hamburgerstraat?" mompelde de koetsier, " ja, die weet ik wel. Het is een erg gemakkelijke wandeling. U moet, juffrouw, de Domtoren goed in het oog houden. Eerst loopt u via de Vischmarkt en de Servetstraat naar de Domtoren. Als u deze bent gepasseerd, dan slaat u op het Domplein rechtsaf, de Lange Nieuwstraat in. De tweede zijstraat aan uw linkerhand is dan de Hamburgerstraat."
" Dank u wel," zei Mienette en drukte de goede man, tijdens het overhandigen van haar bagage, een muntstuk van 25 cent in de hand. De man bedankte haar beleefd, tikte aan zijn pet en hervatte vervolgens zijn werkzaamheden met de postzakken.

Mienette volgde de aanwijzingen van de koetsier stipt op en stond na een kwartier wandelen in de Hamburgerstraat, waar zij bij nummer 25 aangekomen de deurklopper met een ferme tik op de deur liet vallen. Enige momenten later zwierde de deur voor haar open en werd zij te woord gestaan door een dienstmeisje, dat haar zou aankondigen bij de familie Merens. Even later werd Mienette met veel egards ontvangen door de heer des huizes, drs. Lucas Merens.
" Komt u toch verder, mejuffrouw v.d. Chijs, " zei deze uitnodigend en loodste haar, nadat zij haar bagage binnen in de hal had gezet, de lange gang door naar de aan de tuinzijde gelegen salon om haar aan de rest van de aanwezige familie voor te stellen. Ook Willem Storm bevond zich in deze salon, hij begroette haar op innige wijze en ontfermde zich over haar bagage door deze alvast naar de tweede logeerkamer te brengen.

Vervolgens nam Lucas Merens het woord en zei; " Mag ik u voorstellen aan mijn vrouw, Lisette en aan mijn twee zonen Eduard en Vincent."
Men begroette elkaar geestdriftig en intussen deed Mienette bereidwillig afstand van haar mantel, die door Willem in de hal aan een kapstok werd gehangen.
" Gaat u toch zitten," zei Lisette Merens, die zich een goed gastvrouw wilde tonen.

Lisette Merens was een vrouw midden dertig, had donkerblonde krullen en felle blauwe ogen. Ze had een flink postuur en droeg gepaste kleding voor iemand in haar positie. Mienette ging

vervolgens in een van de vier fauteuils, die de salon rijk was, zitten, waarna Willem een stoel bijschoof om naast haar te kunnen zitten.
“ Wilt u iets drinken na zo’n vermoeiende reis, juffrouw v.d. Chijs?”
“ Spreekt u mij alstublieft aan met Mienette. Dat klinkt veel vertrouwder in de oren en ik zou graag een kopje thee van u willen gebruiken.”

Domplein Utrecht vanuit Hamburgerstraat gezien

Vervolgens vertelde Mienette enige wetenswaardigheden over haar reis naar Utrecht en vroeg geïnteresseerd naar het wel en wee van de familie Merens. Na dit intermezzo hielp Willem Storm Mienette naar haar logeerkamer, zodat zij zich kon installeren op deze kamer en zich wat kon opknappen voor de avond.

Na het diner, dat zeer overvloedig was, werd er nog lang nagetafeld, totdat rond acht uur het bezoek, dat de familie Merens voor deze avond had uitgenodigd, zich aandiende. Lucas Merens had voor deze avond zijn collega predikant Johan Hoogstraten met zijn vrouw uitgenodigd voor de kennismaking met Willem Storm en diens verloofde Mienette. De predikanten Merens en Hoogstraten waren door het kerkbestuur vast verbonden aan de St. Michaelskerk. Willem Storm zou vanaf februari dit duo gaan versterken tot een driemanschap. De andere vier collega's, die de Hervormde Gemeente Utrecht rijk was, waren ondergebracht bij de andere kerken. Toevalligerwijze woonden bijna alle predikanten in het oude centrum van Utrecht rondom het Domplein. Ook de collega Hoogstraten woonde in de beurt van het Domplein nl. op de Kromme Nieuwe Gracht achter de Pieterskerk.

Het bezoek werd joviaal verwelkomd door Lucas Merens en zijn vrouw, zij stelden hen voor aan Willem Storm en Mienette, waarna het bezoek koffie of thee werd aangeboden.

" Gebruiken jullie koffie of liever thee?" vroeg Lisette Merens.

Het antwoord luidde eensluidend; koffie.

Al snel werd er een amicaal en vrolijk gesprek gevoerd waarbij nieuwtjes en anekdotes werden uitgewisseld. Vooral de nu gearriveerde drs. Johan Hoogstraten bleek een meester te zijn in het vertellen ondanks het feit, dat hij nogal bijziend was en moeite had zich tot de juiste persoon te wenden aan wie hij zijn verhaal richtte.

Hij behoorde dan ook tot de oudere generatie predikanten van de kerk. Hij was 64 jaar oud evenals zijn echtgenote Johanna.

Johan Hoogstraten was klein van gestalte en flink gezet. Zijn vest stond strak gespannen rondom een flinke buik, die op zijn beurt bedekt werd met een spierwit strak zittend overhemd. Hij had een rond en aantrekkelijk gezicht, borstelige wenkbrauwen en twee waterige oogjes, die de wereld zo goed mogelijk probeerden te verkennen. Zijn haardos was met het stijgen van de jaren flink uitgedund en beperkte zich nu tot een toefje haar boven het voorhoofd en een zich als een krans vormende haarbedekking rondom de verder kale schedel.

" Zeg, mevrouw Merens," sprak de oudere predikant de vrouw des huizes aan die net binnenkwam met de koffie om deze te serveren.

" Heb je het al gehoord van de neef van drs. Dibbets? Ik heb begrepen dat hij een verre achterneef van u is?"

" Ja, dat klopt," zei Lisette, terwijl zij beurtelings de kopjes van het bruine servies inschonk met de hete verse koffie.

" Over hem wordt nu een niet zo fraaie geschiedenis verteld. Hij schijnt zich te hebben willen verloven met twee bevallige jonge dames."

Willem en Mienette keken elkaar verwonderd aan en vroegen zich af hoe dit gesprek zou eindigen.

" U bedoelt Edward Verbeek, meneer Hoogstraten?"

" Jazeker, dat achterneefje van u. Ik zou in geen geval oneerbiedig willen spreken over iemand die familie van u is, mevrouw Merens. Ik wil graag geloven dat juffrouw Staal een zeer verdienstelijke jongedame is, maar in dit geval kon er toch van een voorgenomen engagement geen sprake zijn. En zij heeft zich nu in het geheim heeft verloofd met deze jongeman Edward, die bovendien aan de zorg van zijn oom, drs. Dibbets, is toevertrouwd. Hij is de zoon van de zeer vermogende mevrouw Verbeek en het is daarom op zichzelf wel een beetje vreemd dat de jongeman zich op deze manier heeft vergaloppeerd."

Inmiddels had mevr. Merens iedereen voorzien van een heerlijk kopje zeer hete koffie en een voortreffelijke stroopwafel, die door iedereen smakelijk werd bevonden en opgegeten. Behalve door

dominee Hoogstraten en dat niet alleen omdat hij voortdurend aan het woord was, maar eerder nog omdat hij de lekkernij nog niet opgemerkt had.
“ Maar het spreekt toch vanzelf, “ ging de dominee onverdroten verder, “ dat ik geen ongunstig oordeel vel over iemand, die door u zo wordt gewaardeerd, mevrouw Merens. Wij hopen alleen dat zij gelukkig zullen worden, maar mevrouw Verbeeks houding is in alle opzichten onverzoenlijk geweest, zoals men van elke goede moeder, die zich van haar plicht bewust is, en in haar omstandigheden verwacht zou hebben. Zij heeft zich waardig en grootmoedig gedragen. Edward heeft in dit geval zijn eigen lot gekozen en ik vrees dat hij niet gelukkig zal zijn.”

Nu dominee Hoogstraten even een adempauze inlaste, nam hij zijn kopje hete koffie voorzichtig, bijna tastend, van de salontafel en zette het aan zijn lippen om een klein slokje te nemen. Dominee Hoogstraten had zich onlangs een nieuwe moderne bril laten aanmeten, doch het apparaat beviel hem geenszins en bovendien vond hij het een lelijk ding, dus weigerde hij dat hulpmiddel, als hij in gezelschap vertoefde, op te zetten.
“ En, hoe liep dit nu af, meneer Hoogstraten?” vroeg Lisette belangstellend.
“ Helaas, mevrouw, het kwam tot een treurige breuk tussen hen beiden. Edward werd door zijn moeder voorgoed uit haar huis verbannen. Gisteren is hij vertrokken, waarheen, weet ik niet en ik weet ook niet of hij nog in de stad is, want wij kunnen ons niet permitteren navraag te doen.”

Inmiddels had de dominee zijn kopje weer teruggezet op de salontafel, doch niet op het schoteltje maar op de ronde stroopwafel, die ernaast lag.
“ Die arme jongen toch. Wat moet er nu van hem worden?”
“ Zegt u dat wel, mevrouw. ’t Is droevig om aan te denken. Gewend zoals hij was aan het vooruitzicht van eenmaal schatrijk te zullen worden! Ik kan mij geen beklagenswaardiger toestand voorstellen. De rente van tweeduizend gulden – hoe kan iemand van stand daar nu fatsoenlijk van leven en als daarbij dan nog moet worden bedacht dat hij door zijn eigen dwaasheid zich de kans heeft laten ontgaan binnen drie maanden een inkomen te bezitten van tweeduizend vijfhonderd gulden in het jaar, want, ging de dominee fluisterend verder, mejuffrouw Meerman, de gedoodverfde verloofde en voorkeur van de familie, bezit dertigduizend gulden.”
Deze laatste informatie werd door de dominee zachtjes en achter zijn hand uitgesproken.
“ Ik kan mij geen bedroevender omstandigheid bedenken. Wij moeten allemaal met hem meevoelen, temeer omdat wij geheel onmachtig zijn hem te kunnen helpen.”

Het hete kopje koffie had zich inmiddels een weg gesmolten door de zachte stroop van de stroopwafel, zodat nu de stroop zich uit de wafel perste en het kopje langzaam verzonk in de stroperige massa.
“ Arme jongen!” riep mevrouw Merens verontrust uit, “ ik weet wel zeker dat hij bij mij mag aankloppen voor slapen en eten, dat zou ik hem vertellen als ik hem zag. ’t Is niet zoals het hoort, dat hij nu zichzelf moet bedruipen en moet logeren op kamers of in achteraf hotels.”
“ Als hij maar wijs was geweest om goed voor zichzelf te willen zorgen, “ hervatte de dominee zijn relaas, “ als al zijn vrienden geneigd zijn voor hem datgene te doen wat noodzakelijk is, dan had hij zijn natuurlijke positie kunnen behouden en aan niets gebrek hebben gehad. Maar zoals het nu is, kan niemand hem helpen. En er hangt hem nog meer boven het hoofd. Misschien wel het ergste van alles. Zijn moeder heeft nu besloten – en ik vind dat persoonlijk zeer natuurlijk en verdedigbaar van haar – om nu al dadelijk alle bezittingen, die hem, Edward, toekwamen aan zijn jongere broeder Robert te schenken, indien hij zich niet direct naar haar eisen wenste te schikken. Toen ik haar vanmorgen verliet, was zij juist bezig haar zaakwaarnemer hierover in te lichten.”

De dominee boog zich nogmaals, tastend naar zijn kopje koffie, naar voren. Tilde het kleinood voorzichtig op, waardoor de stroopwafel zich aan het kopje hechte en de stroop in lange slierten het kopje met de salontafel verbond en zich aldus naar de mond van de dominee lieten voeren.
“ Nu, “ zei mevrouw Hoogstraten, “ dat is nu haar manier van wraak nemen. Ieder doet dat op zijn eigen wijze. De mijne zou het, denk ik, niet zijn. De ene zoon onafhankelijk maken, omdat de ander haar geërgerd heeft.”

“ Maar, dominee! Wat doet u nu?” riep Lisette ontzet uit.

De slierten stroop hadden onder invloed van de zwaartekracht hun diepste punt bereikt en zetten zich nu vast aan het vest, de broek, het overhemd en de schoenen van de dominee. Een oorverdovend gelach steeg nu op uit de monden van de andere aanwezigen, terwijl de dominee in kwestie zich nog niet bewust was wat er gaande was.

“ Wat heb je nu weer gedaan, Johan?” beknorde zijn vrouw hem.

“ O, hemeltje lief,” zei de oude baas nu hij besefte wat er gebeurd was hij probeerde met zijn handen de kleverige massa van zijn broek en vest te vegen, hetgeen alleen resulteerde in nog meer stroopslierten en plakkerigheid.

Gelukkig voor hem trad de gastvrouw kordaat op, nam het stroopslachtoffer mee naar de keuken om met een sopje warm water zijn vest en broek zoveel mogelijk te ontdoen van de stroop. In de salon gierde men het uit van het lachen, hetgeen ook Willem en Mienette de slappe lach bezorgde. Na enige minuten verscheen de dominee weer in het gezelschap, maakte een oubollig grapje over zichzelf en de stroopwafel om vervolgens zijn verhaal te beëindigen met; “Wat kan meer tot verbittering in iemands gemoed leiden, dan zijn jongere broer in ’t bezit te zien van goederen, die zijn eigendom hadden kunnen zijn.”

“ Arme Edward, ik beklaag hem,” zei mevrouw Merens tot slot.

Nadat men nog een aantal gelijkwaardige anekdotes had verteld, namen dominee Hoogstraten en zijn vrouw rond elf uur afscheid van het gezelschap en verlieten de woning aan de Hamburgerstraat.

“ Zeg Willem,” zei Lucas Merens, nadat het bezoek de woning had verlaten, “ ben jij nu erg geïnteresseerd in de woning aan de Heerenstraat?”

“ Jazeker,” antwoordde Willem, “ morgen heb ik een afspraak met notaris mr. Dijkgraaf om het huis samen met Mienette te gaan bezichtigen. Overigens is mr. Dijkgraaf zelf de verkopende partij hetgeen de overdracht zeer zou kunnen bespoedigen.”

“ Ik wil ook het huis graag zien voordat we besluiten het te kopen,” zei Mienette, “ Willem heeft mij erg nieuwsgierig gemaakt naar deze woning. Ik hoop dat het ons bevalt, dan kunnen wij daadwerkelijk stappen gaan ondernemen om te gaan verhuizen.”

“ Wanneer zouden jullie er dan in willen trekken?” vroeg Lisette.

“ Zodra we getrouwd zijn in Delft. Dan willen wij definitief afreizen naar Utrecht. Maar eerst moeten er nog een aantal zaken in Delft worden geregeld, niet waar, Willem?”

“ Jazeker, zo moet mijn ontslagaanvrage nog definitief worden geaccepteerd door het kerkbestuur en moeten wij onze privé verplichtingen in Delft nog afronden.”

“ Wanneer vindt de huwelijksplechtigheid plaats?”

“ We gaan op 19 januari volgend jaar in ondertrouw, dat hebben we al bekendgemaakt, en we trouwen dan op 29 januari voor de wet. Op 2 februari trouwen we dan voor de kerk in de Nieuwe Kerk en we hopen ons dan vanaf 9 februari ons hier in Utrecht definitief te gaan vestigen.”

Na nog bij een goed glas wijn te hebben nagepraat, wenste men elkaar rond twaalf uur een goedenacht en zocht iedereen zijn of haar slaapplaats op.

De volgende dag trokken Mienette en Willem erop uit om de woning aan de Heerenstraat te gaan bezichtigen. De Heerenstraat ligt in het verlengde van de Hamburgerstraat. De woning lag dichtbij aan het eind van de smalle straat tussen soortgelijke huizen. De straat was een vrijwel rechte straat van kleine keitjes in het midden en daarnaast twee voetpaden van gele gebakken steentjes. Dan een blauw hardstenen stoep en palen, met ijzeren staven of kettingen. De vensters stonden hoog en saai in de gevels met een donkere inkijk in de woning, waar men zelden mensen zag zitten. De zichtbare dingen, achter het glas zoals meubels en bloemvazen, waren zeer ordelijk gehouden en schoon.

Het was het één na laatste huis op nummer 41, vlak voor de kruising met het Hiëronymusplantsoen. Het huis toonde groots en machtig in de smalle Heerenstraat. Het bezat een wit gepleisterde gevel, terwijl de kozijnen van ramen en deur in een zachte groene tint waren geschilderd. Aan de linkerkant van de deur was een hoog raam in de gevel aangebracht, terwijl aan de rechterzijde van de

deur zich een tweetal ramen bevond, die samen de breedte van de woning bepaalden. Op de 1e en 2e etage bevond zich een viertal hoge ramen. De zolder verdieping bezat een tweetal ruime dakkapellen.

Heerenstraat 41 Utrecht

“ Hier is het, Mienette,” zei Willem, “ het oogt hier aan de straatkant niet zo groot, maar binnen is het werkelijk erg ruim.”
De dominee liet de deurklopper met een ferme tik op de zware donkergroen geschilderde deur vallen. Na enige ogenblikken werd de deur ontgrendeld en opengedaan door mr. Dijkgraaf. Willem stelde zich-zelf en Mienette voor en lichtte het doel van hun komst toe.
“ Komt u toch verder, dominee en mejuffrouw,” zei de notaris vriendelijk.
De notaris was een tamelijk tengere man en klein van gestalte. Zijn haardos was in de loop der jaren zodanig uitgedund, dat hij nu slechts een kale schedel bezat. De man was netjes gekleed in een strak grijs vest en een dito broek. Aan het vestzakje bungelde een zilveren horloge aan een ketting.
De ruime vierkante hal werd door een tweetal prachtig gegraveerde dikke glazen deuren gescheiden van de gang. In deze gang was links en rechts een tweetal deuren aangebracht, terwijl aan de linkerkant een trap naar de bovengelegen etages leidde. Het plafond was wit gestuukt en bezat, op de plaatsen waar de kroonluchters hingen, mooie decoratieve ornamenten. Hij ging Mienette en Willem voor door de lange met marmer tegels belegde gang naar de achterin gelegen salon.
“ Treedt u alstublieft binnen en neemt u plaats in een van mijn fauteuils,” zei de gastheer, die onderwijl de jas en de mantel van zijn bezoek aannam om ze in de gang in een kapstokmeubel op te hangen.
Mienette bekeek de salon aandachtig. De salon was gunstig gelegen ten opzichte van de aangrenzende tuin op het zuiden. Het bezat een tweetal schuifdeuren waarmee men de salon kon vergroten tot een chambre en suite. Een betegelde porseleinen kachel domineerde aan de linker korte wand van de salon,

terwijl de muren waren behangen met een donkerbruin behangsel, dat grote repeterende bloemmotieven bezat. Op de schoorsteenmantel stonden een Delfts Blauwe vaas, een pendule onder een glazen stolp en een tweetal kleine porseleinen beeldjes, voorstellend 18e eeuwse damesfiguren. Links in de hoek stond een eenvoudige secretaire, waar de notaris zijn administratie bijhield. In het midden van de salon, voor de kachel, stonden een viertal stoelen met armleuningen met donkerbruine leren bekleding. Aan de andere korte zijde van de salon stond een ronde eettafel met twee stoelen zonder armleuning en met een stoffen bekleding. Voor de secretaire bevond zich ook zo'n stoel en een vierde exemplaar stond tegen de rechter korte wand naast een theemeubel. Naast het theemeubel stond een klein servieskastje en een gueridon, waarop een grote cliviaplant stond. Aan de muren hingen diverse schilderijen met idyllische landschapsvoorstellingen en een groot portret van een dame op midden vijftigjarige leeftijd. Twee brede ramen zouden de toeschouwer een ruim zicht hebben gegeven op de tuin als ze niet half gesloten werden door zware donkerrode gordijnen.
" Wenst u misschien iets te drinken?" vroeg mr. Dijkgraaf aan zijn gasten.
" Als u voor ons misschien een kopje thee hebt, dan zouden wij daar graag gebruik van willen maken," antwoordde Willem.
De kleine man liep naar het schelkoord, trok er tweemaal aan en even later kwam een dienstmeid, op leeftijd, binnen die de bestelling thee zou gaan uitvoeren.
" Zoals u ziet," begon de notaris het gesprek, " heb ik deze salon volledig ingericht evenals de andere ruimten in dit huis. Toen ik mijn vrouw tien jaar geleden verloor," deze woorden uitsprekend, knikte de man naar het portret van de statig afgebeelde dame," heb ik eigenlijk geen vernieuwingen in het ameublement meer ingevoerd, waardoor het geheel nogal gedateerd overkomt. Dat is dan ook de reden, dat ik het huis te koop aanbied inclusief de inboedel. Indien wij eventueel tot een overeenkomst tot koop zouden komen, zou ik graag enige mij zeer dierbare persoonlijke zaken mee willen nemen. Maar dat kunnen wij dan wel bespreken."
" Bent u van plan ergens opnieuw te beginnen?" vroeg Mienette onbevangen.
" Direct ergens opnieuw beginnen? Nee, dat doe ik niet. Ik bezit namelijk een buitenverblijf in Breukelen. Daardoor wordt deze woning voor mij overbodig. Bovendien is in de buitenplaats Breukelen veel rustiger te leven voor een oudere man zoals ik, dan in het rumoerige Utrecht van de jongelui."
Op dat moment kwam de dienstmeid met het dienblad en de thee binnen, zette het op het theemeubel en nam een drietal kop en schotels uit het servieskastje. Vervolgens schonk zij de thee in en serveerde deze aan de aanwezige personen. Daarna verliet zij de salon weer.
" De vrouw, die zonet ons de thee serveerde, is Jacoba. Zij is mijn oude dienstmeid en zal met mij mee verhuizen naar mijn buitenplaats in Breukelen. Voor de andere twee dienstmeiden heb ik geen employ meer en zullen dan ook door mij ontslagen worden, zodra ik naar Breukelen verhuis. Indien u om personeel verlegen zit, kan ik u hen beiden zeer aanbevelen. Zij zijn beiden betrouwbaar en goed gemanierd en kennen het huis door en door. De jongste, Anna, is eenentwintig jaar oud en woont hier samen met de oudere dienstmeid Jacoba. De andere dienstmeid, Truitje, is wat ouder en is vierendertig jaar meen ik. Zij woont zelfstandig in een klein huisje aan de Mariaplaats."
Willem en Mienette genoten van het vers gezette kopje thee en lieten de notaris weten dat zij wel geïnteresseerd waren in de twee dienstmeiden. Willem zou echter graag tot zaken willen komen en vroeg de notaris; " Is het misschien mogelijk dat mijn verloofde ook de rest van het huis zou kunnen bezichtigen, zodat zij een goede indruk kan krijgen van de gehele woning?"
" Maar natuurlijk, meneer Storm. Ik zal u voorgaan en alle ruimten van het huis laten zien."
Aldus volgde er een uitgebreide bezichtiging van alle vertrekken, zoals de keuken, die recht tegenover de salon aan de andere kant van de gang lag. De keuken was ruim voorzien van allerhande spullen, die men nodig had en het bezat een groot fornuis. De keuken had, net als de salon, een tuindeur, zodat men ook vanuit de keuken de tuin kon betreden.
Aan de straatkant bevonden zich links en rechts, twee aparte kamers. De zgn. kleine salon en de kleine voorkamer. De kleine salon lag direct achter de salon en suite. In deze kleine salon stond een grote

zware tafel in het midden van de ruimte. De binnen luiken stonden open om zoveel mogelijk licht toe te laten.
“ Deze kamer gebruik ik voor mijn hobby’s en soms doet zij dienst als eetkamer, wanneer ik meerdere personen uitnodig voor het diner.”
“ Welke hobby’s beoefent u, meneer Dijkgraaf?” vroeg Mienette geïnteresseerd.
“ O, ik ben erg geïnteresseerd in vlinders, mejuffrouw. Ik zet de beestjes op en bewaar ze in een vitrinekast, zoals u ze daar ziet hangen. Verder heb ik in deze kamer een ladenkast met zes laden.”
De kleine man liep naar een somber meubel in de rechter achterhoek van de kamer.
“ Kijk u maar,” zei de man, terwijl hij een lade uitschoof, “ hier hou ik mijn schelpen verzameling.”
“ O, dat zijn wel erg mooie schelpen,” zei Mienette.
“ Maar u hoeft zich niet ongerust te maken. Dergelijke zaken wil ik allemaal meenemen bij een eventuele verhuizing, zodat u niet met mijn prullaria opgezadeld zit.”
Vervolgens werden de bovenste etages bekeken, waar zich o.a. een drietal slaapkamers bevonden en op de bovenste etage, de zolderverdieping, bevonden zich de droogzolder met de apparaten voor de was, o.a. een linnenpers, een mangel en een droogkalander. Op deze etage waren ook de twee kamers voor de dienstmeiden, die beiden een dakkapel als raam hadden.
Nu de rondleiding beëindigd was, begaf men zich naar de salon, waar de huiseigenaar hen attendeerde op de brede en diepe tuin van het huis. Hij gaf ruiterlijk toe dat de tuin de laatste paar jaar nogal verwaarloosd was.
“ Tja,” zei de notaris, “ de tuin was alles voor mijn vrouw. Je kon haar daar dagelijks bezig zien. Ze zat dan vaak hier op de veranda, voor de salon, deels onder de perenboom te lezen of te handwerken. Vaak wandelde ze al tuinierend, door de tuin om het noodzakelijke klein onderhoud aan planten en bloemen uit te voeren. Vooral de kas was haar lust en leven. Ze kweekte daar allerlei subtropische planten. Maar helaas,” op dit moment keek de kleine man naar het portret van de statige dame en pinkte een traan weg, ” met haar verscheiden is ook de tuin in een deplorabele staat geraakt. Slechts een keer per jaar laat ik een hovenier komen om het grove snoeiwerk uit te voeren. Zelf zit ik zelden in de tuin of op het terras. Het is me daar al snel te warm.”
De oude man sloot de tuindeur en zei opgewekt; “ Maar laten wij nog iets gebruiken. Dominee, mejuffrouw, wat mag ik u aanbieden?”
Willem en Mienette gaven te kennen dat zij nog wel een kopje thee wensten en gingen weer in de kleine fauteuils met de leren bekleding zitten.
“ Zo, mejuffrouw en dominee. Heb ik u een juiste indruk van de woning kunnen geven? Ik hoop werkelijk dat de woning u bevalt en dat wij tot zaken kunnen komen.”
Na nog wat over praktische zaken informatie, omtrent de verponding en het onderhoud van de woning, te hebben gekregen, drong Willem Storm erg aan om tot een besluit te willen komen.
“ Ja, maar Willem,” zei Mienette, toen zij Willems ongeduld bemerkte, “ wij willen ons over een definitieve beslissing nog even beraden. De woning bevalt mij wel ofschoon de tuin opknappen erg veel gaat kosten. Ook een aantal andere zaken, Willem, wil ik nog wel goed met je overleggen.”
“ Maar meneer Dijkgraaf,” sprak Mienette de notaris aan,” kunnen wij afspreken dat wij u morgen een schriftelijk verklaring mogen overhandigen als wij de woning willen kopen, zodat wij er verzekerd van zijn als eerste een optie te hebben op de woning?”
“ Maar natuurlijk, juffrouw. Ik kan ook voor u een voorlopig koopcontract opstellen, zodat u nog een aantal weken bedenktijd hebt. Overigens kan ik alle documenten en papieren, waaronder het definitieve koopcontract, voor u in orde brengen, zodat u geen andere notaris behoeft te benaderen.”
Mienette knikte instemmend, keek Willem vertrouwd aan en zei, nadat ze haar tweede kopje thee had leeggedronken;” Dat is dan afgesproken, meneer Dijkgraaf. Wij bezorgen u morgen ons besluit schriftelijk aan huis. Dan kunt u het voorlopige koopcontract opstellen en zullen wij ons beraden of wij het voor u overbodig geworden personeel zullen overnemen.”

Na een hartelijk afscheid, vertrokken Willem en Mienette weer naar hun logeerhuis aan de Hamburgerstraat, waar nog lang met elkaar en de familie Merens werd nagepraat over de beslissing om het huis te kopen.

Toen Willem en Mienette, na hun beslissing om het huis aan de Heerenstraat te willen kopen, hadden vastgelegd in een schriftelijke verklaring, vertrokken zij die maandagochtend met de postkoets richting Delft.

“ Mienette,” zei Willem tegen haar terwijl de koets Utrecht had verlaten en koers zette naar De Meern, ” vind jij het nu niet gewaagd een bod te doen op de woning waarbij het koopbedrag 500,- gulden lager ligt dan de vraagprijs die meneer Dijkgraaf ons heeft voorgesteld.”
“ Welnee, Willem. Je hebt toch zelf gezien dat de tuin erg veel onderhoud behoeft. Het aangeboden meubilair, dat mee verkocht wordt aan ons, is of erg oud of is totaal niet naar onze smaak. Ik vind dat we best minder kunnen betalen dan de gevraagde prijs van meneer Dijkgraaf. Bovendien is het verfwerk zowel van de 2e etage binnen als buiten en vooral dat van de serre zeer slecht en moet nodig opnieuw gedaan worden. Nee, ik ben er van overtuigd dat wij een goed bod hebben gedaan.”
“ Maar als meneer Dijkgraaf ons bod nu eens afwijst en de koop niet doorgaat, dan zitten wij zonder woning en moeten wij opnieuw naar een huis van een dergelijke potentie gaan zoeken.”
“ Och Willem. Dat zal wel meevallen. Op de eerste plaats raakt meneer Dijkgraaf de woning niet een, twee, drie, aan een andere koper kwijt. De woningmarkt in Utrecht is erg slecht voor de verkopende partij. Men heeft niet veel geld over voor gedateerde woningen. Let maar op, Willem, meneer Dijkgraaf moet blij zijn, dat wij zijn woning onder deze condities willen kopen.”
“ En heb jij, Mienette, al besloten wat we kunnen doen met de twee dienstmeiden, die wij ook over zouden kunnen nemen?”
“ Nu, ik vind dat we die meisjes best over kunnen nemen. De eerste tijd zullen we ze hard nodig hebben om de woning goed schoon te maken en naar onze zin in te richten. Die twee meisjes kunnen we heel goed gebruiken.”
Aldus volgde het ene gesprek de andere op en verheugde het paar zich op de zaken, die zich in de toekomst zouden gaan ontwikkelen en maakten zij zich een voorstelling om hun nieuwe verblijf in Utrecht zo prettig mogelijk in te richten. Vanaf dit moment konden ze zich volledig richten op hun aanstaande huwelijk in januari.

De Bruiloft van Mienette en Willem.

De januarimaand van het jaar 1845 was koud en guur geweest. Verschillende malen had kolenhandelaar Hazenkamp een nieuwe voorraad cokes geleverd op het adres Voorstraat 87. Ook Mienettes en Willems trouwdag op 29 januari, begon koud en kil. Het had die nacht hard gevroren en de grachten in Delft waren met een flinke ijslaag bedekt.
Ondanks het feit dat de haard in Mienettes kamer zachtjes brandde, stonden de ijsbloemen, als een ondoorzichtig gordijn, op de ruiten van Mienettes slaapkamer. Mienette asemde wat op de ijsbloemen, waardoor zij kon zien dat er op de gracht voor het huis een aantal kinderen joelend en luidruchtig aan het spelen waren. Mienette zag dit alles aan, terwijl zij nog gehuld was in haar peignoir. Zij wachtte op haar coiffeuse. Straks zou mejuffrouw Van Vliet, haar haar omtoveren tot een modern kapsel. Tot dat moment zag zij zich genoodzaakt te wachten en het schouwspel op de gracht gade te slaan. Zij ging weer in haar stoel voor het raam zitten en nam het drukke gedoe op de gracht met een glimlach waar. Even later werd er op haar kamerdeur geklopt en stak Mientje haar hoofd om de deur.
" Mejuffrouw Mienette, de kapster is gearriveerd. Kan ik haar al naar u toe sturen?"
Jazeker, Mientje, stuur haar maar. Ik ben er klaar voor."
Terwijl Mienette haar peignoir in haar slaapkamer ophing, liet Mientje mejuffrouw Van Vliet Mienettes salon binnen. In haar bruidslingerie gehuld, liet Mienette haar kapster haar haar opmaken.

Mienette had het de laatste weken druk gehad met de voorbereidingen van haar huwelijk; zo had zij bijv. de bruidsstoet samengesteld en had zij uitnodigingen gestuurd naar de genodigden, waarin vermeld stond hoe laat de inzegening van het huwelijk zou beginnen. Ook de tafelschikking tijdens de lunch aan huis na de plechtigheden had zij bepaald. Zij had bakker Maagendans van bakkerij 'De Diamanten Ring' uit de Choorstraat, in de arm genomen om een volledige broodmaaltijd voor veertig personen te verzorgen. Op deze manier had zij nog vele andere zaken, die bij de trouwpartij van belang waren, geregeld. Dit alles tot een zekere ergernis van haar moeder, die geen aandeel had in de organisatie van Mienettes trouwdag en zich enigszins gepasseerd voelde. Doch Mienette wilde met alle geweld zelf de regie houden over haar en Willems trouwdag. De plannen had zij op papier gezet en zouden vandaag ten uitvoer wor-den gebracht.

Zij zouden vandaag, woensdag 29 januari, eerst op het stadhuis voor de wet trouwen om dan vervolgens in de Nieuwe Kerk, door dominee Molenkamp, in de echt verbonden worden. Dan zou 's middags, rond twee uur, een lunch voor de genodigden worden geserveerd, waarna iedereen zich vervolgens naar de uitspanning Reineveld zou begeven om daar, zoals het tegenwoordig gebruikelijk was in Delft, deel te nemen aan de receptie, een feestmaal en tenslotte de bruiloftspartij, die tot laat in de avond zou duren.

Mienette was tevreden over haar inspanningen en zat nu geduldig af te wachten op het kapsel dat de kapster van haar donkerblonde haar zou maken. Ze had gekozen voor een moderne haardracht met brede pijpenkrullen, die links en rechts, haar gezicht flankeerden en waarvoor op haar hoofd een tweetal diagonale scheidingen werden aangezet om het haar evenwichtig te verdelen in een linker en een rechterhelft. Haar kapsel werd wel het Madonnakapsel of kapsel á la Sévigné genoemd. Op haar hoofd zou Mienette een korte sluier dragen, die aan de voorzijde was afgezet met een bloemenkrans en gevlochten was in een zilveren band, die op haar hoofd werd vastgezet.
Mienette wist het zeker; zij zou er op deze dag schitterend en betoverend uitzien.
" Mienette," zei haar moeder, die geduldig de verrichtingen van de kapster gadesloeg, " heb je al beslist welke sierraden je straks wil dragen? Je hebt nog niets klaargelegd!"
" Och, moeder, ik heb u nog niet verteld dat ik gisteravond van Willem een prachtige bijouterie set bestaande uit een halsketting met armband heb gekregen met de mooiste parels, die ik ooit heb gezien. Ik heb ze daar op mijn sierradendoosje gelegd, zodat ik ze dadelijk, nadat ik gekleed ben, om kan doen."

Haar smetteloos witte uit glanzende zijden bestaande bruidsjapon hing op een standaard. Straks zou zij door een costumière, die speciaal van ‘Het Modehuis’ in Den Haag was aangetrokken, worden gekleed.

Terwijl Mienette alle handelingen voor haar bruidstoilet op haar slaapkamer onderging, zorgden Sjaantje en Mientje voor de inwendige mens van de naaste familieleden, die zich in de grote en de kleine salon hadden verzameld. In een van de logeerkamers werden de bruidsjonker en de drie bruidsmeisjes gekleed door Mienettes schoonzusters Christine en Helena. De oudste kinderen van Pieter Otto waren bruidsmeisjes en bruidsjonker, terwijl de enige dochter van Jan Theodoor, Suzanne, het oudste bruidsmeisje zou zijn.

Mienette was op deze dag al erg vroeg opgestaan. Nu was de kapster al meer dan een uur bezig om haar kapsel die vorm te geven, zodat zij zich straks de mooiste bruid aller tijden zou kunnen wanen.

“ Zal ik de sluier al vast opdoen, mejuffrouw?” vroeg de kapster, die het einde van haar bezigheden zag naderen.

“ Dat lijkt mij geen goed idee,” antwoordde Mienette, “ ik moet straks mijn trouwjurk over mijn hoofd aantrekken.”

“ O,” zei de kapster, “ dan zal ik tot zolang moeten wachten, want als er dan iets verkeerd gaat met het kapsel, loopt u de hele dag voor gek.”

“ Ja, als u dat voor mij zou willen doen, graag dan.”

Het was nu al half tien geworden en Mienette moest nog gekleed worden door de costumière, die zojuist gearriveerd was. Mienette wist dat Willem Storm straks stipt op tijd om half elf met de bruidskoets voor de deur zou staan om haar op te halen en vervolgens af te reizen naar het stadhuis op de Markt.

“ Mejuffrouw,” zei de kapster,” ik ben zo goed als klaar met uw kapsel. Ik zal u nog even de zilveren haarspeld in uw knotje zetten en het kapsel afwerken. Dan kunt u zich verder gaan kleden.”

De costumière ging voortvarend te werk; Mienettes korset werd nog eens flink strak ingeregen en trok zij haar witte rijglaarsjes aan, waarna de onderrokken werden aangetrokken. Deze zgn. crinolines waren verstevigd met paardenhaar, zodat de rokken mooi en breed uitbolden. Mienettes bruidsjapon was gemaakt van een glanzende zijden stof en bezat een smalle schouderpartij, die haar schouders grotendeels bedekte. Op de borstlijn van de jurk was een doorzichtige voile op de jurk aangebracht, die tot halverwege het lijfje reikte om dan vervolgens over de bovenarmen heen was vastgezet aan het achterpand van de japon. Het lijfje van de bruidsjapon liep op de taille uit in een punt. Van daaruit spreidde de hoepelvormige rok zich over de onderrokken. De jurk lag dan mooi ruim om het lichaam, terwijl het gedragen werd door de onderrokken. De mouwen van de jurk reikten tot aan de polsen en waren tamelijk strak aangezet.

Toen Mienette de bruidsjapon eenmaal aanhad, werd de kostbare zilveren band met sluier en bloemen door de kapster op haar hoofd gezet. Ze voelde zich nu gloeien van trots en geluk. Een blik in de spiegel bevestigde haar zelfvertrouwen. Zo had ze er altijd uit willen zien; een mooie statige dame in een glanzend witte zijden bruidsjapon.

Snel pakte Mienette haar accessoires en vulde haar tasje; een kanten zakdoekje, een reukflesje eau de cologne, een mof, wat kleine snuisterijen en een aantal snoepjes tegen de kriebelhoest. Tenslotte hing ze haar bruidscadeau, de paarlen halsketting om haar hals en schoof ze, de eveneens met parels bezette polsarmband, aan haar rechterpols. Aan haar linker pols deed ze een zwaar verzilverde slavenarmband, dit ten teken van onderdanigheid en trouw aan de man aan wie ze straks haar ja-woord zou geven.

“ Moeder, wat raadt u mij aan om buiten tegen de kou te dragen? Mijn warme bruine mantel of de grijze korte mantelet á pelerine?”

“ Als ik jou was, Mienette, zou ik de lange douillette met die brede kraag aantrekken. Die geeft je meer bescherming tegen de kou en oogt, op straat gedragen, netter.”

“ Ach, kind,” verzuchtte Mienettes moeder, “ wat zie je er prachtig uit. Jammer dat je vader dit niet meer mocht mee maken.”

Een enkele traan biggelde over de wang van Mienettes moeder.
“ Moeder,” zei Mienette kordaat,” geen melancholie op deze dag, daar hebben we geen tijd voor. Kom ik ga eens naar beneden.”
“ Mienette, vergeet je handschoenen niet!”
Beneden aangekomen werd Mienette met gejuich en gezang feestelijk ontvangen en werden de laatste zaken voorafgaand aan de rijtoer met de koetsen besproken.
Plotseling hoorde men het hoefgetrappel van paarden. Voorafgegaan door een witte bruidskoets, getrokken door witte paarden, volgde een viertal grote zwarte Berliners, die getrokken werden door zwarte paarden. De witte bruidskoets stopte voor de woning van Mienette, waarna Willem Storm, met het bruidsboeket in de hand, de koets verliet en aanbelde. Willem was gekleed in een net en strak zwart maatkostuum en droeg op zijn hoofd een hoge hoed van zwarte zijde. Boven de rand van de hoed en op de rand was een wit lint aangebracht, waarvan de uiteinde zwierig door de wind op en neer werd bewogen. Om zijn hals had hij een dikke witte sjaal gedrapeerd om te voorkomen dat de kou hem op de borst zou treffen. Het rumoer en het gekrakeel van kinderen op de bevroren gracht verstomde nu zij getuigen konden zijn van een sprookjesachtig gebeuren.

De deur ging, na enige momenten, open en Mienette stond gehuld in haar prachtige bruidstoilet in de deuropening.
“ Mienette,” zei Willem, overdonderd door het aanblik van zijn prachtig geklede bruid “ wat zie je er schitterend uit in deze prachtige japon. Zou je mij het plezier willen doen om dit bruidsboeket aan te nemen en mij te volgen naar het stadhuis?”

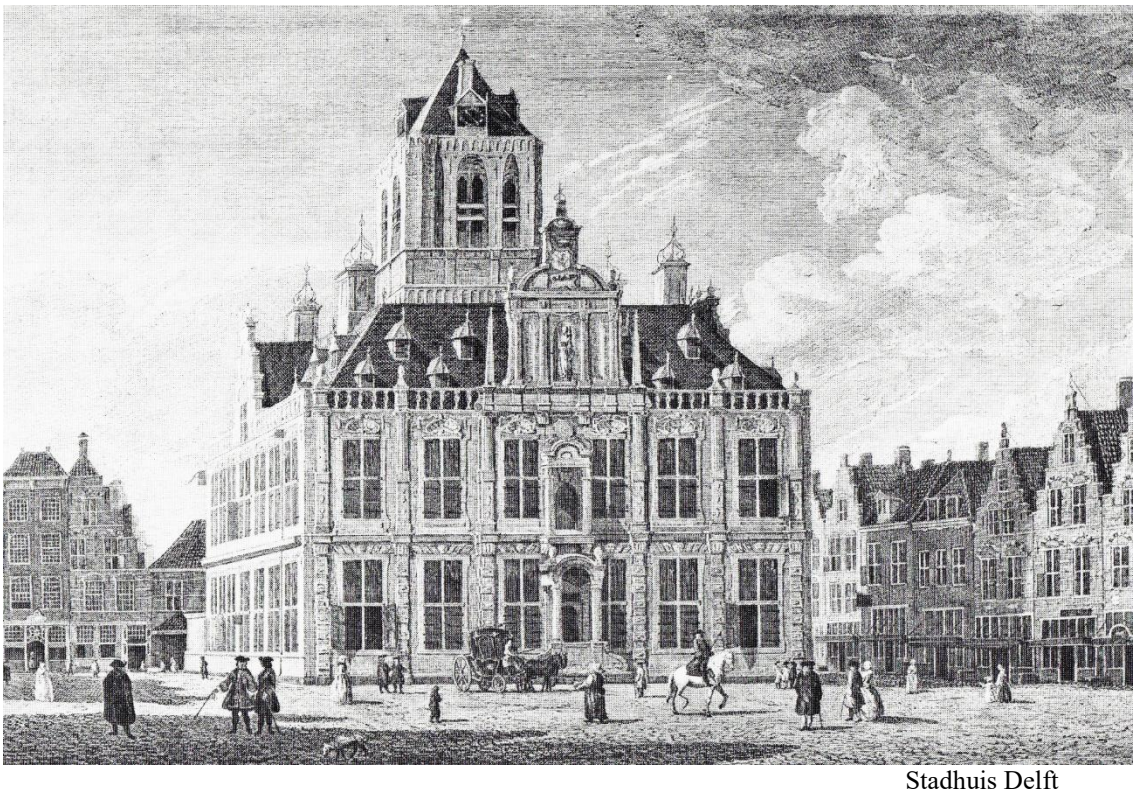

Stadhuis Delft

“ Maar natuurlijk, Willem,” antwoordde Mienette.
Mienette nam het kleine bruidsboeket, bestaande uit merendeels witte bloemen, in haar rechterhand, terwijl zij haar linkerhand aan Willem aanbood. Voorzichtig stapte Mienette in de bruidskoets, terwijl de toegestroomde menigte het bruidspaar toejuichte.

Nadat Willem en Mienette in het rijtuig waren ingestapt, werden de volgrijtuigen gevuld met de naaste familieleden van het bruidspaar en de getuigen, die bij het huwelijk op de huwelijksakte hun handtekeningen zouden zetten. De stoet reed de Voorstraat oostzijde af richting Molenstraat om daar over de brug te keren en de Voorstraat aan de westzijde weer af te rijden. Vervolgens voerde de tocht

langs de oude kerk om de Hippolytusbuurt af te rijden en op de Cameretten linksaf te slaan richting stadhuis om daar, voor het bordes, rechts voorrijdend, de passagiers te laten uitstappen. Eerst verlieten de passagiers van de volgkoetsen hun vervoermiddel om zich voor het bordes op te stellen. Mienette en Willem voegden zich dan als laatsten aan het hoofd van de bruidsstoet, zodat zij vervolgens in stijl en gracieus het stadhuis zouden binnengaan. Het bruidspaar betrad, voorafgegaan door de twee jongste bruidsmeisjes, Adriana en Catharina, de hal van het stadhuis, waar zij ontvangen werden door de bode, die tot taak had alle trouwerijen van die dag in goede banen te leiden. Woensdag was vanouds bij de Delftse burgerij een aantrekkelijke dag om te trouwen. Ook Mienette en Willem hadden voor deze traditie gekozen.

De bode sprak met luide stem de binnengekomen familieleden en belangstellenden toe; " Hartelijk welkom in het stadhuis van Delft, bruidegom en bruid, familie en vrienden voor het bijwonen van de wettelijke huwelijksvoltrekking van het bruidspaar. Ik wijs u hierbij op het feit dat alleen familieleden en genodigden van het bruidspaar gerechtigd zijn de trouwzaal te betreden. Degenen die niet tot de voornoemde groep personen behoren worden vriendelijk verzocht buiten op de markt te willen wachten, totdat de plechtigheid zijn beloop heeft gekregen."

Mienette en Willem volgden op een teken van de bode over de rode loper, en over de diagonaal gelegde grote zwart/witte marmeren vloertegels van de hal, de bode naar de Schepenzaal, waar het huwelijk door de ambtenaar van de Burgerlijke Stand Delft zou worden voltrokken en wettelijk worden vastgelegd in de huwelijksakte. Een voor een liepen vervolgens de genodigden en familieleden door de smalle gang naar de Schepenzaal om daar plaats te nemen op de beukenhouten stoelen. Voor de lange, met een groene laken bedekte tafel, stonden twee brede leunstoelen klaar voor het bruidspaar. Aan de wand van de Schepenzaal hing het grote schilderij, dat de moord op Willem van Oranje verbeeldde. Boven de schoorsteen, achter de wachtende ambtenaar, hing het schilderij 'Ecce Homo' van Maerten van Heemskerk.

Nadat Mienette en Willem in de leunstoelen hadden plaatsgenomen, namen de familieleden, getuigen en genodigden hun plaatsen in deze Schepenzaal in. Toen de rust in de zaal weergekeerd was, verhief de ambtenaar van de Burgerlijke Stand, de heer Van Koetsveld, zijn stem en las het volgende voor;

Woensdag den negenen twintigste januari 1845
zijn voor ons, ambtenaar der Burgerlijke Stand
van de stad Delft, gecompareerd;

Willem Storm
oud, omtrent 37 jaar, van beroep, dominee van
de Nederduitsche Gemeente Delft, geboren te Rotterdam op 8 januari 1808
en wonende te Delft,
zoon van wijlen de heer Dominicus Storm en van mejuffrouw Sophia Boeijens
Den bruidegom, ten eerste
en
Mejuffrouw Anna, Maria, Margaretha van der Chijs, oud, 30 jaren, zonder beroep,
geboren en wonende te Delft op 26 augustus 1814,
meerderjarige dochter van wijlen den Heer Jacobus van der Chijs, overleden alhier,
en van vrouwe Anna Susanna Bagelaar, zonder beroep wonende binnen deze stad
De bruid, ter andere zijde.

Geven zij Comparanten derzelver verlangen te kennen. Om over te gaan tot de voltrekking van het voorgenomen huwelijk, waarvan de beide afkondigingen, overeenkomstig de Wet, zonder stuiting zijn gedaan van het raadhuis binnen deze stad op
Zondag den negentienden en zondag den zesentwintigsten januari

van het lopende jaar een duizend achthonderd vijfenveertig.
En hebben zij Comparanten tot gemeld ende aan ons overlegd;
Ene doop akte van hem Heer Comparant benevens het vereiste certificaat
dat door hem Comparant aan de Wet op de Nationale Militie voldaan is en ene geboorte acte van
Mejuffrouw de Comparant.

Dewelke ons hebbende verzocht het door hen voorgenomen huwelijk te
voltrekken. Aangezien er van gene zijde bezwaren zijn aangereikt tegen
dit huwelijk roepen wij, ambtenaar van de Burgerlijke Stand,
de getuigen Marinus Storm, Jacobus van der Chijs,
Johannes Thiel en Willem Richard
op om de huwelijksakte als getuigen mede te ondertekenen.

Neemt u Willem Storm in voor en tegenspoed Anna Maria Margaretha v.de. Chijs
aan als uw echtgenote?
Ja, dat wil ik. Antwoordde Willem Storm
En u Anna Maria Margaretha v.d. Chijs neemt u in voor en tegenspoed Willem Storm
aan als uw echtgenoot?
Ja, dat wil ik. Antwoordde Mienette

(Bron; Bevolkingsregister Delft Trouwakten)

Na enig geschuifel van voeten en stoelen kwamen de getuigen naar voren en namen plaats op de vier nog onbezette stoelen naast Mienette en Willem. Jacobus ging naast Mienette zitten en Marinus naast Willem. De ambtenaar legde de huwelijksakte eerst ter ondertekening voor aan Willem en Mienette om vervolgens de akte voor te leggen aan de getuigen ter ondertekening.

Nu wij, ambtenaar van de Burgerlijke stand te Delft
hebbende geconstateerd, dat aan de verplichtingen
van de huwelijksvoltrekking zonder voorbehoud zijn
voldaan, achten wij dit huwelijk wettelijk voor gesloten.

Met een ferme tik met de voorzittershamer, besloot de ambtenaar de plechtigheid, feliciteerde het bruidspaar en de getuigen om vervolgens de Schepenzaal via de zij ingang te verlaten. Mienette en Willem werden vervolgens door familie en aanwezigen gefeliciteerd en omhelst, waarna men de trouwzaal verliet om plaats te maken voor het volgende bruidspaar.

In de hal van het stadhuis werd, onder leiding van Jacobus, de bruidsstoet opnieuw geformeerd om vervolgens het stadhuis te verlaten en richting Nieuwe Kerk, aan de overzijde van het marktplein, te wandelen. Het werd een statige aangelegenheid deze wandeling van de bruidsstoet; twee kleine bruidsmeisjes voorop, dan volgde Mienette en Willem op hun fraaist uitgedost, vervolgens de bruidsjonker Jacobus en het oudste bruidsmeisje Susanne. Waarna de groep familieleden en getuigen twee aan twee gearmd zich langzaam en statig voortbewegend naar de hoofdingang van de Nieuwe Kerk liep. Het carillon liet met haar heldere klanken een welkomstlied klinken. De bruidsstoet ging onder de leilinden op het voorhof van de kerk door, om vervolgens door de wijd geopende kerkdeuren het voorportaal de kerk te betreden.

De ruimte van de kerk werd gevuld met het machtige geluid van het orgel, dat de bruiloftsmars van Mendelssohn speelde, zoals dat toen al gebruikelijk was. Een huivering trok Mienette door het lijf, alsof een onbekende macht zich meester maakte over haar. Zij voelde tranen opwellen in haar ogen. Dat laatste verheugde haar maar de aandoening zette niet door; er kwamen geen tranen. Zij moest glimlachen om twee vreemde wit geschilderde engeltjes op een pilaar. Zij moest stilletjes lachen om

het oude rode tapijt, dat hen naar de preekstoel voerde, naar een grote sofa, die op hen wachtte. Zij moest lachen om de gewichtig doende koster en om het gefluister van de aanwezigen en het gegiechel van meisjes in de kerkbanken. Zij ervoer dit als iets strelends om nu de hoofdpersoon te zijn, gevierd en bekeken te worden. Bij elke andere gelegenheid zou het haar zeer verheugd hebben, maar nu, als zij bedacht waarom het was en dat dit het slotakkoord zou zijn van haar vrijheid, hinderde deze gedachte haar. Nu realiseerde zij zich dat deze grote, verhevene, innige en vertrouwenwekkende gebeurtenis, die nu aanstaande was, de inleiding zou zijn voor een bestaan, dat zij niet kende en ook niet ambieerde. En deze mensen hier in de kerk, die haar zagen alle aanleiding zou te bekijken met nieuwsgierigheid en een zekere afgunst. En dat zij dan een bron zou zijn voor spot en achterklap, van tafelpraat, luchtig plezier, tot publieksroddel. Hierdoor raakte haar gevoel verstoord en voelde zij zich ongemakkelijk.

Interieur Nieuwe Kerk Delft

“ Met welk recht wilden deze nieuwsgierigen inkijken in haar heiligdom. Haar innerlijke heiligdom aan wie zij niemand verplicht was inzage te geven. Wat ging hen haar diepe persoonlijke zielenroerselen aan!”

Dit voelde voor Mienette als een hinder en een schande, maar dit mocht haar huwelijksdag niet bederven. Zij kon deze gevoelens nu, tijdens het lopen naar de preekstoel, niet onder woorden brengen, maar Willem zag haar aarzeling. Hij zag haar beklemming en woede. Haar uiterlijk was bleek en mager. Ook hij voelde zich nu onrustig en gespannen. Maar nu, realiseerde Mienette zich, was er geen weg meer terug.

Nadat Willem en Mienette op de sofa voor de preekstoel hadden plaatsgenomen, namen de familieleden en andere aanwezigen, op gezag van de koster, plaats op de eerste rijen op de eenvoudige met riet beklede knopstoelen direct achter het bruidspaar. De kerk was voor het preekgestoelte redelijk gevuld met belangstellenden. Op de eerste twee rijen zaten de familieleden van Mienette en Willem kriskras door elkaar. Mienette kende deze kerk goed met het prachtige in zwart en wit marmer uitgevoerde praalgraf van de Vader des Vaderlands. Direct voor haar en Willem, bevond zich de oude eikenhouten preekstoel met de prachtig in hout uitgesneden baldakijn. De hoge wit gepleisterde muren

rustten op de zware ronde natuurstenen pilaren van bijna een meter in doorsnede. De hoge balken, die de muren met elkaar verbonden, vormden de steunpunten van het immens hoge tonronde dak gewelf van het middenschip.
“ Geachte aanwezigen,” zei dominee Molenkamp, die inmiddels het spreekgestoelte had beklommen en de menigte toesprak.
“ Geachte aanwezigen,” herhaalde de dominee, voordat het gestommel en het geroezemoes volledig was verstomd, “ laten wij in stilte een gebed tot de Heer aanheffen.”
Nu volgde er een aantal minuten van ingetogenheid, waarna de dominee de stilte doorbrak met;

> *“ Onze hulp is in de Naam des Heeren, die hemel en aarde gemaakt heeft, die trouwe houdt en eeuwig leeft, en die niet laat varen de werken Zijner handen. Genade zij met u en vrede van God de Vader en van de Heere Jezus Christus, de Zoon, in gemeenschap des Heiligen Geestes. Amen.”*
> *“ Zijt welkom aan den disch der Goddelijke vriendschap, broeders en zusters in onzen Heer! De eeuwige ontfermer heeft u geroepen, om het verbond met hem te sluiten in den naam van Jezus Christus, zijnen zoon. En hij staat gereed om U genadig te zijn.*
> *Zijt welkom aan deze disch der Goddelijke vriendschap mede bedenaren des evangelies van onzen Heer, opzieners en voorgangers der gemeente, die hij als zijn priesters en levieten met zijn heil bekleden wil.*
> *Zijt welkom aan dezen disch der Goddelijke vriendschap, heuglijk echtpaar, dat voor U zelve de eere en het genoegen moogt maken uw hulde aan de Koning der Koningen te brengen en met den Oppermonarch des hemels en der aarde als arme en behoeftige zondaren in het heiligste zaligste verbond te binden.”*

“ Laten wij nu zingen psalm 133; *‘Komt, ziet, hoe goed, hoe lief’lijk is ’t dat zonen….’*
“ Mag ik U verzoeken de collecte, die ten goede komt aan ons weeshuis, te willen gedenken.”
Het orgel zette de melodie in en alle aanwezigen zongen het bekende gezang mee.

> *“ Van harte welkom, geacht bruidspaar, familieleden, kennissen en vrienden. De kerkenraad maakt aan de gemeente bekend, dat onze dominee Willem Storm en Anna, Maria, Margaretha van der Chijs, het voornemen hebben te willen trouwen. Zij hebben de kerkelijke bevestiging aangevraagd en begeren het gebed van de gemeente. Hiertegen zijn door de gemeente geen gegronde bezwaren ingediend. Daarom zullen wij onder aanroeping van Gods naam overgaan tot de bevestiging.”*
> *“ Het huwelijk is een instelling van God. De mens heeft het huwelijk nodig als hulp voor zijn verdere leven. Maar het huwelijk is ook bedoeld als hulp en bijstand, die de echtelieden elkaar verlenen. Het huwelijk is een afschaduwing van het huwelijk van Christus en zijn gemeente. Het huwelijk bestaat uit de wederzijdse plichten van man en vrouw; echtgenoot en echtgenote. De man zal als hoofd van het gezin zijn verplichtingen om zijn gezin te onderhouden gestand doen. De vrouw is verplicht haar man onderdanig te zijn en haar taak als echtgenote en moeder in het gezin te vervullen.”*

De dominee wachtte een moment voordat hij verder ging met de dienst.

> “ *Laten we nu uit de heilige Schrift en uit het evangelie volgens Mattheüs de parabel van de Koninklijke bruiloft lezen*;
> *En Jezus, antwoordende, sprak tot hen wederom door gelijkenissen, zeggende;*
> *Het koninkrijk der hemelen is gelijk een zeker koning, die zijn zoon een bruiloft bereid had. En zond zijn dienstknechten uit om de genoden ter bruiloft te roepen, maar zij*

wilden niet komen. Wederom zond hij zijn dienstknechten uit zeggende; zegt den genoden:“ Ziet, ik heb mijn middagmaal bereid; mijn ossen en de gemeste beesten geslacht. Alle dingen zijn gereed, komt tot de bruiloft. Maar zij, zulks niet achtende, zijn heengegaan, deze tot zijn akker, gene tot zijn koopmanschap.”
En de anderen grepen zijn dienstknechten, deden hen smaad aan en doodden hen.
Toen de koning dat hoorde, werd hij toornig en zond zijn legers om de moordenaars te straffen, en hun steden in brand te steken.
“ Toen zei hij tot zijn dienstknechten; de bruiloft is wel bereid, doch de genoden waren het niet waardig. Daarom gaat naar de uitgangen der wegen en roept zovelen als gij kunt vinden tot de bruiloft.”
En dezelfde dienstknechten gingen naar de wegen en verzamelden allen die zij vonden; beiden de goeden en de kwaden. En kleden hen met het bruiloftskleed. Toen de koning de bruiloftszaal binnen was gegaan, om de aanzittende gasten te overzien, zag hij aldaar een mens, niet gekleed zijnde met het bruiloftskleed en zei tegen hem; “ Vriend ! Hoe zijt gij hier ingekomen, geen bruiloftskleed aan hebbende ?”
En de man zweeg. Toen zei de koning tot zijn dienaars; “ Bindt zijn handen en voeten neemt hem weg, en werpt hem uit in de buitenste duisternis. Daar zal dan het geween en het geknars van zijn tanden te horen zijn. Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.”

Slechts een enkele kuch had de schriftlezing van dominee Molenkamp onderbroken. Iedereen luisterde in een aandachtige houding naar de dominee, die daar, op zijn preekstoel staand, hoog boven zijn gehoor verheven was.

“ In Mattheus 22 vertelt de Here Jezus,” begon de dominee zijn preek, *” over het koninkrijk Gods en hij vergelijkt dat met het aanrichten van een bruiloft voor zijn zoon. En dan staat er dit; ‘En hij zond zijn dienaren uit om de ter bruiloft genodigden te roepen, doch ze wilden niet komen. Dan stuurt hij nogmaals dienaren uit met de boodschap; Denk erom, alles is gereed. Kom tot de bruiloft in mijn huis.”*
Dat zal ook de oproep zijn van onze gewaardeerde confrère Willem Storm. Hij zal een ieder, die zich geroepen voelt, uitnodigen deel te nemen aan zijn bruiloft. Niet alleen aan de bruiloft maar ook deel te nemen aan zijn leven, dat hij zich met zijn toekomstige vrouw, Anna Maria Margaretha v.d. Chijs, voor ogen heeft. Dat en vele andere……..

Mienettes aandacht dwaalde af. Zij dacht aan haar toekomst in Utrecht. Het samen leven en wonen met Willem. Haar nieuwe leefsituatie in een voor haar volkomen onbekende omgeving. Even zag zij zichzelf als een verwende huisvrouw, die de tijd doodde door visites af te leggen bij vrienden en buren en aldus allerlei prietpraat zou moeten aanhoren zonder daar ook maar werkelijk iets aan te kunnen veranderen. Wilde ze dat!! Nee, die rol van huisvrouw zou ze nooit accepteren. Zij wilde iets betekenen voor de maatschappij. Een voorbeeld wilde ze zijn voor al die vrouwen, die het minder getroffen hadden. Zij zou bij haar man aandringen de positie van de vrouw binnen de kerkstructuur te gaan veranderen en te beïnvloeden. Zij nam zich voor zich vooral te bemoeien met de inhoud van de preken, die Willem straks vanaf de kansel over de hoofden van de gelovigen zou uit strooien.
De dominee was nu bijna aan het eind van zijn preek gekomen;

“ ……die man dacht misschien; ‘Die slechten van de straat, die hebben zo’n kleed nodig. Maar ik, ik zie er toch goed uit. Ik ben goed genoeg.’
Maar de koning zond hem weg. Want in de bruiloftszaal van het koninkrijk Gods staat maar één persoon centraal; Jezus. Hij is de hoofdfiguur.”

" Dan zal ik nu," hernam de dominee, " de richtlijnen volgens het formulier om den huwelijkse staat voor de Gemeente van Christus te bevestigen aan u voorlezen."
De dominee nam zijn gebedenboek voor zich, schikte zijn rechtermouw van zijn zwarte toga wat hoger om een duidelijk zicht te hebben op het document dat hij nu ging voorlezen.

> *" Overmits den gehuwden gewoonlijk velerhande tegenspoed en kruis vanwege de zonde toekomt; opdat gij, Willem Storm en Anna, Maria, Margaretha v.d. Chijs, die uw echtelijke verbinding in Gods naam openlijk alhier in de Kerk wilt laten bevestigen, ook in uw harten verzekerd moogt zijn van de gewisse hulp Gods in uw kruis; zo hoort uit den Woorde Gods, hoe eerbaar de huwelijke staat is, en dat hij een inzetting Gods is, die Hem behaagt; waarom Hij ook de getrouwden wil zegenen, en hen bijstaan, gelijk Hij beloofd heeft; daarentegen de hoereerders en overspelers wil Hij oordelen en straffen.*
> *En eerstelijk zult gij weten dat God, onze vader, nadat Hij den hemel en de aarde, en alles wat daarin is, geschapen had, den mens schiep, naar zijn beeld en zijn gelijkenis, opdat hij een heer zou zijn over de dieren der aarde, over de vissen in de zee, en over de vogelen des hemels. En nadat Hij de mens geschapen had, sprak Hij; Het is niet goed, dat de mens alleen zij; Ik wil hem een hulpe maken, die bij hem zij. Toen liet God de Here een diepen slaap op Adam vallen, en hij sliep. En Hij nam één van zijn ribben, en sloot de plaats toe met vlees. En God de Here, schiep de vrouw uit de rib, welke Hij van den mens nam. En bracht haar tot hem. Toen sprak de mens; dat is nu immers been van mijn benen, en vlees van mijn vlees; men zal haar naar den man heten, omdat zij van den man genomen is. Daarom zal de man zijn vader en zijn moeder verlaten, en zijn vrouw aanhangen, en die twee zullen tot één vlees zijn."*

Mienette schrok op uit haar overpeinzingen nu ze haar naam en die van Willem hoorde opnoemen. De dominee was van de preekstoel afgedaald, om zich te wijden aan de trouwbelofte van haar en Willem. De trouwbelofte zou voor de preekstoel worden verricht.

> *" Willem Storm en Anna, Maria, Margaretha van der Chijs nadat gij verstaan hebt dat God een huwelijken staat ingezet heeft en wat u daarin van de Here bevolen is; zijt gij des zins en willens in dezen heiligen staat alzo te leven, gelijk gij hier betuigt voor de Christelijke gemeente en begeert gij dat deze huwelijke staat bevestigd worde ?"*

Willem en Mienette, die nu tegenover de predikant stonden, antwoordden plechtig; " Ja."
De dominee richtte zich vervolgens tot de mensen, die in de kerk tezamen waren gekomen voor dit huwelijk.

> *" Ik neem u allen, die hier nu vergaderd zijn, tot getuigen, dat er geen wettelijke verhindering tegen dit huwelijk voorgekomen is."*

Vervolgens sprak de dominee het bruidspaar aan;

> *" Naardien het dan recht en behoorlijk is, dat uw zaak voortgang hebbe, zo wil God onze Here uw voornemen, hetwelk Hij u gegeven heeft, bevestigen en uw beginsel zij in de naam des Heren, die de hemel en aarde geschapen heeft."*

Willem en Mienette gaven elkaar nu de rechterhand om de trouwbelofte af te leggen.

“ Willem Storm, bekent gij hier voor God en zijn heilige gemeente dat gij genomen heeft, en neemt, tot uw wettige huisvrouw Anna, Maria, Margaretha van der Chijs, hier tegenwoordig, haar belovende, dat gij haar nimmermeer zult verlaten; dat gij haar zult liefhebben, en getrouwelijk onderhouden, als een getrouw en Godvrezend man aan zijn wettige vrouw schuldig is; dat gij ook heiliglijk met haar leven wilt, haar trouw en geloof houdende in alle dingen, overeenkomstig het heilig Evangelie ?”

Willem antwoordde bewust en bedaard; “ Ja. “
Daarna keerde de dominee zich tot Mienette;

“ Anna, Maria, Margaretha van der Chijs, bekent gij hier voor God en zijn heilige gemeente dat gij genomen hebt, en neemt, tot uw wettige man, Willem Storm hier tegenwoordig, en beloofd gij, hem gehoorzaam te zijn, hem te dienen en te helpen, hem nimmer te verlaten, heiliglijk met hem te leven, hem trouw en geloof in alle dingen houdende, gelijk en vrome en getrouwe huisvrouw haar wettige man schuldig is, overeenkomstig het heilig Evangelie ?”

Mienette antwoordde bewust en zenuwachtig; “ Ja. ”
Vervolgens sprak de dominee;

“ De Vader der barmhartigheid, die u door Zijn genade tot dezen heiligen staat des huwelijk geroepen heeft, verbinde met rechte liefde en trouw, en geve u zijn zegen. Amen.”

Willem pakte Mienettes rechterhand en schoof de ring, die hij destijds aan haar had gegeven, van haar rechterwijsvinger af om deze vervolgens aan haar linkerhand te schuiven. Aan de ringvinger ten teken dat Mienette vanaf nu zijn echtgenote zou zijn. “ Willem en Mienette,” sprak dominee Molenkamp, “ hierbij mijn persoonlijke gelukwens bij het bevestigen van jullie huwelijk, waarbij ik namens de Hervormde Gemeente van Delft jullie een huwelijkscadeau, een mooi gebonden bijbel, mag overhandigen.”

Na deze korte en intieme handeling, liep de dominee weer terug naar de preekstoel om zijn aandeel in deze eredienst te vervolgen.

“ Hoort nu wat het Evangelie, hoe sterk de band des huwelijk is, gelijk Matthëus dat beschrijft.”

De dominee sloeg de grote dikke bijbel die op de katheter van de preekstoel lag, op de juiste bladzijde open en las vervolgens het Evangelie voor. Aan het eind van dit evangelie verzocht de dominee het bruidspaar en voor God de Here te willen knielen en gezamenlijk voor het welzijn van Willem en Mienette te willen bidden.
De mannen stonden op van hun stoel om gezamenlijk met de andere aanwezigen het gebed te bidden waarin de dominee hen voorging.

“ Almachtige God, gij die uw goedheid en wijsheid…….”

De dominee eindigde het gebed met;

“ God onze lieve Here God vervulle u met Zijn genade, en geve U, dat gij in alle Godzaligheid, lang en heilig, samen leven moogt. Amen.”

De dominee zegende de aanwezigen en sprak de heenzending uit en nodigde Willem en Mienette uit om in de consistorie het Trouwboek te willen tekenen.

Na de ondertekening traden alle kennissen en aanwezigen naar voren om Willem en Mienette hun felicitaties over te brengen.

Nu dit officiële gedeelte van de huwelijksinzegening was afgesloten stelde Jacobus v.d. Chijs de bruidsloop opnieuw samen. Nu liepen Willem en Mienette als echtpaar aan het hoofd van de stoet. Achter het bruidspaar volgden Mienettes moeder met Marinus Storm, vervolgens Jacobus en Christine waarna diverse paren uit de familie en kennissenkring te bruidsstoet besloten.

Toen de stoet de kerkruimte verliet en het voorportaal betrad konden de bruidsmeisjes en de bruidsjonker eindelijk datgene doen waarop ze zich al de hele dag hadden verheugd. Ze strooide handen vol rijst over Willem en Mienette onder het uitroepen van;

“ Lang, leve het bruidspaar.”

Ze werden hierin aangemoedigd door omstanders, die zich op het kerkhofplein hadden verzameld. De bruidsstoet werd buiten de Nieuwe Kerk ontbonden, waarna de bruiloftsgasten vervolgens in de rijtuigen stapten, die voor de kerk opgesteld stonden om hen naar het adres aan de Voorstraat terug te rijden.

Het werd een vrolijke en feestelijke terugrit naar de Voorstraat waar Mienette en Willem uitbundig werden ontvangen door allerlei mensen, die zich spontaan voor Mienettes woning hadden verzameld. Eenmaal binnengekomen werden de felicitaties nogmaals uitgesproken en zocht men zijn vertier in amusante gesprekken in de twee salonkamers totdat het sein werd gegeven, dat de tafels in de eetkamer gedekt stonden en men de lunch kon gaan gebruiken.

Mienette had, zoals voor alle bruiloftsactiviteiten, de tafelschikking zorgvuldig uitgedokterd. Voor elk bordje had zij de naam van de persoon, die daar zou gaan zitten, op een crèmekleurig kaartje geschreven. Zo had zij een evenwichtige mengeling gekregen van familieleden, aangetrouwden en genodigden. De lunch werd in een ongedwongen sfeer genuttigd en zowel Jacobus als Marinus spraken een gelukwens uit voor het getrouwde echtpaar. Tijdens de maaltijd kwam Sjaantje, onder excuses, de eetkamer binnen en overhandigde Jacobus een brief, die door een ijlbode was bezorgd. Jacobus stond direct op en zei; “ Lieve Mienette. Ik heb nu iets aangereikt gekregen dat jou bijzonder zal plezieren. Alsjeblieft een brief met een prinselijk stempel.”
Een zucht van verbazing ging door de eetkamer, terwijl Mienette rustig en voorzichtig de lakzegel verbrak en de brief opende.
“ Lees eens voor, Mienette,” opperde Jacobus brutaal.
“ Ja, ja. Even zien wat er staat. De brief is aan mij en Willem gericht en geschreven door kroonprinses Sophie. Zij schrijft;

Cher Mienette et votre mari,

Je suis heureux de voir que vous êtes enfin entre dans le mariage avec une personne en particulier, qui va signifier beaucoup de vous. Je vous et votre mari souhaite une vie heureuse et un avenir prospère, de sorte que vous pouvez vivre dans un environnement béni et bonheur et d’amour.
Une croyance ferme dans ce que vous représentez et croyez. Un bonheur que vous méritez et être représenté par votre mari aimant, qui vous donnera l’avenir et appricieux.
C’est vous deux bien et je vous souhaite un avenir heureux et années bénies.

Princesse Sophie Mathilde von Württemberg

La Haye, 28 janvier 1845 (Vertaling ; zie Bijlage 1)

Een gelukzalig gevoel doorstroomde Mienettes lichaam. En dergelijke persoonlijke brief van prinses Sophie had zij niet verwacht.
Lieve mensen," zei Jacobus, " laten wij een loflied aanheffen op het bruidspaar, opdat zij een vrolijke en liefdevolle start mogen maken in hun nieuwe leven."
Jacobus stond op, rechtte zijn rug en declameerde het volgende loflied;

Zalig paar! Voor u alleen.
Thans het lied der vreugd geheven!
'k Hef geen vleiend loflied – Neen –
Kan het hart iets kunstigs geven?
Maar een zucht, die, opgeweld
Uit mijn boezems diepste gronden.
U oprecht en vurig meldt,
Wat er rolt van duizend monden;
Monden? – Neen, dat overal
Uit ontelbaar tal van zielen
Spreekt, bij 't donderen uit de kielen.
Bij luid klinkend feestgeschal.
En u zegt, dat in deez' streken
Niets den liefdeband kan breken,
Die den Vaderlijke vriend
Aan zijn kinderen samenbindt.

Na deze aubade werden de glazen geheven en werd er een toast uitgebracht op het gelukkige bruidspaar.
Aldus verliep de lunch tot een gezellig samenzijn van families en genodigden waarbij diverse speeches en lofzangen op het bruidspaar werden gehouden om tenslotte rond vier uur te worden beëindigd met een verplaatsing van het gezelschap in koetsjes richting sociëteit Reineveld aan de Haagweg.
(Zie bijlage 2)

Nadat de stoet koetsjes op het voorterrein van de uitspanning was gearriveerd, zochten de passagiers al snel de behaaglijke warmte op van de feestzaal waar Mienette en Willem hun receptie en bruiloftsfeest zouden geven. Het Reineveld complex bestond uit een aantal gebouwen waaronder een grote feestzaal annex concertzaal, een aantal kleinere gebouwen waar men zich met diverse spelen, zoals het kolfspel en kegelen, kon vermaken. 's Zomers kon men gebruik maken van een theetuin, een wandeltuin met vijvers etc. Doordat de tuinen nu met een flink pak sneeuw bedekt waren, werden de wandelmogelijkheden niet benut.

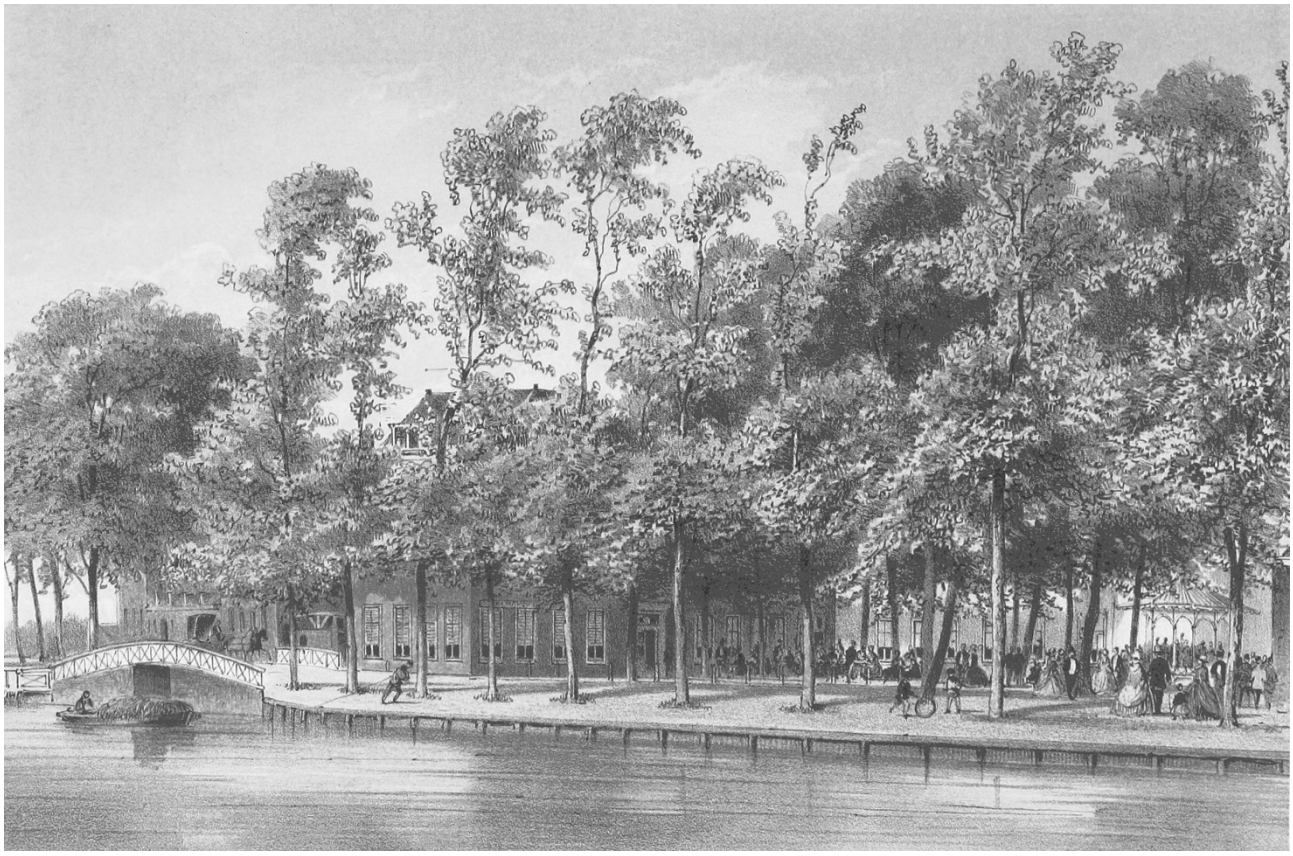

Uitspanning Reineveld Delft

Toen Mienette en Willem de zaal binnenkwamen was deze al gedeeltelijk gevuld met personen, die spontaan een loflied op het bruidspaar aanhieven en een toast uitbrachten. Mienette en Willem werden centraal achter een lange tafel geplaatst en geflankeerd door hun familieleden, zodat de receptie voor belangstellenden kon beginnen. Mienette glunderde van genoegen en stond gedurende de hele receptie achter de tafel om van de vele kennissen en bekenden de felicitaties en cadeaus in ontvangst te nemen. Voor Suzanne was een belangrijke taak weggelegd. Zij moest van alle cadeaus de namen van de goede gevers noteren en dat briefje op de gegeven cadeaus bevestigen. Tot deze goede gevers behoorden o.a. het voltallige bestuur van de liefdadigheidsvereniging Dorcas en een aantal werkende leden. Voor dominee Storm meldde zich zijn collega's, de kerkenraad en de regenten van de Kamer van Charitate. Ook vele buren en bekenden uit de binnenstad van Delft kwamen het bruidspaar feliciteren.

Na de receptie namen de genodigden, een veertigtal personen, deel aan het uitgebreide diner dat door de exclusieve keuken van de uitspanning Reineveld onder leiding van de Franse chef-kok Charles de Fourneille, op tafel werd gezet. Ook tijdens het diner werden de speeches en lofdichten veelvuldig geuit.

Zo ook de speech van medegetuige van Willem Storm de majoor Johan Thiel, een gepensioneerde militair die bovendien een neef van Willems vader was en een graag gezien figuur binnen de familie Storm was.

" Dominee," zei de oude majoor zich richtend tot dominee Molenkamp, " ik heb gewacht om deze jonggehuwden toe te spreken, totdat u ook hier aanwezig zou zijn. Allereerst wil ik uitspreken hoezeer ik de goede woorden waardeer, die u tot het bruidspaar hebt gesproken. Het is een waar gezegde, al is ze niet nieuw meer, dat het huwelijksgeluk, - ja alle geluk zelfs-, uit waardering bestaat. De mens mag, ikzelf zou zeggen, hij moet, met kracht ook naar stoffelijke vooruitgang streven, mits hij het doet met

de algehele waardering van hetgeen hij aan goederen bezit en niet slechts van het betere, dat hij elders ziet of meent te zien, doch er nooit zeker van kan zijn het te zullen bemachtigen."

De oude majoor richtte zich nu tot Mienette en Willem.

> *" Jonge echtgenoten!"* vervolgde de majoor, terwijl hij hen indringend toesprak, *" 't Is zeker een mooi woord door de volgelingen van de grote Stichter van onze religie en onze heiland gesproken nl.;*
> *'De liefde is ongeveinsd!' Zo begrijp ik het ook. En nu ik u toespreek, als het ware, op de drempel van het huis waar wij God eer brachten, dan besef ik dat wij veel liever hier dan straks aan zijn feestmaal met de roemer in de hand, op hun geluk toasten. Dan verwacht u van een oud soldaat geen sierlijke rede, maar een kort woord, ongeveinsd en uit het hart; Willem en Mienette, jullie zijn op dit moment gelukkig; als er op deze aarde een volkomen geluk zou bestaan, dan zou ik zeggen; 'volkomen gelukkig!' Laat het zo blijven, langer dan de weken of maanden, die daarvoor door de mensen als regel zijn gesteld. Eist niet teveel van elkaar. Waarachtig geluk is niets anders dan tevredenheid. 't Gaat met het geluk zo dikwijls als met de ransel van een soldaat, die door de al te begerige strijder met een gewonnen buit wordt overladen. Onder het marcheren barstte de ransel en niet alleen gingen de goudstukken verloren maar ook het primaire nodige, waaraan hij dringend behoefte had. Of het waar gebeurd is, dat weet ik niet en ik geloof het zelfs niet. Maar dat het zo gaat in de wereld, dat weet ik zeker en dat anderen dan komen om de buit op te rapen en voor zichzelf te houden, daar twijfel ik niet aan. Ik denk dat die stelling niet te gewaagd is.*
> *Willem, al zal ook je dagelijks brood, evenredig naar de stand, waarin God je heeft geplaatst, het allermeest die vrucht zijn van je eigen werk en arbeid. Toch weet ik dat je met de vrouw van je keuze, met een groter deel van je werk rijker zal zijn dan een koning. Het geluk schuilt erin dat jij haar kan bezitten. Als dat geluk duurzaam zal zijn, heb haar dan lief met een kloeke en verstandige liefde. Laat haar soms de zweetdruppels zien zoals een landarbeider die plengt. Want dan zal zelfs de droogste broodkruimel waardering oogsten in haar ogen. Willem, als een kind grijpt naar de vlam van een kaars, dan trekt men het kind terug; denk daaraan.* ***Heb haar lief****!"*

Na een slok wijn vervolgde de oude baas;

> *" God weet het, Mienette, dat er voor Willems vrouw een ruime plaats in zijn hart bestaat. Deze oude soldaat heeft niet altijd de zoetste woorden paraat, maar dat hij het waarachtig goed met jullie beiden meent; daarvoor staat zijn woord borg. Mienette, ik ben ervan overtuigd, dat je de zoon van mijn onlangs overleden neef, en vader van jouw echtgenoot, gelukkig zult maken met je schoonheid, je lieftalligheid en je talenten."*

Al deze loftuitingen werden Mienette nu even te veel, ze nam haar zakdoekje uit haar tasje en depte haar ogen.

" Jazeker, al die zaken……kom, alsjeblieft, geen tranen op deze mooie dag! Je bent toch het nichtje van generaal Bagelaar, die zoveel goeds heeft verricht? Welnu, ik zeg je……ik zeg immers volledig overtuigd te zijn, dat je hem, je liefhebbende echtgenoot, gelukkig zult maken…..Foei, foei, nog een traan! Komaan kind, geef mij maar een kus. Jawel, zo is het goed."

Na een welgemeende omhelzing van de majoor, ging deze weer zitten, waarna een applaus opsteeg om de oude man te bedanken voor zijn bijdrage aan dit huwelijksdiner.

Nadat het diner was beëindigd, werd de zaal tijdelijk ontruimd om deze voor het bruiloftsfeest geschikt te maken. Tafeltjes en stoelen werden aan de kant geschoven, zodat er een dansvloer in het midden van de zaal ontstond. Een klein strijkorkestje nam plaats en een ceremoniemeester leidde het feest, waarbij er gezamenlijk werd gedanst, polonaises gelopen, raadsels en spelletjes werden gedaan en men zich ruimschoots bediende van de aanwezige drankjes en andere heerlijkheden. Toen het bruiloftsfeest zijn hoogtepunt had bereikt werd Willem en Mienette op de schouders van een aantal potige manspersonen genomen en door de feestzaal gedragen ter afsluiting van hun aanwezigheid op het feest. Onder gejuich en gezang werden Willem en Mienette uitgeleide gedaan door het feestende volk, waarna het gelukkige bruidspaar in een Tilbury plaatsnam, die hen naar Mienettes woning aan de Voorstraat zou brengen.

Na een korte rit door het nachtelijk Delft, stopte de Tilbury voor het huis van Mienette. Willem en Mienette stapten hier uit, waarna Mienette met haar sleutel de deur van haar woning opende. Voordat Mienette zich realiseerde wat er gebeurde, had Willem haar opgetild om haar ceremonieel over de drempel te dragen. Op dit nachtelijk uur was niemand getuige van het ongebruikelijke schouwspel, dat zich aan de Voorstraat afspeelde. Willem droeg zijn bruid naar binnen, stootte met haar voet de deur verder open om haar, zodra ze in de hal beland waren, onder luid gegiechel van Mienette neer te zetten. Op dat moment ging, achter in de lange gang, de keukendeur piepend open en verscheen Sjaantje in de gang.
“ Is er iets mis, juffrouw Mienette, meneer Storm?”
“ O, nee hoor,” haastte Mienette zich al giechelend te zeggen.
“ Alles is prima. Maar waarom ben jij, Sjaantje, niet op het bruiloftsfeest?”
“ Uw moeder heeft mij gevraagd het vuur in de haarden en kachels aan te houden, zodat het behaaglijk warm zou zijn als men van het feest terugkwam.”
“ Wat een geweldige opofferingsgezindheid,” fluisterde Willem Storm bewonderend.
“ Mag ik misschien nog iets voor u beiden klaarmaken?” vroeg Sjaantje bescheiden.
“ Jazeker,” zei Mienette, “ een glaasje warme melk zou erg lekker zijn. Jij ook, Willem?”
“ Jazeker.”
Sjaantje liep weer terug naar de keuken om het gevraagde klaar te maken, terwijl Mienette en Willem de salon binnengingen, waar een aantal kaarsen en blakers de salon sfeervol en romantisch verlichtte.
“ Zo, en hoe voelt mijn bruidje zich nu?”
“ Och, Willem. Ik voel me moe, voldaan en gelukkig. Ik heb vandaag een prachtige, zo niet, de mooiste dag van mijn leven meegemaakt. Ik ben intens gelukkig.”
Terwijl Mienette deze woorden uitsprak ging ze in een van de brede fauteuils voor de haard zitten.
“ En jij, Willem. Ben je tevreden?”
“ Ik ben meer dan tevreden, Mienette. Ik ben gelukkig. Eindelijk heb ik datgene verworven waar ik jarenlang naar verlangde nl. de dag dat ik met jou, mijn liefste Mienette, mocht trouwen. Ik ben een gelukkig mens en ik hoop ook jou gelukkig te kunnen maken, tot in lengte van jaren.”
Na een korte klop op de deur, trad Sjaantje de salon binnen met een dienblad, waarop twee dampende glazen met warme melk stonden.
“ Alstublieft, mevrouw en meneer. Uw warme melk.”
Sjaantje zette de glazen gedienstig op de salontafel en wilde zich vervolgens terugtrekken, doch toen bedacht zij zich. Iets zat haar dwars.
“ Vergeef mij, juffrouw Mienette. Het doet mij zo vreemd aan u nu met mevrouw te moeten aanspreken.”
“ Ach, lieve Sjaantje. Daar moet je je geheel niet bedrukt om voelen. Blijf mij alsjeblieft ‘Mienette’ noemen, zoals je mij al jaren hebt genoemd. Jij bent voor mij altijd de persoon geweest, waar ik in tijden van ongeluk en verdriet immer mijn hart mocht uit storten. Ik zou niet anders willen dan altijd op jou steun en eerlijkheid te kunnen bouwen.”
“ Zoals u wenst, juffrouw Mienette,” zei Sjaantje met een innemende glimlach op haar gezicht.

Nadat Sjaantje de salon had verlaten, dronken Willem en Mienette hun warme melk op, waarna Mienette uit haar fauteuil opstond om op de armleuning van Willems fauteuil te gaan zitten. Ze sloeg haar armen om Willems hals en fluisterde in zijn oor; “ Willem ik heb jou lief met heel mijn wezen. Bij jou voel ik me geborgen en veilig. Ik hoop dat dat eeuwig zal voortduren.”
“ Dat wens ik ook, mijn lieve. Ik heb jou minstens even lief als jij mij liefhebt en ik hoop met jou een toekomst te mogen beleven van geluk en liefde, zoals dat nog nooit in onze wereld heeft bestaan.”
Mienette boog zich verder voorover en gaf haar Willem een diepe en een langdurige kus op zijn lippen.
“ Maar Willem, ik moet je wel een ding zeggen. Die schoenen knellen mij verschrikkelijk. Mijn korset zit veel te strak en deze prachtige bruidsjurk is in deze positie bijzonder ongemakkelijk. Laten wij naar boven gaan en ons van onze ongemakken bevrijden.”
Zo gezegd, zo gedaan. Mienette stond op, blies de twee kaarsen, die op de salontafel stonden, uit en pakte Willem bij zijn rechterhand om hem vervolgens de salon uit te loodsen richting trap.
“ Het moeilijke komt nog, Willem,” zei Mienette met een ondeugende twinkeling in haar ogen, zodra ze op de gang stonden, “ nu moet je mij naar boven dragen over de drempel van mijn salonkamer.”
Willem wierp een benauwde blik op de steile rechtop gaande eikenhouten trap, vermande zich en tilde zijn bruid voor de tweede keer deze avond op en droeg haar naar haar kamer om even later, nadat hij de drempel van Mienettes salon had gepasseerd, haar met een zucht van opluchting weer neer te zetten.
“ Dat heeft mijn mannetje goed gedaan,” becommentarieerde Mienette de voor Willem hachelijke actie.
“ Ja, zeg dat wel. Maar ik ben blij dat ik boven ben,” zei Willem lichtelijk hijgend.
“ Kom Willem,” zei Mienette en drukte zich stevig tegen hem aan, “ help me bij het uitkleden. Twee vrouwen hebben mij in dit bruidsgewaad gewrongen en een man zal mij ervan bevrijden.”
Mienette ging in een van haar salonstoelen zitten, zette kordaat haar prachtige zilveren bloemenkrans met sluier, van haar hoofd af, trok vervolgens haar lange witte glacé handschoenen uit en stak Willem haar schoenen toe met het verzoek deze uit te trekken. Vervolgens stond Mienette op keerde haar rug naar Willem toe en gaf hem de opdracht de vele knoopjes van het rugpand van haar bruidsjurk voorzichtig los te knopen.
“ God aller mensen, “ zei Willem verbaasd, “ o, pardon Mienette, dat mag ik als dominee zeker niet zeggen. Wat allemachtig veel knoopjes zitten er aan deze jurk.”
Geduldig probeerde Willem met zijn grove handen, terwijl hij lieve woordjes tegen Mienette zei, de knoopjes los te maken, waarna Mienette de jurk van haar schouders af liet glijden om vervolgens uit de diverse onderjurken te stappen om zich volledig over te geven aan de verdere ontmanteling van haar bruidstoilet. Willem nam zijn vrouw in zijn armen, kuste haar hartstochtelijk op de mond alvorens verder te gaan met het ontwarren van het korset.
“ Willem,” zei Mienette, nadat zij zich weer met haar rug naar haar man had gekeerd, “ dit korset zit met drie veters vast. Je moet ze van boven naar beneden alle drie één voor één losmaken.”
Willem bekeek met een bedrukt gezicht het ingewikkelde vlechtwerk van veters, slaakte een zucht en begon de bovenste rij veters los te peuteren, terwijl hij liefkozend Mienette kuste op haar ontblootte schouder.
“ Ach, jee, wat zit dat strak, Mienette. Kun je je adem een tijdje inhouden, zodat ik wat ruimte krijg om de veters los te maken?”
“ M’n adem inhouden? Wil je dat ik de eerste bruid word, die op haar huwelijksnacht in ademnood komt?”
“ Ach nee, natuurlijk niet. Auw!! Potverdrie!”
“ Wat gebeurt er?”
“ Ik scheur een nagel. Die veters zitten ook zo strak!”
“ Doe je best maar, liefste. Je wilde mij graag hebben, dan zal je er ook moeite voor moeten doen.”
Na nog een flink aantal minuten geklungeld te hebben, lukte het Willem uiteindelijk toch het strakke korset los te krijgen, waarna Mienette op elegante wijze haar lingerie herschikte.

“ En wat doe jij nu, Willem? Wil jij je huwelijksnacht in je bruiloftskostuum doorbrengen?”
“ Maar, maar Mienette?” stotterde Willem onthutst, “ is het niet ongepast dat ik me nu al ontkleed?”
“ Ongepast?? Hoe denk je dat ik met mijn lieve man het bed wil delen?”

Mienette glimlachte geheimzinnig, verliet haar kamer en suite via de tussendeur naar haar slaapkamer en liet Willem sprakeloos achter. Zij ontstak een tweetal blakers aan de muur, sloeg het dekbed open en ging in bed liggen, wachtend op de man, die zij die ochtend voor het oog van de wereld maar meer nog voor het oog van God in de nieuwe Kerk, haar ja woord had gegeven.

Bijlage 1

Vertaling brief kroonprinses Sophie.

Lieve Mienette en echtgenoot,

Het verheugt mij te kunnen constateren dat jij nu definitief het huwelijk bent aangegaan met een bijzonder persoon, die voor jou veel zal gaan betekenen. Ik wens jou en je echtgenoot een gelukkig leven en een voorspoedige toekomst toe, zodat je mag leven in een gezegende omgeving en in geluk en liefde.
Een standvastig geloof in datgene waar je voor staat en in gelooft. Een geluk dat jou toekomt en vertegenwoordigd wordt door je liefhebbende echtgenoot, die jou die toekomst zal schenken, zoals jij die wenst en apprecieert.

Het gaat jullie beiden goed en ik wens jullie gouden jaren en een gelukkige toekomst toe.

Kroonprinses Sophie Mathilde von Württemberg.

Den Haag, 28 januari 1845

Bijlage 2

Informatie Reineveld

De uitspanning Reineveld was in vroeger tijden een buitenplaats op de grens van het ambacht Vrijenban (nu gemeente Delft) en Rijswijk aan de oostzijde van de Vliet. Sedert de 14^{e} eeuw lag op deze plek het Delfts Leprooshuis waar melaatsen werden verpleegd. In 1614 sloot dit verpleeghuis zijn deuren en werden de bezittingen overgedragen aan de Kamer van Charitate te Delft. In een koopbrief uit 1681 leest men voor het eerst de naam ‘Reynevelt’ “een erf staande en gelegen in deeze jurisdictie agter Rynevelt van ouds ’t Leprooshuys der stad Delf”.
Aan de ingang van de buitenplaats stond een poort met het opschrift ‘Reynevelt’ met het jaartal ‘anno 1694’. De herkomst van de naam is niet bekend, mogelijk bedacht degene die er een lusthof van wilde maken aan een ‘schone’ naam, die zoveel mogelijk in tegenstelling stond met de oude naam ‘Leprooshuys’. (‘rein’ tegenover ‘leproos’ en ‘velt’ tegenover ‘huis’)

In de negentiende eeuw werd deze buitenplaats veranderd in een logement en uitspanning waar geregeld concerten werden gegeven, harddraverijen werden gehouden en zelfs ballonvaarders in hun ‘montgolfières’ opstegen. Aan het eind van deze eeuw gingen de zaken snel achteruit en werd in 1890 de uitspanning verkocht. De koper werd de firma Vreede van Rinnen&Co, ijzergieters en machinefabrikant. Het landhuis werd ingericht tot kantoor, het toneel tot machinekamer, de muziektent tot expeditie-ruimte en het koetshuis tot gieterij. Vanaf 1893 voerde men de naam ‘N.V. Machinefabriek Reineveld’.

De machinefabriek is tot 1972 operationeel gebleven. Na het faillissement werd de fabriek opgeheven en de gebouwen gesloopt. Op het terrein van de voormalige fabriek is nu het Reineveld College gevestigd.
(Onderdeel van Mondriaan Scholengemeenschap)

Leven en werken in Utrecht

In de nog rommelige salonkamer van haar nieuwe woning aan de Heerenstraat, zat Mienette rustig thee te drinken. Het was nu drie dagen geleden, dat ze samen met Willem, na de huwelijks-voltrekking, definitief verhuisd waren naar Utrecht. Deze verhuisdagen waren enerverend geweest zowel lichamelijk als geestelijk. Ze hadden gezamenlijk de slaapkamer ingericht en alle verhuisdozen, koffers, tassen en zakken voorlopig opgeslagen in de grote salon met de bedoeling alle kamers een voor een in te richten. Mienette was tot op heden redelijk tevreden met het voorlopig bereikte resultaat van hun inspanningen. Ze had zichzelf een moment rust gegund nu Willem naar de consistorie van de Domkerk was vertrokken voor overleg met zijn confrères. Willem Storm zou aanstaande zondag, 9 februari zijn benoemingsdag, zijn inauguratie dienst leiden en had daarvoor een aangepaste dienst opgesteld, die hij ter goedkeuring aan zijn collega's wilde voorleggen.

Mienette overdacht haar situatie in Utrecht; een voor haar onbekende stad doch door de inbreng van haar dienstmeid Truitje had ze al wat inzicht gekregen in het reilen en zeilen van haar huishouden. Truitje kende bijvoorbeeld bijna alle leveranciers die hier aan huis kwamen persoonlijk. Mienette was er dan ook van overtuigd, dat zij haar huishouden goed zou kunnen leiden en had voor dit doel een huishoudboekje aangeschaft om het overzicht van haar huishoudelijke uitgaven te kunnen behouden. Mienette stond op, liep naar het schelkoord en trok er tweemaal aan en na enige tijd werd de salondeur opengedaan en stond Truitje in de deuropening.

Truitje, de oudste dienstmeid, was midden dertig jaar oud, had een fors postuur en zag er welvarend uit. Ze had een rode blos op haar gezicht, roestbruin haar dat slordig gekamd deels onder haar dienstmeidenkapje uitkwam. In haar dienstmeidenkledij zag zij er nogal bazig uit.
" Truitje," zei Mienette, " straks ga ik op de slaapkamer een aantal verhuisdozen uitpakken. Ik zou graag willen dat jij de lege dozen dan naar de kleine salon brengt, zodat ze de volgende keer, als de oud papier handelaar langs komt, meegegeven kunnen worden."
" Goed mevrouw. Ik zal er voor zorgen," zei Truitje gedienstig.
" Weet mevrouw al wat ze vanavond met de dominee wenst te eten?"
" Ik zag daarnet in de keuken, dat je speklappen had klaargelegd. Het lijkt mij een goed idee om van-avond witte bonen in saus te eten. Graag zou ik dan vooraf een soep willen hebben en een vanillepudding als toetje. De dominee is verzot op vanillepudding."
" Komt in orde mevrouw."

Mienette keek haar dienstmeid na, die nu de salon verliet en vroeg zich af wat haar leefomstan-digheden zouden zijn.
" Truitje heeft twee kleine kinderen te onderhouden, terwijl ik niet weet of er nog een man in haar leven is. Hoe zou ze het doen? Ik moet dat toch eens aan haar vragen. Haar woonadres aan de Mariaplaats, lijkt mij geen gunstige woonplek voor een vrouw met twee kleine kinderen. Ik zal eens een uitgebreid gesprek met haar moeten aangaan," overwoog Mienette.
Vervolgens liep ze de salonkamer uit, de trap op naar haar slaapkamer om daar het een en ander op te gaan bergen en uit te zoeken.

De bodedienst uit Delft had tweemaal een lading goederen gebracht, waarvan zij nu een deel in haar slaapkamer aan het uitzoeken was. Willem had zijn deel er aan toegevoegd, merendeels boeken, waarna hun hele bezit naar de Heerenstraat was vervoerd.
Mienette had zich al snel thuis gevoeld in dit nieuwe huis. Het grootste deel van het interieur had ze in stand gehouden met uitzondering van de slaapkamer. Daar had ze alles vervangen en naar haar eigen smaak ingericht. Mienette bekeek met enige trots datgene, wat ze nu al in haar slaapkamer bereikt had. Het merendeel van de kleding en linnengoed was al geselecteerd en in de grote linnenkast gelegd. Midden in de kamer, tegen de korte muur, stond een modern tweepersoons hemelbed met groene

gordijnen die, slap neerhangend, geornamenteerd waren met geel passement. Naast het bed stonden, links en rechts, idem dito nachtkastjes met een geruit groen kleedje. Een eikenhouten toilettafeltje met koperen waterpot, stond in een hoek van de kamer. In de stookruimte van de schouw stond een gietijzeren kolenhaard met aslade. Op de schoorsteenmantel stond een pendule onder een stolp. Aan weerszijden van de pendule stonden een vrouwenbeeldje, gesneden uit ivoor, en een Delfts blauw vaasje. Een prent, waarop de oude kerk van Delft, achter glas en gevat in een zwarte lijst, hing aan de schoorsteen. Aan de muren van haar slaapkamer had Mienette een viertal schilderijen verzameld van P. Hofsteeg. Een stilleven met bloemen prijkte naast de schoorsteenmantel, terwijl een eenvoudig portret van haar overleden vader, aan de andere kant van de schoorsteenmantel hing. In een andere hoek van de kamer stond een gepolitoerde kabinet kast, die een tweetal halve deuren bezat en daaronder een tweetal diepe laden. Op deze kast stonden drie porseleinen leeuwtjes, die zij van thuis had meegenomen, omdat zij die zo aardig vond. In het kabinet had Mienette haar en Willems kleding en ondergoed opgeborgen. In een kleiner kastje, naast het raam, had Mienette Willems scheeretui, kammen, een schaar en een langwerpig scheerspiegeltje in een lade gelegd. Bovendien lag in een andere laatje schrijfgerei voor Willem, als hij soms 's nachts een preek schreef. Op het tafeltje stond een geverfd fonteintje en een idem dito bak, waarin een gebrand Engels aardewerken kom stond. Aan de wanden en boven de nachtkastjes had Mienette een aantal koperen blakers laten aan-brengen. Op een mahoniehouten lessenaar, die naast het kabinet stond, lag een groen laken met daarop een houten inktkoker met twee koperen bakjes voor Willems schrijfpennen. Voor het raam hingen twee glasgordijnen en twee groene handgeweven overgordijnen. Op de grond voor het bed lag een groen geruit vloerkleed. Verder stond in de slaapkamer, in de nog resterende ruimte bij het voeteneinde van het bed, een dekenkist en een tweetal stoelen met matten zittingen.

Mienette herschikte het linnengoed in het kabinet nogmaals, totdat zij al het ondergoed van haar en Willem op de juiste plek had gelegd. Vervolgens bekeek zij haar legplanken in de kast, was tevreden over de inrichting van het kabinet en sloot de twee deuren. Op het moment dat Mienette de slaapkamer wilde verlaten, viel haar oog op de preek, die nog op de lessenaar lag. Het was een afschrift van de preek, die Willem aanstaande zondag, op 9 februari, in de Domkerk zou uitspreken. Mienette nam het bundeltje papier voorzichtig van de lessenaar en las het inleidende gedeelte, de Voorafspraak, aandachtig door;

" Het is immer een gewigtig tijdstip in het leven eene leeraars, als hij, na een aandoenlijk vaarwel aan eene geliefde gemeente te hebben toegeroepen, in een andere optreedt, om zijne heilige bediening in haar midden te aanvaarden.

Eene mengeling van gewaarwordingen verdringt zich in zijnen boezem! Hij werpt een blik op het verledene en verliest zich in de toekomst. Hij weegt het gewigt van zijne taak en verheugt zich in het heerlijke doel zijner roeping. Daar vertegenwoordigt hij zich zijne zwakheid, ginds zoo vele gronden van bemoediging; beurtelings geschokt door droefheid en vreugde, geslingerd door vrees en hope, heeft hij behoefte aan hulp van boven en aanspraak op de welwillendheid der vergadering, die hem voor het eerst hoort.

Zoo vermenigvuldigen zich ook voor zijnen geest de gedachten in dezen stond, Hooggeachte Gemeente van Utrecht! Geroepen door eene voorgangers, heb ik in hunnen stem den wenk des Heeren geëerbiedigd en sta hier voor u om wat ik dezen morgen plegtig beloofde, van deze ure af onder opzien tot God, te vervullen.

Mij klopt het hart! Eene heilige huivering ontroert mij! Gewigtig is de taak. Die ik op mij nam! Het zegt iets, dienaar te zijn van het Evangelie der verzoening; zwaarder weegt die taak in eene talrijke, aanzienlijke Gemeente, wier bijzondere behoeften mij onbekend zijn; zwaarder in dagen, gelijk de onze, die meer dan ooit, tot hoogen ernst en heilige trouw roepen.

En toch, mij ontzinkt de moed niet! Ik mogt dankend van eene onvergetelijke gemeente scheiden; de Heer, die mij daar bekrachtigde, is ook hier dezelfde! Eene rijke ervaring verlevendigt mijnen moed; de overtuiging dat gij mij dringend hebt geroepen, dat God hier mijnen werkkring bestemd heeft, sterkt mijn vertrouwen; en de heerlijkheid mijner bediening is mij een bemoedigende waarborg; - dat Evangelie keert nooit ledig weder, onze arbeid is niet ijdel in den Heer! –

Ja, de vreeze wijkt! De bezwaren verdwijnen! De schoonste hope verheft het hart! Want wij mogen bidden, en op dat gebed verhooring wachten van Hem, die magtig is meer dan overvloedig te doen boven alles wat wij denken, naar den rijkdom zijner genade in Christus en de kracht des Geestes, met welke Hij in ons werkt.
Wel aan! De harten en handen tot hem opgeheven, biddend de gewigtige taak begonnen; het gebed des geloofs beschaamt nimmermeer.

(Bron; Gedachtenis opgedragen aan de Gemeente van Utrecht. Leerrede bij de aanvang der evangeliebediening te Utrecht van W. Storm door L. Merens. Uitg. C. Bielevelt 1845)

Mienette voelde zich geroerd en trots over de tekst, die zij zojuist had gelezen.
" Wat een mooie inleiding tot de dienst van aanstaande zondag," mompelde zij binnensmonds.
Zij legde het bundeltje papier behoedzaam, bijna eerbiedig weer op de lessenaar, vermande zich en liep de slaapkamer uit om beneden in de keuken de voortgang voor het avondmaal in ogenschouw te nemen.

De volgende zondag vergezelde Mienette haar man Willem Storm naar de Domkerk om daar de gebedsdienst mee te maken. Mienette zat nu in een van de harde eikenhouten banken tegenover het dichtgemetselde gedeelte van het verdwenen middenschip van deze kerk. Zij was benieuwd hoe Willems inaugurale dienst in zijn nieuwe gemeente zou verlopen. Langzaam liep de statige Domkerk vol met nieuwsgierige gemeenteleden, die hun nieuwe dominee wilde horen preken. Mienette keek met ontzag rond in deze enorme kerk met zijn immens hoge pilaren en muren met gebrandschilderde vensters met daarboven het geweldige tonronde dak. Vreemd had Mienette opgekeken, toen zij deze halve kerk voor het eerst binnentrad. Een halve kerk waarvan het middenschip verdwenen was. Mienette herinnerde zich de ontstaansgeschiedenis van deze kerk. Een ontstaansgeschiedenis, die Willem haar een keer verteld had.

" Op woensdag 1 augustus 1674 raasde een verwoestende storm over Nederland en Belgie," had Willem haar verteld, " om half acht 's avonds bereikte die storm Utrecht en ontstond er een tornado, die in de hele stad en omgeving bijzonder veel schade aanrichtte. Als gevolge van de 'schrickelike tempeest' zakte het middenschip van de Domkerk als een kaartenhuis in elkaar. In dit gebeuren werd de 'Donderbasuyne Godts' gezien, die de goddeloosheid en ijdelheid van de bevolking zo vlak na de bevrijding van de paapse Fransen, wilde bestraffen."

Mienette wachtte gespannen af en volgde de verrichtingen van de koster, die de nummers van de psalmgezangen aanbracht op het psalmenbord. Willem, die met zijn papieren in de hand klaar stond in de consistorie om te beginnen, wachtte op het sein dat de koster hem zou geven. Een helder belletje klonk in de kerk, het geroezemoes verstomde en Willem liep naar de preekstoel van de kerk, die tegenover de banken van de ouderlingenraad stond. Alle ouderlingen waren voor deze dienst aanwezig om deze dienst, voorgegaan door de nieuwe dominee, te beoordelen.
Willem had zijn preek in het licht gezet van het boek Corinthiers II vers 23, welke Bijbeltekst hij bij de aanvang van de dienst ook uitsprak. Vervolgens las Willem een aantal Bijbelteksten voor om na de voorzang van psalm CXVIII nr. 12, de Voorafspraak, die Mienette had gelezen, uit te spreken. Na deze intentieverklaring ging Willem zijn gemeente voor in gebed, waarna hij zijn preek, waarin het lijden van Christus centraal stond, uitsprak. Na de tussengezangen riep Willem de gemeente op tot het nagebed.

" Dierbare gelovigen, wilt u nu samen met mij het afsluitende gebed aanhoren en beleven;

Bevestig Gij die hope, God der liefde! Voor U, God en Vader van onzen Heer Jezus Christus, uit Wien al het geslacht genaamd wordt, in den Hemel en op de aarde, buigen wij onze knieën. Uw dienaar bidt voor de gemeente; zij bidt voor hem! Geef ons naar de rijkdom uwer heerlijkheid, dat wij te samen met kracht versterkt worden, door Uwen

Geest, naar den inwendigen mensch, opdat Christus door het geloof in onze harten wone en wij, in de liefde geworteld, ten volle begrijpen met al de heiligen welke de breedte en lengte, diepte en hoogte zij, en bekennen de liefde van Christus, welke de kennis te boven gaat, opdat wij vervuld worden tot al de volheid Gods. Zoo bloeije deze gemeente door kennis en geloof, door godzaligheid en hope; Christus' kruis zij de schat der rijken, de vreugde der gelukkigen, de troost der lijdenden, de hope der stervenden! Zoo zijn zij de kroone en blijdschap van alle hare dienaren en voorgangers! Zoo drukke Uwe goedkeuring het zegel op den arbeid van hem, die U dankt! U, die magtig zijt, meer dan overvloedig te doen, boven hetgene wij bidden of denken, U zij de heerlijkheid en de kracht door Christus Jezus in alle eeuwigheid. Amen.

(Bron; Gedachtenis opgedragen aan de Gemeente van Utrecht. Leerrede bij de aanvang der evangeliebediening te Utrecht van W. Storm door L. Merens. Uitg. C. Bieleveld 1845)

Willem keek zijn gehoor aan en wachtte, totdat het orgel het gezang XCVI inzette, waarna hij uit volle borst de tekst en de melodie met zijn gemeente meezong. Na de wegzending, uitgesproken door de dominee, voelde Mienette een trots gevoel in zich opwellen en was zij tevreden over de dienst en de preek, die Willem had uitgesproken. Het was nu aan de raad der ouderlingen om deze eerste openbare dienst van Willem te beoordelen en Willem hun complimenten of kritieken mee te delen.

Mienette stond op, pakte haar Bijbelboekje en deed het in haar handtasje, zij verliet vervolgens de bank, waarin zij had gezeten om haar man in de consistorieruimte te gaan feliciteren.
In de consistorieruimte, de vroegere kleine kapittelzaal, hadden alle confrères van Willem zich verzameld en feliciteerden hem met de bijzonder knappe dienst, die hij zojuist had voltooid. Mienette trad de ruimte binnen en voegde zich bij haar man, feliciteerde hem en werd vervolgens aan een aantal aanwezigen, die zij nog niet had ontmoet, voorgesteld. Even later trad de voorzitter van de ouderlingenraad binnen, die Willem eveneens feliciteerde namens de ouderlingenraad, die unaniem bleek te zijn in de beoordeling van Willems dienst. Hij wenste de dominee een rijke geestelijke toekomst toe in de gemeente van Utrecht.
" Dat is goed verlopen, mijn beste confrère," zei Willems collega Johan Hoogstraten, " werkelijk uw preek mag als opzienbarend worden beschouwd. Ik kan u wel vertellen dat ik in lange tijd niet zo'n goed uitgewerkte preek op het thema 'Christus lijden' heb gehoord."
" Dank u wel voor het compliment, confrère," zei Willem.
" À propos, dat is uw vrouw, nietwaar? U ook gefeliciteerd met de verrichtingen van dominee Storm."
Mienette bloosde een beetje nu zij door deze man zo luidruchtig in het middelpunt van de belangstelling werd geplaatst.
" Beste dominee en mevrouw Storm," zei dominee Hoogstraten, " hebt u misschien gelegenheid om vanmiddag bij ons de thee te willen gebruiken? Dan kunnen mijn vrouw en ik nader kennis met u maken op deze voor u zo geslaagde dag."
Willem keek Mienette even weifelend aan, waarop Mienette het initiatief nam en zei; " maar natuurlijk, dominee Hoogstraten. Wij willen graag van uw uitnodiging gebruik maken en zullen vanmiddag aanwezig zijn op uw theevisite."
" Dat is dan afgesproken. Ik verwacht u zo rond de klok van drie uur aan de Kromme Nieuwe Gracht."
Mienette voelde een warme gloed van tevredenheid door haar lichaam trekken. Zij wist dat zij nu betrokken werd bij het werk van Willem. Een werk, waaraan zij zo graag mede gestalte wilde geven.

Die middag stonden Willem en Mienette om klokslag drie uur voor het grote huis van dominee Hoogstraten aan de Kromme Nieuwe Gracht. Nadat Willem had aangebeld, werd na enige ogenblikken de zware groen geverfde deur geopend en liet een dienstmeisje het bezoek in de hal. Even later kwam dominee Hoogstraten zijn visite ophalen en bracht hen naar de salon, die achterin het huis gelegen was. Nadat zij verwelkomd waren door de echtgenote Johanna, namen zij plaats in deze ruime salonkamer, die uitkeek op een grote tuin, die nu een winterse aanblik gaf.

De salon was enigszins ouderwets ingericht met vier grote leren fauteuils, een ronde salontafel en een aantal bijzettafeltjes. De muren van de kamer waren behangen met een donker behang met een grof bloemmotief. Op de schoorsteenmantel stond een grote, in vergulden lijst gevatte, spiegel. Voor de spiegel stond een grote pendule, een aantal vaasjes en een briefopener in een standaard. Aan de muren hingen diverse schilderijen met allerlei voorstellingen en in verschillende formaten. De muren in deze kamer waren praktisch bedekt met schilderijen. Op een aantal taboeretten stonden potten met grote planten voor het raam aan de tuinkant. Aan een muur stond een glazen kabinet kast, met pronk servies, in een andere hoek stond een klein servieskastje voor het dagelijks gebruik.
“ Beste dominee Storm en mevrouw, mag ik u de thee offreren en wenst u er melk en suiker bij?” vroeg dominee Hoogstraten aan zijn gasten. Doch de handelingen, die hierna moesten volgen werden echter door zijn vrouw Johanna uitgevoerd.
“ Blijf jij, Johan, maar rustig zitten, dan zal ik de familie van thee voorzien. U begrijpt dat ik dat zorgvuldiger kan doen dan mijn Johan, nietwaar liefste?”
“ Ja ja, ik begrijp je wel,” zei de dominee,” mijn gezichtsvermogen is niet van dien aard dat ik zonder problemen de thee in de kopjes kan schenken, bovendien zou ik ook niet weten, wanneer het kopje gevuld zou zijn en vervolgens een enorme knoeiboel veroorzaken. Ik vind het prima dat jij het doet, Johanna. Dan kan ik me met het gesprek bezig houden.”
Mienette en Willem bedankten de vrouw des huizes voor het aangeboden kopje thee en het biscuitje.
“ Waarde collega,” zei Willems confrère,” je hebt een bliksems briljante preek gehouden vanochtend. Zelfs de ouderlingenraad was sprakeloos en vol bewondering. En dat wil wat zeggen. Vooral ouderling Thomassen heeft altijd wel wat op- en aanmerkingen op de preek te plaatsen, die vaak kant nog wal raken. Maar ook deze criticaster had dit maal geen commentaar.”
“ Dank u wel voor het compliment,” zei Willem.
“ Hebt u het onderwerp van uw preek, het lijden van Christus, al vaker in een dienst behandeld?”
“ Och ja. In Delft heb ik al eerder over dit thema een dienst gehouden, doch lang niet zo uitgebreid als dit maal.”
“ Dit is zeker waar, dominee Hoogstraten,” zei Mienette zich in het gesprek mengend, “ ik heb de preek in het net geschreven en ze beslaat bijna vijftig kantjes papier.”
“ Ik heb dan ook de preek opgesplitst in drie delen, waardoor ik dan ieder deel apart kon benadrukken en een evenwichtige balans bewerkstelligen in het geheel. Dit trucje heb ik geleerd van mijn oude leermeester dominee Molenkamp senior, die hier in Utrecht als emeritus hoogleraar aan de theologische school is verbonden.”
“ Ach zo. U bent een leerling van de algemeen zeer gewaardeerd dominee Molenkamp senior,” zei dominee Hoogstraten.
“ Ja, hij heeft mij eigenlijk de laatste jaren in Delft begeleid, voordat hij de functie van hoogleraar hier in Utrecht aanvaardde. Hij is ook degene geweest, die mij adviseerde alle preken in hun volledigheid uit te schrijven, zodat ik deze goed in mijn geheugen kon prenten voordat ik ze vanaf de kansel ging uitspreken.”
“ Is dat niet een zeer omslachtige werkmethode en helpt uw vrouw u daarbij? Bij het uitschrijven bedoel ik?”
“ Nee, nog niet,” zei Mienette, die zich aangesproken voelde,” nog niet, maar ik ben voornemens dat wel te gaan doen. Ik heb van jou, Willem, een aantal oude preken, die ik in het net wil overschrijven. Wij hebben het idee deze preken als bundel uit te geven ter lering en voorbeeld aan te bieden aan het kerkgenootschap of beschikbaar te stellen aan de bibliotheek van de kerk.”
“ O, dat is een interessant idee. Ik schrijf mijn preken slechts ten dele uit, het meest improviseer ik op de kansel zelf.”
“ Ja, dat is nogal wiedes,” zei zijn vrouw plagerig, “ je ziet toch nooit of er veel publiek voor jou is gekomen.”
“ Ach, Johanna, dat is nu niet aardig van jou. Ik meen toch echt dat er altijd toehoorders zijn in de kerk voor de diensten, die ik opdraag. Ik heb nog nooit het gevoel gehad, dat ik voor een lege kerk stond te

preken. Maar nu wat anders, dominee Storm. Bent u van plan huisbezoeken af te gaan leggen in de stad? Wij, en daar bedoel ik mijzelf en de collega's mee, hebben van de kerkenraad elk een deel van de stad toegewezen gekregen voor de bediening. Welk stadsdeel heeft u toegewezen gekregen?"
Willem streek met zijn rechterhand een vallende haarlok in zijn zwarte haardos weer terug, alvorens antwoord te geven.
" Ik heb het oude stadsgedeelte rondom de Mariaplaats toegewezen gekregen. Ik heb geen idee wat ik daar zal aantreffen en hoe de mensen daar gehuisvest zijn."
" De Mariaplaats en de straten er om heen, staan niet goed aangeschreven. Het is een sterk verarmde woonwijk met zeer behoeftige mensen, die vaak in schrijnende omstandigheden het hoofd boven water trachten te houden. Er is dan ook veel werkeloosheid, vandalisme en bandeloosheid in die wijk. Een aantal cafés is zelfs op last van de burgemeester gesloten. Er ontstonden geregeld vechtpartijen in die cafés. Maar het ergste zijn wel de onhygiënische omstandigheden, die vaak tot uitbraken van ziekten leiden. Zo heeft men mij verteld dat er op dit moment een aantal personen zijn getroffen door de zenuwzinkingkoorts* en dat er al reeds drie personen aan deze ziekte zijn overleden."
" De zenuwzinkingkoorts?" vroeg Mienette verschrikt opkijkend.
" Jazeker, maar als u uw voorzorgsmaatregelen treft, zal u weinig kunnen overkomen."
" Ach, dominee Hoogstraten," zei Willem, " wij zijn nu eenmaal Gods dienaren en dienen het welzijn van het volk te bevorderen. Dat wij dan enig risico lopen is begrijpelijk, doch God zal in zijn wijsheid beslissen wie getroffen wordt door onheil, zwakte of ziekte. Ik vind dat ik die mensen niet in de steek mag laten als zij behoefte hebben aan een religieuze daad of een troostend woord."
" Maar dominee Hoogstraten," zei Mienette, " beschikt de stad Utrecht over een liefdadigheidsvereniging, die de noden van de armen onder de bevolking kan lenigen? In Delft hebben wij zo'n vereniging nl. Dorcas, die zich inzet om de armste mensen te helpen en te voorzien van goederen ofschoon zij wel geacht worden een tegenprestatie voor die hulp te leveren. Ik ben nu al een aantal jaren secretaresse van deze Delftse vereniging en kan aldus mijn ervaring en kennis inzetten voor de Utrechtse vereniging."
" Dat zou erg nobel van u zijn, mevrouw Storm. Onze liefdadigheidsvereniging bestaat nog niet zo lang en wordt geleid door de weduwe van onze overleden collega dominee Molster."
" Ik zou graag contact op willen nemen met de voorzitster van uw vereniging. Beschikt u misschien over het adres van mevrouw Molster?"
" Natuurlijk, mevrouw Storm. Even kijken in mijn spullen."
Dominee Hoogstraten stond op, liep voorzichtig naar zijn secretaire, die in een hoek van de kamer stond, rommelde wat tussen boeken en papieren, zette zijn bril op en ging bij het tuinraam, tussen de grote clivia-planten, staan om het adres te lezen."
" Het adres van weduwe Molster is Nieuwe Gracht 35. Ik zal het even voor u opschrijven."
Even later overhandigde de dominee Mienette een papiertje, waarop in grote koeienletters het adres van de weduwe stond genoteerd.

Die middag verliep vervolgens onder een gezellig gebabbel over ditjes en datjes en een geregeld theedrinken tot ver in de namiddag. Rond vijf uur meende Willem dat de visite aan het echtpaar Hoogstraten beëindigd diende te worden. Hij stond op, bedankte zijn collega en zijn vrouw voor de geboden gastvrijheid, nam afscheid van het echtpaar, om vervolgens met Mienette het pand te verlaten om huiswaarts te gaan naar hun woning aan de Heerenstraat.

Dominee Storm werkte nu al een maand op zijn nieuwe standplaats in Utrecht en verrichtte zijn werkzaamheden naar volle tevredenheid van zijn superieuren. Op deze woensdag begin maart bereidde hij zich voor op zijn taak als dominee en was vroeg opgestaan om op tijd voor het overleg met zijn confrères in de Domkerk te zijn.

* zenuwzinkingkoorts = tyfus

" Mienette," zei Willem, terwijl hij de manchetknopen van zijn overhemd vastzette, " ik zal vandaag wat later thuiskomen dan gewoonlijk. Hoe laat weet ik niet precies, waarschijnlijk na zes uur vanmiddag. Ik ga vanmiddag, na het overleg in de Domkerk, huisbezoeken afleggen aan de Mariaplaats. Als ik elke week een straat gezinnen kan bezoeken, dan kan ik iedere maand een deel van mijn bediening afhandelen. Volgende week wil ik klaar zijn bij alle gezinnen, die aan de Mariaplaats wonen. Dan kan ik daarna de Boterstraat doen.
" Ik vind het prima, Willem. Dan zal ik wat later, rond zeven uur, het avondeten laten opdienen. Is dat goed?"
" Ja, dat lijkt mij een goed idee. Overigens zal ik vanmiddag niet thuis eten. Ik ben uitgenodigd bij mijn vriend en collega Lucas Merens, om bij hem thuis de lunch te gebruiken."
" Goed Willem. Ik zal er rekening mee houden."
Vervolgens verliet Mienette de slaapkamer om polshoogte te nemen in de eetkamer, in hoeverre het personeel al was gevorderd met het voorbereiden van het ontbijt.

Willem keek nog eens in de spiegel, controleerde zijn knevel, haalde vervolgens een kam door zijn zwarte sluike haren en krulde de punten van zijn dunne snor een weinig om en legde de spiegel weer op de toilettafel.
Daarna trok hij zijn korte grijze jack aan en volgde Mienette naar beneden om zich bij haar aan de eettafel te voegen.

Na het ontbijt maakte Willem aanstalten de woning aan de Heerenstraat te verlaten om naar de consistorie van de Domkerk te wandelen. Het was die ochtend bitter koud. Willem deed zijn lange Engelse duffelse jas aan, sloeg de kraag hoog op en knoopte een sjaal om zijn hals. Hij zette zijn hoed stevig op het hoofd, nam nog even afscheid van Mienette, en verliet de woning door de deur stevig achter zich dicht te trekken. Vervolgens wandelde de dominee naar de Domkerk om daar zijn verplichtingen met zijn confrères te verrichten.

Die middag, na de lunch bij de familie Merens, liep Willem via de Hamburgerstraat naar de Haverstraat om via de Springweg op de Mariaplaats te komen. Met zijn handen diep in de zakken, waar in een van die zakken zijn domineesboekje bevond, overdacht Willem datgene, wat hij die middag aan huisbezoeken wilde doen.
" Ik wil vandaag de even nummers 20 t/m 30 aan de Mariaplaats bezoeken dan kan ik donderdag en vrijdag de oneven nummers van de plaats doen. Eens kijken of dat lukt," overdacht Willem zijn werkzaamheden voor die middag. Hij sloeg op de Springweg linksaf de Mariaplaats op en arriveerde op het kleine pleintje met de oude woninkjes. De meeste huisjes bezaten allen een begane grondverdieping met daarboven een slaapzolder. Een enkel huisje had een bovenetage, waar dan meestal nog een ander gezin woonde. De eerste drie huisbezoeken, de nummers 22, 24 en 26 verliepen voorbeeldig. De bewoners ontvingen hem vriendelijk en voerde aangename gesprekken met hem. Ondanks de slechte huisvesting waren het voorbeeldige mensen, die hun gezinnen zo goed mogelijk bestierden. Over deze gezinnen hoefde Willem weinig op- en aanmerkingen te noteren in zijn domineesboekje. Slechts één gezin van deze drie had enige hulp nodig van de Kamer van Charitate, hetgeen de bewoners konden bewijzen door een bedeelbriefje te overleggen. Het vierde bezoek dat de dominee aflegde was beduidend anders. De vader, een notoire dronkenlap, was te lui om uit zijn bed te komen en liet het gesprek volledig aan zijn vrouw over. Het huis zag er verwaarloosd en vuil uit, terwijl er een drietal kinderen op het vieze tapijt rondscharrelden. Omstreeks half zes rondde Willem zijn bezoek bij dit gezin af en maakte hij zijn notities in zijn domineesboekje.

Het volgende en laatste adres was nr. 30. In dit wat grotere huis woonde het te bezoeken gezin op de eerste etage. Willem klopte stevig op de deur en wachtte een aantal minuten of er iemand beneden zou komen. Er verscheen niemand en er was geen enkele reactie te bemerken op Willems geklop. Toen duwde hij de deur, die niet afgesloten bleek te zijn, open en liep hij de kleine hal binnen. Vervolgens beklom hij de steile trap en hield zich vast aan een dik touw, dat als trapleuning diende. De muren langs de trap waren bedekt met afbladderend behang, terwijl de treden van de trap al jaren niet meer waren geschilderd en er kaal uitzagen. Een indringende geur van ammoniak, van opgedroogde

urine en een weeïge bloemkoollucht kwamen hem tegemoet. Achter een deur, die zich boven aan de trap bevond, waren kinderstemmen hoorbaar. Een vrouw wees, blijkbaar een van haar kinderen, met een schelle stemverheffing terecht. Eenmaal boven aangekomen, klopte Willem stevig op de huiskamerdeur om het geluid erachter te overstemmen.
“ Binne!” riep de vrouwenstem.
Willem betrad de woonkamer en werd daar door een geschrokken vrouw ontvangen.
“ Och, dominee! Ik wis nie’dattu ‘t was, maor kom u toch binne en neem plaats.”
Willem bekeek de rommelige woonkamer, waar een drietal kinderen, in de leeftijd van vijf tot acht jaar, rondliepen. De woonkamer was uiterst sober ingericht, er stonden vier houten stoelen rondom een eettafel, die midden in het vertrek stond. Boven de tafel brandde een petroleumlamp, die voor de enige verlichting in de kamer zorgde. Een tweetal versleten fauteuils stonden voor het raam. Een eenvoudige ijzeren haard stond onder een kleine schoorsteenmantel. Op de schoorsteenmantel hing een portret van een manspersoon, die ongeveer veertig jaar oud zou kunnen zijn.
“ Dag mevrouw Bok. Ik kom u met een bezoekje vereren. Ik kom toch niet ongelegen, hoop ik?”

Mariaplaats Utrecht

“ Nee, natuurluk nie’, dominee. U ben toch de nuwe dominee fan de Domkerrek? ‘k hei u laas hore preke.”
“ Ja, dat ben ik.”
“ Kijk u maor nie’naor de zoaichie, wij gaon ne’ete, dus ‘k dek effe de tafel, as’u ’t nie’erreg vin. Wil’u messchie’mee-ete?”
“ O nee, mevrouw Bok. Ik eet straks thuis in de Heerenstraat.”
“ O, u woon in d’Heerenstraat.”
Mevrouw Bok begon de tafel te dekken. Over de vierkante tafel zwierde ze een vuil tafellaken met een aantal vetvlekken en een brandgat, dat ze handig bedekte met een pannenonderzetter.
“ Annetje en Paulientje komme jullie effe hellepe,” vroeg de vrouw vriendelijk aan de twee kinderen, die in een hoek van de kamer een spel speelden.
Vlug liepen de twee kinderen naar achter, waar zich de keuken bevond, ze droegen de borden aan en lieten de afdrukken van hun vuile vingertjes achter op het wit van de bordrand.

“ Haol jij effe d’vorreke, Paulientje,” zei de moeder tegen haar op een na oudste dochtertje. Een kind van zeven jaar met een aangebakken groene neus en waterige oogjes. Ze lachte vriendelijk naar die vreemde meneer in die zwarte jas, die haar nakeek. Ze holde op haar kapotte kousjes naar achteren om het bestek te pakken. Even later was ze alweer terug.
“ Hierzo benne de vorreke, moejer,” zei het meisje.
“ Goe’zo, knappe meid. Nou mot’je d’r nog één hale, wan’we sijn met se’viere.”
Paulientje legde de vorken, die ze bij de tanden in haar zweetknuistjes vasthield, op tafel en rende weer naar achter. Terwijl Paulientje de kamer verliet, kwam Annetje, de oudste, met haar brutale gitoogjes binnen en zette een kopje mosterd op tafel.
“ Nu mot’je nog effe ‘t asijn pakke, Annetje. Gauw’wat…..Wat ‘n bijde-hante kinderen sijn ‘t, vin’tu nie, dominee? O, ‘k hei d’r so’n pleisier fan,” zei mevrouw Bok.
Ze veegde de glazen nog eens droog met haar voorschoot. Plofte haar adem in een glas dat vettig bleef en poetste het nog eens.
“ Moejer….,” klonk het van achter, “ d’r is geen vorrek meer.”
“ O, domme meit.”
“ Nou, d’r leit ‘r gee’meer.”
“ Welles,” zei het kind, dat tegen Willems knie aanhing.
Het meisje, Kaatje van vijf jaar, keek de vreemde meneer in het zwarte pak aandachtig aan. Willem streek met zijn hand over de zachte blonde haren. Het hoofdje voelde vochtig en kleverig aan van de aanwezige luizen.
Vlug veegde Willem zijn hand af aan zijn broek.
“ Laot mij maor,” zei het meisje, “ ‘k wee’t wel!”
“ Dominee, will’u somps ‘n flessie bier hebbe?”
“ Nee, dank u wel.”
Met haar kleine, flauwe oogjes in het grutjesgezicht, keek mevrouw Bok in de stomende petroleumlamp.
“ Hé, die hei ‘k nou so goe’schoongemaakt.”
Ze probeerde het hete glas beet te pakken, doch brandde zich en trok een verschrikt gezicht.
“ Watt’is so’n glas heet hè, dominee.”
Ze pakte een verfrommeld, kapot smoezelig doekje uit haar voorschootzak, een zakdoek uit een grijs en ver verleden, draaide het voorzichtig om het glas, tilde vervolgens het glas uit de houder van de petroleumlamp en scharrelde met een haarspeld aan de katoenen pit van de lamp.
“ Jeetje,” riep ze plotseling.
De haarspeld was gloeiend heet geworden en viel uit haar hand op het tafelkleed. Wijs geworden stopte ze, zoetjes lachend naar Willem, twee vingers in haar mond en pakte met de natte vingers de haarspeld. Ze rommelde en morrelde opnieuw in de vonkjes opspattende lamp.
“ Jeetje mina! Watt’is tat heet.”
Vlug zette ze het glas op tafel, wreef met een zenuwachtig gefriemel over haar gebrande vingertoppen en stak ze nogmaals in haar mond.
“ Moejer, ‘t tafelkleed brandt,” zei Paulientje, die de actie van haar moeder met volle aandacht had bekeken. Met een paar vlugge bewegingen met het zakdoekje werden de vonken op het tafelkleed gedoofd.
“ Hei je de vorrek?”
“ Ja, moe,” zei Kaatje, die triomfantelijk de kamer binnenkwam. “ ‘k hei h’m gevonde onder de kas.”
Toen het glas weer in de lamp stond en mevrouw Bok de zakdoek weer in haar voorschootzak had gestoken zei ze; “ Paulientje, haol jij nog effe de messe!”
Vervolgens kwam, brutaal kijkend, Annetje met het flesje azijn weer binnen.
“ Wil je nog effe bier hale bij buuf Gorisse, Annetje?”
Annetje keek naar de schaal met peren, die op tafel stonden en vroeg; “ Piels of Lager?”
“ Lager,” zei mevrouw Bok, “ twee flessies.”

Annetje draaide zich om en stommelde de trap af.
“ Watt’n handig kint, hè dominee. Je ken d’r alles laote doen. Hei je dao’de messe? Knappe meit. Je mot se so nie’drage. Mot je je snije! Kom eens hier, dan veeg ik je neus. Foei watt’n viese meid!”
Het vuile propperige zakdoekje kwam weer uit de voorschootzak en werd om het groene neusje geplet. Het kind keep de oogjes dicht en rukte het hoofdje weg.
“ Kom nou, Paulien. Je ka’toch nie mett’n snotneus lope.”
“ Au, au,” riep het kind.
“ Goe’so, knappe meit.”
Mevrouw Bok keek nog eens in de lamp en wreef vervolgens de messen schoon aan haar voorschoot en zond het kind naar achteren voor een schoon servet voor de dominee. Toen daarna Annetje binnenkwam en de twee flesjes bier op tafel zette, stuurde mevrouw Bok haar naar achteren om twee broodjes voor de dominee te halen.
“ O, nee hoor,” zei Willem verschrikt, “ dat is echt niet nodig, mevrouw Bok. Ik kom alleen hier om met u te praten.”
“ U wil’enkelt praote?”
“ Ja, mevrouw. Ik zie dat u drie kinderen hier in huis hebt, maar op mijn lijstje staat dat u er vier hebt. Hoe zit dat?”
“ O, ons Treesje is siek en leit in de kamer hiernaas.”
“ Is ze ernstig ziek?” vroeg Willem.
“ Ah, da’we’t ‘k nie. Ze hoes erreg veul. De doktur heit ’n drankje gegeve en zee datt’t wel va’zelf over sou gaan. Maar ‘t drankje is al ’n week geleje opgegaon, maar Trees hoes nog stees.”
“ Mag ik eens naar haar kijken?” vroeg Willem.
“ Sekers, dominee.”
De vrouw ging hem voor naar het naast de woonkamer liggende tussenkamertje, dat met een voorhang afgesloten werd van de woonkamer. In het duister, tussen de groezelige lakens, zag Willem een spierwit gezichtje. Een bleek, mager weggetrokken kindergezichtje, waarvan de haren als een blonde waaier rondom het hoofdje op het kussen waren uitgespreid.
“ Zij lijkt mij,” zei Willem op fluisterende toon, “ erg ziek. Zou het niet verstandig zijn de dokter nog eens te roepen?”
“ De doktur nog’n keer? Dat kos me te’veul. Vijfentwintig cent vraag’tie voor een besoek. ‘k Wil nie bij die man in de schult staon!”
“ Hoezo, niet in de schuld staan?”
“ Nu, doktur Helms is ’n goeie doktur, maar hij heit bij ons in de buurt geen beste naom. Hij wil soms, vergeef mij da’k ’t zeg, daa’k de schuld in natura betaal.”
“ Wat zegt u nu, mevrouw Bok?” vroeg Willem stomverbaasd.
“ Ja, dominee. Maar vertel’u’t asublief niet door. Want dan kom de doktur nie meer in ons buurt om ons te hellepe.”
Willem keek de vrouw een moment peinzend aan. Keerde zich om en liep de woonkamer weer binnen en ging op de enige redelijke fauteuil, die deze kamer bezat, zitten. Mevrouw Bok ging verder met het tafel dekken en droeg Annetje op de aardappels uit de keuken te halen. Vastgeklemd tussen twee vuile theedoeken zette mevrouw Bok een schotel met draadjesvlees op de pannenonderzetter. Peinzend glimlachend, met het onsterfelijke lachje op het grutjesgezicht, lette ze erop, dat de jus niet over de rand van de schotel plaste en zette de schotel op tafel. Toen bleef ze staan met in elke hand een vuile doek en de vuisten op de heupen gedrukt.
“Annetje, waor blijv’ie nou?”
“ Ja moejer. Ik gie’ze af.”
Met de vuile doeken in de handen bleef mevrouw Bol wachten, vriendelijk pratend met de dominee over het weer. Toen kwam Annetje met de schaal aardappelen, zonder deksel, binnen, terwijl Paulientje, in haar kielzog, een groot bord bloemkool droeg.
“ Motte de pannekoeke ook medeen komme?” vroeg Annetje.

“ Nee, nog nie, die sulle we strakkies ete. Dominee, wil’u ech’ nie een happie mee-eten. D’r is genog!”
“ Nee, mevrouw Bok. Ik zal u alleen laten met de kinderen, zodat u ongestoord kunt eten.”
Willem zag het gezin aan tafel gaan. Hij was vies van alles. Vies van de borden, de glazen en het eten. De zoete bloemkoollucht plakte als het ware aan alles wat zich in de woonkamer bevond. Willem pakte zijn domineesboekje en maakte op de bladzijde ‘bezochte gezinnen’ een aantekening. Onderwijl verdeelde mevrouw Bok het eten op de borden, waarna het gezin, nadat een kort gebed was uitgesproken, aan de maaltijd begon. Willem keek nog even naar het portret van de man met de hoge puntboorden, de mooie das en ’t geplakte haar, die vriendelijk tevreden vanaf de schoorsteen naar het gezin keek. Het scheen Willem, dat hij glimlachte. Willem legde een munt van vijfentwintig cent op de zitting van de andere fauteuil, nam afscheid van het gezin, liep de trap af en de deur uit om naar zijn woning aan de Heerenstraat 45 te lopen.

De daarna volgende dagen verliepen volgens eenzelfde patroon. Mienette was bezig het huis in te richten en het huishouden op te zetten, terwijl Willem zijn verplichtingen als dominee, verbonden aan de Domkerk, vervulde. Op zekere dag, op 24 maart, had Mienette een vertrouwelijk gesprek met Truitje, die haar het een en ander vertelde over haar leven en haar verleden. De twee dames waren in de grote keuken en gebruikte daar de koffie. Het tweede dienstmeisje, Anna, gaf de slaapkamer op de 1e verdieping een grote afstofbeurt.
“ Truitje, vertel me nu eens waarom je nooit hertrouwd bent? Jouw leven lijkt mij zo verschrikkelijk ingewikkeld met je twee kinderen thuis en je werk hier als onze oudste dienstmeid.”
“ Ach mevrouw, waarom zal ik u mijn levensgeschiedenis vertellen. Zo fraai is dat niet.”
“ Maar Truitje, ik wil je beter leren kennen en eventueel je ondersteunen als je moeilijke tijden doormaakt.”
“ Nu, goed dan, mevrouw. Omdat u zo aandringt.”
Truitje droogde haar handen aan haar schort, hing een theedoek op het rekje en ging tegenover haar mevrouw aan de keukentafel zitten.
“ Als jong meisje was ik, op mijn woord van eer mevrouw, fatsoenlijk opgevoed. Als kind van twaalf jaar keken de mannen al naar me. Ik herinner me Antwerpen, daar had ik gezongen. U moet weten dat mijn vader en moeder in de artiestenwereld werkten en zo nu en dan mocht ik dan mee optreden. Dus in Antwerpen had ik gezongen en ik oogstte veel applaus. Dus, waarschuwde ze me; ‘Laat je door geen man aanraken of aankijken.’
Wilt u wel geloven, mevrouw, dat ik tot mijn vijftiende wegliep van mijn stoel op het toneel als er een man aankwam? In de kroeg Victoria, in Amsterdam, kreeg ik kennis aan mijn man. Isaac heette ie. Hij was een jood, een mager gezicht en een zwart sikkie. De eerste nacht heeft ie niks bij me gedaan. ’t Is niet te geloven. Ik zal sterven als ik lieg. ‘Is dat nou een man om mee te trouwen?’ vroeg ik me af. Je trouwt wel niet om de hele dag in bed te liggen, maar zo’n ijskouwe, ’n blok steen, dat is toch ook niet plezierig voor een jonge vrouw. En zo vies als hij was als ie in bed wilde komen. Een heel bad nam ie nooit, z’n voeten gaf ie alleen in de winter ’n wasbeurt. Maar die eerste nacht, na ons huwelijk, toen ik in bed lag te wachten en niks durfde te zeggen, toen ging ie slapen, omdat de wijn ‘m naar de kop was gestegen. Ik was de volgende dag zo nijdig op hem dat ik de trouwakte verscheurde om het uit te maken. Mijn moeder was daar bij en Isaac ook. En gelachen dat ze hebben!
Wat was ik toen nog onnozel. Om kort te gaan. Ik kreeg eerst Kaatje. De weeën begonnen toen ’s morgens, maar hij ging naar de fabriek. Thuis blijven deed ie niet. Wat die man bezielde weet ik nog steeds niet en toen hij ’s avonds thuis kwam, was de dokter zo wat net klaar. En lui dat ie was. Als ik dan weer eens ging zingen zei ie; -en daar had ik zo de pest aan-; ‘Als je eenmaal uit het vak ben, kom je er niet snel meer in terug’. Ik heb toen toch gezongen met Toosje op komst, ik kon mijn korset niet aanhouden, zulke hartkloppingen kreeg ik.”
“ Wilt u misschien dat ik ophou, mevrouw?”
“ Nee, Truitje, ik wil je geschiedenis helemaal horen.”
“ Van Toosje beviel ik weer alleen, zonder dat iemand er bij was. Ik dacht dat ik het bestierf.

Als mijn man, Isaac, aan mijn lijf kwam, was ik vies van hem. Als ie zich 's avonds uitkleedde en in z'n lange nachthemd stond met z'n vuile voeten onder zijn nachthemd en zijn lelijke kop met dat sikkie er boven, dan ha'k wel zo weg willen lopen. En als ie dan wat doen wou…. dan was het een marteling. Dan hield ik mijn ogen dicht om 'm niet te zien als ie klaarkwam. O, gottegot. Wat is het verschrikkelijk voor een vrouw om in bed te liggen met een man waarvan ze niet houdt!"
Hier stokte het verhaal van Truitje even en nam ze een slok koffie.
" Ja mevrouw. Wat doe je dan als je jong en gezond bent en regelmatig in theaters optreedt. Dan laat je je ogen rondgaan en dan zie je toch heel wat leuke mannen. Toen ben ik verschillende keren met andere mannen meegegaan. Met een Barend, die was zo lief en begrijpend. Ik kreeg zelfs cadeautjes van hem. Maar Isaac kwam erachter. Jeezis, wat hattíe een gezicht toen ik thuis kwam. Ik schrok ervan. De schrik sloeg me in de benen. Wit van kwaadheid was ie; 'M'n vrouw is een hoer geworden!' schreeuwde ie. 'Een hoer!' En toen vloog ie me aan, naar mijn keel, maar hij bedacht zich; 'ik zal m'n handen niet aan jou vuil maken. Ik verdom het om voor jou de kast in te gaan.'

Zo was ie nou. Van schrik kreeg ik een miskraam. Daar ben ik zes weken mooi mee geweest. Ik dacht dat ik doodbloeide. Maar toen wou hij van me af. Dat merkte ik niet alleen, maar hij zei het ook. Toen ben ik een keer van hem weggelopen. Dat was een harde tijd voor mij, mevrouw. Ik heb toen geprobeerd er een eind aan te maken. Op een avond liep ik een kerk in. Gek hè? Hoe kwam ik ertoe? Ik probeerde te bidden, en nog eens te bidden. Op een andere avond dronk ik zoveel cognac, dat ik twee dagen ziek was. Toen kreeg ik kennis aan een zoon van een bankier. Die jongen was dol op me en zond me prachtige cadeaus. En Isaac wist dat. Dat vond ie nou weer heel goed. Soms kreeg ik een bankie van honderd gulden, als ik weer eens geklaagd had, dat ik het zo arm had. En dan moest je Isaac eens zien. Dat vond ie allemaal prachtig. Die jongen, die kennis van me, moest van z'n vader naar het zuiden van Frankrijk, omdat ie zo teringachtig was en bloed opgaf. Toen ie wegging zei ie tegen me; 'Dag Trui, mag ik je een zoen geven?' Die heb ik hem natuurlijk niet geweigerd. Het was een lieve lelijke jongen. Zo bleek en mager. Eén keer heeft ie me geschreven, dat ie niks vooruit ging. Daarna heb ik niets meer van hem gehoord. De arme stakker. Eens had hij geld naar me gestuurd en Isaac had natuurlijk die brief gevonden en opengemaakt. 'Dat is voor m'n toekomst. Voor Amerika', had ie toen gezegd. Daar moest ie geld voor hebben. Ik blij en ik heb voor hem gewerkt, tot ik erbij neerviel, om 'm passagegeld en kleren te geven. M'n laatste cent heb ik in hem gestoken. U had 'm eens moeten zien weggaan. Als een heer met een nieuwe jas met bontkraag, met zes nieuwe broeken, twaalf sokken en ook nog veertig gulden zakgeld. Ik heb hem met de kinderen weggebracht tot aan de boot. Gek toch, hè. Toen die boot afvoer stond hij te huilen en ik ook. Hoe zou dat toch komen bij twee mensen, die elkaar niet mogen?

Samengeleefd met een man heb ik nooit meer. De eerste paar weken had ik het slecht, toen ben ik naar hier, naar Utrecht, verhuisd met m'n kinderen."
" Wat een verhaal, Truitje. Dat geeft toch wel te denken," zei Mienette, nadat haar dienstmeid haar relaas had beëindigd.
" Ik wil met de dominee overleggen of wij jouw leven kunnen verlichten of financieel kunnen bijspringen."
" Ach mevrouw. Ik wil mijn geld op een normale manier verdienen. Ik behoef geen liefdadigheid. U en de dominee zijn goede mensen…….!"
Truitje stokte midden in haar zin. Mienette en haar dienstmeid hadden een zware klap gehoord, die uit de gang leek te komen.
" Wat zou dat kunnen zijn, mevrouw?"
De dames keken elkaar aan, stonden onmiddellijk op en spoedden zich naar de gang. Daar troffen ze Willem aan, half liggend op de grond en tegen de muur zittend.
" Willem. Willem," riep Mienette hevig ontsteld, " wat is er gebeurd?"
" Help me, Mienette. Ik kan niet meer, mijn buik doet zo verschrikkelijk zeer."
Mienette en Truitje ondersteunden de uiterst moeizaam lopende dominee en hielpen hem de trap op naar de slaapkamer.

“ O, goede God,” stamelde Willem, “ wat overkomt mij nu weer?”
Rillend van de koorts en zich nauwelijks staande houdend, wilde Willem zich op het bed laten vallen.
“ Anna, vlug. Sla het bed open. De dominee is onwel geworden.”
Zodra Willem op het bed lag, verloor hij, badend in het zweet, het bewustzijn.
“ Mevrouw, we moeten koude kompressen op zijn hoofd leggen, “ zei Truitje zeer beslist blijkbaar had zij al vaker dergelijke situaties meegemaakt.
“ Ik zal een paar doeken nat maken met koud water om deze als kompres te gebruiken.”
Terwijl Truitje zich naar beneden haastte, keek Mienette radeloos naar haar man, die daar uitgestrekt in zijn domineeskostuum op bed lag. Zijn gezicht was asgrauw en hij reageerde niet op de aanrakingen, die Mienette op zijn gezicht uitoefende.
“ O, lieve God. Mijn Liefste. Wat overkomt jou nu weer,” jammerde Mienette, doch zij realiseerde zich dat er nu snel gehandeld moest worden.
“ Anna,” beval Mienette haar 2e dienstmeid, “ ren als de wiedeweerga naar de Hamburgerstraat en verzoek dokter Van Deen onmiddellijk te komen.”
Anna gaf direct gehoor aan deze opdracht. Ze rende de trap af, schoot haar jas aan over haar dienstmeidenschort en rende de straat op richting Hamburgerstraat.
Inmiddels was Truitje weer in de slaapkamer gearriveerd met de koude kompressen, die onmiddellijk op Willems voorhoofd werden gelegd. Mienette depte met de doeken het zweet van Willems gezicht en na enige minuten kwam Willem weer bij kennis en klaagde over een verschrikkelijke hoofd- en buikpijn.
“ Ik heb de dokter laten roepen, Willem. Ik hoop dat hij thuis is en direct kan komen.”
“ Wie heb je laten roepen?” vroeg Willem half versuft.
“ Dokter Van Deen. Hij zal zo wel komen.”
Enige minuten later kwam Anna terug met de dokter.
“ Zo, zo, mevrouw Storm. Ik zie dat de dominee er niet fris uitziet. Ik wil hem even onderzoeken, maar dan moet hij wel even ontdaan worden van zijn bovenkleding. Zou u dat willen doen? En wat hebt u op zijn hoofd gelegd?”
“ Een koude kompres. Is dat goed geweest?”
“ Jazeker, dat is prima.”
“ O, dokter. Wat kan het zijn?” vroeg Mienette onrustig met haar handen wringend, “ de dominee is in de gang onwel geworden. We hebben hem naar boven gebracht en op bed gelegd.”
“ Is de dominee buiten bewustzijn geweest?”
“ Jazeker, dokter. Een paar minuten.”
“ Mmmm, dat is niet best,” mompelde dokter Van Deen.
Inmiddels had Mienette samen met Anna, Willems jack en overhemd losgeknoopt, zodat de dokter hem kon onderzoeken.
“ Tja, dominee. U zult toch even rechtop moeten gaan zitten zodat ik u kan onderzoeken.”
Met veel moeite ging Willem rechtop zitten en kreunde het uit van de buikpijn.
“ Heeft u al lang last van uw buik?”
“ Ja, al ruim een week. Ik heb al die tijd nauwelijks ontlasting gehad maar gisteravond is het als een vloed losgekomen. Vanochtend had ik nog steeds diarree.”
“ En u bent gewoon aan het werk gegaan?”
“ Jazeker, ik voelde me wel erg slap, maar ik had een aantal afspraken, die ik wilde nakomen.”
De dokter onderzocht Willems borst, buik, rug en controleerde zijn polsslag.
“ U bent erg koortsig, nietwaar. Uw polsslag is veel te hoog. En ik zie ook dat u een ernstige uitslag op uw buik hebt. Heeft u luizen?”
“ Ja, ik heb,” zei Mienette, antwoordend voor Willem, die zich uitgeput weer in zijn kussens liet zakken,
“ sinds de dominee huisbezoeken aan de Mariaplaats heeft afgelegd, luizen gevonden op zijn hoofdkussen.”

“ Maar dat is niet zo best, dominee,” zei de dokter, “ de uitslag op de buik en de hoge koorts wijzen erop dat u ernstig ziek bent. Ik vermoed dat u zenuwzinkingkoorts hebt.”
“ Zenuwzinkingskoorts?” zei Mienette vertwijfeld uitroepend, terwijl zij de handen voor haar gezicht sloeg.
“ Tja,” zei de dokter, ” u bent waarschijnlijk in een onhygiënische omgeving geweest, waar u die luizen hebt opgedaan. Deze luizen veroorzaken de uitslag op uw buik, waardoor u besmet raakt met de ziekte. Ik zal u medicamenten voorschrijven doch bedrust is het allerbelangrijkst. U moet ook veel drinken, omdat u veel vocht verliest door de hoge koorts.”

> *Tyfus of vlektyfus is een acute besmettelijke ziekte die veroorzaakt wordt door micro-organismen. De besmetting gebeurt via luizenbeten, waardoor bacteriën in het bloed van de gebetene wordt gebracht. Als de luis van gastheer verandert, komen de micro-organismen met de uitwerpselen van de luis in de nieuwe bijtwonden bij de gastheer. De verschijnselen van deze ziekte zijn zeer hoge koorts, algemene huiduitslag, hoofdpijn, progressieve vermindering van het bewustzijn en het optreden van stuipen, die tot coma en tenslotte tot de dood kunnen leiden.*

Mienette hoorde de raadgevingen van de dokter aan en probeerde alles wat hij vertelde in zich op te nemen.
“ En denk u er wel aan, mevrouw Storm, dat de dominee zeer ernstig ziek is. En u dominee,” zei de dokter zicht tot de zieke wendend,” u mag beslist niet uit bed komen als u koorts hebt. U zult een aantal dagen het bed moeten houden, zolang de koorts en de diarree aanhouden. Morgen zal ik nog eens langs komen.”
Nadat de dokter een recept had uitgeschreven, verliet hij, na nog een kort gesprek met Mienette in de hal te hebben gehad, de woning.
“ Zenuwzinkingkoorts!!” denderde het door Mienettes hoofd, terwijl zij de trap weer opliep naar de slaapkamer om de ziekenverzorging van haar dienstmeiden over te nemen.
“ Kom Willem, laat mij je uitkleden, zodat je je nachthemd aan kunt doen. Dat zit heel wat gemakkelijker dan je domineeskostuum.”
“ O, Mienette. Het doet zo’n zeer. Mijn buik klapt bijna uit elkaar en het gonst en sist in mijn hoofd.”
Voorzichtig werd Willem ontdaan van zijn bovenkleding, waarna hij door Mienette en Anna in zijn nachthemd werd geholpen.
“ O, het spijt mij zo, Mienette, dat ik nu zo hulpeloos ben.”
“ Ga nu maar liggen, Willem, de dokter heeft gezegd dat je veel moet rusten en drinken. Ik zal wat warme melk voor je klaar laten maken.”
Willem sloot z’n ogen voor een moment rust. De koortsvlagen vlogen door zijn lijf, terwijl hij klappertandend diep onder de dekens lag. Hij voelde zich allerbelabberdst. Nog nooit was hij zo ziek geweest.
“ Mienette, ik heb het zo koud. Zo verschrikkelijk koud.”
“ Ik geef je nog een deken, Willem.”
“ Wil je bij mij blijven?”
Mienette pakte Willems hand, kuste deze en verzekerde hem; “ Op dit moment wel, Willem. Maar de dokter heeft mij gezegd dat ik beslist niet naast je in bed mag gaan liggen. De ziekte zou op mij over kunnen gaan.”
Willem keek Mienette niet begrijpend aan en liet zich weer terugvallen in de kussens en verloor korte tijd het bewustzijn.

De daarop volgende dagen vertoonden hetzelfde patroon. De dokter kwam regelmatig langs zonder dat er enige verbetering in Willems toestand te bemerken viel. Nee, het ging echter steeds slechter met hem. Mienette zat onafgebroken aan zijn bed terzijde gestaan door Truitje, die ook ’s nachts dienst deed, om een voortdurende wake mogelijk te maken.

“ Ik heb mijn moeder gevraagd,” zei Truitje op een avond,” nog een nacht op mijn kinderen te willen passen, zodat ik u kan helpen, mevrouw. Maar mijn moeder is eigenlijk te oud om dat nog te kunnen doen.”
“ Dat is goed, Truitje. Je kinderen kunnen nu eenmaal niet voortdurend zonder hun moeder.”
“ Willem,” zei Mienette tegen hem nu hij weer een beetje aanspreekbaar was, “ Willem ik heb je moeder en je broer verwittigd dat je ernstig ziek bent. Ik heb gevraagd of ze langs willen komen. Is dat goed?”
Het magere en uitgeteerde witte gezicht knikte ter goedkeuring. Willems weerstand takelde met het uur af. Hij sprak nauwelijks meer en lag vaak te schokken van de koortsaanvallen en stamelde hij in zijn ijldromen.
“ Truitje,” zei Mienette, “ de dominee wil en kan niet meer eten. Hij kan alleen nog licht verteerbaar voedsel in vloeibare vorm gebruiken.”
“ Ik begrijp het, mevrouw. Wil ik vannacht de wake van u overnemen, zodat u een paar uur rustig kunt slapen?"
“ Ik vind het heel lief van je Truitje. Je kunt hier wel een matras op de grond leggen, zodat ik je direct in mijn buurt heb. Maar ik denk toch dat ik komende nacht naast mijn man wil zitten.”
Die avond kwam dokter Van Deen nog een keer extra langs en sprak met Mienette in de salon.
“ Mevrouw Storm. Ik moet u helaas meedelen dat de situatie van uw man zeer ernstig is. Er zijn hoegenaamd geen verbeteringen opgetreden. De medicatie heeft geen invloed en alleen de koorts is iets gezakt. U zult zich op het ergste moeten gaan voorbereiden. Ik heb nog een consult aangevraagd bij professor Wolterbeek of hij mij wil assisteren en adviseren bij de ziekte van uw man. Ik zal doen wat ik kan. Misschien dat professor Wolterbeek nog een uitweg weet.”
Nu sloeg het verdriet in alle hevigheid bij Mienette toe. Tot nu toe had ze zich kranig gehouden maar bij het horen van dit afschuwelijke definitieve bericht, zakte de moed haar in de schoenen en liet zij haar tranen de vrije loop.”
“ Maar dokter, is er dan echt geen hoop?” vroeg Mienette door haar tranen heen, “ we zijn pas twee maanden getrouwd. Ons geluk is nog zo pril.”
“ Ik ben bang van niet. Zorg er wel voor, mevrouw,” vervolgde de dokter, “ dat de zieke zo min mogelijk wordt gestoord. Elke verstoring van zijn bedrust kan een ernstige aanval van de zenuwkoorts opleveren. Hij mag zich beslist niet opwinden."
“ Mag hij zijn moeder en zijn broer ontvangen?” vroeg Mienette met rood omrande ogen van het huilen.
“ Eén persoon tegelijk, voor een zeer kort bezoek. U moet het zien als een afscheid. Ik denk dat een genezing niet meer aanstaande is.”
De dokter stond op, troostte Mienette een moment, sprak opbeurende woorden om vervolgens de woning aan de Heerenstraat te verlaten voor zijn volgende visite.”
Mienettes ogen liepen nu vol tranen. Haar wereld, waar ze zo naar verlangd had, stortte in. De man, waar ze zo innig verliefd op was geworden, was nu reddeloos verloren. De volgende dag zou hij zijn volgende visite brengen.”
Mienette strompelde, overmand door verdriet, naar boven naar haar slaapkamer om het onvermijdelijke aan Willem over te brengen. Haar geliefde verkeerde nu in levensnood.
“ Ik verlies mijn Willem!” dreunde het voortdurend in haar hoofd.
“ Mijn liefste Willem, waar ik pas zo kort van heb kunnen houden. Ach God waarom moet dit ons overkomen. Heb toch medelijden met ons,” bad Mienette in stilte.
Die avond verliep uiterst traag. Mienette week geen moment van Willems ziekbed. Zijn moeder en broer kwamen langs om afscheid te nemen. Mienette ving zijn moeder en zwager op in de salon, sprak lieve troostende woorden met hen en deelde in hun verdriet. Nadat zij waren vertrokken, naar hotel Bellevue aan de Nieuwe Gracht, nam Mienette haar taak weer op zich en waakte uiterst bedroefd aan het ziekbed van haar echtgenoot. De verdere avond van deze 27e maart verliep zonder verdere complicaties. Willem sliep veel, ijlde af en toe en werd rustiger. De nacht viel in en Mienette zette zich

aan de schrijflessenaar om een brief naar haar broer Jacobus te schrijven. Truitje had haar moeder kunnen overreden nog een nacht op haar kinderen te willen passen, zodat zij met Mienette de wake konden houden. De stilte was overweldigend. Truitje en Willem sliepen, Truitje op een geïmproviseerd bed voor het grote kabinet. Truitjes regelmatige ademhaling was een rustige bijdrage op dit moment van bezinning.
" Wat mag ik me gelukkig prijzen met Truitje, die mij zo goed bijstaat in deze droevige dagen," dacht Mienette bij zichzelf.
" Maar kom, laat ik mijn broer Jacobus nog eens inlichten over de situatie hier."
Mienette pakte Willems pen en inktpot, nam een vel papier uit het laatje en zette zich achter de lessenaar voor het schrijven van de brief en doopte de pen in de inkt;

Utrecht, 27 maart '45

Geliefde broeder,

Ik schrijf u deze smartende woorden bijzonder van mijn dierbaren man, die dikwerf zeer benauwd ijlende is. Het is God bekend, zoals ik met hem, die ik zoo innig liefheb, lijde.
De anderendaagsche is gisteren in een hevige zenuwzinkingkoorts overgegaan, die reeds zo geweldig toeneemt, dat wij bevreesd zijn de arme uitgeputte lijder er niet meer tegen bestand zal zijn; ik waak thans alleen, maar Truitje slaapt op de grond in de kamer; het 2e meisje blijft nu ook in huis; ik verwacht moeder en Rinus nog heden.
Gij moet volstrekt niet overkomen, want er mag geen sterveling bij den zieke komen; zelfs zijne eigene moeder en broeder niet te samen op enen dag, om de zenuwen niet te schokken en als gij nu ook kwaamt zoude hij erg in de hoogst gevaarlijken toestand krijgen, waarin hij verkeert.
Ik kan mensen genoeg voor te preken krijgen en zal het zelve blijven doen, zoolang ik eenigsints kan. Ik ben diep bedroefd maar zeer gelaten. De goede God geeft immer kracht naar vermogen en ondersteund mij zigtbaar; ik heb daarbij mij zelve in niets te verwijten, maar al gedaan wat ik kon.
's Morgens te 9 ure heeft onze arts een consult met professor Wolterbeek, onze goede doctor was gisteren vier malen hier; ik mogt onze Hemelsche vader zijne middelen zegenen – onze vurige gebeden verhooren maar misschien achtte die zich te groot voor deze aarde en zijn zoon eene gelukkige eeuwigheid en dan mogen wij menschen ons belang zich boven dat grootere voorstaan – dan voegt uit ander oorsprong aan, den zich van Hem. Die voorzeker lotbereiking van mijne oogmerken, mij in het bijzonder zulk ene zware taak oplegde.
Ik dank u zeer voor de gisteravond ontvangen peeren en vele brieven maar ik ben te diep bedroefd om er veel op te antwoorden. Ik schreef gisteren aan der courant van Rienus, dat zult gij zeker van Rotterdam ontvangen hebben;

Weest allen hartelijk gegroet, Uwe diep bedroefde zuster,

Mienet

Geschreven; 's nachts te 3 ure
De patiënt is iets bedaarder. (Bron; Atria Amsterdam. Dossier A.M.M Storm v.d. Chijs Handgeschreven document)

Mienette vouwde de brief, nadat zij hem met vloeipapier had gedept, een aantal malen zodat een blanco deel zichtbaar bleef en schreef het adres erop;

Weledelen heer J. van der Chijs, boterhuis Delft.
Per 1e spoortrein van Utrecht, He.straat 45 Cito.

Mienette verzegelde de brief met een lakzegel en legde hem terzijde om vervolgens weer plaats te nemen naast Willem, die nu erg rustig sliep.

De volgende dag werd Nederland getroffen door zware voorjaarsstormen. De hele dag bulderde de wind door de steden en de straten. De storm ging gepaard met zware regenbuien en rukwinden. Elk huis in Utrecht ondervond de nadelen van het ruige weer. Ruiten werden weggeblazen, deuren ontzet en soms moest er een schoorsteen aan geloven. Op deze dag arriveerde dokter Van Deen, gehuld in een lange regenjas en gewapend met een paraplu, bij de woning van Mienette en Willem voor een visite. Dr. Van Deen meldde dat het consult met professor Wolterbeek niets had opgeleverd. Tot Mienettes verdriet kon de dokter haar geen enkele hoop meer bieden en raadde hij haar aan alles in berusting te aanvaarden.

Toen de dokter weer vertrokken was, nam Mienette haar plaats weer in naast het ziekbed van Willem. De regen kletterde tegen de ruiten en de wind gierde door de schoorsteen. Willem was nu vaak in een diepe slaap verzonken, soms ijlde hij en had hij angstdromen. De koorts was voortdurend aanwezig en tegen het eind van de dag moest Mienette constateren dat Willem uitgeput raakte. Hij nam geen voedsel meer tot zich en als hij bij vlagen aanspreekbaar was, kon Mienette nauwelijks een gesprek met hem voeren. Bovendien ging het spreken hem steeds moeilijker af en was hij slecht verstaanbaar.

" Mevrouw, " zei Truitje tegen een uur of zes, " ik heb voor u wat te eten klaargemaakt. Ik hoop dat het u zal smaken. Straks ga ik naar huis om mijn moeder af te lossen en mijn kinderen naar bed te helpen. Mijn jongste, Toosje, is ziek en ik wil thuis zijn om haar te verzorgen."

" Het is prima, Truitje. Bedankt voor al je goede zorgen tot nu toe. Ik red me vanavond en vannacht wel. Bovendien blijft Anna vannacht hier in huis. Zij wil wel op haar kamer blijven slapen. Als ik haar dan nodig heb, kan ik haar roepen."

En zo begon deze avond. Mienette wakend aan het bed van Willem, die soms ontwaakte uit zijn slaap en dan versuft om zich heen keek en weinig zei. Anna zorgde voor het huishouden in de keuken en ging om tien uur naar bed. Sinds haar huwelijk hield Mienette een dagboek bij, waarin zij elke gebeurtenis, die haar en Willem overkwam, beschreef. Zij nam nu haar dagboek op schoot, plaatste het inktpotje op het nachtkastje van Willem, pakte Willems pen en schreef het volgende;

Utrecht, 29 maart 1845

'Lief dagboek, ik heb nu meer steun nodig dan ooit tevoren voor mijn gedachten, mijn emoties en mijn angsten. Ik wil je vertellen dat mijn liefste Willem erg zwak is en nu, in de avond, regelmatig ijldromen heeft. Dat samen met de bulderende storm buiten, geeft mij een 'unheimisch' gevoel. Ik zal deze nacht alleen de wake bij Willem houden. Daarom schrijf ik, lief dagboek, het een en ander om daardoor gesteund te worden en mij veilig te voelen in deze moeilijke uren. Aan jou, lief dagboek, vertrouw ik je toe, dat als er een barmhartige God bestaat, waarom laat hij mij en Willem dan zo lijden? Ons geluk is verpletterd en onze toekomst samen is verloren. Ik zal, als het onvermijdelijke is geschied, alleen moeten doorgaan. Op die situatie, lief dagboek, moet ik mij gaan bezinnen.

Lief dagboek, wees mijn begeleider.

's Avonds, half elf.

Mienette sloot haar dagboek, deed het slotje erop en hield het op haar schoot. De avond was inmiddels vergevorderd. Willems ademhaling was weer onrustig geworden, af en toe ijlde hij en sloeg hij met zijn arm wild om zich heen.
“ Nee, nee!!” riep de zieke uit, “ ik wil nog niet.”
“ Stil maar, Willem,” zei Mienette, “ ik ben bij je.”
Willem opende langzaam zijn ogen. Keek Mienette strak en verwonderd aan.
“ Ben jij hier?” vroeg hij, “ waarom ben je niet bij je moeder?”
“ Ach, Willem, ik ben je vrouw Mienette. Ik blijf bij je.”
“ Je blijft bij me? Waarom dat?” vroeg Willem met zwakke stem.
“ Omdat je ernstig ziek bent.”
Kreunend probeerde Willem zich iets op te richten, doch dat was een te grote inspanning voor hem en liet hij zich weer terugzinken in de kussens.
“ Ik heb het zo benauwd,” stamelde hij.
“ Wees maar gerust, Willem. Span je niet in.”
Toch zette Willem door en zei moeizaam sprekend; “ Mienette, het spijt me zo, dat ik niet met je verder mag gaan. Ik had zulke grote verwachtingen van ons leven. Maar ik moet je teleurstellen.”
Met horten en stoten werden deze woorden zachtjes uitgesproken.
“ Ik kan niet meer, Mienette. Het spijt mij zo dat ik je alleen laat. Het spijt mij zo…..”
Willems ademhaling stokte. Tevergeefs probeerde hij iets te zeggen toen Mienette zijn hand vastpakte. Nog eenmaal kwam de magere borst van de zieke omhoog om adem te halen, doch bleef schokkend halverwege de ademhaling steken.
“ God, o God,” klonk het fluisterend uit zijn mond. “ wees uw dienaar genadig…….”
Zijn lichaam schokte een keer, toen nog een keer. Toen werd het stil en staarde hij wezenloos naar het plafond. Mienette voelde de hand, die zij vasthield langzaam wegglijden. Willems mond zakte open en sloot niet meer.
“ Willem, Willem!!” schreeuwde Mienette boven het gierende geluid van de storm in de schoorsteen uit.
“ Willem, Willem. Nee, nog niet Willem. Ik hou zo veel van jou,” zei Mienette in een poging boven het bulderende storm geweld uit te komen.
Tranen stroomden Mienette over de wangen. Ze betastte zijn gezicht, gaf hem kussen op de wang in een poging hem weer tot leven te wekken. Maar de levensgeesten waren definitief geweken.
Met luide uithalen van verdriet bleef Mienette minuten lang bij het lichaam van haar Willem zitten huilen. Totdat de situatie haar te machtig werd.
“ Willem, waarom nu? Ik heb je zo lief,“ huilde Mienette.
Ze richtte zich op en keek in de doods starende ogen, terwijl de wind om het huis bulderde en de regen tegen de ramen kletterde. Een angstige nietszeggendheid straalde uit deze dode ogen. De mond, eens zo vaardig in het spreken en oreren, produceerde geen klanken meer, stond half open, geen ademtocht verliet deze meer.
Opeens steeg een panische angst in Miernette op. Een hevige koude rilling vloog haar over haar rug en deed haar haren opstijgen van angst. Een afgrijzen kwam over haar bij het aanblik van de dode. Een raam dat de hele dag op een kier had opengestaan werd door de wind krachtig opengeslagen en de wind stortte zich bulderend in de slaapkamer.
“ De dood is hier. Hier in deze kamer! Willem ziet hem! Hij hangt boven hem tegen het plafond!!!”
In haar angst en ontzetting sloeg de paniek toe.
De wind gierde met een angstaanjagend geruis door de schoorsteen.
Plotseling stond ze op, haar dagboek viel op de grond. In paniek deinsde Mienette weg van het sterfbed.
“ Weg van de dood hier!” hamerde het in haar hoofd.

De paniek nam bezit van haar. Ze rende de slaapkamer uit. De trap af en met geweld sloeg ze de prachtig gegraveerde glazen deuren van de hal open, waarbij er een zo hard tegen de muur ketste, dat het kostbare glas in duizend stukjes versplinterde. Ze rende de hal door, de deur uit en de straat op.
“ Weg van hier,” bonsde het door haar hoofd.
“ Weg van de verdoemenis.”

Stadswal Leeuwenburg Utrecht

Ongecontroleerd en verblind door angst en verdriet, vluchtte Mienette de Heerenstraat uit, richting de stadswallen. Een stortregen goot een enorme hoeveelheid water op haar en de gierende wind rukte aan haar kleding en sloeg haar als een wrede beul, vochtige striemen in het gelaat. Het was haar onmogelijk om tegen die woeste krachten in te gaan. Zij liet zich willoos voortdrijven door de storm, die haar in de rug vloog als een reusachtige vampier met brede, verscheurende klauwen. Krachteloos liet zij zich door de wind de jammerende, huilende nacht indrijven. Niemand zag zij op haar pad, en zij wist ook niet meer waar ze was. Zij was de Nieuwe Gracht overgestoken en werd nu voortgestuwd door de wind op de verlaten stadswal bij de Leeuwenburg. De stortregens welden aan, de woeste windvlagen overvielen haar en joegen haar naar rechts of dan weer naar links op het smalle pad van de stadswal. Takken sloegen haar in het gezicht en scheurden haar jurk. Zij moest dit ongelijke pad langs de vervallen muur, waar hier en daar brokstukken haar de doorgang hinderden, aflopen. Het leek haar of zij uit de gewone wereld was weggerukt en in een sfeer van helse angsten en rampzaligheid was terechtgekomen. Zij stierf daar duizend angsten, doordat de duisternis, als in een waas van angst, haar had aangegrepen. Angst voor de zondvloed, die haar over haar hoofd werd uitgestort zonder dat zij zich kon beschermen. Angst voor de windstoten, die haar kleding bijna afrukten en haar deden verstijven van de kou. Haar kleine verlakte schoenen zonken weg in plassen en modder. Haar verwarde haren hingen kletsnat in haar gezicht. Een ijzige vochtigheid voelde zij langs haar hals en over haar borst glijden. Zij was radeloos, zij wist niet meer wat te doen.
“ God. Waar ben ik in hemelsnaam?” stamelde Mienette tegen het geloei van de wind in, “ Waarom herken ik het hier niet?” vroeg zij zich, enigszins tot bewustwording komend, af.

Twijgen zwiepten in haar gezicht en veroorzaakten striemen. Niemand zag ze, alleen duisternis en het modderige onbegaanbare pad.
“ O, Here, waar ben ik in godsnaam?” riep Mienette vertwijfeld uit.
Een tak brak af, viel op haar schouder en schramde haar in het gezicht, waardoor zij een gil gaf. Toen herkende ze het St. Lucas bolwerk.
“ Nu weet ik het weer,” verzuchtte Mienette merkbaar opgelucht, “ maar waar moet ik nu naar toe?”
De paniek sloeg weer opnieuw toe. Het stormde zwaar om haar heen. Haar kletsnatte jurk werd schaamteloos door de wind opgeworpen en bedekte een moment haar gezicht. Woedend trok zij het kledingstuk terug. Mienette huilde, ze voelde zich hopeloos verlaten. Nu rees Willems gezicht haar in gedachten voor de geest. “ Willem, Willem,” smeekte ze, “ neem me mee, naar daar waar wij samen gelukkig kunnen zijn!”
Ze had nu haar leven voor hem willen geven. Dan had hij haar in zijn armen mee kunnen voeren, gekluisterd aan zijn hart naar een oord, waar warmte, licht, liefde en veiligheid samenkomen. Dat verlangen deed Mienette opnieuw uitbarsten in een machteloze huilbui.
“ Willem, Willem,” huilde ze, “ ik wil bij jou zijn!”
Maar nu was alles weg. Zijn naam uitgesproken voelde als een klagende kreet van angst op haar lippen. Maar zijn naam werd opgeslokt door het geweld van de natuur. Mienette voelde nog nauwelijks moed om verder te gaan op dit pad. Ze had zich nu wel neer kunnen laten vallen in de modder, zodat zij kon wachten en blijven liggen, totdat de storm over haar heen was uitgewoed. Maar dat zou laf zijn, dat wilde zij niet. En plotsklaps, als een bliksemstraal door deze nacht van somberheid en rouw, flitste een gedachte in haar op.
“ Naar het huis van dominee Hoogstraten moet ik!”
In deze buurt kende ze verder niemand. Ze verliet het pad langs de stadsmuur, ze was nu zelfverzekerd. Ze wilde niet meer een speelbal zijn van het natuurgeweld. Bewust keerde ze zich tegen de wind en de regen in en liep de Nobelstraat in. Zij worstelde nu tegen de wind in. Zij klemde haar opengescheurde jurk tegen haar borst dicht. Verkleumd en tot op de huid drijfnat, liep ze de Nobelstraat uit en op de hoek aangekomen sloeg ze de Kromme Nieuwe Gracht in. Ze raakte uitgeput van elke stap, die zij deed om tegen de stormwind en de regen op te tornen.
“ Ik moet verder, verder,” bonsde het in haar hoofd. De storm schudde aan haar, alsof hij haar als een rietstengel wilde breken. En toen, rillend over heel haar lichaam en zich met wanhoop, angst en verdriet, probeerde zij snel, als in een draf, aan haar kwelgeesten te ontkomen.
“ Vlug,” denderde het door haar hoofd, “ naar dominee Hoogstraten.”
Zij liep verder, las de nummers op de huizen. Haar doorweekte schoenen werden bij iedere stap, die ze zette, zwaarder en zwaarder.
“ Goddank,” stamelde ze. Ze stond nu voor de deur van nr. 56. Nergens zag ze licht branden, maar ze aarzelde geen moment. Alleen hier bestond voor haar redding. Zij belde heftig en hevig. Zij belde nog een keer en nog eens, hartstochtelijk en dwingend, als een rinkelende kreet om hulp.
Toen hoorde ze voetstappen in de hal, de deur werd op een kier geopend en een gezicht verscheen in de kieropening.
“ In godsnaam,” riep Mienette en stortte zich met haar volle lichaamsgewicht op de deur, die met een schok openvloog. Mienette zeeg op haar knieën neer, terwijl de deur met een klap dichtsloeg. Huilend van spanning en angst keek ze de dominee aan.
“ Maar mevrouw Storm??” stotterde de dominee, die nog niet bekomen was van de schrik, “ Wat is hier aan de hand. Johanna, Johanna, kom vlug. Kom vlug naar hier,” riep de dominee.
In een mum van tijd werd Mienette door dominee Hoogstraten en zijn vrouw op de been geholpen en naar binnen geleid. In haar druipende kleren stond Mienette in de salon van het dominees echtpaar.
“ O, mevrouw Hoogstraten, “ bracht Mienette er snikkend uit, “ het is zo verschrikkelijk.”
Het snikken ging over in een huilbui.
“ Wat is er zo verschrikkelijk,” vroeg Johanna.
“ O, mijn God. Willem is zojuist gestorven,” huilde Mienette schokkend en stamelend.

“ Willem? Dood? Mijn lieve hemel,” zei de dominee geschrokken.
“ Vlug Johan,” zei Johanna, die nu de beslissingen nam, “ roep Diena naar beneden, zij moet mij onmiddellijk helpen.”
“ Komt u maar mee, naar de keuken, mevrouw Storm, dan zullen we daar het een en ander regelen.”
Inmiddels was Diena, de dienstmeid, in de keuken gekomen.
“ Diena, ik heb onmiddellijk droge kleren nodig voor mevrouw Storm. Ondergoed, bovenkleding en alles wat een vrouw zoal draagt. Haal nu direct een aantal handdoeken om mevrouw te drogen, Johan, jij kunt op dit moment niets doen en ik wil je hier niet in de keuken erbij hebben als ik mevrouw Storm omkleed.”
Zonder enige tegenwerping verliet dominee Hoogstraten de keuken en zocht een warm plekje op in de ruime salon. In de keuken werd Mienette voortvarend geholpen door de dienstmeid en mevrouw Hoogstraten en kreeg kleding uit de ruime garderobe van Johanna. Hoewel een aantal maten te groot en veel te ruim, trok Mienette deze kleding graag aan om zich weer enigszins behaaglijk te voelen.
Nadat Mienette weer gekleed was en van de ergste schrik bekomen, kon ze in de salon, onder het genot van een grote beker warme chocolademelk, haar verhaal doen. Mienette kwam weer bij haar positieven en vertelde, in horten en stoten, wat haar was overkomen.
“ Mevrouw Storm,” zei Johanna op een gegeven moment, “ wat is er nu precies gebeurd. Ik kan op dit moment nog geen hoogte krijgen van hetgeen zich bij u heeft afgespeeld.”
Mienette vertelde nu, zich zeer beheersend, wat er zich die avond had afgespeeld. Zij vertelde over Willems ziekte, lijden en sterven. Over haar dwaaltocht in deze nacht en haar onmacht tegen het natuurgeweld.
“ Ach, mevrouw Storm. Had ons toch ingelicht dan hadden wij u terzijde kunnen staan. Maar mevrouw Storm, ligt de overledene nu helemaal alleen in de Heerenstraat? Is er niemand bij hem?”
Mienette schrok van de gevolgen, die zij had veroorzaakt met haar onbezonnen vlucht uit het huis.
“ O, heremijntijd, mevrouw Hoogstraten. Anna is met hem in het huis. Mijn jongste dienstmeid.”
“ Uw jongste dienstmeid van zeventien jaar!!” riep Johanna ontsteld uit.
“ Dat kan toch niet. Zo’n kind alleen in huis met een dode!!”
“ Vooruit, Johan. Wij gaan onmiddellijk naar de Heerenstraat. Wij moeten direct vertrekken om de overledene eerbetoon te brengen en dat kind, dat waarschijnlijk in alle staten is, gerust te stellen en te troosten.”
In een mum van tijd had men de jassen en de mantels aangetrokken. Mienette kreeg een veel te wijde pelerine van Johanna om de schouders gehangen, waarna het drietal in het nachtelijk Utrecht de elementen weerstond op weg naar de Heerenstraat. Daar aangekomen bleek de voordeur half open te staan, men liep voorzichtig over de glasscherven van de gesneuvelde glazen deur en ging via de trap naar de slaapkamer op de eerste etage, waar Johanna eerst het opengeslagen raam sloot om de wind en de regen buiten te houden. In de slaapkamer, bleek alles nog onaangeroerd. Mienettes dagboek lag nog op de grond en Willem staarde nog steeds met open ogen naar het plafond.
“ O, hemeltje lief,” zei dominee Hoogstraten, “ laten wij eerst een eerbetoon geven aan de overledene.”
De dominee legde zijn hand op het voorhoofd van Willem en sloot Willems ogen. Na een kort gedenkwoord van de dominee baden ze gezamenlijk het Onze Vader voor de zielenrust van de overledene.
Vlak na deze eenvoudige ceremonie, stak Anna haar hoofd om de hoek van de slaapkamerdeur.
“ Wat is er aan de hand, mevrouw? Ik heb een klap gehoord en daarna niets meer. Is er iets gepasseerd?”
Johanna nam direct de taak van Mienette over. Ze liep met Anna de gang op, vertelde in het kort wat zich de laatste uren had afgespeeld en troostte het dienstmeisje, dat erg was geschrokken. Nadat het dienstmeisje wat bekomen was van de schrik en een glaasje water had gedronken, stuurde Johanna haar weer naar haar dienstmeidenkamer om haar nachtrust te hervatten.
In de slaapkamer besprak dominee Hoogstraten met Mienette de belangrijkste stappen, die nu gezet dienden te worden.

“ Mevrouw Storm. U kunt nu het best een overlijdensadvertentie opstellen, dan zal ik die morgen bij de Utrechtse Courant bezorgen, zodat het overlijden van de dominee wereldkundig gemaakt kan worden. Vervolgens zal ik, om u te ontlasten, de begrafenisondernemer inlichten, zodat u de begrafenis van de dominee kunt voorbereiden en de zaken, rond deze treurige afscheidsgroet, kunt regelen.”
Mienette hoorde alles gelaten aan. Knikte overal ja op en zette zich aan de lessenaar om het overlijdensbericht van Willem op te stellen;

Het behaagde den alleen wijzen God, heden avond mijn dierbaren Echtgenoot Willem Storm, Predikant bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier, tot diepe droefheid van mij en wederzijdse Betrekkingen, in den ouderdom van 37 jaren, tot zich te nemen. – Hij bezweek aan eene zenuwzinking-ziekte, welke een einde maakte aan mijn huwelijks geluk, dat slechts 2 maanden mogt duren - Ruim 13 jaar diende hij zijnen Heer in de verkondiging van het Evangelie met onafgebroken ijver en voorbeeldige getrouwheid, waardoor zijne nagedachtenis bij velen in zegening zal blijven.

Utrecht, 29 maart 1845 *A.M.M. van der Chijs*
Wed. W. Storm

(Bron; Utrechts Dagblad 29 maart 1845)

Na het schrijven van de overlijdensadvertentie, bleef het domineesechtpaar nog geruime tijd bij Mienette. Zij luisterden aandachtig naar de verhalen, de wensen en de verwachtingen, die Mienette koesterde. Dit domineesechtpaar, die haar tot in de nacht gezelschap hield, bleek voor Mienette een enorme steun te zijn, die haar tot diep in de nacht moed gaf voor de komende periode. Toen zij tenslotte afscheid namen, bedankte Mienette hen uitdrukkelijk voor de geboden hulp en steun, die zij van hen had mogen ontvangen.

Vier dagen na het overlijden van Willem Storm zou op plechtige wijze de uitvaart van de dominee plaatsvinden. Die ochtend, op de 2e april, was er veel bezoek in het huis van Mienette aan de Heeren-straat. Alle familieleden en een aantal goede bekenden en vrienden, van zowel Mienette als Willem waren in de grote salon verzameld. De overledene stond opgebaard in de kleine salon, zodat iedereen op zijn persoonlijke wijze afscheid kon nemen van de zeer beminde dominee. In de salon ontstonden gepaste gesprekken op fluistertoon uitgesproken.
“ Ach, dominee Hoogstraten,” zei Lucas Merens tegen zijn collega,” u loopt ook mee in de begrafenisstoet naar Soestbergen?”
“ Jazeker, collega. Samen met mijn vrouw. Wij hebben mevr. Storm in haar moeilijke uren onze hulp geboden, welke zij dankbaar heeft aanvaard. Dientengevolge willen wij graag onze aanwezigheid tonen op deze voor haar zo ongelukkige dag.”
“ Het is een mooi gebaar van u en uw vrouw. Ik heb gehoord dat mevr. Storm danig overstuur is geraakt op de avond van het overlijden van onze collega.”
“ Tja, het was ook zo onverwacht dat onze confrère zo snel tot onze Heer zou worden geroepen. Bovendien had zij zoveel verwachtingen in het haar toebedachte leven, dat zij mentaal volledig instortte. Maar als ik haar nu zo bekijk, schijnt zij het ergste leed te hebben verwerkt. Ze gedraagt zich in ieder geval kranig.”
Fluisterend werd er in de salon, in gedachtenis aan de overledene met elkaar gesproken, totdat de uitvaartleider te kennen gaf, dat men wilde vertrekken naar de begraafplaats Soestbergen aan de Gansstraat.

De kist werd, in bijzijn van Mienette en de naaste familieleden, gesloten. Noch eenmaal kuste Mienette haar Willem op het voorhoofd, waarna de uitvaartleider resoluut de deksel op de kist sloot en vier dragers opdracht gaf de lijkkist op de lijkwagen te plaatsen.

De stoet werd geformeerd. De lijkkist stond op een platte boerenwagen, die getrokken werd door één paard. Het lijf van het paard was bedekt met een uitvaartkleed, dat een eenvoudige zilver borduursel bezat. Dominee Merens ging de stoet vooraf. Hij zou de ceremonie op de begraafplaats leiden. Direct na de lijkwagen volgde Mienette, haar familie en de familie van Willem. Het werd een stille ingetogen tocht. Mienette liep gearmd met haar broer Jacobus. Ze had haar gezicht naar beneden gericht, ze wilde niet voortdurend naar die lijkkist kijken waar haar geliefde nu in lag. Ze hield haar ogen strak op de grond gericht, terwijl een zee van emoties door haar lichaam golfde. Diep in haar was er iets definitief gebroken. Dit uitte zich in een verdriet zo groot, dat het nooit door iemand begrepen zou kunnen worden. Zwijgend, in stilte en diep bedroefd, soms een traan wegpinkend, volgde Mienette, geheel in het zwart gekleed en haar gezicht achter een zwarte sluier verhullend, de lijkwagen. Achter de familieleden volgden het volledige kerkbestuur, de kerkenraad en Willems collega's; de predikanten van de Hervormde Gemeente Utrecht. Vele belangstellenden sloten spontaan aan bij deze droeve stoet, die langzaam zijn weg vervolgde over de Oude Gracht, Het Ledig Erf om tenslotte, buiten de stadswallen, te arriveren op de begraafplaats aan de Gansstraat.

Daar werden tijdens het begrafenisritueel, troostende woorden gesproken door collega en vriend van Willem Storm, de dominee Lucas Merens en dominee Johan Hoogstraten. Na de ter aarde bestelling volgde de stoet, nu voorafgegaan door Mienette en haar broer Jacobus, de weg terug naar de Heerenstraat waar velen, die hun condoleances wilde overbrengen, werden ontvangen. Nadat iedereen zijn persoonlijke of vriendenplicht aan de familie had betoond, werd het stil in huize Heerenstraat 45. Mienette en haar familie van beide zijden, berustten in het verlies van hun Willem Storm en brachten die avond door met berustende gesprekken, terugblikkend op Willems leven en troostende woorden voor de toekomst.

Mienettes moeder, Willems moeder en Willems broer Rinus, zouden die nacht doorbrengen in de logeerkamers van Mienettes huis. De andere familieleden hadden hun logies geboekt bij hotels in de binnenstad van Utrecht. Nadat zij elkaar een goede nachtrust hadden toegewenst, zocht een ieder zijn of haar onderkomen op, waarna Mienette haar dienstmeiden bedankte voor al het werk, dat zij deze dag hadden verricht. Vervolgens liep Mienette met tegenzin langzaam de trap op naar haar slaapkamer.

Wezenloos stond ze nu in deze voor haarzelf en Willem ingerichte slaapkamer.
" Het is gedaan," mijmerde ze strak voor zich uit kijkend, " het is klaar."
Alles in deze kamer deed haar nu vreemd en onwerkelijk aan. Een golf van verdriet drong zich op in haar hart. Tranen blonken in het schemerige licht van de blakers. Onwennig en onzeker om nu definitief alleen te moeten zijn, besloot Mienette, terwijl zij haar dagboek pakte, haar innigste gevoelens op te schrijven.

Lief dagboek,

Verscheurd door verdriet vertrouw ik jou mijn diepste gevoelens toe. Mijn allerliefste op deze aarde is heengegaan. Vandaag heb ik hem begraven. Mijn hart huilt, mijn gevoelens voor deze wereld zijn dood. Het gemis is te groot dat ik nu nog, lief dagboek, aan jou mijn gevoelens voor de toekomst toevertrouw.

De dood heeft zich met mijn toekomst bemoeid. Met het verlies van mijn lieve Willem is nu ook het nut van jou, lief dagboek, verloren gegaan. Met deze met verdriet doordrongen regels, sluit ik definitief ook mijn gevoelens voor jou, lief dagboek.

Moge jij een eeuwig eerbetoon blijven aan de weinige weken, die ik met Willem heb mogen beleven.

4 april 1845
Des avonds om 11 uur

Een week later vertrok Mienette met haar moeder uit Utrecht. Ze vestigde zich definitief in Delft en nam haar intrek bij haar moeder in haar ouderlijk huis aan de Korte Breedsteeg.

Ben je geïnteresseerd geraakt in het leven van Mienette Storm-v.d. Chijs?
En wil je het boek in zijn geheel lezen?

Overigens zou de auteur het zeer op prijs stellen als u als lezer van dit werk een donatie á 10,- euro voor dit boek op onderstaande rekening zou willen storten.

Bankrekening Triosbank

Rek.nr. IBAN NL59TRIO 0254858813

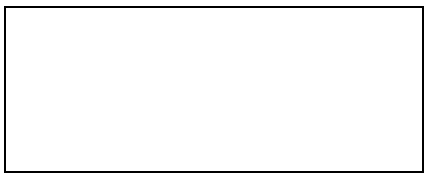

Hartelijk bedankt voor uw bijdrage.

Wil Boonenburg

Nawoord behorende bij boek II van de roman " De Verkeerde Wereld "

Ofschoon de levensbeschrijving van A.M.M. Storm v.d. Chijs nog lang niet voltooid is en dit eerste deel nog gevolgd wordt door een tweede en een derde, heb ik toch gemeend over dit deel een verantwoording te willen afleggen m.b.t. de gebruikte informatiebronnen en een dankwoord uit te spreken. Voor een goed begrip van de opzet van deze roman dient men het navolgende te weten.

- In deel I wordt de jeugdperiode van Mienette geschetst tegen de achtergrond van de toenmalige maatschappelijke verhoudingen van de gegoede burgerij in Nederland. Dit deel is dan ook meren-deels cultureel/historisch bepaald.
- In deel II wordt de ontwikkeling van Mienette als jonge vrouw, die zich een plaats verwerft in de maatschappelijk/culturele wereld van de 19e eeuw getekend en haar introductie aan het hof van Oranje.
- In deel III worden Mienette's baanbrekende feministische activiteiten toegelicht, waarin zij zich toont als voorvechtster voor de essentiële rechten voor de vrouw, met name het recht op onderwijs en vrijheid van beslissingsrecht. Parallel aan haar streven tot gelijkheid van de vrouw aan de man loopt ook de maatschappelijke strijd van de arbeidersbeweging voor een rechtvaardige beloning van arbeid en het recht op een waardig bestaan van het individu. Beide maatschappelijke ontwik-kelingen zijn niet van elkaar los te koppelen en dienen dan ook beide samen te smelten in de roman.

Als belangrijkste informatiebron heb ik de publicatie van mevr. E. Salden-Campfens gebruikt. In haar beschrijving van Mienette Storm v.d. Chijs in het boekwerkje 'Delftse vrouwen van vroeger', ben ik in staat geweest een tijdlijn op te stellen, waarlangs het leven van de hoofdpersoon inhoud heeft gekregen. Aan de hand van deze tijdlijn heb ik in archieven, tijdschriften en diverse boekpublicaties een levens-beschrijving kunnen opstellen, waarin ik de leefsituatie in de 19e eeuw zo realistisch mogelijk een gestalte heb willen geven. Zonder de niet aflatende bereidheid van diverse personen om mij terwille te zijn om diverse documentatie materialen te leveren, ben ik in staat gesteld een deel van het leven van Mienette Storm v.d. Chijs te reconstrueren.

In mijn biografische roman 'De Verkeerde wereld' hebben de personen in de directe omgeving van Mienette werkelijk bestaan en hebben als zodanig hun invloed doen gelden op het leven van de hoofdpersoon in mijn boek. Aan de hand van documentatie, die ik in officiële archiefstukken en uitgaven heb aangetroffen heb ik nu het tweede boek van Mienette's leven kunnen reconstrueren. Let wel; de auteur dezes is geenszins van plan geweest een biografie over het leven van Mienette Storm v.d. Chijs te willen schrijven doch, vanwege het gebrek aan werkelijk hard bewijs materiaal, heb ik mij ten doel gesteld een geromantiseerde beschrijving te geven van een 19e eeuwse vrouw, die zich geroepen voelde op te komen voor de belangen van haar lotgenoten.

Met betrekking tot de door mij geraadpleegde informatiebronnen heb ik veelvuldig gebruik gemaakt van het Delfts Archief, het Konikllijk Huisarchief in den Haag en documenten, die voorkomen in het archief van het legermuseum te Delft.

Delft, 10 oktober 2015

Gebruikte archiefstukken en documentatie;

- Archiefmateriaal m.b.t. de levensomstandigheden van J. T. v.d. Chijs van 1827 tot 1840 in Kaapstad (Capetown Archives)
- Genealogische materiaal m.b.t. de families Bagelaar, v.d. Chijs en Storm
- Genealogisch materiaal familie van Kinschot

- Notulen en correspondentie afdeling Toonkunst uit het Tandem archief 1843-1845
- Koopakte huis Hippolytusbuurt nr.27 (wijk 5 nr.501) door Jacobus v.d. Chijs
- Handelsblad 1841 pensionering generaal majoor Bagelaar
- Notulen kerkenraad 1837 beroeping ds. Storm tot predikant te Delft
- Overlijdensakte Cornelia Maria Louw 4 oktober 1841
- Overlijdensakte Jan Theodoor van der Chijs 30 augustus 1842
- Request gemeente m.b.t. toekenning vrijdom der stedelijke belasting voor 10 jaar voor de bouw van 10 huisjes aan de westzijde Cellebroerstraat aan mej. A.M.M. v.d. Chijs (art. 328)
- Verzoek weduwe J. v.d. Chijs-Bagelaar voor verlenging huurcontract Boterhuis dec. 1843
- Uittreksel bevolkingsregister woonadres Willem Storm; Koornmarkt 89 ('t Laersje)
- Notulen kerkenraad m.b.t. beroeping Willem Storm te Utrecht (januari 1845)
- Ondertrouw akte Willem Storm en Mienette v.d. Chijs 17 januari 1845
- Huwelijksakte Willem Storm en Mienette v.d. Chijs 26 januari 1845
- Brief van Mienette aan haar broer Jacobus v.d. Chijs geschreven in de nacht van 28 maart 1845
- Overlijdensadvertentie Willem Storm 29 maart 1845 Utrechts Dagblad
- Overlijdensakte van Willem Storm 29 maart 1845
- Leerredenen van Willem Storm uitgegeven door Mienette Storm v.d. Chijs
- Gedachtenis aan dominee Willem Storm bij diens uitvaart, uitgegeven door L. Merens

<u>Gebruikte Archiefstukken uit het Koninklijk Huisarchief in Den Haag</u>

- Vooraankondiging huwelijk Erfprins Willem van Oranje met Prinses Sophie van Württemberg
- Brief van Erfprins Willem van Oranje aan zijn moeder Anna Pavlovna 18 juni 1839
- Echtzang op het huwelijk van Erfprins Willem en Erfprinses Sophie 18 juni 1839
- Opstelling zitplaatsen in de marmerzaal van Neues Schloss in Stuttgart 18 juni 1839
- Protocol 'Ceremonial de Fetes' 18 juni 1839
- Protocol 'Ceremonial religieux' 18 juni 1839
- Preek van ds. Grüneisen op 18 juni 1839
- Brief van Erfprins Willem aan zijn moeder Anna Pavlovna 29 juni 1839
- Brief van Erfprinses Sophie aan haar schoonmoeder Anna Pavlovna 8 juli 1839
- Brief van Anna Pavlovna aan haar broer Tsaar Nicolaas 1 van Rusland
- Welkomswoord van De Breet aan het bruidspaar te Arnhem 13 juli 1839
- Brief van Erfprinses Sophie aan haar schoonmoeder Anna Pavlovna 8 december 1839
- Uittreksel geboorteregister Wiwil 12 september 1840
- Programma doopplechtigheid van Wiwil 4 november 1840
- Preek ds. Van den Broek tijdens de doopplechtigheid van Wiwil
- Huldeblijk van Dirk van Frankenhuijzen 4 november 1840

Mijn dank gaat hierbij uit naar al diegenen die de moeite hebben genomen mij bij mijn onderzoek informatie te verstrekken en/of van commentaar te voorzien.

<u>Met dank aan;</u>
- Ds. L. den Breejen ; voor diens begeleiding voor die informatie m.b.t. het Christelijk geloof en de gebruiken in de Ned Herv. Kerk
- Mrs. C.A. Brink ; voor haar onderzoek in het archief van Kaapstad
- Mevr. W. van Giersbergen ; voor haar bijdrage over het Delfts College 'Tandem Fit Surculus Arbor'
- Dhr. D.A. v. Leeuwen ; voor zijn bijdragen en aanwijzingen betrekking hebben de op genealogisch onderzoek van de families v.d. Chijs, Bagelaar en Storm

- Dhr. R. Linthorst ; voor zijn geduld voor het uitvoeren van de tekstcorrecties en de taalkundige aanwijzingen van het gebruik van de Nederlandse taal
- Dhr. K. van der Wiel ; voor zijn bijdrage over de publicaties van Mienette Storm-v.d. Chijs m.b.t. de preken van dominee Willem Storm
- Drs. M.P.M van der Burg ; voor het beschikbaar stellen van haar scriptie 'Geen Tweede Boer' en voor haar persoonlijke hulp bij het zoeken naar documenten over lezingen van Mienette Storm-v.d. Chijs door haar gehouden op landbouwcongressen in de 19e eeuw
- DOK Delft ; medewerkers van de bibliotheek voor het vele informatieverstrekking over de bibliotheek

- Kon. Huisarchief Den Haag; medewerkers die zeer voorbeeldig gehoor gaven aan mijn verzoeken tot ontsluiting van diverse archiefstukken en persoonlijke zaken van het Koninklijk huis
- Het Utrechts Archief ; medewerkers van het archief die belangeloos vele tips en handreikingen hebben verricht tijdens mijn archief onderzoek van de Utrechtse periode Van Mienette Storm-v.d. Chijs
- Het ATRIA ; medewerkers van het Amsterdams Archief voor Vrouwenemancipatie, die belangeloos veel zoekwerk hebben verricht naar archiefmateriaal over Mienette Storm-v.d. Chijs

Verder spreek ik mijn dank uit aan al diegenen, die hun tijd en energie hebben gestoken in het lezen en beoordelen van mijn roman 'De Verkeerde Wereld' met name;

- G.H.C.M. Bloom
- H.G.M. Hijdra
- I.M.G.Weening-Boonenburg
- W.G.M. Lansbergen-Bloom

En uiteraard mijn vrouw Ria voor alle geduld, die zij heeft gehad bij het toelichten van haar praktische en nuttige tips om de verhalen tot een leesbaar geheel te bewerken.

Literatuurlijst geraadpleegde publicaties Deel 2 De Verkeerde Wereld

Boeken en publicaties over Delft

- **Camera Obscura; De familie Stastok**
  Auteur; Nicolaas Beets
  Uitgave; De Erven Bohn – Haarlem 1857
  ISBN; n.v.t.

- **Het Meisjeshuis in Delft; een monument voor kennis en cultuur**
  Auteur; Gerrit Verhoeven
  Uitgave; Gemeente Archief Delft
  ISBN; 90 80 56 54 82

- **De stad Delft, cultuur en maatschappij 1813-1914**
  Auteur; R. van der Laarse en D. Wijbenga
  Uitgave; Stedelijk museum het Prinsenhof
  ISBN; 90 74 0630 39

- **Facetten van Delft, een proces in 1836**
  Auteur; H.L. Houtzager
  Uitgave; Rodopi
  ISBN; 90 62 0388 75

- **Aspecten van Delft, Delftse vrouwen in beweging**
  Auteurs; G.W. Kasteleijn en W.M. Vos de Koning
  Uitgave; Jaarboek Delfia Batavorum
  ISBN; n.v.t.

- **Van Dames comité tot Delftse Vrouwenraad**
  Auteur; Jorien Meerdink
  Uitgave; Delftse Vrouwenraad - 1985
  ISBN; n.v.t.

- **Van Koningsplein tot Lazaruskap, fragmenten uit de geschiedenis**
  Auteur; Jaak Slangen
  Uitgave; Eburon Delft – 1994
  ISBN; n.v.t.

- **Het genootschap 'Christo Sacrum' te Delft, privatisering van de godsdienst rond 1800**
  Auteur; E.G. Arnold
  Uitgave; Hist. Ver. Holland, Verloren Hilversum – 2003
  ISBN; n.v.t.

- **Delftse Studiën, een bundel historische opstellen over de stad Delft**
  Auteur; Dr. E.H. ter Kuile
  Uitgave; Van Gorcum & Comp. Assen - 1967
  ISBN; n.v.t.

- **Tentoonstelling Rondom een album van Koningin Sophie, een terugblik**
  Auteur; C.A. Tamse
  Uitgave; Oranje/Nassau Museum en Museum Prinsenhof Delft 1977
  ISBN; n.v.t.

- **Delft, bladzijden uit zijn geschiedenis**
  Auteur; P.C. Visser
  Uitgave; Uitgeverij Elmar NV Delft
  ISBN; n.v.t.

- **Weeshuis der Gereformeerden binnen Delft**
  Auteur; A. Hallema
  Uitgave; Regentschap Weeshuis Delft Gemeente Archief Delft – 1964
  ISBN; n.v.t.

- **Pennevruchten uit Delfts Historie**
  Auteurs; o.a. H.L. Houtzager
  Uitgave; Rodopi Amsterdam – 1986
  ISBN; n.v.t.

- **Genealogisch en Hist. Encyclopedie Delft, deel 2 Simon Van Moock en Petrus Kipp**
  Auteur o.a. G.D. Goudappel
  Uitgave; Gen. Ver. Prometeus Delft – 1984
  ISBN; 90 9000 590 0

- **Verbouwingsplannen voor de Delftse Anatomie**
  Auteur; H.L. Houtzager
  Uitgave; Gemeente Delft Archief Amsterdam – 1979
  ISBN; n.v.t.

Boeken en publicaties over Koninklijke Vorstenhuizen

- **Bruiden van Oranje; Prinses Marianne en Koningin Sophie**
  Auteur; Yvonne Hoebe
  Uitgave; Karakter Uitgevers BV 2004
  ISBN; 978 9061 128 32 8

- **Rusland en Oranje, tragiek en glorie van overgrootmoeder Anna Paulowna**
  Auteur; Jacqueline Doorn
  Uitgave; Europese Bibl. Zaltbommel – 1978
  ISBN; n.v.t.

- **Koning Willem III**
  Auteur; J.G. Kikkert
  Uitgave; Het Spectrum Amsterdam
  ISBN; 90 274 2588 4

- **Koningin Sophie 1818-1877, jeugdherinneringen in Biedermeierstijl**
  Auteur/Redactie; C.A. Tamse, vertaling G.A. Kamerlingh Onnes-Barones van Dedem
  Uitgave; De Walburgpers Zutphen 1984
  ISBN; 90 60 11 318 7

- **Een jaar aan het hof, een dagboek van Elisa Pieter Matthes 1842-1843**
  Auteur; Peter Verloop
  Uitgave; Waanders Zwolle
  ISBN; n.v.t.

Boeken en publicaties Algemeen

- **Bij het graf van Zijne Johanna Maria van Goen**
  Auteur; Hiëronymus van Alphen
  Uitgave; Wed. Jan van Terveen - Utrecht 1775
  ISBN; n.v.t.

- **Rituelen; nieuwe en oude gebruiken in Nederland**
  Auteur; Jef de Jager
  Uitgave; Het Spectrum BV – Utrecht 1981
  ISBN; 90 274 v7598 9

- **De geschiedenis van de Vrouw, deel 4**
  Auteurs o.a. G. Fraisse, M. Perrot e.a.
  Uitgave; Agon
  ISBN; 97 89 0515 712 71

- **Het ontstaan van het moderne Nederland**
  Auteur; Peter Rietbergen
  Uitgave; Boom Uitgevers Amsterdam
  ISBN; 97 89 0616 846 88

- **Holland rond 1840, aspecten van het dagelijks leven op het platteland**
  Auteurs; o.a. Jaap Raat en Kees v.d. Wiel
  Uitgave; Culturele raden Noord en Zuid Holland
  ISBN; 90 6455 115 4

- **De lage landen bij de zee, hfst.19 Eenheid, koningschap en burgerij 1795-1848**
  Auteurs; Jan en Annie Romein
  Uitgave; Querido Utrecht
  ISBN; 90 214 2029 5

- **De lage Landen; Op zoek naar nationale beginselen,**
  Auteur; E.H. Kossmann
  Uitgave; Elsevier/ Kon. Bibl. Den Haag
  ISBN; 90 10 06038 1

- **De weg naar het geluk; een roman**
  Auteur; Judith Court
  Uitgave; De Boekerij, Amsterdam – 1998
  ISBN; 90 225 2467 1

- **Delflandse en Rijnlandse Streekdracht**
  Auteur; M.R. v.d. Krogt
  Uitgave; De Nieuwe Haagse
  ISBN; 90 770 32 22 3

- **Meer dan brood alleen**
  Auteur; Cor v. Groningen
  Uitgave; W.D. Meinema Delft
  ISBN; n.v.t.

- **Kinderarbeid in de 19e eeuw**
  Auteur; J.C. Vleggeert
  Uitgave; Fibula/Van Dishoeck Haarlem
  ISBN; 90 228 3036 5

- **Kleine geschiedenis van Nederland, de tijd van burgers en stoommachines 1800-1900**
  Auteur; Ben Speet
  Uitgave; Waanders BV Zwolle
  ISBN; 978 90 400 8359 4

- **De gemaskerde eeuw**
  Auteur; Marita Mathijsen
  Uitgave; Querido BV Amsterdam/Antwerpen - 2007
  ISBN; 978 90 214 3334 9

- **Gezinsgeschiedenis. Vier eeuwen gezin in Nederland**
  Auteur/Redactie; Prof. Dr. G. A. Kooy e.a.
  Uitgave; Van Gorcum Assen/Maastricht 1985
  ISBN; 90 232 2107 9

- **Vloekjes bij de thee, een reportage over de 19e eeuw in de Lage Landen**
  Auteur; Wim Zaal
  Uitgave; Standaard uitgeverij Amsterdam/Antwerpen
  ISBN; 90 02 142 92 7

- **Seks inde negentiende eeuw**
  Auteur; Nop Maas
  Uitgave; Van Tilt
  ISBN; 90 77 503 40 4

- **Strijd tegen de Stilte, Johanna Naber 1859-1941**
  Auteur; Maria Grever
  Uitgave; Verloren Hilversum -1994
  ISBN; 90 6550 395 1

- **Dagen van gejuich en gejubel, viering afschaffing slavernij in Nederlandse gewesten**
  Auteur; Glenn Willemsen
  Uitgave; Amrit
  ISBN; 90 748 97 460

- **De lotgevallen van Ferdinand Huyck, een roman**
  Auteur; Jacob van Lennep
  Uitgave; Kruseman Den Haag
  ISBN; n.v.t.

- **Cultuur en maatschappij in Nederland, een hist. antro. Perspectief 1500-1850**
  Auteur/Redactie; Peter te Boekhorst e.a.
  Uitgave; Boom/Open Universiteit Meppel/ Amsterdam/ Heerlen
  ISBN; 90 5352 043 0

- **Nederlandse Religiegeschiedenis, hfst 9**
  Auteurs; Joris van Eijnatten en Fred van Lieburg
  Uitgave; Verloren Hilversum – 2005
  ISBN 90 6550 786 8

- **Van Holland naar Indië, het transport troepen voor het Oost-Indische leger, hfst 3**
  Auteur; Drs. M.P. Bossenbroek
  Uitgave; De Bataafse Leeuw
  ISBN; n.v.t.

- **De vrouw in Nederland, haar eigen geschiedenis in meer dan 100 verhalen**
  Auteur; Lamberthe de Jong
  Uitgave; Van Gennep Amsterdam
  ISBN; 97 89 05515 88 74

- **Kostuums**
  Auteur; L. Rowland - Warne
  Uitgave; Standaard uitgeverij/ Uitgeverij Mephis Belle
  ISBN; 90 459 0030 0

- **Geschiedenis van de Lage Landen, hfst 19e en 20e eeuw**
  Auteur; Jaap ter Haar
  Uitgave; Fibula – Van Dishoeck
  ISBN; 90 228 3264 9

- **De vrouw van de boekbinder, een roman**
  Auteur; Belinda Starling
  Uitgave; Archipel Amsterdam/Antwerpen
  ISBN; 978 90 6305 260 7

- **De zwarte met het witte hart, een roman**
  Auteur; Arthur Japin
  Uitgave; De Arbeiderspers Amsterdam/Antwerpen
  ISBN; 90 295 2288 7

- **De Nederlandse Hervormde Kerk, haar geschiedenis en identiteit**
  Auteur; Karel Blei
  Uitgave; Uitgeverij Kok kampen
  ISBN; 90 435 0280

- **Dof goud, Nederland en Ghana 1593-1872**
  Auteur; Gijs van der Ham
  Uitgave; Rijksmuseum Amsterdam, Uitg. Van Tilt Nijmegen
  ISBN; 978 94 6004 1570

- **De Afscheiding, haar wording en beginperiode, hfst 5**
  Auteur; Dr. J.C. van der Does
  Uitgave; W.D. Meinema NV Delft – 1935
  ISBN; n.v.t.

- **Nederland 1780-1914, staat, institutie en economische ontwikkeling, Hfst 3,4,5**
  Auteurs; Jan Luiten van Zanden/Arthur van Raal
  Uitgave; Balans Utrecht – 1999
  ISBN; 90 5018 5193

- **Nederland voor Honderd jaar**
  Auteurs; Prof. Dr. W. Joppe Alberts/J.M. Winter
  Uitgave; Kruseman Den Haag – 1959
  ISBN; n.v.t.

- **Van Koetsen en Karossen**
  Auteur; Joseph Jobé/J.A.C. Bartels
  Uitgave; De Haan Haarlem – 1977
  ISBN; n.v.t.

- **Zuid Afrika, tussen Township en Tafelberg**
  Auteurs; Evelien Groenink/Bart Luirink
  Uitgave; Odyssee Amsterdam – 1992
  ISBN; 90 6222 510 1

- **Kleine meubelen**
  Auteur; Margot Brauch
  Uitgave; Het Spectrum Utrecht/Antwerpen – 1980
  ISBN; 90 274 v9262 X

- **Elseviers Kostuumgids, westerse kledingstijlen, hfst 21,22,23**
  Auteurs; Marion Conrads/Gerda Klinkhamer
  Uitgave; Elsevier Amsterdam/Brussel – 1985
  ISBN; 90 10 05540 X

- **De stille plantage, een roman**
  Auteur; Albert Helman
  Uitgave; Muntinga Pockets Amsterdam – 1997
  ISBN; 978 90 417 0803 8

- **Brieven uit een Djatihouten kist**
  Auteur; Johan Fabricius
  Uitgave; Leopold Den Haag – 1979
  ISBN; 90 258 0491 8

- **Het intieme Burgerleven, huishouden, huwelijk en gezin in de 19e eeuw**
  Auteur; Peter Stokvis
  Uitgave; Bert Bakker
  ISBN; 90 3512 2878 8

- **Geschiedenis van het Privéleven, bronnen en benaderingen, hfst 3**
  Auteurs; Marita Mathijsen/Redactie Pieter Stokvis
  Uitgave; Sun Amsterdam – 2007
  ISBN; 978 90 8506 294 3

- **Koffie in Nederland, hfst 7**
  Auteurs; Pim Reinders en Thera Wijsenbeek e.a.
  Uitgave; Gemeente Delft, Walburg Pers Zutphen – 1994
  ISBN; 90 6011 877 4

- **Geschiedenis van de Lage Landen, deel 4, hfst. de Belgen komen in verzet**
  Auteur; Jaap ter Haar e.a.
  Uitgave; Fibula/Van Dishoeck Bussum – 1972
  ISBN; n.v.t.

- **175 jaar Koninklijke Schouwburg Den Haag 1804-1979**
  Auteur; C.H. Slechte e.a.
  Uitgave; Kruseman Den Haag – 1979
  ISBN; 90 233 0397 0

- **Het vergeten Landleven**
  Auteur; Ingeborg Wind
  Uitgave; Terra Lannoo BV Arnhem – 2006
  ISBN; 978 90 8989 320 8

- **Van Moeder op Dochter, de maatschappelijke positie van de vrouw vanaf 1795**
  Auteurs; Dr. W.H. Postumus-v.d.Goot en Anna de Waal
  Uitgave; Sun Nijmegen – 1977
  ISBN; 90 6168 525 7

- **De Nederlanden, karakterschetsen, klederdrachten en voorkomen**
  Auteur; o.a. Nicolaas Beets
  Uitgave; Kruseman Den Haag
  ISBN; n.v.t.

- **Een eeuw vol bedrijvigheid, de industrialisatie van Nederland 1814-1914, hfst 2,3**
  Auteur; A.J.W. Camijn
  Uitgave; Van Veen Utrecht/Antwerpen
  ISBN; 90 204 2587 0

- **Haagse Hofmode**
  Auteurs; Madelief Hohé en Trudie Carvallo
  Uitgave; Gemeente Museum Den Haag, Waanders Drukkers Zwolle – 2007
  ISBN; n.v.t.

- **Nederland in de 19e eeuw, een lexicon**
  Auteur; Karin Braamhorst
  Uitgave; Terra Lannoo BV Arnhem – 2006
  ISBN; 90 5897 434 0

- **Het wonder van de 19e eeuw, van vrije kerken en kleine luyden, hfst 6,7,9**
  Auteur; H. Algra
  Uitgave; T. Wever BV Franeker – 1966
  ISBN; 90 6135 247 9

- **Kinderarbeid in de 19e eeuw**
  Auteur; J.C. Vleggeert
  Uitgave; Fibula/Van Dishoeck Haarlem – 1967
  ISBN; 90 228 3036 5

Gebruikte informatie van Internet Sites

Algemeen

Websites		**Titel onderwerp**
Wikipedia	-	Aquasie Boachie
	-	Petrus Jacobus Kipp
	-	Malaria
	-	Dom van Utrecht
	-	Kloosterkerk Den Haag
	-	Königlich Preusische Dampfschiffarts Geselschaft
	-	Die Prinsessin Charlotte, das erste Deutsche Dampfschiff
	-	Oranje kazerne Den Haag
	-	Garderegiment Grenadiers en Jagers
	-	Van Kinschot
	-	Atheïsme
	-	Kerkelijk Huwelijk
	-	De Afscheiding van 1834
	-	Wittenberg (Duitsland)
	-	Paushuize Utrecht
	-	Afdeling Rijdende Artillerie
	-	Stadhuis van Utrecht
	-	De Voortrekkers (Zuid Afrika)
	-	Slag bij de Bloedrivier
	-	Heinenoord
	-	Tartuffe
	-	Molière
	-	Geschiedenis stad Koblenz
	-	Botanische tuin Friedr. Wilhelm Universität Bonn
	-	Geschiedenis stad Bonn
	-	Geschiedenis stad Keulen
	-	Geschiedenis stad Wesel
	-	Geschiedenis stad Arnhem
	-	Stadhuis van Utrecht
	-	Slag bij Lützen
Mij. Ned. Letterk.	-	Simon van Moock
Wikidelft	-	Toneel en Theaters in Delft
Reisen und Leben	-	Die ersten 35 jahre den Personen Dampfschiffahrts
Wikidelft	-	Huis Reineveld
Id.	-	Begraafplaats Haagpoort
Kerkgeschiedenis	-	Het huwelijk in het licht van de Reformatie
Scholieren.com	-	Ontwikkeling van het Huwelijk vanaf de 16^{e} eeuw
DBNL	-	Pieter Otto van der Chijs 1802-1867
Arnheym	-	Het Duivelshuis
Id.	-	Gouverneursgebouw 1804-1917
Id.	-	Huis Anderlecht
Oud Arnhem	-	Stad Arnhem rond 1850
Utrechts Archief	-	Huizen Heerenstraat 41- 43 Utrecht

Websites m.b.t. Vorstenhuizen en Paleizen

Websites		**Titel onderwerp**
Wikipedia	-	Nicolaas I van Rusland
	-	Catharina Paulovna van Rusland
	-	Wilhelm 1 van Württemberg
	-	New Castle Stuttgart
	-	White Castle Park Stuttgart
	-	Grabkapelle Stuttgart auf den Rotenberg
	-	Wilhelm von Brunswijk
	-	Paleis Kneuterdijk
	-	Ludwigsburg Palace
	-	Wilhelm von Pruisen
	-	Napoleon Residence at Mainz 1804-1815
	-	Willem 1 van Nassau
	-	Schloss Biebrich
	-	Alexander van Oranje Nassau 1818-1848
	-	Prinses Marianne der Nederlanden
	-	Koning Willem II der Nederlanden
	-	Paul 1 van Rusland
	-	Gustaaf II Adolf van Zweden
	-	Schloss Charlottenburg
	-	Sophie van Württemberg
	-	Paushuis, Paleis van Lodewijk Napoleon
	-	Koningin Sophie, Vorstin van Nederland
	-	Vorstelijke verblijven, Paleis Huis ten Bosch
Anamaa.hoven	-	Geschiedenis van Den Haag; Paleis Huis ten Bosch
Id.	-	Geschiedenis Plein 23 den Haag
Huis van Oranje	-	Willem 1 der Nederlanden
Historici.nl	-	Anna Pavlowna
Id.	-	Sophie van Württemberg
Kon. Archief	-	Paleis Kneuterdijk
Ing	-	Sophie, prinses van Württemberg